COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Lion
Feuchtwanger

BALADA SPANIOLĂ

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

LION FEUCHTWANGER

BALADA SPANIOLĂ

Versiunea digitală 1.0 – iunie 2023

Realizată după volumul apărut la Editura Univers, Bucureşti, 1973

Titlul lucrării în original: Die jüdin von Toledo, Aufbau-Verlag Berlin, 1957

Traducere: Emeric Deutsch şi L Cassian-Mătăsaru

Desenul copertei: H. Guttman

PARTEA ÎNTÂI

Regele se îndrăgostise nebuneşte de o evreică purtând numele de Fermosa, Frumoasa, şi şi-a dat uitării nevasta.

Alfonso el Sabio, Cronica General, pe la 1270

Spre Toledo-a mers Alfonso
Cu regina tinerică
Şi frumoasă. Dar iubirea
Orb te face. Amăgit fu
De iubire şi se-ndrăgosti
De-o evreică ce Fermosa,
Deci „Frumoasa” se numea
Şi-i zicea pe drept aşa.
Şi, cu ea, a dat uitării
Regele regina sa.

Intriga amoroasă a lui Alfonso al Optulea cu frumoasa evreică.

Romanza lui Lorenzo de Sepulveda 1551.

Capitolul întâi

La optzeci de ani de la moartea profetului lor, Mahomed, musulmanii întemeiaseră un vast imperiu ce se întindea fără întrerupere de la hotarul indian, prin Asia şi Africa, de-a lungul coastei sudice a Mării Mediterane, până la ţărmul Oceanului Atlantic. În al optzecilea an al campaniei lor de cucerire, străbătând îngusta strâmtoare din partea apuseană a Mediteranei, trecură dincolo, în „Andalús”, în Spania, distruseră imperiul fondat acolo cu trei veacuri în urmă de către vizigoţii creştini şi, într-un avânt năvalnic, subjugară peninsula până la Pirinei.

Noii stăpâni aduceau cu ei o cultură superioară şi făcură din această ţară una din cele mai frumoase, mai bine orânduite şi mai dens populate din toată Europa. Construite după planurile unor arhitecţi pricepuţi şi ale unor edili înţelepţi, se înălţară oraşe noi, splendide, cum nu mai cunoscuse continentul de la romani încoace. Córdoba, reşedinţa califului occidental, trecea drept capitala întregului vest al continentului.

Musulmanii refăcură agricultura lăsată în paragină şi, folosind un sistem raţional de irigaţie, dăruiseră solului o fertilitate nebănuită. Printr-o tehnică nouă, foarte evoluată, încurajară mineritul. Ţesătorii lor produceau covoare preţioase şi postăvuri fine, meşterii şi sculptorii ciopleau din lemn gingaşe obiecte de artă, iar cojocarii croiau felurite blănuri scumpe. Fierarii făureau obiecte de o măiestrie desăvârşită, atât pentru vremuri de linişte cât şi pentru război. Spadele, săbiile, pumnalele lor erau mai ascuţite şi mai frumoase decât cele ale popoarelor nemusulmane. Făceau armuri din cele mai rezistente, tunuri cu bătaie lungă, arme secrete de care se pomenea cu nelinişte în toată lumea creştină. Mai, produceau şi altceva, ceva înfricoşător, ceva foarte primejdios, un amestec exploziv ucigător, aşa-zisul Foc Lichid.

Navigaţia musulmanilor spanioli, dirijată de matematicieni şi astronomi încercaţi, ajunsese pe cât de rapidă pe atât de sigură, astfel că musulmanii erau în măsură să practice un comerţ întins şi să-şi aprovizioneze pieţele cu toate mărfurile imperiului islamic.

Artele şi ştiinţele cunoscură o perioadă de înflorire cum nu se mai văzuse nicicând pe aceste meleaguri. Măreţia şi graţia se

întreceau în a ornamenta casele într-un fel cu totul deosebit. Un ingenios sistem de învăţământ ramificat îngăduia, oricui să se cultive după plac. Oraşul Córdoba număra trei mii de şcoli, fiecare oraş mai important îşi avea universitatea proprie, existau biblioteci cum nu se mai văzuseră de la înflorirea Alexandriei elene. Filosofii lărgiră hotarele Coranului, transpuseră în modul lor de-a gândi operele filosofilor greci, împrumutându-le noi înţelesuri. O artă a naraţiunii, înfloritoare şi variată, deschidea imaginaţiei orizonturi neexplorate până atunci. Poeţi de vază înnobilară bogata şi sonora limbă arabă în aşa fel încât să poată reda orice emoţie sufletească.

Musulmanii se arătară blânzi faţă de cei subjugaţi. Pentru creştinii lor, au pus să se traducă Evanghelia în limba arabă. Numeroşilor evrei, supuşi de către vizigoţii creştini unei severe legislaţii discriminatorii, le acordară drepturi cetăţeneşti egale cu ale celorlalţi. Da, se poate spune că sub dominaţia Islamului evreii din Spania duceau o viaţă plină de satisfacţii, aşa cum nu mai cunoscuseră de la prăbuşirea propriului lor regat. Ajunseră chiar miniştri şi medici curanţi ai califilor, înfiinţară ateliere de manufactură şi vaste întreprinderi comerciale şi îşi trimiteau corăbiile peste şapte mări şi ţări. Fără să-şi uite propria lor literatură ebraică, transpuseră în limba arabă sisteme filosofice, îl traduseră pe Aristotel şi îi contopiră învăţăturile cu cele cuprinse în Biblia lor, precum şi cu filosofia vieţii arabe. Creară o critică liberală şi îndrăzneaţă a Bibliei, împrospătară arta poetică ebraică.

Această înfloritoare perioadă dură mai bine de trei secole. După care se abătu un violent uragan care îi puse capăt.

Iată cum s-au petrecut lucrurile: atunci când musulmanii cuceriseră peninsula, grupuri răzleţe de vizigoţi creştini se refugiaseră în regiunea muntoasă din nordul Spaniei, întemeiaseră în ţinutul acela greu accesibil mici stătuleţe independente şi, de acolo, continuaseră din generaţie în generaţie războiul împotriva musulmanilor, un război al cetelor de guerilă. Au luptat multă vreme singuri. Apoi însă Papa de la Roma proclamă lansarea unei cruciade, iar vestiţi predicatori îndemnau în cuvinte înflăcărate la izgonirea Islamului din ţările smulse de musulmani din mâinile creştinilor. Şi iată că toţi cruciaţii de pretutindeni se alăturară urmaşilor războinici ai creştinilor, stăpânii de odinioară ai Spaniei. Timp de aproape

patru secole fuseseră aşteptaţi aceşti ultimi vizigoţi, care acum înaintau spre miazăzi. Musulmanii, în moleşeala şi rafinamentul lor, nu putură ţine piept violenţei atacatorilor; în decurs de numai câteva decenii, creştinii recuceriseră întreaga jumătate de nord a peninsulei, până la apele fluviului Tajo.

Încolţiţi din ce în ce mai necruţător de oştile creştine, musulmanii cerură ajutorul seminţiilor înrudite din Africa, războinici cruzi şi fanatici, mulţi dintre ei veniţi din marele deşert de la sud, Sahara. Aceştia stăviliră înaintarea creştinilor, dar totodată îi izgoniră şi pe prinţii musulmani – oameni cultivaţi, cu idei liberale, care domniseră până atunci în Andaluzia – şi interziseră orice abatere de la credinţă; califul african Iusuf puse stăpânire şi pe Andaluzia. Pentru a curăţa degrabă ţara de orice necredinţă, el convocă la cartierul lui general din Lucena pe reprezentanţii evreimii şi li se adresă în chipul următor: „În numele lui Allah cel atotmilostiv, Profetul s-a arătat îngăduitor cu strămoşii voştri aflaţi în ţările dreptcredincioşilor, dar numai cu o condiţie consemnată în cărţile cele vechi. Dacă Mesia al vostru nu va veni până la trecerea unei jumătăţi de mileniu, voi – aşa precum au făgăduit strămoşii voştri – îl veţi recunoaşte pe Mahomed profet al profeţilor, şi-i veţi da uitării pe prorocii voştri. Cei cinci sute de ani, iată au trecut. Supuneţi-vă aşadar învoielii, recunoaşteţi-l pe profet şi deveniţi musulmani. Ori, de nu, părăsiţi Andalusul meu!”

Foarte mulţi evrei, deşi nu li se îngăduia să ia cu ei nimic din avutul lor, emigrară. Majoritatea în nordul Spaniei; căci creştinii care stăpâneau acum din nou acea parte a ţării aveau nevoie, pentru a reconstrui regiunea devastată de război, de priceperea economică superioară, de îndemânarea meşteşugărească şi de celelalte felurite însuşiri ale evreilor. Le acordară deci drepturi cetăţeneşti depline, refuzate evreilor de înaintaşii lor, şi în afară de acestea multe alte privilegii.

Alţi evrei însă rămaseră în Spania musulmană şi trecură la mahomedanism. Încercau în felul acesta să-şi salveze averile şi să plece eventual mai târziu, în împrejurări mai prielnice, în străinătate, unde să se întoarcă la vechea lor credinţă. Dar vezi că patria era dulce, viaţa în îmbietoarea ţară a Andaluziei era şi ea dulce, aşa că îşi tot amânau plecarea. Iar când, după moartea califului Iusuf, urmă la domnie un principe mai puţin

aspru, evreii şovăiau cu atât mai mult. Şi până la urmă nici nu se mai gândiră să emigreze. E drept că necredincioşilor li se interzicea să rămână în Andaluzia; dar pentru a-ţi dovedi apartenenţa la religia mahomedană, era suficient dacă te arătai din când în când la moschee şi rosteai de cinci ori pe zi profesiunea de credinţă: „Allah este Dumnezeu iar Mahomed profetul său”. Foştii mozaici îşi puteau exercita în taină şi mai departe datinile şi în Andaluzia, cea fără de evrei, existau, prin anumite locuri tăinuite, sinagogi.

Totuşi, aceşti evrei ştiau că secretul lor e cunoscut multora şi că, în cazul izbucnirii unui nou război, erezia lor va trebui să iasă la iveală. Ştiau că dacă se va dezlănţui un nou război sfânt, ei ar fi pierduţi. Şi, aşa cum le poruncea legea să se roage zilnic să fie mereu pace, o făceau nu numai din vârful buzelor.

Când se aşează pe treptele dărăpănatei, fântâni ţâşnitoare din curtea interioară, Ibrahim simţi cât era de ostenit. Se plimbase o oră întreagă prin această casă părăginită.

Şi zău că nu avea timp de pierdut. Trecuseră zece zile în cap de când se afla la Toledo, iar sfetnicii regelui îl zoreau pe drept cuvânt să răspundă dacă preia sau nu în îngrijire exclusivă încasarea tuturor dărilor.

Negustorul Ibrahim din regatul musulman Sevilla încheiase nu o dată afaceri cu domnitorul creştin al Spaniei, dar de o tranzacţie atât de amplă nu se apucase încă niciodată. Pe ani de zile finanţele regatului Castiliei stăteau prost, dar de când – în urmă cu cincisprezece luni – regele Alfonso pierduse nechibzuita sa campanie împotriva Sevillei, economia ţării se dusese cu totul de râpă. Don Alfonso avea nevoie de bani, de mulţi bani, şi asta cât mai degrabă.

Era bogat Ibrahim, negustorul din Sevilla. Poseda corăbii, numeroase proprietăţi şi se bucura de credit în multe oraşe ale Islamului şi în vadurile comerciale din Italia şi Flandra. Dar dacă se încumeta în această afacere, trebuia să-şi investească întreaga avere şi nici cel mai isteţ om nu putea şti dacă regatul Castiliei avea să iasă cu bine din situaţia încurcată pe care anii următori i-o rezervau fără doar şi poate.

Pe de altă parte, regele Alfonso se arăta gata de enorme contraservicii. I se ofereau în gaj lui Ibrahim dările şi taxele vamale, precum şi veniturile minelor, drept care negustorul era convins că e suficient să procure banii ca să obţină condiţii şi

mai favorabile, cum ar fi de pildă să i se încredinţeze lui controlul *tuturor* veniturilor. Nu-i mai puţin adevărat că de când creştinii recuceriseră ţara de la musulmani, negoţul şi producţia meşteşugărească decăzuseră; dar Castilia, cea mai mare dintre provinciile spaniole, era mănoasă, poseda din abundenţă bogăţii ale solului şi Ibrahim se socotea în stare să readucă ţara la vechea ei prosperitate.

Numai că o asemenea întreprindere nu putea fi dirijată de la distanţă: ar fi trebuit s-o supravegheze el însuşi la faţa locului, ar fi trebuit să părăsească Sevilla lui musulmană şi să se stabilească în creştinescul Toledo.

Era acum în vârstă de cincizeci şi cinci de ani. Realizase tot ce-şi dorise. Unui bărbat la anii lui şi cu succesele dobândite de-a lungul vieţii, nu-i era îngăduit nici măcar să cumpănească dacă să preia ori ba o asemenea sarcină riscantă.

Ibrahim şedea pe treptele dărâmate ale fântânii ţâşnitoare, de mult secată, cu capul sprijinit în palmă, şi deodată îşi dădu seama: chiar dacă latura aventuroasă a afacerii i-ar fi fost de la început neîndoielnică, el tot ar fi venit la Toledo, aici, în casa asta.

Era chiar acea casă ridicolă, dărăpănată, care-l atrăgea mereu încoace.

Stăruia o legătură veche, ciudată între el şi casa aceea. El, Ibrahim, marele om de finanţe al mândrei Seville, prietenul şi sfetnicul emirului, trecuse ce-i drept în tinereţe la credinţa Profetului, dar nu se născuse ca musulman ci ca evreu şi clădirea asta de aici, Castillo de Castro, aparţinuse strămoşilor săi, familiei Ibn Esra, în tot timpul domniei musulmanilor în Toledo. Dar când, cu o sută de ani în urmă, Alfonso din vremea aceea, al şaselea cu acest nume, cucerise oraşul de la musulmani, baronii de Castro puseseră stăpânire pe casă. Nu o dată fusese Ibrahim la Toledo, zăbovind de fiecare dată, aruncând priviri nostalgice mohorâtelor ziduri exterioare ale castelului. Acum, când regele alungase din Toledo familia Castro şi le-a luat casa, Ibrahim putea în sfârşit s-o vadă şi pe dinăuntru şi să chibzuiască dacă să recapete vechea proprietate a strămoşilor.

Agale, dar cu ochii avizi, urcase multele trepte, cutreierase numeroase săli, camerele, coridoarele şi curţile. Era o clădire pustie, urâtă, mai mult cetate decât palat. Pe din afară, probabil

că nici pe vremea când era locuită de strămoşii lui Ibrahim, familia Ibn Esra, clădirea nu fusese mai arătoasă. Dar fără îndoială că interiorul fusese înzestrat cu un confortabil mobilier arab iar curţile interioare trebuie să fi arătat ca nişte grădini liniştite. Era ademenitor să restaurezi casa strămoşească şi să faci din acest degradat Castillo de Castro, cu aspectul lui greoi, un măreţ Castillo Ibn Esra.

Ce de planuri nesăbuite! La Sevilla era seniorul negustorilor şi bine văzut la Curtea emirului alături de poeţi, artişti, învăţaţi, pe care emirul îi adunase în preajma sa din toată lumea arabă. Acolo Ibrahim se simţea din toată inima la largul său, ca şi dragii lui copii, fata Rehia şi băiatul Ahmed. Nu era păcat şi nebunie să-i treacă măcar prin gând să schimbe nobila, măreaţa Sevilla pe barbarul Toledo?

Nu era nebunie şi de bunăseamă că nici păcat nu era.

Familia Ibn Esra, cea mai nobilă dintre cele evreieşti din întreaga peninsulă, trecuse în ultimii o sută de ani prin multe încercări. Năpasta abătută asupra evreilor când africanii pătrunseseră în Andaluzia, o trăise şi Ibrahim ca băiat, îi zicea pe atunci Iehuda Ibn Esra. Aidoma celorlalţi evrei din regatul Sevilla, familia Ibn Esra se refugiase în Spania creştină, nordică. Lui însă, băiatului, familia i-a impus să rămână pe loc şi să treacă la mahomedanism; se împrietenise cu fiul emirului, Abdulah, şi sperau că astfel se va putea salva o parte din avere. Când Abdulah preluase domnia, îi restituise într-adevăr lui Ibrahim bogăţiile familiei. Prinţul ştia că prietenul său aparţine cu sufletul vechii sale credinţe; o mai ştiau şi alţii, dar i-o treceau cu vederea. Dar acum plutea ameninţarea unui nou război al creştinilor împotriva dreptcredincioşilor lui Mahomed şi, într-un asemenea război sfânt, emirul Abdulah nu l-ar mai fi putut ocroti pe ereticul Ibrahim. Acesta s-ar fi văzut nevoit să fugă, la fel ca strămoşii săi, să caute adăpost în Spania creştină, părăsindu-şi averea, şi să ajungă un biet cerşetor. Nu era deci mai înţelept să plece acum de bună voie la Toledo, în plină bogăţie şi strălucire?

Căci n-ar trebui decât să vrea, ca să se poată bucura aici, la Toledo, de o consideraţie întru nimic mai puţină decât la Sevilla. La o simplă aluzie i se oferise perspectiva funcţiei lui Ibn Şoşan, dregătorul evreu al finanţelor, decedat cu trei ani în urmă. Fără

îndoială că aici, la Toledo, ar putea dobândi orice demnitate ar dori, chiar dacă s-ar reîntoarce pe faţă la iudaism.

Printr-o crăpătură a zidului, castelanul iscodi cu pierea curtea. De două ore se afla străinul aici; ce vedea el la aceste ziduri dărăpănate? Uite cum şade acolo, necredinciosul, de parcă ar fi la el acasă, ca şi cum ar vrea să rămână aici pentru totdeauna. Slujitorii străinului, care-l aşteptau în curtea exterioară, povestiseră că în casa lui din Sevilla ar avea cincisprezece cai de rasă şi optzeci de slugi, printre care treizeci de negri. Erau bogaţi şi huzureau necredincioşii ăştia. Dar chiar dacă Regele Stăpânul Nostru suferise ultima oară o înfrângere, va veni o vreme când Sfânta Fecioară şi Santiago se vor îndura de noi şi-i vom ucide pe musulmani şi le vom lua comorile.

Dar străinul încă nu dădea semne că ar vrea să plece.

Da, negustorul Ibrahim din Sevilla şedea locului şi visa mai departe. Nicicând în viaţa lui nu fusese pus în faţa unei hotărâri atât de pline de riscuri. Căci atunci când africanii năvăliseră în Andaluzia şi el trecuse la credinţa Islamului, Ibrahim nu împlinise încă treisprezece ani, nu era deci răspunzător nici faţă de Dumnezeu, şi nici faţă de oameni, familia decisese tot. Dar acum trebuia să hotărască el însuşi.

Splendidă în maturitatea şi împlinirea ei, Sevilla strălucea. Dar, cum spunea vechiul său prieten Musa, era o maturitate trecută; soarele Islamului apusean depăşise apogeul, se afla în declin. Aici, în Spania creştină, în această Castilie, totul era încă la început, în plină ascensiune. Totul aici era primitiv. Dărâmaseră tot ce clădise Islamul şi cârpiseră de bine, de rău tot ce se putea. Agricultura era sărăcăcioasă, patriarhală, toţi meşteşugarii foloseau mijloace învechite. Ţara era depopulată şi localnicii s-or fi priceput ei la război, dar nu şi la treburile păcii. El, Ibrahim, va atrage încoace oameni care au învăţat să creeze ceva, care se pricep să scoată la lumină ceea ce zace nefolosit în adâncurile pământului.

Va fi anevoios să insufli Castiliei decăzute aer proaspăt şi viaţă. Dar tocmai aceasta îl ispitea.

Fireşte că va avea pentru asta nevoie de timp, de ani lungi de pace netulburată.

Şi deodată simţi: da, era o chemare pe care o auzise încă atunci, în urmă cu cincisprezece luni, când Don Alfonso, după înfrângerea suferită, ceruse armistiţiu emirului Sevillei.

Războinicul Alfonso era dispus la tot felul de concesii, la cedarea unor teritorii, la o despăgubire de război mai însemnată, totuşi n-a vrut să accepte pretenţia emirului ca armistiţiul să dureze opt ani. El însă, Ibrahim, îl sfătuise stăruitor pe prietenul său, emirul, să insiste asupra acestui punct şi în schimb să se mulţumească eventual cu un câştig de teritoriu ceva mai mic şi cu o despăgubire mai redusă. Şi până la urmă izbutise, iar cei opt ani buni şi lungi de armistiţiu fuseseră semnaţi şi pecetluiţi. Da, parcă Dumnezeu însuşi l-ar fi îmboldit atunci, l-a încurajat şi l-a îndemnat: „Luptă pentru pace. Nu te lăsa, luptă pentru pace!”

Şi aceeaşi chemare lăuntrică l-a împins să vină aici, la Toledo. Dacă izbucneşte un nou Război Sfânt – şi va izbucni – atunci belicosul Don Alfonso va fi tentat să rupă armistiţiul cu Sevilla. Dar de data asta el, Ibrahim, va fi prezent şi, recurgând la şiretlicuri, ameninţări şi raţiune, îl va sfătui pe rege cum e mai bine şi, chiar dacă nu-l va putea împiedica pe Alfonso să intervină în război, va tărăgăna lucrurile cât mai mult.

Iar pentru evrei, pentru evreii lui va fi o binecuvântare dacă la izbucnirea războiului el, Ibrahim, se va afla printre sfetnicii regelui. Ca şi în trecut, evreii vor fi cei dintâi asupra cărora se vor năpusti cruciaţii, el însă va ţine asupra capului lor mâna sa ocrotitoare.

Doar era fratele lor!

Negustorul Ibrahim din Sevilla nu minţea când se dădea drept islamit. Îl venera pe Allah şi pe profetul său, gusta din plin literatura şi cultura arabă. Datinele musulmanilor îi deveniseră dragi şi se obişnuise cu ele; îşi făcea de cinci ori pe zi abluţiile rituale, se prosterna de cinci ori până la pământ înspre Mecca şi-şi rostea rugăciunile şi, ori de câte ori se afla în faţa unei mari hotărâri sau înaintea unei acţiuni importante, simţea un imbold lăuntric să-l invoce pe Allah şi rostea primul verset din Coran. Dar când se întâlnea sâmbăta cu ceilalţi evrei din Sevilla, adunaţi în încăperile de jos ale locuinţei lui, în tainica lui casă de rugăciuni, ca să-l proslăvească pe Dumnezeul lui Israel şi să citească din Cartea Cărţilor, o fericire paşnică îi cobora în inimă. Ştia că asta îi era adevărata credinţă şi prin ea ajungea la cel mai curat adevăr şi se purifica de jumătăţile de adevăr din cursul săptămânii.

Da, Adonai, bătrânul Dumnezeu al strămoşilor săi, era cel ce-i semănase în suflet dorinţa amară, mântuitoare de a se înapoia la Toledo.

S-a mai întâmplat o dată, odinioară, când s-a abătut nenorocirea cea mare asupra evreilor din Andaluzia, ca un Ibn Esra, unchiul său Iehuda Ibn Esra, să poată fi de aici, din Castilia, mult mai folositor poporului său. Acest Iehuda, general al regelui de atunci, Alfonso al şaptelea, apărase fortăreaţa de frontieră Calatrava, şi ţinuse piept musulmanilor, dând astfel posibilitate miilor, zecilor de mii de evrei încolţiţi să fugă şi să se pună la adăpost. Acum îi revine lui, fostului negustor Ibrahim, o misiune asemănătoare.

Se va reîntoarce în această casă.

Imaginaţia sa vie, viguroasă, îl făcea să vadă ca aievea cum va arăta casa. Din fântâna arteziană ţâşnea iar apa, în curte totul era în floare, domnea linişte, umbră, în încăperile de atâta vreme nelocuite forfotea acum o viaţă lină, dar variată, piciorul călca pe covoare groase în locul neîmbietoarelor lespezi de piatră, pe pereţi se înşirau inscripţii, ebraice şi arabe, versete din Cartea Cărţilor şi stihuri ale poeţilor musulmani, iar pretutindeni curgea o apă răcoritoare, alinătoare, împrumutând visurilor şi gândurilor susurul şi ritmul ei.

Aşa va arăta casa şi în ea se va muta el, sub adevăratul său nume, Iehuda Ibn Esra.

Fără a trebui să le invoce, îi veneau în minte versete de binecuvântare din cele ce aveau să-i împodobească locuinţă, versete din Cartea Cărţilor, care de aici înainte va înlocui pentru el Coranul. „Prăbuşească-se munţi şi dealuri, însă harul meu să nu se abată de la tine şi legământul meu de pace nicicând să nu se frângă între noi.”

Un zâmbet vag de fericire îi lumină obrazul. Cu ochiul său lăuntric desluşea versetele înşirate în negru, albastru, roşu şi auriu de-a lungul frizei, împodobind pereţii iatacului său; i se vor întipări în inimă seara înainte ca el să adoarmă şi-l vor saluta dimineaţa când se va deştepta.

Se ridică, îşi dezmorţi membrele. Va trăi aici, la Toledo, în vechea casă refăcută a strămoşilor săi, va dărui bietei, sărăcăcioasei Castilii un suflu nou, va ajuta din răsputeri să se menţină pacea şi va asigura năpăstuitului popor al lui Israel un loc de refugiu.

Manrique de Lata, primul ministru, îl lămuri pe Don Alfonso cu privire la textul contractelor încheiate cu negustorul Ibrahim din Sevilla, care aşteptau doar să fie semnate. Regina era şi ea de faţă. Principesele Spaniei creştine erau dintotdeauna părtaşe la exercitarea puterii de stat şi aveau privilegiul de a participa la treburile ţării.

Cele trei documente, consemnând în limba arabă cele convenite, se aflau pe masă. Contractele erau complicate şi-i trebui mult timp lui Don Manrique să explice toate amănuntele.

Regele asculta numai cu jumătate ureche. A fost nevoie ca Doña Leonor şi primul ministru să stăruie îndelung pe lângă el până să-l înduplece să primească în serviciul său pe un necredincios. Doar acest om purta vina principală că regelui i se impuseseră condiţii aspre prin tratatul de pace pe care fusese silit să-l semneze atunci, în urmă cu cincisprezece luni.

Acel tratat de pace! Sfetnicii lui i-au băgat în cap că e avantajos. E drept că don Alfonso n-a fost obligat, aşa cum se temea, să cedeze fortăreaţa Alarcos, oraşul drag lui, cucerit de el de la inamic în prima campanie şi anexat regatului său, şi nici despăgubirile de război impuse n-au fost excesiv de mari. Dar opt ani de armistiţiu! Tânărul şi impetuosul rege, ostaş din cap până-n picioare, nu vedea cum ar putea găsi răbdarea necesară să lase necredincioşilor răgazul de a se făli opt ani nesfârşit de lungi cu izbânda lor. Şi tocmai cu omul care l-a constrâns atunci să semneze ruşinosul tratat, să încheie acum un al doilea acord cu consecinţe atât de grave! Să-l aibă de aci înainte mereu în preajma sa pe omul acesta şi să dea ascultare propunerilor sale suspecte! Pe de altă parte însă, l-au constrâns argumentele invocate de înţeleapta lui regină şi de încercatul său prieten Manrique: de când şi-a dat obştescul sfârşit Ibn Şoşan, bunul şi bogatul său evreu, devenise din ce în ce mai dificil să obţină bani de la marii negustori şi cămătari ai lumii şi n-a mai rămas nimeni în afară de acest Ibrahim din Sevilla care să-l scape de încurcăturile sale financiare.

În timp ce-l asculta distrat pe Manrique, regele o privea îngândurat pe Doña Leonor.

Se lăsa rareori văzută în palatul regal din Toledo. Se născuse în ducatul de Aquitania, în blânda Francie meridională, unde moravurile erau curtenitoare şi graţioase, astfel că viaţa la

Toledo, deşi oraşul se afla de peste o sută de ani în mâinile regilor Castiliei, i se părea încă dură şi aspră ca într-o tabără ostăşească. Chiar dacă îl înţelegea pe Don Alfonso că-şi petrece cea mai mare parte a timpului în această capitală a lui, în imediata apropiere a veşnicului duşman, prefera să-şi aibă Curtea în nordul Castiliei, la Burgos, în vecinătatea patriei ei.

Fără să fi vorbit cu cineva despre asta, Alfonso ştia prea bine de ce de data asta Doña Leonor venise la Toledo. Fără îndoială că lucrul se datora rugăminţilor lui Don Manrique. Acest sfetnic şi prieten drag al lui a presupus de bună seamă că fără ajutorul ei nu-l va putea determina pe rege să-l numească pe necredincios cancelar al său. Şi totuşi pricepuse destul de repede că era necesar s-o facă şi ar fi consimţit să accepte chiar şi fără îndemnul Doñei Leonor. Dar era bucuros că se împotrivise atât de mult; îi făcea plăcere s-o aibă pe Doña Leonor lângă dânsul.

Cu câtă grijă se gătise! Şi doar nu era vorba decât de un raport al bravului Manrique. Ei îi plăcea totdeauna să fie cât mai fermecătoare şi în acelaşi timp maiestuoasă. Pe Don Alfonso toate acestea îl amuzau şi le vedea cu plăcere. Era abia o copilă când, acum cincisprezece ani, părăsise Curtea părintelui ei, Henric al Angliei, ca să-i fie adusă ca mireasă; dar în toţi aceşti ani petrecuţi în sărăcăcioasa şi austera lui Castilie, unde din pricina veşnicei stări de război nu mai rămânea timp pentru manifestări de curtoazie, ea păstrase gustul de acasă pentru manierele cavalereşti de la Curte, atât de pline de graţie.

Şi acum, copilăroasă în ciuda celor douăzeci şi nouă de ani ai ei, şedea în rochia ei grea, pompoasă. Fără să fie înaltă, părea impunătoare cu diadema ce-i cuprindea părul blond, bogat. De sub fruntea înaltă, frumos boltită, ochii ei mari, verzi şi inteligenţi, priveau poate puţin cam prea rece şi scrutător, dar un surâs uşor, enigmatic, împrumuta obrazului calm o expresie caldă, prietenoasă.

N-are decât să se amuze pe socoteala lui, draga de Doña Leonor. Dumnezeu îi dăduse şi lui destulă minte şi pricepea tot atât de bine ca ea şi ca tatăl ei, regele britanic, că în zilele noastre economia regatului său nu era mai puţin importantă decât oştirea. Dar perfidele drumuri ocolite, deşi puteau duce la ţintă mai sigur decât spada, lui unul i se păreau prea lente şi prea plicticoase. El era soldat şi nu calculator, era soldat şi nimic

altceva decât soldat. Şi asta era bine într-o vreme când Dumnezeu hărăzise regilor lumii creştine misiunea de a duce o luptă neobosită împotriva păgânilor.

Şi Doña Leonor se lăsase furată de gânduri. Vedea pe chipul lui Alfonso al ei că îl frământau sentimente contradictorii; când pricepea şi se supunea, când scrâşnea din dinţi şi se revolta. Om politic nu era; şi nimeni n-o ştia mai bine decât ea, fiica unui rege şi a unei regine, a căror politică îndrăzneaţă şi abilă ţinea de zeci de ani lumea cu sufletul la gură. Când voia, Alfonso ştia să fie foarte isteţ, dar firea lui neastâmpărată îl făcea să o ia razna, dărâmându-şi mereu zidul raţiunii. Dar tocmai pentru această clocotitoare şi impulsivă energie îl iubea ea.

— Vezi tu, rege, şi tu, Doña Leonor, conchise în cele din urmă Don Manrique, Ibrahim n-a renunţat la niciuna din condiţiile lui. Dar şi oferă mai mult decât ar putea-o face oricine altul.

Don Alfonso rosti supărat:

— Şi pe deasupra îşi mai ia şi Castillo! Ca *alboroque!*

„Alboroque” era denumirea ce se dădea uzualului dar de curtoazie care însoţea încheierea unei înţelegeri.

— Nu, domnul şi regele meu, răspunse Don Manrique. Iartă-mă că am uitat să ţi-o spun. Nu vrea să capete Castillo în dar. Vrea să-l cumpere. Oferă o mie de *maravedi* de aur.

Era o sumă enormă, mult mai mare decât valora hardughia aceea. O asemenea „largesse”, o astfel de generozitate se potrivea unui domn de neam mare; dar când venea de la un oarecare negustor Ibrahim din Sevilla, nu însemna oare o impertinenţă? Alfonso se ridică şi începu să se plimbe de colo-colo.

Doña Leonor îl urmărea cu privirea. N-o să-i fie uşor acestui Ibrahim să-i intre în voie lui Alfonso al ei. La urma urmei Alfonso era un cavaler, un cavaler castilian. Ce bine arăta, un bărbat în toată puterea cuvântului şi, în ciuda celor treizeci de ani ai săi, un băieţandru încă. Leonor îşi petrecuse o parte a copilăriei în castelul Domfront; acolo, cioplit în lemn, se găsea un Sfânt Gheorghe mare, tânăr, ameninţător, care ocrotea plin de vigoare castelul, şi chipul lui amintea mereu expresia cutezătoare, dârză a uscăţivei feţe a lui Alfonso. Îi plăcea totul la el, părul blond-roşcat, barba scurtă, rasă în jurul buzelor în aşa fel încât gura lunguiaţă, îngustă, ieşea bine conturată în evidenţă. Dar cel mai mult îi plăceau ochii lui cenuşii, înflăcăraţi

care, când îl impresiona ceva, căpătau o strălucire vie, prevestitoare de furtună. Aşa era şi de astă dată.

— Nu cere decât o *singură* favoare, urmă Manrique. Roagă să i se îngăduie să apară în faţa maiestăţii-tale pentru a primi din chiar mâna ta documentele şi semnătura de acceptare. Emirul său – adăugă Manrique – i-a conferit rangul de cavaler, pe care el pune preţ. Aminteşte-ţi, Don Alfonso, că în ţările necredincioşilor un negustor nu se bucură de mai puţină vază decât un militar, căci însuşi profetul lor n-a fost la urma urmei decât un negustor.

Alfonso râse, dintr-odată bine dispus; când râdea, strălucea de tinereţe.

— Dar sper că nu trebuie să vorbesc cu el în limba ebraică! exclamă el.

— Latineasca lui poate fi lesne înţeleasă, răspunse cu tact Manrique. Dar şi castiliana o vorbeşte destul de bine.

Don Alfonso, iar fără nicio tranziţie, redeveni grav.

— Nu am nimic împotriva unui Alfakim, a unui medic savant evreu, zise el, dar să fac din evreul vostru un *escrivano mayor* – trebuie totuşi să înţelegeţi şi voi că aşa ceva îmi repugnă.

Don Manrique expuse din nou ceea ce în ultimele săptămâni îi explicase regelui nu o dată:

— Timp de un secol întreg a trebuit să purtăm războaie şi să facem cuceriri, deci n-am avut răgaz să ne preocupăm de economia ţării. Alţii au avut timp. Dacă vrem să-i ajungem din urmă, avem nevoie de isteţime, de elocvenţă, de pricepere în negoţ.

— Şi tatăl meu, interveni Doña Leonor, are pe Aaron al său din Lincoln. Îl bagă el din când în când la închisoare, dar de fiecare dată îl scoate de acolo şi îi dă domenii şi titluri.

Iar Don Manrique conchise:

— I-ar fi mers mai bine Castiliei dacă nu murea evreul nostru, Ibn Şoşan.

Don Alfonso se întunecă. Evocarea îl contraria. Ar fi vrut să pornească încă de acum patru ani campania împotriva emirului din Sevilla, campanie care se încheiase atât de dezastruos, şi numai bătrânul Ibn Şoşan îl reţinuse atunci. Acum e evident că locul defunctului ar urma să-l ocupe acest Ibrahim din Sevilla – doar acest lucru îl doreau Doña Leonor şi Manrique – omul care să-l ferească de hotărâri pripite. Poate mai mult pentru asta

decât din motive economice l-au sfătuit atât de stăruitor să-l angajeze pe evreu. Îl considerau pe el, pe Alfonso, prea impulsiv, prea belicos, nu-l credeau capabil de acea răbdare abilă, meschină, atât de necesară unui rege în aceste vremuri mercantile.

— Şi, pe lângă toate, mai sunt redactate şi în limba arabă! zise el fără chef despăturind documentele. Nici măcar nu pot citi ca lumea ceea ce urmează să iscălesc.

Don Manrique îi ghicea gândurile; voia să mai amâne semnarea.

— Dacă asta ţi-e vrerea, o, rege, răspunse el serviabil, pun să se redacteze contractele în latineşte.

— Bine, încuviinţă Alfonso. Şi nu mi-l convoca pe evreu înainte de miercuri.

Audienţa destinată schimbului de semnături avu loc într-o mică încăpere a palatului. Doña Leonor îşi exprimase dorinţa să fie şi ea de faţă; era de fapt curioasă să-l cunoască pe evreu.

Don Manrique se prezentase în ţinută de ceremonie: purta, prins de un lanţ de aur la gât, semnul distinctiv al consilierului intim al regelui, placheta cu stema Castiliei, cele trei turnuri ale „Ţării Castelelor”. Şi Doña Leonor era în ţinută de gală. În schimb Alfonso se îmbrăcase ca de casă, nicidecum aşa cum s-ar fi cuvenit pentru un prilej oficial; purta un fel de tunică scurtă cu mâneci largi, fluturătoare, şi în picioare o încălţăminte comodă.

Toată lumea se aştepta ca Ibrahim, aşa cum era uzanţa, să-şi plece genunchiul în faţa regelui. Numai că el nu era încă supusul monarhului, ci mai degrabă un mare senior al imperiului musulman. De aceea se şi prezentase în îmbrăcămintea Spaniei islamice şi deasupra purta mantia căptuşită cu albastru a demnitarului care călătoreşte cu permis de liberă trecere la Curtea unui rege creştin. Se mulţumi doar să salute cu o plecăciune adâncă pe Doña Leonor, pe Don Alfonso şi pe Don Manrique.

Regina vorbi cea dintâi.

— Pacea să te însoţească, Ibrahim din Sevilla, grăi ea în limba arabă.

Persoanele culte, chiar şi cele din regatele creştine ale peninsulei, vorbeau, pe lângă latină, şi araba.

Politeţea faţă de oaspete ar fi cerut ca şi Alfonso să i se adreseze în arabă şi chiar aşa avusese de gând. Dar aroganţa omului care nu îngenunchease în faţa lui îl făcu să-i vorbească în latineşte.

— Salve, domine Ibrahim! îl salută el morocănos.

Don Manrique expuse în câteva fraze generale scopul vizitei negustorului Ibrahim. În acest timp Doña Leonor, privind drept înaintea ei şi zâmbind calm, ceremonios, aşa cum se potriveşte unei doamne, îl examina pe bărbatul din faţa ei. Era de statură mijlocie, dar încălţămintea cu tocuri înalte şi ţinuta lui dreaptă încă degajată îl făceau să pară înalt. Din obrazul măsliniu, încadrat de o barbă scurtă, te priveau doi ochi liniştiţi, migdalaţi, cu o expresie inteligentă, întrucâtva trufaşă. Mantia albastră, de curtean, lungă şi frumos croită, îi atârna de pe umeri. Doña Leonor admira cu jind preţioasa stofă; în lumea creştină era greu să-ţi procuri asemenea postavuri. Dar să fie el numai în serviciul ei şi poate că o să-i aducă şi ei astfel de ţesături şi chiar anumite parfumuri de-a dreptul miraculoase de care auzise vorbindu-se atât.

Regele se aşezase pe un pat pliant, un fel de sofa; acolo şedea el pe jumătate culcat, într-o atitudine voit neglijentă.

— Vreau să sper, rosti el după ce Don Manrique îşi încheiase expunerea, că vei procura la timp cele douăzeci de mii de *maravedi* de aur pe care te-ai obligat să-i avansezi.

— Douăzeci de mii de *maravedi* de aur sunt mulţi bani, răspunse Ibrahim, şi cinci luni sunt un timp scurt. Dar banii vor sosi peste cinci luni, o, rege, cu condiţia ca împuternicirile ce mi le conferă pactul să nu rămână numai pe pergament.

— Îndoielile tale sunt uşor de înţeles, Ibrahim din Sevilla, zise regele, împuternicirile ce ţi le-ai asigurat sunt de-a dreptul fără precedent. Sfetnicii mei afirmă că vrei să pui mâna pe tot ce mi-a fost hărăzit prin voia Domnului, pe dările mele, pe fondurile mele publice, pe toate taxele vamale, pe minele mele de fier şi de sare. Pari un om nesăţios, Ibrahim din Sevilla.

Negustorul replică liniştit:

— Sunt greu de săturat, o, rege, fiindcă trebuie să te satur şi pe tine. Dacă e cineva înfometat, acela eşti tu. Eu sunt cel se plăteşte până una-alta cele douăzeci de mii de *maravedi*. Rămâne de văzut cât se va putea încasa din veniturile tale, mie revenindu-mi doar un mic comision. Granzii şi ricoshombrii tăi

sunt nişte domni dificili şi brutali. Iartă-i, doamnă, negustorului – grăi el cu o plecăciune adâncă în faţa reginei şi continuă în arăbeşte – dacă şi-a îngăduit să vorbească în eterica ta prezenţă despre nişte lucruri atât de prozaice şi de plictisitoare.

Însă Don Alfonso stărui:

— Aş fi găsit cu cale ca tu să te fi mulţumit cu demnitatea de alfakim al meu, ca evreul Ibn Şoşan. A fost un evreu bun şi regret că l-am pierdut.

— Mă onorează nespus, o, rege, răspunse Ibrahim, că îmi încredinţezi succesiunea acestui înţelept şi iscusit bărbat. Numai că dacă ar fi să te slujesc aşa cum îmi porunceşte dorinţa mea fierbinte, nu m-aş putea mulţumi numai cu împuternicirile deţinute de nobilul Ibn Şoşan – facă Allah să aibă el parte de toate plăcerile raiului.

Dar regele, ca şi cum celălalt n-ar fi spus nimic, continuă trecând de astă dată la limba ţării, la latina de rând, castiliana:

— Dar faptul că ai cerut să mânuieşti sigiliul meu, asta, ca să mă exprim cu indulgenţă, am găsit că e necuviincios.

— Nu pot încasa dările tale, o, rege, răspunse calm negustorul exprimându-se greoi în castiliană, dacă nu sunt decât alfakimul tău. Trebuia să cer să-ţi fiu şi *escrivano*. Căci nefiind păstrător al sigiliului tău, granzii tăi nu-mi vor da ascultare.

— Glasul tău şi vorbele ce le alegi, rosti Don Alfonso, sunt pline de modestie. Dar pe mine nu mă amăgeşti. Căci gândul tău foarte trufaş, aş putea chiar spune – şi folosi un termen foarte tare din latina de rând – că e neobrăzat.

Manrique se grăbi să intervină:

— Maiestatea-sa găseşte că eşti conştient de valoarea ta.

— Da, rosti prietenos Doña Leonor cu vocea ei cristalină într-o foarte bună latinească, da, chiar asta a vrut să spună regele.

Din nou negustorul făcu o adâncă plecăciune, mai întâi în faţa Leonorei, apoi în cea a lui Alfonso.

— Îmi cunosc valoarea, zise el, şi ştiu cât preţuiesc dările regatului. Să nu fiu greşit înţeles, urmă el, nici de tine, doamnă, nici de tine, rege mare şi mândru, şi nici de tine, nobile Don Manrique. Dumnezeu a binecuvântat această frumoasă ţară a Castiliei cu multe comori şi cu posibilităţi aproape nesfârşite. Dar războaiele pe care maiestatea-ta şi strămoşii tăi aţi fost siliţi să le purtaţi nu v-au îngăduit răgazul să vă folosiţi de aceste daruri cereşti. Acum ai hotărât, o, rege, să asiguri ţărilor tale opt

ani de pace. Câte avuţii nu se vor putea scoate din munţii şi din pământurile tale roditoare şi din râurile tale! Cunosc oameni care-i pot învăţa pe supuşii tăi să lucreze ogorul cu cât mai mult folos şi să sporească numărul vitelor lor. Şi văd fierul care zace în munţii tăi, fier preţios, în grămezi uriaşe. Văd cuprul, lapislazuli, mercurul, argintul şi voi aduce mâini dibace să le extragă, să le prepare şi să le amestece, să le alieze şi să le forjeze. Voi aduce din ţările islamice meşteri care să facă armurăriile tale egale celor din Sevilla şi din Córdoba. Şi mai există un material despre care voi, cei din aceste ţări, nordice, abia dacă aţi auzit, un material – i se zice hârtie – pe care se poate scrie mai uşor decât pe pergament şi, dacă-i ştii secretul de fabricaţie, e de cincisprezece ori mai ieftin decât pergamentul, iar pe malurile fluviului tău Tajo se găseşte tot ce e necesar producerii lui. Şi atunci ştiinţa, gândirea, poezia se vor îmbogăţi, vor deveni mai profunde în ţările voastre, o, rege, şi tu, regină.

Vorbea cu elan şi cu convingere, îşi îndrepta privirea vie şi blând-pătrunzătoare când spre rege, când spre Doña Leonor, şi ei îl ascultau cu interes, aproape emoţionaţi pe acest bărbat elocvent. Don Alfonso găsea cam ridicol, da, ba chiar niţel suspect ceea ce debita acest Ibrahim; bunurile se dobândesc prin muncă şi sudoare, ele se cuceresc cu spada. Dar Alfonso nu era lipsit de imaginaţie, vedea comorile şi prosperitatea a căror perspectivă i-o deschidea acest om. Un zâmbet larg, înveselit, îi lumina obrazul, părea din nou foarte tânăr şi Doña Leonor îl găsea deosebit de atrăgător.

Şi iată că Alfonso deschise gura şi recunoscu:

— Vorbeşti bine, Ibrahim din Sevilla, şi poate că vei putea înfăptui o parte din ceea ce făgăduieşti. Pari un bărbat deştept şi iscusit.

Dar de parcă ar fi regretat că se lăsase furat de vorbăria negustorească şi că proferase asemenea cuvinte de laudă, regele îşi schimbă brusc atitudinea şi reluă pe un ton de zeflemea:

— Aud că ai plătit un preţ mare pentru Castillo al meu, fostul Castillo de Castro. Ai cumva o familie numeroasă, de-ţi trebuie o locuinţă atât de încăpătoare?

— Am un fiu şi o fiică, răspunse negustorul. Dar îmi place să am în preajma mea prieteni, să mă sfătuiesc şi să mă întreţin cu

ei. Mai sunt şi mulţi dintre cei ce fac apel la ajutorul meu şi Dumnezeu vede cu ochi buni când nu refuzi ocrotire celor nevoiaşi.

— Plăteşti un preţ cam prea mare, zise regele, ca să-i faci pe plac Dumnezeului tău. Aş fi preferat să-ţi las pentru toată viaţa Castillo fără nicio plată, în chip de *alboroque*.

— Casa, replică respectuos negustorul, nu s-a numit dintotdeauna Castillo de Castro. Se chema pe vremuri Kasr Ibn Esra şi de aceea ţineam să-mi aparţină. Sfetnicii tăi, o, rege, ţi-au spus de bună seamă că, în ciuda numelui meu arab, sunt un coborâtor al neamului Ibn Esra şi cei din această spiţă nu locuiesc cu plăcere în case ce nu-s ale lor. Nu aroganţa, maiestate, continuă el, şi acum glasul îi deveni confidenţial, respectuos şi blând, nu aroganţa m-a îndemnat să solicit un alt *alboroque*.

Mirată, Doña Leonor întrebă:

— Un alt *alboroque*?

— Domnul *escrivano mayor*, o lămuri Don Manrique, a cerut şi a obţinut de la noi dreptul de a primi zilnic pentru bucătăria lui un miel din turmele de pe domeniile regale.

— Ţin la acest privilegiu, preciză Ibrahim adresându-se regelui, fiindcă bunicul tău, augustul împărat Alfonso, i-a acordat unchiului meu un avantaj asemănător. Am de gând, dacă mă stabilesc la Toledo şi intru în slujba ta, să mă întorc în faţa întregii lumi la credinţa strămoşilor mei, să mă lepăd de numele Ibrahim şi să-mi zică iar Iehuda Ibn Esra, la fel cu acel unchi al meu care a apărat pentru bunicul măriei-tale fortăreaţa Calatrava. Fie-mi îngăduită o vorbă de o sinceritate nesăbuită, o, rege şi regină. Dacă aş putea face asta la Sevilla, nu aş părăsi frumoasa mea patrie.

— Ne bucură că preţuieşti toleranţa noastră, vorbi Doña Leonor.

Dar Alfonso întrebă fără ocolişuri:

— Oare nu vei întâmpina greutăţi dacă pleci din Sevilla?

— Dacă-mi lichidez afacerile acolo, ripostă Iehuda, bineînţeles că o voi face în pierdere. La alte greutăţi nu mă aştept. Dumnezeu s-a milostivit de mine şi mi-a dăruit afecţiunea emirului. E un bărbat de înaltă înţelegere, cu o minte deschisă şi, dac-ar depinde numai de el, m-aş putea declara şi la Sevilla

de credinţa strămoşilor mei. Emirul va înţelege motivele mele şi nu mă va împiedica să plec.

Alfonso îl privea cercetător pe acest om de o ţinută respectuoasă şi supusă care stătea în faţa lui şi îi vorbea deschis cu atâta cutezanţă. Negustorul îi părea diabolic de deştept dar nu mai puţin primejdios. Dacă îşi trăda prietenul, pe emir, îi va păstra oare credinţă lui, străinului, creştinului? De parcă i-ar fi ghicit gândurile, Iehuda zise cu o nuanţă de veselie în glas:

— Odată Sevilla părăsită, fireşte că nu mă voi mai putea reîntoarce acolo. Vezi aşadar, o, rege, că dacă nu te voi sluji bine, voi fi în mâna ta.

Scurt, aproape supărat, Don Alfonso spuse:

— Acum semnez.

Înainte obişnuia să-şi scrie numele în latineşte: „Alfonsus Rex Castiliae” sau „Ego Rex”; în ultima vreme iscălea tot mai des în limba poporului, în latina de rând, în romană, în castiliană.

— Îţi ajunge, sper, remarcă el cu ironie, dacă mă rezum la „Yo el Rey?”

Iehuda răspunse glumind:

— Parafata ornamentală mi-ar ajunge şi ea, o, rege!

Don Manrique îi întinse lui Alfonso pana. Întunecat la faţă, repede, îmbufnat, regele semnă cele trei documente ca unul care s-ar avânta într-o aventură neplăcută, dar inevitabilă. Iehuda îl privea. Era pe deplin satisfăcut de rezultat, năpădit de o plăcută încordare cu privire la viitor. Era recunoscător soartei, dumnezeului său Allah, dumnezeului său Adonai. Simţea cum fiinţa islamică se depărta de el şi, pe neaşteptate, se înfiripau într-însul cuvintele binecuvântării, pe care trebuia să le rostească în copilărie atunci când dobândea ceva nou: „Slavă Ţie, Adonai, Dumnezeul Nostru, care m-ai ajutat să ajung şi să apuc să trăiesc ziua aceasta.”

Apoi semnă şi el la rândul lui actele şi, plin de respect, dar cu un aer ce trăda o aşteptare, o curiozitate niţel şăgalnică, le prezentă regelui. Într-adevăr, Alfonso era şi el surprins văzând iscălitura, ridică sprâncenele şi îşi încreţi fruntea; erau nişte litere ciudate.

— Ce înseamnă asta? exclamă el. Doar nu-i în arabă?

— Mi-am îngăduit, mărite rege, explică politicos Iehuda, să semnez în ebraică.

Şi urmă respectuos:

— Unchiul meu, care, din graţia augustului tău bunic, a fost ridicat la rangul de principe, iscălea totdeauna în ebraică: „Iehuda Ibn Esra-Ha-Nasi, principele”.

Alfonso ridică din umeri şi se întoarse spre Doña Leonor; era vădit că socotea audienţa încheiată.

În acel moment, Iehuda rosti:

— Rog să mi se acorde favoarea mănuşii.

Numai că mănuşa era simbolul unei însărcinări importante dată de un cavaler altui cavaler; după îndeplinirea cu succes a însărcinării, mănuşa urma să fie restituită.

Alfonso găsi că înghiţise în această oră destule obrăznicii şi se pregătea să dea o ripostă usturătoare; dar o privire semnificativă a Doñei Leonor îl reţinu. Aşa că zise:

— Fie!

Şi acum Iehuda îngenunche. Iar Alfonso îi dădu mănuşa.

După aceea însă, de parcă s-ar fi jenat de cele întâmplate şi ar fi vrut să reia firul audienţei şi s-o reducă la ceea ce era de fapt, la o simplă afacere, Alfonso grăi:

— Aşa, şi acum fă-mi cât mai repede rost de cele douăzeci de mii de *maravedi!*

Dar Doña Leonor, cu ochii ei mari şi verzi aţintiţi iscoditor, niţeluş cam şăgalnic, asupra lui Iehuda, spuse cu glasul ei cristalin:

— Ne bucură că te-am cunoscut, domnule *escrivano*.

Înainte de a părăsi oraşul Toledo şi a se înapoia la Sevilla ca să-şi lichideze treburile, Iehuda făcu o vizită lui Don Ephraim Bar Abba, preşedintele comunităţii evreieşti, aşa-zisa „Aljama”.

Don Ephraim era un bărbat mic de statură, avea vreo şaizeci de ani, cu o înfăţişare insignifiantă la chip şi îmbrăcăminte; nimeni nu ar fi putut bănui cât de mare era puterea lui. Căci funcţia de preşedinte al comunităţii evreieşti din Toledo era egală cu a unui principe. Această Aljama, comunitatea evreiască adică, avea o jurisdicţie a sa proprie, nicio autoritate nu avea dreptul să intervină în treburile ei, nu era subordonată nimănui, decât „Parnas” ului ei, Don Ephraim, şi regelui.

Don Ephraim şedea, mic şi dârdâind de frig, în încăperea ticsită cu mobilier casnic şi de cărţi. În ciuda vremii călduroase, era înfăşurat într-un halat îmblănit şi îşi încălzea picioarele la o tavă cu jăratic din faţa lui. Era bine informat de cele ce se petreceau la castelul regal şi, cu toate că înscăunarea

negustorului Ibrahim urma să fie adusă la cunoştinţa publică abia după mutarea lui definitivă la Toledo, Don Ephraim ştia că omul din Sevilla preluase administrarea tuturor dărilor şi că devenise succesorul alfakimului Ibn Şoşan. I se oferise şi lui cândva atât administrarea cât şi funcţia, dar afacerea cu dările i se păruse prea riscantă iar funcţia de alfakim, tocmai din pricina strălucirii ei, prea primejdioasă. Cunoştea biografia negustorului Ibrahim, ştia că rămăsese în ascuns evreu şi înţelegea motivele personale şi cele de interes public ce-l puteau determina să se mute în Castilia. Ephraim făcuse de multe ori împreună cu el afaceri importante şi de multe ori îl concurase chiar şi îi displăcea gândul că acest echivoc descendent al stirpei Ibn Esra îşi strămută în al său Toledo sediul principal al întreprinderilor sale.

Don Ephraim şedea scărpinându-şi palma de la o mână cu unghiile celeilalte, şi aştepta să afle ce avea să-i spună oaspetele său. Don Iehuda începu discuţia în ebraică, într-o ebraică literară, cât se poate de îngrijită. Îl informă din capul locului pe Don Ephraim că preluase administrarea veniturilor vistieriei regale din Toledo şi din întreaga Castilie.

— După cum aud, ai respins oferta asta, spuse el cu afabilitate.

— Da, răspunse Don Ephraim. Am cumpănit şi am calculat şi am refuzat. Am refuzat de asemenea să devin succesorul alfakimului nostru Ibn Şoşan – binecuvântată fie-i amintirea! Funcţia mi s-a părut prea strălucită pentru un om modest.

— Eu am acceptat-o, rosti simplu Don Iehuda.

Don Ephraim se ridică şi se înclină:

— Sluga ta preaplecată îţi doreşte noroc, domnule alfakim, zise el şi cum Iehuda nu răspunse decât printr-un zâmbet uşor, Don Ephraim urmă: Sau poate că e cazul să spun domnule alfakim mayor?

— Maiestatea-sa regele, replică Don Iehuda, abia stăpânindu-şi un sentiment de triumf, a binevoit să mă ridice la rangul unuia din „familiares” ai săi. Da, Don Ephraim, voi fi unul din cei patru consilieri intimi ai lui şi voi avea un loc în Curia. Voi administra în calitate de *escrivano mayor* toate afacerile regelui şi stăpânului nostru.

Don Ephraim asculta toate acestea cu un sentiment în care se amestecau admiraţia şi aversiunea, bucuria şi dezgustul. Îşi

spunea: oare cu cât trebuie să fie plătit omul acesta temerar şi amator de riscuri pentru sarcina ce şi-a asumat-o! Şi: încotro îl împinge oare orgoliul pe acest nebun? Şi: ferească Atotputernicul de năpasta ce ar aduce acest om asupra neamului evreiesc!

Don Ephraim era extrem de înstărit. Umbla zvonul despre colosala bogăţie a negustorului Ibrahim din Sevilla, dar în sinea lui, Don Ephraim socotea că în ce priveşte avuţia nici el nu-i mai prejos decât acest renegat trufaş. El, Ephraim, îşi ascundea averea şi căuta să treacă neluat în seamă. Lui Ibrahim din Sevilla, dimpotrivă, un adevărat Ibn Esra, i-a plăcut totdeauna să se vorbească de el şi de fastul din casa lui şi cine ştie câte o să mai pună la cale acest bărbat înzestrat, ambiguu şi primejdios dacă, sfidându-l pe Dumnezeu, se postează la Toledo pe această culme cutezătoare!

— Aljama s-a înţeles totdeauna foarte bine cu Ibn Şoşan, vorbi prevăzător Ephraim.

— Nu cumva ţi-e teamă, Don Ephraim? întrebă prietenos Don Iehuda. Să nu-ţi fie teamă! Departe de mine gândul să aduc vreo jignire comunităţii din Toledo şi cu atât mai puţin s-o asupresc. Voi fi doar şi eu însumi un membru al ei. Sunt aici ca să-ţi spun aceasta. Ştii doar că în inima mea am socotit dintotdeauna credinţa fiilor Hagarei o mlădiţă doar pe jumătate curată a credinţei noastre strămoşeşti. De cum îmi voi fi luat funcţia în primire, voi reveni la legământul lui Abraham şi voi purta în faţa întregii lumi numele pe care mi l-au lăsat străbunii mei şi anume Iehuda Ibn Esra.

Don Ephraim se străduia să pară plăcut surprins, dar îngrijorarea îi creştea. Ca şi el însuşi, Aljama trebuia să treacă neobservată. În aceste vremuri, când ameninţa o nouă cruciadă care, fără îndoială, va avea ca urmare noi prigoane împotriva evreilor, era de două ori mai necesară o atitudine rezervată. Şi tocmai acum acest Ibrahim din Sevilla, prin spectaculoasa lui convertire, atrăgea privirile întregii lumi asupra evreimii din Toledo! Aceşti Ibn Esra au fost dintotdeauna nişte lăudăroşi. Se făleau ca tarabagiii de iarmaroc. Până acum cel puţin locuiseră la Saragossa, la Logroño, la Tolosa. Dar Toledo, oraşul lui Ephraim, fusese cruţat de prezenţa lor. Şi acum îi pica în spinare cel mai bogat şi mai primejdios dintre toţi!

Ephraim nu voia să fie nedrept. Aceşti Ibn Esra, cu fastul şi grandomania lor, erau străini de sufletul său, dar – asta trebuia s-o recunoască fără înconjur – alcătuiau prima familie de sefarzi a evreilor din Spania şi număra în sânul ei învăţaţi, poeţi, soldaţi, comercianţi, diplomaţi al căror nume era o glorie şi avea răsunet şi în lumea creştină. Mai presus de orice însă, i-au ajutat cu generozitate pe evrei în acest veac de restrişte, au răscumpărat mii de oameni din sclavie şi au dat altor mii un adăpost în aşezările din Spania şi din Provenţa. Chiar şi acest Ibn Esra, pe care-l avea acum în faţă, era dotat cu însuşiri alese şi izbutise în împrejurări vitrege să ajungă cel mai de seamă negustor din Sevilla. Dar un om atât de însetat de glorie şi cu o asemenea trufie neastâmpărată şi culpabilă, nu înseamnă oare mai curând o primejdie decât o binecuvântare pentru Israel?

Toate acestea le chibzuise Don Ephraim în cele trei secunde ce au urmat comunicării făcute de Don Iehuda. În cea de a patra rosti respectuos:

— Venirea ta la noi, Don Iehuda, este o mare cinste. Dumnezeu a dăruit la timp Aljamei din Toledo pe omul potrivit care s-o conducă. Căci îmi vei îngădui să adaug sarcinilor tale încă una, punând în mâinile tale funcţia mea.

Dar în sinea lui îşi spunea: Doamne, Dumnezeule atotputernic, nu pedepsi prea aspru poporul lui Israel! Ai schimbat inima acestui „meşumad”, acestui renegat, făcându-l să revină la noi. Fă ca el să nu desfăşoare în al tău Toledo prea mult fast şi prea multă trufie şi să nu sporească invidia şi ura popoarelor, a goimilor, împotriva neamului lui Israel!

Între timp îl auzi pe Don Iehuda spunând:

— Nici vorbă de aşa ceva. Don Ephraim. Cine mai bine decât tine ar putea conduce treburile Aljamei? Dar voi fi mândru dacă de Sabat mă veţi chema odată la citirea pasajului respectiv din Tora, ca pe orice bun evreu. Şi astăzi chiar, Don Ephraim, trebuie să-mi permiţi să uşurez niţel soarta săracilor voştri. Să-ţi remit o mică sumă, să zicem cinci sute de *maravedi* de aur.

Era o donaţie cum nicicând nu mai avusese parte comunitatea din Toledo şi îngâmfarea impertinentă, uşuratică, nelegiuită, de panglicar, a lui Iehuda, îl înspăimânta şi indigna pe Don Ephraim. Nu, dacă acest om se va plimba prin Toledo arborând insolentul său lux, el, Ephraim, nu va mai putea fi multă vreme parnas al Aljamei.

— Mai chibzuieşte o dată, Don Iehuda, îl rugă el. Aljama nu trebuie şi nici nu va putea să se mulţumească de aci încolo cu un Ephraim, când se găseşte la Toledo un Iehuda Ibn Esra.

— Nu-ţi râde de mine, răspunse calm Iehuda. Nimeni nu ştie mai bine decât tine că Aljama nu va accepta să aibă drept conducător pe unul care timp de patruzeci de ani a trăit în credinţa fiilor Hagarei şi s-a închinat lui Mahomed de cinci ori pe zi. Tu însuţi n-ai să vrei ca un „meşumad” să fie preşedintele comunităţii din Toledo. Recunoaşte că am dreptate.

Pe Ephraim îl încercă din nou un sentiment de repulsie amestecat cu admiraţie. El nu făcuse cu niciun cuvânt vreo aluzie la prihana din viaţa lui Iehuda. Dar bărbatul acesta vorbea cu o francheţe neruşinată, ba chiar cu mândrie, cu mândria nelegiuită a unui Ibn Esra, de trecutul lui.

— Nu sunt chemat să te judec eu, zise el.

— Ţine seama, tu stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim, vorbi Don Iehuda privindu-l pe celălalt drept în faţă, că fiii Hagarei, de la acea groaznică jignire încoace, nu mi-au mai făcut nicio nedreptate. Mai degrabă aş spune că au fost blânzi cu mine cum e apa călduţă de trandafiri şi m-au hrănit cu tot ce ţara lor avea mai bun. Am îndrăgit datinile lor şi, oricât s-ar împotrivi inima mea, unele obiceiuri de ale lor s-au lipit de mine ca o a doua piele. Astfel, se poate întâmpla ca, aflându-mă în faţa unei hotărâri importante, să invoc din obişnuinţă sufletească pe Dumnezeul lui Mahomed şi să rostesc primele versete din Coran. Mărturiseşte, Don Ephraim: dacă aşa ceva ar ajunge la urechile tale, nu ai fi ispitit să pronunţi împotriva mea marea anatemă, „herem”-ul?

Pe Don Ephraim îl supăra faptul că celălalt îi ghicise din nou gândurile. În ciuda măreţiei sale hotărârî, fără îndoială că acest Iehuda era un nelegiuit şi un liber-cugetător, şi într-adevăr, lui Ephraim îi apăruse pentru o clipă imaginea ispititoare a momentului când de la „almemor”, amvonul sinagogii, în sunetul şofarului, al cornului de berbec, se va arunca anatema asupra lui. Dar acestea erau visuri deşarte. Tot aşa de bine s-ar putea arunca anatema şi asupra marelui calif sau asupra stăpânului nostru, regele.

— Nici o altă familie n-a făcut atât de mult pentru neamul lui Israel ca familia Ibn Esra, replică politicos Ephraim ocolind

răspunsul direct. De asemenea, se ştie că tatăl tău te-a destinat renegării înainte ca tu să fi împlinit vârsta de treisprezece ani.

— Ai citit cumva mesajul, întrebă Iehuda, prin care stăpânul şi învăţătorul nostru Moise Ben Maimon îi apără pe aceia ce, constrânşi fiind, au trecut la credinţa profetului Mahomed?

— Sunt un om simplu, răspunse Don Ephraim cu prudenţă, şi nu mă amestec în disputele rabinilor.

— Nu cumva crezi, reluă cu căldură Iehuda, că a trecut măcar o singură zi fără să mă fi gândit la învăţătura noastră. În subsolul casei mele din Sevilla am o sinagogă şi, de marile sărbători, ne întruneam acolo în număr de zece şi ne făceam rugăciunile după datină. Voi avea grijă ca sinagoga mea din Sevilla să rămână în fiinţă, chiar dacă mă mut încoace. Emirul Abdulah e un om cu vederi largi şi-mi este prieten; sunt sigur că va închide ochii.

— Când ai de gând să vii la Toledo? se interesă Don Ephraim.

— Cred că până-n trei luni, răspunse Iehuda.

— Pot să-mi îngădui să te invit să fii atunci oaspetele meu? propuse Ephraim. Casa mea, bineînţeles, e modestă.

— Îţi mulţumesc, replică Iehuda, dar mi-am asigurat deja un adăpost. Am obţinut de la rege, domnul şi stăpânul nostru, Castillo de Castro. Voi pune să fie reconstruit pentru mine, pentru copiii mei, pentru prietenii şi slugile mele.

Don Ephraim nu-şi putu ascunde spaima adâncă ce-l cuprinse.

— Alde Castro, îl preveni el pe Iehuda, sunt mai răzbunători şi mai violenţi decât ceilalţi ricoshombres. Când regele le-a luat casa, au proferat ameninţări sălbatice. Vor socoti ca o jignire fără seamăn dacă vreun evreu ar locui acolo. Chibzuieşte bine, Don Iehuda. Familia de Castro e foarte puternică şi are mulţi prieteni devotaţi. Vor aţâţa împotriva ta jumătate din regat – şi împotriva întregului neam al lui Israel.

— Îţi mulţumesc pentru avertismentul tău, Don Ephraim, zise Iehuda. Dar Atotputernicul mi-a dăruit o inimă care nu cunoaşte teama.

Capitolul al doilea

Sosi la Toledo intendentul şi secretarul lui Don Iehuda, Ibn Omar, cu scrisori de liberă trecere din partea regelui. Îl însoţeau arhitecţi, artişti şi meşteşugari. O activitate febrilă începu la Castillo de Castro, iar energia şi risipa cu care se proceda la reconstrucţie stârniră în oraş senzaţie. Sosiră după aceea din Sevilla slujbaşi de tot felul şi, mai târziu, o mulţime de care pline cu diferite obiecte casnice, osebit de aceasta treizeci de catâri şi doisprezece cai, aşa că fel de fel de zvonuri roiau în jurul faimei străinului care urma să sosească.

Sosi şi el în cele din urmă împreună cu fiica sa Raquel, fiul său Alazar şi intimul lui prieten, medicul Musa Ibn Da'ud.

Iehuda îşi iubea copiii şi se întreba dacă aceştia, crescuţi în rafinata Sevilla, se vor putea adapta vieţii aspre din Castilia.

Lui Alazar, băiatul de paisprezece ani pornit pe fapte mari, fireşte că o să-i placă mult lumea aspră a cavalerilor; dar ce se va întâmpla cu Rehia, cu draga lui Raquel?

Se uita la ea cu duioşie, nu fără o uşoară îngrijorare, cum călărea alături de dânsul. Călătorea, aşa cum era obiceiul, în haine bărbăteşti. Şedea băieţeşte în şa, într-o ţinută neglijentă, cam stângace dar cutezătoare şi totuşi copilăroasă. Gluga abia dacă izbutea să-i ţină strâns părul negru şi des. Cu ochii ei mari, de un albastru-cenuşiu, scruta atentă oamenii şi clădirile oraşului destinat să devină acum patria ei.

Iehuda ştia prea bine că fata nu-şi va precupeţi nicio osteneală ca să-şi facă din Toledo a doua ei patrie. De cum se înapoiase la Sevilla, el îi explicase amănunţit ce îl îndemna să plece de acolo. Vorbise cu această fetişcană în vârstă de abia şaptesprezece ani cu atâta sinceritate de parcă i-ar fi fost egală în ani şi în experienţă. Simţea că Raquel a lui, aşa copilăroasă cum părea uneori, îl înţelege intuitiv. Îi aparţinea lui – asta se dovedise chiar în cursul acelei convorbiri – o adevărată Ibn Esra, curajoasă, deşteaptă, receptivă la tot ce e nou, plină de sensibilitate şi de imaginaţie.

Dar cum se va descurca ea printre aceşti creştini şi oameni ai armelor? În acest Toledo, atât de sărăcăcios şi de rece, nu va duce oare dorul Sevillei? Acolo era îndrăgită de toată lumea. Nu numai că avea prietene de vârsta ei, dar şi bărbaţilor din anturajul emirului, diplomaţi, poeţi, artişti, toţi oameni cultivaţi,

le plăceau întrebările şi observaţiile naive ale acestei Raquel, pe jumătate copilă încă.

Oricum ar fi, se aflau la Toledo şi iată şi Castillo de Castro, pe care acum îl iau ei în stăpânire şi care de aci înainte va fi Castillo Ibn Esra.

Iehuda era plăcut surprins de ceea ce pricepuţii săi oameni făcuseră într-un timp atât de scurt din acea neprimitoare casă. Duşumelele de piatră, care înainte vreme făceau să răsune casa la fiecare pas, fuseseră acoperite cu covoare moi, groase. De-a lungul pereţilor erau înşirate canapele cu saltele şi perne îmbietoare. Frize roşii, albastre şi daurite împodobeau pereţii încăperii; ţesute în ornamentaţii artistice, inscripţii arabe şi ebraice te îndemnau să le contempli. Mici fântâni ţâşnitoare, alimentate printr-un ingenios sistem de ţevi, împrăştiau o briză răcoroasă. O sală spaţioasă adăpostea cărţile lui Iehuda; unele stăteau deschise pe pupitre, lăsând să se vadă iniţialele şi chenarele artistic colorate.

Şi iată şi patio, acea curte interioară unde luase atunci hotărârea cea mare, uite şi fântâna arteziană pe marginea căreia se aşezase în ziua aceea. Aşa cum îşi imaginase, ţâşnetul ei se ridica şi recădea într-un susur ritmic şi liniştit. Frunzişul des, întunecos al arborilor adâncea tăcerea: dar dintre ramuri te priveau portocale de un galben intens şi lămâi de un galben mat. Tunşi erau pomii, multicolor şi artistic orânduite straturile de flori şi pretutindeni se auzea curgerea lină a apei.

Doña Raquel şi ceilalţi admirau casa cea nouă, se uitau cu ochi mari şi luau aminte la toate amănuntele; fata stătea tăcută, dar se vedea cât era de bucuroasă. Apoi luă în stăpânire cele două camere ce-i erau destinate, începând prin a lepăda hainele bărbăteşti care o strângeau şi o frecau la încheieturi. După care se apucă să se cureţe de praful şi de năduşeala călătoriei.

Lângă iatacul ei se afla o cameră de baie, un bazin adânc, îngropat în pardoseala acoperită cu dale, prevăzut cu o conductă de ţevi cu apă caldă şi rece. Ajutată de doica ei, Sa’ad, şi de camerista Fátima, Doña Raquel se scăldă. Se lăsa cu voluptate mângâiată de apa caldă şi asculta distrată sporovăiala doicii şi a slujniciei. Peste puţin nici nu le mai auzea, lăsându-se pradă gândurilor ei rătăcitoare.

Totul era ca la Sevilla, până şi cada în care se scălda. Numai ea însăşi nu mai era Rehia ci Doña Raquel.

În timpul călătoriei, cu atenţia absorbită de impresii mereu noi, nu fusese nicio clipă perfect conştientă ce însemna aceasta. Acum, după ce sosise şi se destindea în liniştea băii, o cuprinse pentru întâia oară cu toată intensitatea sentimentul schimbării survenite în viaţa ei. Dacă s-ar mai fi aflat la Sevilla, ar fi dat o fugă la prietena ei Layla, ca să-şi descarce inima. Layla era o fată neştiutoare, nu înţelegea nimic şi nu o putea ajuta, dar era prietena ei. Aici nu avea nicio prietenă, aici erau numai oameni cu desăvârşire străini şi totul îi era străin. Aici nu era o moschee Azhar; chemarea muezinului, amintind că era ora spălatului mâinilor şi a rugăciunii, era stridentă ca a oricărui alt muezin, dar ea o deosebea de a celorlalţi. Aici nu era un hatib care să-i tălmăcească un pasaj mai dificil din Coran. Puţini erau cei cu care să poată pălăvrăgi aici în arabă, limbă ce-i era atât de dragă şi de familiară; va trebui să folosească un grai aspru, caraghios, iar în jurul ei vor mişuna oameni cu voci şi gesturi grosolane şi cu gânduri brutale, castilieni, creştini, barbari.

Fusese fericită în minunata, luminoasa Sevilla. Tatăl ei făcea parte dintre cetăţenii de frunte ai oraşului şi simplul fapt că era fiica acestui tată o făcea să fie iubită de toată lumea. Dar aici cum va fi? Vor înţelege oare aceşti creştini ce om mare e părintele ei? Şi îşi vor da seama de felul ei de a fi? Nu le va părea tot atât de străină şi de ciudată cum îi păreau ei creştinii?

Şi apoi mai era şi cealaltă situaţie nouă, încă şi mai serioasă: acum ea era în faţa lumii întregi o evreică.

Fusese crescută în credinţa musulmană. Dar încă pe când era foarte mică, să tot fi avut vreo cinci ani – asta se întâmplase imediat după moartea mamei ei – tata o luase de-o parte şi, în şoaptă, îi spusese solemn că ea, Raquel, aparţine neamului Ibn Esra, dar că aceasta e ceva unic, ceva măreţ, care însă trebuie tăinuit şi de care nu-i era îngăduit să vorbească. Mai târziu, când se făcuse mare, i-a dezvăluit că el e musulman, dar şi evreu, şi i-a povestit câte ceva despre legile şi datinile evreieşti. Dar nu i-a impus să practice acele obiceiuri. Şi când l-a întrebat odată fără ocol în ce să creadă şi ce trebuie să facă, i-a răspuns cu blândeţe că aici nu poate fi vorba de constrângere şi că abia când va fi matură va hotărî ea singură dacă să ia asupră-şi povara măreaţă, dar nu lipsită de primejdii, a tainicei ei apartenenţe la iudaism.

Că tatăl ei o lăsase pe ea să hotărască, se simţea mândră.

Odată nu se mai putuse stăpâni şi, fără să vrea, destăinuise prietenei ei Layla că, de fapt, ea este o Ibn Esra, la care Layla îi răspunsese în chip cu totul straniu: „Ştiam” şi, după o scurtă tăcere, adăugase: „Biata de tine!”

De atunci, Raquel n-a mai vorbit niciodată cu Layla despre taina ei. Dar când fuseseră pentru ultima oară împreună, Layla a plâns fără să se poată opri şi i-a spus: „Am presimţit-o dintotdeauna, ştiam că se va întâmpla aşa.”

Tocmai acea milă brutală, nesăbuită a Laylei o îndemnase atunci pe Raquel să se intereseze mai de-aproape cine erau evreii aceia din al cărui neam făceau parte ea şi tatăl ei. Musulmanii le spuneau „poporul cărţii”; trebuia deci, înainte de toate, să citească acea carte.

Îl rugase deci pe Musa Ibn Da’ud, pe unchiul Musa, care trăia în casa lor părintească şi era foarte învăţat şi cunoştea multe limbi, s-o înveţe ebraica. Fata prindea uşor descifratul buchilor şi tâlcul cuvintelor, aşa că, după puţină vreme, izbuti să citească Cartea Cărţilor.

Se simţise încă din copilărie atrasă de unchiul Musa, dar abia în ceasurile de învăţătură începu să-l cunoască cu adevărat. Era prietenul cel mai apropiat al tatălui ei, înalt de stat, zvelt, mai în vârstă decât părintele ei; părea câteodată foarte îmbătrânit iar alteori surprinzător de tânăr. Din obrazul lui uscăţiv se reliefa un nas proeminent, puternic coroiat, deasupra căruia luminau ochii mari, frumoşi, pătrunzându-ţi până în adâncul sufletului. Trecuse prin multe în viaţă; tata spunea că trebuise să plătească cu preţul multor dureri uriaşele lui cunoştinţe şi libertatea sa de spirit. Dar unchiul nu vorbea despre asta. În schimb, îi povestea uneori copilei Raquel despre ţări depărtate şi despre oameni ciudaţi, ceea ce era mai tulburător chiar decât toate basmele şi istorisirile pe care Raquel le asculta sau le citea cu plăcere; căci îi stătea în faţă prietenul şi unchiul ei Musa, care el însuşi se aflase în mijlocul acelor întâmplări.

Musa era musulman şi respecta toate datinile. Dar părea destul de îngăduitor în credinţa lui şi nu ascundea o uşoară îndoială faţă de tot ce nu era ştiinţă. Odată, pe când citea cu ea din cartea profetului Isaiia, i-a spus: „A fost un mare poet, poate mai mare chiar decât profetul Mahomed şi decât profetul creştinilor.”

Asta o cam tulbura. Îi era oare îngăduit ei, crescută în credinţa lui Mahomed, să citească măcar Cartea Cărţilor a evreilor? Aidoma tuturor musulmanilor, se ruga în fiecare zi lui Allah, rostind primul verset din Coran şi acolo stătea scris, în ultima, cea de a şaptea strofă, ca Allah să-şi ţină credincioşii departe de cei cărora el le purta mânie. Printre cei ocoliţi de îndurarea profetului erau socotiţi şi evreii, aşa cum îi arătase prietenul ei Azhar, hatibul moscheii; că Allah era mânios pe ei, o dovedise prin nenorocirile pe care le abătuse asupra lor. Nu mergea ea oare, dacă citea din Cartea Cărţilor, pe o cale greşită? Aşa că, luându-şi inima în dinţi, îl întrebase odată pe Musa dacă-i bine ce face. Acesta o privi îndelung, cu blândeţe şi îi răspunse că pe ei, pe cei din neamul Ibn Esra, fără îndoială că Allah nu era mânios.

Asta o convinsese pe Raquel. Oricine putea să constate că tatăl ei se bucura de îndurarea lui Allah. Nu numai că-l înzestrase cu toată înţelepciunea şi cu cea mai blândă inimă, dar îl mai şi binecuvântase cu toate bunurile pământeşti şi cu o faimă din cele mai înalţe.

Raquel îşi iubea părintele. Vedea întruchipaţi în el pe toţi eroii basmelor şi legendelor colorate şi înflorite pe care le asculta cu atâta plăcere, pe mândrii domnitori, pe isteţii viziri, pe înţelepţii vraci, curteni şi vrăjitori, precum şi pe tinerii focoşi cărora toate femeile le cădeau în braţe. Şi, mai presus de toate, stăruia în jurul tatălui ei o taină adâncă, primejdioasă: era un Ibn Esra.

Dintre toate întâmplările trăite de ea i se întipărise cel mai profund în inimă acea convorbire confuză, dusă pe şoptite, când tatăl i-a dezvăluit copilului că face parte din neamul Ibn Esra. Dar spusele lui de atunci au rămas în umbră faţă de altele de mai târziu, şi mai însemnate chiar. Şi anume, la înapoierea tatei din călătoria cea mare în Spania de nord, în Spania creştină, el a luat-o de-o parte şi i-a vorbit în şoaptă, ca şi atunci, de primejdiile ce-i vor ameninţa aici, la Sevilla, în clipa izbucnirii războiului sfânt, pe cei ce în taină sunt evrei; şi apoi, pe tonul unui povestitor de basme, aproape glumind, a continuat: „Şi aici, voi, dreptcredincioşii mei, începe povestea despre cel de-ai Treilea Frate care a părăsit lumina, dătătoare de speranţă a zilei ca să se ducă în penumbra de auriu stins a peşterii”. Raquel a înţeles pe dată şi, împrumutând intonaţia celui ce ascultă cu interes un basm, a întrebat: „Şi ce s-a întâmplat pe urmă cu

omul acela?” „Ca să aflu asta, i-a răspuns tata, mă voi duce în peştera întunecoasă”, şi nu şi-a luat privirea blândă de la dânsa; i-a lăsat un scurt răgaz ca să se obişnuiască totuşi cu cele dezvăluite de el, apoi a urmat: „Când erai încă un copil, fata mea, ţi-am spus că odată şi-odată va trebui să te hotărăşti pentru una sau alta. Clipa aceea a sosit. Nu te sfătuiesc nici să mă urmezi, dar nici să te depărtezi de mine. Sunt aici destui bărbaţi tineri, deştepţi, învăţaţi, eminenţi, care ar fi bucuroşi să le fii soţie. Dacă vrei, te dau unuia dintr-înşii şi, cu zestrea ta, n-o să ai de ce să te ruşinezi. Chibzuieşte bine şi peste o săptămână să-mi spui ce ai hotărât.” Dar fata i-a răspuns fără să şovăie: „N-ar vrea părintele meu să-mi facă favoarea şi să afle hotărârea mea chiar azi, acum chiar?” „Dacă-i aşa, te întreb chiar acum”, a replicat tatăl şi Raquel i-a spus: „Tot ce face tatăl meu e bine, şi ce face el, fac şi eu.”

Inima i se încălzise simţindu-se atât de strâns legată de el, şi pe faţa lui se putea de asemenea citi o imensă bucurie.

Apoi îi vorbise despre lumea plină de vicisitudini a seminţiei lor. Au fost dintotdeauna nevoiţi să trăiască încolţiţi de primejdii. Din mijlocul lor a fost din nou aleasă o stirpe: cea a lui Ibn Esra. Şi acum Dumnezeu l-a învrednicit pe el, unul din aceşti Ibn Esra, cu menirea cea din vechime. A auzit vocea Domnului şi i-a răspuns: Aicea sunt. Şi dacă până acum a trăit numai la marginea lumii, evreieşti, de aci încolo trebuie să fie gata să meargă şi să trăiască în mijlocul acestei lumi.

Faptul că tatăl ei îi îngăduise să arunce o privire în adâncul sufletului său, faptul că avea încredere în ea cum avea şi în el totuşi, o făcea să se simtă ca făcând parte integrală dintr-însul.

Acum, sosită la locul menirii lor, destinsă în apa caldă a băii, auzea din nou în gând cuvintele lui. Răzbătea printre ele încetişor plânsul nestăpânit al Laylei. Dar prietena ei era o copilă neştiutoare şi nu înţelegea nimic, iar Raquel era recunoscătoare soartei că o făcuse să fie o Ibn Esra şi se simţea fericită şi plină de fiorul aşteptării.

Se trezi din reverie şi auzea din nou sporovăiala dragii, prostuţei, bătrânei ei doici Sa’ad şi a harnicei Fátima. Cele două femei alergau de colo-colo, din camera de baie în dormitor şi înapoi, neputându-se încă descurca în noile încăperi. O făceau să râdă şi redeveni copilăroasă şi naivă.

În cele din urmă se ridică în picioare. Îşi contemplă trupul. Fata asta goală, oacheşă, cu pielea arămie de pe care şiroia apa, nu mai era Rehia ci Doña Raquel Ibn Esra. Impetuoasă, râzând, o întrebă pe bătrână:

— Sunt altfel acum? Vezi şi tu că sunt altfel? Spune repede!

Şi cum bătrâna nu înţelese imediat, Raquel stărui râzând întruna şi reluă poruncitor:

— Acum doar sunt o castiliană, o toledană, o evreică!

Uluită, doica Sa'ad începu să flecărească precipitat cu vocea ei ascuţită:

— Nu te lăsa pradă păcatului, Rehia, lumina ochilor mei, fetiţa mea, tu, cea dreptcredincioasă. Tu crezi doar în profet.

Dusă pe gânduri, zâmbitoare, Raquel ripostă:

— Pe barba profetului, doică: nu ştiu, zău, cât de mult mai cred în profet aici, la Toledo.

Bătrâna, înspăimântată de moarte, se dădu înapoi:

— Allah păzească-ţi limba, Rehia, fata mea, zise ea. N-ar trebui să faci astfel de glume.

Dar Raquel o repezi:

— Să faci bine să-mi spui numaidecât Raquel! Raquel, Raquel! repetă ea. Spune după mine!

Şi se lăsă să cadă din nou în baie stropind-o cu apă pe bătrână de sus până jos.

Când Iehuda se înfăţişă la palatul regal. Don Alfonso îi primi imediat.

— Ei! îl întrebă cu o politeţe rece. Ce ai realizat până acum, *escrivano* al meu?

Şi Iehuda raportă. Repositarii, adică juriştii săi, tocmai se îndeletniceau cu revizuirea şi completarea listelor de impozite şi dări; peste câteva săptămâni va prezenta cifre exacte. O sută şi treizeci de experţi fuseseră aduşi în ţară, majoritatea din ţinuturi musulmane, dar şi din Provenţa, din Italia ba chiar şi din Englitera, ca să îmbunătăţească metodele agricole de lucru, exploatarea minieră, meşteşugăritul, reţeaua de drumuri... Iehuda expuse şi unele amănunte, cifre; vorbea liber, din memorie.

Regele părea să-l asculte cu indiferenţă. Dar când Iehuda isprăvi ce avea de spus, Don Alfonso grăi:

— N-a fost oare vorba cândva de nişte herghelii noi, mari, pe care să le organizezi pentru mine? Despre asta n-am auzit nimic în raportul tău. De asemenea spuneai că ai în perspectivă înfiinţarea unor ateliere de aurărie, astfel ca să se poată bate moneda mea de aur. Ai întreprins ceva în direcţia asta?

În numeroasele sale memorii, Iehuda menţionase o singură dată de ameliorarea creşterii cailor şi tot o singură dată de înfiinţarea unor ateliere de aurărie. Aşa că se minună de buna memorie a lui Don Alfonso.

— Cu ajutorul Domnului şi al tău, mărite rege, răspunse el, va fi poate cu putinţă să recuperăm în o sută de luni ceea ce s-a neglijat în o sută de ani. Tot ce s-a înfăptuit în ultimele trei luni nu mi se pare un început rău.

— S-a făcut câte ceva, recunoscu regele. Numai că eu nu mă prea pricep în arta aşteptării. Ţi-o spun deschis, Don Iehuda, paguba ce mi-o pricinuieşti mi se pare că întrece profitul. Mai înainte, baronii mei, chiar dacă o făceau în silă şi anevoie, îmi plăteau contribuţii pentru nevoile războiului; acestea erau, aşa mi se spune, veniturile principale ale vistieriei mele. Acum, de când îmi eşti *escrivano*, ei invocă îndelungata pace care se deschide în faţa noastră şi nu mai plătesc un ban.

Faptul că regele preţuia cu atâta ingratitudine cele realizate şi-l mai copleşea cu mustrări trase de păr, îl supăra pe Iehuda. Regreta că Doña Leonor se înapoiase la Burgos; prezenţa ei luminoasă, deschisă, ar fi dat convorbirii o întorsătură mai prietenoasă. Aşa însă, îşi înghiţi indignarea şi răspunse cu o respectuoasă ironie:

— În privinţa asta, granzii tăi nu se aseamănă celorlalţi supuşi lipsiţi de privilegii. Când e vorba să plătească, toţi caută să se eschiveze. Numai că argumentele baronilor tăi sunt cam şubrede şi încercaţii mei repositari le pot combate cu motive temeinice. Îmi voi îngădui în curând să te rog supus, o, regele meu, să semnezi o somaţie de plată către aceşti *ricoshombres* ai tăi, întemeiată pe amintitele motive.

Oricât de mult îl exasperau pe rege neruşinarea şi semeţia granzilor săi, îl supăra şi mai mult că acest evreu cuteza să-i vorbească fără niciun respect despre ei. Îl mai sâcâia şi faptul că avea nevoie de el. Aşa că stărui:

— Tu eşti cel ce mi-ai băgat pe gât aceşti afurisiţi opt ani de armistiţiu. Acum trebuie să mă descurc cu tertipuri negustoreşti şi cu scriptologie.

Iehuda se stăpâni.

— Sfetnicii tăi, răspunse el, au recunoscut atunci că o pace îţi este tot atât de folositoare ţie cât şi emirului din Sevilla. Agricultura şi meşteşugăritul sunt lăsate în părăsire. Baronii tăi îi asupresc pe orăşeni ca şi pe ţărani. Ai nevoie de o perioadă de pace ca să schimbi toate acestea.

— Da! încuviinţă cu amărăciune regele. Trebuie să las în seama altora războiul împotriva necredincioşilor, în timp ce tu lucrezi şi faci afaceri.

— Nu e vorba de afaceri, mărite rege, ripostă Iehuda stăpânindu-se. Granzii tăi au devenit aroganţi fiindcă ai nevoie de ei în timp de război; acum trebuie să-i faci să înţeleagă că tu eşti regele.

Alfonso veni aproape de Iehuda şi-l scrută cu ochii lui cenuşii, scânteietori.

— Ce căi întortocheate ai mai născocit, vicleanul meu *escrivano*, întrebă el ca să-ţi scoţi de la baroni banii, şi cu dobândă încă?

Iehuda nu se dădu înapoi.

— Mă bucur de mult credit, replică el, şi deci am timp destul. Aşa se face că pot împrumuta maiestăţii-tale sume mari fără să-mi fie teamă, chiar de ar fi să aştept cine ştie câtă vreme ca să-mi fie restituite. Pe asemenea temeiuri se bizuie planul meu. Vom cere granzilor tăi să recunoască în principiu dreptul tău de a percepe biruri, dar nu vom stărui să le plătească repede. Îi vom păsui o dată şi încă o dată. Le vom cere în schimb contraservicii care să-i coste puţin. Le vom pretinde să acorde oraşelor şi satelor lor *fueros*, privilegii ce dau aşezărilor lor o anumită independenţă. Vom obţine astfel ca din ce în ce mai multe oraşe şi sate să iasă de sub jurisdicţia baronilor tăi şi locuitorii să-ţi fie de aci încolo numai ţie şerbi devotaţi. Cetăţenii tăi vor fi mai docili şi mai punctuali la plata dărilor decât granzii tăi, iar contribuţiile lor vor fi mai mari. Munca ţăranilor, sârguinţa meşteşugarilor şi negoţul oraşelor tale sunt puterea ta, mărite rege. Sporeşte-le drepturile, şi forţa îndărătnicilor tăi granzi va scădea.

Alfonso era prea deştept ca să nu recunoască realitatea şi anume că aceasta era singura cale eficace care să ducă la înfrângerea cerbiciei neruşinaţilor baroni. Şi în celelalte regate ale Spaniei, în Aragon, Navarra, León, se făceau încercări de a-i sprijini pe târgoveţi şi pe săteni împotriva granzilor. Dar se proceda cu multă prudenţă. Regii făceau ei înşişi parte dintre granzi şi nu din plebe, erau cavaleri şi nu voiau să admită nici măcar în sinea lor că s-au aliat cu gloata împotriva granzilor, şi nimeni încă nu cutezase să-i propună lui aşa ceva, în cuvinte fără de înconjur. Dar acest străin, care habar n-avea de atitudine cavalerească şi de maniere alese, se încumeta s-o facă. Vorbea despre lucrurile de rând pe care erai nevoit să le faci, înfăţişându-le în cuvinte de rând. Alfonso îi era recunoscător şi totodată îl ura.

— Crezi cu adevărat, îl ironiză el, că prin mâzgăleli şi palavre poţi convinge un Nuñez sau un Arenas să renunţe la oraşe şi la săteni? Baronii mei sunt cavaleri, chiţibuşarule, şi nu negustori sau avocaţi.

Din nou Iehuda înghiţi jignirea.

— Aceşti domni cavaleri ai tăi, răspunse el, vor afla că dreptul, legea şi contractul reprezintă ceva tot atât de puternic şi de real ca şi cetăţile şi spadele lor. Sunt sigur că-i voi învăţa să ştie acest lucru dacă mă pot bizui pe sprijinul binevoitor al măriei-tale.

Regele se împotrivea impresiei ce o făceau asupra sa calmul şi încrederea lui Don Iehuda. Aşa că stărui cu încăpăţânare:

— Chiar dacă până la urmă vor acorda vreunui prăpădit de orăşel dreptul să ţină târguri, dările ce mi se cuvin nu le vor plăti, asta ţi-o spun dinainte. Şi au dreptate, în timp de pace nu au de plătit impozite. Aşa am jurat, semnat şi pecetluit când m-au făcut rege. Yo el Rey. Şi acum, graţie înţelepciunii tale, n-o să mai fie război ani şi ani de zile. Asta invocă ei, pe asta se întemeiază ei.

— Cer iertare măriei-tale, îl lămuri imperturbabil Don Iehuda, că iau apărarea regelui faţă de rege. Baronii tăi nu au dreptate, argumentul lor nu stă în picioare. Aşa cum nădăjduiesc din toată inima, timp de opt ani nu va fi război, dar după aceea, cum bine te ştie lumea, pacea va lua sfârşit. Aşa că aceşti domni sunt obligaţi să achite contribuţia respectivă. Este de datoria mea în calitate de *escrivano* al tău să mă îngrijesc din timp de cele

necesare războiului tău, adică să mă ocup de pe acum de finanţarea lui. Ar fi absurd să aştept izbucnirea războiului ca să strâng în pripă fondurile cu pricina. Vom cere doar o neînsemnată contribuţie anuală şi, pentru început, o vom cere numai de la oraşele tale. Acordăm acestora anumite libertăţi şi ele îţi vor plăti bucuros impozitele de război. Baronii tăi nu pot fi lipsiţi de atâta spirit cavaleresc încât să-ţi refuze ceea ce orăşenii îţi acordă.

Don Iehuda îi lăsă lui Alfonso timp să cumpănească. Apoi urmă triumfător:

— După care, o, regele meu, îi vei obliga pe granzi printr-un act de supremă mărinimie cavalerească să consimtă la această neînsemnată contribuţie.

— Nu-ţi ajunge ce le-ai pricinuit până acum baronilor? întrebă neîncrezător Don Alfonso.

— De la acea nefericită campanie, îi aminti Don Iehuda, au mai rămas foarte mulţi prizonieri în mâinile emirului din Sevilla. Baronii tăi s-au supus numai după multă şovăire îndatoririi lor de a-i răscumpăra pe aceşti captivi.

Don Alfonso roşi. De fapt şi de drept, feudalul era obligat să-şi răscumpere mercenarul iar baronul pe vasalii săi, când aceştia cădeau prizonieri fiind în serviciul lui. Baronii refuzau să recunoască această îndatorire a lor, dar de astă dată se conformaseră de bine, de rău; îi reproşau regelui că, prin graba lui, provocase campania şi înfrângerea. Don Alfonso ar fi preferat să declare cu trufie: „Iau asupră-mi răscumpărarea tuturor prizonierilor, avarilor!” Dar era vorba de o sumă enormă şi nu-şi putea îngădui un asemenea gest.

Dar iată-l pe Iehuda Ibn Esra spunând:

— Propun respectuos, aşadar, să răscumperi prizonierii din fondurile vistieriei. Iar domnilor baroni, care vor beneficia de pe urma acestui act, le impunem drept unicul contraserviciu să recunoască în principiu obligaţia lor de a plăti de pe acum impozite pentru viitorul tău război.

— Dar poate suporta oare tezaurul meu? întrebă nepăsător Don Alfonso.

— Lasă aceasta în seama mea, măria-ta, răspunse la fel de nepăsător Iehuda.

Faţa lui Alfonso se lumină.

— Iată un plan grozav, recunoscu el. Se apropie de familiarul său şi începu să se joace cu medalionul ce atârna pe pieptul lui Iehuda. Te pricepi în meseria ta! îl lăudă regele.

Dar numaidecât după aceea bucuria lui recunoscătoare fu umbrită de amărăciunea gândului că, din ce în ce mai mult, va fi îndatorat acestui inteligent, dar odios negustor.

— Păcat, reluă maliţios regele, că nu-i putem umili în felul ăsta pe alde Castro şi prietenii lor. Vezi tu, urmă el, cu aceşti Castro m-ai băgat în mare încurcătură.

O astfel de răstălmăcire a realităţii îl indignă pe Iehuda. Duşmănia dintre rege şi baronii Castro dăinuia încă din anii copilăriei lui Don Alfonso şi se înăsprise când le luase Castillo din Toledo. Şi acum regele voia să arunce în spinarea lui Iehuda întreaga răspundere pentru această duşmănie.

— Ştiu, replică el, că baronii de Castro îţi fac o vină că un câine circumcis le pângăreşte castelul. Dar ştii fără îndoială că de ani de zile ei proferează insulte la adresa măriei-tale.

Don Alfonso înghiţi şi acest răspuns şi tăcu.

— Ei bine, fie, zise el ridicând din umeri. Încearcă chichiţele şi subterfugiile tale. Dar ai să vezi că granzii mei sunt adversari duri, şi baronii de Castro ne vor mai da de furcă.

— Îmi faci o mare favoare, o, regele meu, fu răspunsul lui Iehuda, că îmi încuviinţezi planul.

Îşi plecă genunchiul şi sărută mâna regelui. Era o mână bărbătească, puternică, acoperită cu fire de păr scurte, roşietice, dar care acum îşi lăsă, molatică şi ingrată, degetele în cele ale lui Don Iehuda.

A doua zi la Castillo Ibn Esra se înfăţişă Don Manrique de Lara, primul ministru al regelui, în vizită de etichetă la noul *escrivano*; era însoţit de fiul său, Garcerán, prieten apropiat al lui Don Alfonso.

Don Manrique, părând perfect informat despre felul cum decursese audienţa din ajun, zise:

— Am fost surprins să aflu că eşti gata să avansezi regelui şi stăpânului nostru enorma sumă necesară răscumpărării prizonierilor. Nu e oare primejdios ca un rege puternic să datoreze cuiva atâta bănet? îl preveni el în glumă.

Don Iehuda se arătă zgârcit la vorbă. Nu-i trecuse încă ciuda provocată de aroganţa şi neîncrederea regelui. Ştia desigur că aici, în nordul barbar, nu contau decât războinicii şi că despre

bărbaţii ce aveau grijă de bunăstarea ţării se vorbea cu un stupid dispreţ, dar nu-şi închipuise că va întâmpina atâtea greutăţi până să se adapteze la stările locale.

Don Manrique ghicise ce se petrece în sufletul lui Don Iehuda şi, ca şi cum ar fi vrut să scuze grosolănia regelui, îşi exprimă părerea că nu trebuie să i se ia în nume de rău tânărului, bătăiosului monarh dacă preferă să despice dificultăţile cu spada decât să le rezolve prin tratate. Fapt e că Don Alfonso peregrinase încă din fragedă copilărie dintr-o tabără de război într-alta, aşa încât se simţea mai în largul lui pe câmpul de luptă decât la masa tratativelor. Dar, schimbă vorba Don Manrique, el nu venise să discute afaceri, ci ca să-şi salute colegul aici, la Toledo, şi îl rugă pe Don Iehuda să-i arate lui şi fiului său casa despre ale cărei minunăţii vorbea tot oraşul.

Iehuda îi făcu bucuros pe plac. Trecând pe lângă slugile tăcute ce se plecară până la pământ, străbătură încăperile acoperite de covoare, printre coridoare şi scări. Don Manrique îşi exprimă admiraţia de cunoscător; Don Garcerán, naiv şi entuziast, se întrecea şi el în laude.

În grădină, dădură peste copiii lui Don Iehuda.

— Acesta e Don Manrique de Lara, făcu Iehuda prezentările, primul sfetnic al regelui şi stăpânului nostru, şi preaonoratul său fiu, cavalerul Don Garcerán.

Raquel îi cercetă pe oaspeţi cu o curiozitate copilărească. Nestânjenită, luă parte la discuţie. Dar latineasca ei, deşi o studiase cu sârguinţă, se dovedi insuficientă şi, râzând ea însăşi de greşelile făcute, îi rugă pe musafiri să vorbească araba. Discuţia deveni animată. Cei doi străini elogiară isteţimea şi farmecul Raquelei, folosind figurile de stil la modă, care în arabă erau de două ori mai complicate. Doña Raquel râdea şi invitaţii râdeau de asemenea.

Alazar, băiatul de paisprezece ani, care numai sfios nu era, îl chestionă pe Don Garcerán despre cai şi despre exerciţiile cavalerilor. Nobilul tânăr fu atras de vioiciunea băiatului şi-i răspundea bucuros. Don Manrique îl sfătui prietenește pe Iehuda să-şi dea fiul ca paj într-o familie aleasă. Don Iehuda îi mărturisi că şi el se gândise la asta; trecu însă sub tăcere nădejdea, ce-o nutrea în ascuns, că regele va lua băiatul în serviciul său.

Şi alţi granzi, în primul rând prieteni ai casei Lara, urmară exemplul lui Don Manrique şi făcură noului *escrivano mayor* vizite de curtoazie.

Tinerii nobili îndeosebi veneau cu plăcere în casa lui Don Iehuda. Căutau compania Doñei Raquel. Căci fiicele nobililor se arătau numai la Curte cu prilejul marilor festivităţi şi în biserici la marile sărbători, unde nu erau niciodată văzute singure, nu te puteai întreţine cu ele decât despre subiecte cu totul generale. Era deci o variaţie plăcută să stai de vorbă cu fiica ministrului evreu, care – deşi ocrotită de un ceremonial mai puţin riguros – era oricum o doamnă. Îi făceau interminabil complimente exagerate, aşa cerea curtoazia. Raquel le asculta amabilă, dar găsea mai degrabă ridicolă flecăreala lor amoroasă. Uneori însă, bănuia că îndărătul acesteia se ascund pofte brutale; şi atunci devenea sfioasă şi se închidea în sine.

Contactul cu cavalerii creştini îi era totuşi binevenit, deoarece tot stând de vorbă cu ei, se exersa în limba ţării, acea latină ceremonioasă vorbită la Curte şi în societate, însuşindu-şi totodată şi latineasca de rând, castiliana cea de toate zilele.

Domnii aceştia îi mai erau şi călăuze serviabile când ieşea să cunoască oraşul.

O vedeai şezând în lectică; într-o parte călărea Don Garcerán de Lara sau Don Estéban Illán, în cealaltă fratele ei, Don Alazar. Era urmată într-o a doua lectică de doica Sa’ad. Alergătorii făceau loc alaiului, servitorii negri îl încheiau. Aşa parcurgeau oraşul Toledo.

În cei o sută de ani de când se afla în mâinile creştinilor, oraşul pierduse mult din măreţia şi strălucirea perioadei sale islamice; nu era atât de mare ca Sevilla, dar şi acum mai locuiau în el şi în împrejurimile lui mult peste o sută de mii de suflete, dacă nu chiar două sute de mii, astfel că Toledo era cel mai mare oraş al Spaniei creştine, mai mare chiar decât Parisul şi cu mult mai mare decât Londra.

În acele vremuri războinice, toate oraşele mari erau fortăreţe, până şi vesela Sevilla. La Toledo însă, fiecare cartier în parte era la rândul lui înconjurat de ziduri şi turnuri, şi multe case ale nobilimii constituiau adevărate fortăreţe. Toate porţile erau fortificate, fortificate erau şi bisericile şi podurile care duceau la poalele colinelor întunecate, impunătoare ale oraşului, peste fluviul Tajo, până înăuntrul cetăţii. În interiorul oraşului însă, se

înghesuiau în cel mai îngust spaţiu casă lângă casă, în susul şi în josul colinelor; uliţele în scară erau întunecoase şi strâmte, adeseori foarte povârnite, şi îi făceau Doñei Raquel impresia unor râpe suspecte – pretutindeni erau colţuri, unghere, ziduri şi mereu alte porţi grele, uriaşe, ferecate.

Clădirile mari, solide, datând aproape toate încă de pe timpul musulmanilor, erau nu destul de bine întreţinute şi fuseseră puţin modificate. Doña Raquel era în sinea ei convinsă că toate acelea trebuie să fi arătat cu desăvârşire altfel pe vremea când musulmanii aveau grijă de ele. Îi făcea în schimb plăcere furnicarul pestriţ de oameni care, din zori până-n noapte, umplea oraşul şi mai ales piaţa principală, Zocodevér-ul, probabil târgul străvechi. Oamenii vociferau, caii nechezau şi măgarii zbierau, se înghesuiau cu toţii în neorânduială, se împingeau şi se stinghereau unii pe alţii, circulaţia era mereu întreruptă, iar străzile gemeau de gunoaie. Totuşi Raquelei îi făcea atâta plăcere această tumultuoasă viaţă din Toledo, încât aproape că nu regreta aspectul ordonat al Sevillei.

O surprindea cât de sfioase şi de reţinute erau aici femeile musulmane. Umblau toate învăluite din cap până-n picioare. La Sevilla, femeile din popor lepădau în timpul lucrului sau când mergeau în piaţă iaşmacul incomod, iar casele domnilor mai luminaţi îl purtau numai femeile măritate, folosind un văl foarte subţire şi scump, mai mult ca podoabă decât pentru a-şi ascunde faţa. Aici însă era evident că voiau să se sustragă privirilor necredincioşilor şi toate femeile musulmane purtau văluri lungi şi dese, aproape tot timpul.

Granzii cei tineri, mândri de oraşul lor, îi povesteau Raquelei câte ceva din istoria oraşului Toledo. Dumnezeu a făurit soarele în a patra zi a facerii lumii şi l-a aşezat drept deasupra Toledoului, aşa că oraşul era mai vechi chiar decât restul pământului. Că această aşezare e străveche, există multe dovezi. Fusese stăpânită de cartaginezi, apoi timp de şase sute de ani de romani, trei sute de ani de creştinii goţi, patru sute de ani de arabi. Acum, de un secol încoace, de la gloriosul împărat Alfonso, domnesc aici din nou creştinii şi aşa va rămâne de aci încolo până la Judecata-de-Apoi.

Cea mai bună şi mai strălucită epocă pentru oraş, aşa povesteau tinerii granzi, a fost sub domnitorii creştini vizigoţi, ai căror urmaşi sunt ei, cavalerii de astăzi. Pe atunci Toledo era

oraşul cel mai bogat, cel mai grandios din lume. Regele Athanagild a dat ca zestre fiicei sale Brunhild comori de trei mii de ori o mie de *maravedi* de aur. Regele Reccared, poseda masa lui Solomon, regele iudeilor; masa aceasta consta dintr-un singur smarald uriaş montat în aur; mai poseda acest rege Reccared şi o oglindă miraculoasă în care puteai cuprinde cu privirea întreaga lume. Toate acestea le-au prădat, le-au distras şi le-au rătăcit musulmanii, aceşti necredincioşi, aceşti câini, aceşti barbari.

Tinerii gentilomi erau deosebit de mândri de bisericile lor. Raquel cerceta curioasă, cu priviri sfioase, aceste construcţii greoaie; păreau nişte fortăreţe, şi îşi imagina cum vor fi arătat ele pe vremea când erau încă moschei preţioase, înconjurate de arbori, de fântâni ţâşnitoare, de arcade, de seminarii. Acum totul era pustiu şi întunecat.

În curtea exterioară a bisericii Sfânta Leocadia descoperi un puţ cu o bordură deosebit de frumoasă, purtând o inscripţie în limba arabă. Mândră că putea citi arhaicele buchi arabe, urmări cu degetul literele săpate în piatră, pe jumătate şterse de vreme şi descifră: „În numele atotmilostivului Dumnezeu, Califul Abd el Rahmân, biruitorul – prelungească-i Domnul zilele – a pus să se ridice această fântână în a şaptesprezecea săptămână a anului 323, în oraşul Toleitola – să-l ocrotească Dumnezeu.” Aşadar, asta se întâmplase cu două sute cincizeci de ani în urmă.

— E cam mult de atunci, rânji Don Estéban Illán, care o însoţea pe Raquel.

Tinerii gentilomi se oferiră de mai multe ori să-i arate interiorul unei biserici. La Sevilla se vorbea mult despre aceste „biserici”. Se spunea că barbarii nordici transformaseră fostele moschei, atât de frumoase, în lăcaşuri ale groazei idolatrilor. Raquel dorea mult să vadă una din aceste case de rugăciuni, dar resimţea totodată un fel de sfială şi refuza politicos invitaţiile, sub un pretext sau altul. Până la urmă îşi înfrânse jena şi condusă de Don Garcerán şi de Don Estéban, intră în biserica San Martin.

În semiîntunericul din interior ardeau lumânări. Stăruia mireasma de tămâie. Şi mai era ceva ce, de fapt, dorise să vadă şi de care se temuse: icoane, idoli, păcatul păcatelor oprit dintotdeauna. Căci dacă Islamul apusean interpreta liber una sau alta din interdicţiile profetului, dacă îngăduia să se bea vin

şi femeile să-şi arate faţa fără văl, era în schimb neclintit în ce priveşte respectarea opreliştilor de a-ţi face chip cioplit, nici al lui Allah, nici al oricărei vieţuitoare, om sau animal; abia dacă aveai voie să schiţezi forma unei plante sau a vreunui fruct. Aici însă vedeai de jur-împrejur oameni ciopliţi în piatră sau în lemn, iar alte chipuri de oameni sau de animale erau zugrăvite neted, în culori, pe plăci de lemn. Aceştia erau aşadar idolii de care aveau oroare Allah şi profetul.

Orice om binecuvântat de Dumnezeu cu raţiune, simţire şi cuviinţă, fie el evreu sau musulman, nu se putea să nu simtă aversiune faţă de astfel de plăsmuiri. Erau într-adevăr profund respingătoare, ciudat de rigide şi totuşi vii, deosebit de ireale, pe jumătate moarte, cadaverice ca peştii din piaţă. Se încumetau aceşti barbari să-l imite pe Dumnezeul unic, pe Allah, creând oameni după chipul lui şi, nerozi ce erau, mai şi îngenuncheau în faţa acestor obiecte de piatră şi de lemn, făurite de ei înşişi, şi le dădeau miros de tămâie. Dar în ziua Judecăţii-de-Apoi Allah îi va chema la el pe aceşti nelegiuiţi şi le va cere să insufle viaţă acestor plăsmuiri şi, dacă nu vor putea s-o facă, îi va osândi la afurisenie veşnică.

Cu toate acestea Raquel se simţea atrasă în mod ciudat. O încânta că aşa ceva e cu putinţă; să păstrezi şi să redai înfăţişarea omului, carnea efemeră, expresia fugară, gestul ce dispare de cum l-ai schiţat. Faptul că oamenii muritori erau în stare să realizeze asta, o umplea de mândrie dar totodată şi de oroare.

Însoţitorii ei îi explicau respectuos şi zelos pe cine reprezentau idolii. Iată un bărbat cioplit în lemn, acoperit cu o mantie şi cu o gâscă sub braţ. Înfăţişa pe Sfântul Martin, căruia îi era închinată biserica. Fusese ofiţer şi plecase pe câmpul de luptă înarmat numai cu o cruce pentru a ţine piept oştirii duşmane. Odată, pe un frig straşnic a dat mantia unui sărac, după care cerul i-a aruncat pe umeri o altă mantie. Iar cu un alt prilej, când împăratul nu s-a ridicat în picioare în faţa lui, tronul a fost deodată cuprins de flăcări şi, silit de foc, monarhul s-a prosternat cu veneraţie la pământ întru cinstea Sfântului. Toate acestea puteau fi aflate, erau zugrăvite pe tăblii de lemn. Doñei Raquel i se învârtea capul, omul trebuie să fi fost un derviş.

Într-un alt tablou puteai vedea o fată musulmană cu un coş plin de trandafiri iar în faţa ei stătea uluit un arab cu înfăţişare şi

veşminte princiare. Nu fără o nuanţă de insinuare, Don Garcerán povesti că imaginea reprezintă pe prinţesa Casilda şi pe tatăl ei, regele Al-Menon din Toledo. Casilda, crescută în taină de către doica ei în credinţa creştină, purta de grijă – înfruntând multe primejdii – de prizonierii creştini care flămânzeau în temniţele regelui. Informat despre aceasta de un denunţător, regele o surprinse pe când Casilda se ocupa de cei întemniţaţi. O întrebă cu asprime ce duce în coş. Era pâine; dar ea răspunse: „Trandafiri”. Regele ridică mânios capacul coşului şi ce să vezi? pâinea se transformase în trandafiri. Raquel înţelese tâlcul parabolei. Ceva asemănător se găsea şi în poveştile arabe.

— Ah, suspină ea, a fost deci o vrăjitoare.

Dar Don Garcerán o puse cu severitate la punct:

— Era o sfântă.

Don Estéban Illán îi destăinui că în mânerul spadei sale este montat un oscior al Sfântului Ildefonso şi că această relicvă i-a salvat de două ori viaţa în bătălie. Câţi vrăjitori mai au şi creştinii ăştia, gândea Doña Raquel, şi povesti înveselită că un foarte bun mijloc de apărare în bătălie este şi acela de a pune în ajunul luptei pe un pelerin de la Mecca, de preferinţă un derviş, să-ţi scuipe în băutura ta de dimineaţă.

— Mulţi războinici de-ai noştri fac asta, preciză ea.

Trecutul islamic al Raquelei se ştergea surprinzător de repede în noianul tuturor acestor lucruri noi ce le vedea, le auzea şi le trăia aici, la Toledo. Îi venea greu să-şi reamintească exact până şi trăsăturile prietenei ei Layla sau glasul strident, răscolitor, cu care muezinul de la moscheea Azhar chema la rugăciune. Dar se străduia să nu uite limba; continua să citească în arabă şi făcea exerciţii în întortocheata, gingaşa şi anevoioasa caligrafie arabă. Tot astfel, deşi se simţea evreică, respecta mai departe datinile musulmane, făcea abluţiunile prescrise şi rostea rugăciunile cu regularitate; Iehuda i-o îngăduia.

Tovărăşia permanentă a doicii Sa’ad o ajuta să menţină legătura cu trecutul. Seara, în timp ce doica o ajuta să se dezbrace, sporovăiau amândouă despre cele văzute şi le comparau cu viaţa din Sevilla.

— Nu te lăsa prea mult atrasă de necredincioşi, Rehia, mieluşeaua mea, o prevenea doica. O să ardă cu toţii în iad fiindcă n-au ruşine, şi ei ştiu asta şi de aceea sunt atât de trufaşi pe pământul ăsta. Sultana lor e fudulă rău. Necredincioasa de

ea îşi petrece mai mult timpul departe de haremul lui bărbatu-său, sultanul Alfonso, şi trăieşte într-un oraş de miazănoapte despre care ei spun că e tot atât de rece şi de înfumurat ca şi dânsa.

Necredincioşii erau cu adevărat trufaşi, aici doica avea dreptate. Doña Raquel nu-l văzuse încă niciodată pe rege. Şi chiar părintele ei părea să-l vadă numai rareori.

Don Iehuda află de la intendentul şi secretarul său Ibn Omar, care crease un bun serviciu de informaţii, cu câtă înverşunare îl duşmăneau domnii cei mari ai regatului. După moartea înţeleptului Ibn Şoşan, ei îşi sporiseră privilegiile, iar după înfrângerea regelui îşi arogaseră şi alte drepturi speciale. Acum erau indignaţi că a venit un nou evreu, mai şiret şi mai hrăpăreţ decât cel dinainte, ca să le ia totul înapoi. Înjurau, complotau, puneau la cale tot felul de intrigi. Iehuda asculta spusele lui Ibn Omar fără să i se clintească un singur muşchi al feţei. Îşi instrui totuşi secretarul să răspândească zvonul că noul *escrivano* apără poporul asuprit împotriva baronilor prădalnici şi că favorizează bunăstarea orăşenilor şi sătenilor.

Conducătorul opoziţiei împotriva lui Don Iehuda era arhiepiscopul din Toledo, arţăgosul Don Martin de Cardona, unul din prietenii apropiaţi ai regelui. De când creştinii recuceriseră ţara, biserica ducea o luptă dârză contra comunităţilor evreieşti. Spre deosebire de restul populaţiei, evreii nu plăteau bisericii zeciuiala, ci numai impozitele cuvenite regelui. Niciun edict papal, niciun decret al colegiului cardinalilor nu aduseseră vreo schimbare a situaţiei. Arhiepiscopul Don Martin era furios că numirea abilului Ibn Esra îi va face pe evrei să fie şi mai îndărătnici în cutezătoarea lor străduanie de a se sustrage oricăror îndatoriri faţă de biserică. Aşa că folosea toate mijloacele ca să-l discrediteze pe noul *escrivano*.

Cu atât mai ciudat fu faptul că, puţin după sosirea lui Don Iehuda, canonicul Don Rodrigue, secretarul arhiepiscopului, se înfiinţă cu intenţie vădit prietenoasă la Castillo Ibn Esra, el, duhovnicul regelui.

Pe acest prelat tăcut, politicos, îl interesau mult cărţile. Vorbea, citea şi scria latina şi araba, şi citea şi ebraica. Se înţelegea bine cu Iehuda, dar mai bine chiar cu înţeleptul prieten al lui Iehuda, Musa Ibn Da’ud.

Încăperile ocupate de Musa erau foarte primitoare. Bătrânul fusese de două ori nevoit să trăiască în mizerie şi în surghiun şi dovedise că era capabil să îndure nenorocirile fără să se plângă. Cu atât mai mult preţuia acum confortul. Nu fără o uşoară, nesilită mândrie, îi arătă canonicului multele ţevi ale instalaţiei de încălzire şi tapetele de pâslă ale zidurilor care, printr-un ingenios sistem de răcire, asigurau o răcoare plăcută în zilele caniculare. Numeroasele cărţi ale lui Musa erau orânduite la îndemână, pupitrul său cel mare, atât de drag lui, era aşezat în lumină. Şi o frumoasă verandă rotundă, potrivită pentru meditaţii tihnite, dădea înspre grădină.

Canonicul, setos de a cunoaşte, nu se mai sătura privind biblioteca lui Musa. Admira felurimea volumelor cuprinzând tratate în toate domeniile ştiinţei, caligrafia lor delicată, monogramele şi cotoarele multicolore, învelişul frumos lucrat al sulurilor de carte şi coperţile, pe cât de elegante, pe atât de solide ale legăturilor. Mai presus de orice însă, admira materialul pe care era scrisă cea mai mare parte a cărţilor; era acea compoziţie pe care lumea creştină abia o cunoştea: hârtia.

Ah, învăţaţii din ţările creştine erau nevoiţi să scrie pe pergament, pe piei de animale şi nu numai că osteneala scrisului era cu mult mai mare, dar materialul era costisitor şi rar. Adeseori cei ce scriau erau nevoiţi să se mulţumească doar cu pergamente pe care se mai scrisese cândva, trebuia să şteargă şi să răzuiască apoi cu multă migală ceea ce fusese scris cu multă trudă înaintea lor ca să poată după aceea aşterne propriile lor gânduri pe vechiul material şi cine putea şti dacă nu cumva un scriitor bine intenţionat de astăzi nu va face să dispară cea mai înaltă înţelepciune a vreunui predecesor, ca să păstreze pentru posteritate propriile sale cugetări, poate de o mare naivitate.

Don Iehuda îi arătă canonicului cum se fabrică această hârtie. Dintr-o materie vegetală albicioasă, denumită bumbac, se prepara un fel de terci într-o găleată, era apoi scos la uscat, totul cum nu se poate mai puţin costisitor. Cea mai bună hârtie se producea la Jativa şi era zgrunţuroasă. I se zicea Jatvi. Don Rodrigue cântări cu grijă o asemenea carte în mâinile lui tandre, mirându-se copilăreşte cât de puţin spaţiu şi ce mică greutate reclama atâta muncă spirituală. Iehuda relată că luase măsuri să se construiască şi aici la Toledo astfel de fabrici de hârtie,

apă se găseşte din belşug iar solul era prielnic cultivării plantelor necesare. Don Rodrigue era extaziat. Iehuda îi făgădui să-i procure încă de pe acum o cantitate de hârtie.

Ceva mai târziu, Don Rodrigue şi bătrânul Musa şedeau singuri în mica verandă deschisă şi discutau pe îndelete. Don Rodrigue relata că se auzise şi în ţările creştine despre realizările ştiinţifice ale lui Musa, mai cu seamă despre marea operă istorică la care lucra, şi despre persecuţiile ce a trebuit să le îndure. Musa mulţumi cu o politicoasă înclinare a capului. Şedea acest bărbat înalt, afundat comod în perne, niţel aplecat în faţă, privindu-şi oaspetele cu ochi mari, blânzi, tăcuţi şi ştiutori. Nu vorbea mult, dar ceea ce spunea pornea de obicei dintr-o vastă cunoaştere, dintr-o experienţă bogată, dintr-o gândire adâncă. Suna a ceva inedit şi atrăgător, bineînţeles din când în când cam echivoc.

Multe păreau înşelătoare în acest Castillo Ibn Esra. De pildă, printre inscripţiile ce străluceau pe frizele pereţilor, erau şi câteva ebraice. Nu erau uşor de descifrat în desişul numeroaselor înfloriturişi ornamente ce le înconjurau. Dar canonicul, mândru de cunoştinţele lui ebraice, le identifica uşor ca fiind extrase din Sfânta Scriptură, din cartea Kohelet, din predicile lui Solomon. Da, confirma Musa şi, cu ajutorul unei vergele, îi arăta canonicului cum se înşiruiau frazele printre arabescurile încâlcite, cum se pierdeau şi se regăseau, indica şi citea şi traducea în latineşte. Textele sunau astfel: „Soarta făpturilor omeneşti se aseamănă cu cea a dobitoacelor. Aşa cum mor acestea, mor şi acelea, sufletul lor e acelaşi, omul nu este mai bun decât animalul şi totul este deşertăciune. Totul se sfârşeşte în acelaşi loc, totul e din pulbere şi totul se preface din nou în pulbere. Cine poate spune dacă sufletul făpturilor omeneşti se înalţă spre cer, iar cel al animalelor coboară sub pământ?” Don Rodrigue urmărea cu privirea slovele ebraice de pe perete şi vedea şi auzea că Musa traduce exact. Dar nu cumva cuvintele, aşa cum şi le amintea el din tălmăcirea sfântului Ieronim, sunau altfel? În gura acestui Musa înţelept şi bun nu căpăta oare însuşi cuvântul lui Dumnezeu un uşor iz de pucioasă?

Oricum ar fi fost, cel ce avea în grija lui biblioteca de la Castillo Ibn Esra îl atrăgea pe canonic mai mult chiar decât splendida bibliotecă însăşi. Acest Musa, aşa cum stătea el

liniştit, înfundat în perne, i se părea etern ca înţelepciunea. Ba uneori i se părea că Musa este numai cu puţin mai în vârstă decât dânsul, care împlinise cincizeci de ani, deci aproape un moşneag. Strălucirea ochilor lui liniştiţi, cu un licăr niţel ironic, îl fermeca şi îl intimida şi totuşi avea impresia că putea vorbi cu acest om mai deschis şi mai încrezător decât cu cei mai mulţi dintre creştinii pioşi.

Don Rodrigue îi povesti lui Musa despre academia în fruntea căreia se afla. Fireşte că acest modest institut al lui nu se putea compara cu cele similare ale musulmanilor, dar oricum, de aici se răspândea atât înţelepciunea arabilor cât şi cea a păgânilor din antichitatea Occidentului.

— Să nu crezi cumva, o, înţelepte Musa, se grăbi Don Rodrigue să-l asigure, că sunt meschin. Am pus chiar să se traducă textul Coranului în latineşte. De asemenea, la academia mea lucrează mulţi necredincioşi, evrei şi musulmani. Dacă-mi îngădui, îţi aduc odată pe unul sau altul dintre discipolii mei, să aibă cinstea de a lua parte la o discuţie cu tine.

— Fă asta, preacucernice Don Rodrigue, răspunse cu amabilitate Musa. Adu-mi câţiva dintre ciracii tăi. Dar să-i previi să fie prudenţi. Şi chiar tu însuţi să fii prudent!

Şi îi arătă o frază de pe perete, care în chip ciudat prezenta şi ea un pasaj din Sfânta Scriptură, de astă dată din Cartea a cincea a lui Moise: „Blestemat fie cel ce-l rătăceşte pe un orb.”

Când se despărţi în sfârşit de gazda sa, mult mai târziu decât îşi pusese la început în gând – zăbovise într-adevăr necuviincios de mult – Don Rodrigue spuse glumind:

— Ar trebui să fiu supărat pe tine, Don Iehuda. Cât pe-aci să mă faci să calc porunca a zecea. Ce-i drept, nu râvnesc nici la casa ta, nici la catârii tăi, nici la slugile şi slujnicele tale. Dar tare mă tem că râvnesc la cărţile tale.

Preşedintele comunităţii evreieşti, Don Ephraim, îl vizită pe Iehuda ca să discute cu el unele probleme ale Aljamei.

— Aşa cum era de aşteptat, începu el, faima şi strălucirea ta au produs multă bucurie în sânul comunităţii, dar şi multe supărări noi. Pizma pentru rangul tău a aţâţat ura arhiepiscopului, acest nelegiuit şi Esau. Don Martin dezgroapă acum pergamentul lui prăfuit, acel decret al cardinalilor, vechi de şase ani, potrivit căruia nu numai fiii lui Edom dar şi urmaşii

lui Abraham trebuie să verse bisericii zeciuiala. Pe atunci nobilul alfakim Ibn Şoşan – fie-i memoria binecuvântată – a dejucat manevra cardinalilor. De astă dată însă, nelegiuitul crede că a venit vremea lui. Scrisoarea lui către Aljama e plină de ameninţări.

Don Iehuda îşi dădea seama că la pretenţia de zeciuială era vorba de mult mai mult decât de bani. Dacă ar fi câştigat biserica, privilegiul de bază al evreilor ar fi fost periclitat, ei nemaidepinzând direct de rege, şi arhiepiscopul s-ar fi intercalat între ei şi suveran. De asemenea Don Iehuda trebuia să recunoască în sinea sa că îngrijorarea lui Don Ephraim, şi anume că de data asta arhiepiscopul şi-ar putea ajunge ţelul, nu era deloc neîntemeiată. Don Martin era prieten apropiat al regelui; fără îndoială că i-o fi şoptit la ureche că ar putea repara oarecum greşeala de a-l fi învestit cu un rang atât de înalt pe evreul Ibn Esra, silind în fine evreimea să plătească bisericii cuvenita zeciuială.

Numai că Iehuda se arătă plin de încredere.

— Nelegiuitul o să reuşească de astă dată tot atât de puţin ca şi până acum, spuse el şi continuă: De altfel tot ce priveşte impozitele nu face oare parte din atribuţiile mele? Lasă-mă pe mine să răspund la scrisoarea arhiepiscopului.

Aşa ceva însă nu intra deloc în vederile lui Don Ephraim; nu voia să-i cedeze niciuna din treburile lui acestui Iehuda.

— Departe de mine gândul, se împotrivi el politicos, să te mai împovărez cu noi sarcini, stăpânul şi învăţătorul meu Iehuda. Altceva aş vrea, în numele Aljamei, cu toată modestia să te fac să înţelegi. Fastul casei tale, belşugul de bunuri cu care Dumnezeu te-a binecuvântat, gloria cu care te-a învrednicit prin graţia regelui, toate acestea sunt pentru toţi invidioşii care pizmuiesc poporul lui Israel un spin în ochi, iar pentru arhiepiscop un vierme care-i roade sufletul negru. De aceea am sfătuit stăruitor din nou Aljama să ducă o viaţă care să nu bată la ochi şi să nu-i întărâte prin luxul ei pe răuvoitori. Binevoieşte a nu-i întărâta nici tu, Don Iehuda.

— Îţi înţeleg îngrijorarea, stăpânul şi învăţătorul meu Don Ephraim, replică Iehuda, dar eu n-o împărtăşesc. Ştiu din experienţă că manifestările de forţă înfricoşează. Dacă m-aş arăta slab sau meschin, arhiepiscopul ar deveni cu atât mai cutezător faţă de mine şi faţă de voi.

În sâmbăta următoare, Don Iehuda se duse la sinagogă.

Fu surprins să vadă cât de auster arăta acest prim sanctuar al evreimii spaniole; nici aici Don Ephraim nu tolera niciun fel de fast. Când se deschidea dulapul Torei, în care se păstra chivotul legii, Aron Hakodeş, atunci bineînţeles că de acolo răzbăteau luciul şi strălucirea sfintelor podoabe ale sulurilor sacre, învelitorile lor brodate cu fire preţioase, tablele şi coroanele de aur scânteind de nestemate.

Don Iehuda fu invitat să citească pericopa săptămânii din Scriptură. Se povestea acolo cum Bileam, un profet păgân, pornit să blesteme poporul lui Israel, fu silit de Dumnezeu să-i binecuvânteze poporul, astfel că profetul păgân proclamă: „Cât de frumoase sunt corturile tale, Iacobe, aşezările tale, Israel, ca nişte văi ce se lărgesc, ca nişte grădini cu multe ape, ca arborii de aloe plantaţi de Iahve, ca nişte cedri la malul fluviului! Tu distrugi popoare, pe păgâni, pe duşmanii tăi, tu striveşti osemintele prigonitorilor tai.”

Iehuda citi versetele în felul tărăgănat, prescris din vremuri străvechi; citea nu fără oarecare trudă, accentul lui putând să sune unuia sau altuia cam straniu, dacă nu chiar ridicol. Dar nimănui nu-i venea să râdă, evreilor şi evreicelor din Toledo, dimpotrivă, ascultau cu veneraţie, lăsându-se cuprinşi de emoţia lui Don Iehuda. Acest bărbat pe care soarta îl silise să fie în prima tinereţe un meşumad, un renegat, s-a întors de bunăvoie, umil, la legământul lui Abraham şi acest om influent va ajuta ca binecuvântările despre care citea să se împlinească şi pentru dânşii.

Acum, că îşi putea mărturisi pe faţă apartenenţa la iudaism, îi era Raquelei cu mult mai greu ca înainte să se simtă evreică. Citea deseori din Cartea Cărţilor, stătea ceasuri întregi cufundată în gândurile ei şi visa cu pasiune despre cele cuprinse acolo, despre faptele strămoşilor, ale regilor şi profeţilor. Tot ce era măreţ, înălţător, adânc cucernic, relatat aici, precum şi slăbiciunile, minciunile, răutăţile, care nici ele nu erau trecute sub tăcere, căpăta viaţă pentru ea şi se simţea mândră şi fericită că se trăgea din astfel de strămoşi.

Totuşi n-o prea atrăgeau evreii în carne şi oase care o înconjurau aici la Toledo, deşi Raquel avea dorinţa vie, sinceră de a fi de-a lor.

Uneori, pentru a-şi cunoaşte mai îndeaproape neamul, se ducea în cartierul evreiesc, în Iuderia.

În plimbările ei, se lăsa însoţită de Don Beniamin Bar Abba, un tânăr înrudit cu preşedintele comunităţii. Canonicul Rodrigue îl introdusese la Castillo Ibn Esra; era unul dintre studenţii săi, traducător la academia ce o conducea.

Cu toată mintea lui ageră şi cunoştinţele sale întinse, Don Beniamin nu împlinise nici douăzeci şi trei de ani şi avea ceva copilăros, poznaş, ştrengăresc, ceea ce o atrăgea pe Raquel. Între ei se închegă curând o frumoasă camaraderie. Râdeau din toată inima de lucruri al căror aspect comic nu prea ar fi fost de înţeles pentru alţii şi discutau despre multe subiecte pe care Raquel nu le aborda faţă de tatăl ei şi despre care nici măcar unchiul Musa nu era întrebat vreodată, dar prietenul ei Beniamin, da.

La rândul lui, tânărul îi încredinţă fetei fără sfială cele mai intime preocupări ale sale. De pildă că ruda lui, Don Ephraim, parnasul, nu-i place; i se pare şiret şi dacă n-ar fi el însuşi atât de sărac, n-ar mai locui o singură clipă în casa lui Don Ephraim. Doña Raquel nu avusese încă niciodată un prieten sărac, aşa că se uita la Beniamin uimită şi curioasă.

Beniamin practica datinile evreieşti, dar numai ca să nu-l contrarieze pe Don Ephraim, căci el personal nu punea prea mult preţ pe ele. În schimb, admira înţelepciunea arabă şi vorbea bucuros despre marile popoare din vechime, dispărute fără urmă, îndeosebi despre greci, ionieni, cum le spunea el.

Acest Beniamin o călăuzea pe Raquel prin Iuderia. Trăiau la Toledo peste douăzeci de mii de evrei iar în afara zidurilor cetăţii încă vreo cinci mii şi, deşi nesiliţi de nicio lege, cei mai mulţi dintre ei locuiau în propriul lor cartier care, la rândul lui, era apărat de ziduri şi porţi întărite.

Evreii – aşa povestea Beniamin – locuiau în Toledo din vremuri imemoriale; da, oraşul îşi trăgea numele din cuvântul ebraic Toledot, filiaţiunea generaţiilor. Cei dintâi veniseră aici ca trimişi ai regelui Solomon ca să primească tributul de la barbari. Le-a mers bine aproape tot timpul. Dar sub vizigoţii creştini fură supuşi unor prigoane pustiitoare. Cel mai înverşunat dintre prigonitori fu chiar unul din seminţia lor, un anume Iulian, care, trecând la creştinism, ajunse arhiepiscop. Acesta emisese ordonanţe din cele mai aspre împotriva foştilor săi coreligionari

şi, până la urmă, făcu să fie promulgată o lege potrivit căreia cel ce nu trece la creştinism urma să fie vândut ca sclav. Atunci evreii chemară arabii de peste mare şi îi ajutară să cucerească ţara. Arabii înfiinţară garnizoane evreieşti şi le dădură comandanţi evrei.

— Închipuie-ţi, Doña Raquel, o îndemnă Beniamin – cum trebuie să fi fost toate astea când asupriţii au devenit dintr-odată stăpâni iar foştii asupritori sclavi.

Plin de entuziasm, Beniamin vorbea despre cărţile de literatură şi înţelepciune pe care evreii sefarzi le creaseră în secolele următoare sub stăpânirea musulmanilor. Îi recita Raquelei din memorie versuri înflăcărate de ale lui Salomo Ibn Gabirol şi ale lui Iehuda Halevi. Îi vorbea despre lucrările de matematică, astronomie şi filosofie ale lui Abraham Bar Hiia.

— La tot ce e măreţ în această ţară Sepharad, în Spania asta, fie că e vorba de ceva spiritual, fie de un lucru material dăltuit în piatră, adăugă el plin de convingere, la toate acestea au contribuit evreii.

Raquel îi pomeni odată de tulburarea ce o cuprinsese la vederea idolilor din biserica San Martin. Beniamin o asculta în tăcere. Era nehotărât. Apoi, zâmbind pe sub mustaţă, scoase din buzunar o cărticică şi i-o arătă cu un aer misterios. Erau într-însa – el o numea carnetul lui de însemnări – desene, portrete de oameni. Unele erau maliţios de caricaturale, în altele chipurile oamenilor înfăţişau chiar figuri de animale. Doña Raquel era uluită, înfiorată, amuzată. Ce nemaipomenită nelegiuire! Acest Don Beniamin schiţa nu numai feţe omeneşti în sensul curent îl cuvântului, cum erau idolii aceia din biserică, ci reda şi trăsături desluşite în care recunoşteai uşor persoane reale. Da, voia să-l imite pe Dumnezeu, modelând oamenii după bunul său plac şi schimonosindu-le sufletele. Cum de nu se despica pământul să-l înghită pe acest nelegiuit? Şi chiar ea însăşi, Raquel, nu lua şi ea parte la pângărire privind acele desene? Dar nu se putea abţine şi continua să nu-şi ia ochii de la ele. Iată bunăoară un animal, o vulpe după cum părea, numai că nu era deloc o vulpe, din privirea vicleană se desluşeau ochii pioşi ai lui Don Ephraim. Şi Raquel, cu toată groaza şi consternarea ei, nu-şi putea reţine râsul.

Se simţea cel mai strâns legată de Beniamin când acesta îi istorisea întâmplări sau îi relata felurite povestiri cu evrei de seamă din Toledo.

Aşa, de pildă, era povestea lui Rabbi Hanan Ben Rabua. Acesta construise un miraculos ceas hidraulic. Consta din două puţuri, două cisterne concepute cu atâta artă şi calcul, încât pe măsură ce luna creştea pe cer, una se umplea încet cu apă, iar cealaltă se golea; în timp ce luna descreştea, se întâmpla invers, astfel că, privindu-le, puteai afla ce zi a lunii este, ba chiar şi ora din zi. Rivali invidioşi îl învinuiră pe Rabbi Hanan de vrăjitorie. „Prea multă ştiinţă dă totdeauna de bănuit”, îi explică Don Beniamin sentenţios, adăugând că magistratul l-a băgat pe Rabbi Hanan la închisoare. Iată însă că cisternele nu se mai goleau şi nu se mai umpleau aşa cum ar fi trebuit. S-a presupus că Rabbi Hanan, înainte de a fi închis, ar fi stricat ingeniosul ceas hidraulic la care el lucrase de trei ori câte şapte ani, şi au vrut să-l silească să-l repare. Dar el îl strică de tot. Atunci îl arseră pe Rabbi Hanan pe rug.

— Turnul în care a zăcut, încheie Don Beniamin, mai există şi azi. Şi acele cisterne mai pot fi văzute în Huerta del Rey, la castelul de agrement La Galiana, astăzi ruinat.

În seara aceea Raquel îi povesti doicii Sa’ad despre sărmanul, ingeniosul, învăţatul Rabbi Hanan pe care îl schingiuiseră oameni răi din pricina măiestriei şi ştiinţei lui. Îi vorbi cu de-amănuntul de ceasul acela miraculos şi de închisoare şi de moartea pe rug a învăţatului. Dar doica Sa’ad spuse:

— Aici, în Toledo, sunt oameni răi. Aş dori, Rehia, mieluşeaua mea, să ne întoarcem iar la Sevilla, aibă-te Allah în paza lui.

Capitolul al treilea

Fraţii Fernán şi Gutierre de Castro nu se mulţumeau cu simple ameninţări împotriva celui ce instalase un circumcis în Castillo al lor. Invadară înarmaţi domeniul lui Don Alfonso, odată ajungând chiar până în oraşul Cuenca. Atacară călători paşnici şi îi duseră, ca prizonieri, în cetăţile lor. Jefuiau ţăranii castilieni furându-le cirezi întregi de vite. Apoi se retrăgeau cu prada în regiunea lor de munte, Albarracin, greu accesibilă.

Don Alfonso turba de mânie. De când îşi aducea aminte, îi urâse pe cei din neamul Castro. Când, la vârsta de trei ani, devenise rege, un Castro cârmuise ţara în locul lui, se purtase rău şi sever cu el ca băiat, aşa că Alfonso jubilase când Manrique de Lara îi răsturnase pe alde Castro. Numai că ei rămăseseră atotputernici în comitatul lor şi aveau mulţi partizani printre granzii Castiliei.

Noile şi impertinentele lor acte de violenţă îl întărâtară pe Alfonso până la furie. Era o situaţie ce nu mai putea dura. Va lua cu asalt şi va distruge cetăţile lor, îi va tunde la piele pe cei doi şi îi va băga la mănăstire; ba nu, le va tăia capul.

În sinea lui ştia bine că o astfel de expediţie războinică nu se putea să nu atragă după sine dezbinări primejdioase cu unchiul său, regele Aragonului.

De când lumea, atât Aragonul cât şi Castilia revendicaseră suzeranitatea asupra comitatului baronilor de Castro, a regiunii muntoase Albarracin situată între Castilia şi Aragon. După moartea ultimului conte ce domnise acolo, fiii săi, fraţii Fernán şi Gutierre de Castro, refuzaseră să recunoască orice fel de suzeranitate. Dacă el, Alfonso, ar invada acum ţara lor, ei s-ar adresa Aragonului cerând ajutor, iar unchiul său Raimundez, regele Aragonului, n-ar lăsa să-i scape acest prilej ca să-i accepte ca vasali şi să-i apere împotriva atacului nepotului său, Alfonso. Asta însemna război cu Aragonul.

Numai că Alfonso alunga aceste ezitări înainte ca ele să se concretizeze în mintea lui. Va porni împotriva fraţilor de Castro! Îl va convoca pe Iehuda. El va fi acela care-i va face rost de banii necesari.

Pe drum spre palatul regal Iehuda se simţea bine dispus. Nu-l mai văzuse de mult pe Don Alfonso, nu ştia ce vrea acesta de la el şi se bucura la gândul că-l va putea informa despre mersul

treburilor; avea ce să-i raporteze cu privire la succesele dobândite, ba mai mult, aducea cu el dovada palpabilă a unei reuşite, un lucru mic care-i va face plăcere regelui şi-l va amuza.

Era acum în faţa lui Don Alfonso şi îi dădea raportul. Câţiva *ricoshombres*, nouă la număr, ca să fim mai precişi, aflaţi în întârziere cu plăţile, confirmaseră sub semnătură şi sigiliu că, în cazul unei noi amânări din partea lor, sunt gata să renunţe în favoarea regelui la orice drept de stăpânire asupra anumitor oraşe. În afară de aceasta, Iehuda putu să anunţe înfiinţarea a unsprezece noi ferme-model, a unei staţii experimentale de sericicultură în apropiere de Talavera, a unor noi mari ateliere aici la Toledo şi la Burgos, precum şi la Avila, Segovia şi Valladolid.

După care veni cu marea lui surpriză:

— Ţi-ai exprimat, mărite rege, faţă de mine, începu el, nemulţumirea că nu ţi-am adus încă în ţară aurari şi meşteri în baterea monezilor. Îngăduie-mi să-ţi înmânez astăzi respectuos cel dintâi obiect făurit de aurarii tăi.

Şi, zâmbitor şi mândru, îi întinse regelui acel mic lucru pe care-l adusese cu dânsul.

Regele îl luă în mână, îl examină şi se lumină la faţă. Până atunci, în ţările creştine ale peninsulei circulau numai monezile de aur arabe. Ce ţinea el acum în mână era cea dintâi monedă de aur a Spaniei creştine şi această monedă era castiliană. Strălucind într-un galben scânteietor, roşiatic, se reliefa profilul său, al regelui, uşor de recunoscut şi, de jur-împrejur, stătea scris în latineşte: „Alfonsus, prin graţia lui Dumnezeu rege al Castiliei”. Pe partea cealaltă însă, se putea vedea patronul Spaniei, apostolul Iacob Santiago, călare, cu spada ridicată, aşa cum din văzduh ajutase adeseori oştirile creştine să zdrobească pe necredincioşi.

Don Alfonso admira şi pipăia cu nesaţ şi bucurie copilărească frumoasa lucrare. Aşadar, sub această formă, figura lui ştanţată în aur bun va circula prin ţările creştinătăţii şi prin cele ale Islamului, reamintind tuturor că ţara lui, Castilia, este în bună pază, în cea a lui Santiago şi în a lui însuşi, a lui Don Alfonso.

— Asta ai făcut-o de minune! îl lăudă el pe Don Iehuda, iar din figura luminoasă şi din ochii săi strălucitori răzbătea atâta bucurie încât Don Iehuda uită de toate jignirile pe care i le adusese acest om.

Dar apoi chipul belicosului Santiago îi reaminti regelui de planul lui şi de motivul pentru care îl convocase pe al său *escrivano*, şi voios, fără tranziţie, spuse:

— De vreme ce avem bani, aş putea de fapt să iau măsuri împotriva fraţilor de Castro. Ce crezi, şase mii de *maravedi* de aur ajung pentru expediţie?

Smuls brusc din bucuria sa, Don Iehuda aminti că fraţii Castro vor cere fără doar şi poate protecţia Aragonului şi că regele Raimundez îi va accepta ca vasali.

— Augustul tău unchi, explică el stăruitor, va interveni imediat. Are gata de luptă o forţă militară considerabilă, pregătită pentru campania sa din Provenţa, iar tezaurul lui de război e plin şi neatins. Te vei pomeni, Don Alfonso, implicat într-un război cu Aragonul în condiţii cum nu se poate mai neprielnice.

Don Alfonso nici nu voia să audă de aşa ceva.

— Mai slăbeşte-mă cu ezitările tale neîntemeiate! îl repezi el pe Iehuda. Câteva sute de lănci bune sunt de ajuns împotriva baronilor de Castro, mă pricep eu la atacuri rapide. O să-i iau prin surprindere şi nimic mai mult. Să cuceresc eu mai întâi Albarracin sau măcar Santa Maria, că pe urmă o să se mulţumească slăbănogul meu de unchi să înjure, dar de intervenit nu mai intervine el. Fă-mi rost de cele şase mii de *maravedi* de aur, Don Iehuda! stărui regele.

Iehuda ştia: speranţele cu care voia să-l amăgească şi să se amăgească pe sine nu erau decât iluzii deşarte. Don Raimundez, deşi om de înţeles, dacă avea acum un pretext bun, va purta război împotriva lui Alfonso.

Căci regele Raimundez nutrea o profundă antipatie faţă de nepotul său Alfonso, şi nu fără motiv. Castilia, bizuindu-se pe documente vechi, revendica suzeranitatea asupra Aragonului. O asemenea „supremaţie” nu era decât o pură chestiune de prestigiu. De pildă foarte puternicul rege al Engliterei, în calitatea sa de stăpân al multor ţinuturi francone, recunoştea suzeranitatea regelui Franciei, deşi acesta domnea peste un teritoriu mult mai mic din Francia decât cel stăpânit de el însuşi. În fond, şi bătrânului rege Raimundez al Aragonului îi era indiferent dacă se bucura de mai mult sau mai puţin „prestige”. Dar în turbulentul său nepot el vedea personificarea unui ideal cavaleresc van şi desuet şi îl supăra faptul că mulţi, ba chiar şi

propriul său fiu, împărtăşeau un astfel de cavalerism rupt de realitate, şi-l priveau cu admiraţie pe Don Alfonso, ca pe un erou. De aceea considera drept o absurditate învechită pretenţia lui Don Alfonso de a fi recunoscut drept suzeran al său. Din partea lui, Alfonso se folosea de orice prilej ca să pună iar şi iar în discuţie pretenţia sa, şi se făIea că va veni ziua când trufaşul Aragon va îngenunchea în faţa suzeranului lui predestinat de Dumnezeu.

Prin urmare, dacă Alfonso pornea într-adevăr campania, intervenţia Aragonului era inevitabilă, şi Don Iehuda îşi frământa mintea cum ar putea în cuvinte bine chibzuite să-l facă pe rege să înţeleagă acest lucru. Numai că Alfonso, luând-o înaintea obiecţiilor lui Iehuda, nici nu voia să le audă.

— La urma urmei tu eşti de vină de toate astea, se mânie el, fiindcă te-ai instalat în casa familiei Castro.

În aceste luni grele Don Iehuda îşi compusese o mască de politeţe liniştită. Dar glasul nu şi-l putea stăpâni; când se enerva, începea să se bâlbâie şi să vorbească peltic. Aşa şi de astă dată, când îi răspunse regelui:

— O campanie împotriva baronilor de Castro, măria-ta, nu va costa şase mii de *maravedi* de aur ci două sate de mii. Crede-mă, maiestate, că Aragonul nu va tolera în niciun caz să întreprinzi ceva împotriva baronilor de Castro.

Se hotărî în sfârşit să ridice o ultimă şi irefutabilă obiecţie:

— După cum ştii, vărul meu, Don Iosef Ibn Esra, este alfakim la Curtea din Aragon şi, ca atare, iniţiat în planurile regelui. Augustul tău unchi a avut de mai multe ori de gând să dea ajutor militar baronilor de Castro. Vărul meu şi cu mine am avut un schimb de scrisori sfătuindu-ne între noi şi Don Iosef a izbutit să-l împiedice pe regele său să pună în aplicare aceste proiecte. Şi m-a prevenit şi pe mine. Domnii de Castro deţin din partea regelui Raimundez promisiunea fermă că Aragonul îi va apăra dacă tu, mărite rege, îi vei ataca.

Pe tânăra frunte a lui Alfonso apărură brazde adânci:

— Se pare că tu şi acel văr al tău complotaţi de zor.

— Ţi-aş fi adus la cunoştinţă acum câteva zile că am fost prevenit de către Don Iosef, replică Iehuda, dar nu mi-ai acordat favoarea de a mă primi.

Regele începu să se plimbe cu paşi hotărâţi. Don Iehuda îi explică mai pe larg:

— Înţeleg prea bine că maiestatea-ta simte nevoia să-i pedepsească pe aceşti nobili insolenţi. Şi eu – permite-mi această umilă observaţie – doresc asta. Dar aibi îngăduinţa de a mai aştepta puţin. Dacă am cumpăni la rece paguba pricinuită de fraţii Castro, am constata că nu e prea mare.

— Ţin supuşi de-ai mei în temniţele lor! exclamă iritat Alfonso.

— Dă ordin, propuse Iehuda, şi îi răscumpăr eu pe prizonieri. Sunt oameni de rând. E vorba numai de câteva sute de *maravedi*.

— Taci! izbucni Alfonso. Un rege nu-şi răscumpără supuşii de la un vasal al său, dar tu, biet negustoraş de mărunţişuri, nu poţi înţelege asta!

Iehuda păli. Dacă fraţii Castro erau sau nu vasalii lui Don Alfonso, tocmai acesta era motivul conflictului. Dar asta era situaţia: aceşti oameni înfumuraţi considerau că jaful şi omorul sunt singurul mod onorabil de a rezolva diferenţele. Ar fi vrut să poată spune: porneşte-ţi campania, cavaler nestăpânit şi nebun ce eşti. Cele şase mii de *maravedi* de aur ţi le azvârlu eu. Din ştia că toate planurile lui s-ar nărui dacă izbucnea războiul cu Aragonul. Trebuia să-l împiedice cu orice preţ.

— Poate, sugeră el, că ar fi posibil să eliberăm prizonierii fără a ştirbi demnitatea ta regală. Am obţine poate ca fraţii Castro să predea Aragonului pe prizonieri, îngăduie-mi să duc tratative în acest sens. Dacă mă învoieşti, plec chiar eu la Saragossa, să mă sfătuiesc cu Don Iosef. Te rog să-mi promiţi un singur lucru, măria-ta: că nu vei ordona o expediţie împotriva fraţilor Castro înainte de a-mi acorda favoarea să mai discut o dată despre asta cu tine.

— Cum îţi permiţi? se răsti Alfonso.

Dar recunoscuse în tăcere absurditatea planurilor sale. Din nefericire, evreul avea dreptate.

Luă în mână moneda de aur, o cântări în palmă, o privi cu plăcere. Se lumină la faţă.

— Nu promit nimici zise el. Dar am să mai reflectez asupra celor ce mi-ai spus.

Iehuda îşi dădu seama că mai mult nu putea obţine, îşi luă rămas-bun şi plecă în Aragon.

Chiar în lipsa lui Iehuda, canonicul Rodrigue venea deseori în vizită la Castillo Ibn Esra. Căuta tovărăşia bătrânului Musa.

Şedeau amândoi în mica verandă privind înspre liniştea grădinii, ascultând susurul mereu acelaşi, mereu schimbător al apei ţâşnitoare, şi discutând pe îndelete. De-a lungul pereţilor, luminând în culorile lor roşii, albastre şi aurii, se întindeau frizele, cu maximele lor. Slovele întortocheate ale scriiturii arabe mai noi se împleteau între ele, înconjurate de ornamente în formă de flori, alungite în arabescuri, şi alcătuiau o ţesătură policromă asemenea unei tapiserii. Din înfloriturile capricioase se reliefau buchile colţuroase ale vechii scrieri arabe, „cufice”, precum şi literele butucănoase ebraice; compunându-se în aforisme, se desprindeau, se amestecau una într-alta, apoi reveneau bizare, fără astâmpăr şi te zăpăceau.

Rodrigue urmărea prin hăţişul ornamentelor şi arabescurilor acea sentenţă ebraică pe care i-o tradusese Musa atunci, cu prilejul primei sale vizite: „Soarta făpturilor omeneşti este aceeaşi cu cea a dobitoacelor... Sufletul le este asemănător... Cine poate spune dacă sufletele fiinţelor omeneşti se înalţă spre ceruri iar cel al animalelor coborâră sub pământ?” Încă de atunci îl neliniştise pe canonic faptul că aceste versete, aşa cum le citea Musa, sunau altfel decât în versiunea latină cu care era familiarizat. De astă dată îşi luă inima în dinţi şi porni să discute despre asta cu Musa. Dar acesta îl preveni prieteneşte:

— N-ar trebui să te preocupe astfel de reflecţii primejdioase, preacuviosul meu prieten. Ştii doar că atunci când Ieronim a tradus Biblia, însuşi Sfântul Duh l-a inspirat, astfel că acele cuvinte, pe care le-a schimbat Dumnezeu cu Moise, nu sunt nici în latină mai puţin divine decât cele ebraice. Nu năzui spre prea multă înţelepciune, cucernice Don Rodrigue. Câinele îndoielii are somnul uşor. S-ar putea să se trezească şi să se dea la convingerile tale şi atunci ai fi pierdut. Şi aşa confraţii tăi din alte ţări creştine numesc Toledoul nostru oraşul magiei negre, iar semnele noastre răsucite, arabe şi ebraice, le par mâzgălitura Satanei. O să se spună că eşti un eretic dacă te arăţi atât de curios.

Totuşi ochii liniştiţi ai lui Don Rodrigue nu se desprindeau de acele inscripţii încâlcite. Dar mai mult încă decât ele, îl neliniştea pe canonic omul care dispusese aşezarea lor acolo. Bătrânul Musa – asta Don Rodrigue o pricepuse de la început – era ateu până-n măduva oaselor, nu credea nici măcar în Allah şi Mahomed ai săi şi totuşi păgânul acesta era un om bun,

tolerant, vrednic de a fi iubit. Şi mai presus de toate era om autentic învăţat. El, Rodrigue, studiase ceea ce te putea învăţa ştiinţa creştină, *trivium* şi *quadrivium*, gramatica, dialectica şi retorica, aritmetica, muzica, geometria şi astronomia, apoi toată înţelepciunea arabă îngăduită, precum şi tot felul de doctrine teologice; dar Musa ştia mult mai multe, cunoştea totul şi reflectase asupra tuturor lucrurilor şi unul din cele mai frumoase daruri dumnezeieşti era prilejul de a te întreţine cu acest ateu.

— Un eretic – eu? răspunse canonicul cu tristeţe, plină de duioşie, la avertismentul celuilalt. Mă tem că eretic eşti tu, dragul, înţeleptul meu Musa. Şi tare frică îmi e că nu eşti numai un eretic, ci şi un păgân în toată puterea cuvântului, care nu crede nici măcar adevărurile propriei sale credinţe.

— De asta te temi tu? întrebă bătrânul şi urâtul învăţat aţintind privirea pătrunzătoare a ochilor săi adânci asupra feţei destinse a lui Rodrigue.

— Mă tem, ripostă acesta, fiindcă îţi sunt prieten şi deci îmi pare rău că o să arzi în focul Gheenei.

— N-ar trebui să ard încă de pe acum în iad, de vreme ce sunt musulman? se informă Musa.

— Nu neapărat, dragul meu Musa, îl linişti Rodrigue. Şi cu siguranţă că nu la un foc prea mare.

După un scurt răstimp de tăcere, Musa reluă îngândurat, cu două înţelesuri:

— Nu prea fac eu deosebire între cei trei profeţi, aici poate că ai dreptate. Pentru mine Moise are tot atâta valoare cât şi Hristos şi acesta cât Mahomed.

— Aşa ceva n-am voie nici măcar să aud, se împotrivi canonicul dându-se un pas înapoi. Ar trebui să iau măsuri împotriva ta.

Musa cedă politicos:

— În cazul acesta consideră că n-am spus nimic.

În timpul unor astfel de discuţii Musa obişnuia să se ridice din când în când de la locul lui, să se apropie de pupitru şi, tot continuând să vorbească, mâzgălea cercuri şi arabescuri. Rodrigue se uita cu invidie şi reproş cum celălalt risipea în zadar hârtia atât de preţioasă.

Canonicul îi citea bucuros din cronica sa lui Musa, de la care aştepta rectificări şi completări. În cronica aceea se vorbea mult despre sfinţii decedaţi, – aceştia luând din văzduh parte la luptă,

bătându-i adeseori pe necredincioşi; chiar şi relicvele ce le luau cu ei în bătălii aduseseră creştinilor unele victorii. Musa remarcă în treacăt că aceste relicve sfinte trebuie să fi fost martore şi ale unor înfrângeri suferite de creştini; dar o făcea cu menajamente şi fără părtinire, găsind firesc ca Rodrigue să nu pomenească nimic despre asta în cronica sa. În general, îl asculta pe canonic cu multă înţelegere şi îi întărea încrederea în importanţa lucrării lui.

Apoi, când bineînţeles îi citea şi Musa din propria sa scriere, „Istoria musulmanilor în Spania", bietului, fericitului Rodrigue i se părea extrem de primitiv ceea ce scrisese el însuşi. Îl treceau năduşelile ascultând textul acestei opere istorice, atât de originală şi de cutezătoare. „Statele – aşa scria acolo – nu sunt instituţii divine, ele iau fiinţă din forţele naturale ale vieţii înseşi. Convieţuirea socială este necesară pentru menţinerea speciei şi culturii umane, iar forţa statului este necesară pentru ca oamenii să nu se omoare între ei, ei fiind răi din fire. Forţa care dă statului o structură unitară este Asabidja, legătura lăuntrică dintre voinţă, istorie şi sânge. Statele, popoarele, culturile, ca toate lucrurile plăsmuite, au o durată de viaţă determinată de natură, ele parcurg, ca şi indivizii, cinci faze de vârstă: apariţia, ascensiunea, înflorirea, decăderea, dispariţia. Civilizaţia se transformă tot mereu în decadenţă, libertatea în scepticism, iar statele, popoarele, culturile se succed după legi riguroase şi veşnic aceleaşi, în continuă nestatornicie, asemenea dunelor mişcătoare, de nisip."

— Dacă te înţeleg bine, prietene Musa, remarcă odată Don Rodrigue după o astfel de lectură, tu nu crezi în niciun dumnezeu, ci numai în *kadar*, în destin.

— Dumnezeu *este* destinul, răspunse Musa, este totalitatea înţelepciunii cuprinse atât în Cartea Cărţilor a evreilor, cât şi în Coran.

Ochiul său urmărea – şi Rodrigue făcea la fel – o inscripţie prin care predicatorul Solomon propovăduia: „Tot ce se întâmplă sub cer îşi are ceasul predestinat; naşterea şi moartea, semănatul şi plivitul, uciderea şi tămăduirea, tânguirea şi danţul, dragostea şi ura, războiul şi pacea. Ce folos are deci din toată strădania sa cel ce socoteşte mereu şi se zbuciumă întruna?" Şi când observă că fraza fusese înţeleasă de canonic, Musa continuă:

— Iar în al optzeci şi unulea verset al Coranului, în acela despre moarte, profetul spune: „Ceea ce propovăduiesc eu este un îndemn pentru voi cei ce vreţi să păşiţi pe drumul cel drept. Dar nu o veţi *putea* face dacă nu vrea Dumnezeu Atotputernicul.” Vezi aşadar, prea cuviosul meu prieten, că atât Solomon cât şi Mahomed ajung la concluzia: Dumnezeu şi destinul sunt identici sau, ca să ne exprimăm filosofic, Dumnezeu este suma tuturor întâmplărilor.

Când Don Rodrigue auzea asemenea cuvinte, era cuprins de nelinişte şi lua hotărârea să nu se mai ducă la Castillo Ibn Esra. Dar după două zile şedea din nou în veranda deschisă sub inscripţiile ce te derutau. Uneori aducea chiar şi pe unii dintre ciracii săi, cel mai adesea pe tânărul Beniamin.

Din când în când se ivea pe verandă şi Doña Raquel şi asculta cum cei doi învăţaţi discutau schimbând păreri, în timp ce din grădină răzbătea susurul liniştit al fântânii ţâşnitoare.

Într-o zi, stârnită de prezenţa lui Beniamin, Raquel îl întrebă pe canonic ce ştie el despre acel Rabbi Hanan Ben Rabua şi despre maşina lui de măsurat timpul; căci povestirea lui Don Beniamin, cum fusese prigonit acel rabin învăţat şi cum fusese nevoit să nimicească propria lui operă şi îl schingiuiseră apoi şi l-au ars, nu-i ieşea din minte. Don Rodrigue nu voia să admită că savanţii ar fi fost cândva torturaţi din pricina ştiinţei lor şi deci nu cuprinsele în cronica sa povestea lui Rabbi Hanan.

— Am văzut şi eu aceste cisterne de la Galiana, declară el, şi pot afirma că erau nişte cisterne obişnuite; nu cred să fi servit vreodată la măsurarea timpului. De altfel, nu socotesc demn de crezare că acel rabin Hanan ar fi fost torturat şi omorât. În documente nu găsesc aşa ceva.

Tânărul Don Beniamin, jignit că Don Rodrigue pune la îndoială cele istorisite de el despre Rabbi Hanan, interveni cu modestie dar şi cu ardoare:

— Că a fost însă un învăţat proeminent, prea cucernice Don Rodrigue, asta o recunoşti desigur şi tu. Nu numai că a constituit un minunat astrolab, dar a şi tradus în arabă şi în latină operele lui Galenus, salvând astfel pentru timpurile noastre ştiinţa medicală.

Don Rodrigue nu cedă, dar în schimb începu să vorbească despre mari medici de la începuturile creştinătăţii. De pildă sfinţii Cosma şi Damian, de altminteri arabi de origine, care, pe

vremea lui Galenus, înfăptuiseră vindecări nu mai puţin miraculoase decât acesta. Rivalii lor i-au denunţat că sunt creştini. Judecătorii i-au osândit şi au fost aruncaţi în mare; au venit îngeri şi i-au salvat. I-au aruncat în foc: focul nu le-a putut face niciun rău. Au fost împroşcaţi cu pietre: pietrele şi-au schimbat direcţia şi i-au lapidat pe duşmani. Chiar şi după ce au murit, cei doi sfinţi au mai făcut multe vindecări uimitoare. Aşa, se povesteşte despre un bărbat care se alesese cu o cangrenă la coapsă. S-a închinat la icoana celor doi sfinţi. A căzut într-un somn adânc şi a visat că sfinţii i-au retezat piciorul bolnav şi l-au înlocuit cu unul al unui arab mort. Şi într-adevăr, când s-a trezit, avea un picior nou şi perfect sănătos; a fost găsit şi arabul cel mort al cărui picior i-l dăruiseră lui sfinţii.

— Sfinţii ăia trebuie să fi fost mari vrăjitori, aprecie Doña Raquel.

Dar Musa remarcă:

— Mari medici musulmani au dobândit şi ei cele mai faimoase tămăduiri cât timp au fost în viaţă. Cunosc chiar mulţi creştini care, în cazul unei boli grave, consultă bucuroşi un medic evreu sau musulman.

Mai puţin conciliant ca de obicei, Don Rodrigue răspunse:

— Pe noi, creştinii, religia ne învaţă că modestia este o virtute.

Musa admise cu amabilitate:

— De învăţat, vă învaţă ea asta, preacuviosul meu prieten.

Don Rodrigue îi şi replică:

— Fără supărare! De-ar fi să mă îmbolnăvesc, aş fi fericit să mă îngrijeşti tu, o, înţeleptule Musa!

Don Beniamin desenase ceva pe ascuns în carneţelul lui. Îi arătă Doñei Raquel ce făcuse. Un corb stătea cocoţat pe un copac; avea mutra lui Musa. Era fără îndoială un portret şi deci de două ori interzis. Dar era un portret hazliu şi senin, iar Raquelei îi plăcu şi desenul şi cel ce îl schiţase.

Deoarece regele nu întreprindea nimic împotriva fraţilor Castro, adepţii lor deveneau din ce în ce mai neruşinaţi. Aşa cum, la timpul său, cei din Burgos îşi apăraseră eroul naţional, pe Cidul Compeador, împotriva lui Alfonso al şaselea, tot astfel baronii rebeli îi apărau acum pe fraţii Castro împotriva celui al optulea: „Ce vasali buni ar mai fi ei dacă ar avea parte de un

rege mai acătării!” Când regele le pretinse plata dărilor ajunse la scadenţă, domnii de Nuñez şi de Arenas îl luară în râs: „N-ai decât să vii, Don Alfonso, şi să-ţi iei banii de la noi, aşa cum îi ei înapoi pe supuşii tăi din cetăţile baronilor de Castro!”

Don Alfonso spumega. Dacă voia ca toţi baronii săi să nu se răzvrătească împotriva sa, nu trebuia să-i mai lase pe alde Castro să-şi bată joc de el.

Îşi convocă deci sfetnicii cei mai apropiaţi la un consiliu de coroană. Erau de faţă Don Manrique de Lara şi fiul său Garcerán, arhiepiscopul Don Martin de Cardona şi canonicul Don Rodrigue; *escrivano mayor* Don Iehuda se mai afla în Aragon.

În prezenţa prietenilor săi, Don Alfonso dădu frâu liber neputincioasei sale mânii. Aceşti Castro îi aduceau o jignire după alta, iar *escrivano* al său trata cu perfidul rege Raimundez şi voia să rezolve prin metode negustoreşti un conflict între cavaleri. Afară de asta, evreul poartă vina principală a acestui târg nedemn, deoarece s-a instalat în casa fraţilor Castro.

— Cel mai bine ar fi, încheie el, nemaiputându-se stăpâni, să-l dau iar afară.

Don Manrique încercă să-l îmbune:

— Fii drept, maiestate! Evreul nostru şi-a meritat al său Castillo. A îndeplinit mai mult chiar decât a făgăduit. Granzii îţi plătesc impozite şi în vremuri de pace. Şaptesprezece oraşe care aparţineau granzilor se află acum sub supuşenia ta. Şi chiar dacă aceşti Castro ţin în captivitate câţiva supuşi de-ai tăi, în schimb multe sute de cavaleri şi mercenari de-ai noştri, aflaţi prizonieri la Sevilla, sunt astăzi liberi...

Arhiepiscopul Don Martin, un bărbat cu faţa stacojie, rotundă, de o jovialitate grosolană, cu un păr ce începea să încărunţească, se împotrivi. Şedea acolo bătăios, jumătate cleric, jumătate cavaler. Veşmântul său, indicând rangul cu care fusese învestit, nu-i acoperea armura; căci aici în Toledo, socotea el, atât de aproape de musulmani, te afli în război sfânt

— Ai multe cuvinte de laudă pentru evreul tău, nobile Don Manrique, rosti el cu glasul său răsunător. Recunosc că acest nou Ibn Esra a scos ca prin farmec de la populaţie sute de mii de *maravedi* de aur, iar din acestea şi câte ceva pentru regele, stăpânul nostru. În schimb, a adus o pagubă cu atât mai mare sfintei biserici. Nu închideţi ochii în faţa acestei realităţi, domnii mei! Evreimea din Toledo a fost dintotdeauna neobrăzată, încă

de pe vremea strămoşilor noştri goţi, şi faptul că ai binevoit, o, rege, să-i dai acestui Iehuda o asemenea funcţie, a făcut insuportabilă îndrăzneala Aljamei. Nu numai că fruntaşul lor, acest Ephraim Bar Abba, întemeindu-se din păcate pe o hotărâre a ta, refuză să-mi plătească zeciuiala ce mi se cuvine, dar mai are şi cutezanţa să proclame la sinagogă, în mod vădit provocator, acea benedicţiune a lui Iacob: „Sceptrul nu se va îndepărta de lângă Iuda şi nici toiagul de domnitor de la picioarele sale.” Şi doar i-am explicat omului, bizuindu-mă pe scrierile părinţilor bisericii, că această binecuvântare a lui Iacob era valabilă numai până la sosirea lui Mesia şi că, odată cu apariţia Mântuitorului, şi-a pierdut valoarea. Dar numai noi, creştinii, înţelegem tâlcul ascuns, lăuntric al Sfintei Scripturi. Evreii ăştia sunt ca nişte dobitoace fără minte şi se agaţă doar de suprafaţa lucrurilor.

— Poate că n-ar trebui, interveni îngăduitor canonicul, să judecăm cu prea multă asprime Aljama din Toledo. Atunci când iudeii orbiţi, păcătoşi şi trufaşi l-au târât pe Domnul Nostru Iisus Hristos în faţa tribunalului lor, comunitatea evreiască din Toledo i-a trimis marelui preot, pontificelui Caiafa, o solie, punându-i în vedere să nu cumva să-l răstignească pe Mântuitor. Aşa scrie negru pe alb în cărţile vechi.

Arhiepiscopul îl măsură pe Don Rodrigue cu o privire mustrătoare, dar îşi înăbuşi răspunsul. Căci între el şi secretarul său exista o legătură ciudată. Arhiepiscopul era pios, cinstit în forul său interior şi conştient de faptul că temperamentul său bătăios îl îndemna uneori la cuvinte şi gesturi care nu cadrau cu dânsul, primat al Spaniei, urmaşul sfântului Eugeniu şi al sfântului Ildefonso şi, ca să-şi ispăşească păcatele la care l-ar fi putut împinge firea sa impulsivă, îşi impusese prezenţa permanentă a angelicului Don Rodrigue; asta avea de gând să arate dacă, la Judecata-de Apoi, i s-ar fi imputat că uneori soldatul din el era mai puternic decât preotul.

Astfel că, în loc să se adreseze lui Don Rodrigue, se întoarse spre rege:

— Atunci când, îndemnat de nevoie şi dând ascultare sfetnicilor tăi, l-ai chemat încoace pe evreu, te-am prevenit, Don Alfonso, şi ţi-am prevestit: va veni ziua când te vei căi că l-ai numit; Sfântul Conciliu a avut motive serioase când a interzis regilor creştinătăţii să încredinţeze funcţii înalte necredincioşilor.

Don Manrique interveni:

— Şi regii Engliterei şi Navarrei, precum şi regii Leónului, Portugaliei şi Aragonului au menţinut pe lângă ei miniştri evrei, în ciuda hotărârilor conciliului din Lateran. S-au mulţumit doar să exprime Sfântului Părinte părerea lor de rău. Aşa a procedat şi regele, stăpânul nostru. De altminteri, s-a putut întemeia pe exemplul auguştilor săi strămoşi. Alfonso al şaselea, împăratul Hispaniei, a avut doi miniştri evrei, Alfonso al şaptelea cinci. Nu văd cum ar fi putut Castilia să construiască numeroasele biserici pentru sfinţi şi nenumăratele fortificaţii împotriva musulmanilor, fără ajutorul evreilor. Mai îngăduie-mi preavenerate părinte, completă canonicul, să-ţi reamintesc respectuos de prietenul nostru, cuviosul episcop al Valladolidului. Nici el nu izbutea să-şi încaseze dările şi a fost nevoit să-l însărcineze pe Iehuda al nostru cu încasarea lor.

De data aceasta Don Martin nu-şi mai putu stăpâni mânia ce-i clocotea în piept:

— Ai multe virtuţi, Don Rodrigue, grăi el cu pică, eşti aproape un sfânt şi de aceea te tolerez. Dar lasă-mă să-ţi spun cu toată smerenia: uneori blândeţea şi îngăduinţa ta frizează obrăznicia.

Regele nu-şi pleca urechea la aceste gâlcevi. Şedea, dus pe gânduri, şi abia acum dădu expresie celor ce-l preocupau:

— M-am întrebat nu o dată de ce a dat Dumnezeu necredincioşilor atâtea puteri pe care nouă ni le-a refuzat. Eu îmi închipui lucrurile astfel: deoarece i-a osândit pe veci să nu aibă parte de viaţa veşnică de apoi, tocmai de aceea pentru scurtul răstimp ce-l petrec pe pământ i-a înzestrat în înalta sa mărinimie ca multă deşteptăciune, cu elocinţă şi cu darul de a aduna comori.

Ceilalţi tăceau jenaţi. Era ciudat că regele îşi expunea atât de pe faţă gândurile cele mai intime; era, de fapt, lipsit de tact. Dar regele avea dreptul să exprime deschis, cu o regească nepăsare, tot ce-i stătea pe suflet.

Tânărul Don Garcerán reveni la obiectul consfătuirii:

— Un lucru ai putea face, mărite rege, propuse el. Dacă nu vrei să acţionezi împotriva fraţilor Castro, cel puţin instalează o garnizoană la graniţa lor. Trimite mercenari în oraşul Cuenca.

— Iată un sfat bun, aprobă zgomotos arhiepiscopul. Da, trimite mercenari la Cuenca, şi nu prea puţini, ca să le piară baronilor de Castro pofta să-ţi mai atace supuşii.

La asta se gândise şi Don Alfonso. Dar îi convenea ca propunerea să vină de la ceilalţi.

— Da, aşa voi face, hotărî el. Nici măcar evreul nostru nu va avea nimic de obiectat, încheie el cu voioasă înverşunare.

Don Manrique socoti că trei plutoane ar ajunge ca să pună la adăpost Cuenca de atacurile fraţilor Castro. Don Alfonso obiectă că s-ar putea ca actele lor de violenţă să stârnească şi emirului din Valencia pofta de a cuceri oraşul; mai bine ar fi să trimită mai mulţi soldaţi la Cuenca, cel puţin două sute de lăncieri. Arhiepiscopul, care trecea drept un om cu experienţă în ale războiului, le atrase atenţia că o parte din mercenari ar trebui să fie mereu pe drum ca să apere gospodăriile ţărăneşti ameninţate sau ca să-i escorteze pe călători.

— Trimite trei sute de lăncieri! stărui el.

Don Alfonso trimise cinci sute de lăncieri.

Încredinţă comanda acestor trupe prietenului său Don Estéban Illán, un tânăr nobil, voios şi curajos. Înainte ca Don Estéban să încalece de plecare, regele îi recomandă călduros:

— Să nu cumva să îngădui să mi se aducă noi injurii, Don Estéban! Să nu tolerezi nici cea mai mică necuviinţă! Să nu îngădui ca oamenii lui Castro să fure nici măcar o singură găină de pe teritoriul nostru! Urmăreşte-i până în Santa Maria lor şi ia-le găina înapoi! Chiar de ar costa viaţa a zece oameni!

Şi îi dădu mănuşa, simbol al misiunii cavalereşti. Don Estéban îi sărută mâna şi zise:

— Nu vei avea de ce te plânge, Don Alfonso.

Soldaţii intrară în orăşelul Cuenca şi în satele din împrejurimi. Patrulară de-a lungul graniţei greu de supravegheat a regiunii muntoase Albarracin. Dar niciunul dintre mercenarii fraţilor Castro nu se arătă. Trecu o săptămână, apoi încă una. Soldaţii lui Estéban începură să murmure împotriva unui serviciu militar atât de plictisitor, iar oamenii din Cuenca blestemau prezenţa apăsătoare a soldaţilor.

În timpul ăsta, Iehuda se afla la Saragossa şi ducea tratative cu vărul său, Don Iosef Ibn Esra. Acesta, un bărbat inteligent, cam gras, plăcut la înfăţişare, sociabil şi sceptic, lăsă să se întrevadă că ghicise motivele demersului lui Iehuda. Dar cum ţinea şi el la menţinerea păcii, îl întâmpină pe Don Iehuda cu prietenie. Ceea ce voia acesta era ca Aragonul să răscumpere de la fraţii Castro prizonierii castilieni şi să-i predea lui Don

Alfonso; în schimb, regele Castiliei ar renunţa la pretenţia sa asupra oraşului Daroca. Propunerea lui Don Iehuda nu i se păru inechitabilă lui Don Josef şi credea chiar că-şi va putea convinge stăpânul să o accepte. Fireşte că nimic nu trebuia să se facă în pripă. Regele Raimundez se afla pe câmpul de luptă, în tabără, ocupat până peste cap să ducă la bun sfârşit războiul împotriva contelui de Toulouse, aşa că Don Iosef trebuia să aştepte momentul prielnic spre a-i supune o problemă atât de neînsemnată. Se va duce peste vreo două săptămâni la cartierul general al lui Don Raimundez. Don Iehuda să mai aibă răbdare până atunci. După aceea se va putea înfăţişa şi el la regele Raimundez.

Iehuda profită de răgazul ce i-l lăsau aceste două săptămâni. Plecă la Perpignan, unde rezolvă cu bine o afacere încâlcită. Se duse apoi la Toulouse să-şi viziteze o rudă, pe Meïr Ibn Esra, judele evreu al oraşului. Se îndreptă pe urmă spre tabăra lui Raimundez. Don Iosef îl sprijini cu toată râvna şi Don Raimundez îl ascultă cu bunăvoinţă. Numai că regele era o persoană care gândea încet, temeinic, aşa că mai trecu o săptămână întreagă până să se hotărască să spună da.

Iehuda răsuflă uşurat. Cea mai dificilă dintre stupidele piedici ce primejduiau efortul său de pace fusese înlăturată. Trimise deci un curier la Don Alfonso cu îmbucurătoarea veste, precum că pactul fusese semnat şi sigilat şi că el însuşi, Iehuda, se va înapoia peste câteva zile.

Numai că acest mesaj nici nu ajunsese la Toledo, când Don Alfonso primi din Cuenca o scrisoare lungă, confuză, a prietenului său Estéban Illán.

Se întâmplase ceva neprevăzut. Slujitori înarmaţi ai fraţilor Castro au încercat să fure de pe teritoriul castilian o turmă de oi. Oamenii lui Don Estéban i-au urmărit până înăuntrul ţinutului aparţinând baronilor de Castro. Acolo au dat peste un grup de cavaleri şi de scutieri. S-a iscat un schimb de vorbe injurioase care a degenerat într-o încăierare. Unul dintre cavaleri a fost ucis, din nefericire chiar unul din fraţii Castro, contele Fernán. Este de netăgăduit, aşa scria Don Estéban, că Fernán de Castro, în momentul când l-a nimerit săgeata castiliană, nu era echipat de luptă, ci se afla într-o partidă de vânătoare şi purta pe mănuşă şoimul său favorit. Ar fi greu de stabilit de ce

mercenarul castilian lansase necugetata sa săgeată; în orice caz el, Estéban, a poruncit ca vinovatul să fie spânzurat pe loc.

Don Alfonso citea şi i se strânse inima. Mai rău nici că ar fi putut să iasă acţiunea întreprinsă de dânsul. Un simplu mercenar asasinase mişeleşte din ordinul lui, al lui Alfonso, un gentilom din cea mai înaltă nobilime, care nici măcar nu era înarmat. Întreaga Hispanie va considera că cele întâmplate sunt o ruşine pentru el, regele Castiliei.

Celălalt Castro, Gutierre, avea acum un motiv temeinic, cavaleresc, să-şi răzbune fratele. Se va adresa Aragonului, iar regele Raimundez, învingător în Provenţa, va avea astfel pretextul binevenit să pornească război împotriva lui Alfonso, nepotul său detestat. Acel absurd război cu Aragonul pe care nu-l dorise, contra căruia fiecare îl pusese în gardă, iată că izbucnea acum.

Lui Alfonso îi era ruşine faţă de Iehuda. Îi era ruşine faţă de toţi sfetnicii săi. Faţă de întreaga lume creştină. Şi de fapt nu făcuse decât ceea ce orice alt cavaler ar fi făcut în locul lui. Fusese doar datoria lui de suveran să apere bunul său oraş Cuenca şi să trimită acolo trupe. Şi dacă a predat comanda lor cutezătorului Don Estéban Illán, pentru asta nimeni nu-l putea mustra. Don Estéban era prietenul său şi un cavaler desăvârşit, şi, pe deasupra, mai purta la el şi osciorul sfântului Ildefonso, montat în mânerul spadei sale. Ah, din păcate faimoasa relicvă nu-l putuse ţine-n loc pe Satana! Căci nu fusese nimic altceva decât un nenoroc diavolesc că lucrurile se petrecuseră astfel, a fost un vicleşug al Satanei şi nimeni nu era vinovat, nici el, nici Don Estéban, nici Fernán de Castro, şi nici măcar evreul. Dar întreaga creştinătate va arunca toată vina asupra lui, a lui Alfonso.

Hotărât lucru, acest Iehuda nu i-a adus noroc. Şi acum, tocmai când avea grabnică nevoie de sfatul lui, nu era aici!

Dar mai bine că nu era aici. Acum nu l-ar fi putut vedea înaintea ochilor. Nu i-ar fi putut suporta înţeleptele cuvinte încărcate de dojeni. Avea nevoie de un om care să-l înţeleagă pe deplin, să-l deplângă pentru nemaipomenitul său ghinion, un om foarte apropiat lui, unul care să-i aparţină cu adevărat.

Fără să-l mai aştepte pe Iehuda, urmat de cea mai mică suită, porni călare spre Burgos, la regina sa, la Doña Leonor.

Capitolul al patrulea

Doña Leonor îl întâmpină cu bucurie. Fără ca regele să fie nevoit să-i relateze cele întâmplate, ea îl înţelese. Simţea ca şi el. Totul nu era decât o crudă fatalitate, Alfonso al ei neavând nicio vină.

La rândul ei, o apăsa mai mult chiar decât pe rege perspectiva unui război cu Aragonul. Visul ei fusese o unire a celor două regate, iar războiul îi năruia toate speranţele. Dar îşi ascunse deprimarea şi se arătă calmă ca de obicei. Aşa cum nădăjduise şi el, Alfonso găsi în prezenţa ei şi vorbele ei consolare şi îmbărbătare.

De obicei, îi plăcea mai mult la Toledo decât la Burgos. La Toledo, pe când era încă băieţandru, săvârşise prima faptă de seamă, de aici pornise la cucerirea regatului său; şi apoi, Toledo era în apropierea adevăraţilor, veşnicilor săi duşmani, musulmanii şi, în această situaţie, se cuvenea să fie acolo el, regele şi ostaşul. De astă dată însă era bucuros că se afla la Burgos, vechi oraş al creştinismului primitiv, şi amintirile de care era plin îi insuflau putere şi încredere. Numele Castiliei se trăgea din acel Castillo al oraşului Burgos, de aci strămoşul său Fernán Gonzáles a întemeiat comitatul Castiliei şi l-a făcut independent, mare şi puternic. Şi tot aici, la Burgos, străbunicul său, Alfonso al şaselea, arătase că un rege nu se dă înapoi nici din faţa celui mai mare om al Spaniei. Acel Alfonso îl izgonise din oraş pe cel mai viteaz erou al ţării, pe Cid Compeador, deoarece era nemulţumit de felul cum acesta purtase războiul; un rege al Castiliei nu ierta nicio nesupunere, nu o ierta nici unui Cid şi, cu atât mai puţin, unui Castro.

Dar acum Cid Compeador era mort, regii îl iertaseră demult pe cel mai nobil cavaler şi luptător al Hispaniei, iar oraşul Burgos se mândrea cu numeroasele vestigii ce aminteau de erou. Zâmbind sarcastic, Alfonso zăbovi în faţa unui anumit sipet, agăţat în biserica mănăstirii Huelga. Doi financiari evrei primiseră de la Cid această ladă în gaj; se spunea că era plină de comori de preţ. Dar apoi s-a dovedit că nu conţinea decât nisip; eroul era de părere că e de ajuns cuvântul său. În felul acesta, Cidul a dat un exemplu grăitor de cum trebuie să procedeze un cavaler faţă de nişte evrei mercantili.

Regele Raimundez al Aragonului nu manifesta nicio grabă să pornească o campanie; trecuse dintotdeauna drept şovăielnic. Dar pe regele Alfonso aşteptarea îl chinuia şi împărtăşi Doñei Leonor intenţia de a ataca el primul.

Asta o îndemnă pe Doña Leonor să rupă tăcerea. În cuvinte limpezi, îi atrase atenţia că ţara nu-i iertase înfrângerea de la Sevilla. Chiar dacă ar fi el cel atacat, tot se va murmura împotriva unui nou război. Să ataci în asemenea împrejurări, ştiind că dreptatea nu-i de partea ta, ar fi pur şi simplu o nebunie. Don Alfonso primi cu resemnare aceste cuvinte atât de aspre.

În cele din urmă sosi la Burgos şi Don Iehuda. Îşi dăduse pe deplin seama de întreaga gravitate a morţii lui Fernán de Castro. Revoltat până la disperare, se socotea el însuşi vinovat de cele întâmplate. Calculele sale se dovediseră greşite. Ar fi trebuit să rămână la Toledo şi să-l reţină pe rege de la acţiunea sa pripită. Intuiţia lui nu-l ajutase de astă dată.

Cu toate acestea, energic cum era, nu pierdu speranţa că va putea împiedica războiul. Porni de îndată la drum spre Toledo şi află că Don Alfonso se găsea la Burgos. Făcu deci cale-întoarsă şi se îndreptă în goana calului spre Burgos.

Se anunţă la Don Alfonso. Acesta, invocând fel de fel de pretexte, nu-l primi. În schimb, Doña Leonor trimise după el.

La vederea acestei inteligente femei, Iehuda prinse din nou curaj.

— Dacă maiestatea-ta îmi permite, propuse el, plec la Saragossa şi încerc să-l îmblânzesc pe rege. Când am fost acum primit de Don Raimundez la dânsul în tabără, mi-a dat cu multă bunăvoinţă ascultare.

— De atunci lucrurile s-au schimbat, obiectă Doña Leonor.

Don Iehuda răspunse cu precauţiune:

— Bineînţeles că nu pot merge cu mâna goală.

— Şi ce-ai putea să-i duci? se interesă Doña Leonor.

— Dacă s-ar putea, răspunse cu şi mai multă prudenţă Iehuda, ar fi bine ca Don Alfonso să renunţe la acea discutabilă pretenţie de suzeranitate din partea Castiliei.

— Suzeranitatea Castiliei nu e defel discutabilă, ripostă cu răceală Doña Leonor. Prefer războiul! conchise ea şi îl măsură pe Iehuda cu o privire atât de stranie şi de dispreţuitoare, încât

el îşi dădu seama că regina era plămădită din acelaşi aluat ca şi soţul ei.

Nici ea nu voia pentru nimic în lume să renunţe la acest titlu şi la acea pretenţie, ambele deşarte, orgolioase şi ridicole. Şi ea considera meschine căile şi planurile rezonabile.

Când Iehuda reuşi în sfârşit să dea ochii cu Don Alfonso, regele îi spuse ironic:

— Nu s-ar putea spune că n-ai ticluit cu râvnă, punându-ţi creierul la contribuţie, acorduri abile, *escrivano* al meu, acolo la Saragossa şi lângă Toulouse. Acuma vezi şi tu câtă valoare au. Nu mi-ai purtat noroc, Don Iehuda. Fă-te măcar aici util şi procură-mi bani. Mă tem că vom avea nevoie de foarte mulţi bani.

Don Alfonso se sfătuise cu ofiţerii săi. Deprinsese meşteşugul războiului şi era hotărât să nu-i facă Aragonului viaţa prea uşoară. Îşi dădea perfect seama că toate avantajele erau de partea adversarului, dar era neclintit în intenţiile sale. Ca un adevărat cavaler creştin ce era, îşi punea soarta în mâna Atotputernicului, care nu-l va lăsa pe al său Alfonso din Castilia să piară.

Şi Dumnezeu îi răsplăti încrederea. Don Raimundez din Aragon muri subit în vârstă de nici cincizeci şi şapte de ani. În floarea vârstei, pe când se afla în plin triumf în Provenţa, Dumnezeu îl lovi în inimă şi-l smulse dintre cei vii înainte de a fi putut pricinui vreun rău nepotului său din Castilia.

Situaţia lui Alfonso luă dintr-odată o întorsătură fericită. Moştenitorul tronului din Aragon, infantele Don Pedro, în vârstă de abia şaptesprezece ani, nu semăna cu tatăl său. Don Raimundez îşi mărise regatul prin manevre politice, cucerise prin vicleşug titluri şi teritorii în Provenţa, şi nu intervenise cu forţe militare decât atunci când era sigur de victorie; de asemenea, se umilise fără nicio jenă în faţa granzilor săi când era vorba să obţină în felul acesta bani şi apanaje. Tânărului Don Pedro asemenea manevre i se păreau „tertipuri” nedemne de un cavaler şi, ca şi mulţi alţii, vedea în vărul său din Castilia prototipul cavalerului creştin. Era deci puţin probabil că va porni război împotriva lui Don Alfonso.

— Dumnezeu e de partea mea! jubila Alfonso în faţa reginei sale, iar faţă de Iehuda se făIea: „Acuma vezi şi tu”.

Cu un zâmbet calm pe buze, Doña Leonor lua parte la nestăpânita bucurie. Dintotdeauna dorise din inimă o alianţă trainică a Castiliei cu Aragonul şi, cu toate că nu se gândea câtuşi de puţin să renunţe la pretenţiile Castiliei privitoare la suzeranitate, voia să evite prin toate mijloacele ca aceste pretenţii să provoace noi conflicte.

Moştenise îndeajuns din perspicacitatea politică a părintelui şi mamei ei ca să nu ştie că, singură, Castilia nu putea deveni niciodată o mare putere, cum era Sfântul Imperiu roman al germanilor, Englitera, Francia. Înainte vreme Castilia şi Aragonul fuseseră unite, şi purtătorul ambelor coroane se putea numi cu drept cuvânt împărat al Hispaniei. În toţi aceşti ani, Doña Leonor suferise din pricina vrajbei dintre regii Raimundez şi Alfonso. Era hotărâtă să pună acum capăt acestei dezbinări şi să reînnoade strâns legătura între cele două ţări.

Pentru asta există o cale potrivită. Doña Leonor nu dăduse naştere unui moştenitor al tronului, ci numai la trei infante, astfel că cel ce se căsătorea cu prima născută, infanta Berengaria, în vârstă de treisprezece ani, avea şansa să moştenească tronul Castiliei. Stăruia dintotdeauna dorinţa ca infanta să se logodească la timp cu prinţul moştenitor al Aragonului pentru ca odată şi-odată un singur domnitor să poarte coroana ambelor ţări şi, dacă logodna nu se făcuse mai demult, de vină era numai profunda antipatie reciprocă a celor doi suverani. Acum, că obstacolul dispăruse, infanta se putea logodi cu tânărul Pedro şi acesta, fiind oricum un admirator al lui Alfonso, va putea fi determinat fără greutate să recunoască suzeranitatea viitorului său socru pe care tot îl va moşteni cândva.

Don Alfonso ascultase politicos, deşi cu oarecare nerăbdare, cele expuse de regină.

— Toate-s bune şi frumoase, înţeleapta mea Leonor, zise el. Dar avem tot timpul. Tânărul nici n-a fost încă primit în rândurile cavalerilor. Unchiul Raimundez nu şi-a putut călca pe inimă să-mi ceară acest serviciu. Mă gândesc ca, pentru început, să-l invităm aici pe Don Pedro, ca să primească din mâna mea spada şi titlul de cavaler. Restul va veni de la sine.

Acestea fiind stabilite, perechea regală plecă însoţită de oarecare pompă la Saragossa, ca să ia parte la funeraliile lui Don Raimundez.

Tânărul rege Don Pedro manifestă faţă de Alfonso acel respect entuziast care era de aşteptat din partea lui. Şi radia de admiraţie pentru Doña Leonor. Era doar acea nobilă doamnă cântată de poeţi, frumoasa adorată pentru care cavalerii se înflăcărează de dragoste curată, şi care, plină de bunătate, îngăduie să fie iubită.

Doña Leonor ţinu seama de părerea lui Don Alfonso şi anume că nu trebuie precipitate lucrurile. Dădu să se înţeleagă însă, în cuvinte anodine, vagi, că ea şi Don Alfonso ar avea în vedere o legătură şi mai strânsă cu vărul din Aragon. Dar ea se arătă de o intimitate şăgalnică şi totodată uşor maternă, iar tânărul, zveltul prinţ înţelese numaidecât şi roşi până în vârful urechilor. Nu-l ademenea numai gândul de a fi atât de strâns legat de încercatul cavaler mai vârstnic, ci, ca într-o viziune magică, întrevedea sclipind în viitor coroana împărătească a ţărilor hispanice unite. Sărută deci mâna Leonorei şi zise:

— Nu există poeţi pe lume care să aleagă cuvintele potrivite pentru a cânta fericirea mea.

De altfel nu s-a discutat nimic despre problemele de cârmuire şi nici despre relaţiile dintre ţările Castilia şi Aragon. În schimb s-a vorbit mult despre primirea lui Don Pedro în rândurile cavalerilor. Avea şaptesprezece ani, era momentul potrivit şi chiar recomandabil ca solemnitatea să aibă loc înainte de încoronare. Alfonso îl invită pe prinţ să vină în oraşul său, Burgos. El în persoană îl va atinge cu spada pe umăr învestindu-l cavaler şi totul se va desfăşura într-un cadru sărbătoresc, aşa cum se cuvenea lor, cei mai mari principi ai Spaniei.

Don Pedro fu fericit să accepte invitaţia.

La Burgos se făceau pregătiri febrile. Don Alfonso poruncise ca toată Curtea să fie prezentă acolo. Doña Leonor fu de părere că ar trebui invitaţi şi copiii lui Don Iehuda; după o scurtă ezitare, regele se învoi.

Când mesagerul aduse la Castillo invitaţia pentru cei trei membri ai familiei Ibn Esra, Iehuda triumfă. Chipeşi, însoţiţi de o suită impunătoare, Iehuda şi ai săi plecară la Burgos.

Don Garcerán şi încă un tânăr de la Curtea Doñei Leonor fură încântaţi să le arate Doñei Raquel şi fratelui ei străvechiul oraş. Băiatul, Alazar, receptiv la orice era legat de viaţa de cavaler, privea cu lăcomie lucrurile de tot felul ce aminteau de Cid

Compeador, mormântul lui, armele, echipamentul şi harnaşamentul său de călărie.

Mai mult decât toate acestea îl entuziasmară pe adolescent pregătirile pentru turnire. Scuturile cu blazoanele cavalerilor ce urmăreau să se înfrunte fuseseră deja expuse. Urma să aibă loc şi un concurs de tragere cu arbaleta. Alazar, mândru de minunata sa arbaletă musulmană, hotărî de îndată să ia şi el parte la întrecere. Cu admiraţie copilărească se opri şi în faţa îngrăditurii în care erau ţinuţi taurii pregătiţi pentru lupta cea mare.

Ospăţul în cinstea lui Don Pedro avu loc în castelul regal, în acel Castillo de unde îşi trăgea numele ţara Castilia. Era o construcţie veche, simplă, rece. Lespezile pardoselii fură acoperite cu covoare groase iar scările presărate cu trandafiri. Pe pereţi atârnau gobelinuri reprezentând scene de luptă şi de vânătoare; Doña Leonor pusese să fie aduse din patria ei. Dar toate aceste strădanii nu puteau da austerei clădiri decât o uşoară spoială de seninătate.

În saloanele principale ale castelului fuseseră întinse câteva mese lungi şi nenumărate măsuţe; la fel şi în curtea castelului. Principele Aragonului îl adusese cu sine pe alfakimul său, Don Ibn Esra; acesta şi Don Iehuda fură aşezaţi la o masă în curte. Nu era locul cel mai de cinste, dar la astfel de festivităţi orânduirea locurilor la masă era o treabă anevoioasă.

Oraşul Burgos era cunoscut pentru clima sa neospitalieră; chiar şi acum, în iunie, se simţea în curtea castelului o răcoare neplăcută, tăvile cu jăratic nu dădeau suficientă căldură şi lipsa unei atmosfere agreabile amintea celor doi evrei, în tot timpul ospăţului, că înăuntru, în castel, lumea se simţea mai bine. Dar ei nu lăsau să se observe nici măcar unul faţă de celălalt că jignirea i-ar fi supărat, ci discutau cu însufleţire despre consecinţele îmbucurătoare pe care avea să le aibă o înţelegere a Castiliei cu Aragonul, favorizarea schimbului de mărfuri şi, în general, înviorarea economiei.

În timp ce discuta, Don Iehuda îşi arunca mereu privirea spre fiica sa. Cu mintea ei ageră, Raquel observase probabil că gentilomul aragonez, un nobil de rangul al doilea, care-i fusese destinat ca vecin de masă, nu era cel mai distins din câţi s-ar fi găsit; dar fata părea că se amuză destul de bine cu el. Alazar

era şi el antrenat într-o conversaţie animată cu adolescenţii de la vesela masă a tineretului.

După terminarea ospăţului, toţi invitaţii se adunară în interiorul castelului. De-a lungul pereţilor fuseseră instalate estrade. Pe ele, în spatele unor balustrade joase, şedeau doamnele, iar domnii, rămaşi jos, conversau cu ele îndreptându-şi privirile în sus. Doña Raquel şedea în rândul al doilea, adeseori ascunsă vederii din cauza doamnelor din faţă. Don Garcerán îi atrase regelui atenţia asupra ei. Şi alţi tineri nobili îi vorbiseră despre remarcabila şi inteligenta fiică a evreului său, aşa că era curios s-o vadă. Când Don Garcerán i-o arătă, regele se găsea la o distanţă mărişoară de ea, totuşi, cu ochiul său pătrunzător îi putea desluşi trăsăturile, oricât de fugară îi fusese privirea ce i-o aruncase. Obrazul ei gingaş, de un brun mat, cu ochii aceia mari, decent încadrat de boneta cu aripi largi, părea copilăresc, bustul şi gâtul delicat ieşeau tinereşti din corsajul larg decoltat, tivit cu blană.

— Ei da, făcu Alfonso, e într-adevăr drăguţă.

Doña Leonor, ca o bună amfitrioană ce era, remarcase că Don Iehuda nu era tratat cu acea deferenţă ce se cuvenea unui *escrivano*. Trimise deci pe un paj să-l poftească la dânsa, îi puse întrebările uzuale de politeţe, cum s-a distrat, dacă nu a dus lipsă de nimic şi-i ceru să-i prezinte copiii.

Doña Raquel o privi pe regină în faţă, cu o curiozitate rău ascunsă şi Doña Leonor era niţel contrariată că evreica nu părea deloc stingherită. Şi apoi dantelele corsajului ei şi damascul verde din care era croită rochia erau prea scumpe pentru o fată atât de tânără. Dar Doña Leonor era totuşi gazdă şi, respectând regulile de curtoazie, se arătă amabilă, ba mai mult, îi dădu să înţeleagă lui Don Alfonso că ar fi cu cale să spună câteva cuvinte drăguţe copiilor consilierului.

Băiatul, Alazar, roşi până-n vârful urechilor când regele i se adresă. Vedea în el personificarea tuturor virtuţilor eroice. Cu veneraţie şi naivitate întrebă dacă Don Alfonso însuşi va lua parte la jocuri şi relată că el, Alazar, s-a înscris la concursul de tragere cu arbaleta.

— Arbaleta mea a făcut-o cu mâna lui Ibn Ihad, vestitul meşter de arbalete din Sevilla, se făli Alazar. O să vezi, măria-ta, n-o să le meargă chiar atât de uşor cavalerilor tăi.

Amuzat în sinea lui, Don Alfonso recunoscu în băiat pe demnul fiu al trufaşului său *escrivano*.

Nu tot aşa de simplu se desfăşură convorbirea lui cu Doña Raquel, Schimbară în latineşte câteva fraze banale de introducere. Fata îl privea cu ochii ei mari, albaştri-cenuşii, examinându-l nestânjenită, şi nici regelui nu-i plăcu această lipsă de sfială. În căutarea unui subiect de conversaţie, o întrebă:

— Înţelegi ce cântă joglaresii mei?

Doar aceşti joglares, muzicanţii lui, cântau în castiliană.

Doña Raquel răspunse sincer şi precis:

— Înţeleg multe din cuvinte. Dar fireşte că nu pot urmări totul în latineasca lor vulgară.

„Latineasca vulgară" era denumirea obişnuită a graiului popular şi de bună seamă că străina nu intenţionase să spună ceva jignitor. Dar Don Alfonso nu putea lăsa ca limba ţării sale să fie vorbită de rău; aşa că o puse pe Doña Raquel la punct.

— Noi numim această limbă castiliană. Multe sute de mii de oameni de treabă, aproape toţi supuşii mei, o vorbesc.

Dar abia rostise el aceste cuvinte că i se şi părură inutil de severe şi de pedante, aşa că schimbă vorba:

— De altfel, ţara Castiliei îşi trage numele de la acest Castillo. Pornind de aici, contele Fernán Gonzáles a cucerit-o. Îţi place castelul?

Şi cum Doña Raquel căuta un răspuns, regele urmă, de astă dată în arabă:

— E foarte vechi şi plin de amintiri.

Doña Raquel, obişnuită să spună cu glas tare tot ce-i trecea prin minte, răspunse:

— Acum înţeleg de ce-ţi place castelul ăsta, mărite rege.

Răspunsul îl indispuse pe Don Alfonso. Adică ce-şi închipuie ea, că acest renumit castel de pe vremuri nu putea să-ţi placă decât dacă te legau de el amintiri personale? Voia să-i dea o replică maliţioasă. Dar în definitiv această Doña Raquel îi era oaspete şi nu era treaba lui să-i dea fetei evreului lecţii de curtoazie. Trecu deci la altele.

Fără intervenţia lui don Manrique, cu greu ar fi fost admis tânărul evreu Don Alazar la întrecerea de tragere cu arbaleta, cu toate că era fiu de *escrivano*. Dar aşa, putu să participe şi obţinu

premiul al doilea. Francheţea şi vioiciunea simpatică a băiatului, bucuria lui că a câştigat totuşi o distincţie, jena lui că nu fusese decât al doilea, mândria lui de a poseda o asemenea arbaletă, cu adevărat fără pereche în Burgos, toate acestea îi atraseră, fără voia lor, simpatia celorlalţi concurenţi.

Regele îl felicită. Alazar stătea în faţa lui, dar vădit frământat de grave îndoieli. Apoi, luând pe loc o hotărâre, îi întinse lui Don Alfonso arbaleta şi-i spuse:

— Iat-o, măria-ta! Dacă-ţi place, ţi-o dăruiesc.

Alfonso fu surprins. Băiatul era altfel decât tatăl lui; nu ţinea la bani şi la bunuri, poseda una din marile virtuţi cavalereşti, largheţea.

— Eşti un băiat de nădejde, Don Alazar, îl lăudă el.

Băiatul se destăinui încrezător:

— Trebuie să ştii, mărite rege, că n-a fost mare lucru să reuşesc. Încă de pe când aveam cinci ani făceam exerciţii de tragere cu arbaleta. La musulmani, cine nu este un bun arcaş, nu e primit în niciun ordin de cavaleri.

— Serios că aşa se cere? întrebă Don Alfonso.

— Desigur, mărite rege, răspunse Alazar şi enumeră, rostindu-le curent în arabă, aşa cum a trebuit să le înveţe, cele zece virtuţi ce se cer unui cavaler musulman: „Bunătate, curaj, politeţe şi tact, talent la poezie, elocinţă, vigoare şi sănătatea trupului, măiestrie la călărit, la aruncarea cu lancea, la scrimă şi la tragere cu arbaleta”. Lui Don Alfonso îi trecu prin minte că, prin urmare, el însuşi, cu slaba lui iscusinţă în ale poeziei şi elocinţei, ar avea puţine şanse să fie primit în vreun ordin al cavalerilor musulmani.

Luptele cu tauri avură loc în a treia zi. La ele aveau dreptul să participe numai cei mai nobili dintre granzi. De când Eusebiu, episcopul de Taragona, fusese grav rănit într-o coridă, li se interzisese prelaţilor participarea la luptele cu tauri; aceasta spre marele regret al arhiepiscopului Don Martin, care ar fi fost foarte bucuros să ia şi el parte la aceste exerciţii cavalereşti.

De pe o tribună, înconjurat de mai marii ţării, Don Alfonso împreună cu regina sa asista la jocuri. Era bine dispus: să urmăreşti lupta oamenilor cu taurii, iată ce-i încălzea lui inima.

Într-o altă tribună şi în balcoanele caselor dimprejur luaseră loc doamnele gătite şi, printre ele, Doña Raquel. Şi de data asta şedea îndărătul celorlalte, pe jumătate acoperită de doamnele

din faţă, dar ochiul ager al lui Don Alfonso o descoperi uşor şi observă că privirea ei nu urmărea tot timpul lupta, ci era uneori aţintită asupra lui. Îşi aminti cum această fetişcană, nu mai puţin îndrăzneaţă decât părintele ei, îi spusese în faţă că nu-i place castelul său regal. Şi deodată îi veni gustul să ia şi el parte la jocuri. Nu trebuia să-l dezamăgească pe acel simpatic băieţaş care-i oferise în dar arbaleta lui; şi apoi voia să se afirme faţă de tânărul său văr care-l admira atât. Era deci limpede, urma să provoace el însuşi taurul şi să-l răpună.

Don Manrique îl conjură să nu-şi rişte preţioasa viaţă într-o luptă inutilă. Doña Leonor îl rugă să renunţe. Don Rodrigue îi atrase atenţia că, de pe timpul lui Alfonso al şaselea, niciun rege al Hispaniei nu mai luase parte la o luptă cu tauri. Arhiepiscopul Don Martin îi aminti că şi el însuşi se stăpâneşte. Dar Don Alfonso, tot glumind, plin de o bucurie tinerească, nu ţinu seama de nicio obiecţie.

Lepădase mantia regească şi se lăsă îmbrăcat în cămaşa de zale cu ochiuri mari. Trâmbiţele răsunară iar crainicul vesti: „Taurul următor va fi biruit de Don Alfonso, prin graţia lui Dumnezeu rege al Toledoului şi al Castiliei”.

Arăta falnic când intră călare în arenă, nu într-o armură greoaie ci numai într-o uşoară cămaşă de zale, cu gâtul şi capul descoperit, cu părul blond-roşcat strâns într-o cataramă de fier. Era un excelent călăreţ, se înţelegea cu calul său până şi în cele mai mici mişcări. Dar, cu toată măiestria lui, primele trei lovituri dădură greş, şi a treia oară situaţia părea atât de primejdioasă, încât mulţimea scoase un ţipăt de groază; curând însă fu din nou stăpân pe sine însuşi şi pe calul său. Cu glas răsunător strigă: „Pentru tine, Doña Leonor!” – şi a patra lovitură reuşi.

Seara, în baie, Doña Raquel povesti doicii ei Sa’ad cele întâmplate în cursul zilei:

— E foarte viteaz acest Alfonso, totul s-a petrecut ca în povestea cu negustorul Ahmed, cel umblat prin lume, atunci când a intrat în ultima încăpere, acolo unde se afla monstrul. Mie nu-mi plac luptele astea cu taurii, găsesc că e bine că la noi, la Sevilla, au fost desfiinţate. Dar poate că sunt potrivite pentru creştinii ăştia şi era o privelişte măreaţă să-l vezi pe regele lor cum se năpustea călare asupra taurului furios. Înainte de ultima lovitură a mişcat buzele, asta am observat-o bine. Negustorul Ahmed, înainte de a da ochii cu monstrul, a rostit primul verset

din Coran; pesemne că şi regele ăsta a murmurat o rugăciune. De ajutat, i-a ajutat şi lui. Şi arăta ca un răsărit de soare şi părea foarte fericit când animalul s-a prăbuşit. E un erou. Dar un adevărat cavaler nu este. Pentru asta îi lipsesc virtuţi mai de seamă. E stângaci în conversaţie şi n-are niciun simţ pentru poezie. Altminteri nu ar putea să-i placă atât de mult vechiul său castel, atât de mohorât.

Don Alfonso şi Doña Leonor nu găsiră oportun să tulbure caracterul sărbătoresc al acestor zile prin convorbiri în cursul cărora să fie dezbătute şi rezolvate chestiuni litigioase, astfel că problema logodnei şi a jurământului de vasal rămaseră în suspensie.

Trecu şi săptămâna festivităţilor. Şi iată că veni şi ziua cea mare, ziua învestiturii lui Don Pedro la rangul de cavaler.

În dimineaţa acelei zile prinţul făcu, aşa cum cerea ceremonialul, o baie de purificare. Doi preoţi îi ajutau să se îmbrace. Veşmântul era roşu ca sângele pe care cavalerul urma să-l verse întru apărarea bisericii şi a orânduirii divine; încălţămintea era cafenie ca pământul în care se va reîntoarce cândva; cingătoarea era albă ca şi cugetul pe care trebuia să jure că-l va păstra curat.

Toate clopotele sunau când tânărul prinţ fu condus pe străzile presărate cu trandafiri spre biserica Santiago. Acolo, în mijlocul granzilor şi al doamnelor din Castilia şi Aragon, îl aştepta Don Alfonso. Pajii îi puseseră lui Don Pedro, vizibil emoţionat de întreaga solemnitate, coiful, îl îmbrăcară în cămaşă de zale, îi înmânară scutul triunghiular; acum era în posesia armelor cu care să se apere. Îi încinseră spada; acum poseda arma cu care să atace. Două domnişoare din nobilime îi prinseră pintenii de aur; acum putea să se avânte călare în lupta pentru dreptate şi virtute.

Astfel echipat, Don Pedro îngenunche iar arhiepiscopul Don Martin rosti cu glas răsunător rugăciunea: „Tatăl nostru carele eşti în ceruri şi care ai poruncit să folosim pe pământ spada pentru a pedepsi răutatea şi care, pentru a apăra dreptatea, ai creat ordinul cavalerilor creştini: fă ca acest rob al tău să nu folosească niciodată spada sa pentru a lovi un nevinovat, ci s-o ridice totdeauna pentru apărarea dreptăţii şi a orânduirii tale”.

Don Alfonso îşi aminti de momentul când, foarte tânăr încă, şi după ce se bătuse la sânge cu rebelii pe străzile din Toledo, fusese primit în rândul cavalerilor. Asta se întâmplase în catedrala din Toledo, în faţa statuii lui Santiago. Apostolul însuşi i-a conferit rangul de cavaler. Fireşte, poate că, aşa cum bănuiau cei sceptici, lovitura cu spada îi fusese dată doar de statuie printr-un mecanism ingenios manevrat cu dibăcie. Dar poate că, aşa cum îl asigurase arhiepiscopul în acel moment înălţător, statuia se transformase cu adevărat în însuşi apostolul. Şi de ce n-ar fi venit Santiago în persoană să-l învestească pe el, regescul vlăstar al Castiliei, cu rangul de cavaler?

Privi cu milă şi dispreţ de sus la tânărul său văr, care îngenunchease smerit în faţa lui. Câte nu înfăptuise ei însuşi când era de vârsta acestuia! *Ricoshombres* răzvrătiţi îi ceruseră asigurări întărite prin jurământ, la care pretindeau că aveau dreptul; el însă, întrucât era prin graţia lui Dumnezeu rege al Toledoului şi al Castiliei, se răstise la ei cu o voce, pe atunci încă subţire, de băiat: „Nu, nu!” şi: „În genunchi cu voi, granzi nemernici ce sunteţi!” Şi ei îl ameninţaseră cu spada scoasă şi trimiseră trupe împotriva lui şi mereu alte trupe şi el a dat şi a primit lovituri adevărate în luptă cu duşmani adevăraţi. Dar ăsta, care stătea aici în genunchi în faţa lui, tânărul său văr, nu era nimic altceva decât un biet rege al Aragonului şi acest băiat prostuţ va accepta fără multă vorbă să facă aroganţilor săi granzi jurământul servil pe care aceşti baroni aragonezi îl pretindeau de la aşa-zişii lor regi: „Noi, care preţuim mai mult decât tine, te alegem ca rege al nostru cu condiţia să menţii drepturile şi libertăţile noastre, iar între tine şi noi alegem un arbitru cu mai multă autoritate decât tine. Dacă nu, nu. Si no, no!” Îi făcea o mare favoare acceptând un astfel de „rege” ca viitor soţ al infantei sale şi eventual urmaş al său şi dacă îi cerea în schimb ca el, Alfonso, cât timp trăieşte, să exercite suzeranitatea asupra Hispaniei, asta însemna foarte puţin.

Don Pedro, pătruns de profundă evlavie cavalerească, pronunţă acum jurământul: „Făgăduiesc solemn să nu folosesc niciodată această spadă a mea pentru a lovi un nevinovat, ci s-o mânuiesc totdeauna pentru apărarea dreptăţii şi a sfintei orânduieli a lui Dumnezeu”. Şi îşi plecă fruntea, şi aşteptă

lovitura umilitoare, dar înălţătoare a spadei, care trebuia să-i întipărească pentru vecie în minte jurământul său de cavaler.

Acum urmă lovitura. Don Alfonso îi atinse umerii cu latul spadei, nu prea violent, totuşi destul de tare, astfel ca lovitura să fie resimţită dureros prin ochiurile cămăşii de zale.

Don Pedro zvâcni involuntar din umeri. Îşi înălţă capul vrând să se ridice. Dar Don Alfonso îl reţinu.

— Nu, dragă vere, nu încă! zise el. Legăm lovitura cavalerească de jurământul de vasalitate.

Şi „Daţi-mi drapelul”, porunci el. În aşteptarea drapelului, îşi scoase mănuşa de la mâna dreaptă. Apoi, cu steagul Castiliei în stânga, rosti:

— Deoarece asta e dorinţa ta, scumpul meu văr Don Pedro din Aragon, te iau ca bun vasal al meu şi făgăduiesc solemn să te ocrotesc ori de câte ori vei avea nevoie de mine. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!

Nu vorbise prea tare, dar vocea sa poruncitoare umplea întreaga biserică.

Tânărul Pedro, încă buimăcit de emoţiile, umilinţele, solemnitatea loviturii cavalereşti şi a primirii sale în rândurile ordinului, nu ştia ce se petrece cu el. Doña Leonor l-a făcut să spere în logodirea lui cu infanta şi în succesiunea la tronul Castiliei. Sau poate mai mult chiar, să i-o fi promis? Şi ce-i cu acest al doilea jurământ, cu jurământul de vasal? Nu cumva cu vorbele lui de tânăr fără experienţă îşi luase cine ştie ce îndatoriri? Dar îi era oare permis să facă presupuneri atât de suspicioase? Abia adineauri a jurat supunere cavalerească şi, la prima încercare, se şi împotrivea?

Tânărul cavaler îngenunche apoi în faţa celuilalt mai vârstnic, iar acesta îi ceru acum cu glas puternic, răsunător: „Iar tu, Don Pedro, ca semn că mă vei sluji cu credinţă şi cu frica lui Dumnezeu oricând voi avea nevoie de tine şi te voi chema, sărută-mi mâna!” Şi îi întinse mâna celui îngenuncheat.

În biserica ticsită de lume se aşternu o tăcere aproape fizică. Nobilii aragonezi erau consternaţi. De mai bine de o viaţă de om Aragonul se ferise de această apăsătoare vasalitate. De ce oare tânărul lor rege a consimţit să presteze castilianului umilitorul jurământ? Se făcuse oare schimbul actelor de logodnă?

Şi Don Pedro tot mai stătea în genunchi iar în faţa lui mâna care aştepta să fie sărutată. Cei din spate se înălţau vârful picioarelor ca să vadă ce se va întâmpla acum.

Şi iată că se întâmplă. Tânărul aragonez sărută mâna dreaptă a bărbatului care ţinea în mâna stângă drapelul Castiliei. Şi acesta îi dădu mănuşa şi aragonezul o luă.

Puţin mai târziu, pe când ieşea din penumbra bisericii la lumina zilei, înconjurat de curtenii săi tăcuţi şi încruntaţi, Don Pedro se trezi din vis şi exaltare şi-şi dădu seama de cele întâmplate, de cele ce comisese.

Dar oare el fusese cel ce le comisese? Celălalt îl luase prin surprindere, întinzându-i o cursă impertinentă. Bărbatul atât de venerat de el, simbolul tuturor virtuţilor cavalereşti, abuzase de sacra ceremonie a învestiturii, a primirii sale în ordinul cavalerilor, pentru a săvârşi o faptă atât de mârşavă!

După ceremonia religioasă urma să aibă loc o serbare populară. Escorta de onoare compusă din baroni castilieni se şi afla în aşteptare. Dar Don Pedro ordonă curtenilor săi: „Plecăm, domnilor, şi asta numaidecât! În capitala noastră vom hotărî ce avem de făcut!” Şi fără să acorde măcar o singură privire, un salut oricât de fugar castilienilor, tânărul rege, împreună cu suita lui, părăsi oraşul Burgos într-un zornăit tumultuos.

De data asta până şi regina îşi pierdu cumpătul. Acum se sfârşise cu alianţa la care ea ţinea atât de mult. Nu fusese un act de bravură, mai degrabă un gest de exuberanţă puerilă să vrei să obţii cu forţa ceea ce s-ar fi putut realiza de bună voie.

Dar supărarea ei nu ţinu mult. Alfonso nu era făcut pentru tratative îndelungate. Voia să zboare, nu să se caţăre anevoie. Chiar şi tatăl ei din Englitera, cel mai mare rege şi cel mai deştept om de stat, avea asemenea accese de furie – oare nu el rostise acele cuvinte crude care au îndemnat pe cavalerii săi să-l ucidă pe arhiepiscopul de Canterbury, deşi avea să aibă cele mai dezastruoase urmări?

Don Manrique şi Don Iehuda cerură să li se acorde o audienţă. Regina îi lăsă să vină.

Iehuda clocotea de mânie; iar fusese zădărnicit din pricina nechibzuitei naturi cazone a regelui tot ceea ce înfăptuise el, Iehuda, cu atâta trudă şi migală. Don Manrique era şi el indignat. Dar Doña Leonor respinse distantă şi cu demnitate

regească orice reproş la adresa lui Alfonso. Întreaga vină o purta Don Pedro plecând atât de brusc şi nesocotind cele mai elementare reguli de curtoazie înainte de a putea fi lămurită evidenta neînţelegere.

Don Manrique admise că ar fi fost bineînţeles mai politicos din partea tânărului rege să fi rămas la Burgos. Dar acest june înfumurat era totuşi regele Aragonului. Fără îndoială că îl va lua ca vasal pe Gutierre de Castro, iar războiul, de care un destin favorabil îi ferise până acum, va izbucni totuşi.

Iehuda interveni prudent:

— Poate că ar fi cu putinţă să încercăm şi acum să se lămurească neînţelegerea.

Şi cum Doña Leonor tăcea, el urmă:

— Dacă există vreo persoană care să-i poată scoate din cap băieţandrului din Aragon mânia convingându-l că s-a înşelat, aceea eşti tu, regină.

Doña Leonor chibzui.

— Vreţi să mă ajutaţi să compun un mesaj către el?

Don Iehuda, cu şi mai multă prudenţă, răspunse:

— Mă tem că nu va fi de-ajuns.

Doña Leonor ridică din sprâncene:

— Să plec eu însămi la Saragossa? întrebă ea.

Don Manrique îi veni lui Iehuda în ajutor:

— Se pare că nu există altă cale, fu şi el de părere.

Doña Leonor tăcea trufaşă; Don Iehuda se temea ca nu cumva mândria ei să fie mai puternică decât raţiunea. Dar după câteva clipe ea făgădui:

— Voi mai reflecta, să văd ce aş putea face fără să ştirbesc câtuşi de puţin demnitatea Castiliei.

Regina se ţinea tăcută faţă de Don Alfonso, nu-i făcea niciun reproş, aşteptând să deschidă el mai întâi discuţia. Şi, într-adevăr, nu trecu mult şi regele veni să se plângă:

— Nu ştiu ce au toţi cu mine. Se învârtesc în jurul meu de parcă aş fi bolnav. În definitiv, nu sunt eu de vină că acest mucos a luat-o pur şi simplu la sănătoasa. N-avea decât să-l fi crescut tatăl său mai bine.

— Deoarece e atât de tânăr, răspunse împăciuitor Doña Leonor, nu e cazul să i se ia prea în serios lipsa lui de curtoazie.

— Eşti indulgentă ca de obicei, ripostă el.

— Poate că am şi eu o parte din vină, reluă ea. Ar fi trebuit să vorbesc cu el despre jurământul de vasalitate. Ce-ar fi să încerc să repar acum omisiunea? Ce-ar fi să plec la Saragossa şi să lămuresc neînţelegerea?

Alfonso ridică din sprâncene:

— N-ar fi oare prea multă cinste pentru acest june bădăran? întrebă el.

— E, oricum, rege al Aragonului, răspunse Leonor, şi doar ne-am gândit să-l logodim cu infanta noastră.

Deşi cam înciudat, Alfonso fu cuprins de un sentiment de mare uşurare. Ce bine că o are pe Leonor a lui! Simplu, fără vorbe mari, se încumeta să aplaneze conflictul.

— Eşti regina potrivită pentru aceste timpuri, zise el, când e nevoie de atâtea suceli şi învârteli. Eu sunt şi rămân un cavaler şi nu am destulă răbdare. Ştiu că nu o duci totdeauna uşor cu mine, Doña Leonor.

Dar mai convingător decât aceste cuvinte, lumina puternică, vie, tinerească, ce radia pe întreaga lui faţă, exprima calda sa recunoştinţă.

Înainte de a porni spre Aragon, Doña Leonor se sfătui cu Iehuda şi cu Don Manrique de Lara. Căzură de acord ca, la Saragossa, să le propună aşa: Castilia să-şi retragă garnizoana de la Cuenca şi să se oblige ca timp de doi ani să nu trimită trupe la graniţa comitatului baronului de Castro; în schimb, Aragonul să împiedice orice acţiune ostilă din partea baronului de Castro. În cazul că Gutierre de Castro se declară vasal al Aragonului, Castilia o va îngădui, dar fără să renunţe la revendicările ei. În ce priveşte suzeranitatea Castiliei asupra Aragonului, această problemă să rămână în suspensie, iar ceremonia aceea să nu fi schimbat cu nimic situaţia dinainte; căci din punct de vedere juridic, obligaţia Castiliei de a acorda protecţie Aragonului intră în vigoare abia după ce Aragonul plăteşte suma uzuală de o sută de *maravedi* de aur, iar Castilia nu va pretinde această plată.

La Saragossa, tânărul rege o întâmpină pe Doña Leonor cu o deosebită curtoazie, fără a-i ascunde însă crunta sa dezamăgire în urma celor petrecute la Burgos. Ea nu-l scuză propriu-zis pe Alfonso al ei; dar caută să-i explice cât de mult suferă el din pricina îndelungatului armistiţiu cu Sevilla la care-l

îndemnaseră, spunea ea, mult prea prudenţii săi sfetnici. Inima lui ardea de dorinţa de a-şi lua revanşa pentru înfrângerea suferită la Sevilla şi să cucerească pentru lumea creştină noi izbânzi împotriva necredincioşilor! Fericita unire cu Aragonul, care părea atât de iminentă, i-ar fi dat posibilitatea să-şi împlinească năzuinţa, dar, în nerăbdarea lui de cavaler, a procedat pripit. Ea îi înţelege pe amândoi, atât pe Don Alfonso cât şi pe Don Pedro. Şi, spunând toate acestea, se uita la tânărul rege cu o privire francă, plină de căldură, de afecţiune maternă, plină de fermitate.

În faţa acestei doamne inimoase, binevoitoare, Don Pedro îşi păstră cu greu atitudinea de demnitate distantă potrivită situaţiei lui de cavaler jignit.

— Atenuezi, doamnă, spuse el, ofensa ce mi-a adus-o Don Alfonso. Pentru asta îţi sunt îndatorat. Consilierii tăi să se sfătuiască deci cu ai mei.

Când îşi luă rămas-bun de la Don Pedro, Doña Leonor îi vorbi ca şi atunci în cuvinte blânde, ca o înaltă doamnă ce era, despre o legătură mai strânsă între casa domnitoare a Castiliei şi cea a Aragonului. Don Pedro roşi.

— Te venerez, doamnă, vorbi el, şi când mi-ai surâs îngăduitor pentru prima oară, inima mea s-a învolburat ca o floare. Dar acum s-a abătut asupra ei o iarnă aspră şi totul a îngheţat.

După o clipă de tăcere, făcând un efort, adăugă:

— Voi da instrucţiuni consilierilor mei să accepte propunerile Castiliei. Aceasta din respect pentru tine, doamnă. Voi menţine starea de pace cu Don Alfonso. Dar alianţa a distrus-o. Nu vreau să mă înrudesc cu el şi nici nu vreau să pornesc la război alături de dânsul.

Doña Leonor se înapoie la Burgos. Don Alfonso recunoscu bucuros că realizase un lucru mare: războiul fusese evitat.

— Eşti o femeie deşteaptă, Leonor, o lăudă el. Eşti regina şi soţia mea.

Şi în noaptea aceea Don Alfonso iubi femeia care-i dăruise trei fiice, aşa cum o iubise în prima noapte când fusese a lui.

Capitolul al cincilea

După ce musulmanii domniseră aproape o jumătate de mileniu în Ierusalim, Godefroi de Bouillon recucerise oraşul pentru creştini şi întemeiase acolo „Regatul Ierusalimului”. Dar stăpânirea creştină n-a ţinut decât optzeci şi opt de ani; după care musulmanii au ocupat din nou oraşul.

Bărbatul care i-a condus de astă dată pe musulmani la Ierusalim era Iusuf, supranumit Saladin, adică „Salvatorul Credinţei”, sultan al Siriei şi Egiptului, iar bătălia în care a cucerit izbânda hotărâtoare a avut loc în regiunea muntelui Hattin, la apus de Tiberiada. Martor ocular al acestei bătălii a fost un istoric musulman, pe nume Imad ad-Din. Era prieten cu Musa Ibn Da’ud, căruia i-a descris într-o scrisoare amănunţită tot ce se petrecuse.

„Cavalerii inamici împlătoşaţi, scria el, erau invulnerabili atâta timp cât şedeau în şa, apăraţi din cap până-n picioare de cămăşile lor ţesute din zale. Dar de îndată ce cădea calul, călăreţul era pierdut. Aduceau a lei la începutul bătăliei şi a oi risipite la sfârşitul ei. Niciunul din ghiauri n-a scăpat. Fuseseră patruzeci şi cinci de mii; nici cincisprezece mii n-au supravieţuit, iar cei rămaşi în viaţă au fost luaţi prizonieri. Toţi au căzut în mâinile noastre, regele Ierusalimului şi toţi conţii şi mai marii lui. Funiile corturilor nu mai ajungeau. Am văzut câte treizeci sau patruzeci legaţi cu aceeaşi frânghie, am văzut mai mult de o sută dintre ei sub paza unui singur om. Am văzut asta cu propriii mei ochi binecuvântaţi de Allah. Ca la vreo treizeci de mii au fost răpuşi, dar tot au mai rămas atât de mulţi încât ai noştri vindeau un cavaler prins pentru o pereche de sandale. De o sută de ani nu se mai pomeniseră prizonieri atât de ieftini. Cât de fuduli şi de falnici fuseseră ei doar cu câteva ore înainte, aceşti domni creştini! Acum conţii şi baronii ajunseseră pradă vânătorului, cavalerii deveniseră hrană pentru lei, trufaşii oameni liberi erau acum legaţi cu frânghii şi ferecaţi în lanţuri. Mare e puterea lui Allah! Ziceau că adevărul e minciună, Coranul o înşelătorie; acum şedeau ghemuiţi, pe jumătate goi, cu privirea umilă, loviţi de mâna necruţătoare a adevărului. Neghiobii ăştia orbiţi luaseră cu ei în bătălie tot ce aveau mai sfânt, crucea, pe care a murit răstignit profetul lor, Hristos. Până şi crucea a căzut în mâinile noastre. Când bătaia s-a terminat,

am urcat dus pe gânduri muntele Hattin. Dar acest munte Hattin e un munte de pe care profetul lor Hristos a ţinut o predică vestită. Am cuprins cu privirea câmpul de bătaie. Atunci abia mi-am dat seama de ce este în stare să facă un popor binecuvântat de Allah unui alt popor blestemat de Allah. Am văzut capete tăiate, leşuri ciopârţite, mădulare sfârtecate, peste tot numai morţi şi muribunzi plini de sânge şi de ţărână. Şi mi-au venit în minte cuvintele Coranului: Necredincioşii vor spune: nu sunt nimic altceva decât ţărână."

Mai scria şi alte lucruri asemănătoare, avântat de cele trăite, istoricul Imad ad-Din, şi încheia: „O, dulce mireasmă a izbânzii!"

Musa citi scrisoarea şi se întristă. De pe perete vechea zicală zugrăvită în litere cufice îi amintea: „Mai bine un dram de pace decât un car de izbânzi". Şi de dragul acestui proverb mulţi musulmani îşi pierduseră viaţa ca eretici în timpul Războaielor Sfinte. Cu toate acestea mulţi înţelepţi citau această maximă, precum şi prietenul său Imad, autorul scrisorii, care o folosea bucuros; odată era chiar să fie ucis din această pricină de un derviş fanatic. Şi iată că acum scria o astfel de scrisoare!

Da, e aşa cum stă scris în Cartea Sfântă a evreilor: acel „ieţer hara", îndemnul rău, spiritul răului este puternic de când eşti tânăr. Oamenii vor să vâneze şi să lovească şi să reteze şi să ucidă şi până şi un om atât de înţelept ca prietenul său Imad „se îmbăta cu vinul victoriei".

Ah, foarte curând se vor îmbăta mulţi alţii cu vinul războiului. Căci acum, când Ierusalimul se afla din nou în mâinile musulmanilor, marele preot al creştinilor nu se va da în lături să-i cheme la Războiul Sfânt şi atunci multe câmpuri de bătaie vor arăta aşa cum le-a descris în toată grozăvia lor Imad.

Şi chiar aşa s-a întâmplat.

Vestea despre căderea Ierusalimului cucerit cu preţul unor mari jertfe de cruciaţi cu mai puţin de nouăzeci de ani în urmă umpluse lumea creştină de o adâncă durere. Pretutindeni oamenii se rugau şi ţineau post. Căpeteniile bisericii lepădau veşmintele de ceremonie ca să dea celorlalţi pildă de austeritate. Până şi cardinalii făgăduiau solemn să nu mai încalece cât timp pământul pe care păşise Mântuitorul va fi pângărit de picioarele păgânilor; mai degrabă vor cutreiera pe jos ţările creştine, trăind din pomeni, ca să predice pocăinţa şi răzbunarea.

Sfântul Părinte chemase creştinătatea la o nouă cruciadă pentru eliberarea Ierusalimului, buricul pământului, al doilea eden. Tuturor celor ce porneau în numele crucii la luptă le făgăduia răsplată pe lumea cealaltă şi pe lumea aceasta; şi mai vestea o pace universală, pe şapte ani, *o treuga dei.*

El însuşi, ca să dea un exemplu grăitor, puse capăt îndelungatei lui discordii cu stăpânitorul Germaniei, împăratul roman Frederic. Trimise drept sol pe arhiepiscopul din Tyrus la regele Franciei şi la cel al Engliterei, conjurându-i să înceteze cu vrajba dintre ei. Prin mesaje stăruitoare somă pe regii Portugaliei, Leónului, Castiliei, Navarrei şi Aragonului să dea uitării neînţelegerile dintre dânşii şi să se unească frăţeşte ca să ia în felul lor parte la cruciadă. Să pornească la atac împotriva musulmanilor din propria lor peninsulă şi împotriva anticristului de la apus, califul Iakúb Almansúr din Africa.

Când arhiepiscopul îl informă despre mesajul papei, Don Alfonso convocă un consiliu de coroană, Curia sa. Don Iehuda, pretextând că e bolnav, se ţinu prudent deoparte.

În cuvinte energice, arhiepiscopul arătă că aici, în Hispania, cruciadele au început înaintea tuturor celorlalte ţări şi anume cu o jumătate de mileniu în urmă. După ce musulmanii se abătuseră ca o ciumă peste ţară, goţii creştini, strămoşii nobililor de faţă la această adunare, le-au opus rezistenţă.

— Acum e rândul nostru, proclamă el cu însufleţire, să continuăm marea, sfânta tradiţie!

Şi încheie cu un „Deus vult”, „aceasta e voia Domnului”, strigătul de luptă al cruciaţilor.

Cât de bucuroşi ar fi dat aceşti domni urmare chemării! Toţi, până şi paşnicul Don Rodrigue, ardeau de aceeaşi dorinţă. Dar ei ştiau bine că tocmai lor le stăteau în cale obstacole de netrecut. Rămaseră tăcuţi, deprimaţi.

— Am fost de faţă – rupse în sfârşit tăcerea bătrânul Don Manrique – când am înaintat în Andaluzia până la ţărmul mării şi am fost prezent şi atunci când regele nostru le-a luat musulmanilor frumosul oraş Cuenca şi fortăreaţa Alarcos. Nu mi-aş fi dorit nimic altceva decât să-mi fie dat înainte de a muri să mai pornesc o dată la luptă împotriva necredincioşilor. Dar vedeţi că trebuie să ţinem seama de acel tratat, de acordul de

armistiţiu cu Sevilla, semnat de însuşi regele nostru şi întărit cu propriul său sigiliu.

— Acest mizerabil petic de hârtie, sări mânios arhiepiscopul, e acum nul şi neavenit şi nimeni n-ar putea face vreo vină stăpânului şi regelui nostru dacă l-ar preda călăului ca să-l arunce în foc. Nu mai eşti legat de acest pact, mărite rege – se întoarse el spre Alfonso – căci, „*Juramentum contra utilitatem ecclesiasticam prestitum non tenet,* un legământ ce contravine intereselor bisericii nu este valabil”. Aşa stă scris în culegerea de decrete a lui Gratianus.

— Aşa e, încuviinţă canonicul, înclinând respectuos capul. Dar aceşti necredincioşi nu se sinchisesc de asta. Ei susţin că tratatele trebuie să fie respectate. Sultanul Saladin i-a cruţat pe cei mai mulţi dintre prizonierii săi; dar când margraful de Châtillon a invocat motivul că a fost în drept să calce armistiţiul, deoarece jurământul său nu era valabil în faţa lui Dumnezeu şi a bisericii, atunci – amintiţi-vă asta, domnilor! – sultanul a poruncit să fie executat. Iar califul necredincioşilor de la apus gândeşte şi acţionează exact ca Saladin. Dacă nu respectăm armistiţiul cu Sevilla, va veni din Africa lui peste mare şi ostaşii săi sunt mulţi ca nisipul deşertului şi, în această situaţie, nici virtutea şi nici vitejia nu se vor putea salva. Aşadar dacă regele şi stăpânul nostru, bizuindu-se pe dreptul divin al bisericii, ar declara tratatul lipsit de valabilitate, n-ar fi în folosul bisericii, ci în dauna ei.

Don Martin aruncă secretarului său o privire mânioasă; totdeauna acesta venea cu chiţibuşurile lui avocăţeşti. Dar Don Rodrigue urmă netulburat:

— Dumnezeu, care citeşte în inimile noastre, ştie cu câtă ardoare dorim să răzbunăm ruşinea adusă Sfântului Oraş. Dar Dumnezeu ne-a înzestrat şi cu raţiune pentru ca, printr-un zel necugetat, nu cumva să agravăm şi mai mult nenorocirea ce s-a abătut asupra creştinătăţii.

Don Alfonso fierbea de mânie, pradă unor gânduri sumbre.

— Africanii vor sări în ajutorul Sevillei, începu el, asta-i adevărat. Dar nici eu n-o să fiu singur. Cruciaţii care vor debarca pe aceste ţărmuri mă vor ajuta când voi porni la atac împotriva musulmanilor. Ne-au mai ajutat doar şi în trecut.

— Aceşti cruciaţi, atrase Don Manrique atenţia, vor sosi în grupuri izolate, aşa că nu vor putea ţine piept armatei disciplinate şi bine echipate a califului.

Şi cum regele nu voia să se lase convins, Don Manrique se văzu nevoit să arate adevăratul motiv care silea Castilia să nu acţioneze. Îl privi pe rege drept în faţă şi rosti limpede şi răspicat:

— Şanse de izbândă, măria-ta, nu ai decât în cazul că-ţi poţi asigura sprijinul vărului tău din Aragon şi ar trebui să fie un sprijin deplin, acordat cu tot sufletul. Don Pedro ar trebui să-ţi lase de bună voie comanda supremă a trupelor. Fără un comandant unic, armatele creştine ale peninsulei noastre nu s-ar putea măsura cu oştile califului.

În sinea lui, Don Alfonso ştiuse că asta e realitatea. Nu răspunse nimic. Ridică şedinţa consiliului de coroană.

De îndată ce rămase singur, îl cuprinse o furie nestăpânită. Împlinea în curând treizeci şi trei de ani, străbătuse o întreagă viaţă de om şi nu-i fusese încă dat să săvârşească fapte cu adevărat măreţe. La vârsta lui, Alexandru cucerise lumea. Şi iată că se ivea acum marele, unicul prilej, cruciada, şi dânşii iar îi puneau piedici cu argumente viclene, de necombătut, îi luau posibilitatea de a cuceri faima unui nou Cid Compeador.

Dar el nu se va lăsa abătut. Şi dacă junele fante, puştiul din Aragon, nu-l va recunoaşte de comandant suprem, ei bine, atunci va porni fără el. Fusese destinat de Dumnezeu să fie conducător în partea lumii lui apusene şi nu va îngădui să-i fie smulsă din mână această misiune sacră. Poate să-şi procure şi fără Aragon trupele auxiliare necesare. Are nevoie de cruciaţi care să poposească la el numai timp de câteva luni, apoi n-au decât să-şi continue drumul spre ţara sfântă. Dacă va avea doar douăzeci de mii de oameni pe lângă propria lui armată, ar putea invada tot sudul Andaluziei şi ar pătrunde în Africa înainte ca armata califului să fie pregătită. Şi atunci acest Iakúb Almansúr va trebui să chibzuiască bine dacă să lase descoperită graniţa sa de la răsărit.

Numai bani să aibă, bani pentru o campanie de cel puţin o jumătate de an, bani pentru soldele trupelor aliate.

Îl convocă pe Iehuda la sine.

Din momentul proclamării cruciadei, Iehuda fusese cuprins de o imensă îngrijorare şi totodată de un sentiment de înălţare

sufletească. Războiul cel mare, de care se temuseră toţi, era acum iminent, graniţele dintre Islam şi creştinătate deveneau din nou nesigure, iar misiunea sa, a lui Iehuda, lua proporţii uriaşe. Căci era în puterea unui *escrivano* al regelui Castiliei să facă mai mult decât oricare altul pentru menţinerea păcii în peninsulă.

Trebui să recunoască încă o dată cât de înţelept era prietenul său Musa. Dintotdeauna îl povăţuise: fii răbdător, nu te agita prea mult, nu cumpăni prea mult, supune-te soartei în faţa căreia toate planurile sunt zadarnice. Numai că el, Iehuda, nu putea să nu cumpănească, să nu facă planuri, să nu acţioneze. Când regele era cât pe ce să provoace un război cu Aragonul, el ticluise planuri abile şi cutreierase neobosit ţara către nord şi înapoi către sud şi apoi iar către nord, purtând tratative, şi punând la cale tot felul de combinaţii, la fel a făcut şi a doua oară, iar când tot ce plănuise s-a dovedit zadarnic, a început în disperarea lui să cârtească împotriva lui Dumnezeu. Dar Destinul, înţelept şi şăgalnic ca şi prietenul său Musa, a făcut ca tocmai ceea ce lui Iehuda i se păruse a fi cel mai mare dezastru, să devină germenul unei situaţii fericite. Tocmai conflictul cu Aragonul, pe care el se străduise să-l aplaneze, îl silea acum pe Don Alfonso să se ţină deoparte, să nu pornească războiul. Fericirea şi pacea peninsulei nu erau rodul socotelilor şi cumpănirilor savante ale lui Iehuda ci, dimpotrivă, al comportării nesăbuite a lui Alfonso.

Din Sevilla sosi librarul şi editorul Hakam. Era cel mai mare librar al lumii apusene, avea în serviciul său patruzeci de redactori, în frumoasa lui locuinţă se afla câte un compartiment special pentru părţile din fiece ramură a ştiinţei. Îi aducea lui Don Iehuda în dar din partea emirului Abdullah „Autobiografia” persanului Ibn Sina în manuscris original. Ibn Sina, decedat cu o sută cincizeci de ani în urmă, trecea drept cel mai mare gânditor al lumii islamice; chiar şi învăţaţii creştini care-l cunoşteau sub numele de Avicena, îl preţuiau în mod deosebit. Mulţi se bătuseră crâncen pentru dobândirea preţiosului manuscris pe care-l aducea acum editorul Hakam; un calif din Córdoba ucisese pe posesorul operei şi întreaga sa familie, numai ca să pună stăpânire pe manuscris. Iehuda nu-şi mai încăpea în piele de bucurie la primirea nepreţuitului dar al emirului şi dădu de îndată fuga la Musa; amândoi contemplau cu duioşie şi emoţie

scrisul prin care cel mai înţelept dintre muritori şi-a consemnat pentru posteritate viaţa.

Odată cu darul, editorul Hakam îi transmise lui Iehuda un mesaj verbal, confidenţial, din partea emirului. Acesta îi comunica bunului său prieten că, de pe acum, califul Iakúb Almansúr face pregătiri pentru ca la prima veste a unui atac asupra Sevillei să treacă marea şi să debarce în peninsulă în fruntea oştilor sale; în vederea acestui scop, se înapoiase de la răsărit la Marakeş. Emirul Abdullah este convins că prietenul său Ibrahim ţine tot atât de mult ca şi dânsul la menţinerea păcii; de aceea poate că ar fi bine să-i prevină pe regii necredincioşilor.

La toate acestea se gândea Iehuda când se înfăţişă la Don Alfonso.

— Iată-te în sfârşit, *escrivano* al meu, îl primi cu politeţe sarcastică regele. Te-ai restabilit, biet bolnav ce eşti? Păcat că nu ai putut lua parte la consiliul meu de coroană.

— N-aş fi putut avea altă părere decât ceilalţi *familiares* ai tăi, răspunse Iehuda. În calitatea mea de *escrivano* trebuie să susţin neutralitatea ta cu şi mai multă ardoare. Căci chibzuieşte bine, mărite rege. Dacă porneşti acum cu crucea-n mână, numeroşi vor fi cei ce te vor urma dar pe care n-ai dori să-i numeri printre mercenarii tăi. Foarte mulţi dintre ţăranii tăi pe jumătate şerbi se vor înrola în armată şi vor beneficia astfel de avantajele cuvenite cruciaţilor. Se vor scutura de aspra lor muncă zilnică, lăsându-se hrăniţi de tine, în loc ca ei să hrănească pe măria-ta şi pe baronii tăi. Acest lucru ar fi dezastruos pentru economia ţării.

— Economia ţării mele! îl ironiză Alfonso. Înţelege odată, amărât calculator ce eşti, că nu e vorba de „economie”; e vorba de onoarea lui Dumnezeu şi a regelui Castiliei.

Don Iehuda rămase neînduplecat, deşi îşi dădea seama de periculoasa violenţă a lui Don Alfonso.

— Te rog respectuos, mărite rege, reluă el, să nu mă înţelegi greşit. Nu vreau defel să te conving să renunţi la război. Dimpotrivă, te sfătuiesc să te pregăteşti de campanie; dar te rog să ordoni de pe acum încasarea impozitelor de război, adică a acelor contribuţii suplimentare impuse de Papă. Lucrez la un memorandum care să demonstreze că ai dreptul să percepi aceste dări, chiar dacă nu te afli încă în război.

Îi lăsă regelui timp să chibzuiască propunerea ce-i făcuse apoi urmă:

— Vor mai intra şi alte venituri în tezaurul tău cât timp nu iei parte la război. Negoţul cu ţările răsăritene ale Islamului a încetat. Marii armatori şi comercianţi ai creştinătăţii, cei din Veneţia, din Pisa, neguţătorii flamanzi, toţi aceştia nu mai pot importa nimic din Orient. Produsele celei mai bogate jumătăţi a lumii nu mai pot fi procurate decât prin mijlocirea neguţătorilor tăi, mărite rege. Oricine vrea să obţină din lumea islamică grâne, vite, cai de rasă, trebuie să se adreseze ţie. Oricine vrea să capete bunuri datorate măiestriei artistice a făurarilor musulmani, armele lor minunate, lucrările lor splendide din metal, oricine din lumea creştină doreşte să aibă mătase din Islam, blănuri, fildeş şi praf de aur, mărgean şi perle, mirodenii de tot felul, coloranţi şi sticlărie, trebuie să apeleze la mijlocirea supuşilor tăi. Reţine toate acestea, măria-ta. Cât timp va dura războiul, vistieria celorlalţi domnitori se va goli, iar a ta va creşte. Şi când ei vor fi sleiţi, atunci atacă-i tu, slăvite rege al Castiliei, şi dă-le lovitura hotărâtoare.

Evreul vorbea stăruitor. Ceea ce spunea îi surâdea regelui.

Dar mai mult îl scotea din sărite.

— Fă-mi rost de bani, se răsti el la Iehuda. Două sute de mii pentru început! Vreau să atac chiar acum, acum! Dă în gaj ce pofteşti! Fă-mi rost de bani!

Iehuda păli.

— Nu pot, măria-ta, răspunse el. Şi nimeni pe lumea asta nu poate.

Toată furia lui Alfonso împotriva lui însuşi şi a destinului nefericit care-i răpea cea mai nobilă faimă a sa se întoarse împotriva lui Iehuda.

— Tu mi-ai adus această ruşine! se dezlănţui el. Tu, cu armistiţiul tău infam şi cu celelalte tertipuri ebraice. Eşti un trădător! Urzeşti pentru Sevilla şi pentru prietenii tăi circumcişi ca să nu-i atac şi să nu-mi recâştig onoarea. Trădătorule!

Iehuda tăcu şi păli şi mai mult.

— Pleacă! îl apostrofă regele. Piei în sfârşit din ochii mei!

Impozitul special de care îi vorbise Iehuda regelui era aşa-numita zeciuială a lui Saladin. Papa dăduse un edict ca, în ţările creştine, acei ce nu iau parte la marea cruciadă împotriva

sultanului Saladin să contribuie măcar cu bani şi anume cu o zecime din, veniturile şi bunurile lor mobile.

Lui Don Iehuda, *escrivano* al regelui Castiliei, acest decret al Sfântului Părinte îi era binevenit. El şi juriştii lui, repositarii săi, considerau că zeciuiala lui Saladin trebuie să fie percepută şi în ţările regelui Alfonso. Căci, deşi necesităţi ivite din voinţa lui Dumnezeu îl sileau pe regele nostru să rămână neutru deocamdată, neutralitatea asta era totuşi limitată în timp, astfel că Alfonso era obligat să se pregătească din vreme pentru Războiul Sfânt. Astfel expuse Iehuda lucrurile într-un memorandum amănunţit.

Don Manrique îi prezentă regelui documentul. Alfonso îl citi.

— E dibaci, făcu el încet şi furios, e un câine dibaci, un negustor dibaci şi un câine. Mi-ar putea face rost de bani câinele ăsta, dacă ar vrea. De fapt, de ce nu vine el personal? se interesă regele.

— Cred, răspunse Don Manrique, că nu vrea să se expună din nou mâniei tale.

— E atât de susceptibil? întrebă ironic Alfonso.

— Se vede că l-ai luat cam tare, mărite rege, răspunse Don Manrique.

Regele era prea deştept ca să nu recunoască dreptul evreului de a se simţi jignit şi era chiar supărat pe sine însuşi. Dar lumea creştină pornea la Războiul Sfânt, în timp ce el, Alfonso, se găsea în nespus de nefericita situaţie de a fi condamnat la inacţiune. Aşa stând lucrurile, nu era oare el în drept să fie irascibil şi să-şi verse focul asupra primului venit, chiar dacă acela n-are nicio vină? Un om atât de inteligent cum e evreul Iehuda ar trebui să înţeleagă asta.

Căută deci un pretext ca să-l revadă pe Iehuda. Îl preocupa de multă vreme gândul să restaureze fortăreaţa Alarcos, pe care el însuşi o anexase regatului său. După toate cele expuse de acest Ibn Esra, ar trebui să existe acum fonduri pentru aşa ceva. Îl convocă aşadar pe Iehuda să se prezinte la raport.

Lui Iehuda nu-i trecuse supărarea şi resimţea o satisfacţie răutăcioasă că Alfonso îl chema acum. Prin urmare regele şi-a dat curând seama că nu se poate descurca fără dânsul. Dar Iehuda nu avea de gând să se lase cu una, cu două, nu voia să se expună unei noi jigniri. Se scuză deci politicos că nu se simte bine.

După o clipă de mânie, Don Alfonso se stăpâni şi dispuse ca banii pentru Alarcos să fie ceruţi prin Don Manrique, mulţi bani, şi anume patru mii de *maravedi* de aur. În calitatea sa de *escrivano*, Don Iehuda puse banii de îndată şi fără nicio obiecţie la dispoziţie şi, într-o scrisoare foarte respectuoasă, îl felicită pe rege pentru hotărârea luată de a arăta întregii lumi, prin mărirea fortăreţei, că se pregăteşte de război. Regele nu ştia cum s-o mai scoată la capăt cu acest evreu.

Pe Alfonso îl încerca ispita să plece la Burgos ca să se consulte cu regina lui. Ar fi trebuit demult să plece acolo. Doña Leonor era gravidă, de bună seamă din noaptea aceea când se culcase cu el după victorioasa ei înapoiere de la Saragossa. Dar Burgosul era acum plin de oaspeţi incomozi. Oraşul era situat lângă marea şosea militară care ducea la Santiago de Compostela, cel mai sfânt sanctuar al Europei. Şi dacă această şosea era şi aşa cutreierată tot timpul de pelerini, acum erau mai numeroşi decât altădată gentilomii care, plecând la luptă în răsărit, ţineau să capete binecuvântarea lui Santiago; toţi aceştia treceau prin Burgos, toţi se grăbeau să prezinte Doñei Leonor omagiile lor, şi pe Don Alfonso îl sâcâia gândul că el, silit de împrejurări să stea la gura sobei, va trebui să dea ochi cu aceşti luptători.

Dar nici nu putea să stea trândav şi trist în castelul său. Îşi făcea de lucru, călătorea când încoace, când încolo. O porni călare înspre Calatrava, la cavalerii ordinului cu acelaşi nume, să-şi inspecteze acolo trupa sa de elită. Se duse călare la Alarcos, să vadă cum merg lucrările fortificaţiei. Discută cu prietenii săi vane planuri de război.

Când nu mai găsea nimic de făcut, se ducea la vânătoare.

Întorcându-se odată împreună cu Garcerán de Lara şi cu Estéban Illán de la o astfel de partidă de vânătoare, hotărî, deoarece era prea cald, să facă un popas la domeniul său la Huerta del Rey.

Huerta del Rey, situată într-o regiune răcoroasă pe malul unduiosului fluviu Tajo, era un teren întins, împrejmuit de ziduri dărăpănate. Mai rămăsese o poartă singuratică; aci te întâmpina, dăltuit în caractere arhaice, salutul arab: *Alafia*, slavă, binecuvântare. Erau acolo tufişuri, o pădurice, chiar şi răzoare de tot felul; dar pe locurile unde înainte vreme, probabil că se cultivau flori rare, grădinarul sădise plante folositoare:

legume, varză, sfeclă. La mijloc, lăsat în părăsire, se afla castelul de vară, precum şi un chioşc graţios, iar pe malul fluviului putrezea o cabană de canotaj şi de scăldat.

Cavalerii şedeau la umbra unui copac, cu vederea înspre castel. Avea ceva straniu de sus până jos această clădire islamică. Pe acest loc de unde, bucurându-te de răcoarea fluviului, se deschidea o vedere încântătoare asupra oraşului, se afla încă din timpuri străvechi o casă. Romanii clădiseră aici o vilă, goţii o locuinţă de vară, şi era dovedit că acest castel, acum ruinat, fusese ridicat de regele arab Galafré pentru fiica sa, infanta Galiana; i se mai spunea şi acum Palacio de Galiana.

Astăzi era şi aici foarte cald, o tăcere apăsătoare plutea deasupra fluviului şi a grădinii, iar conversaţia gentilomilor lâncezea.

— Huerta era de fapt mai mare decât mi-o închipuiam eu, zise Don Alfonso.

Şi deodată îi veni o idee. Strămoşii lui şi chiar el fuseseră nevoiţi să distrugă multe şi avuseseră prea puţin răgaz să zidească ceva nou; şi totuşi dorinţa de a construi o aveau în sânge. Leonor a sa înălţase biserici, mănăstiri, spitale, el însuşi ridicase biserici, castele, fortăreţe. De ce n-ar construi odată ceva şi pentru sine şi ai săi? N-ar fi fost prea greu să se restaureze Galiana făcând-o confortabilă şi plăcută; vara va fi bine de locuit aici şi poate că şi Doña Leonor va veni cândva să-şi petreacă aici zilele călduroase.

— Ce părere aveţi, domnilor? se adresă el anturajului său. Să restaurăm Galiana? Hai să aruncăm o privire asupra acestor ruine, hotărî el bine dispus.

Se îndreptară într-acolo. Grădinarul Belardo, emoţionat, agitat, plin de respect, le ieşi în întâmpinare. Arătă răzoarele sale de legume şi înşiră cu volubilitate tot ce reuşise el să facă din acest teren fără valoare. Apoi, în interiorul clădirii, enumeră multele distrugeri suferite şi declară, la fel de vorbăreţ, cât de frumos trebuie să fi fost odată totul, mozaicurile, ornamentaţia podelelor, a pereţilor, a plafoanelor. Dar Tajo se revărsa mereu şi inunda toate acestea. Pe el îl doare sufletul văzând cât de dărăpănat e acum castelul, dar de unul singur nu se poate face nimic. S-a prezentat adeseori la domnii consilieri ai regelui rugând să se restaureze castelul şi să se îndiguiască fluviul, dar a fost refuzat cu brutalitate, sub pretext că nu sunt bani.

— Palavragiul ăsta are dreptate, îi spuse lui Don Alfonso, pe latineşte, Estéban. Acel Palacio trebuie să fi fost într-adevăr excepţional de frumos. Bătrânul rege circumcis şi-a dat toată silinţa pentru fiica lui.

Cizmele împintenate ale gentilomilor tropăiau zgomotos pe mozaicul delicat, acum plin de spărturi, al podelelor, vocile lor răsunau între zidurile goale.

Don Alfonso se uita şi tăcea. „Zău că n-ar trebui să las Galiana să decadă şi mai mult”, gândea el.

— Va cere muncă şi bani, interveni Garcerán, dar cred că ai putea face ceva foarte frumos din Galiana, Don Alfonso. Adu-ţi aminte ce a făcut evreul tău din acel vechi şi urât Castillo de Castro.

Lui Alfonso îi trecu prin minte cât de insolentă fusese nedumerirea fiicei evreului faţă de aspectul străvechi şi lipsit de rafinament al castelului său din Burgos. Dar Don Estéban, auzind cuvintele lui Don Garcerán, îl sfătui pe rege:

— Dacă vrei să restaurezi Galiana, du-te mai întâi să vezi casa evreului tău.

„Prea l-am tratat brutal pe evreu, îşi zise Alfonso. Şi Don Manrique e de părerea asta. O să-mi repar greşeala vizitându-i casa.”

— Poate că aveţi dreptate, răspunse el degajat, cu voce tare.

Aşa cum prezisese Iehuda, Castilia înflorea în timp ce restul creştinătăţii pornea în Războiul Sfânt. Caravane şi corăbii aduceau mărfuri din Orient în ţările musulmane ale Hispaniei, de acolo erau transportate în Castilia şi de aci erau duse mai departe în toate ţările creştinătăţii.

Când cruciada fusese proclamată, baronii au cârtit şi au hulit, învinuindu-l pe evreu că îi împiedică să se ducă şi să ia parte la lupta sfântă şi că evreul trebuie izgonit. Dar se dovedi curând cât de uriaş e profitul pe care neutralitatea l-a adus ţării; bombăneala slăbea, teama, respectul tacit faţă de evreu creşteau. Tot mai mulţi nobili îi solicitau protecţia. Îl rugau familiile Guzmán şi Lara, ori câte un văr sărac al puternicului Don Manrique, pe evreul *escrivano*, să le angajeze fiii ca paji în al său Castillo.

Când Iehuda îi relata în treacăt, dar nu fără mândrie, felul în care prosperau treburile ţării şi ale sale proprii, Musa îşi privea

prietenul cu admiraţie ironică, milos şi amuzat. Omul ăsta nu poate să nu se agite, îşi spunea. Trebuie să pună la cale o sută de afaceri acelaşi timp, nu se simte bine dacă nu pune în mişcare oameni şi lucruri şi nu face să scârţâie tot mai multe condeie în cancelariile regilor şi nu trimite cât mai multe corăbii peste cele şapte mări şi mereu alte caravane în mereu mai multe ţări. Se amăgeşte că o face pentru pace şi pentru poporul său, şi aşa şi este, dar înainte de toate o face fiindcă resimte bucurie pentru puterea ce o are şi pentru activitatea ce o desfăşoară.

— E oare atât de important, îl întrebă Musa, să acumulezi încă şi mai multă putere, dacă posezi două sute de mii de *maravedi* de aur sau două sute cincizeci de mii? Şi nici măcar nu ştii dacă, în timp ce şezi aici şi îţi sorbi băutura aromată, o furtună de nisip la patru săptămâni depărtare nu-ţi nimiceşte caravana sau marea nu-ţi îneacă vreuna din corăbiile tale.

— Nu mă tem de furtuni de nisip şi nici de valurile mării, răspunse Iehuda. De altceva mă tem eu.

Şi-şi descărcă inima în faţa prietenului său, destăinuindu-i îngrijorarea lui secretă.

— Mă tem, reluă el, de toanele sălbatice ale acestui cavaler şi rege, Don Alfonso. M-a jignit din nou fără niciun rost, şi acum, de câte ori mă convoacă la dânsul, pretextez că nu mă simt bine şi refuz să mă arăt lui. Desigur, o ştiu bine, desfăşor un joc periculos ţinându-mă atât de rigid.

Musa se afla la pupitrul său şi mâzgălea cercuri şi arabescuri.

— Te ţii atât de rigid, dragul meu Iehuda, îl întrebă el peste umăr, de dragul păcii sau din mândrie?

— *Sunt* mândru, replică Iehuda, numai că de astă dată cred că mândria mea e o virtute şi că e bine chibzuită. Nebunia şi raţiunea sunt în persoana acestui rege atât de ciudat contopite, încât nimeni n-ar putea prezice cum va reacţiona până la urmă.

Se ţinu şi de-aici încolo departe de rege şi acesta se mărginea să-i trimită mesaje scurte, autoritare. Îngrijorarea lui Iehuda creştea. Se obişnuise cu gândul că impulsivul bărbat îl va izgoni de la o oră la alta din Castillo şi chiar din ţară şi poate mai mult încă, îl va înşfăca şi-l va închide în pivniţele castelului său. Dar apoi iar spera că Alfonso va încerca să-l împace şi să-i manifeste în faţa întregii lumi un semn al preţuirii sale. Era o aşteptare

amară. Odată, plin de tulburare naivă, fiul său Alazar l-a întrebat:

— Se interesează oare Don Alfonso de mine? De ce nu te vizitează?

Şi pe Don Iehuda îl rodea la inimă când trebui să-i răspundă:

— Nu e obiceiul în ţara asta, fiule.

Cât de uşurat răsuflă el când un mesager al palatului regal îi anunţă vizita lui Don Alfonso!

Regele veni însoţit de Garcerán, Estéban şi de o mică suită. Căuta să-şi ascundă uşoara stinghereală sub o voioşie condescendentă, prietenoasă.

Casa i se păru stranie, aproape ostilă, ca şi proprietarul ei. Dar observă totodată că, în felul ei, era desăvârşită. O concepţie tainic orânduită izbutise să imprime o unitate diversităţii foarte pronunţate. O bogăţie inimaginabilă fusese risipită peste tot, niciun unghi, niciun colţ nu fusese trecut cu vederea. Erau prezenţi mulţi servitori, aproape invizibili, şi totuşi la postul lor. Pretutindeni covoare groase înăbuşeau zgomotul; tăcerea casei era şi mai mult amplificată de apa ce clipocea. Şi aşa ceva se afla în mijlocul zgomotosului Toledo! Iată ce devenise al său Castillo de Castro! Se simţea aici străin, ca un oaspete stânjenitor.

Vedea cărţile şi sulurile, arabe, ebraice, latine.

— Ai timp să citeşti toate acestea? îl întrebă regele.

— Citesc multe, răspunse Iehuda.

Ajunşi în apartamentul oaspeţilor, îl lămuri pe rege că Musa Ibn Da’ud era medicul cel mai înţelept dintre credincioşii celor trei religii. Acesta se înclină în faţa regelui şi-l măsură cu o privire ireverenţioasă. Don Alfonso ceru să i se traducă una din maximele zugrăvite colorat şi cu litere aurite de-a lungul pereţilor. Şi Musa traduse, aşa cum o făcuse şi lui Don Rodrigue: „Soarta făpturilor omeneşti şi cea a animalului sunt identice... Sufletul lor e acelaşi... Cine ştie dacă sufletul oamenilor urcă la cer şi cel al animalului coboară sub pământ?” Don Alfonso chibzui o clipă.

— Asta e înţelepciunea unui eretic, zise el cu asprime.

— E din Biblie, îl lămuri cu bunăvoinţă Musa. Sunt cugetări ale predicatorului Solomon, ale regelui Solomon.

— Găsesc că o astfel de înţelepciune e cât se poate de neregească, replică contrariat Don Alfonso. Un rege nu coboară sub pământ ca animalul.

Se întrerupse şi îi ceru lui Iehuda:

— Arată-mi sala de arme.

— Dacă-mi îngădui, mărite-rege, răspunse Iehuda, fiul meu Alazar îţi va arăta sala de arme, şi va fi cea mai frumoasă zi a vieţii lui.

Don Alfonso îşi aminti cu plăcere de acel drăguţ băiat.

— Ai un fiu isteţ cu inimă de cavaler, Don Iehuda, rosti el. Şi pe fiica ta vreau s-o văd, dacă doreşti, adăugă el.

Se întreţinu prieteneşte, competent, cu băiatul Alazar despre arme, cai şi catâri.

Apoi trecu în grădină şi, iată, Doña Raquel era acolo.

Era aceeaşi Raquel care, la Burgos, îi dăduse un răspuns cam sfruntat, şi totuşi parcă era o alta; purta o rochie de o croială uşor exotică şi se comporta ca o doamnă a casei, ce întâmpină un înalt musafir. Dacă la Burgos distona ca o prezenţă cu totul şi cu totul nepotrivită, aici totul, parcul artistic amenajat, apele ţâşnitoare, plantele neobişnuite, o încadra de minune, în timp ce el, Alfonso, era străinul, nelalocul său.

Regele se închină, îşi scoase – aşa cum cerea curtoazia – mănuşa, luă mâna fetei şi o sărută.

— Mă bucur să te reîntâlnesc, doamnă, zise el cu voce tare, în auzul tuturor. Atunci, la Burgos, nu am putut duce până la capăt convorbirea cu tine.

Acum societatea se mărise; regelui şi însoţitorilor săi li se alăturară Alazar şi pajii lui Iehuda. Pe când porniră pe îndelete să facă turul grădinii, Alfonso cu Doña Raquel rămaseră ceva mai în urmă.

— Acum, că văd această casă, doamnă, zise el în castiliană, înţeleg de ce al meu Castillo din Burgos nu ţi-a prea plăcut.

Raquel roşi. Se simţea jenată că îl jignise, dar pe de altă parte măgulită că spusele ei mai stăruiau în amintirea lui. Tăcea cu un surâs discret, greu de interpretat, în jurul buzelor ei pline.

— Pricepi latina mea vulgară? urmă el.

Fata roşi şi mai mult: aşadar regele reţinuse fiecare cuvânt al ei.

— Între timp am deprins mult mai bine castiliana, măria-ta, răspunse Raquel.

Dar el:

— Aş vrea din toată inima să discut cu tine, doamnă, în arabă, dar din gura mea vorbele ar ieşi încâlcite şi aspre şi ar supăra urechea ta.

— Vorbeşte liniştit castiliana, măria-ta, răspunse cu sinceritate Doña Raquel, e doar limba ţării tale.

Aceste cuvinte îl necăjiră pe Don Alfonso. Ar fi vrut ca dânsa să spună: „Îmi sună plăcut" sau ceva asemănător, aşa ar fi cerut curtoazia; în loc de asta, rostea cu trufie tot ce-i trecea prin cap şi îi făcea de râs castiliana.

— Castilia mea, zise el cu ostentaţie, vă mai este vouă o ţară de-a dreptul străină şi tu nu te simţi ca acasă decât în locuinţa voastră.

— Nicidecum, făcu Doña Raquel. Domnii ţării tale sunt prietenoşi cu noi şi se străduiesc să ne-o facă familiară.

Aici, Don Alfonso ar fi trebuit să rostească una din obişnuitele fraze galante, cam de felul: nu e greu să fii prietenos cu o doamnă cum eşti tu. Dar i se făcu deodată lehamite de sporovăiala anevoioasă, ţeapănă, la modă. Pe deasupra, această Raquel cu siguranţă că găsea comică această turuială galantă. „Cum urmează deci să-i vorbeşti?" Nu făcea parte din acele doamne care aşteaptă o conversaţie exagerată, banală şi amoroasă, şi mai puţin încă din femeile cu care să te porţi cazon şi brutal. El era obişnuit ca fiecare să-şi aibă locul bine stabilit şi să ştie precis, aidoma lui, cu cine are de-a face. Dar cum stau lucrurile cu această Raquel şi cum să se comporte faţă de ea, nu ştia. Tot ce era în legătură cu Don Iehuda îşi pierdea pe loc conturul exact şi devenea confuz. Ce voia el de la această Doña Raquel? Ce voia să facă el cu ea? Voia – şi în minte folosi un cuvânt foarte grosolan al latinei lui vulgare – să se culce cu ea? Nu ştia nici el.

Când se spovedea, putea afirma cu conştiinţa împăcată că n-a iubit niciodată o femeie afară de Doña Leonor a sa. Iubirii cavalereşti, „dragostei" galante, nu-i găsea niciun gust. Deoarece fiicele necăsătorite ale nobilimii se arătau rareori în lume şi totdeauna numai într-o societate numeroasă, curtoazia cerea să te îndrăgosteşti de femeile măritate şi să le închini madrigale afectate şi reci. Nu se alegea nimic de ele. Aşa că se culcase cu femei vivandiere sau cu muieri musulmane capturate; cu ele te puteai înţelege şi purta cum îţi venea.

Avusese odată chiar o aventură cu soţia unui cavaler din Navarra, dar ieşise o încurcătură neplăcută şi s-a simţit uşurat când femeia s-a întors în patria ei. Chiar şi scurta legătură dintre el şi Doña Blanca, o doamnă de la curtea Leonorei, fusese chinuitoare şi Doña Blanca, mai de voie, mai de nevoie, intrase la mănăstire. Nu, fericit a fost numai cu Leonor a sa.

Toate acestea Don Alfonso nu şi le spunea chiar în cuvinte limpezi, dar le simţea desluşit şi se necăjea că se lansase într-o discuţie cu fiica evreului. Şi nici măcar nu-i plăcea, n-avea nimic tandru, nimic femeiesc în ea, era indiscretă şi prezumţioasă în aprecieri, cu toate că era de fapt încă un copil. Nu poseda nimic din auriul răcoros, chipeş al părului doamnelor creştine, niciun cavaler nu i-ar compune versuri şi, de altfel, ea nici nu le-ar fi înţeles.

Nu mai voia să stea de vorbă cu ea, dorea să plece din casa asta. Parcul tăcut, cu apele lui clipocind monoton şi cu greaua, dulcea miresmă a florilor de portocali, îl călcau pe nervi. Nu mai voia să se facă de râs şi să se plimbe cochetând cu evreica, o va părăsi acum, şi pentru totdeauna.

În loc s-o facă, se pomeni spunând:

— Am o moşie aici, la marginea oraşului; îi zice La Galiana. Conacul l-a clădit un rege musulman, e o construcţie foarte veche şi circulă în legătură cu ea o mulţime de poveşti.

Doña Raquel ascultă cu atenţie. Auzise şi ea despre această La Galiana; oare nu era acolo locul unde se afla ceasul acela hidraulic al lui Rabbi Hanan?

— Vreau să reconstruiesc vechiul Palacio, urmă Don Alfonso, dar în aşa fel încât noul să nu distoneze prea mult cu cel dinainte. Sfatul tău, doamnă, ne-ar fi binevenit.

Doña Raquel îşi ridică privirea, surprinsă, aproape mânioasă. Nicicând n-ar fi îndrăznit un gentilom musulman să invite cu atâta grosolănie şi indecenţă o doamnă ca ea. Dar îşi spuse imediat că la cavalerii creştini e desigur altfel şi că din curtoazie rostesc fraze exagerate, care nu înseamnă nimic. Văzu privirea lui Alfonso dintr-o parte şi se înfricoşă. Ochii îi trădau o încordare plină de pofte. Ceea ce spusese el era mai mult decât curtoazie.

Intimidată şi jignită, Doña Raquel se dădu un pas înapoi. Redeveni întreagă şi în totul doamna casei. Răspunse politicoasă, de astă dată în arăbeşte:

— Tatăl meu, mărite rege, se va bucura de bună seamă să te ajute cu sfatul său.

Fruntea lui Don Alfonso se încreţi brusc şi adânc. Ce gafă făcuse! A meritat ca ea să-l pună la punct, trebuia să se aştepte la asta. De la început s-ar fi cuvenit să fie mai prudent; fata aparţine unui popor afurisit. Da, blestemata asta de grădină, casa asta vrăjită, drăcească, toate acestea i-au insuflat asemenea vorbe. Făcu un efort, grăbi niţel pasul şi, după puţin, îi ajunse pe ceilalţi.

Alazar folosi numaidecât prilejul şi se adresă regelui. Îi povesti de nişte armuri a căror vizieră era mobilă din toate părţile, în aşa fel încât apărătoarea de fier a ochilor, nasului şi gurii putea fi aranjată după plac, şi pajii regelui nu l-au crezut.

— Dar eu am văzut cu ochii mei armuri dintr-astea, se înfierbântă el. Armurierul Abdullah din Córdoba le făureşte şi tata mi-a promis că-mi dăruieşte una atunci când am să fiu învestit cavaler. Cu siguranţă că tu, mărite rege, ai o asemenea armură.

Don Alfonso răspunse că auzise şi el de astfel de armuri.

— Eu însă nu posed niciuna, conchise el scurt.

— Atunci trebuie să-ţi procure tata una, rosti furtunos Alazar. O să-ţi facă multă plăcere, îl asigură băiatul, îngăduie ca tata să-ţi comande o armură pe măsura ta.

Don Alfonso se înseninã. Nu avea de ce să-l facă răspunzător pe băiat pentru faptul că sora sa era impertinentă şi susceptibilă.

— Vezi tu, Don Iehuda, zise el, eu şi cu băiatul tău ne înţelegem de minune. N-ai vrea să mi-l trimiţi mie de paj la palat?

Doña Raquel părea derutată. Chiar şi ceilalţi îşi ascundeau cu greu uimirea. Alazar, aproape bâlbâind de bucurie, izbucni:

— O spui în serios, Don Alfonso? Vrei chiar să fii bunul meu stăpân?

Dar Don Iehuda, care nu se aştepta să-i fie împlinită pe neaşteptate dorinţa, se înclină adânc şi zise:

— Maiestatea-ta e foarte mărinimoasă.

— Regele şi stăpânul nostru, spuse în seara aceleiaşi zile Iehuda adresându-se Raquelei, s-a întreţinut, după cum mi se părea, foarte amical cu tine, fiica mea.

Doña Raquel răspunse sincer:

— Cred chiar că regele a fost prea amical. Mi s-a făcut frică. Vrea, continuă ea pentru a lămuri ce a vrut să spună, să-şi restaureze castelul de vară La Galiana şi mi-a cerut să-i dau sugestii. Nu e, oare, ceva neobişnuit, tată?

— Da, e neobişnuit, confirmă Iehuda.

Într-adevăr, după câteva zile Iehuda şi Doña Raquel primiră o invitaţie de participare la o excursie a regelui cu destinaţia La Galiana. De astă dată, Don Alfonso adunase o societate numeroasă şi, în timp ce dădeau ocol proprietăţii, regele abia dacă schimbase un cuvânt sau două cu Doña Raquel. În schimb, spre înveselirea oaspeţilor, pusese tot felul de întrebări nătângului şi vorbăreţului grădinar Belardo.

După plimbare se servi un dejun pe malul râului Tajo. Către sfârşitul mesei, aşezat pe un butuc, cu o trufie glumeţ simulată, regele rosti solemn:

— Domnim de aproape un veac în acest Toledo, am făcut din el Capitala Noastră frumoasă, mare şi puternică şi am asigurat-o împotriva năvălirii necredincioşilor. Dar problemele de onoare, credinţă şi de război nu ne-au lăsat timp pentru alte lucruri care or fi ele inutile dar potrivite unui rege şi anume lucrurile frumuseţii şi fastului. Prietenii Noştri din miazăzi de exemplu, *escrivano* al Nostru şi fiica lui, care se uită la oraşele şi casele Noastre cu ochi nepărtinitori dar străini, au găsit că palatul Nostru din Burgos este rece şi incomod. Acum, într-un moment de răgaz, Ni s-a năzărit capriciul să reconstruim acest neglijat al Nostru Palacio de Galiana şi anume mai frumos decât a fost înainte, ca să vadă lumea că nu mai suntem milogi, că şi Noi putem construi îmbelşugat dacă dorim neapărat s-o facem.

Fu o cuvântare lungă şi îngâmfată, aşa cum obişnuia să ţină Don Alfonso doar când era vorba de probleme de stat, astfel că gentilomii care mai stăteau în faţa resturilor dejunului rămaseră uimiţi.

Regele părăsi tonul umflat şi se adresă lui Iehuda:

— Ce părere ai, *escrivano* al meu? întrebă el. Doar eşti expert în asemenea probleme.

— Castelul tău de agrement La Galiana, răspunse prudent Don Iehuda, e splendid situat la răcoarea acestei ape şi cu vedere măreaţă înspre prea gloriosul tău oraş. Să restaurezi un asemenea castel merită osteneala.

— Atunci să-l restaurăm, hotărî regele fără a mai sta pe gânduri.

— Mai e o dificultate, observă respectuos Don Iehuda. Ai, mărite rege, soldaţi de nădejde şi meşteşugari vrednici. Dar artiştii şi meseriaşii tăi nu sunt încă atât de îndemânatici ca să poată reface castelul în aşa fel încât să corespundă rafinamentului şi dorinţei tale.

Regele se întunecă la faţă.

— Oare tu însuţi, întrebă el, nu ţi-ai reconstruit în foarte scurt timp o casă mare de toată strălucirea?

— Am adus pentru asta, o, regele meu, arhitecţi şi meşteşugari musulmani, răspunse liniştit şi cu chibzuială Don Iehuda.

Se lăsă o tăcere apăsătoare. Creştinătatea se afla în Războiul Sfânt cu necredincioşii. Se cuvenea oare ca un rege creştin să recurgă la artişti musulmani? Şi fi-vor musulmanii dispuşi să clădească un castel pentru un rege creştin?

Don Alfonso cerceta cu privirea chipurile celor din jur. Se putea citi pe ele aşteptare, nu batjocură. Nici obrazul evreicei nu trăda ironie. Dar în sinea ei nu se gândea oare cu sarcasm şi insolenţă că el, Alfonso, nu poate clădi altfel decât în stilul vechilor, mohorâtelor sale castele? Să nu fie regele din Toledo şi Castilia în stare să desăvârşească un lucru atât de neînsemnat ca reconstruirea unui castel de agrement?

— Atunci procură-mi arhitecţi musulmani, dădu el instrucţiuni într-o doară. Vreau să reclădesc La Galiana, încheie el nerăbdător.

— Dacă asta-i porunca măriei-tale, răspunse Don Iehuda, îl însărcinez pe Ibn Omar al meu să-ţi procure oamenii potriviţi. E un om dibaci.

— Bine, făcu regele. Vezi ca totul să meargă repede. Şi acum, domnii mei, ordonă el, să pornim!

Atât în timpul plimbării cât şi al dejunului nu adresase niciun cuvânt Doñei Raquel.

Capitolul al şaselea

Don Alfonso simţea tot mai stăruitor nevoia prezenţei liniştitoare a Leonorei. Între timp, sarcina începuse s-o supere pe regină, naşterea era aşteptată peste şase sau şapte săptămâni, aşa că el nu o mai putea lăsa multă vreme singură. Îi dădu deci de ştire că va veni la Burgos.

Doña Leonor nu i-o luase în nume de rău că se ţinuse atâta vreme departe de ea. Îi înţelegea chinul silitei inacţiuni, pricepea că vrea să evite întâlnirea, la Curtea ei, cu bărbaţi ce se aflau în drum spre Ţara Sfântă, şi îi purta recunoştinţă că totuşi s-a hotărât să vină la dânsa.

Doña Leonor îi arătă cât de mult ia parte la preocupările lui. Oricât o durea, regina recunoştea că neutralitatea Castiliei e absolut necesară. Văzuse doar cu ochii ei Oi cât de mult îl rosese jignirea lui Don Pedro. Ea ştia: chiar dacă, împotriva oricăror aşteptări, s-ar încheia de bine, de rău o alianţă cu Aragonul, amarul sentiment de răzbunare al regelui ar trebui să ducă la discordie permanentă, dăunătoare, cu privire la comanda supremă, şi înfrângerea ar fi fost din capul locului sigură.

În cuvinte blânde, ea îl asigură pe Alfonso că stăpânirea lui de sine este mai eroică decât o faptă de arme oricât de vitejească. Pretutindeni e cunoscută nefericita constelaţie care-l sileşte la inacţiune.

— Eşti ca şi până acum primul cavaler şi erou al Hispaniei, dragul meu Alfonso, zise ea, şi toată creştinătatea o ştie.

Când îi vorbea Doña Leonor, lui i se încălzea inima. Era doamna şi regina lui. Cum ar fi putut altminteri suporta atâta vreme singurătatea la Toledo, fără mângâierea, sfatul, îngrijirea ei?

Îşi dădea şi el osteneala să o înţeleagă şi pe ea mai bine. Până atunci interpretase preferinţa ei pentru Burgos ca pe un nevinovat capriciu femeiesc; acum însă pricepea că avea în fond motivele ei fireşti. Crescută la Curţile părintelui ei, Henric al Engliterei, şi ale mamei ei, Ellinor de Guienne, unde prevala cultura şi domneau cele mai alese moravuri, nu se putea ca Leonor să nu se simtă pierdută în izolatul său Toledo. Din Burgosul ei, situat pe marea şosea a pelerinilor spre Santiago de Compostela, era uşor de menţinut legătura cu rafinatele Curţi

ale creştinătăţii; veneau mereu în vizită cavaleri şi barzi de la Curtea tatălui ei şi de la cea a surorii ei vitrege, cea mai distinsă doamnă a lumii creştine, principesa Maria de Troyes.

Alfonso vedea acum Burgosul însuşi cu ochi mai înţelegători. Vedea frumuseţea severă, stăruitoare a străvechiului oraş care se dezbrăcase de spiritul arab şi se înălţa acum măreţ, impunător, inflexibil, creştinesc. A fost un nătărău că a putut o clipă să lase Burgosul lui nobil, cavaleresc, în părăsire de dragul flecărelii unei fete prostuţe.

Regreta că dăduse ordin să se reconstruiască Galiana în splendoarea ei musulmană, aşa că nu-i pomeni nimic Leonorei despre asta. La început se gândise ca, după ce frumosul, răcorosul castel va fi restaurat, să o convingă să-şi petreacă şi dânsa câteva săptămâni de vară la Toledo. Acum însă ştia că Galiana îi va displăcea; ea prefera moderatul, solidul, gravul şi nu iubea luxuriantul, fluidul, frivolul molatic.

Alfonso se străduia să-i facă Leonorei aceste săptămâni cât mai plăcute. Deoarece în starea ei actuală îi erau interzise partidele de călărie şi de vânătoare, îşi refuzase şi lui aceste plăceri şi stătea cea mai mare parte a timpului în castel. Mai mult decât în trecut, se ocupa acum şi de copiii lui, îndeosebi de infanta Berengaria. Era o fată răsăritä, năltuţă, cu un obraz nu prea frumos, dar cu trăsături îndrăzneţe. Moştenise de la mama ei interesul pentru lume şi oameni, chiar şi orgoliul, citea şi învăţa mult. Îi făcea vizibil plăcere că tatăl ei se ocupa acum de ea, dar se ţinea tăcută şi rezervată. Alfonso nu reuşea să se apropie mai mult de ea.

Doña Leonor se resemnase să mai dea naştere unui moştenitor de sex masculin. Însă, gândea ea surâzând, lucrul îşi va avea şi partea lui bună dacă va aduce pe lume o a patra fiică. Căci în acest caz viitorul soţ al Berengariei ei va avea perspective aproape sigure la coroana Castiliei şi va fi deci un aliat cinstit al acestei ţări. Nu renunţase încă la speranţa că, în ciuda tuturor împrejurărilor, va izbuti să-l câştige pe Don Pedro pentru o alianţă sinceră şi avea intenţia ca, imediat după naştere, să plece la Saragossa şi să pună logodna la cale. Chiar şi în această Cruciadă a Treia marşul trupelor creştine se desfăşura cu mare încetineală, deplasarea hotărâtoare spre răsărit atinsese abia Sicilia, astfel că, dacă împăcarea cu

Aragonul se înfăptuia, erau şanse ca Don Alfonso să mai poată lua parte la Războiul Sfânt.

Deocamdată Doña Leonor născocea tot ce-i trecea prin minte ca să-i facă regelui cât mai suportabilă trecerea lentă a timpului aşteptării.

Aşa a fost oarecum cu cei din ordinul Calatrava. Aceasta trupă de elită a Castiliei era subordonată regelui numai în timp de război; în vreme de pace, marele maestru al ordinului era ca şi independent. Războiul Sfânt îi oferea lui Don Alfonso motive temeinice ca să forţeze o schimbare. Doña Leonor propuse ca Alfonso să plece la Calatrava, să facă ordinului o donaţie pentru extinderea meterezelor şi echiparea cavalerilor şi să se înţeleagă cu marele maestru, Don Nuño Perez, un monah dar în acelaşi timp un foarte priceput expert în ale războiului, în privinţa reorganizării regulilor şi a disciplinei.

Mai erau pe urmă şi prizonierii pe care sultanul Saladin îi luase cu prilejul luptei pentru Oraşul Sfânt. Papa cerea şi insista pe lângă întreaga lume creştină să-i elibereze pe captivi. Dar Războiul Sfânt înghiţea sume enorme, se zăbovea şi se tot amâna până ce expira termenul. Sultanul stabilise un preţ de răscumpărare de câte zece coroane de aur de fiecare bărbat, de cinci pentru femeie, de o coroană pentru copii, ceea ce era mult, dar nu exagerat. Doña Leonor fusese de părere ca Alfonso să răscumpere prizonieri în număr cât mai mare. Ar putea în felul acesta arăta lumii că nu rămâne cu nimic în urma sfântului zel al celorlalţi.

Erau proiecte ce-i surâdeau lui Alfonso. Dar ca să le pună aplicare, îi trebuiau bani.

Îl convocă deci pe Iehuda la Burgos.

Acest Don Iehuda rămăsese între timp tacticos la Toledo, în frumosul său Castillo Ibn Esra. Şi în vreme ce pretutindeni în lume era război, *sepharadul* lui se bucura de pace iar afacerile ţării şi ale sale proprii înfloreau.

Dar o nouă şi apăsătoare grijă îl cuprindea treptat: îngrijorarea pentru soarta evreimii din Toledo şi din întreaga Castilie.

După categoricul edict al papei, *toţi* cei ce nu luau parte la cruciadă aveau obligaţia să plătească zeciuiala lui Saladin,

aşadar şi evreii. Don Martin, arhiepiscopul, se folosi de acest decret şi somă Aljama să-i plătească respectiva dare.

Don Ephraim îi aduse lui Iehuda epistola arhiepiscopului. Era aspră, ameninţătoare. Iehuda o citi; aştepta de multă vreme somaţia lui Don Martin.

— Aljama, rosti cu voce reţinută Don Ephraim, se va duce de râpă dacă pe lângă celelalte biruri va mai fi silită să plătească zeciuiala lui Saladin.

— Dacă vreţi cumva să vă sustrageţi acestei plăţi, răspunse pe şleau Iehuda, să nu contaţi pe ajutorul meu.

Chipul preşedintelui comunităţii oglindea necaz şi consternare. Acestui Iehuda, îşi spunea el cu amărăciune, nu-i pasă nici cât negru sub unghie de ceea ce suntem noi siliţi să plătim. Îşi încasează comisionul, cămătarul ăsta, şi pe noi ne lasă să ne prăpădim.

Don Iehuda ghici întocmai gândurile celuilalt.

— Nu-mi scânci pe chestie de bani, stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim, îl mustră el. Câştigaţi destul de pe urma neutralităţii Castiliei. V-aş fi cerut demult plata zeciuielii lui Saladin; nu-i vorba de bani, ci de ceva mai important.

Parnasului Ephraim, în faţa uriaşei sume pe care Aljama lui urma s-o plătească, i se estompa orice altă grijă; acum, că Iehuda îl trezise atât de brutal la realitate, nu mai putea închide ochii faţă de primejdia aceea cu mult mai gravă. Zeciuiala lui Saladin era un impozit ce se cuvenea bisericii şi nu regelui. Încă de pe când era vorba să se ridice impozitele de la creştini, arhiepiscopul revendicase încasarea ca pe un drept al său, iar coroana a trebuit să-i facă unele concesii. Faţă de evrei, Don Martin va stărui încă şi mai categoric asupra acestui privilegiu al său; dar dacă va izbuti, atunci s-a zis cu independenţa Aljamei.

Iată de ce îi explica acum Don Iehuda celuilalt, în cuvinte brutale.

— Ştii tot atât de bine ca şi mine ce e în joc, zise el. Niciun element intermediar nu trebuie să se interpună între noi şi rege. E absolut necesar să menţinem administraţia şi jurisdicţia noastră proprie, ca şi granzii. Regele trebuie să capete dreptul, eu trebuie să capăt dreptul de a strânge acest impozit, nu Don Martin. Voi lucra în acest sens, dar numai în acest sens. Şi dacă izbutesc, dacă nu vă va costa altceva decât bani, atunci puteţi cânta Aleluia!

Don Ephraim, încolţit atât de necruţător, îi dădea în sinea sa dreptate lui Iehuda. Da, îl admira chiar cât de repede şi de limpede sesiza esenţialul. Dar nu voia să-şi arate respectul involuntar ce-l resimţea. Prea îl scurma necazul bănesc. Şedea acolo stingherit, înfiorat, îşi freca palma stângă cu unghiile celeilalte mâini şi continua să mormăie:

— Vărul tău, Don Iosef, a obţinut ca evreii din Saragossa să plătească jumătate zeciuială.

— O fi vărul meu mai dibaci decât mine, replică sec Iehuda. Cu siguranţă că el nu are de adversar un arhiepiscop ca Don Martin. Tot nu vrei să recunoşti? se înfierbântă el în continuare. Aş fi mulţumit dacă de astă dată arhiepiscopul nu ne pune juvăţul de gât. Iată de ce plătesc cu plăcere zeciuiala întreagă regelui, şi o să fie una grasă, Don Ephraim, te poţi bizui pe asta. Autonomia Aljamei merită asta.

Vorbise neaşteptat de violent, ba chiar se încurca la vorbă şi se bâlbâia.

— Ştiu că ne eşti prieten, se grăbi Don Ephraim să răspundă. Dar eşti un prieten sever.

În urma răspunsului respectuos însă negativ al lui Don Ephraim, arhiepiscopul nu mai trimise o a doua somaţie. Dar plecă la Burgos, vizibil pornit să insiste pe lângă rege ca acesta să-i acorde împuterniciri depline împotriva evreilor.

Iehuda se temea că Don Martin ar putea să reuşească. Alfonso şi Leonor erau oameni evlavioşi, neutralitatea Castiliei le apăsa conştiinţa. Don Martin se putea referi la categoricul edict al papei şi să le ceară să nu îngrămădească păcat peste păcat. Iehuda stătea pe gânduri dacă nu ar fi bine să plece personal la Burgos. Dar aprehensiunea bătrânului Musa că prin intervenţia lui directă ar putea strica totul, îl reţinu.

I se păru un semn al cerului când regele îl convocă la Burgos.

Într-adevăr, arhiepiscopul îl luase pe rege din scurt. Se referise la un întreg şir de edicte ale Sfântului Scaun şi la scrierile celor mai înalte autorităţi bisericeşti. Oare nu replicaseră evreii lui Pilat: „Sângele lui Iisus să se reverse asupra noastră şi a copiilor noştri” osândindu-se astfel ei înşişi? Dumnezeu i-a destinat atunci eternei robiri şi era de datoria domnitorilor creştini să-i ţină sub jug pe afurisiţi.

— Tu însă, Don Alfonso, îl admonestă Don Martin, în tot timpul domniei tale i-ai răsfăţat şi i-ai menajat pe evrei, şi în aceste

vremuri grele, când Sfântul Mormânt al Mântuitorului a căzut din nou în mâinile circumcisului anticrist şi edictul papal obligă fără rezerve pe toţi, deci şi pe evrei, la plata zeciuielii lui Saladin, tu refuzi să-l aplici şi privilegiezi pe necredincioşi înaintea dreptcredincioşilor tăi supuşi.

Mustrările arhiepiscopului înfrânseră rezistenţa regelui.

— Bine, Don Martin, făgădui el. Vor plăti şi evreii mei zeciuiala lui Saladin.

— Chiar acum dispun încasarea birului, jubilă Don Martin.

Nu aşa crezuse Don Alfonso. Papa putea cere ca el, regele, să pretindă zeciuiala şi chiar să o cheltuiască în scopuri de război; dar ca să strângă banii şi să hotărască privitor la amănuntele folosirii lor, rămânea de competenţa sa, a regelui. Aceasta era o veche controversă, redeschisă încă de la prima publicare a obligativităţii plăţii zeciuielii lui Saladin şi, oricât de mult îl preţuia Alfonso pe arhiepiscop ca pe un prieten credincios şi cavaler, nu era deloc dispus să-i cedeze.

— Iartă-mă, Don Martin, zise el, asta nu-i atribuţia ta.

Şi deoarece arhiepiscopul sări în sus, regele îl îmbună:

— Tu nu eşti lacom de bani, şi nici eu nu sunt. Suntem cavaleri creştini. Luăm pradă de la duşman, dar nu ne certăm cu un prieten în chestiuni băneşti. Să-lăsăm deci şi de astă dată să decidă juriştii şi repositarii.

— Să însemne oare asta, întrebă cu arţag şi bănuitor Don Martin, că vrei să-l laşi pe evreul tău să hotărască el cu privire la edictul Sfântului Părinte?

— Se nimereşte cum nu se poate mai bine, răspunse Alfonso, că Don Iehuda se află acum pe drum încoace. Bineînţeles că-i voi cere şi lui părerea.

Dar acum arhiepiscopul se dezlănţui de-a binelea:

— Pe acest de două ori necredincios vrei să-l întrebi? Pe emisarul diavolului? Crezi tu că-ţi va da un sfat potrivit în dauna prietenului său, emirul din Sevilla? Cine-ţi garantează că nu conspiră şi astăzi cu el? A spus-o Faraon la timpul său: „Dacă ne pomenim cu un război, evreii vor ţine partea duşmanilor noştri.”

Don Alfonso se străduia să rămână calm.

— Acest *escrivano* mi-a făcu servicii bune, zise el, mai bune decât cele aduse de înaintaşul său. Domneşte mai multă ordine în economia regatului meu şi mai puţină asuprire. Eşti nedrept cu dânsul, Don Martin.

Căldura cu care regele îl apăra pe evreu îl intimidă pe arhiepiscop.

— Acuma se vede, replică el mai degrabă îngrijorat decât mânios, câtă dreptate a avut Sfântul Părinte când i-a prevenit pe domnitorii creştini sfătuindu-i să se ferească de sfetnici evrei. „Feriţi-vă – cită el în continuare mesajul papei – feriţi-vă, voi, principi ai creştinătăţii. Dacă din milă vi-i apropiaţi prea mult pe evrei, aceştia vă vor mulţumi ca în dictonul: *mus in pera, serpens in gremio et ignis in sinu,* ca şoarecele-n traistă, şarpele în pieptar, ca iasca aprinsă în mânecă.” Acest om, încheie el mâhnit, ţi s-a apropiat teribil de mult, Don Alfonso, ţi s-a înfipt în inimă.

Regele fu mişcat de întristarea prietenului său.

— Să nu crezi cumva, spuse el, că vreau să sustrag bisericii ceea ce i se cuvine. Voi cumpăni argumentele tale şi ale lui şi dacă nu-mi va invoca motive foarte importante, temeinice, dezinteresate, voi face cum spui tu.

Arhiepiscopul rămase posomorât şi îngrijorat.

— N-a fost de ajuns, reaminti el regelui, că Domnul te-a blestemat pentru păcatele tale să trândăveşti, în timp ce întreaga creştinătate luptă? Nu mai îngrămădi păcate noi peste cele vechi! Nu lăsa, te conjur, ca necredincioşii din ţările tale să-şi bată joc de edictul Sfântului Părinte!

— Îţi mulţumesc pentru admonestarea ta, răspunse regele luând mâna arhiepiscopului într-a lui. Voi ţine seama de ea dacă celălalt va voi să mă ademenească.

În tot timpul cât se afla în aşteptarea lui Iehuda, regelui nu-i mai ieşiră din minte vorbele lui Don Martin. Arhiepiscopul avea dreptate: prea se lăsase influenţat de evreu. Nu-l tratase ca pe un om cu care faci de nevoie afaceri, ci ca pe un prieten. L-a vizitat acasă la el, i-a luat fiul ca paj, a cochetat cu fiica lui şi s-a lăsat ademenit de ironia şi trufia fetei ca să pună să se reconstruiască castelul islamic de agrement. Dacă încălzeşti şarpele la sânul tău, te muşcă. Poate că a şi muşcat.

Evreul să nu-l mai ducă de nas de-aci încolo. Să răspundă pentru faptul că n-a cerut încă Aljamei să plătească zeciuiala lui Saladin. Şi dacă nu are contraargumente care să convingă şi să triumfe, atunci Alfonso îi va preda pe evrei în mâinile lui Don Martin. Nu trebuie să ridice prea sus capul ei, necredincioşii!

Dar îi este oare îngăduit să treacă bisericii dreptul lui de posesiune, acest patrimoniu real, asupra evreilor? Niciunul din înaintaşii lui n-a lăsat să fie atins dreptul acesta.

Examină cu atenţie rapoartele cu privire la situaţia financiară a ţării. Erau favorabile, mai mult decât favorabile. Omul îl servise conştiincios, asta nu se putea tăgădui. Dar va purta în inimă admonestarea arhiepiscopului; nimeni să nu-l tragă pe sfoară.

Mai întâi îi va cere evreului o sumă enormă pentru Calatrava şi pentru răscumpărarea prizonierilor. Va vedea după răspunsul evreului dacă pune interesele coroanei şi ale regatului înaintea celor personale şi celor ale evreimii lui.

Îl primi pe Iehuda cu nerăbdare.

Iehuda însuşi era cuprins de nelinişte şi încordare. Nesfârşit de multe lucruri depindeau de această discuţie cu regele, se impunea deci multă prudenţă.

Începu prin a-i expune amănunţit situaţia economică. Vorbi de succese remarcabile şi nu omise nici cuceririle mai mici, potrivite să facă plăcere regelui. Aşa era de pildă marea herghelie; şaizeci de cai de rasă din Andaluzia musulmană şi din Africa erau în drum spre Castilia, trei crescători de cai de înaltă specialitate fuseseră angajaţi. Apoi era moneda castiliană; se băteau în număr tot mai mare *maravedi* de aur şi oricât chipul lui Alfonso, ca orice altă efigie, îi supăra pe adepţii profetului, circulau tot mai mult în ţările islamice monezile de aur înfăţişând figura lui Don Alfonso şi stema puterii lui. Şi poate că-i va face plăcere şi doamnei regina că, nu peste multă vreme, va putea să poarte veşminte confecţionate din mătase castiliană.

Regele asculta atent şi părea satisfăcut. Dar îşi aminti de ceea ce-şi propusese şi anume să nu-l lase pe evreu să se obrăznicească.

— Asta e desigur îmbucurător, rosti el ca apoi să continue cu amabilitate maliţioasă: Şi acum avem în sfârşit banii necesari ca să lovim în musulmanii noştri.

Don Iehuda era dezamăgit de slabul entuziasm al regelui, dar răspunse liniştit:

— Ne apropiem de acest ţel mai repede decât speram. Şi cu cât vei păstra mai multă vreme neutralitatea, mărite rege, cu

atât mai favorabile îţi vor fi şansele de a ridica o armată mare şi destul de puternică, încât izbânda să-ţi fie asigurată.

Don Alfonso, cu aceeaşi prefăcută amabilitate, întrebă iar:

— Dacă socoteşti că e bine să-mi interzici mereu participarea la Războiul Sfânt, îmi aprobi cel puţin banii cu care să-mi dovedesc buna mea voinţă faţă de creştinătate?

— Îndură-te, o, rege, replică Don Iehuda, şi lămureşte mai desluşit neînţelegătorului tău servitor părerea ta.

— Eu şi Doña Leonor, îi declară Alfonso, am hotărât să răscumpărăm prizonierii lui Saladin, mulţi prizonieri.

Şi preciză un număr mult mai mare decât ar fi vrut să ceară:

— O mie de bărbaţi, o mie de femei, o mie de copii.

Iehuda păru consternat şi Alfonso îşi şi spunea: „L-am prins cu mâţa-n sac; acum îşi arată el adevărata faţă, vulpea asta vicleană.” Dar iată că Iehuda îi răspunse:

— Şaisprezece mii de *maravedi* de aur sunt bani mulţi. Niciun principe din peninsulă nu ar putea dona o asemenea sumă pentru un scop atât de pios şi de altruist. Tu însă poţi, mărite rege.

Alfonso, neştiind dacă să se bucure sau să se necăjească, urmă:

— Aş mai vrea apoi să fac o donaţie ordinului Calatrava şi nu vreau să fie meschină.

De data asta Iehuda era serios încurcat. Dar îşi spuse pe loc că regele vrea de bună seamă să obţină din partea cerului iertare pentru neutralitatea sa în Războiul Sfânt şi e mai bine s-o facă în felul acesta decât să cedeze arhiepiscopului zeciuiala lui Saladin.

— La ce sumă te-ai gândit, măria-ta? întrebă Iehuda.

— Aş vrea să-ţi cunosc părerea, ceru Alfonso.

— Ce-ar fi, propuse Iehuda, să aloci aceeaşi sumă ca Alarcos: patru mii de *maravedi* de aur?

— Glumeşti, dragul meu, răspunse prietenos regele. Doar n-o să le astup celor mai buni cavaleri ai mei gura ca unor cerşetori. Ridică donaţia la opt mii de *maravedi*.

De astă dată Don Iehuda nu se mai putu opri să nu tresară. Se înclină totuşi fără împotrivire şi zise:

— Ai dăruit în această oră douăzeci şi patru de mii de *maravedi* de aur pentru scopuri sacre, mărite rege. Desigur că Dumnezeu te va răsplăti.

Şi, reculegându-se pe loc, vorbi însufleţit din nou:

— M-am aşteptat şi fără asta ca harul lui Dumnezeu să fie de partea ta şi am luat unele măsuri de prevedere.

Regele ridică uluit privirea.

— Am dispus repositarilor mei, preciză Iehuda, sperând că Dumnezeu îţi va dărui după cum meriţi un moştenitor al tronului, să revizuiască registrul darurilor de botez.

Era statornicit în vechile cărţi ca atunci când se naşte cel dintâi fiu al lui, regele să aibă dreptul de a pretinde fiecărui vasal al său o contribuţie destinată creşterii demne a moştenitorului tronului, şi era vorba de sume mari.

Don Alfonso, ca şi Doña Leonor abandonaseră speranţa dobândirii unui moştenitor al tronului şi faptul că *escrivano* al său conta pe norocul lui, al lui Alfonso, îl bucura. Însufleţit, cu un zâmbet cam încurcat, zise:

— Eşti un om cu adevărat prevăzător.

Şi deoarece evreul îi pusese fără tocmeală la dispoziţie suma cerută, era deja gata să-şi pună intenţia în aplicare şi anume să-l însărcineze pe el şi nu pe Don Martin cu încasarea zeciuielii.

Dar oare n-a făcut evreul cine ştie ce învârteli în legătură cu zeciuiala lui Saladin ce cădea în obligaţia Aljamei şi lui nu i-a pomenit niciun cuvinţel despre asta?

— Cum stau de fapt lucrurile cu zeciuiala voastră? se răsti fără nicio tranziţie regele. Mi se spune că vreţi să escamotaţi suma cuvenită bisericii. Asta n-o îngădui, cu mine n-aţi nimerit-o.

Atacul brusc, violent, îl scoase pe Iehuda din fire. Dar îşi spuse că soarta evreilor sefarzi depinde de reacţia lui, aşa că făcu un efort şi îşi impuse sânge rece şi răbdare.

— Am fost ponegriţi, măria-ta, răspunse el. Am cuprins de multă vreme în calculul meu zeciuiala lui Saladin ce revine Aljamei; altminteri n-aş avea acuma banii pe care mi i-ai cerut astăzi. Dar bineînţeles că supuşii tăi evrei vor să plătească acest impozit numai ţie, regele meu, şi nu oricărui altuia ce l-ar putea pretinde sau l-a pretins.

Oricât de satisfăcut că evreul contesta cu atâta uşurinţă învinuirea adusă de Don Martin, Don Alfonso îl chemă la ordine:

— Nu te obrăznici prea mult, Don Iehuda! Acest „oricine” de care vorbeşti este arhiepiscopul de Toledo.

— Statutul, răspunse Iehuda, pe care strămoşii tăi l-au acordat Aljamei şi pe care maiestatea-ta l-a confirmat, prevede că numai ţie e obligată comunitatea să-ţi plătească impozite şi nimănui altuia. Dacă porunceşti tu, bineînţeles că zeciuiala va fi plătită domnului arhiepiscop. Numai că va fi doar zeciuiala şi niciun *sueldo* în plus, deci o foarte anemică zeciuială, căci e greu să tunzi un berbec îndărătnic. Dar dacă zeciuiala aparţine maiestăţii-tale, ea va fi grasă, îmbelşugată. Căci pe tine, o, rege al meu, Aljama din Toledo te iubeşte şi te venerează.

Şi cu glas scăzut, stăruitor, Iehuda urmă:

— Ceea ce vreau să spun acum, ar fi poate mai bine să păstrez în inima mea. Dar sunt sincerul tău servitor şi n-o pot trece sub tăcere. Ar fi rău pentru noi şi ne-ar mustra conştiinţa dacă am contribui băneşte pentru cucerirea unui oraş care ne este sfânt din timpuri străvechi şi pe care Dumnezeu ni l-a dat *nouă* ca moştenire. Tu, mărite rege, nu vei întrebuinţa banii noştri pentru războiul în răsărit, ci pentru sporirea prestigiului şi puterii Castiliei tale care ne ocroteşte şi ne dă prosperitate şi siguranţă. Ştim că ai nevoie de bani pentru binele nostru. Pentru ce îi trebuie domnului arhiepiscop, asta n-o ştim.

Regele dădu crezare spuselor evreului. Iehuda, din cine ştie ce motive tainice, merge pe acelaşi drum cu dânsul, e prietenul său, Alfonso o simţea. Dar tocmai asta nu trebuie să fie. Şoarecele în traistă, şarpele în sân, iasca aprinsă în mânecă – îi mai răsunau în urechi cuvintele Sfântului Părinte. Să nu se lase prea mult ademenit de evrei; era un păcat, un păcat îndoit acum, în timpul Războiului Sfânt.

— Nu ne priva de drepturile conferite nouă de acum o sută de ani, îl conjură Iehuda. Nu preda pe cei mai fideli supuşi ai tăi în mâna duşmanului lor. Suntem proprietatea *ta*, nu a arhiepiscopului. Lasă-mi *mie* sarcina de a încasa zeciuiala lui Saladin ce-ţi aparţine, o, rege!

Cuvintele lui Iehuda îl mişcară pe Alfonso. Dar cel ce le rostea era necredincios, iar în spatele celui ce-l avertizase se afla biserica.

— Voi cumpăni argumentele tale, Don Iehuda, zise el rece.

Chipul lui Iehuda se întunecă. Dacă nici acum nu-l convinsese pe bărbatul din faţa lui, n-o va mai putea face niciodată. Dumnezeu refuzase vorbelor lui harul său. El, Iehuda, a dat greş.

Alfonso ghici crunta dezamăgire a evreului. Acest Ibn Esra i-a făcut servicii ca nimeni altul. Îi părea rău că îl mâhnise.

— Să nu crezi cumva, zise el, că îţi subapreciez serviciile. Ţi-ai îndeplinit mandatul pe de-a întregul, Don Iehuda.

Şi, de astă dată, cu căldură, adăugă:

— Voi convoca pe sfetnicii mei să fie de faţă când îmi vei înapoia mănuşa în semn că ai executat cu bine misiunea ce ţi-am încredinţat-o.

Doña Leonor era şi ea nesigură dacă să i se lase arhiepiscopului încasarea zeciuielii lui Saladin de la evrei. Ca regină, nu voia să cedeze acest important drept al coroanei. Dar, creştină fiind, se simţea în culpă, deoarece se bucura de avantaje de pe urma îndoielnicei neutralităţi a ţării, aşa că nu voia să desconsidere somaţia arhiepiscopul lui. Chinuitoarea ei sarcină îi mărea îndoiala. Nu-i putea da lui Alfonso al ei niciun sfat.

Alfonso aştepta un semn de la Dumnezeu. Până una-alta hotărî să aştepte ca Doña Leonor să nască. Dacă-i dăruia un fiu, asta ar fi fost un semn. Va lăsa ca zeciuiala lui Saladin să intre în vistieria coroanei; căci n-ar fi fost în drept să micşoreze moştenirea fiului său.

Deocamdată îl cinsti pe al său *escrivano* aşa cum făgăduise. În mijlocul unei mari adunări, Iehuda avu îngăduinţa să restituie mănuşa mandatului cavaleresc şi Alfonso strânse cu mâna neînmănuşată mâna tot neînmănuşată a vasalului său, îi mulţumi în cuvinte binevoitoare, îl îmbrăţişă şi îl sărută pe ambii obraji.

Arhiepiscopul fierbea de mânie. Solemnul său avertisment se spulberase în vânt, emisarul lui Anticrist îl prindea pe rege tot mai mult în mrejele lui. Numai că Don Martin era decis să nu se lase de astă dată să-i scape biruinţa bisericii asupra sinagogii. Luă hotărârea să nu dea înapoi nici din faţa unor mijloace reprobabile şi să combată vicleşugul cu vicleşug.

Departe de el gândul, îl asigură Don Martin pe rege, să se sfădească vreodată cu el pe chestiuni băneşti. Ca dovadă îi va face o propunere pe care numai cu mare greutate ar putea-o apăra în faţa Sfântului Scaun. Contând pe faptul că Don Alfonso va afecta zeciuiala lui Saladin exclusiv necesităţilor înarmării, îl lasă pe el să dispună de aceşti bani. Lui şi bisericii să le revină

doar dreptul de a încasa zeciuiala; sumele intrate le va vărsa el imediat vistieriei coroanei.

Don Alfonso citea pe chipul spăsit viclean al prietenului său cât de greu îi cădea un astfel de compromis. El însuşi ştia că doar principiul e în joc, aşa că răspunse:

— Ştiu că îmi vrei numai binele. Dar mi se pare că şi *escrivano* al meu este sincer când îmi cere să nu renunţ la un drept important al coroanei mele.

— Iar acest necredincios! Trădătorul! izbucni Don Martin.

— Nu e trădător, îşi apără Alfonso ministrul. Va scoate de la evreii săi zeciuiala până la ultimul *sueldo*. Mi-a promis chiar din această zeciuială o sumă enormă pentru cruciada noastră: douăzeci şi patru de mii de *maravedi* de aur.

Arhiepiscopul fu impresionat de această cifră. Dar nu vru să se arate şi rosti cu sarcasm:

— A promis totdeauna multe.

— Şi şi-a ţinut fiecare promisiune, răspunse Alfonso.

În sufletul lui Don Martin răsunau pasaje din circularele şi dispoziţiile papale: evreii, deoarece s-au împovărat cu vina răstignirii, sunt sortiţi veşnicei robii, sunt înfieraţi cu semnul lui Cain; ca şi acela să pribegească fără rost în lumea asta. Şi iată-l aici pe Don Alfonso, un principe creştin, un mare cavaler şi erou care, în loc să le dea evreilor la cap ca să plece în sfârşit, nu are decât cuvinte de preţuire şi prietenie pentru acest diavol care i s-a vârât în inimă. Don Martin fusese hotărât să fie abil şi să păstreze o blândeţe şi o moderaţie creştina. Dar acum nu se mai stăpâni.

— Oare nu vezi tu, cel orbit de infern, se înfierbântă el, încotro te momeşte el? A făcut ca ţara ta să prospere, spui tu; dar oare nu vezi că această înflorire e otrăvitoare? Ea încolţeşte din păcat. Te hrăneşti din nelegiuirea neutralităţii tale. În timp ce principii creştini, ca să elibereze Sfântul Mormânt, iau asupră-le privaţiuni, primejdii, moarte, tu clădeşti un luxuriant şi păgân castel de agrement! Şi mai şi pizmuieşti biserica pentru zeciuiala pe care Sfântul Părinte i-a atribuit-o!

Tocmai fiindcă Alfonso însuşi se căia că dispusese reconstruirea Galianei, nu putu suporta impertinenta dojană a prelatului.

— Îţi interzic acest limbaj! răbufni el stăpânindu-se cu greu. Tu eşti un principe al bisericii, Don Martin, un ostaş destoinic şi

un prieten credincios. Dacă n-aş ţine seama de asta, ar trebui să te poftesc să nu-mi apari timp de o lună în faţa ochilor.

Încă în aceeaşi zi îl chemă la el pe Iehuda.

— Nu-i las pe evrei în seama bisericii, ordonă el. Îi păstrez ca pe proprietatea mea. Să-mi plătească *mie* zeciuiala lor şi tu o vei încasa. Şi vezi să fie o zeciuială grasă, aşa cum mi-ai promis.

La puţine zile după aceea Doña Leonor dădu naştere unui băiat.

Nemărginită fu bucuria lui Don Alfonso. Plin de glorie îl binecuvântase Domnul! Procedase just, ascultând de vocea lui lăuntrică, necedând bisericii nimic din drepturile coroanei lui. Şi chiar atunci procedase just când l-a silit pe tânărul Pedro să sărute mâna vasalităţii. Dacă ar fi tărăgănat, şi-ar fi logodit infanta cu băiatul din Aragon, iar moştenirea ce o aştepta el i-ar fi fost acum înstrăinată şi ar fi izbucnit o vrajbă cu mult mai păgubitoare.

În capela castelului său îngenunche Alfonso, plin de fericită recunoştinţă că în sfârşit Castilia avea un moştenitor din sângele lui. Va duce marele său război în ciuda tuturor împrejurărilor, şi va bate Sevilla şi Córdoba şi Granada, spre slava lui Dumnezeu. Îşi va lărgi regatul împingându-i graniţele cât mai mult spre sud. Şi dacă nu-i va fi dat lui să recucerească întreaga peninsulă, Dumnezeu îl va învrednici pe fiul lui să desăvârşească această misiune.

Don Iehuda era şi el foarte fericit. Cu toată siguranţa lui aparentă, îl apăsa grija ca nu cumva regina să dea din nou naştere unei fiice; ar fi trebuit atunci să-l îmblânzească până la urmă pe Don Pedro logodindu-l cu infanta Berengaria, iar alianţa şi marele război ar fi fost gata. Acum această primejdie era înlăturată.

Don Iehuda se aştepta ca fiecare să-i împărtăşească bucuria, îndeosebi binevoitorul, perspicacele om de stat Don Manrique. Dar acesta îl repezi cu brutalitate:

— Nu uita că vorbeşti cu un cavaler creştin! Mă bucur că regele şi stăpânul nostru are un moştenitor, dar cea mai mare parte a bucuriei mele se şterge fiindcă dreptul nostru război este poate pentru totdeauna amânat. Crezi oare că vreau să intru în mormânt fără să mă fi războit încă o dată cu necredincioşii? Crezi cumva că un cavaler castilian vede cu ochi

împăcaţi cum regele său se cuibăreşte la gura sobei în timp ce întreaga creştinătate e angajată în Războiul Sfânt? Spusele tale m-au mâhnit, evreule.

Iehuda plecă ruşinat. Dar îşi dădea cu recunoştinţă seama din ce groaznică primejdie salvase Atotputernicul, prin naşterea acestui infante, peninsula Sepharad şi poporul său Israel.

Alfonso pregăti cu mare fast botezul fiului său şi invită întreaga nobilime a ţării să vină la Burgos. Dar pe Doña Raquel nu o invită.

În schimb îi arătă multă atenţie pajului său Don Alazar. Îl chema adeseori în preajma sa şi îl prefera vizibil celorlalţi paji. Odată îi veni în minte cât de puţină asemănare avea obrazul proaspăt, frumuşel al lui Alazar cu cel al surorii sale. Se miră şi el că observase acest lucru şi încercă să se gândească la altceva.

Cu prilejul botezului, Iehuda trimise regelui şi Doñei Leonor daruri alese şi n-o uită nici pe infanta Berengaria. Observase că fata era dezamăgită şi mâhnită. Desigur că nu abandonase speranţa să se căsătorească cu Don Pedro, văzuse ca aievea în faţa ei coroana Castiliei şi Aragonului, a Hispaniei unificate. Acum se spulberase totul.

Infantele fu botezat cu mare pompă, dându-i-se numele Fernán Enrique.

După care Don Iehuda se înapoie la Toledo.

Capitolul al şaptelea

Încă de la prima cruciadă războinicii creştini atacaseră mai întâi pe necredincioşii din patrie, pe evrei.

Conducătorii mişcării nu doriseră asta; ţelul lor era să elibereze Ţara Sfântă de sub jugul necredincioşilor şi nimic altceva. Dar se alăturaseră cruciaţilor mulţi indivizi care nu erau deloc însufleţiţi de sentimente religioase; avântul evlavios se amestecase cu pofta de aventură şi cu interese personale. Cavalerii, a căror dorinţă de fapte mari era stăvilită în patrie prin lege, aşteptau să dobândească în ţările islamice pradă şi glorie. Ţărani iobagi luară crucea ca să scape de apărarea şerbiei şi de povara dărilor. „O adunătură fără număr – relatează cucernicul cronicar contemporan Albertus Aquentis – se alăturase oştirii crucii, mai mult pentru a păcătui decât pentru a-şi ispăşi păcatele.”

Un anume Guillaume le Carpentier din împrejurimile oraşului Troyes, orator fără scrupule şi bătăuş notoriu, adunase o mare ceată de pelerini agresivi şi se îndreptase cu ei spre Rin. Tot mai mulţi oameni i se alăturaseră, franci şi germani, ajungând foarte repede până la o sută de mii. „Fraţi de pelerinaj” li se spunea în ţările renane celor ce alcătuiau această obscură anexă a cruciaţilor.

«S-a ridicat – relatează un cronicar evreu contemporan – o gloată haotică, turbulentă, crudă, un amestec de franci şi germani şi a pornit la drum înspre Oraşul Sfânt ca să-i alunge de acolo pe fiii lui Ismael. Fiecare dintre aceşti nelegiuiţi şi-a cusut pe haină semnul crucii şi s-au strâns în mari cete bărbaţi, femei şi copii. Iar unul, Wilhelm Dulgherul – blestemat fie numele sceleratului – îi aţâţa şi le spunea: „Pornim acum să ne răzbunăm pe fiii lui Ismael”. Şi ei l-au ascultat şi-şi ziceau unul altuia: „Să facem după vorbele lui”.»

Despre cele petrecute la Mainz, spune cronicarul: «În a treia zi a lunii Sivan, la amiază, Emicho von Leiningen – blestemat fie numele sceleratului – cu ceata lui, a ajuns în faţa oraşului, şi târgoveţii i-au deschis porţile. Şi ticăloşii îşi spuneau unul altuia: „Răzbunaţi-vă acum pentru sângele răstignitului”. Fiii Sfântului Legământ au pus mâna pe arme ca să se apere; dar, slăbiţi de năpastă şi de îndelungatul post, n-au putut ţine piept duşmanului.

În cetatea episcopală au apărat un răstimp poarta curţii lăuntrice împotriva bandiţilor; dar din pricina multelor noastre păcate, nu s-au putut împotrivi duşmanului. Când au văzut că soarta le e pecetluită, şi-au insuflat unul altuia curaj şi au spus: „Acum duşmanii or să ne răpună curând, dar sufletele noastre se vor înălţa neatinse către luminoasa Grădină Eden. Fericit e cel ce-şi va afla moartea în numele unicului Dumnezeu” şi au hotărât: „Să ne jertfim pentru slava lui Dumnezeu”. Când duşmanii au pătruns în curte, au zărit bărbaţii stând nemişcaţi, înduraţi în mantiile lor de rugăciune. Nelegiuiţii credeau că e un şiretlic. Au aruncat cu pietre în ei şi au slobozit săgeţile în trupurile lor. Cei în mantii de rugăciune nu s-au clintit din loc. Atunci i-au lovit cu săbiile. Cei ce se refugiaseră înlăuntrul cetăţii s-au sinucis unul după altul. Cu adevărat, au trecut în acea a treia zi din Sivan evreii din Mainz prin greaua încercare impusă cândva de Dumnezeu patriarhului nostru Abraham. Aşa cum spune şi el: Aici sunt, şi era gata să-l jertfească pe fiul său Isaac, la fel şi-au dus ei copiii şi neamurile apropiate la moarte. Tatăl şi-a jertfit fiul, fratele sora, mirele, mireasa, vecinul pe vecin. Mai mult de unsprezece sute s-au măcelărit între ei sau pe ei înşişi.»

La Regensburg, Fraţii Crucii au ucis şapte sute nouăzeci şi patru de evrei.

În ţările renane, în timpul lunilor Iiar, Sivan şi Tamuz, şi-au pierdut viaţa douăsprezece mii de evrei şi patru mii în ţinuturile suabe şi bavareze.

Cei mai mulţi dintre principii laici şi clericali dezaprobau ororile fraţilor cruciadei şi botezurile silite. Împăratul german Henric al patrulea îşi exprimase, într-o cuvântare solemnă, dezgustul pentru masacrele comise şi dădu voie celor botezaţi cu sila să se reîntoarcă la iudaism. Introdusese chiar o acţiune juridică împotriva arhiepiscopului din Mainz, fiindcă nu-i ocrotise îndeajuns şi se îmbogăţise din bunurile lor. Arhiepiscopul a trebuit să fugă; împăratul i-a confiscat veniturile şi i-a despăgubit pe păgubaşi.

Fraţii cruciadei înşişi, încă înainte de a sosi în Ţara Sfântă, au avut un sfârşit jalnic. Multe mii au fost exterminaţi; căpeteniile bandiţilor, Guillaume le Carpentier şi Emicho von Leiningen, s-au întors ruşinaţi şi cu rămăşiţe zdrenţăroase ale bandelor lor. Guillaume, relatează cronicarul, înainte de a porni, l-a întrebat

pe rabinul din Troyes cum se va termina călătoria lui. Îi răspunsese rabinul: „Ai să trăieşti un răstimp în strălucire, dar apoi te vei înapoia, învins şi fugar, cu trei cai”. Guillaume l-a ameninţat: „Dacă mă înapoiez numai cu un singur cal, te ucid şi voi stârpi pe deasupra pe toţi evreii Franciei”. Când s-a întors, avea trei însoţitori călare, deci patru cai şi se bucura că-l va ucide pe rabin. Când însă a intrat pe poartă, s-a desprins o piatră din boltă şi l-a omorât pe unul din însoţitori cu cal cu tot. Drept care Guillaume a renunţat la planul său şi s-a dus la mănăstire.

La suferinţele pe care odinioară strămoşii lor au fost nevoiţi să le îndure, aşa cum sunt ele însemnate în cartea „Valea plângerilor”, se gândeau evreii când izbucnise o nouă cruciadă, şi erau cuprinşi de spaimă.

Curând se întâmplă chiar ca pe atunci. Numai că de astă dată erau înaintea tuturor prinţii care-i încolţeau.

Ducele de Wratislaw al Boemiei îi sili pe evreii lui să se boteze şi dacă după aceea voiau să emigreze, de bună seamă ca să se reîntoarcă la iudaism, ducele le confisca tot ce aveau. Vistiernicul său, un domn cultivat, le-a ţinut emigranţilor o cuvântare în hexametri latini: „Nimic n-aţi adus cu voi din a’ Ierusalimului comori. Milogi despuiaţi aţi venit în ţară, plecaţi despuiaţi”.

Cel mai mult au avut de suferit evreii din regatul Franciei. Acolo le-a luat partea în cruciada precedentă Ludovic al Şaptelea şi Elinor de Guienne. Dar regele care domnea acum în Francia, Philippe Auguste, s-a pus el însuşi în fruntea celor ce doborau şi jefuiau. A pus într-un sabat să se împresoare sinagoga din Paris şi cea din Orléans de către mercenarii săi şi nu i-a eliberat pe evrei până ce nu le-a jefuit casele. I-a silit chiar să-şi lepede veşmintele de sabat şi să se întoarcă pe jumătate goi în casele lor pe de-a-ntregul goale! Dădu apoi ordin să părăsească până în trei luni regatul său abandonându-şi tot avutul.

Cei mai mulţi dintre cei izgoniţi se refugiaseră în comitatele învecinate care, deşi nominal ţări vasale ale regelui, erau de fapt independente.

Numai că mâna regelui Philippe Auguste îi ajunse şi acolo.

Mai era prin acele locuri marchiza din Champagne, Blanche, o doamnă mai vârstnică dar cu spirit liber şi cu inimă bună. Primise pe mulţi emigranţi. Era de multă vreme datina pe teritoriul franc ca în săptămâna mare un reprezentant al evreilor, preşedintele comunităţii sau chiar rabinul, în amintirea patimilor lui Iisus, să fie pălmuit în mijlocul pieţei. Marchiza îngăduise evreilor să se absolve de această prestaţie naturală în schimbul unei plăţi către biserică. Regele Philippe Auguste, enervat că emigranţii lui găsiseră refugiu la marchiza Blanche, ceru vasalei să-şi retragă dispoziţia. Se referi la Războiul Sfânt, aşa că ea trebui să cedeze.

Numai că soarta i-a cruţat pe evrei de această umilinţă, bineînţeles că într-un mod lamentabil, ba chiar tragic. Înainte de săptămâna mare, un cruciat, supus al regelui Philippe Auguste, a ucis pe teritoriul marchizei, în oraşul Bray-sur-Seine, un evreu. Marchiza îl osândi pe ucigaş la moarte şi lăsă ca execuţia să aibă loc în ziua Purimului, ziua în care evreii sărbătoreau căderea duşmanului lor Haman, datorită intervenţiei reginei Esther şi a tatălui ei adoptiv, Mordehai. Evreii din oraşul Bray asistaseră la executarea ucigaşului, probabil nu fără satisfacţie. Dar regelui Philippe Auguste i se comunicase că evreii i-ar fi legat mâinile ucigaşului, adică supusului său, şi i-ar fi pus pe cap o coroană de spini, bătându-şi astfel joc de patimile Mântuitorului. Ticălosul încoronat, cum îl numeşte cronicarul, ceru atunci marchizei să-i aresteze pe toţi evreii din oraşul Bray. Marchiza se împotrivi. Atunci regele trimise soldaţi la Bray, evreii fură luaţi prizonieri şi puşi să aleagă între botez şi moarte. Patru s-au botezat, nouăsprezece copii sub vârsta de treisprezece ani au fost duşi la mănăstire, toţi ceilalţi fură arşi pe douăzeci şi şapte de ruguri. Marchizei Blanche, Philippe Auguste îi spuse: „Acum evreii tăi s-au achitat de palma ce aveau s-o capete în săptămâna mare, doamnă”. După care plecă să ia parte la Războiul Sfânt.

Evreii din întreaga Francie nordică însă nu se mai simţeau siguri şi trimiseră soli la fraţii lor din ţări mai fericite, în Provenţa şi în Hispania, să le ceară ajutor.

Nădejdea lor cea mai tare şi-o puseseră în puternica şi bogata comunitate din Toledo. Într-acolo au trimis ei un bărbat care trecea drept cel mai mare şi mai evlavios dintre toţi evreii Franciei, pe Rabbi Tobia Ben Simon.

Don Iehuda nici nu se întorsese bine acasă, că-l şi vizită Rabbi Tobia.

Domnul şi învăţătorul nostru Tobia Ben Simon, denumit Ha-Chasid, cucernicul, acel Episcopus Judaeorum Francorum, căpetenia evreilor din Francia, era un teolog vestit şi mult discutat în Israel. Avea o înfăţişare deloc arătoasă şi o ţinută modestă. Descindea dintr-o veche familie de evrei învăţaţi care, în urmă cu mai puţin de un secol, se refugiaseră de frica fraţilor cruciaţi din Germania în Francia nordică.

Vorbea în ebraica tărăgănată, impură a evreilor germani, a aşa-zişilor *aşkenazi*; suna cu totul altfel decât ebraica aleasă, clasică, vorbită de Don Iehuda. Dar acesta uită curând pronunţia lui Rabbi Tobia faţă de cele ce avea el să-i relateze. Îi vorbi rabinului despre nenumăratele, ingenios născocitele, înfiorătoarele şicane ale regelui Philippe Auguste şi despre oribilele, sângeroasele evenimente din Paris, Orléans, Bray-sur-Seine, Nemours şi din oraşul Sens. Povestea anevoie şi vorbea despre neînsemnatele suferinţe pe care persecutorii le căşunau evreilor, la fel de exact şi de amănunţit ca despre monstruoasele masacre, astfel că tot ce era mărunt părea mare şi ce era mare se alătura ca o verigă într-un lanţ nesfârşit. Şi iară şi iară venea refrenul: „Şi au strigat: Ascultă, Israel, Dumnezeul nostru e unic, şi au fost ucişi până la unul”.

Era ciudat să-l vezi şi să-l auzi pe acest insignifiant rabin în tăcuta, splendida, ocrotita locuinţă, povestind despre sălbaticele întâmplări trăite de el însuşi. Rabbi Tobia vorbea îndelung şi stăruitor. Dar Don Iehuda îl asculta cu atenţie încordată. Via lui putere de imaginaţie evoca aproape aievea lucrurile relatate de rabin. Se deşteptau într-însul amintiri proprii, cumplite. Atunci, în urmă cu o viaţă şi jumătate, musulmanii procedaseră în Sevilla lui la fel ca acum creştinii în Francia. Şi aceia s-au năpustit mai întâi asupra celor mai apropiaţi „necredincioşi”, evreii, şi i-au pus să aleagă între a trece la credinţa lor sau să moară. Iehuda ştia prea bine cum stăteau lucrurile cu cei năpăstuiţi acum.

— Deocamdată, continuă Rabbi Tobia, ne mai ajută conţii şi baronii din ţinuturile neatârnate. Dar nelegiuitul încoronat îi constrânge şi nu vor mai putea rezista multă vreme. Nu sunt răi la inimă, dar nici buni, şi de dragul dreptăţii n-or să facă război împotriva regelui Franciei. Nu e prea departe vremea când va

trebui să o luăm iar din loc şi nu va fi prea uşor; căci nu vom fi salvat nimic, afară de pielea noastră şi câteva suluri ale Torei.

Era pace, splendoare şi linişte în frumoasa casă. Clipoceau prietenoase ape; auriu, albastru şi roşu luceau de pe pereţi buchile sublimelor versete. Buzele subţiri, livide de pe faţa bizar de stinsă a rabinului murmurau monoton cuvintele. Dar Don Iehuda vedea perindându-se prin faţa ochilor săi şiruri, şiruri de evrei, cum se târau cu picioarele ostenite şi poposeau la margine de drum, pândind înfricoşaţi ce nouă primejdie îi mai ameninţă, şi cum se sprijineau în lungile toiege frânte din vreun copac oarecare şi porneau să pribegească mai departe.

Grija de evreii din Francia îl preocupase pe Don Iehuda încă la Burgos şi mintea lui ageră cumpănise câte un proiect de a-i ajuta. Acum însă, în timp ce asculta spusele lui Rabbi Tobia, se înfiripă într-însul un nou plan. Acţiunea va fi cutezătoare, dificilă. Dar altă cale care să ajute efectiv nu exista. Înfăţişarea neînsemnatului rabin, care se ruga şi nici măcar nu cerea sau soma, îl stimula pe Iehuda.

Când a doua zi Ephraim Bar Abba se înfăţişă la Castillo Ibn Esra, Don Iehuda se hotărâse. Don Ephraim, impresionat de povestea lui Rabbi Tobia, voia să colecteze un fond de zece mii de *maravedi* de aur pentru prigoniţii din Francia; el personal se gândea să doneze o mie de *maravedi* şi-l rugă pe Don Iehuda să contribuie şi el cu o sumă.

Dar acesta răspunse:

— N-o să le ajute mult izgoniţilor dacă îi alimentăm cu banii necesari trebuinţelor lor de câteva luni sau chiar de un an. Conţii şi baronii în oraşele cărora locuiesc acum evreii vor face pe placul regelui şi îi vor izgoni din nou şi vor fi iarăşi hăituiţi fără rost de-a lungul pământului, căzând mereu în mâinile altor duşmani, hotărâţi unei exterminări definitive. Nu există decât un singur ajutor: să fie colonizaţi într-un loc sigur, unde să poată rămâne.

Parnasul Aljamei era neplăcut surprins. Dacă acum, în timpul Războiului Sfânt, ar fi adus în ţară cete de evrei săraci, ar fi de prevăzut urmări grave. Arhiepiscopul va predica noi aţâţări şi toată ţara i-ar da dreptate. Evreii din Toledo erau instruiţi, avuţi, civilizaţi şi ştiau să-şi cucerească stima celorlalţi; dacă lăsăm să intre aici sute, poate mii de evrei reduşi la cerşetorie şi nefamiliarizaţi cu limba şi manierele bizare de aici, lor nu le vom

fi de niciun ajutor, în schimb ne-am primejdui existenţa noastră însăşi.

Totuşi asemenea obiecţiuni, se temea Ephraim, mai curând l-ar întări pe acest temerar Ibn Esra în planul său. Recurse deci la alte argumente:

— Se vor simţi oare vreodată aceşti evrei din Francia, zise el, aici ca acasă la ei? Sunt oameni de rând. Au făcut comerţ cu vinuri sau timide afaceri băneşti, nu cunosc decât sărăcăciosul negoţ cu mărunţişuri din Francia lor, orizontul lor intelectual e îngust, nu ştiu nimic de marile întreprinderi. Nu-i critic pentru asta; li s-a impus o viaţă strâmtă, dură, mulţi dintre ei sunt fiii celor ce au fost nevoiţi să se refugieze din ţările germane sau chiar ei înşişi au trecut prin persecuţii din Germania. Nu văd cum aceşti oameni mohorâţi, speriaţi, se vor aclimatiza cu lumea noastră.

Don Iehuda tăcea; parnasului i se părea chiar că zâmbeşte. Don Ephraim urmă şi mai stăruitor:

— Musafirul nostru însuşi e un bărbat evlavios, un învăţat pe drept cuvânt vestit. Dar oricâtă profunzime şi măreţie e în cărţile sale, multe lucruri m-au nedumerit. Concepţia mea despre morala şi respectarea poruncilor e mai riguroasă decât a ta, Don Iehuda, dar acest Stăpân şi Învăţător al nostru Tobia face din viaţă o mătanie. Normele lui şi ale adepţilor săi nu sunt şi ale noastre. Mă tem că fraţii noştri din Francia nu se vor înţelege cu noi şi nici noi cu dânşii.

Ceea ce Don Ephraim nu spunea, ceea ce ar fi vrut să-i reamintească el acestui Don Iehuda, meşumadul, renegatul, era că Rabbi Tobia proferase cele mai aspre cuvinte de anatemă pentru cei de o seamă cu el, pentru cei ce se lepădaseră de credinţa lor. Nu cunoştea îngăduinţă nici măcar pentru anusim, pentru cei ce au consimţit să se boteze sub ameninţarea cu moartea, chiar dacă s-au reîntors pe urmă la iudaism. Don Iehuda, care de bună voie şi fără să fi fost primejduit slujise atâta vreme unui alt Dumnezeu, trebuie să fi ştiut că în ochii acestui Rabbi Tobia şi ai adepţilor săi se făcuse pasibil de pedeapsa excluderii, a anatemizării, astfel că sufletul său fusese nimicit odată cu trupul. Şi tocmai el voia să împovăreze Aljama şi pe el însuşi cu oameni care aveau această părere despre dânsul?

— Desigur, răspunse uluitorul Don Iehuda, acest mare bărbat e altfel decât noi. Oameni de felul nostru îi pot fi străini sufleteşte, oameni de felul meu poate că-i inspiră chiar dezgust. Şi nu puţini dintre discipolii săi pot gândi tot atât de sever. Dar şi acei fraţi prigoniţi pe care unchiul meu, Don Iehuda Ibn Esra Ha-Nasi, principele, i-a lăsat să intre în ţară, erau cu totul altfel şi era cât se poate incert dacă s-ar fi putut adapta vieţii de aici. Dar s-au adaptat. Acum, ei muncesc şi prosperă. Cred că vom izbuti să ne întâlnim cu fraţii noştri din Francia dacă ne vom strădui cu adevărat s-o facem.

Firav în hainele lui prea largi, Don Ephraim stătea acolo chibzuind adânc îngrijorat.

— Eram mândru, zise el, să dau zece mii de *maravedi* de aur pentru refugiaţii din Francia. Dacă îi aducem încoace, într-un mediu în care nu-şi vor putea câştiga pâinea zilnică, va trebui să-i îngriji noi ani de zile, dacă nu pentru totdeauna. Zece mii de *maravedi* de aur nu ajung pentru multă vreme. Mai avem de plătit de aci încolo zeciuiala lui Saladin. Apoi este şi fondul pentru răscumpărarea prizonierilor. S-a subţiat tare mult şi este mai solicitat ca oricând. Pretutindeni pe lume Războiul Sfânt oferă fiilor lui Edom şi fiilor lui Hagar un pretext comod de a-i întemniţa pe evrei ca să stoarcă bani grei de răscumpărare. Scriptura porunceşte să-i eliberăm pe prizonieri. Mi se pare de primă importanţă să împlinim această sfântă poruncă. Să aducem încoace miile tale de săraci din Francia, mi se pare mai puţin important. Ar fi caritabil, dar ar fi, iartă-mă că ţi-o spun pe şleau, imprudent dacă nu chiar iresponsabil.

Don Iehuda nu se simţi jignit.

— Nu sunt cărturar, replică el, dar îmi stăruie în ureche şi în inimă porunca învăţătorului nostru Moise: „Dacă fratele tău sărăceşte şi decade, primeşte-l tu, să trăiască lângă tine.” De altminteri eu cred că ne putem permite să îndeplinim o îndatorire fără să o neglijăm pe cealaltă. Cât timp reuşesc – şi vorbea pe cât de amabil pe atât de infatuat – să ţin departe războiul de această ţară Castilia, Aljama din Toledo va câştiga atâta bănet încât să nu fie nevoită să vateme fondul ei de răscumpărare ca să dea pâine şi adăpost câtorva mii de evrei din Francia.

Don Ephraim se simţea cuprins de o teamă tot mai apăsătoare. Acest om exuberant nu voia să vadă cât de riscantă

îi era iniţiativa, sau poate că într-adevăr n-o vedea. Ephraim nu se mai putu stăpâni, trebuia să exprime adânca îngrijorare a inimii lui.

— Te-ai gândit oare, frate al meu şi mărite Don Iehuda, zise el, ce armă teribilă dai, prin intenţia ta, în mâna arhiepiscopului? Va pune în mişcare toate forţele iadului înainte de a îngădui ca evreii tăi din Francia să treacă pragul ţării. Se va adresa păcătosului rege al Franciei. Se va adresa papei. Va predica şi va aţâţa poporul învinuindu-ne că aducem în Castilia, în plin Război Sfânt, cârduri de cerşetori şi de necredincioşi. Te mai afli la loc înalt în graţia regelui, Stăpânul Nostru. Dar şi arhiepiscopul e ascultat de Don Alfonso, iar timpul şi Războiul Sfânt lucrează pentru el şi împotriva noastră. Ţi-ai cucerit meritul veşnic, Don Iehuda, apărând pe *fueros* ai noştri şi libertăţile noastre împotriva duşmanului. Dar vei mai izbuti şi a doua oară?

Cuvintele lui Ephraim îl nimeriseră pe Don Iehuda în plin şi din nou i se ivi în faţă întreaga dificultate a celor ce-şi propusese. Poate că se pripise. Dar îşi ascunse îndoielile, arboră, aşa cum se aşteptase Don Ephraim, o mină orgolioasă şi răspunse sec:

— Văd că propunerea mea nu are aprobarea ta. Să facem un pact. Colectează tu cele zece mii de *maravedi* de aur. La rândul meu voi obţine de la rege promisiunea ca prigoniţii să fie lăsaţi să intre în ţară şi să li se acorde drepturile şi libertăţile de care au nevoie. Vreau s-o fac în tăcere, fără sprijinul Aljamei, fără slujbe divine în sinagogi, fără vaiete, fără delegaţie solemnă la rege. Lasă totul în seama mea şi numai a mea.

Vedea cât de trist stătea celălalt; nu urmărise asta. Reluă deci cu căldură:

— Dacă reuşesc, dacă regele îmi spune da, atunci – asta să mi-o făgăduieşti – renunţă şi tu la împotrivirea ta, alung-o din suflet şi ajută-mi să-mi îndeplinesc treaba cu toată forţa raţiunii ce ţi-a dat-o Dumnezeu!

Şi îi întinse mâna.

Don Ephraim, cucerit împotriva voinţei lui, dar încă şovăitor, îi luă mâna şi răspunse:

— Aşa să fie!

În timpul acesta, la Burgos, regele, în ambianţa plăcută a Doñei Leonor, uitase de Toledo şi de tot ce era în legătură cu

Capitala. Savura liniştea şi tihna de care castelul său din Burgos era plin. Avea un fiu şi îşi avea moştenitorul. Era pe deplin satisfăcut.

În cele din urmă însă, deoarece rămăsese timp de săptămâni şi de luni departe de reşedinţa sa, sfetnicii stăruiseră să se înapoieze.

Dar nu ieşise încă bine dintre zidurile Burgosului, şi reîncepu agitaţia de mai înainte şi chinul blestemului ce-l apăsa: că trebuie să aştepte şi iar să aştepte şi că-i era oprit să-şi mărească regatul. Al şaselea şi al şaptelea Alfonso purtaseră coroana împărătească, barzii le cântau marile isprăvi; despre ceea ce realizase el, miorlăiau câteva biete romanţe.

Când stânca pe care se înălţa Toledo îi apăru înaintea ochilor, îl copleşi cu toată furia vechea lui nerăbdare şi încă din prima zi îl convocă pe *escrivano* al său, pe omul acela cu care era silit să se tocmească mereu ca să-şi poată face datoria cavalerească şi să poată porni la război.

Dinspre partea lui, Iehuda aşteptase nerăbdător reîntoarcerea regelui. De îndată ce se va ivi cât de cât prilejul, voia să-i expună marele său proiect şi să obţină un edict care să permită evreilor franci să intre în Castilia. Pregătise argumente temeinice. Peste tot în ţară domnea hărnicia şi prosperitatea, era nevoie de noi braţe de muncă, trebuia, ca pe timpurile celui de al şaselea şi al şaptelea Alfonso, să se aducă noi oameni în ţară.

Iată-l în sfârşit în faţa regelui expunând situaţia. Vorbi din nou de marile succese, de venituri îmbucurător de mari, de alte trei oraşe răpite cândva de granzii refractari şi acum readuse sub stăpânirea lui Alfonso. Noi şi promiţătoare întreprinderi au luat fiinţă pretutindeni în ţară, chiar şi în Toledo şi în împrejurimile imediate. Aşa, de pildă, era fabrica de sticlărie, marile ateliere de pielărie, cele de olărit, fabrica de hârtie, ca să nu mai vorbim de extinderea monetăriei şi sporirea hergheliilor regale.

În timp ce raporta în cuvinte curgătoare, Iehuda cumpănea dacă să-i vorbească regelui încă din această primă oră despre marea problemă ce-l preocupa. Dar Don Alfonso tăcea şi pe chipul lui nu se putea citi nimic.

Iehuda continua să vorbească. Întrebă respectuos dacă maiestatea-sa, la întoarcere, observase în regiunea din Avila marile turme; creşterea vitelor a fost orânduită unitar, aşa încât

păşunile să poată fi folosite raţional. Şi dacă Don Alfonso, în drumul său de înapoiere, găsise timp destul ca să viziteze plantaţiile de duzi pentru manufactura mătăsii.

În sfârşit catadicsi şi regele să deschidă gura. Da, zise el, văzuse plantaţiile de duzi şi chiar şi turmele, şi chiar multe alte lucruri aducând mărturie despre sârguinţa lui *escrivano* al său.

— Aşa că nu mai mă plictisi cu de-alde astea, zise el cu grosolănie, fără nicio tranziţie. Meritele tale sunt cunoscute şi preţuite. Dar pe mine mă interesează numai un singur lucru: când voi putea în sfârşit să scap de oprobriu şi să pot lua parte la Războiul Sfânt?

Că graţia regelui se va întoarce atât de repede, prefăcându-se în ostilitate, la asta nu se aşteptase Iehuda. Cu amărăciune şi îngrijorare îşi dădea seama că discuţia despre colonizarea evreilor izgoniţi trebuie amânată. Totuşi nu se putea opri să nu treacă uşor peste reproşul nesăbuit.

— Momentul intrării tale în război, mărite rege, zise el, nu depinde numai de finanţele ţării tale. Ele sunt în ordine.

După o pauză, Iehuda urmă bătăios:

— Îndată ce şi ceilalţi prinţi ai Hispaniei, mai ales Aragonul, vor dori să înjghebe o oştire condusă unitar, împreună cu tine, împotriva califilor, vei putea, o, regele meu, să contribui cu mai mult decât partea ce-ţi revine. Şi de ar fi să fie mâine chiar. De asta să fii sigur.

Alfonso se încruntă. Întotdeauna evreul ăsta îi bagă câte un „dacă” impertinent, batjocoritori. Îl lăsă locului şi porni să se plimbe de colo-colo prin încăpere. Apoi, brusc, peste umăr, întrebă:

— Ia spune, cum stăm de fapt cu Galiana? Trebuia să fie curând gata.

— E gata, răspunse mândru Iehuda, şi e uimitor ce a putut să facă Ibn Omar al meu din hardughia aia. Dacă vrei, mărite rege, în zece zile sau cel mai târziu în trei săptămâni poţi locui acolo.

— Poate că am să vreau, rosti într-o doară Alfonso. În orice caz aş vrea să văd ce-aţi făcut acolo. Joi mă duc să văd, poate chiar mai devreme. Şi tu ai să mă însoţeşti şi ai să-mi dai explicaţii. Şi adu-o şi pe Doña Raquel cu tine, încheie el cu o nepăsare forţată.

Iehuda se sperie în sinea lui. Îl frământa aceeaşi îngrijorare ca atunci, după neobişnuita invitaţie a lui Don Alfonso.

— Cum porunceşti, regele meu, spuse el.

La ora stabilită Iehuda şi Raquel îl aşteptau pe rege la poarta Huerta del Rey. Don Alfonso sosi punctual. Se înclină adânc şi ceremonios în faţa Raquelei şi îl salută prietenos pe *escrivano*.

— Arată-mi deci ce-aţi făcut, zise el cu o voioşie cam nefirească.

Porniră agale prin parc. Nu se mai vedeau acolo straturi de legume, ci plante ornamentale colorate, copaci şi boschete orânduite cu graţie. O mică pădurice fusese lăsată aşa cum era. Tăcutului iaz i se făcuse o scurgere, astfel că acum, trecând pe sub mai multe punţi, un pârâu îngust ducea spre Tajo. Erau acolo şi portocali, chiar şi pomi sădiţi cu artă, rodind lămâi enorme, necunoscute până atunci în ţările creştinilor. Nu fără mândrie Iehuda arăta fructele acestea regelui: „Roadele lui Adam", le ziceau musulmanii, căci ca să guste din ele călcase Adam opreliştea Domnului.

Pe o alee largă, acoperită cu pietriş, se îndreptară spre castel. Şi aici te salutau din poartă, în litere arabe: Alafia, slavă, binecuvântare. Cuprinseră cu privirea interiorul. Divane se înşirau de-a lungul pereţilor. Gobelinuri erau atârnate de galerii mai mici, covoare frumoase acopereau podelele, peste tot ape curgătoare răspândeau răcoare. Lucrările în mozaic ale frizelor şi plafoanelor nu erau încă terminate.

— Nu ne-am încumetat, explică Don Iehuda, să alegem versete şi aforisme fără încuviinţarea ta. Îţi aşteptăm poruncile, mărite rege.

Deşi vizibil impresionat, Don Alfonso se menţinea laconic. În general, nu se prea interesa de aspectul unei cetăţi sau al unei locuinţe. De astă dată privea cu un ochi mai ştiutor. Evreica avusese dreptate: castelul lui de la Burgos era mohorât, întunecos, dar noua Galiana se înfăţişa frumoasă şi confortabilă. Cu toate acestea castelul din Burgos îl atrăgea mai mult; nu se simţea bine în mijlocul acestui fast molatic. Rostea aprecieri politicoase, în fraze forţate; gândurile îi rătăceau, cuvintele îi deveneau tot mai rezervate. Doña Raquel vorbea şi ea puţin şi treptat Don Iehuda se ţinea tot mai taciturn.

Patio-ul era mai multă grădină decât curte. Şi aici era un bazin cuprinzător, cu o fântână ţâşnitoare la mijloc. Arcade se înşirau de jur-împrejur, oglinzi mate făceau ca grădina să se

întindă la nesfârşit. Trădând o admiraţie involuntară, regele era uimit de ceea ce fuseseră în stare să facă în timp atât de scurt aceşti oameni.

— N-ai fost niciodată aici, doamnă, în timp ce se clădea? se adresă el deodată Raquelei.

— Nu, o rege, răspunse fata.

— Asta nu-i frumos, rosti Don Alfonso, te rugasem doar să dai îndrumări.

— Tatăl meu şi Ibn Omar, ripostă Raquel, pricep cu mult mai mult decât mine arta construcţiei şi a amenajării.

— Şi îţi place Galiana aşa cum arată astăzi? întrebă Don Alfonso.

— Ţi-au clădit un castel minunat, răspunse plină de sinceritate încântătoare Raquel. Se înalţă aici ca unul din palatele vrăjite din basmele noastre.

Din basmele *noastre*, zice ea, gândi regele. Rămâne mereu străină această fată şi îmi dă mereu să înţeleg că străinul sunt eu.

— Şi e totul aşa cum ţi-ai închipuit? o întrebă el. Câte ceva ai avea totuşi de obiectat. Nu vrei deci să-mi dai niciun sfat, fie el cât de mic?

Uşor surprinsă, dar nestânjenită, Raquel îşi ridică ochii spre nerăbdătorul bărbat.

— Deoarece îmi porunceşti, mărite rege, zise ea, voi vorbi. Mie nu-mi prea plac oglinzile dintre aceste colonade. Nu-mi face plăcere să-mi văd imaginea şi iarăşi imaginea şi e cam neliniştitor pentru mine să te văd pe tine şi pe tata şi pomii şi fântâna ţâşnitoare aievea şi totodată în oglindă.

— Să scoatem deci oglinzile, hotărî Alfonso.

Se lăsă o tăcere penibilă.

Şedeau pe o bancă de piatră. Don Alfonso nu se uita la Raquel, dar o vedea reflectându-se în oglinzile arcadelor. O privea şi o cerceta. O vedea ca pentru întâia oară. Era trufaşă şi gânditoare, conştientă şi naivă, mult mai tânără decât el şi totuşi mai în vârstă. De l-ar fi întrebat cineva acum două săptămâni dacă în tot acest răstimp la Burgos s-a gândit vreodată la ea, ar fi negat cu sinceră convingere. Ar fi fost o minciună, fiinţa sa lăuntrică nu se eliberase de dânsa.

Privirea lui continua s-o examineze în oglindă. Faţa ei trasă, cu ochii mari, de un albastru cenuşiu, sub părul negru, arăta

deschisă, copilărească, dar cu siguranţă că sub fruntea ei nu prea înaltă se perindau tot felul de gânduri ascunse. Nu era bine că inima lui nu rămăsese nici la Burgos liberă de făptura ei. „Alafia, slavă, binecuvântare” era salutul de pe poarta noului său castel, dar nu era bine că pusese să fie reconstruită clădirea. Don Martin îl criticase pe bună dreptate: splendoarea musulmană nu se potrivea unui cavaler creştin, cu atât mai puţin în această vreme a cruciadei.

Don Martin îi declarase odată că e un păcat de neiertat să te culci cu o muiere de strânsură, mai puţin de neiertat cu o prizonieră musulmană, şi iarăşi mai puţin de neiertat cu o doamnă din nobilime. Dar să te culci cu o evreică, era de bună seamă cel mai grav dintre păcate.

Doña Raquel, ca să rupă tăcerea supărătoare, începu să vorbească încercând să pară veselă:

— Sunt curioasă, mărite rege, să aflu ce versete ai ales pentru frizele acestea. Abia ele vor împrumuta casei adevăratul tâlc. Şi vei dispune să se folosească litere latine sau arabe?

Don Alfonso îşi spunea: cât de neobrăzată şi de nestânjenită e creatura asta, grozav de convinsă de deşteptăciunea şi gustul ei. Dar o pun eu la punct. Poate să spună Don Martin ce-o vrea. Până la urmă tot am să pornesc în Războiul Sfânt şi toate păcatele îmi vor fi iertate. Şi zise:

— Cred că n-am să aleg niciun verset, doamnă, şi deci nu o să stabilesc dacă să fie în litere latine, arabe sau ebraice. Îngăduie-mi, *escrivano* al meu – se adresă el de astă dată lui Iehuda – să fiu tot atât de sincer cu tine cum a fost Doña Raquel cu mine la Burgos. Ce-aţi făcut voi aici e foarte frumos, iar artiştii şi cunoscătorii vă vor lăuda. Dar mie nu-mi place. Nu-i o mustrare, pe cuvântul meu că nu. Dimpotrivă, sunt uimit cât de bine şi de repede aţi făcut totul. Şi dacă o să-mi obiectezi: aşa mi-ai poruncit, n-am făcut decât să mă supun, eşti în dreptul tău. Îţi spun aşa cum e: atunci când ţi-am dat această dispoziţie gândeam aşa cum am cerut. Dar am fost între timp la Burgos, în vechiul, severul meu castel în care Doña Raquel a noastră se simte atât de prost. Acum mă simt eu prost aici şi chiar dacă oglinzile vor fi îndepărtate, şi pe pereţi vor străluci cele mai frumoase versete, cred că tot n-o să mă simt la largul meu.

— De asta îmi pare rău, mărite rege, rosti cu prefăcută indiferenţă Don Iehuda. Multă osteneală şi mulţi bani sunt

investiţi în această construcţie şi mă mâhneşte că un cuvânt necugetat al fiicei mele te-a ispitit să clădeşti această casă care îţi displace.

A fost o insolenţă, gândi regele, că Don Martin a încercat să-mi interzică să zidesc un castel islamic. Şi mai cutează să-mi interzică să mă culc cu evreica.

— Te superi repede, Don Iehuda Ibn Esra, zise el. Eşti un bărbat mândru, nu o tăgăduiesc. Când am vrut atunci să-ţi dau Castillo de Castro drept *alboroque*, m-ai refuzat. Şi târgul nostru a fost un târg mare şi cerea un supliment corespunzător. Aveai ceva de reparat, *escrivano* al meu. Castelul acesta – vina e a mea şi numai a mea, am mai spus-o – nu e ceea ce-mi trebuie; e prea confortabil pentru un soldat. Dar vouă vă place. Dă-mi voie să vi-l dăruiesc.

Iehuda îngălbeni, dar şi mai tare îngălbeni Doña Raquel.

— Ştiu, reluă regele, ai o casă cum alta mai bună nu ţi-ai dori. Dar poate că asta de aici e potrivită pentru fiica ta. N-a fost oare Galiana pe vremuri un *palacio* al unei prinţese musulmane? Aici fiica ta se va simţi bine, e o locuinţă ideală pentru ea.

Cuvintele sunau politicos, dar porneau dintr-un chip întunecat; fruntea era adânc brăzdată, ochii strălucitori se uitau la Doña Raquel de-a dreptul duşmănos.

Îşi luă privirea de la ea, se apropie de Don Iehuda şi îi spuse în obraz, încet, dar tăios, apăsând pe fiecare silabă, astfel ca şi Raquel să audă:

— Înţelege-mă, *vreau* ca fiica ta să locuiască aici.

Don Iehuda stătea în faţa lui politicos, umil, dar nu-şi coborî privirea, o privire plină de mânie, de mândrie şi de ură. Nu-i fusese dat lui Alfonso să se uite adânc în sufletul altuia. De astă dată însă, cum stătea ochi în ochi cu al său *escrivano*, îşi dădu seama ce sălbatică furtună se dezlănţuia în pieptul acestuia şi, pentru o fracţiune de secundă, regretă că-l provocase.

O tăcere adâncă şi grea se lăsase asupra celor trei. Apoi, cu un efort, Iehuda rosti:

— Mi-ai dovedit multă graţie, o, rege. Nu mă înmormânta sub prea multă favoare.

— Ţi-am iertat atunci că mi-ai refuzat *alboroque*. Nu mă supăra a doua oară. Vreau să-ţi dăruiesc ţie şi fiicei tale acest castel. *Sic volo*, grăi el cu duritate, despărţind cuvintele şi apoi repetă în castiliană: O vreau! Şi deodată, cu o politeţe

provocatoare, se adresă fetei: Nu-mi spui mulţumesc, Doña Raquel?

— Aici stă Don Iehuda Ibn Esra, replică Raquel. Este credincioasa ta slugă şi este tatăl meu. Dă-mi voie să-l rog să-ţi răspundă *el*.

Regele, înnebunit, neputincios şi totuşi stăruitor, se uita de la Iehuda la Doña Raquel, de la Doña Raquel la Iehuda. Ce-şi îngăduie ăştia doi? Nu stătea el aici ca un solicitator inoportun?

Dar Don Iehuda interveni curând:

— Îngăduie-ne un timp, mărite rege, ca să găsim cuvintele potrivite unui răspuns respectuos de mulţumire.

Raquel, în drum spre casă, era în lectică. Iehuda călărea alături de dânsa. Fata aştepta ca părintele ei să-i explice ce se întâmplase cu ei. Ce spune şi hotărăşte el, va fi drept şi bun.

Atunci, în Castillo Ibn Esra, o contrariase când regele a invitat-o într-un mod atât de „neobişnuit”. Se liniştise când după aceea nu s-a mai petrecut nimic; bineînţeles că era şi niţel dezamăgită. Noua invitaţie a lui Don Alfonso o umpluse de noi aşteptări, cu o strângere de inimă, nu neplăcută. Dar cele întâmplate acum, provocarea lui neruşinată, impulsivă, poruncitoare, o simţea ca o lovitură. Asta nu mai era curtoazie. Bărbatul acesta voia s-o cuprindă în braţe, să o sărute cu gura lui obraznică, umedă, să se culce cu ea. Şi nu ruga, se răstea la ea: *sic volo!*

La Sevilla, cavaleri şi poeţi musulmani întreţinuseră adeseori convorbiri galante cu Raquel; dar de îndată ce cuvintele se hazardau în echivoc, Raquel devenea sfioasă şi se închidea în sine. Chiar şi când doamnele sporovăiau între ele despre diferitele feluri ale dragostei şi voluptăţii, fata asculta stânjenită şi fără plăcere; până şi cu prietena ei Layla vorbise despre astfel de lucruri numai în jumătăţi de cuvinte. Altfel stăteau lucrurile când versurile poeţilor istoriseau cum bărbaţi şi femei, prin pasiunea ce-i mistuia, îşi pierdeau minţile, sau când povestitorii de basme, cu ochii închişi şi faţa extaziată, pomeneau despre iubiri curate; atunci Raquel vedea în inima ei perindându-se imagini arzătoare, ameţitoare.

Cavalerii creştini vorbeau de asemenea mult despre dragoste, despre iubirile cavalerilor. Dar nu erau decât vorbe goale exagerate, era curtoazie, iar versurile de dragoste aveau ceva

rigid, îngheţat, ireal. Câteodată îi trecea prin gând să se întrebe cum ar fi dacă unul din aceşti cavaleri îmbrăcaţi în fier sau în veşminte grele de brocart şi-ar lepăda învelişul ca s-o îmbrăţişeze. Era o închipuire care-i tăia răsuflarea, dar curând totu-i părea din nou ridicul şi în acest comic dispărea iluzia excitantă.

Şi acum iată-l pe acest rege. Îi vedea gura goală, fără mustaţă, în mijlocul bărbiei blonde-roşcate, îi vedea ochii limpezi, sălbatici. Îl auzea spunând, nu tare şi totuşi aşa fel încât să-ţi răsune în urechi şi în inimă: O vreau! Raquel nu era fricoasă, dar vocea lui o înspăimântase. Dar nu era numai spaimă. Te, pătrundea până-n adânc vocea asta a lui. Poruncea, şi ăsta era felul lui de curtoazie, şi chiar dacă nu era un fel delicat, ales, era totuşi foarte bărbătesc şi deloc ridicol.

Şi i-a poruncit: Iubeşte-mă, şi ea s-a simţit zguduită până-n străfundul inimii ei. Era ca al Treilea Frate stând în faţa peşterii şi neştiind dacă, din lumina limpede a zilei, să intre în crepusculul auriu-mat; în peşteră era prinţul duhurilor bune, dar era acolo şi moartea, nimicitoarea tuturor lucrurilor, şi pe cine va găsi acolo al Treilea Frate?

Tatăl călărea lângă ea, liniştit, fără nicio urmă de îngrijorare pe faţă. Ce bine că-şi avea tatăl! Cuvântul regelui făcea ca ea să fie nevoită pentru a doua oară să-şi schimbe viaţa din temelie. Cel ce avea să hotărască era părintele ei. Apropierea lui fizică, ochiul său prietenos şi atent îi insuflau siguranţă.

Dar, în ciuda liniştii aparente, Don Iehuda se afla el însuşi într-un vârtej de gânduri şi sentimente contradictorii. Raquel, Raquel a lui, fiica lui Raquel, gingaşa, deşteapta, florala, să fie dată pradă acestui om!

Don Iehuda devenise un om mare într-o ţară islamică, unde obiceiul şi legea permiteau bărbatului să aibă mai multe soţii. Soţia de-a doua se bucura chiar de prestigiu. Dar nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că un bărbat de rangul neguţătorului Ibrahim şi-ar putea da fiica nu importă cui ca soţie de-a doua, nici chiar emirului.

Don Iehuda personal nu iubise niciodată vreo femeie afară de mama Raquelei, pe care un accident, o întâmplare stupidă o ucisese puţin după naşterea lui Alazar. Dar Don Iehuda era un bărbat nestăvilit, avusese încă pe când soţia lui trăia şi alte femei, iar după moartea ei multe altele; totuşi pe Raquel şi pe

Alazar îi ţinuse departe de aceste femei. Se desfătase cu dansatoare din Cairo şi Bagdad, cu târfe din Cadiz, renumite pentru măiestria lor; dar adeseori, după aceea, simţise un dezgust şi se scăldase în apă curgătoare înainte de a se arăta în faţa curată a fiicei lui. Nu putea să lase pe Raquel a lui pradă acestui barbar crud, roşcovan, ca să se culce cu ea.

Gloria familiei Ibn Esra era că făcuse pentru poporul ei mai mult decât oricare altă spiţă a evreilor sefarzi şi dacă era în joc soarta neamului lui Israel, atunci această mândră familie luase asupra ei umilinţele ce îi erau impuse. Dar era cu totul altceva să se înjosească el însuşi, şi cu totul altceva să-şi înjosească propria fiică.

Iehuda ştia că acest Alfonso nu tolera să fie contrazis. Avea de ales între a-i ceda fiica sau a fugi. Să fugă foarte departe, afară din toate ţările creştinătăţii; căci pretutindeni îi va ajunge patima lui Alfonso, pe el şi pe copila sa. Trebuia să se ducă într-o ţară depărtată, răsăriteană, islamică, unde, sub ocrotirea lui Saladin, evreii mai trăiau în siguranţă. Trebuia să fugă împreună cu copiii lui, despuiat şi sărac, acoperit doar de datorii; căci tot ce poseda fusese plasat în ţările lui Alfonso. Fugar şi mizer, aşa cum venise la dânsul Rabbi Tobia, se va duce apoi la Kasse-eş-Şama, la bogaţii şi puternicii evrei din Cairo.

Dar chiar dacă şi-ar smulge mândria din inimă şi ar fi gata să ia asupră-şi prăbuşirea, sărăcia şi surghiunul: i-ar fi permis s-o facă? Dacă şi-ar salva copila de la umilitoarea promiscuitate, mânia lui Alfonso s-ar abate asupra tuturor evreilor ţării. Evreii din Toledo nu-şi vor mai putea ajuta fraţii din Francia şi nici chiar pe ei înşişi. Alfonso va transfera arhiepiscopului zeciuiala lui Saladin şi va priva Aljama de drepturi. Şi evreii vor spune: „Iehuda, meşumadul acela ne-a distrus”. Şi vor spune: „Un Ibn Esra ne-a salvat, dar acest Ibn Esra ne-a distrus”.

Ce trebuia să facă?

Şi Raquel aştepta. Simţea puternic cum fata din lectica de lângă el aştepta. În inima lui rostea ruga marii nenorociri: „O, Allah, îţi cer ajutorul la ananghie şi deznădejde. Scapă-mă de slăbiciunea şi nehotărârea mea. Ajută-mă să ies din propria-mi laşitate şi josnicie. Scapă-mă de asuprirea oamenilor”. Dar apoi rosti cu glas tare:

— Ne aflăm în faţa unei grele hotărâri, fiica mea. E nevoie să mă sfătuiesc cu mine însumi înainte de a sta de vorbă cu tine.

— Cum porunceşti tu, tată, răspunse Raquel.

Şi îşi zise în sinea ei: „Va fi bine dacă vei hotărî să plecăm, va fi bine şi dacă vei hotărî să rămânem”.

Don Iehuda şedea în fapt de noapte în biblioteca lui, sub lumina blândă a lămpii şi citea din Cartea Sfântă.

Citea istoria sacrificării lui Isaac. Dumnezeu îl chemă pe Abraham, iar acesta răspunse: Aicea sunt, şi se pregăti să-şi înjunghie drept jertfă unicul, iubitul fiu.

Iehuda se gândea cât de mult îi fusese înstrăinat fiul Alazar. Pe băiat îl atrăgea peste măsură viaţa cavalerilor din palatul regal şi se îndepărta de înţelepciunea şi tradiţia evreiască şi arabă. E drept că ceilalţi paji îl făceau pe băiatul de evreu să simtă că era un intrus; dar se părea că străduinţa lui de a se asimila cu ei creştea datorită rezistenţei celorlalţi, aşa că se simţea ocrotit de vădita favoare a regelui.

Era de-ajuns că acest om, Alfonso, îi luase fiul. Să nu-i ia acum şi fiica. Iehuda nu-şi putea închipui casa fără prezenţa deşteaptă, veselă a Raquelei.

Şi desfăcu alt sul al scripturii şi citi despre Jephta, care a fost fiul unei desfrânate şi era tâlhar, dar pe care copiii lui Israel, la mare ananghie, l-au făcut căpetenia şi judecătorul lor. Şi înainte de a porni împotriva duşmanilor, a fiilor lui Ammon, a făcut un jurământ şi a spus: Dacă tu, Adonai, mi-i dai pe mână pe fiii lui Ammon, atunci eu îţi voi dărui şi jertfi ce-mi va ieşi în cale din uşile casei mele, dacă mă întorc teafăr acasă. Şi după ce i-a biruit pe fiii lui Ammon, s-a reîntors acasă şi iată, fiica lui îi ieşi în întâmpinare cu sunet de tobe şi joc, şi el nu avea afară de ea nici fiu şi nici altă fiică. Şi s-a întâmplat, de cum o zări, că-şi sfâşie hainele şi grăi: Ah, fiica mea, cum mă mai arunci în nenorocire şi te afli printre cei ce mă chinuie! Şi făcu ce-i poruncea jurământul pe care-l jurase.

Şi Iehuda avea în faţa ochilor viziunea obrazului tras, palid, întunecat al lui Rabbi Tobia şi îi auzea glasul vlăguit şi totuşi atât de stăruitor, povestind cum în comunităţile Franciei tatăl îşi jertfea fiul şi mirele mireasa pentru numele celui atotputernic.

Ceea ce i se cerea lui era altceva. Era mai uşor şi era mai greu să-ţi laşi fiica pradă poftelor trupeşti ale acestui rege creştin.

În dimineaţa următoare, Don Iehuda se duse la prietenul său Musa şi îi spuse fără înconjur:

— Acest rege creştin o vrea pe fiica mea ca să se culce cu dânsa. E gata să-i dăruiască imediat castelul La Galiana, pe care m-a pus să-l refac pentru el. Trebuie să fug sau să-i cedez fata. Dacă fug, îi încolţeşte pe toţi evreii aflaţi în puterea lui şi e pierdut refugiul multora prigoniţi în ţările regelui Franciei.

Musa se uita la chipul celuilalt şi vedea cât de tulburat e; căci în faţa prietenului său, Iehuda îşi lepăda masca. Şi Musa îşi spuse: Are dreptate. Dacă nu se supune, sunt ameninţaţi nu numai el şi copilul său, dar şi eu, şi evreii din Toledo sunt ameninţaţi, şi acest evlavios şi înţelept şi ciudat de zăpăcit Rabbi Tobia, şi sunt ameninţaţi toţi cei pentru care intervine Tobia, şi sunt tare mulţi. Apoi, dacă Iehuda nu se va mai număra printre sfetnicii regelui, cu siguranţă că marele război va izbucni mai curând.

Şi Musa îşi spuse: Îşi iubeşte fiica şi nu vrea să-i dea niciun sfat care să nu fie spre mântuirea ei şi mai ales nu vrea cu niciun chip s-o silească. Dar vrea ca ea să rămână şi să se supună regelui. Se amăgeşte zicându-şi că se află în faţa unei grele alternative, dar s-a hotărât demult, vrea să rămână, nu doreşte să se arunce în braţele sărăciei şi mizeriei. Dacă n-ar vrea să rămână, ar fi spus-o din capul locului: Trebuie să fugim. Şi eu aş vrea să rămân. Cu greu m-aş resemna să mă pomenesc pentru a doua oară în sărăcie şi surghiun.

Musa împărtăşea vederile musulmanilor despre dragoste şi plăcere. „Lirica” rafinată, spiritualizată a cavalerilor şi barzilor creştini îi părea o himeră, o rătăcire; iubirea la preoţii arabi era palpabilă, reală. Mureau şi tinerii lor din dragoste şi fetele lor se topeau de dorul iubitului; dar nu era nicio nenorocire dacă bărbatul se culca şi cu o altă femeie. Dragostea era o chestie de simţuri, nu de spirit. Mari erau plăcerile dragostei, numai că erau plăceri efemere, incompatibile cu fericirea senină a cercetării şi cunoaşterii.

În străfundul sufletului ştia doar şi prietenul său Iehuda că sacrificiul ce i se cerea Raquelei nu era chiar atât de groaznic. Dar dacă Musa nu-l îmbărbăta cu vorbe înţelepte, Iehuda, ca să se fălească faţă de sine însuşi şi de ceilalţi cu sufletul şi misiunea lui, va face totuşi ceea ce e greşit şi va pleca din Toledo pentru „mântuirea” fiicei lui. Dar probabil că în niciun caz pentru mântuire. Căci ce o aştepta pe Raquel dacă nu devenea a doua soţie a acestui rege? Dacă lucrurile merg bine, Iehuda o

va mărita cu fiul vreunui arendaş de impozite sau al unui om bogat. Nu era deci mai bine să aibă mari bucurii şi dureri, dar o soartă măreaţă, decât una mediocră sau obscură? De pe perete aforismul arab îndemna: „Nu căuta aventura, dar nici nu te feri din calea ei”. Raquel era copilul tatălui ei; dacă avea de ales între o soartă cumsecade, ştearsă, şi una nesigură, riscantă, luminoasă, ar alege-o pe cea riscantă.

— Întreab-o pe ea, Iehuda, zise el. Întreabă-ţi copilul.

— Eu să-i forţez fetei hotărârea? răspunse Iehuda sceptic. E ea deşteaptă, dar ce ştie despre lume!? Şi ea să hotărască soarta a mii şi mii de oameni?

— Întreab-o, reluă Musa limpede şi concret, întreab-o dacă omul acesta o dezgustă. Dacă nu, rămâi pe loc. Ai spus doar tu însuţi că, dacă fugi cu ea, se abate nenorocirea pe multă lume.

— Şi eu, ripostă Iehuda mânios şi sumbru, eu să plătesc bunăstarea celor mulţi cu destrăbălarea fiicei mele?

Musa îşi zicea: „Iată-l sincer indignat, deşi aşteaptă să-i scot indignarea din cap şi să-i combat morala. În sinea lui e hotărât să rămână. Trebuie să facă ceva, simte imboldul să facă ceva, nu se simte bine când nu face nimic. Şi numai dacă are putere, poate să se mişte aşa cum vrea. Putere are numai dacă rămâne. Poate chiar, dar nu şi-o mărturiseşte, socoteşte drept un noroc că acest rege râvneşte la fata lui şi visează de pe acum în ce fel ar putea scoate din lascivitatea acestui bărbat belşug şi înflorire pentru Castilia şi pentru evrei, şi putere pentru sine.” Musa îşi privea cu amărăciune ironică prietenul.

— Cum te mai frământi! răspunse el. Vorbeşti de destrăbălare. Dacă regele ar vrea să facă din Raquel a noastră târfa lui, s-ar întâlni cu ea în ascuns. În loc să procedeze astfel, o instalează la Galiana, el, regele creştin, pe evreică, acum, în plin Război Sfânt.

Cuvintele prietenului îl atinseră pe Iehuda. Când stătuse ochi în ochi cu regele, a simţit ură şi mânie în faţa sălbăticiei şi cruzimii acestui bărbat, dar şi un respect ostil pentru mândria şi voinţa lui de neînfricat. Musa avea dreptate: o voinţă atât de înspăimântător de puternică era mai mult decât o simplă poftă libidinoasă.

— O a doua soţie nu e în uzul acestei ţări, observă fără elan Iehuda.

— Atunci va introduce regele acest uz, răspunse Musa.

— Fiica mea nu trebuie să fie o astfel de soţie a nici unui bărbat, nici chiar a unui rege! rosti Iehuda.

— Soţiile de-a doua ale strămoşilor, dădu Musa de gândit, au devenit mamele seminţiilor voastre. Şi cum rămâne cu Hagar, a doua soţie a lui Abraham? A dat naştere unui fiu care a ajuns străbunul celui mai puternic popor al lumii şi numele lui era Ismael.

Şi cum Iehuda tăcea, exclamă încă o dată şi mai stăruitor:

— Întreabă-ţi copila dacă omul acela îi face scârbă.

Iehuda mulţumi prietenului său şi îl părăsi.

Şi se duse acasă, îşi chemă fiica şi grăi:

— Cercetează-ţi inima, copila mea, şi vorbeşte-mi deschis. Dacă acest rege va veni la tine, la Galiana, îţi va face scârbă? Dacă spui: „omul ăsta mă dezgustă”, te iau de mână şi-l chem pe fratele tău Alazar şi pornim la drum şi trecem peste munţii nordici în ţara contelui din Toulouse şi de acolo mai departe, prin multe ţări, până la împărăţia sultanului Saladin. Regele n-are decât să spumege şi năpasta să se abată asupra a mii de oameni.

Raquel îşi simţi inima plină de mândră supunere şi de sălbatică dorinţă de a cunoaşte. Era fericită să fie o făptură aleasă, cum e tatăl ei, o unealtă a lui Allah, şi era cuprinsă de un simţământ aproape insuportabil de aşteptare. Şi zise:

— Acest rege nu-mi face scârbă, tată.

— Gândeşte-te bine, fiica mea, o îndemnă Iehuda. Poate din cuvintele tale se va abate asupra capului tău multă mâhnire.

Dar Doña Raquel repetă:

— Nu, tată, nu mă dezgustă.

Nu pronunţase bine aceste vorbe, că se şi prăbuşi leşinată.

Iehuda se sperie de moarte. Îi şopti versete din Coran la ureche şi o strigă pe doica Sa’ad şi pe camerista Fátima ca să o culce pe Raquel şi-l chemă pe Musa, medicul.

Dar când acesta sosi, înainte de a o căuta, fata zăcea într-un somn liniştit, adânc, sănătos.

Odată hotărârea luată, îndoielile lui Iehuda îl părăsiră şi îi reveni încrederea că va putea acum să-şi impună toate planurile. Chipul său radia atâta cutezătoare seninătate, încât Rabbi Tobia îl privea cu ochi mustrători şi îngrijoraţi. Cum putea

un fiu al lui Israel să fie atât de vesel în aceste vremi de suferinţă? Dar Iehuda îi spuse:

— Întăreşte-ţi inima, învăţătorul şi stăpânul meu, nu va mai dura mult şi îţi voi da vestea cea bună pentru fraţii noştri.

La rândul ei. Doña Raquel se plimba când cu faţa strălucind, când adânc preocupată şi retrasă, mereu în aşteptare. Doica Sa'ad tot stăruia să-i mărturisească ce se întâmplă, dar fata nu-i spunea nimic şi bătrâna se simţea jignită. Raquel dormea bine, dar înainte de a putea adormi, sau când aştepta să-i vină somnul, o auzea parcă pe prietena ei Layla cum îi spunea: Săraca de tine, şi-l auzea pe Don Alfonso cum îi poruncea: O vreau. Numai că Layla era o fetiţă proastă, iar Don Alfonso un prinţ şi un stăpân vestit.

A treia zi Don Iehuda zise:

— Îi voi da acum regelui răspunsul nostru, copila mea.

— Pot să-i împărtăşesc părintelui meu o dorinţă? întrebă Raquel.

— Spune-mi ce dorinţă ai, răspunse Don Iehuda.

— Atunci, zise Raquel, îmi doresc ca, înainte de a mă duce la Galiana, să fie zugrăvite pe pereţi inscripţii care să-mi amintească la timp tot ce e drept. Şi te rog pe tine, tată, să alegi textele.

Dorinţa Raquelei îl mişcă pe Iehuda.

— Dar vezi că, îi dădu el să mediteze, va dura o lună până ce frizele cu inscripţii vor fi gata.

Cu un surâs trist şi totodată voios, Doña Raquel răspunse:

— La asta m-am şi gândit, dragă tată. Îngăduie-mi, rogu-te, ca în acest răstimp să mai rămân la tine.

Don Iehuda o cuprinse în braţe, îi strânse obrazul la pieptul său ca să-l poată vedea de sus şi în clipa aceea îşi dădu seama că faţa fetei oglindea aceeaşi încordare deznădăjduită şi bucuroasă care-l copleşea şi pe el.

Un alai solemn, condus de secretarul lui Iehuda, Ibn Omar, părăsea Castillo Ibn Esra. Bărbaţi şi catâri duceau comori de tot felul, covoare minunate, vaze preţioase, săbii şi pumnale splendid ornamentate, mirodenii alese; chiar şi doi cai pur-sânge făceau parte din alai, şi trei cupe mari pline cu *maravedi* de aur erau aduse şi ele. Alaiul străbătu piaţa centrală,

Zocodevér, şi urcă spre palatul regal. Oamenii căscau gura, înţelegând că e o caravană cu daruri.

La palat, cameristul de, serviciu îi raportă regelui:

— Misiunea a sosit.

Alfonso nedumerit, întrebă:

— Ce fel de misiune?

Aproape buimăcit de mirare, urmărea cu privirea cum se aduceau comorile înlăuntrul castelului. Darurile lui Ibn Esra erau în mod evident răspunsul la cererea sa, a regelui; evreul i le oferea, cum le plăcea necredincioşilor, în chip simbolic. Dar evreul rămânea în umbră ca de atâtea ori, simbolul lui era prea subtil. Don Alfonso nu-l înţelegea.

Trimise după Ibn Esra.

— La ce-mi trimiţi tot calabalâcul ăsta de aur? se răsti el la Iehuda. Vrei cumva să mă mituieşti pentru circumcişii tăi? Vrei să mă răscumperi pentru Războiul Sfânt? Sau ce naiba trădare vicleană aştepţi de la mine? E o neobrăzare diabolică.

— Iartă-l pe servitorul tău, Don Alfonso, răspunse nepăsător Iehuda, că nu-ţi înţelege mânia. Ai dăruit nedemnului de mine şi fiicei mele un dar cum nu se poate mai bogat. La noi, obiceiul e să răspundem la dar cu dar. M-am străduit să aleg tot ce-i mai frumos din ceea ce posed, ca să afle har în ochii tăi.

— De ce vorbeşti pe ocolite, omule? răspunse nerăbdător Alfonso. Spune-o aşa ca să priceapă un creştin şi cavaler: fiica ta vine la Galiana?

Stătea foarte aproape de evreu şi îi sufla cuvintele în obraz. Ruşinea îl sugruma pe Iehuda. „S-o mai şi spun, gândea el, să consimt în cuvinte brutale ca fiica mea să se culce în patul acestui om în timp ce regina lui locuieşte departe şi izolată în recele ei Burgos? Cu propriile mele buze să rostesc vorbele murdăriei şi înjosirii, eu, Iehuda Ibn Esra? Dar o să mi-o plătească, desfrânatul!”

În capul lui Alfonso gândurile se învălmăşeau: „Ard. Mă sfârşesc. Când o să vorbească odată câinele ăsta? Cum mă priveşte! Ţi se face frică numai când îl vezi cum se uită la tine.”

Don Iehuda se înclină. Se aplecă adânc, atinse cu mâna podeaua şi zise:

— Fiica mea va locui la Galiana, mărite rege, fiindcă doreşti să fie aşa.

Lui Don Alfonso îi trecu orice supărare. Pe faţa lui largă se răspândi o încântare fără margini, tinerească, luminând-o pe de-a întregul.

— Asta-i minunat, Don Iehuda! exclamă el. E o zi splendidă!

Îi era atât de sinceră copilăreasca bucurie, încât aproape că-l împăca pe Don Iehuda. Şi zise:

— O singură rugăminte are fiica mea: ca frizele casei La Galiana să poarte inscripţiile cuvenite înainte de a păşi din nou peste pragul castelului.

Don Alfonso, brusc din nou bănuitor, întrebă:

— Ce mai e şi asta? Vreţi să mă amăgiţi cu pretexte viclene?

Don Iehuda se gândea cu amărăciune la patriarhul Iacob care a trebuit să slujească pentru Rahel şapte ani şi încă o dată şapte ani, iar omul acesta nu voia să aştepte şapte săptămâni. Sincer şi plin de durere grăi:

— Uneltirile şi vicleşugurile sunt străine fiicei mele, Don Alfonso. Pricepe, rogu-te, că Doña Raquel cere să mai zăbovească un scurt răstimp sub ocrotirea tatălui ei înainte de a porni pe drumul cel nou. Pricepe, rogu-te, că tânjeşte după cuvintele înţelepciunii în care a fost crescută şi doreşte să le regăsească în noul, nu prea simplul lăcaş.

Cu glas răguşit, Alfonso întrebă:

— Şi cât o să dureze povestea asta cu inscripţiile?

— În mai puţin de două luni, răspunse Iehuda, fiica mea se va afla în castelul La Galiana.

PARTEA A DOUA

Şi se închise cu evreica aproape şapte ani de zile şi nu se mai gândea nici la sine, nici la ţara lui şi nu-i mai păsa de nimic altceva.

Alfonso el Sabio, Cronica General, pe la 1270

Şapte ani rămase craiul,
Cu evreica, sub zăvoare,
Nimenea să nu-i despartă,
Şi-i era atât de dragă
Încât îşi uită regatul
Şi uită de sine însuşi.

Din romanţa lui Sepulveda

Capitolul întâi

Alfonso deschise ochii şi se pomeni deodată complet treaz. Nu avea nicăieri şi niciodată nevoie de o tranziţie de la somn şi vis la realitate. Se simţea şi acum la largul lui în neobişnuita cameră arabă în care, prin fereastra mică acoperită de o perdea deasă, lumina dimineţii pătrundea estompată.

Gol, zvelt, cu pielea albă, cu părul blond-roşcat, stătea culcat în patul somptuos, lăsându-se în voia lenii, profund mulţumit.

Dormise singur. Raquel, după câteva ore, îl trimisese în dormitorul lui; procedase la fel şi în cele trei nopţi precedente. Voia să fie singură când se deşteaptă. Obişnuia, seara şi dimineaţa, înainte de a se arăta, să se pregătească îndelung, se scălda în apă de trandafiri şi se îmbrăca încet şi cu multă grijă.

Regele se sculă, se întinse, începu să umble gol încoace şi încolo pe covoarele nu prea mari din încăpere. Fredona în sinea lui şi cum de jur-împrejur totul era atât de molcom şi de înăbuşit, începu să cânte mai tare, tot mai tare, un cântec războinic, să cânte cu bucurie, din fundul rărunchilor.

De când se afla la Galiana, nu văzuse în afară de grădinarul Belardo niciun suflet de creştin; nici măcar pe prietenul său Garcerán, care venea în fiece dimineaţă să se intereseze de dorinţele şi poruncile regelui, nu-l primise. Înainte vreme fiecare oră fusese plină de oameni şi de activitate sau de sârguinţă şi discuţii; acum, pentru întâia oară, era trândav şi singur. Uitate erau acum Toledo, Burgos, Războiul Sfânt, întreaga Hispanie, nimic nu mai era pe lume, numai el şi Raquel. Se mira el singur de această situaţie cu totul nouă, bucurându-se de ea. Ce trăia el aici, era viaţa adevărată; tot ce fusese până atunci nu era decât somnolenţă.

Se opri din cântat, se întinse, căscă zgomotos, începu să râdă fără niciun motiv.

Apoi era iar împreună cu Raquel. Luau gustarea de dimineaţă, el supă de găină cu plăcintă de carne, ea un ou, dulceaţă, fructe; el bea vin de mirodenii tăiat cu apă, ea suc de lămâie cu mult zahăr. Se uita la ea mândru şi bucuros. Raquel era învăluită într-o rochie uşoară de mătase; purta şi o mică eşarfă, aşa cum se cuvenea unei femei măritate. Dar putea să se învăluie şi să se acopere cât îi plăcea, el tot cunoştea fiecare părticică a trupului ei.

Sporovăiau cu însufleţire. Ea trebuia să tot explice şi să povestească; atâtea lucruri ce o priveau îi erau lui străine şi toate voia să le ştie şi o înţelegea fie că vorbea araba, latina sau castiliana. Şi lui îi trecea prin minte mereu ceva nou ce desigur că o interesa şi trebuia să-i comunice. Fiecare cuvânt rostit de unul din ei era important, chiar dacă ar fi fost oricât de neînsemnat şi de anodin, iar dacă după aceea rămâneau singuri, îşi aminteau unul de cuvintele rostite de celălalt şi le comentau şi surâdeau. Era minunat că se înţelegeau atât de bine, deşi erau atât de diferiţi. În simţămintele lor cele mai intime erau la fel, asta o simţeau limpede, simţea fiecare acelaşi lucru: o neţărmurită fericire.

O, ce beatitudine, când fiinţele se contopesc! Simţeau cum se apropie această contopire, era din ce în ce mai aproape. Dura doar ceva mai mult decât cea mai scurtă părticică a unei clipe şi era prezentă această contopire, şi tânjeau de dorul ei şi căutau să o prelungească, căci dorinţa era la fel de minunată ca şi împlinirea ei.

La Galiana avea un parc mare. Înăuntrul zidurilor ce îl împrejmuiau albe şi severe, descopereai mereu câte ceva nou şi de toate cele, de pădurice, de chioşc, de iaz, de casa însăşi, se legau poveşti şi amintiri stranii. Aşa se aflau, părăsite la vechiul lor loc, două cisterne pe jumătate distruse – acea străveche maşină de măsurat timpul a lui Rabbi Hanan. Raquel îi istorisi lui Alfonso despre viaţa şi moartea rabinului; Alfonso o ascultă, dar n-avea ce alege din toată povestea aceea, nu-i spunea nimic.

Cunoşteau amândoi şi comentau cu plăcere povestea acelei prinţese Galiana al cărei nume îl purta acum proprietatea. Castelul i-l clădise tatăl ei, regele Galafré din Toledo. Atraşi de renumele frumuseţii ei, veniseră mulţi s-o ceară de nevastă, iar printre ei şi Bradamante, regele Guadalajarei învecinate, un bărbat de statură uriaşă, căruia regele Galafré îi promisese mâna fiicei lui. Dar şi regele franc Carol-cel-Mare, auzind de frumuseţea prinţesei Galiana, veni la Toledo sub numele de împrumut Mainét, luă slujba la Galafré şi birui pe cel mai înverşunat duşman al regelui, califul din Córdoba. Galiana se îndrăgosti de viteazul Carol şi recunoscătorul rege îi făgădui lui mâna fiicei sale. Dar atunci pretendentul amăgit, giganticul Bradamante, porni război cu Toledo şi îl provocă pe Mainét-Carol la duel. Acesta primi, îl învinse şi-l ucise pe uriaş. Atâta doar că

ascensiunea rapidă a lui Carol îi atrase mulţi duşmani, aceştia îi băgară regelui în cap că Mainét năzuieşte la tronul lui şi Galafré hotărî ca acesta să fie ucis. Însă prinţesa Galiana îşi preveni multiubitul, fugi cu el în oraşul Aix-La-Chapelle, se creştină şi îi deveni regină.

Raquel era în stare să creadă că Galiana se îndrăgostise de regele francilor şi că fugise cu el. Dar că uriaşul fusese răpus de Carol, asta n-o credea şi mai puţin chiar credea că Galiana trecuse la creştinism. Alfonso era de altă părere:

— Aşa a găsit scris Don Rodrigue în cărţile vechi şi el e un om foarte învăţat.

— Am să-l întreb odată şi pe unchiul Musa, hotărî Raquel.

Alfonso, niţel stârnit, zise:

— Palacio al Galianei a fost dărâmat pe când străbunul meu a cucerit Toledo. Nu a mai fost restaurat, deoarece Toledo se afla pe atunci în imediata apropiere a graniţei. Acum Calatrava şi Alarcos se află ferm în mâinile mele şi Toledo e bine apărat. Aşa că am putut să-ţi reconstruiesc La Galiana fără să mă expun nici unei primejdii.

Raquel surâdea discret. Nu avea nevoie să-i spună el cât de viteaz, de cavaler şi de mare rege este; doar o ştia tot omul.

Alfonso o puse pe Raquel să-i tălmăcească fâşiile cu maximele de pe pereţi; cele mai multe erau scrise cu litere antice, înrudite cu cele cufice, şi Raquel le citea fără greutate. Îi povesti cum învăţase ea să scrie şi să citească. Simple versete din Coran la început şi, în obişnuitul scris Neşi, cele nouăzeci şi nouă de nume ale lui Allah, apoi mai târziu învăţase vechea scriitură cufică şi, la sfârşit, de la unchiul Musa, cea ebraică. Alfonso îi iertă prea multa şi inutila ştiinţă, fiindcă ea era Raquel.

Printre aforismele de pe perete era una arabă străveche, atât de dragă unchiului Musa: „Mai bine un dram de pace decât un car de izbânzi”. Raquel îi citea proverbul; pline, întunecate şi mari se revărsau de pe buzele ei copilăreşti acele bizare cuvinte. Deoarece el nu le înţelegea, fata i le traduse în latina mai curentă: „O uncie de pace preţuieşte mai mult decât o tonă de victorii”.

— Asta-i absurd, declară categoric Alfonso. O fi bună maxima asta pentru ţărani şi târgoveţi, dar nu pentru cavaleri.

Cum însă nu voia s-o jignească, o îmbună:

— În gura unei doamne mai merge.

După un răstimp, reluă:

— Am compus şi eu odată o sentenţă. Era pe vremea când cucerisem Alarcos. Ocupasem creasta munţilor de la sud de Nahr el Abiad şi am pus-o sub paza unei gărzi puternice pe care am încredinţat-o unui anume Diego, vasal al baronilor mei de Haro. Omul a lăsat garda în părăsire şi inamicul a luat-o prin surprindere, şi era gata-gata să pierd Alarcos. Adormise acest Diego. Am pus să-l lege şi să fie pironit de ţăruşul unui cort. Apoi mi-am compus zicala. Stai să văd dacă mi-o mai amintesc. „De strajă să stea cel ce vrea să aibă capul şi scutul duşmanului. Lupul care doarme nu prinde nimic. Cel ce doarme nu dobândeşte nicio victorie.” Am pus să se scrie asta cu litere cât mai mari şi Diego trebuia s-o citească în prima dimineaţă, în a doua şi în a treia. Abia apoi am poruncit să i se scoată ochii care nu văzuseră nimic. După aceea am recucerit Alarcos.

Raquel se ţinu laconică toată ziua aceea.

Orele călduroase Raquel le petrecea de obicei în întunecimea tăcută a odăii ei, unde scoarţa de pâslă îmbibată de apă răspândea răcoare. Don Alfonso se întindea atunci în parc la umbra unui arbore, preferând apropierea grădinarului Belardo, care şi pe arşiţă robotea cu hărnicie sau se prefăcea că lucrează. Prima dată Belardo a vrut să o ia din loc, dar Alfonso l-a chemat lângă el; îi plăcea să stea de vorbă cu cei de jos. Vorbea graiul lor, îl vorbea cu intonaţiile lor, astfel că oamenii erau cuceriţi şi, cu tot respectul, îi spuneau adevărul. Obrazul rotund, gras, şiret al lui Belardo şi felul său cinstit şi pişicher totodată îl amuzau pe rege. Îi făcea adeseori semn şi se întreţinea cu el.

Cum Belardo avea un glas plăcut, Alfonso îl punea să-i cânte, de preferinţă romanţe. Aşa era una despre doamna Florinda, numită şi La Cava. Florinda, spunea cântecul, şi duduia ei, crezându-se neobservate, şi-au dezvelit picioarele suple şi le măsurau conturul cu ajutorul unei panglici galbene de mătase. Şi cele mai albe şi mai frumoase picioare erau ale Florindei. Dar pitit după perdeaua unei ferestre, regele Rodrigo le urmărea jocul şi inima îi ardea de un foc tainic. O chemă pe Florinda la el şi îi spuse: „Florinda, înflorito, sunt orb şi bolnav de dragoste. Tămăduieşte-mi boala şi-ţi voi mulţumi cu sceptrul şi coroana mea”. Se spune în romanţă că, la început, ea nu-i răspunse, ba

se arătă chiar jignită. Dat până la urmă se întâmplă după voia lui şi Florinda, înfloritoare, îşi pierdu floarea. Curând regele avea să-şi ispăşească pofta josnică şi, împreună cu el, întreaga Hispanie. Şi când lumea se întreba: cine era mai vinovat? bărbaţii răspundeau: Florinda, iar femeile răspundeau: Rodrigo.

Aşa cânta grădinarul Belardo, şi Alfonso asculta, şi preţ de o clipă îl încerca bănuiala că omul îi amintise anume, cu neobrăzare, de soarta acelui Rodrigo, ultimul rege al goţilor. Căci tatăl sedusei Florinda, contele Julian, aşa cum relatau alte romanţe, se aliase cu arabii ca să se răzbune pe regele Rodrigo, îi adusese pe arabi în Spania şi astfel, din pricina patimii regelui Rodrigo, împărăţia goţilor creştini s-a dus de râpă. Dar grădinarul Belardo făcea o mutră prostănacă, nevinovată, semn că nu se gândise la nimic rău.

După-amiază, Raquel obişnuia să se scalde în iaz. Îl îndemna şi pe Alfonso să înoate cu ea. Numai cu sfiiciune se dezbrăca în faţa ei şi găsea că nu se cuvine ca ea să se dezbrace în faţa lui. Îl copleşeau toate prejudecăţile. Mahomed prescrisese credincioşilor săi trei, ba chiar cinci abluţii zilnice, chiar şi pentru evrei curăţenia corporală era poruncă sfântă şi de aceea biserica se uita cu repulsie la cei ce se spălau prea des.

Cu un strigăt discret, de plăcere, Raquel îşi muia piciorul în apă, apoi, brusc hotărâtă, se arunca în apă şi începea să înoate. Alfonso o urma, se delecta cu înotul şi scufundatul în adânc.

Şedeau goi la marginea apei şi se uscau la soare. Era cald, aerul vibra, miresme grele veneau dinspre straturile de flori şi de la portocali, greierii ţârâiau şi scârţâiau.

Pe neaşteptate, regele o întrebă:

— Ştii cumva povestea lui Rodrigo şi a Florindei?

Raquel o cunoştea.

— Dar că din pricina iubirii lor împărăţia goţilor s-a prăpădit, nu-i decât un basm, observă ea cu îndrăzneală. Unchiul Musa mi-a explicat asta întocmai. Statul creştin îmbătrânise, regii şi ostaşii goţi se moleşiseră. Aşa s-a făcut că ai noştri i-au biruit într-o luptă neaşteptată şi doar cu o mică oaste.

Îl supără pe Alfonso că ea spusese „ai noştri”. Dar interpretarea acestui suspect Musa nu-i displăcea.

— Poate că bătrâna ta cucuvea Musa să aibă dreptate, zise el. Regele Rodrigo era un prost soldat, de aceea s-a lăsat învins. Numai că, între timp, noi am deprins arta războiului, adăugă el

înălţându-se puţin, şi cel ce e astăzi moleşit, e poporul tău musulman cu toate covoarele şi versetele lui şi cu cele nouăzeci şi nouă de nume ale Domnului pe care le-ai învăţat tu. Le vom dărâma zidurile şi turnurile şi pe prinţii lor îi vom călca în praf şi le vom face oraşele una cu pământul şi le vom presăra cu sare. Pe musulmanii tăi îi vom azvârli în mare, doamnă. Vei apuca şi tu asta.

Se ridicase în picioare. Gol, dârz voios stătea el în soare.

Raquel se ghemui, copleşită de simţământul că e o străină. Era minunat acest Alfonso al ei cum stătea acolo, puternic, vesel, mândru, bărbăteşte, meritând din plin ca ea să-l iubească. Şi era mai deştept decât voia să arate. Era grandios, într-adevăr grandios, domnitorul născut al Castiliei şi poate al întregii Andaluzii scăldate în mare. Dar tot ce era mai bun, ce exista sub cer şi în cer, îi era străin. Nu ştia nimic despre cel mai important lucru, nu cunoştea nimic despre spirit. Dar ea ştia, fiindcă îşi avea tatăl şi pe Musa şi fiindcă le aparţinea lor, moştenitorii Cărţii Cărţilor.

Alfonso simţea ce se petrece cu ea. Ştia că-l iubeşte din tot sufletul pe el, cu tot ce ţinea de înzestrarea lui, virtutea lui şi forţa lui clocotitoare, care poate că era un cusur. Dar pentru ceea ce era mai bun la el, cavalerismul lui, putea cel mult să-l iubească dar nu şi să-l înţeleagă. Ce era un cavaler şi mai ales ce era un rege, nimeni n-ar fi putut-o face să înţeleagă. Câinii mei, gândea el cu grosolănie, pricep mai mult despre toate acestea, şi în clipa aceea regreta că nu şi-a adus cu sine la Galiana câinii lui cei mari. Cu totul nedesluşit simţea însă că în sufletul acestei Raquel există totodată ascunzişuri care îi sunt şi lui interzise. Exista ceva arab, evreiesc, straniu, din timpuri străvechi, pe care nu-l putea niciodată înţelege, doar cel mult să-l nimicească. Şi mai obscur şi mai puţin explicabil încă simţea el, pentru o clipă, că la fel i se întâmpla şi cu întreaga ţară a Hispaniei.

Ţara îi aparţinea lui, o stăpânea, i-o dăduse Dumnezeu, el era regele, o iubea. Dar în această Hispanie exista o vastă, foarte vastă parte, cea arabă, cea evreiască, şi partea aceasta, deşi supusă, îi era totuşi inaccesibilă.

Dar o zări apoi pe Raquel, cum şedea acolo ghemuită, aparţinându-i pe de-a-ntregul, pradă lui, o doamnă la ananghie, şi îşi aminti de datoria lui cavalerească. „Nu va fi mâine şi nici

poimâine ziua când îi voi azvârli pe musulmanii tăi în mare, o consolă el. N-am vrut să te necăjesc, fii sigură de asta.”

După abia câteva zile, se simţiră de parcă s-ar fi aflat aici de o viaţă întreagă. Cu toate acestea nu simţeau nici oboseală şi nici monotonie, zilele erau prea scurte şi nopţile erau prea scurte şi aveau mereu ceva nou de spus şi li se ofereau mereu noi distracţii.

Raquel şedea lângă fântâna ţâşnitoare din patio, povestind basme, şi apa se înălţa şi cădea şi ea povestea, douăzeci de basme, o sută de basme, şi ele se întreţeseau ca inscripţiile de pe pereţi. Îi povesti basmul cu îmblânzitorul de şerpi şi Nevasta lui şi cel despre Câinele cel darnic şi basmul cu Moartea iubitului din neamul Usra şi cel despre Dascălul mâhnit. Spuse şi povestea despre Monstrul cu un singur dinte, despre celălalt cu doi dinţi, şi aceea despre Nobilul care-a rămas însărcinat. Şi îi istorisi povestea cu Oul păsării Rock şi cea cu Portocala care, atunci când poetul a vrut s-o mănânce şi a pătruns în Portocală, s-a prefăcut într-un oraş mare şi l-au întâmpinat acolo cele mai năstruşnice aventuri.

Şedea pe marginea fântânii ţâşnitoare, cu capul sprijinit în mână, şi povestea, şi adeseori închidea ochii ca să vadă mai bine ceea ce povestea. Şi povestea în felul plastic al arabilor, cam aşa: „În dimineaţa următoare – bună dimineaţa, iubite ascultător şi rege – văduva noastră se duse la neguţător...” sau se întrerupea şi întreba: „Dar tu, iubite ascultător şi rege, ce ai fi făcut în locul vraciului?”

El asculta, şi tot ascultând cât e de plină lumea de lucruri miraculoase, îşi dădu deodată seama cât de miraculoasă este propria lui poveste, pe care până acum o luase drept ceva de la sine înţeles. Căci nu mai puţin colorat decât basmele ei era ceea ce i se întâmplase în viaţă lui însuşi: cum ajunsese rege la vârsta de trei ani şi cum se certau granzii pentru tutelarea lui şi îl cărau de la o tabără la alta, dintr-un oraş într-altul, până ce, băiat de paisprezece ani, cu o voce încă subţirică, la Toledo, din turla bisericii San Roman, chemase cetăţenii să sară în ajutorul lui şi să-l scoată din mâinile baronilor săi. Şi cum, încă foarte tânăr, a cerut mâna principesei britanice, ea însăşi abia un copil, şi cum a trebuit ea să străbată tot felul de drumuri ocolite, fiindcă ţara se afla în război cu León, până ce nunta s-a putut face în sfârşit. Şi cum în toată tânăra lui viaţă a purtat mereu

războiu şi s-a bătut cu necredincioşii, cu granzii rebeli, cu regele Aragonului, cu cel al Leónului, al Navarrei, al Portugaliei şi chiar, în toată smerenia, cu Sfântul Părinte. Şi cum a durat biserici şi mănăstiri şi fortăreţe şi, acum la urmă, acest castel La Galiana. Şi cum şedea azi aici, unde şi-a găsit rostul vieţii: femeia asta şi poveştile acestea, din care una era chiar propria-i viaţă.

Raquel născocea noi jocuri. I se arăta în haine băieţeşti pe care le purta în călătorii. Chiar şi sabia şi-o încingea; umbla ţanţoş, graţioasă, drăguţă şi stângace. Îi dăruise lui un halat cu broderii bogate din mătase grea, şi o pereche de papuci cusuţi cu perle. Dar el îşi îmbrăca fără plăcere halatul şi când ea îi ceru odată să se aşeze pe duşumea cu picioarele încrucişate, Alfonso se împotrivi supărat.

Ga să repare jignirea ce i-o adusese nesocotindu-i darul, regele i se înfăţişă în armură. Era doar cea uşoară, din argint, pe care o purta la solemnităţi. Raquel era sincer încântată văzându-l cât e de zvelt, de cutezător şi de elegant şi îi istorisi cum tremurase ea atunci când s-a luptat el cu taurul. Dar când îl rugă să i se arate în armura veritabilă, în aceea pe care o purta la bătălie, Alfonso se eschivă şi chiar atunci când se interesă de vestita lui spadă Fulmen Dei, Fulgerul lui Dumnezeu, regele nu-i dădu decât un răspuns vag.

Într-o zi îl lăudă doicii Sa'ad. Cum însă aceasta tăcea morocănoasă, Raquel o luă la sigur:

— Nu-ţi place, nu poţi să-l suferi.

— Cum aş putea să nu pot suferi pe cineva care-i place mieluşelei mele! o contrazise Sa'ad, dar apoi recunoscu: Mi-e necaz că nu te face sultana lui. Cu toate că eşti prea bună pentru o sultană.

Doica rămase îngrijorată şi nefericită şi, într-o zi, scoase din sânul ei enorm tot ce avea ea mai preţios, o amuletă de argint cu cinci raze ca degetele unei mâini. Era o „mână a Fátimei", o amuletă interzisă dar foarte binefăcătoare, şi o conjură pe Raquel s-o poarte, iar Raquel se înduioşă şi o luă.

De câte ori doica Sa'ad avea nevoie de lucruri din oraş, trebuia să se adreseze lui Belardo. Se înţelegeau anevoie şi rotofeiul ghiaur îi era tot atât de odios pe cât îi era ea lui. Dar amândoi simţeau nevoia să pălăvrăgească. Şedeau împreună pe o bancă la umbra unui pom, ea acoperită de sus până jos cu văluri, şi ocărau. Ea, presupunând că el nu o va înţelege,

exprima într-o arabă guturală, precipitată, păreri foarte dispreţuitoare despre Regele Stăpânul Nostru; el critica şi deplângea, într-o castiliană dură, odioasa crimă a regelui creştin care, în plin Război Sfânt, împărţea patul cu o evreică. Nu se înţelegeau între ei, dar se aprobau dând în tăcere din cap.

Între timp, Don Alfonso a poruncit să i se aducă la Galiana câinii, nişte dulăi imenşi, pe care Raquel nu-i putea suferi. Regele se hârjonea cu ei, la masă le arunca bucăţi de carne. Asta îi displăcea Raquelei, obişnuită cu ţinuta decentă, liniştită, ce trebuia păstrată în timpul mesei. Don Alfonso îi observa indispoziţia, renunţa să-şi mai aţâţe şi să-şi hrănească dulăii, dar apoi o lua de la început. Jucau şah. Raquel juca bine şi cu ambiţie, şi se gândea îndelung înainte de a face o mişcare. Lucrul acesta îl făcea pe rege nerăbdător şi o îndemna mereu să joace odată. Ea îşi ridica mirată privirea, – asemenea îndemnuri nu erau obişnuite în ţările islamice. El, pripit, vru la un moment dat să-şi retragă mişcarea. Raquel rămase uimită; o figură odată atinsă, trebuia jucată. Îi atrase prieteneşte atenţia asupra acestei reguli.

— La noi nu-i aşa, zise el şi îşi retrase mişcarea.

În tot timpul acelui joc Raquel rămase tăcută şi se sili să piardă partida.

Pescuiau cu undiţa. Se plimbau cu barca pe fluviul Tajo. Îl rugă să-i atragă atenţia când face greşeli în latina ei şi în castiliană şi încercă la rândul ei să-i corijeze araba. Pricepea repede, dar nu punea preţ pe asemenea lucruri.

La Galiana existau clepsidre, ceasuri solare şi ceasuri hidraulice; Raquel nu le arunca nicio privire. Singurul ei ceasornic erau florile. Se găseau trandafiri din Şiraz care se deschideau la amiază, apoi lalele de Konia care se desfăceau abia târziu, după prânz, apoi iasomia care-şi exala mireasma la miezul nopţii.

Numai că într-o dimineaţă, Garcerán pătrunse la Alfonso şi îi comunică:

— Tatăl meu e aici.

Fruntea lată, luminoasă a lui Alfonso se încruntă ameninţător.

— Nu vreau să văd pe nimeni! exclamă el. Nu vreau!

Garcerán tăcu un răstimp, apoi răspunse:

— Tatăl meu, primul tău ministru, îţi transmite că are atâtea mesaje cât păr cărunt în cap.

Alfonso, în papuci, umbla de colo-colo. Garcerán îl urmărea cu privirea, aproape că-i era milă de prietenul său. În cele din urmă Alfonso, supărat, spuse:

— Te rog spune-i tatălui tău să aştepte puţin. Am să-l primesc.

Don Manrique nu avu niciun cuvânt de reproş, vorbi de treburile curente de parcă abia ieri l-ar fi părăsit pe rege. Maestrul Ordinului din Calatrava cerea o audienţă într-o chestiune urgentă. Episcopul de Cuenca se afla la Toledo şi îl ruga să-i permită să raporteze personal regelui şi să-i spună o problemă a oraşului în care păstorea. Aceeaşi rugăminte o avea şi o delegaţie a oraşului Logroño precum şi o deputăţie din Villanueva. Oamenii erau neliniştiţi din pricină că regele nu stătea de vorbă cu nimeni. Alfonso replică violent:

— Oare sunt obligat să stau şi să aştept până vine un oarecare cu o rugăminte impertinentă? Nu sunt nici două luni de când i-am alocat episcopului din Cuenca o mie de *maravedi*. Nu vreau să-i văd mutra smerită şi lacomă.

Don Manrique, de parcă Alfonso n-ar fi spus nimic, urmă netulburat:

— Villanueva are promisiuni şi aşteaptă. Privilegiile pentru Logroño au nevoie de semnătura ta. Povestea cu Lope de Haro trebuie rezolvată, hotărârea e de multă vreme promisă. Maestrul Ordinului nu poate continua lucrările finale de construcţii din Calatrava fără decizia ta. Cetăţenii oraşului tău Cuenca aşteaptă în temniţele lui Castro.

Mohorât, dar fără enervare, Alfonso răspunse:

— Eu însumi a trebuit să aştept, o ştii doar, Don Manrique.

Şi, după un răstimp:

— Voi fi mâine la Toledo, se hotărî el subit.

Se duse la Raquel. Brusc – durerea şi necazul îl făceau stângaci – îi comunică Raquelei:

— Trebuie să plec mâine la Toledo.

Doña Raquel păli.

— Mâine? întrebă ea într-o doară.

— Dar rămân numai puţin, o asigură el grăbit, a treia zi sunt înapoi.

— A treia zi, îl îngână ea şi cuvintele sunau fără sens, ca şi cum n-ar fi înţeles. Nu te duce încă, îl rugă ea şi apoi iar şi iar: Nu te duce încă!

Porni călare în zori şi Raquel rămase singură.

Dimineaţa era interminabilă şi va veni o altă dimineaţă şi apoi o a treia înainte ca el să fie iar aici.

Raquel se duse în grădină, se plimbă pe malul lui Tajo, se întoarse în casă, se duse din nou în grădină, se uită înspre întunecosul oraş Toledo, şi trandafirul din Şiraz tot se mai ţinea închis şi încă nu era amiază. Dar după ce trandafirul se deschise, orele se scurgeau şi mai încet. De cum se împlini miezul zilei, Raquel se culcă în umbra odăii ei; era foarte cald, şi se întreba dacă nu se mai face niciodată seară. Şi se duse din nou în grădină, dar lalelele erau încă închise şi umbrele abia dacă se mai lungiseră puţin. În sfârşit, făcu întuneric, dar timpul trecea şi mai chinuitor.

După o noapte veşnică, se crăpă de ziuă şi începu o dimineaţă cenuşie, filtrându-se din ce în ce mai limpede prin perdele. Raquel se sculă, se lăsă îmbăiată, unsă cu alifii şi îmbrăcată, dar zăbovea şi şovăia. I se aduse gustarea de dimineaţă, dar fructele nu i se păreau destul de zemoase, dulciurile alese nu destul de dulci. Cu ochii ei lăuntrici îl vedea pe Alfonso, care acum nu era acolo, aşa cum, nepăsător şi lacom, mânca el şi bea. Îi vorbea, spunea cuvinte pline de dragoste despre chipul lui absent, îi lăuda obrazul osos, bărbătesc, părul blond-roşcat, dinţii nu prea mari, dar ascuţiţi. Mâinile ei îi mângâiau moliciunile şi coapsele, îi şoptea cuvinte lipsite de pudoare pe care nu le-ar fi putut spune unui Alfonso în carne şi oase, şi roşea şi râdea.

Îşi povesti basme sie înseşi. Basme în care se perindau uriaşi, lighioane ce se încăierau de moarte în jurul ei şi voiau să soarbă măduva din oasele duşmanilor lor. Pronunţau fraze pe care le rostise Alfonso, dar amplificate peste măsură. Alfonso era unul din aceşti sumbri fârtaţi, şi ea nu putea descoperi care-i el. De fapt nici măcar nu era el, era un ins transformat, un Alfonso vrăjit, care-şi aştepta iubita să-l izbăvească de vrajă şi să-l scape de înfăţişarea ce i-a fost dată cu sila. Şi ea îl va izbăvi.

Îşi aminti cum îi vorbise ea prima oară la Burgos şi cum îi spusese că nu-i place întunecosul lui castel. Şi se gândea la sultana lui, Doña Leonor, cum o măsurase cu o privire rece însă îngăduitoare, cântărind-o din ochi. O cuprinse o uşoară indispoziţie, dar o alungă.

Îi scrise lui Alfonso câteva rânduri, nu pentru ca el să le citească, dar trebuia să-şi recunoască ei înseşi cât de mult şi de înfocat îl iubeşte. Şi scria cu toată pasiunea inimii ei: „Eşti minunat, eşti cel mai mare cavaler şi erou al Hispaniei, ţi-ai pus viaţa-n joc pentru lucruri nesăbuite, fiindcă aşa trebuie să facă un cavaler, iar treaba asta e nechibzuită şi captivantă şi de aceea te iubesc. Iubitul, nerăbdătorul, războinicul meu, eşti zgomotos, furtunos, recalcitrant ca o pasăre sălbatică şi aş vrea să te am în braţele mele". Citi ceea ce scrisese şi privirea îi deveni grea, neînduplecată.

Ca să studieze limba, citise o cărticică de versuri france; una dintre poeme îi plăcuse în mod deosebit. Luă din nou cartea şi învăţă versurile pe de rost. „Zise doamna: «Voi face orice jurământ pentru tine, prietenul meu şi adevăratul dor al inimii mele, *mon ami et mon vrai désir*.» Zise cavalerul: «Cum de am meritat, doamnă, să mă iubeşti atât de mult?» Zise doamna: «Fiindcă eşti întocmai cum am visat, *mon ami et mon vrai désir*»".

Se duse în parc. Grădinarul Belardo culegea piersice şi ea îl rugă să lase – aşa cum se făcea asta în Sevilla – câteva fructe neculese, ca pomul să nu fie trist. Belardo se opri imediat din cules, dar Raquel îi simţi ostilitatea sub masca serviabilităţii.

Şedea pe malul lui Tajo şi se uita înspre Toledo şi visa. Se gândea la Alfonso în armura lui de argint. Îi va dărui o armură cum numai armurierul Abdullah din Córdoba ştia să facă, neagră-albăstrie, cu multe articulaţii, foarte elegantă, şi totuşi cu o protecţie mai bună decât cămaşa de zale a creştinilor. Tatăl ei va trebui să-i procure armura.

Deodată inima i se strânse la gândul că făgăduise părintelui ei să vină în seara din ajunul sabatului la dânsul şi să petreacă întreaga zi sfântă acolo. Nu el i-o ceruse, ea singură se oferise şi iată că uitase în acest răstimp! Îşi dădea consternată seama cât de mult îl îndepărtase pe tată din viaţa ei.

Vinerea asta se va duce neapărat la el. Nu, atunci se înapoia Alfonso. Dar vinerea viitoare o va face neapărat şi nimic n-are s-o reţină.

La Toledo, niciunul dintre sfetnici nu suflase o vorbă de reproş sau de mirare la adresa lui Alfonso, dar el simţea că-l dezaprobă. Numai că lui nu-i păsa de asta. Doar prezenţa unui

singur om i-ar fi fost penibilă, cea a lui Iehuda. Acesta însă nu venise.

Treburile îi umplură lui Alfonso ziua: primiri, consfătuiri, studiul documentelor. Regele vorbea, dezbătea, cumpănea argumente şi contraargumente, hotăra, iscălea. Se străduia să vadă oamenii şi lucrurile în cuvenita lumină rece, dar mereu îl cuprindea vraja înceţoşată a Galianei şi în timp ce vorbea şi lucra şi semna, gândea: Ce-o fi făcând ea acum? O fi oare pe Mirador sau la Patio? Şi oare poartă rochia cea verde?

Noaptea, ardea de dor. Încerca să se gândească la schiţa fortăreţei Calatrava şi la sfada lui cu episcopul din Cuenca. În loc de toate acestea, îi veneau în minte versetele arabe pe care i le recitase Raquel şi încerca să refacă întreaga poezie, dar în ciuda bunei lui memorii, nu putea găsi toate rimele şi se necăjea. Vedea limpede buzele Raquelei, de pe care se desprindeau versurile, şi nu le înţelegea şi ea încerca să-l ajute şi îşi deschidea braţele şi îl aştepta. Şi noi valuri de căldură îl treceau, iar pulsul îi zvâcnea mai repede şi nu mai putea sta în pat.

În sfârşit trecu şi eternitatea celor trei zile şi se afla din nou la Galiana şi aceeaşi bucurie nemărginită, răscolitoare, cerească îi umplea pe amândoi.

Ea îi dădea tot ce dorea el, dar nu ajungea. Nicio atingere nu era de-ajuns, niciun sărut, nicio îmbrăţişare, nicio contopire. Alfonso o dorea mai profund şi era furios că pofta lui rămânea nesăturată.

Era una cu ea, mai mult decât cu el însuşi. Îi putea spune lucruri pe care nu le spusese încă nimănui, nici chiar lui însuşi, lucruri copilăroase, regeşti, absurde; şi când credea că-i dezvăluise tot ce avea el mai tainic, apropierea ei îl făcea să descopere ceva şi mai tainic decât înainte. Îi era drag ca Raquel să-i răspundă; căci aproape totdeauna răspundea ceva neaşteptat şi el totuşi pricepea. Dar îi era dragă şi când tăcea; căci cine altcineva putea să tacă atât de grăitor, să aprobe, să refuze, să se bucure, să se plângă, să dojenească?

Şi iar nu mai exista pentru ei timpul, niciun ieri, niciun mâine, numai un astăzi împlinit.

Dar într-o zi Raquel reteză această fericire ruptă de timp.

— După masă, declară ea, mă duc la Toledo, la tatăl meu.

Alfonso o privi buimăcit. Era nebună? Era el nebun? Nu se poate ca ea să fi spus aşa ceva. N-a înţeles-o bine. O întrebă bâiguind. Ea stărui:

— Astăzi după-masă mă duc la tatăl meu. Duminică dimineaţa mă înapoiez.

Regele simţea că-l apucă nebunia.

— Nu mă iubeşti, se indignă el. Abia ne-am cunoscut şi te şi mână dorinţa să pleci. E o jignire de moarte. Nu mă iubeşti!

În timp ce el profera cuvinte aspre şi mereu mai aspre, ea îşi zicea: E teribil de singur mândrul rege! Nu are pe nimeni în afară de mine. Eu îl am şi pe el şi pe tata.

Totuşi întregul ei triumf nu-i alina durerea de-a dreptul fizică ce o resimţea de pe acum la gândul că diseară şi la noapte şi apoi o întreagă zi lungă şi încă o întreagă noapte lungă va fi departe de el.

Capitolul al doilea

Don Iehuda simţea cu şi mai multă amărăciune lipsa Raquelei, mai mult chiar decât se aşteptase. Din când în când îl cuprindea o gelozie sufocantă pe Alfonso. Dar pe urmă îşi închipuia iar că cel detestat de el, într-un moment de toană nesocotită, i-o va trimite înapoi pe Raquel, distrusă şi sfârşită.

Alazar îi dădea de asemenea de gândit. Situaţia echivocă a Raquelei, ruşinea notorie a surorii şi a părintelui său, îi făceau băiatului viaţa la castel din ce în ce mai grea. Dar nu se încredinţă tatălui său, aşa cum se temea şi spera acesta; dimpotrivă, se închisese în sine, se arăta tot mai rar şi, ori de câte ori îl vizita – şi asta tot mai rar – stătea tăcut şi abătut.

Primul sabat de după plecarea Raquelei se apropia.

Sabatul fusese dintotdeauna, chiar şi la Sevilla, o mare sărbătoare pentru Iehuda. Această a şaptea zi, ziua odihnei, o dăruise Dumnezeu poporului său pentru ca neamul lui Israel să se simtă şi în vremuri de restrişte liber şi înălţat peste celelalte popoare. Harnicul Iehuda obişnuia să sărbătorească sabatul din plin, lăsa de o parte lumea afacerilor şi se bucura de predestinarea poporului său şi de a sa proprie.

Sperase, împotriva oricărei logici, că Raquel va veni în prima sâmbătă. Cum ea nu venise, raţiunea lui triumfă asupra dezamăgirii sale. În sâmbăta următoare însă, nici raţiunea şi, nici voinţa lui încordată nu-i mai putură potoli mâhnirea ce-l rodea. Născoci o sută de motive care ar fi putut-o împiedica pe Raquel să vină; dar sterila scormonire: ce-o fi cu copila mea? de ce m-o fi părăsit? îl sfredelea neîncetat.

Apoi Alfonso venise la Toledo. Iehuda se simţi ispitit să se ducă la el, avea doar bunul pretext al treburilor urgente. Dar îi era teamă de el însuşi şi de inima lui, aşa că nu se înfăţişă la Alfonso. Aşteptă să-l cheme regele, aşteptă prima zi, şi a doua şi a treia, şi era bucuros că Alfonso nu-l chema şi răsuflă uşurat când regele părăsi Toledo fără să-l fi chemat.

Şi veni şi al treilea sabat, tot fără Raquel. Aşadar regele, creştinul, soldatul, omul fără spirit şi fără conştiinţă, se unise cu fiica lui, cândva atât de iubită, atât de drăgăstoasă, se asociaseră ca să-l chinuiască pe el prin tăcere, să-i sfâşie inima. O pierduse pe Raquel.

Apoi însă sosi mesajul ei. Şi pe urmă, înainte de ziua sabatului, apăru şi ea.

Iehuda avea o adevărată aversiune pentru atingerea trupească, dar o apucă pe Raquel aproape brutal, o îmbrăţişă, îi plecă puţin capul pe spate, îi sorbi privirea. Ea se cuibări în braţele lui, închise ochii, aşa că el nu putu cunoaşte prin ce trecuse ea. Un lucru era sigur – că nu părea dezorientată, rămăsese Raquel a lui şi se făcuse şi mai frumoasă.

O rugă să aprindă lumânările, aprinsul fiind, după vechea datină, prerogativa femeilor; ele făceau lumină în noaptea de sabat ce se lăsa, şi era o seară frumoasă. Tatăl intonă cântecul de sâmbătă al lui Iehuda Halevi: „Vino, iubite, vino, Sabbat, mireasa să-ţi întâmpini" şi, jubilându-şi fericirea, rosti psalmul lui David: „Bucuraţi-vă, o, ceruri! Bucură-te tu, pământule! Tălăzuieşte, oceanule! Arbori şi păduri, slăviţi-l pe Domnul!"

Se aşezară la masă dimpreună cu Musa. Raquel părea absorbită de gânduri, dar bucuroasă. Musa, împotriva obiceiului său, îi mângâie mâna şi zise:

— Ce frumoasă eşti tu, copila mea!

Discutară în timpul cinei despre felurite lucruri, numai despre cele la care se gândeau cu toţii, nu.

Raquel dormi bine şi adânc în acea noapte. Iehuda mai stăruia în îndoielile lui şi poate că era şi gelos, dar chinul ce-l scurmase tot timpul îl părăsise.

Apoi, a doua zi, în timp ce Raquel şedea cu tatăl ei în patio, lângă fântâna cea mare, şi se uitau surâzând unul la altul când cu priviri fugare, când cu priviri lungi, în cele din urmă Raquel răspunse întrebării ce nu fusese rostită:

— Totul e bine, tată, e foarte bine. Nu sunt nefericită. Sunt foarte fericită, mărturisi ea cu toată sinceritatea.

Iehuda, altminteri nestânjenit în găsirea cuvintelor potrivite, nu ştia ce să spună. O grea piatră îi căzuse de pe inimă, iată ceva sigur, dar dacă se bucura, nu-şi mai dădea seama.

La Galiana, Raquel se reîntorsese din ce în ce mai mult în lumea musulmană. Acum însă îşi amintea de iudaismul ei. Pe usciorii de la Castillo Ibn Esra erau fixate, ca la orice casă evreiască, acele semne ale credinţei, micile tuburi cuprinzând suluri de pergament cu mărturisirea devotamentului faţă de Unul şi Singurul Dumnezeu al lui Israel şi cu legământul dăruirii

nemărginite. Raquel luă hotărârea să atârne şi la Galiana o asemenea „mezuza”.

Veni şi noaptea şi odată cu ea acea „havdala”, despărţirea, acea mândră şi amară ceremonie care despărţea sabatul de celelalte zile ale săptămânii, cele sfinte de cele obişnuite. Lumânarea aprinsă era acolo, cupa plină cu vin, mirodenia păstrată în cutia preţioasă, şi Iehuda binecuvântă vinul şi bău din el, binecuvântă mirodenia şi respiră pentru ultima oară mireasma sabatului, binecuvântă lumina şi stinse lumânarea în vin.

Îşi urară unul altuia noapte bună cu simţăminte diferite, deoarece avea să mai treacă o săptămână întreagă înainte de a se revedea. Dar Raquel nu adormise încă şi în sufletul ei nu mai era decât aşteptarea dimineţii când se va înapoia la Galiana.

Canonicul Don Rodrigue avea o inimă iubitoare de oameni, canonicul Don Rodrigue se străduia să practice îndatorirea creştină a supunerii şi câteodată dragostea lui de oameni intra în conflict cu porunca supunerii. Sfântul Părinte proclamase cruciada şi era de datoria Hispaniei să ia parte la ea; dar când canonicul se gândea la asta şi anume că pe lume va izbucni iar un mare război şi că oamenii se vor schingiui şi se vor sfâşia între ei, se bucura că măcar peninsula lui fusese cruţată până acum. Era însă o bucurie vinovată, şi noaptea, când se gândea la faptul că, în timp ce atâţia buni creştini îndură de dragul Ţării Sfinte mii de privaţiuni şi de morţi, el şi spaniolii săi trăiesc în huzur, îl cuprindea câteodată o ruşine atât de arzătoare încât îşi părăsea patul şi se culca pe pământul gol.

Mâhnirea ce-i pricinuia nenorocirea generală era sporită prin durerea pentru Don Alfonso, al cărui duhovnic era. Canonicul îl iubea pe Alfonso ca pe un frate mai tânăr. Strălucitul cavaler şi rege îl dezamăgise. De când Rodrigue îşi începuse cronica, se bucura că o va încheia cu descrierea domniei acestui iubit discipol al său; ba găsise chiar cuvintele care să caracterizeze persoana lui Alfonso al optulea: *vultu vivax, memoria tenax, intellectu capax*, vioi la înfăţişare, dârz în ţinere de minte, tare în inteligenţă. Şi acum acest Alfonso al său se pierduse îngrozitor de primejdios, se încurcase în păcatul cel mai grav, într-un păcat radical şi capital, în cel de al treilea păcat de moarte!

Îi revenea lui să-l convingă pe Alfonso că o căinţă activă este singura ce l-ar mai putea salva de la o moarte spirituală. Totuşi Rodrigue era un bun cunoscător de oameni şi vedea că păcătosul era ameţit de parfumul sălbatic al păcatului său şi că orice admonestare ar fi zadarnică. Canonicul trebuia deci să se mulţumească a se ruga pentru Alfonso. Uneori chiar, când se mortifica, avea senzaţia de parcă ar fi ispăşit o parte din greşeala comisă de Alfonso. Bineînţeles că omul nu trebuie să-şi aroge dreptul, asemenea Mântuitorului, de a lua asupră-şi păcatele altora, de asta canonicul era perfect conştient; totuşi, puţin din această erezie se strecura agreabil în mortificările lui.

Chiar dacă penitenţele lui Don Rodrigue nu-i aduceau în genere nimic mai mult decât un sentiment de datorie împlinită, ele îl ajutau în ceasuri de tihnă să resimtă o uşurare dulce, sfântă. Îşi părăsea atunci fiinţa fizică, cele pământeşti se dizolvau şi se lăsa în voia unei severe beatitudini, în care nu era nimic altceva decât spirit şi Dumnezeu.

Abandonase deja speranţa de a-l scoate pe rege din decăderea lui lăuntrică, când, într-un asemenea ceas de extaz, toate îndoielile sale se risipiră. Simţea că fusese ascultat. Din străfundurile făpturii sale creştea în el certitudinea că Dumnezeu îi va insufla la timpul potrivit cuvintele potrivite.

Nu se nelinişti când, în aceste zile de încredere în sine, arhiepiscopul îi ceru socoteală:

— Cât timp vei mai sta fără să faci nimic, se răsti la el Don Martin, şi să priveşti nepăsător cum Alfonso, al cărui duhovnic eşti, se cufundă tot mai mult în noroi?

Şi, înainte ca celălalt să-i poată riposta, continuă:

— Gândeşte-te la Pinehas, fiul fiului lui Aaron, cum se pornise împotriva bărbatului care se destrăbăla cu midianita.

Canonicul îşi îndreptă ochii meditativi asupra arhiepiscopului şi răspunse liniştit, aproape zâmbind:

— Îmi vine greu să cred că i-ar plăcea lui Dumnezeu dacă i-aş înfige regelui, stăpânul nostru, şi Doñei Raquel lancea în trup.

— Ştii doar că am vorbit numai metaforic, se înfurie Don Martin. Dar atâta pot să-ţi spun: mai mult zel din parte-ţi n-ar strica.

— Mă încred în Dumnezeu, zise Don Rodrigue. El mă va face să gândesc la timp cuvintele potrivite.

Arhiepiscopul trebui să recunoască de astă dată că ar fi absurd să-l preseze pe Rodrigue mai mult de atâta. Cumpănise timp de trei săptămâni dacă n-ar fi de datoria lui să-i reproşeze regelui monstruoasa lui crimă. Numai cu mare stăpânire de sine se hotărâse să-i lase cucernicului, blândului, aproape sfântului Rodrigue această misiune şi faptul că acum, la blajina lui admonestare, nu i-a fost dat să audă altceva decât vorbe evlavioase şi rezervate, îl contraria. Căută deci un pretext ca să-şi arate secretarului său nemulţumirea.

Exista între ei un vechi litigiu. În timp ce întregul apus, după modelul abatelui roman Dionysius Exiguus, îşi începea era din anul naşterii lui Iisus, principii Hispaniei îşi începeau era lor cu treizeci şi opt de ani mai devreme, cu anul în care împăratul Augustus făcuse din peninsulă o formaţie statală unitară. Cum însă această diferenţiere de datare ducea la discordanţe în corespondenţa cu străinătatea, Don Rodrigue încercă să adapteze schimbul de scrisori al cancelariei arhiepiscopale datării străinătăţii. În ceasurile lui bune, arhiepiscopul trecuse cu vederea această rătăcire a secretarului său dornic de inovări. Dar când era în toane rele, intervenea. Aşadar astăzi, fără nicio tranziţie, zise cu severitate:

— Constat cu părere de rău, scumpe domn şi frate, că iar începi să datezi scrisorile cu anii cancelariei papale. Ţi-am comunicat adeseori voinţa mea sa păstrezi specificul bisericii hispanice. Refuz să renunţ la drepturi mai vechi decât cele ale papei. În definitiv, şi predecesorul meu a fost înscăunat aici la Toledo de către apostolul Petru.

Don Rodrigue ştia pentru ce superiorul său reînnoia cu atâta brutalitate vechea dispută cu privire la cronologie. De aceea, nu se lăsă atras în dezbateri, ci răspunse împăciuitor:

— Ai încredere, preacucernice părinte al meu. Harul Domnului îmi va îngădui să salvez sufletul Regelui şi Stăpânului Nostru.

Alfonso stătea în faţa mezuzei, sulul credinţei, pe care Raquel îl ţintuise de usciorul apartamentului ei din La Galiana.

— Ce-o mai fi şi asta? întrebă el cu ironie fină, dar nu neprietenoasă. O să mai faci multe schimbări aici în casă?

— Bineînţeles, răspunse ea înveselită. Când casa e gata, vine moartea, cită ea dictonul arab.

— Ei da, făcu Alfonso, o amuletă n-are ce să strice.

Raquel nu răspunse. Îl ierta că nu vedea în simbolul profesiei de credinţă nimic altceva decât o amuletă. Ce ştie el, care îngenunchează în faţa imaginilor a trei dumnezei, despre unul şi indivizibilul, nevăzutul Dumnezeu al lui Israel? El nu era decât cavaler şi soldat, nicio veneraţie pentru Cel-de-Sus nu-l înfiora, asta o ştia ea demult. Dar, în chip ciudat, prin aceasta nu devenea mai mic în ochii ei. Vitejia lui, oricât de nelegiuită şi de vătămătoare era, îi încălzea inima.

La rândul său, Alfonso desluşea acum unele lucruri pe care până atunci le intuise doar pe jumătate. O fi, poate, viaţa lui aici, la Galiana, necavalerească, poate că-şi trădează chiar îndatoririle sale de rege; era dispus să-şi plătească fericirea cu o asemenea trădare. Să trăiască cu Raquel, acesta era tâlcul existenţei sale. Suferea când era nevoit să se lipsească de dânsa, fie şi numai pentru câteva minute. Nu se va putea niciodată dispensa de ea, o simţea, o ştia, şi era groaznic, dar era fericirea.

Şi, aidoma lui, Raquel era pe deplin fericită. Nu trăia aici în virtutea vreunei „misiuni”. Trăia aici fiindcă aşa voia, fiindcă viaţa de aici o făcea fericită. Iar Alfonso, creştinul, cavalerul, barbarul, îi era pe plac, tocmai aşa cum era. Era rege, supus unei singure legi, vocii lui lăuntrice, regeşti, şi această voce avea dreptate, chiar dacă ea îi poruncea să orbească straja care dormise în post sau să facă una cu pământul oraşul duşman şi să-l acopere apoi cu sare.

Cu el, pentru el, era ea mândră de lucrurile de care mai înainte ar fi zâmbit. Alfonso îi povestea despre sălbaticii regi goţi şi normanzi care-i erau strămoşi şi ea îi admira împreună cu el. Apoi, lăuda sonoritatea dură a latinei lui de rând, a castilianei lui, şi Raquel se străduia zelos s-o înveţe.

Se bucura copilăreşte când ea folosea cuvinte şi expresii din graiul castilian soldăţesc. Drept mulţumire, îşi arunca pe umeri pelerina arăbească de câte ori Raquel îi povestea la fântână basme. Dar, bineînţeles, când ea îl ruga să-şi lepede barba ca să-i vadă obrazul pe de-a-ntregul gol, Alfonso refuza răstit.

— Asta o fac numai *joglares*, jonglerii! se indigna el.

Raquel nu i-o lua în nume de rău şi râdea. Nu exista nicio distanţă între ei, erau un trup şi un suflet ca în primele lor zile.

Veni însă şi vinerea şi ea se pregăti să plece la tatăl ei. De astă dată Alfonso nu încercă s-o reţină: dar stătea îmbufnat ca un copil mâhnit.

Raquel se despărţi de el tot atât de greu ca prima dată. Însă deja pe drum spre Castillo o apucă un dor adânc de tatăl ei: ca şi cum ar fi trebuit să caute la el ajutor şi îmbărbătare.

Devenea mai puternică în preajma lui. La Galiana nu fusese decât o parte din Alfonso şi nu ea însăşi; admirase deplinătatea lui Alfonso şi i se simţea inferioară, tocmai pentru că ea îşi împărţea viaţa. În prezenţa tatălui ştia însă că această împărţire a fiinţei ei era o virtute, dar, fireşte, o fericire înşelătoare.

De astă dată, Alfonso nu se duse la Toledo; nu mai voia să vadă în jurul său feţele mute, dezaprobatoare ale curtenilor săi. Prefera să suporte chinul de a o aştepta la Galiana pe Raquel.

Dar acum, că nu era acolo, îl apăsa singurătatea casei. Pernele luxuriante, arabescurile şi ornamentele multicolore, murmurătoarele fântâni ţâşnitoare, toate acestea îl deprimau.

Se opri în faţa uneia din fâşiile cu inscripţii ebraice. Graţie bunei sale memorii, îşi aminti exact cuvintele pe care i le tradusese Raquel. Acolo, dumnezeul evreiesc îşi asigura poporul ales de eternul său har şi de triumful asupra celorlalte popoare. Alfonso ardea de dorul Raquelei şi totodată, în faţa inscripţiei supărătoare, îndrăzneţe, îşi zicea; nu e lucru curat că suferă atât din pricina mea. Evreii sunt nişte făpturi pe care, cu aprobarea lui Dumnezeu, diavolul şi-a pus ochii. „Şarpele la sân, iasca aprinsă în mânecă”, îi trecu prin minte. Chiar şi Raquel era, împotriva voinţei ei, o vrăjitoare şi el era posedat.

Ieşi afară la aer şi se aruncă sub un pom.

Îl chemă pe grădinarul Belardo să mai sporovăiască niţel. Îl întrebă de-a dreptul:

— Ce gândeşti tu de fapt despre viaţa mea de aici?

Chipul rotund, plin al lui Belardo era totul nedumerire prostească.

— Ce gândesc eu despre asta, măria-ta? răspunse el în cele din urmă. Nu cutez să spun şi nici să gândesc

— Hai, spune odată, îi porunci nerăbdător Alfonso.

— Păi dacă trebuie să spun, se codi Belardo, atuncea spun: un păcat atât de uriaş de mare nu-i stă bine decât unui om tot atât de mare.

— Zi mai departe! îl îndemnă Alfonso.

— Şi e păcat, urmă confidenţial grădinarul Belardo, că noi toţi, şi poate că şi măria-ta, ne pierdem astfel bucuria inimii noastre şi toată frumuseţea vieţii noastre.

— Dă-i drumul mai departe, îl încurajă regele.

— În lunile astea din urmă, trăncăni grădinarul Belardo, mereu mi-am amintit de răposatul meu bunic. Când era în toane bune, povestea despre marele lor război sfânt. Vezi, măria-ta, asta aşa a fost. Când Alexius, împăratul de atunci al grecilor, l-a rugat pe Sfântul Părinte să-i vină în ajutor pentru Ţara Sfântă, i-a scris câtă ocară trebuie să îndure acolo creştinătatea şi cum sfintele icoane ale Mântuitorului erau peste tot stâlcite, la nas şi urechi, la braţ şi la picior, şi cum mahumetanii păgâni necinsteau fiicele creştinilor, în vreme ce mamele trebuiau să cânte, şi apoi se năpusteau asupra mamelor cerând fiicelor să cânte cântece ruşinoase. Şi îi mai scria împăratul grecilor că, fără să mai punem la socoteală sfinţenia unui război ca ăsta, puteau lua de la păgâni o comoară mare de aur şi că muierile lor sunt cu mult mai frumoase decât ale noastre. Toată creştinătatea a fost zguduită şi stârnită de scrisoarea aceea şi chiar răposatul meu bunic. Bunicul şi-a cusut o cruce şi şi-a cumpărat un pieptar vechi de piele şi un coif de piele şi, cu îngăduinţa mărinimoasă a răposatului tău bunic, a pornit la drum lung. Zău dacă pot să-mi închipui cum a scos-o la capăt, bietul bătrân; de bună seamă că pe atunci era cu mult mai tânăr. Când a sosit acolo, ceilalţi cuceriseră de-acum totul, comorile şi muierile, şi mulţi chiar erau morţi. Aşa că nici n-a mai apucat să lupte, dar nici n-a adus acasă nimic. Era totuşi cel mai bun lucru de care a avut parte în viaţă, că s-a rugat la piatra pe care şezuse Mântuitorul însuşi şi a băut din apa din care băuse Mântuitorul însuşi şi şi-a scăldat trupul în sfânta apă a Iordanului. Şi când bunicul era în toane bune, povestea toate astea şi avea în ochi o privire de sfânt.

Belardo amuţi, pierdut în amintiri. Alfonso întrebă:

— Şi?

— Ar fi tare frumos, reluă Belardo şi ochii lui priveau stupid şi visător, dacă şi unul de-ai noştri ar trece printr-o întâmplare ca astă. Ce am mai putea păţi într-un război împotriva mahumetanilor ăştia scârboşi? Dacă merge bine, punem mâna pe bani şi pe muieri, şi dacă merge prost, ne ducem de-a dreptu-n rai.

— Pe scurt, rezumă Don Alfonso, găseşti ruşinos că eu stau şi trândăvesc aici.

— Păzească-mă Dumnezeu de un astfel de gând păcătos împotriva măriei-tale! se apără Belardo.

Vorbăria pişicherului său de grădinar, oricât de stupidă, nu-l lăsă rece pe Alfonso, Toată lumea simţea că îşi neglijează îndatoririle de cavaler şi de rege, că „trândăveşte”, precum făcuseră, printre antici, eroii Hercules, şi Antonius, chiar şi viteazul evreu Samson cu Dalila lui. Nu mai avea răbdare să stea în castel, îşi petrecea tot timpul în grădină şi dormea chiar sub cerul liber şi somnul îi era neliniştit.

Dar după ce Raquel se întoarse la Galiana, vechea vrajă îl cuprinse din nou. Realitatea arabă nu-i mai repugna. Viaţa la Galiana era bună, nu fusese nicicând alta mai bună. Râdea copilăreşte, uimit de atâta fericire. Stăruia în el o împotrivire voioasă. Dacă se izola, găsea că e bine, era de acord cu felul său de viaţă. Da, nimeni să nu vină să-i flecărească despre datorie şi căinţă. O atât de mare fericire ca aceea care radia din fiinţa Raquelei nu putea să provină de la Satana. Mai degrabă Dumnezeu era cel ce l-a învrednicit cu harul său, fiindcă era rege, şi această beatitudine a dragostei era încă o dovadă a milosteniei lui. Era Don Alfonso, Alfonsus Rex, al optulea după nume. Răspundea de tot pe făcea. Trăia cu Raquel fiindcă se supunea inspiraţiei divine şi fiindcă asta îi era voinţa regească.

Când în vinerea următoare Raquel se duse la tatăl ei, Alfonso zise:

— Nu vreau să te strecori pe furiş în capitala mea. Nu vreau ca doamna pe care şi-a ales-o regele Alfonso să se ascundă.

Se lăsă deci purtată spre Toledo în lectică deschisă. El însuşi ceru să i se trimită o suită la Galiana şi porni semeţ călare în oraş şi în cetatea lui.

Pajul Alazar veni cu o rugăminte la rege. Scutierul Sancho îl luase în râs pentru dragostea lui supusă faţă de Doña Juana, aşa că voia să-l provoace pe Sancho la duel. Îi cerea deci supus regelui să-i facă favoarea şi să-l înalţe la rangul de *écuyer* ca să fie în stare să facă provocarea.

Cererea băiatului era îndreptăţită; slujise mai mult decât era obiceiul, fără greş, şi avea dreptul să se aştepte ca regele să-i

confere rangul dorit. Numai că nu putea fi ridicat la rang de scutier un evreu.

— Posezi, dragă Alazar, toate bunele însuşiri necesare unui cavaler, răspunse prietenos, după o scurtă cumpănire, regele. Numai că aici, la noi, nu cunoaştem decât cavaleri creştini.

Băiatul roşi.

— Sunt conştient de asta, zise el. Înainte de a fi rugat pe maiestatea-ta să-mi acorde această favoare, mi-am cercetat temeinic conştiinţa şi am chibzuit în fel şi chip. Sunt gata să devin şi eu cavaler creştin.

Alfonso era surprins, încurcat. Mii de evrei, zeci de mii se lăsaseră ucişi înainte de a renunţa la religia lor, şi iată că vine acest băiat, nesilit şi neîndemnat de nimeni, şi vrea să-şi renege credinţa.

— Ai vorbit cu tatăl tău? îl întrebă el jenat.

— Nu, răspunse fără şovăială Alazar şi continuă cu semeţie: Nimeni nu m-a îndemnat şi nimeni nu mă poate opri.

Alfonso se lumină la faţă. Era viaţa de la Curtea Castiliei, de la Curtea lui, care-l făcuse pe acest tânăr să vadă adevărul. Şi deodată se ivi în mintea regelui ideea la care până atunci nu cutezase să se gândească şi anume că şi mult iubita lui ar putea fi iluminată. Oare nu căpătase Raquel deja înclinaţie şi simţire pentru ceea ce era cavaleresc în el, sentimentul războinic, odinioară atât de străin de dânsa? Dar numai gândul că i-ar putea fi îngăduit s-o câştige pe Raquel pentru credinţa adevărată, dădea legăturii lor un sens nou, luminos, şi îi elibera pasiunea de povara păcatului. Atât de impetuoasă îi era bucuria încât se stăpâni cu greu, ca să-i poată răspunde liniştit lui Alazar.

— Ce-mi împărtăşeşti tu, băiatul meu, rosti el, e o mare satisfacţie pentru mine. Dar vezi că eu nu sunt teolog şi nu ştiu ce e de făcut înainte de a-ţi aproba sacramentul. Vreau să mă sfătuiesc cu Don Rodrigue.

Îndemnat într-un fel atât de îmbucurător de Dumnezeu, Alfonso hotărî să-şi deschidă în sfârşit faţă de preot inima şi în propriile sale probleme. Sincer, înainte încă de a veni vorba despre chestiunea lui Alazar, regele îi mărturisi lui Rodrigue cât de strâns legat era el de Raquel. Şi:

— Nu-mi spune, preacucernice părinte, se entuziasmă el înainte ca să poată canonicul să-l îndemne şi să-l sfătuiască, nu-

mi spune că pasiunea mea e un păcat. Dacă da, atunci e un păcat bun, mântuitor şi nu-l regret. Iubesc pe această cea mai iubită dintre femei, încheie el cu ardoare. O iubesc mai presus de orice, şi Domnul Dumnezeu, care a făcut să fie astfel, va ţine seama de asta.

Când Alfonso începuse să vorbească, Don Rodrigue fusese cuprins de o evlavioasă recunoştinţă că Dumnezeu mişcase inima păcătosului. Repede însă bucuria i se prefăcu în revoltă când trebui să constate cât de abrutizat era regele.

— Spui multe, grăi Rodrigue cu tristeţe după ce Alfonso tăcuse, şi vrei să mi-o iei înainte şi să mă împiedici să rostesc cuvinte drepte şi aspre. Dar în sinea ta ştii tot ce am de zis şi o ştii de multă vreme şi mai bine chiar decât aş putea să ţi-o spun eu.

Alfonso îi vedea faţa îngrijorată şi întrebă încetişor:

— Să fi pierdut oare îndurarea Domnului, preacuvioase? Sunt oare destinat afuriseniei veşnice?

Cum însă canonicul păstra, drept răspuns, o tăcere apăsătoare, dispoziţia lui Alfonso se schimbă brusc:

— Bine, zise el nepăsător, atunci *vreau* să fiu afurisit. Unde sunt acum strămoşii strămoşilor mei, întrebă el sfidător, acei regi care nu-şi însuşiseră încă învăţătura lui Hristos? Eu ştiu unde sunt. Să mă trimită Dumnezeu la ei!

Blajin, în ciuda deznădejdii sale, Rodrigue îl avertiză:

— Nu păcătui şi mai mult, fiule, prin asemenea glume ridicole! În străfundul inimii tale nu crezi nicio iotă din vorbăria asta păgână. Mai bine să ne gândim cu smerenie ce putem face pentru sufletul tău.

Regele, cu un zâmbet copilăresc în jurul gurii, îl imploră:

— Nu fi prea abătut, iubitul, multcinstitul meu părinte şi prieten. Dumnezeu e milostiv şi nu are gânduri atât de rele cu un biet păcătos ca mine. Crede-mă. Dumnezeu mi-a trimis un semn.

Şi îi vorbi de Alazar.

Canonicul îl ascultă cu adâncă luare-aminte şi mâhnirea lui se mai potoli. Ştia cât de duri sunt în orgolioasa lor ştiinţă şi rătăcire cei de la Castillo Ibn Esra, nici chiar el n-ar fi încercat niciodată să înmoaie inima unui Ibn Esra, şi acest Don Alfonso, cu adevărat un binecuvântat al Domnului, n-a făcut decât să-l primească pe băiat la palatul lui şi l-a şi convertit la credinţa

blândă a Mântuitorului! Un asemenea merit compensează multă nelegiuire.

Alfonso vedea cât de mişcat era Don Rodrigue şi cu o intimitate binevoitoare îşi descărcă şi ultimul compartiment al inimii lui mândre.

— Regele, ca şi preotul, zise el, este înzestrat de Dumnezeu cu o cunoaştere tainică, inaccesibilă altora. O ştiu: Dumnezeu mi-a dăruit o femeie minunată ca să o trezesc şi să-i mântuiesc sufletul.

Oricât de mult îl tulbura pe canonic trufia lui Alfonso, un grăunte de adevăr răzbătea din cuvintele lui. Căile Domnului nu erau şi ale noastre. Poate că din pasiunea în care se pierduse regele încolţea cu adevărat nu un dezastru, ci binecuvântare.

Oricum ar fi fost să fie, Don Rodrigue se vedea deocamdată pus în faţa unei grele misiuni. Intenţia sinceră a lui Alfonso de a salva sufletul Doñei Raquel nu-l elibera pe canonic de îndatorirea de a-i interzice regelui legătura trupească şi vinovată cu ea. Ştia însă că regele nu se va supune unei asemenea oprelişti.

— Este o bună intenţie, mărite rege, fiul meu, zise el, că vrei s-o câştigi pe Doña Raquel pentru biserică, totuşi, nu te pot absolvi atât de uşor.

— Atunci ce trebuie să fac? întrebă uşor impacientat regele.

Rodrigue, mânios pe el însuşi pentru slăbiciunea lui, îl sfătui:

— Ţine-te un răstimp, două săptămâni sau numai o săptămână, departe de orice contact lumesc. Retrage-te în unul din locurile religioase de refugiu din ţara ta, reculege-te în tine însuţi şi aşteaptă să-ţi vorbească glasul Domnului...

— Mă împovărezi prea tare, observă Alfonso.

— Mult mai puţin decât s-ar cuveni, răspunse Don Rodrigue. Îmi vine greu să impun iubitului meu fiu întreaga povară.

Rabbi Tobia, care locuia în casa lui Don Ephraim, stătea mai tot timpul singur în odaia lui, postind, rugându-se, adâncindu-se în Cartea Sfântă. Învăţa în fiecare clipă, căci orice folosire a timpului altfel decât în aprofundarea credinţei divine şi în revelaţia Domnului ar fi fost vană şi irosită.

Rabinul devenise aspru şi fanatic în multele momente de restrişte prin care el şi comunitatea sa au trebuit să treacă. Cel mai greu îl încercase acest ultim an. Pe când regele Philippe

Auguste izgonise pe evrei din Paris, el şi membrii comunităţii lui fugiseră la Bray-sur-Seine. Când apoi marchiza Blanche a reînnoit acel edict potrivit căruia în Vinerea Mare, drept penitenţă pentru schingiuirea lui Hristos, un reprezentant al evreilor trebuia să se lase pălmuit de public, comunitatea stăruise ca Rabbi Tobia să dispară pentru un timp, deoarece se presupunea că autorităţile vor pune ochii pe el pentru această umilire. Apoi, în absenţa lui, regele a întreprins acea scurtă, dar groaznică expediţie de pedeapsă împotriva evreilor din Bray, când soţia lui Rabbi Tobia a fost arsă şi copiii băgaţi în mănăstire. Aici, la Toledo, Rabbi Tobia vorbise numai de suferinţele tuturor, dar niciodată de ale sale proprii, ba îi oprise chiar pe cei ce-i cunoşteau soarta să vorbească despre ea, şi astfel evreii din Toledo aflaseră abia cu încetul cele ce i se întâmplaseră rabinului.

În singurătatea odăii sale, bineînţeles că Rabbi Tobia se gândea adeseori la tristele evenimente din Bray şi îl cuprindeau mereu noi îndoieli dacă făcuse bine că a cedat stăruinţelor comunităţii şi a părăsit oraşul. Dacă ar fi rămas locului, gata sa ia asupră-şi umilirea, i-ar fi fost dat să-şi piardă şi el viaţa împreuna cu soţia şi copiii lui.

Pocăinţa şi mortificarea erau dintotdeauna pentru Rabbi Tobia un înalt dar dumnezeiesc; nu-şi putea imagina o mai bună încoronare a existenţei pământeşti decât martiriul, jertfirea, acea „akeda”. Proclamase drept păcat de moarte să atârni în faţa casei o cruce sau să o coşi pe haină la apropierea cruciaţilor. „Dacă bandiţii, propovăduia el, vă cer să-i predaţi un om ca ei să-l omoare, sau o femeie s-o necinstească, atunci mai bine lăsaţi-vă masacraţi înainte de a vă supune.”

„Cea mai măreaţă coroană, propovăduia el, este smerenia, jertfa cea mai aleasă o inimă zdrobită, virtutea cea mai înaltă resemnarea. Evlaviosul, dacă e luat în râs sau biciuit faţă de toată lumea, mulţumeşte celui Atotputernic pentru pedeapsă şi jură în inima lui să se îndrepte. El nu se răzvrăteşte împotriva celor ce-i fac rău, ci îşi iartă chinuitorii. Se gândeşte neîntrerupt la ziua morţii lui. Dacă i se răpeşte tot ce are mai scump, soţie şi copil, se pleacă smerit în faţa dreptăţii providenţei;”

Sosiseră între timp noi veşti proaste din partea evreilor franci. Aşa cum prevăzuse Rabbi Tobia, mulţi dintre marii conţi şi baroni urmară exemplul regelui, îi prădau pe evrei şi îi izgoneau

afară din graniţele lor. Rabbi Tobia auzea şi citea şi porni la drum şi se înfăţişă parnasului Ephraim.

Oricât de ciudat şi de îngrijorător îi părea acestuia Stăpânul şi Învăţătorul Nostru, Ephraim nu se putea sustrage magiei ce răspândea făptura căruntă, palidă, plină de jar lăuntric a acestui bărbat şi când Rabbi Tobia, împotriva obiceiului său, îl vizită, aştepta temător şi totodată avid să afle ce avea să-i spună.

Însă Rabbi Tobia îl lămuri în felul său liniştit, spunându-i că vrea să părăsească Toledo şi să se reîntoarcă la evreii lui. Ameninţarea creşte şi el nu crede că celor primejduiţi le-ar putea veni ajutor din Toledo. Refugiaţii nu mai pot rămâne multă vreme pe pământul Franciei şi, deoarece graniţa sefardă le este închisă, vrea să-i ducă în Germania.

Gânduri şi sentimente amestecate, contradictorii îl frământau pe Ephraim. Cei ce strigau după ajutor erau tot mai numeroşi şi ar fi fost un noroc pentru Aljama să fie scutită de aceşti oaspeţi cu atât mai primejdioşi cu cât creştea numărul lor. Însă viitorul care-i aştepta în Germania pe pribegi era tulbure. Împăratul Friedrich le-ar da poate liberă intrare; dar nicăieri până acum evreii n-au fost mai crunt prigoniţi ca în landurile germane; de altminteri împăratul pornise spre răsărit şi oare numele lui ar fi fost suficient de tare ca să-i ocrotească? Toate acestea Rabbi Tobia le ştia la fel de bine ca şi dânsul. Dar zelul religios al rabinului era prea arzător ca să-i lase să dea înapoi din faţa chinurilor şi încercărilor fraţilor săi. Oare-ar trebui să-l desconsilieze pe rabin?

În timp ce Don Ephraim se gândea în tăcere la impasul în care se găsea, Tobia reluă:

— Ţi-o spun deschis, sunt mulţumit că acest Iehuda Ibn Esra nu ne dă ajutorul făgăduit. Şovăiam să primesc ajutor de la un meşumad care dă pudoarea fiicei sale pradă idolatrului. Nu vreau nici banii şi nici ajutorul lui. „Să nu aduci câştigul unei târfe în casa Domnului”, stă scris.

Felul liniştit, măsurat în care vorbea Rabbi Tobia accentua şi mai mult ura şi dispreţul vorbelor sale. Nu fără satisfacţie îşi vedea Don Ephraim confirmată propria sa aversiune faţă de Iehuda, aşa cum se vădea ea din simţămintele evlaviosului, dar spiritul de dreptate îl îndemnă să ia apărarea lui Ibn Esra.

— Dacă în lumea apuseană, răspunse el, există printre fraţii noştri vreunul care să aibă puterea să vă ajute, acesta e Don

Iehuda, şi buna lui voinţă e în afară de orice îndoială. Mai aşteaptă un răstimp, stăpânul şi învăţătorul meu. Nu pune prin nerăbdare şi asprime stăvili în calea refugierii în liniştita Castilie a prigoniţilor tăi fraţi.

Rabbi Tobia se căi că lăsase mânia să pună stăpânire pe el. Încuviinţă deci să mai aştepte puţin.

Don Iehuda era mâhnit. Îl chinuia gândul părerii pe care evreii din Toledo o vor fi având despre el şi Raquel. Oare nu trebuie să fie dezgustaţi?

Chiar şi grija de Alazar îl rodea. E drept că băiatul nu vorbise cu el despre intenţia lui de a trece la creştinism, dar Iehuda era conştient de faptul că fiul lui era pe vecie pierdut pentru adevărurile învăţăturii iudaice şi pentru înţelepciunea arabă. Şi de vină era numai *el*. În loc să-l ţină departe de primejdioasa Curte a acelui cavaler şi soldat, îl împinsese chiar el într-acolo.

Era vina lui, era vina lui! Se împovărase cu o vină gravă!

Se fălise cu misiunea lui. Se amăgise că îşi jertfise fiica pentru slava lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu îi respinsese jertfa, de asta îşi dădea seama pe zi ce trecea. Se aşteptase ca legătura Raquelei cu Alfonso să-i uşureze colonizarea în Castilia a refugiaţilor din Francia; în loc de asta, legătura fiicei lui cu regele ţinea pe loc opera de salvare şi poate că, până la urmă, o şi zădărnicea. Alfonso îl ocolea, nu-l mai văzuse de o veşnicie, nu apucase nici măcar să-i supună rugămintea ce-i ardea sufletul.

Într-o astfel de dispoziţie se afla Don Iehuda când parnasul Ephraim veni la dânsul. Socotea de a sa datorie să-l informeze despre intenţia lui Rabbi Tobia.

Don Iehuda era răscolit până-n adâncul inimii. Acest Ephraim Bar Abba se îndoise totdeauna de el şi acum probabil că triumfa şi putea să-i spună de la obraz că şi Rabbi Tobia consideră drept vorbe goale promisiunea lui de a da un cămin din Castilia prigonitului neam al lui Israel. Decât să mai aştepte şi de-aci încolo, rabinul preferă să-şi ducă evreii franci în periculoasa Germanie. Şi nici măcar nu venea să i-o spună el însuşi. Habotnicul îi evita infecta apropiere.

— Ştiu, zise cu amărăciune şi plin de o arzătoare ruşine Iehuda, ştiu că Rabbi Tobia mă dispreţuieşte din toată inima lui severă, evlavioasă, naivă.

— L-ai lăsat pe stăpânul şi învăţătorul nostru Tobbia prea multă vreme să aştepte, răspunse Don Ephraim. Este deci de înţeles că încearcă acum să găsească salvare în altă parte. Ştiu că făgăduiala ta era sinceră, dar mă tem că în problema asta binecuvântarea Domnului nu-i de partea ta.

Faptul că Ephraim îi reproşa atât de deschis îngâmfarea, îl scoase pe Iehuda din sărite. Şi mânia îi insuflă o idee.

— Am mai multă bătaie de cap decât m-am aşteptat, zise el, ca să obţin privilegiul şi îţi înţeleg descurajarea. Dar nu uita cât de repede şi de nefavorabil s-au schimbat vremile. Când am făcut propunerea, era vorba de o mie cinci sute sau cel mult de două mii de prigoniţi. Acum sunt cinci sau şase mii. Îi înţeleg scepticismul, nu pot fi lăsaţi atâţia cerşetori în ţară.

Se întrerupse preţ de câteva clipe, apoi îl privi pe Ephraim în faţă şi urmă:

— Dar cred că am găsit soluţia. Refugiaţii să nu fie chiar cerşetori când vor trece graniţa. Trebuie să aibă de la început bani. Cred că dacă le-am da câte patru *maravedi* de aur de fiecare, ar ajunge.

Ephraim încremeni uluit.

— Vorbeai de şase mii de refugiaţi! izbucni el cu glasul lui ascuţit. De unde vrei să iei atâta bănet?

— Eu singur, răspunse Iehuda prietenos, nu-l pot procura, aici ai dreptate. Jumătate din sumă, cam vreo douăsprezece mii de *maravedi* de aur, o pun eu la dispoziţie. Pentru rest am nevoie de ajutorul tău, stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim.

Ephraim şedea acolo, mic, chircit în multele sale veşminte călduroase. Visurile şi planurile temerare ale lui Iehuda îl umpleau de o involuntară admiraţie şi era pentru el o satisfacţie că trufaşul apela la ajutorul lui. Dar cum putea să-l ajute? Douăsprezece mii de *maravedi!* După imensele sume donate de Aljama pentru ajutorarea prigoniţilor, nu mai putea colecta atâta bănet. Aşa că Rabbi Tobia, bigot şi dement, îşi va duce refugiaţii în Germania şi la pieire.

Dar asta nu mergea! Don Ephraim nu putea lăsa să se întâmple aşa ceva! N-ar mai avea nicio clipă fericită. *Trebuia* să-l ajute pe Ibn Esra! Trebuia să stoarcă aceşti bani de la Aljama!

Poate că la urma urmei – o mică, păcătoasă speranţă încolţi în Ephraim – poate că planul lui Iehuda va eşua până la sfârşit. Ce-şi închipuie el, boscarul, ucigaşul şi profetul ăsta, că ar putea

obţine orice de la regele păgân, fiindcă i-a dat fiica de amantă? Dar îi cunoştea prost pe creştini şi pe regii lor, grandomanul ăsta.

Obiectiv, cu o nuanţă de ironie abia perceptibilă, Don Ephraim preciză:

— Dacă Aljama răspunde pentru restul sumei cerute, atunci tu garantezi că obţii privilegiul de aşezare în Castilia a şase mii de evrei franci. Te-am înţeles bine?

Iehuda, la fel de serios, confirmă:

— Să se procure pentru şase mii de refugiaţi evrei franci o sumă ca să revină câte patru *maravedi* de aur fiecăruia dintre ei. De partea mea răspund eu, adică voi ţine la dispoziţie douăsprezece mii de *maravedi*. Dacă Aljama garantează pentru rest, mă oblig să procur un edict regal care să permită refugiaţilor stabilirea lor în Castilia.

Don Ephraim, dur şi intransigent, întrebă mai departe:

— Şi până la ce termen, stăpânul şi învăţătorul meu Don Iehuda, te obligi să obţii edictul?

Iehuda îi aruncă o privire sălbatică. Cam obraznic acest Ephraim Bar Abba! Era pentru întâia oară că Iehuda nu avusese succes şi ăştia s-au şi obrăznicit. Însă îşi spuse imediat că Aljama îl tratează pe bună dreptate ca pe un datornic rău; a promis şi nu s-a ţinut de cuvânt. Dar încă nu era falit. Poate dacă face un ultim şi puternic efort, Dumnezeu îi acceptă jertfa şi îi frânge îndărătnicia regelui.

Cu o hotărâre bruscă se ridică, îi făcu semn lui Ephraim să rămână pe loc, se duse în bibliotecă, scoase dintr-un dulap un sul al Sfintei Scripturi, îl desfăcu, căută, puse mâna pe versetul dorit şi rosti cu glas scăzut, dar sălbatic:

— Aici, în prezenţa ta, stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim Bar Abba, jur că înainte de sărbătoarea tabernaculelor vei obţine de la regele Alfonso, al optulea pe numele lui, un privilegiu care să împuternicească şase mii de evrei franci să se aşeze aici, în această ţară Sepharad.

Ephraim, adânc mişcat, se ridicase în picioare. Iehuda, mereu cu aceeaşi sălbăticie, ceru:

— Şi acum, tu, martorul meu, ia la cunoştinţă ceea ce am jurat şi citeşte cuvintele învăţăturii, aşa cum se cuvine unui martor!

Şi Ephraim se plecă asupra sulului şi citi şi rosti cu buzele livide: „Când faci un legământ, ţine-l şi nu-l amâna; căci Domnul Dumnezeu îţi va cere socoteală şi ai comite un păcat. Ce ţi-a ieşit de pe buze să şti şi să faci aşa cum ai jurat”. Apoi Iehuda zise:

— Amin, aşa să fie. Şi dacă nu voi izbândi în ce am jurat, să arunci asupră-mi marea anatemă.

Şi Ephraim grăi:

— Amin, aşa să fie!

Alfonso petrecu timpul de reculegere în Casa de Penitenţă din Calatrava. Încercă să-şi reproşeze ce era reprobabil în purtarea lui la Galiana, încercă să se căiască. Dar nu se căia, se bucura de ceea ce făcuse şi ştia că nu va renunţa nici pe viitor. Zilele calme ale singurătăţii mănăstireşti nu făceau decât să-i întărească îndărătnicia copilărească, voioasă, pe care o opusese mâhnirii lui Don Rodrigue. Nu era focul Gheenei dacă ardea acum de dorul Raquelei, ci harul Domnului. Şi va salva sufletul ei, de asta nu se îndoia.

În această dispoziţie se înapoie la Toledo. Totuşi, dintr-un miraculos imbold de pocăinţă, de parcă ar fi vrut să recâştige astfel ceea ce lăsase să treacă la mănăstire, îşi impuse să rămână încă toată ziua la Toledo şi abia în seara următoare să se întoarcă la Galiana.

Se cufundă în treburi, bucuros că ele îi solicitau întreaga atenţie.

Don Pedro al Aragonului acumulase o impunătoare forţă armată pentru ca, în viitorul cel mai apropiat, să poată ataca teritoriul musulman. Cel care-i comunicase lui Don Alfonso această ştire era arhiepiscopul. Don Martin aflase cu satisfacţie că prelatul izbutise să-l convingă pe rege să se reculeagă în dialogul din mânăstire cu Dumnezeu, aşa că Don Alfonso putea acum să aplece o ureche atentă îndemnului spiritual. Prin urmare, în cuvinte viguroase, arhiepiscopul îi demonstra ce usturătoare ruşine în faţa întregii creştinătăţi ar fi dacă, în timp ce Aragonul intervine în Războiul Sfânt, cel mai mare rege ale peninsulei ar rămâne inactiv.

Apoi, fără nicio tranziţie şi spre mirarea lui Don Alfonso, arhiepiscopul începu să-l ridice în slăvi pe joglarul Juán Velásquez. De obicei biserica nu avea decât cuvinte de blam

pentru arta dubioasă a acestor cântăreţi populari. Dar Juán Velásquez câştigase în aşa fel inima lui Don Martin, încât acesta l-a chemat în al său *palacio* ca să cânte şi să se producă. Susţinea că Don Alfonso se va bucura auzindu-l pe Juán Velásquez cum, în castiliana lui suculentă, va cânta despre isprăvile lui Roland şi ale Cidului, ca să nu mai vorbim despre măiestriile acrobatice ale menestrelului.

Don Alfonso îl chemă pe cântăreţ. Da, Don Martin avusese dreptate: romanţele simple, robuste îi mişcară inima.

Nu-i era îngăduit să lase spada să mai ruginească. Îi vorbi despre acest lucru bătrânului, devotatului său Don Manrique şi îi împărtăşi hotărârea sa de a porni în sfârşit la luptă.

Acesta răspunse că nerăbdarea lui nu e deloc mai mică decât cea a regelui. Dar ţinând seama de cheltuielile pe care, la cererea lui, le-a calculat domnul *escrivano*, speranţa într-o campanie iminentă îi scăzuse. Don Iehuda folosise cifre arabe iar el, Manrique, obişnuit cu cele romane, citea cu greutate semnele arabe care erau de altfel interzise şi de biserică. Din păcate însă, sumele ce urmau a fi mânuite erau atât de mari încât nu te puteai descurca fără cifre arabe.

— Ar trebui să discuţi tu însuţi, mărite rege, cu *escrivano* al tău toate aceste amănunte, exclamă Don Manrique, ca să ştii cât costă un război împotriva califilor.

Alfonso se ferise în tot acest răstimp să dea ochii cu tatăl Raquelei şi totuşi simţea o dorinţă uşor voluptuoasă de a-l vedea. Acum, când Don Manrique pomenise numele lui Iehuda, se hotărî să-l cheme.

În acelaşi timp, deoarece trimisese un mesager la Castillo Ibn Esra, adresă un foarte scurt mesaj Doñei Raquel la Galiana, în arabă, latină şi castiliană: „Pe mâine, pe mâine, pe mâine.”

Când primi chemarea regelui, Iehuda răsuflă adânc. Oricum va decurge întrevederea, era de preferat aşteptării.

Stăteau faţă-n faţă şi fiecare descoperea ceva nou pe obrazul celuilalt. Iehuda căuta şi găsea pe chipul barbarului trăsături care poate că o atrăgeau pe Raquel, iar regele, stânjenit, vedea pe faţa evreului trăsături asemănătoare celor ale multiubitei lui.

— Mi se pare, *escrivano* al meu, începu cu o voioşie oarecum forţată Don Alfonso, că ne merge foarte bine datorită prudenţei tale şi nu e vorba de sănătate. Vreau aşadar să încep războiul

meu. Ai calculat că ar fi nevoie de două sute de mii de *maravedi*. Îi pot avea?

Iehuda se aşteptase că va trebui să asculte tot felul de palavre nesăbuite şi să le combată înainte de-a veni vorba despre chestiunea cea mare. Aşa că răspunse liniştit:

— Îi poţi avea, mărite rege. Dar atunci nu se punea chestiunea unei campanii împotriva califilor, ci a Aragonului.

Poate că, fără să şi-o mărturisească, obiecţiunea ministrului său îi era regelui binevenită. Totuşi stărui:

— Dacă Aragonul se încumetă să înceapă campania, cum să nu mă încumet eu?

— Ilustrul tău văr din Aragon, îl contrazise Iehuda, nu se află în stare de armistiţiu cu emirul din Valencia.

— Un om, replică posomorât Alfonso, care a contribuit atât de mult ca să mi se arunce în spate acest nefericit armistiţiu, ar face mai bine să nu mi-l amintească.

Faţa lui Iehuda rămase inexpresivă.

— Faptele, zise el, dacă le exprimăm sau nu, rămân fapte. De altfel nu socotesc probabil ca Don Pedro să atace. Vărul meu, Don Iosef Ibn Esra, este destul de curajos ca să-i spună regelui său şi lucruri neplăcute. Îi va atrage atenţia că şi califul este pe punctul de a se înapoia din răsărit în capitala lui şi că va trece desigur în Andaluzia dacă Aragonul va ataca. Cât timp e singur, Aragonul nu poate porni o campanie. Şi tot atât de puţin o poate face Castilia.

Don Alfonso stătea acolo, cu buzele crispate, cu fruntea încruntată. Era mereu aceeaşi obiecţie de care se izbea. Războiul nu era posibil cât timp nu-l împăca pe tinerelul din Aragon.

— Ştiu, mărite rege, reluă cu glas insistent Iehuda, că inima ta tânjeşte după această campanie. Să mă creadă totuşi maiestatea-ta că vărul meu Don Iosef şi cu mine ne gândim neîntrerupt cum s-ar putea ajunge mai curând la o pace adevărată între auguştii noştri domnitori.

Indispoziţia regelui se accentuă şi mai mult. Niciun Ibn Esra nu putea înfăptui împăcarea cu Aragonul. Asta evreul o ştia tot atât de bine ca şi dânsul. Îşi râdea oare de el?

Iehuda observase nemulţumirea regelui. Nu era momentul potrivit să-l roage ca să permită intrarea în ţară a refugiaţilor. Dar îşi avea jurământul, în faţa lui se înălţa sumbră Marea

Anatemă, termenul era scurt. Şi cine putea şti când îl va mai vedea din nou pe rege? Trebuia să vorbească.

Şi vorbi.

Alfonso asculta morocănos. Acum îşi arăta vulpea adevărata ei faţă.

— Nu m-ai asigurat oare, spuse el, că voiai să mă ajuţi să încep în sfârşit Războiul Sfânt? Şi acum îmi ceri să-i las pe evreii tăi să-mi intre în ţară? Ţi-o spun în faţa ta vicleană: vrei să-mi zădărniceşti războiul. Vrei să mă împiedici să mă înţeleg cu îngâmfatul din Aragon. Mă întărâţi împotriva Aragonului şi domnul văr al tău întărâtă Aragonul împotriva mea. Vă furişaţi şi minţiţi şi înşelaţi, tejghetari şi negustori şi evrei ce sunteţi!

Regele nu vocifera, vorbea încet, ceea ce-i făcea spusele şi mai ameninţătoare.

N-ar fi trebuit să vorbesc, gândea Iehuda. Dar trebuia să vorbesc. Îmi am jurământul meu în cer, nu pot da îndărăt.

— Mă jigneşti pe nedrept, mărite rege, zise el cu îndrăzneală. Mă jigneşti pe mine şi îl jigneşti şi pe vărul meu.

Şi cu şi mai multă cutezanţă, urmă:

— Cunosc pe cineva care ar putea obţine mai mult: soţia ta, regina. E mai deşteaptă ca noi toţi. Du-te la ea. Roag-o să facă astfel ca să-l împace pe augustul Don Pedro.

Regele se plimba în sus şi-n jos.

— Eşti foarte obraznic, domnule *escrivano*, îi aruncă el în faţă; vocea reţinută îi ascundea cu greu furia.

Între timp Iehuda, tot mai temerar, nemaiavând nimic de pierdut, continuă:

— Dar chiar şi soţia ta regina, ca să ducă la bun sfârşit împăcarea, va avea nevoie de luni de zile. Iartă-mi vulgara minte de negustor că nu ştie de ce aceste luni nu le-am folosit ca să-i aducem în ţară pe refugiaţii aceia. Au mâini şi capete şi le putem întrebuinţa. Ţările tale, mărite rege, mai sunt încă lipsite de braţe de muncă din pricina multor războaie. Să-ţi asiguri pe aceşti utili colonişti. Te rog din suflet, mărite rege, nu trece uşor cu buretele peste bunele mele motive. Cumpăneşte-le. Chibzuieşte-le.

Don Alfonso simţea dorinţa să pună capăt acestei neplăcute discuţii. Poate că evreul are dreptate, probabil chiar că are, şi regele era gata să cedeze. Dar apoi se răzgândi: ceea ce-l face

pe evreu să fie atât de neobrăzat este nu greutatea argumentelor lui, ci cu totul altceva.

— Argumentele tale or fi ele bune, zise el stârnit, dar există şi contraargumente la fel de bune şi tu le cunoşti.

Iehuda se pregătea să răspundă. Numai că Alfonso, impetuos, i-o luă înainte.

— Nu vreau să mai aud nimic despre asta! răbufni el cu putere.

Dar deodată zări faţa palidă, răscolită a evreului, se gândi la fiica acestui bărbat cu care semăna la faţă şi:

— Fii pe pace, adăugă el imediat, voi chibzui la toate astea, voi cumpăni nu numai contraargumentele, ci şi argumentele tale.

Şi, recompunându-şi veselia forţată, încheie:

— Şi nu voi uita nici bunăstarea în care m-ai adus.

Se despărţiră, regele plin de îndurare, evreul plin de prefăcută umilinţă şi de prefăcută siguranţă, ambele pline de neîncredere.

Capitolul al treilea

În tot acest timp Raquel se frământase întrebându-se ce să însemne faptul că Alfonso o lăsase o săptămână întreagă, şi chiar mai mult, singură. O încercau tot felul de temeri nebuloase. Bănuia că dumnezeul lui ameninţa să intervină.

Apoi sosi scrisoarea în care el jubila în cele trei limbi ale ţării sale: Pe mâine, pe mâine, pe mâine. Şi acum era aici.

De cum se văzură, zilele despărţirii parcă nici n-ar fi existat. Respiraseră în această nesfârşită săptămână, dar nu trăiseră. Acuma trăiau. Pentru ei nu exista viaţă în afara Galianei. Îşi făuriseră o limbă a lor amestecată din latină şi arabă, plină de mici reguli tainice, şi nu aveau nevoie de altă limbă decât de asta; dar se înţelegeau poate şi mai bine când tăceau.

Totuşi, în sufletele lor multe se schimbaseră. Erau mai ştiutori unul de altul. Alfonso surprindea câteodată în gesturile şi cuvintele Raquelei acel subtil ceva care o lega de poporul ei blestemat de Dumnezeu, şi, plin de o bucurie evlavioasă, uşor perfidă, se gândea la hotărârea lui de a stârpi aceste trăsături ale făpturii ei. Din partea ei, Raquel nu-i ascundea nemulţumirea ce-i pricinuia dragostea lui pentru câinii aceia mari. Odată se întâmplă ca ea să se dea cu dezgust înapoi în faţa animalelor care săreau gudurându-se în jurul ei. Alfonso îi spusese atunci înveselit şi supărat totodată: „Noi, prinţii spanioli, ne iubim animalele. Strămoşii mei, vechii regi goţi, erau siguri că-şi vor reîntâlni în paradis câinii de pe pământ. Altminteri n-ar fi fost paradis. Credeau desigur în înţelepciunea preaiubitului tău Musa, că sufletul animalului urmează acelaşi drum cu al omului”. Observând că gluma lui îi displăcuse, se căi furtunos: „Iartă-mă, iubita mea. Nu-ţi plac câinii, ţi-e frică de ei, îi trimit de aici”. Şi cum ea nu se îmbuna, creştea în el dorinţa de a o împăca. „Nici Belardo al meu nu-ţi place, recunoaşte-o. Îl expediez şi pe el.” Numai cu greu se lăsă abătut de la această intenţie.

Uneori îl împingea inima să purceadă la convertirea ei la credinţa adevărată. Dar când o simţea respirând în apropierea lui, îşi dădea seama că era mai dificil decât îşi închipuise. Ea nici măcar nu pricepuse încă ce este un cavaler, ce era el însuşi. Mai întâi asta, gloria cavalerismului, asta trebuie s-o facă el să simtă.

Trimise după menestrelul acela, Juán Velásquez, să fie adus la Galiana.

Raquel, auzind sunetele chitarei primitive, grosolane a creştinului, se gândea la harfele, lăutele şi flautele delicate ale arabilor, la ale lor Mismár, Şahrúd şi Barbút. Dar urechea ei sprintenă, fină şi simţul ascuţit o făceau receptivă pentru tot ce era viu în compoziţiile simple ale bardului. Nu înţelegea totdeauna sensul exact al latinei lui vulgare, dar se lăsa cucerită de bucuria eroică şi cavalerească a cântecului.

Cânta însă Juán Velásquez despre faptele şi moartea margravului Roland Bretonul: cum în valea de la Ronceval, cu o mână de desperaţi, înfruntă un ocean de păgâni, şi cum prietenul său Olivier îl sfătuieşte să sufle în puternicul său corn Olifant şi să cheme înapoi oastea regelui Carol, a marelui împărat. Cum Roland se împotriveşte, cum cavalerii săi săvârşesc fapte de neînchipuită vitejie şi cum sunt răpuşi unul după altul. Şi cum Roland, rănit el însuşi, străbate câmpul bătăliei ca să-şi adune paladinii morţi şi să-i ducă arhiepiscopului Turpin spre o ultimă binecuvântare. Şi cum la urmă Roland, prea târziu, suflă în cornul lui vrăjit şi munţii şi văile răsună până departe. Şi cum e pentru a doua oară rănit, de astă dată grav, şi cum trezindu-se dintr-un lung leşin, se pomeneşte pe un imens câmp de cadavre că e unicul încă în viaţă. Îşi dă seama că vine moartea şi cum din cap îi coboară ea în inimă. Atunci se târăşte zorind cu toată osteneala sub un molid, se culcă în verdeaţă cu capul spre miazăzi, spre Spania, în direcţia inamicului, şi îşi ridică mănuşa dreaptă către Dumnezeu. Iar arhanghelul Gabriel îi ia mănuşa din mână.

Entuziasmată, copilăreşte, uluită, Raquel asculta. Apoi căzu bineînţeles pe gânduri şi observă că nu pricepe ceva; de ce adică eroul Roland nu a suflat la timp din corn; atunci el şi cavalerii săi vii şi nevătămaţi l-ar fi putut înfrânge pe duşman. Pe rege îl supără această obiecţie ieftină. Dar apoi Raquel îl rugă pe cântăreţ să repete versurile despre moartea lui Roland; ochii ei iradiau emoţia, însufleţirea de care era cuprinsă, şi Alfonso era convins că sufletul ei s-a deschis măreţiei cavalerismului.

Că aşa era, se dovedi când târâse după dânsa darul despre care îi vorbise ea cândva cu aluzii: o armură arabă.

Era făurită dintr-un oţel minunat, negru-albăstrui şi în ciuda multelor ei articulaţii era uşoară şi elegantă, o admirabilă

plăsmuire. Ochii limpezi ai lui Alfonso străluceau. Raquel îl ajută să-şi pună armura. Fiind însă o treabă pentru bărbaţi, nu-i plăcu ideea ca ea să-l ajute. Dar nu se încumetă s-o refuze.

Îl echipă aşadar printre vorbe glumeţe, dar plină de entuziasm. El stătea acolo, negru-albăstriu şi măreţ, zalele cămăşii de fier se modelau zvelt în jurul pieptului puternic, răsuflând din adânc, ochii priveau luminos printre despicăturile vizierei. Raquel bătea din palme şi exclama copilăroasă şi încântată: „O, mult iubitul meu, eşti o minune a marilor minuni ale Domnului!” Şi umbla în sus şi-n jos, se învârtea în jurul lui în paşi de dans, şi fredona tărăgănat versetele arabe: „O, voi, viteji! Purtaţi lucioasa spadă, şi lancea suplă-o mânuiţi. Spre duşman călăriţi, puternic, furtunos. Adâncă bucurie-i să vă-nsufleţesc prin cântec!”

Surâzând adânc emoţionat, el o asculta. Niciodată ea nu-i cântase versuri războinice. Acum o făcea pentru întâia oară. Acum simţea ea ce este un luptător. Acum putea el să-i vorbească de cel Mare, de cel Sfânt, care s-o lege de el pentru totdeauna.

O întrebă fără ocol dacă nu vrea să asculte împreună cu el liturghia.

Raquel îşi ridică privirea. Nu-l înţelegea. Poate că era una din glumele lui năstruşnice. Zâmbea nesigur. Zâmbetul ei îl îndârjea. Dar Alfonso se stăpâni şi îi spuse cu o copilărească seriozitate:

— Vezi tu, femeie multiubită, dacă accepţi botezul, absolvi nu numai sufletul tău, dar mă eliberezi şi pe mine de un greu păcat şi putem aşadar să rămânem fără vină şi fără căinţă uniţi pe veci.

Spusese însă toate astea cu o privire atât de nevinovat smerită încât Raquel fu mişcată.

Dar abia după aceea pătrunse întregul înţeles tenebros al vorbelor sale şi se simţi jignită usturător. Deci el nu era mulţumit cu tot ce-i dăduse ea, voia să-i răpească, în prostia lui belicoasă, nesăţios cum era, şi partea ei nemuritoare de moştenire. Nu-i ajunge că ea stârnise mânia lui Dumnezeu prin aceea că vorbea şi mânca şi se scălda şi dormea cu un necredincios? Chipul ei plin de viaţă îi trăda mâhnirea şi indignarea.

Alfonso încerca stângaci s-o convingă. Rezistenţa îi era liniştită, monosilabică şi hotărâtă.

Dar Raquel ştia că el e un luptător dârz, că nu se va lăsa şi, oricât de fermă era în credinţa ei, căută îmbărbătare la ai săi, la tatăl ei şi la Musa.

Îi comunică deci lui Iehuda că Alfonso stăruie ca ea să se boteze. Don Iehuda păli ca de moarte.

— Te rog, tată, zise ea calmă, nu mă jigni temându-te. M-ai învăţat şi m-ai făcut să ştiu că sunt o Ibn Esra şi că împărtăşesc cele cuprinse în Cartea Sfântă. Le-am înţeles şi mi le-am însuşit.

Cu Musa vorbi mai pe şleau. Îi spuse că se teme de lupta îndârjită care o aşteaptă.

Musa îi ţinu mâna şi povesti despre femeile evreice ale profetului Mahomed. La început, profetul a vrut să-i câştige pe evrei cu binele pentru învăţătura lui. Dar acum ei se împotriveau, i-a combătut cu spada şi a ucis mulţi dintre ei. Într-una din campaniile lui, a venit în tabără la dânsul o fată evreică, Zainab pe nume, al cărei tată şi ai cărei fraţi fuseseră răpuşi de către războinicii musulmani. Zainab îi spuse că recunoaşte nefiinţa altui dumnezeu afară de Allah, îl linguşi pe profet cu vorbe şi gesturi, se prefăcu îndrăgostită de el şi dânsului îi plăcu fata, o primi în patul lui, o aduse apoi în haremul său şi o prefera tuturor celorlalte neveste. Şi Zainab îl întrebă ce mâncare îi place cel mai mult şi Mahomed răspunse: „Partea de la umăr a unui miel tânăr”. Atunci ea fripse pentru dânsul şi prietenii lui un miel şi el se ospătă: dar umărul mielului îl frecase ea cu o otravă puternică. Unul dintre oaspeţi gustă din el şi muri. Profetul însuşi scuipă friptura de la prima îmbucătură; totuşi, se îmbolnăvi şi el. Evreica Zainab zise că a vrut să-i dea profetului prilejul de a dovedi că e favoritul lui Allah. Unui asemenea om otrava nu-i poate căşuna niciun rău; dacă însă n-ar fi fost alesul lui Allah, atunci ar fi meritat să moară. Unii spun că profetul a iertat-o, alţii că a osândit-o la moarte.

Oraşul Kaibar, locuit aproape numai de evrei, a rezistat lui Mahomed cu deosebită dârzenie. Cei mai mulţi dintre bărbaţii din Kaibar au căzut în luptă; celorlalţi, şase sute la număr, după cucerirea oraşului profetul a poruncit să li se taie capul. Printre femeile cucerite era o anume Safia; bărbatul ei căzuse şi tatăl fusese decapitat. Safia nu împlinise încă şaptesprezece ani şi era atât de frumoasă încât Mahomed o primi în haremul lui, deşi

nu mai era fecioară. Profetul o iubea mult, îşi pleca genunchiul în faţa ei ca să se poată urca mai uşor în spatele cămilei, o copleşea cu daruri preţioase, şi nu se mai sătură de ea până la moartea lui; dânsa însă îi supravieţui patruzeci şi cinci de ani.

Aşa povesti Musa.

— Deci aceste femei l-au părăsit pe Adonai? întrebă Raquel.

— Dacă învăţătura lui Mahomed ar fi câştigat-o pe fata Zainab, răspunse Musa, nu ar fi încercat să-l otrăvească. Iar în ce-o priveşte pe Safia, îşi lăsase averea rudelor ei care rămăseseră evrei.

Mai târziu, Raquel îl întrebă:

— Vorbeşti de profet fără veneraţie. De ce rămâi în Islam, unchiule Musa?

— Cred în cele trei religii, răspunse Musa. Fiecare din ele are partea ei bună şi fiecare propovăduieşte lucruri pe care raţiunea refuză să le creadă.

Se apropie de pupitrul lui de lucru, mâzgăli cercuri şi arabescuri şi spuse peste umăr:

— Cât timp sunt convins că religia poporului meu nu e mai rea decât a altora, m-aş scârbi de mine însumi dacă aş părăsi comunitatea în care m-am născut.

Vorbise liniştit, cu glas uniform, şi cuvintele lui se întipăriră adânc în sufletul Raquelei.

Rămas singur, Musa vru să-şi continue lucrul la a sa „Istorie a musulmanilor”. Dar se gândea la spusele Raquelei, se mira de cuvintele tari pe care le folosise el, aşa că nu-şi putea concentra gândurile asupra lucrării sale.

În loc de asta, se apucă să scrie versuri: „Atât de plin e timpul de arme, cavaleri şi fier şi vuiet, încât şi vorbele-nţeleptului zornăie în loc să murmure ca foşnetul vântului de seară şi creştetul copacilor”.

Don Rodrigue nu vorbea cu plăcere despre favoarea de care avusese parte, de extazele lui, de roadele ascetismului său. Prefera să se dea drept cercetător, drept om de ştiinţă. Era sincer. Căci, cu toată smerenia lui, era posedat de o gândire ascuţită, sceptică. Îl ademeneau minunatele jocuri ale inteligenţei şi îi făcea o deosebită plăcere ca în discuţiile cu sine însuşi şi cu alţii să cumpănească argumentele pro şi contra ale unei teze. Dintre teologii secolului său, cel mai drag îi era Abaelard. Învăţătura sa precum că din filosofia marilor păgâni

porneşte un drum mai scurt spre Evanghelie decât din Vechiul Testament, nu-i dădea pace şi mereu se adâncea din nou în cutezătoarea operă a lui Abaelard: *Sic et Non*, Da şi Nu, în care sunt puse faţă-n faţă pasaje din Sfânta Scriptură care se contrazic; e lăsat însă la voia cititorului să se descurce din acele contradicţii.

Don Rodrigue era conştient de faptul că-i este permis să se hazardeze până la cele mai îndepărtate graniţe ale acestui periculos domeniu. Exista doar în sufletul său acea încăpere în care nu pătrundea nicio îndoială a raţiunii indiscrete; acolo găsea el ocrotire împotriva oricăror tentaţii.

Această calmă, imperturbabilă certitudine în credinţă îi permitea chiar să meargă ca şi până acum la Castillo Ibn Esra şi să se întreţină cu ereticul Musa în dispute prieteneşti.

Din parte-i, Musa ştia că poate dezbate cu canonicul fără rezerve probleme delicate şi nu se sfia să-şi spună părerea despre evenimentele în curs, cum ar fi de exemplu intriga amoroasă a regelui.

— Prietenul nostru Iehuda, spuse el odată, sperase că educaţia Raquelei şi purtările ei decente vor domoli impetuosul spirit soldăţesc al lui Don Alfonso. În loc să fie aşa, ea este vizibil fermecată de maniera lui belicoasă. Mă tem că mai curând o va converti viaţa de la Galiana pe Raquel la spiritul cavalerismului decât pe rege la solia păcii.

— Poţi cu greu pretinde, răspunse Rodrigue, ca Don Alfonso să aibă în timpul cruciadei o ureche atentă pentru imnurile păcii.

Musa se ghemui tihnit, puţin adus din spate, într-un colţ al încăperii şi medita: „Cruciadele voastre! Nu-mi intră-n cap că-l numiţi pe mântuitorul vostru prinţ al păcii şi, pe de altă parte, smeriţi şi credincioşi, chemaţi la război în numele lui”.

— Nu voi aţi adus pe lume Războiul Sfânt, iubite şi stimate Musa? se interesă cu blândeţe canonicul. Nu Mahomed a fost acela care a propagat învăţătura despre Gihad, despre războiul sfânt? Bellum Sacrum al nostru nu-i decât o apărare împotriva Gihadului vostru.

— Dar profetul, replică îngândurat Musa, prescrie războiul sfânt numai aceluia care e sigur de izbândă.

Îşi dădu seama că obiecţia lui îl indispusese pe oaspetele său şi schimbă cu politeţe vorba.

— Destinul face ocoluri bizare, reluă el, ca să cruţe peninsula noastră de vicisitudinile războiului. Ne-am temut cu toţii că violenta pasiune a regelui şi stăpânului nostru va degenera într-o catastrofă. Când colo ne aduce fericire. Căci atâta vreme cât Raquel a noastră îl ţine strâns pe rege, el se va hotărî cu greu să pornească împotriva califului. Cât de arbitrară, cât de copilăros jucăuşă este acea forţă pe care eu o denumesc Kadar iar tu, preacuviosul meu prieten, îi zici Providenţă!

Canonicul, astfel provocat, îl dojeni pe bârfitorul moşneag:

— Dacă ocărăşti orbeşte divinitatea socotind-o absurdă şi nechibzuită, atunci spune-mi, rogu-te, la ce mai năzuieşti către înţelepciune? La ce mai foloseşte ea?

— Prea mult folos, recunoscu bucuros Musa, nu ne aduce ajutându-ne să recunoaştem ambiguitatea evenimentelor şi contradicţia lor lăuntrică. Dar mie recunoaşterea îmi încălzeşte sufletul. Şi mărturiseşte-o, preacuviosul meu prieten, că şi pe tine te încântă.

După astfel de discuţii, Don Rodrigue e drept că se dojenea pentru plăcerea ce o resimţea în tovărăşia nelegiuitului şi îşi propunea să înceteze vizitele la Castillo Ibn Esra sau să le rărească.

Dar iată că însuşi Cerul i-a dat un semn. Şi anume: regele, care recunoscuse că singur nu va izbuti niciodată să spargă crusta necredinţei de pe inima Raquelei, îl rugă să-i dea o mână de ajutor; canonicul nu putu să refuze această dorinţă pioasă a lui Don Alfonso şi se văzu suit să-şi continue vizitele la Castillo.

Aşa că se aflau iar împreună în rotonda palatului la fel ca înainte, Musa, Raquel, canonicul şi chiar tânărul Don Beniamin; Rodrigue îl adusese cu el pentru ca intenţia lui de a o converti pe Raquel să nu bată la ochi.

Nu-i era deloc uşor tânărului Don Beniamin să păstreze faţă de Raquel simplitatea lui obişnuită. În aceste săptămâni se gândise neîntrerupt la soarta care-i fusese impusă fiicei lui Don Iehuda, această fericire apăsătoare şi primejdioasă. Abia de când ea se izolase la Galiana, îşi dăduse el seama ce însemna ea pentru dânsul, şi acum dorinţa nestăpânită, amestecată cu o amară resemnare îi colorau şi îi adânceau în chip ciudat prietenia.

Se aşteptase să găsească o Raquel mult schimbată. Dar şedea acolo tot cea dinainte. Era dezamăgit şi fericit şi nu putea

acest altminteri tânăr şi metodic învăţat să-şi adune gândurile. Pe furiş, iar şi iar, îi cerceta expresia feţei, ascultând cu jumătate ureche spusele celorlalţi şi tăcea.

Din partea lui, Don Rodrigue aştepta prilejul să-şi înceapă opera de convertire. Nu făcea exces de zel, îi repugna orice stângăcie, aştepta cuvântul potrivit de la care să poată porni. Îi sosi momentul când Musa abordă din nou tema lui favorită şi anume că tuturor popoarelor le este prevăzută de către soartă perioada lor de înflorire şi de îmbătrânire.

— Ce-i drept, aşa e, încuviinţă canonicul, dar cât de puţine sunt naţiunile care vot să recunoască singure că vremea lor a trecut. Iată, de pildă, poporul evreilor, proclamă el. Că chiar şi după apariţia Mântuitorului şi-a băgat în cap încă un secol sau două că propovăduirile fericirii din Marea lor Carte mai sunt încă valabile şi că ţara lor va renaşte, este în definitiv de înţeles. Dar iată că trăiesc de mai bine de un mileniu în mizerie şi tot nu vor să admită că prezicerile lui Isaiia au fost înfăptuite tocmai prin apariţia Mântuitorului. Evreii vor să păcălească timpul şi perseverează împotriva evidenţei, în eroarea lor.

Nu se uita nici la Raquel, nici la Beniamin, nu predica, se întreţinea doar cu Musa, un filosof cu celălalt. Dar Beniamin observa prea bine încotro ţintea canonicul, cât de nevinovat, evlavios şi de neîndurător vrea s-o dezguste pe Raquel de iudaismul ei şi Beniamin se smulse din reveria lui şi deveni deodată elocvent.

— Dar în niciun caz nu vrem să păcălim timpul, preacuvioase părinte, veni el în apărarea credinţei Raquelei, mai degrabă ştim un lucru: vremea nu e împotriva noastră, ci cu noi. Noi nu interpretăm făgăduielile de izbândă ale Cărţii noastre în chip vulgar, textual. Nu sunt izbânzi ale spadei pe care ni le-au făgăduit profeţii noştri şi nici nu năzuim spre temenea izbânzi. Nu punem prea mult preţ pe cavaleri, pe mercenari şi pe armele de asediu. Succesele lor nu au trăinicie. Partea noastră de moştenire e Cartea Sfântă. Ne-am îndeletnicit cu ea timp de două mii de ani, ea ne-a ţinut laolaltă în restrişte şi în disperare, ca şi în vremurile noastre de strălucire, aşa că numai noi ştim să o interpretăm just. Ce ne făgăduieşte ea, sunt izbânzi ale spiritului, şi aceste izbânzi nu ni le poate răpi nicio cruciadă şi niciun Gihad.

— Da, făcu ironic şi posomorât Don Rodrigue, *„eritis sicut dii, scientes bonum et malum”*[1], voi toţi mai credeţi în cuvântul şarpelui paradisului. Şi fiindcă voi, asta o recunosc, sunteţi înzestraţi cu pricepere înaintea altora, vă credeţi atotştiutori. Dar tocmai această înfumurare vă orbeşte şi vă împiedică să înţelegeţi ce este evident. Mesia a venit demult, timpul s-a împlinit, binecuvântările s-au înfăptuit. Toată lumea o vede, numai voi nu vreţi s-o vedeţi.

— A venit vremea lui Mesia? răspunse cu amărăciune Don Beniamin. Eu nu văd nimic din toate acestea. Nu văd că făuriţi din săbiile voastre pluguri, din suliţele voastre coase. Nu văd ca Don Alfonso să plivească semănăturile alături de calif.

— Te avânţi foarte bătăios pentru pace, dragul meu Don Beniamin, încercă Musa să-l liniştească.

Dar Beniamin nu-i dădu ascultare. Înflăcărat de prezenţa Doñei Raquel, izbucni:

— Ce este bietul vostru „pax”, „Treuga Dei” a voastră, sărăcăcioasa voastră Irené! *Şalom*, asta este desăvârşirea, este culmea fericirii, şi tot ce nu-i *şalom*, e rău. Regelui nostru David nu i-a fost dat să clădească templul, fiindcă nu era altceva decât un cuceritor şi un mare rege. Abia Solomon, regele păcii, avea voie să-l clădească, fiindcă sub el fiecare trăia în siguranţă lângă butucul lui de viţă de vie şi smochinul lui. Un altar asupra căruia se flutură o armă este profanat, nu mai este demn de Dumnezeu.

Violenţa tânărului îl făcu pe canonic să fie şi mai blajin.

— Vorbeşti de fericirea supremă, fiul meu, începu el, şi o numeşti *şalom* şi spui că e partea voastră de moştenire. Dar cunoaştem şi noi fericirea supremă. O denumim altfel, dar oare nu-i totuna ce nume îi dăm? Voi îi spuneţi *şalom*, noi îi zicem credinţă, îi zicem îndurare.

Şi acum pudicul de Rodrigue trebui să spună pe şleau ceea ce altminteri tăinuia în inima sa, trebui să se confeseze.

— Îndurarea, fiul meu, urmă el, nu este o făgăduinţă a unui viitor, îndepărtat, ea e pe lume. Nu sunt atât de elocvent ca tine, nu pot lămuri îndurarea. Ea nu poate fi doborâtă prin încordarea raţiunii sau să fie măcar văzută. E supremul dar al Domnului. Nu putem face altceva decât să ne rugăm pentru ea.

Apoi, cu putere şi din adâncul inimii lui, încheie:

---

[1] Veţi fi cu zeii, cunoscând binele şi răul (lb. latină).

— Ştiu că există îndurarea. Sunt fericit în credinţă. Şi mă rog lui Dumnezeu să acorde îndurare şi altora.

De asemenea discuţii – şi anume care religie e cea mai bună – întregul occident era plin. În jurul acestei controverse, în jurul superiorităţii creştinismului se ducea războiul. Şi patima ardea cu flăcări mari în aceste dispute.

Şi în rotonda liniştită a lui Musa, canonicul şi Don Beniamin dezbătuseră adeseori probleme religioase. Totuşi de astă dată Beniamin îşi înfrână violenţa; nu voia ca printr-un atac nestăpânit să-l jignească încă o dată pe Rodrigue, stimatul lui dascăl.

Dar era vădit că Doña Raquel nu avea nevoie de întărire în credinţa ei; la prima lui izbucnire, Beniamin observase bucuros cu câtă atenţie îl asculta. În aceste discuţii de mai târziu, se mărgini aşadar să arate caracterul raţional lăuntric al credinţei care nu pretinde de la adepţii săi nicio jertfire a raţiunii. Cu o adevărată dezinvoltură ştiinţifică cită el pasaje frumoase sau se referi la argumente extrase din lucrări vestite. Dar canonicul îi opunea, la fel de calm, argumente din scrierile lui Augustin sau din ale lui Abaelard. Raquel intervenea rareori şi punea rareori întrebări. Asculta totuşi absorbită de discuţii şi îşi întipărea bine spusele lui Beniamin. Ea şi cu Beniamin erau din nou foarte aproape unul de celălalt.

Beniamin nu tăinuia că o iubeşte. Dar nu lăsa deloc să se observe. Se dădea drept prieten. Se simţeau, Raquel şi el, tineri în faţa celor mai în vârstă, erau buni camarazi.

Musa, pe când se afla odată singur cu Rodrigue, îl întrebă de ce oare vrea s-o zdruncine pe Raquel în credinţa ei; chiar şi acel Abaelard, atât de adorat de Rodrigue, ne învaţă că trebuie să manifestăm toleranţă faţă de credinţa străină atâta vreme cât ea nu contrazice poruncile raţiunii şi moralităţii fireşti.

— Oare nu-ţi manifest destulă toleranţă, venerabilul meu Musa? întrebă canonicul. Nici nu-ţi pot spune câtă bucurie aş resimţi dacă o *mens regalis*, un spirit atât de regesc ca al tău, ar fi încoronat, prin îndurare. Dar eu nu sunt atât de încrezut să sper că-mi este hărăzit să te iluminez. Nu-mi este dat să procedez cu zel şi nu-i în firea mea să plictisesc pe un altul, o ştii şi tu. Dar când mă uit la chipul candid, docil, blajin al Raquelei noastre, simt că am misiunea să lupt pentru sufletul ei.

Deoarece ştiu că e o misiune bună, aş păcătui dacă aş trece-o sub tăcere.

Regele devenise nerăbdător văzând că străduinţele lui şi ale lui Rodrigue de a salva sufletul Raquelei rămâneau zadarnice.

Se oprise împreună cu Raquel în faţa uneia din inscripţiile ei ebraice. Trecuseră săptămâni de când ea îi citise şi tălmăcise textele, dar buna lui memorie le reţinuse, aşa că i le putea repeta aproape cuvânt cu cuvânt: „Îţi făuresc drumul din nestemate şi casele din cristal. Nicio armă îndreptată împotrivă-ţi să nu te vatăme, şi orice limbă, dacă te înfruntă, blestemată să fie”. Uimire batjocoritoare era în glasul său, buzele subţiri i se strânseră într-un surâs răutăcios.

— Nu prea înţeleg de ce ai pus aici tocmai acest dicton, zise el. Vrei să orbeşti cu tot dinadinsul? Unde sunt drumurile voastre bătute cu nestemate? Acum sunteţi jalnici şi neputincioşi, de mai bine de o mie de ani trăiţi din mila noastră. Cât timp mai vreţi să împodobiţi lamentabila voastră goliciune cu astfel de făgăduinţe înzorzonate, deşarte? Îmi pare rău că eşti atât de îndărătnică.

Era pentru întâia oară că o ataca atât de brutal. Ah, ea ar fi putut să-i răspundă cum se cuvine la o astfel de vorbărie vicleană şi maliţioasă; dar nu dorea ceartă. Aşa că răspunse liniştit:

— Marele vostru doctor Abaelardus spune că le stă bine creştinilor să arate toleranţă faţă de orice religie rezonabilă.

— Numai că a voastră nu e rezonabilă, se răsti duşmănos regele, tocmai de asta e vorba!

Pe Raquel o durea că acest om, pe care-l iubea peste măsură, lovea în tot ce avea ea mai bun. Şi în gând îl auzea pe Beniamin cum îşi apără credinţa cu dovezi ale caracterului ei raţional. Dar dacă elocventul Beniamin nu-l putuse convinge pe blajinul Rodrigue, cum ar putea izbuti ea să-i lămurească brutalului Alfonso tâlcul adevărat al marii învăţături. Îl privea în faţă, îngândurată, cu ochii ei mari de un albastru cenuşiu. Da, într-adevăr, el credea ceea ce repeta după alţii. Atâţia regi au trimis de o mie de ori o mie de cavaleri şi de mercenari în Ţara Sfântă şi n-au putut-o cuceri. Şi cum se uita la el, deodată nu-şi mai putu stăpâni râsul în faţa orbirii oamenilor şi-mai ales a celei a lui Alfonso al ei.

Dacă tăcerea şi privirea ei îl întărâtaseră, apoi acest râs stârni întreaga lui mânie. Sub fruntea brăzdată, licăreau primejdios ochii lui.

— Nu râde! se răsti el poruncitor. Taci! Nu pângări Războiul nostru Sfânt, tu, necredincioaso!

Mută, părăsi încăperea.

Timp de două ceasuri Alfonso o căută peste tot, în casă şi în grădină, în vreme ce şi ea îl căuta. Când se găsiră, regele surâdea jenat ca un băieţaş; surâdea şi ea; se sărutară.

Şi printre sărutări, ea zise:

— „De eşti cumva mânios pe careva, nu te feri din calea lui. Caută-l şi salută-l şi vorbeşte-i cu blândeţe şi fără grai tăios, cu spini faţă de tot ce te supără la el. Căci în aceasta afli noul izvor al dragostei. Cel mai bun dintre voi va fi acela care vine întâiul şi salută.” Aşa scrie în Coran. Am venit amândoi deodată. Niciunul din noi nu-i cel mai bun.

Iehuda văzuse de luni de zile cum fiul său alunecă tot mai mult în societatea celorlalţi. Dar când Alazar se boteză cu adevărat, fu cuprins de panică la fel ca în faţa unui lucru neaşteptat.

Abia acum îşi dădea seama de întreaga măsură a vinovăţiei sale. Pe Alazar nu-l iubise îndeajuns, nu-l iubise ca pe Raquel. Alazar îşi petrecuse toată copilăria ca musulman printre musulmani şi el însuşi, tatăl băiatului, încă înainte de a-l fi făcut să priceapă ce e iudaismul, l-a trimis la Curtea atrăgătoare a regelui creştin. Acum fiul său devenise trădător, şi-a vândut predestinarea pe blidul de linte al cavalerimii, era pierdut şi dus, dispărut pentru totdeauna, şters din registrul acelora ce vor învia în ziua Judecăţii-de-Apoi.

Iehuda îl jeli ca pe un mort. Şapte zile a şezut ghemuit la pământ, îmbrăcat în haine zdrenţuite.

Don Ephraim Bar Abba veni să-l consoleze. Parnasul se înfioră în faţa lui Don Iehuda şi a soartei lui nemiloase. Nicio încercare, oricât de teribilă, nu l-ar fi putut lovi mai crunt decât prăbuşirea unicului său fiu. Renegaţii deveniseră dintotdeauna cei mai înverşunaţi duşmani ai evreilor şi acum tânărul fiu al lui Iehuda era un asemenea renegat. Dar datoria poruncea să-l consoleze pe cel îndoliat. Don Ephraim îşi înfrânsese repulsia şi oroarea, venise deci, se aplecă aproape de Don Iehuda şi rosti formula:

„Slăvit fii tu, Adonai, Dumnezeul nostru, judecător suprem şi drept” şi apoi trimise zece din cei mai buni enoriaşi ai Aljamei ca să spună rugăciunile prescrise.

Nu numai mâhnirea pricinuită de fiul său îl apăsa pe Iehuda, ci şi acel temerar jurământ că va deschide refugiaţilor franci graniţele Castiliei. Termenul ce şi-l fixase sub pedeapsa marii anateme, expira. Şi el nu mai ajungea la rege. Acum, că-i furase ambii copii, mai întâi fata şi apoi şi fiul, Alfonso îi va evita şi mai îndârjit prezenţa.

Sosiră şi zilele Anului Nou, întunecoasele zile sărbătoreşti de Roş Haşana, destinate verificării conştiinţei.

Raquel petrecu sărbătoarea la tatăl ei. Iehuda nu pomeni de renegarea lui Alazar; dar ea vedea cât de adâncă îi era suferinţa. Pe ea botezul fratelui mai mult o întărise în voinţa sfântă de a păstra credinţa în Dumnezeu.

Seara, Iehuda chemă la el acasă un iniţiat ca să sufle în cornul de berbec, în şofar, al cărui sunet, evocator al acestei sărbători a ispăşirii păcatelor, e de datoria fiecărui evreu să-l audă. Căci aceasta este ziua în care Dumnezeu se gândeşte la toate creaturile lui, judecă şi hotărăşte soarta oamenilor. Sunetul strident, tăios al cornului o umplu pe Raquel de un fior pios şi, în veneraţia ei pentru basme, vedea ca aievea cum numele celor drepţi erau înscrise de o mână nevăzută în Cartea Vieţii şi a Prosperităţii, iar numele celor răi erau şterse. Dar sentinţa pentru cei ce n-au fost nici buni, nici răi, aşadar pentru cei mai mulţi rămânea în suspensie până la sărbătoarea împăcării, ca să mai aibă un răgaz de zece zile, în care timp să se pocăiască.

După amiază Iehuda şi Raquel se duseră, aşa cum cerea datina, la o apă curgătoare. Ieşiră afară din oraş, la malul lui Tajo. Aruncară fărâmiţe de pâine în apă, îşi aruncară păcatele în apă ca să fie duse în mare şi rostiră versetele profetului: „Unde mai e un Dumnezeu cum eşti Tu, care iartă păcatele şi absolvă de necredinţă, care nu stăruie veşnic în mânia sa, căci îi place să fie milostiv. Se milostiveşte de noi, şterge vina noastră, ne scufundă păcatele în adâncul mării”.

Se lăsă seara când sosiră din nou acasă. Servitorul aduse un opaiţ. Iehuda însă îi făcu semn să-l ia de acolo astfel că Raquel nu desluşea bine chipul tatălui când acesta începu să vorbească.

— Lespezile mormintelor vechilor Ibn Esra, zise el, dovedesc că suntem din neamul regelui David. Şi acum fiul meu, fratele tău Alazar, şi-a trădat partea de moştenire regească şi a irosit-o. Tatăl tău nu e fără vină de această grozăvie. E o vină gravă, o regret şi chiar dacă mila Domnului e ca marea de adâncă, eu tot nu mă simt izbăvit.

Era însă pentru întâia dată că tatăl îi vorbea despre vină, căinţă şi izbăvire şi pe Raquel o sugruma mila. Dar Iehuda urmă, arătându-i că şi-a impus o penitenţă, o penitenţă deloc uşoară, şi îi vorbi de planul lui de a aduce în Castilia pe evreii franci.

Raquel ascultă cu atenţie, dar nu răspunse şi nici nu întrebă nimic. Aşa că Iehuda, nu fără efort, continuă să vorbească.

— Am expus acest plan Regelui, Stăpânul Nostru, zise el, şi n-a spus nici da, nici nu. Iar eu am făcut un jurământ şi timpul mă presează.

De când trăia ea la Galiana, era pentru prima oară că Iehuda vorbea de Alfonso şi pe Raquel o izbi ca o lovitură că îl numise Regele şi Stăpânul Nostru. Tot ce spunea tatăl ei o pătrundea ca o apă de gheaţă, înfricoşând-o, răscolind-o. Simţea solicitarea, se apăra împotriva ei. Nu era drept din partea lui s-o împovăreze pe dânsa cu ceea ce luase asupră-şi.

Iehuda încetă să mai vorbească, nu mai stărui. Porunci să se aducă lumină şi tot ce era neobişnuit, stânjenitor dispăru. Zărea faţa Raquelei în raza blândă a lumânării şi a lămpilor cu ulei. Vorbi şi, pentru întâia dată în ziua aceea, zâmbi:

— Eşti cu adevărat o principesă din casa lui David, copila mea.

Înainte de a se întoarce dimineaţa la Galiana, Raquel îi spuse tatălui ei:

— Voi vorbi cu Regele Stăpânul Nostru despre evreii franci.

Când Raquel îi declarase regelui că-şi va petrece sărbătoarea de Anul Nou la Castillo Ibn Esra, Alfonso nu-şi dădu supărarea pe faţă. Rămase în aceste zile la Galiana. I se părea insuportabil să fie la Toledo şi Raquel să se afle atât de aproape şi totuşi nemărginit de departe. Era pornit împotriva Raquelei, a lui Iehuda, a dumnezeului lui Iehuda şi a sărbătorilor sale.

Erau minunate zilele de toamnă luminoasă, dar lui nu-i făceau nicio plăcere. Vâna, dar n-avea nicio bucurie de vânătoare şi nici de câinii lui. În faţa lui stătea întunecat şi măreţ conturul

oraşului său Toledo, însă priveliştea nu-i făcea nicio plăcere. Nu se bucura de fluviul Tajo şi nici de pălăvrăgeala supusului său Belardo. Se gândea la cele ce-i povestise Raquel despre sărbătoarea de Anul Nou şi cum se rugase ea dumnezeului ei şi scâncise ca să-i ierte crima de a fi împărţit cu regele ei voluptatea şi dragostea.

Raquel se înapoie şi lui i se luă o greutate de pe inimă. Numai că, deşi părea şi ea fericită de revedere, Alfonso trebui să observe că cea care se întorsese la el era o altă Raquel; pe chipul ei se putea citi acum o mulţumire ciudată, meditativă. Regele nu se putu reţine să n-o întrebe uşor ironic dacă, aşa cum intenţionase, îşi încheiase socoteala cu dumnezeul ei. Ea părea să nu-i ia zeflemeaua în nume de rău, poate că nici n-o observase; îl privea doar tăcută, adâncită în ea însăşi. Tăcerea ei îl întărâta mai mult decât orice replică. El n-avea voie să se spovedească, niciun preot n-ar fi putut să-i dea abluţiunea; ea însă se împăcase cu dumnezeul ei. Se frământa ce i-ar putea spune mai răutăcios, mai jignitor.

Când, pe neaşteptate, ea începu să vorbească.

— Da, zise ea cu o ciudat de gravă uşurinţă, acum au început zilele măreţe în care cel ce a păcătuit, cel ce se pocăieşte cu adevărat, poate fi salvat. Căci în ziua pomenirii păcatelor, în ziua Anului Nou, Dumnezeu e drept că înseamnă în catastif sentinţa, dar abia după zece zile, de Ziua Împăcării, aplică sigiliul, aşa că rugăciunea şi operele bune şi reculegerea sinceră ar avea puterea să revoce sentinţa. Şi, cu hotărâre bruscă, continuă: Numai să vrei tu, Alfonso al meu, şi ai putea să mă ajuţi să aflu har deplin în ochii Domnului. Cunoşti restriştea prin care trece poporul meu din Francia. Nu vrei să deschizi acestor fraţi ai mei graniţele ţării tale?

Îl năpădi un val de furie. Aşadar, asta-i ispăşirea ce i-au impus preoţii ei! Să obţină de la el ca în toiul Războiului Sfânt să-şi inunde ţara cu necredincioşi, să-l dezbine deci cu dumnezeul şi cu poporul său: în schimb Adonai îi acorda ei împăcarea. Era o conjuraţie între ea, tatăl ei şi preoţii ei. Era cel mai dezgustător, mai murdar târg de care putea fi el bănuit. Să fie tras pe sfoară ca ultimul dintre proşti, să plătească el cu sufletul pentru dragostea şi pentru trupul ei. Dar n-o să cadă el în cursa întinsă de aceşti înşelători, nu se va lăsa păcălit, nu se va lăsa şantajat, nu!

Cu un efort crâncen, îşi stăpâni cuvintele sălbatice, grosolane, ce-i veneau pe buze. În locul lor, cu o expresie dură, crispată, şi cu o voce tăioasă şi poruncitoare, de parcă s-ar fi adresat unei adunări de granzi rebeli, îi aruncă în faţă cuvinte latineşti solemne:

— Nu doresc să discut la Galiana afaceri de stat. Nu doresc să dezbat cu tine afaceri de stat.

Îi întoarse brusc spatele şi ieşi.

Când vru noaptea să meargă la ea, Raquel îi spuse că datina impune femeilor evreice ca în perioada de pocăinţă să doarmă singure. De astă dată mânia sa dărâmă toate zăgazurile. Ce, să ţină el seama de superstiţiile ei neroade? Sau e vreun şiretlic nou şi rafinat ca să-i stoarcă edictul pentru evrei? De asta îl refuză ea oare? Cu privirea sălbăticită, cu glas ameninţător de potolit, rosti răspicat:

— Aşadar îmi pui condiţii? Să-i las pe milogii tăi de evrei în ţară şi atunci mă laşi să viu la tine azi-noapte, cum? Asta nu permit. Eu sunt stăpân aici în casă şi aici, în regatul meu.

Raquel îl privea cu ochii ei măriţi şi cenuşii, cu ochii ei încărcaţi de reproşuri, îngrozită şi totuşi netemătoare. Asta îl scoase cu totul din sărite. Se năpusti asupra ei, o trânti pe pat, o apucă brutal cu mâini nemiloase, cum apuci un duşman. Ea se apăra gâfâind. O birui, o ţintui pe pat o dată şi încă o dată, răsuflând şi el din greu, îi sfâşie îmbrăcămintea şi o posedă înăbuşit, crud, violent, fără plăcere.

Încă în noaptea aceea Raquel părăsi Galiana şi se duse la Castillo Ibn Esra.

Alfonso auzi cum părăsea ea casa, însoţită de doica Sa’ad. Drumul peste stâncile din Toledo era scurt, dar noaptea nu ferit de primejdii. Regele şovăi un răstimp, apoi trimise după ele un om înarmat, să le conducă. Acesta nu le ajunse din urmă. „N-are decât să facă aşa cum vrea, gândi el cu pică. Ea a provocat totul. E bine că s-a întâmplat aşa. Cerul a hotărât astfel. Acum nimic nu mă mai reţine. Acum pornesc împotriva musulmanilor. Numai ea e de vină că am luat atâta vreme asupră-mi ruşinea. Fantele din Aragon şi-a greşit socotelile. Nu va fi aşa cum crede el, că eu stau şi trândăvesc în timp ce el se luptă cu musulmanii.”

Când se făcu dimineaţă, se hotărî să fie mărinimos şi să mai zăbovească o zi la Galiana. Poate că ea se va întoarce. Voia, cu toată îndreptăţita lui supărare, să se despartă prieteneşte de dânsa. O perioadă ce-i adusese multe lucruri frumoase, nu se cade să ia sfârşit atât de prost şi de urât.

Rătăcea prin casă şi prin parc, plin de o voioşie cam forţată. Dalila a vrut să-l dea pe mâna filistinilor, dar el nu era un neghiob ca Samson, el n-a lăsat să i se răpească puterea. Frumoasa viaţă de aici s-a dovedit a fi un *espejismo*, o himeră, o fata morgana a pustiului, dar un vânt proaspăt a împrăştiat-o şi în jurul lui domnea acum realitatea sănătoasă.

Se opri în faţa mezuzei pe care ea a pus să fie fixată la uşă. Era un tub lucios, de metal, prin a cărui deschizătură de sticlă se zărea ameninţător cuvântul *şaddai*. Simţea îndemnul să smulgă de acolo obiectul acela păgân, dar se temea că ar atrage asupra sa mânia dumnezeului ei, aşa că se mulţumi să spargă sticla cu pumnul. Cioburile îi răniră mâna, sângele curgea din abundenţă, şi-l şterse, dar mâna tot mai sângera, se uita la ea râzând feroce. Cei ce crezuseră că se va perverti, se vor mira. Acum va lupta. Va lovi cu buna lui spadă Fulmen Dei. Îşi va alunga din suflet toate gândurile neroade, şi într-o luptă bărbătească, pioasă, binecuvântată de Domnul, îşi va birui toate păcatele, îndoielile, toate acele greoaie, moleşitoare, păgâne năluciri ce stăruiau în sângele lui.

Lui Belardo îi spuse cu prefăcută voioşie:

— Poate că n-o să mai dureze multă vreme, bravul meu, şi cele mai frumoase speranţe ale tale se vor împlini. Caută pieptarul de piele al bunicului tău şi coiful lui de piele. O să-ţi dau prilejul să le aeriseşti.

Grădinarul Belardo păru mai degrabă consternat decât bucuros.

— Slujesc pe maiestatea-ta cu tot ce am, răspunse el, chiar şi cu pieptarul de piele al bunicului meu. Dar cineva trebuie să rămână aici şi să muncească mai departe cu sapa. Vrei oare să laşi ca grădina ta, o, rege şi stăpân al meu, să ajungă o paraginǎ?

Şovăiala grădinarului îi dădu lui Alfonso de gândit.

— Doar nu pornesc chiar mâine! replică el cu o privire rea.

Şi, pe neaşteptate – se aflau în apropierea cisternelor, a maşinii cronometrice, construită de Rabbi Hanan, acum distrusă – porunci:

— Deocamdată astupă-mi asta cu pământ. Altminteri mai cade noaptea careva înăuntru.

Deoarece Raquel nu se întorsese nici în ziua următoare, Alfonso porni călare spre Toledo. Se părea că la palat se şi aflase că s-a certat cu Raquel, pe feţele tuturor se putea citi destinderea.

Alfonso se cufundă în treburi.

Era întocmai cum prezisese evreul: o mare prosperitate domnea în ţară, tezaurul Castiliei era plin. Poate că, bineînţeles, avusese el dreptate afirmând că banul nu e suficient ca să duci război împotriva califului. Dar se înşela evreul când credea că îl mai poate reţine multă vreme cu asemenea obiecţii de la sfânta lui datorie. Evreii s-au îmbuibat destul cu untura ţării; ajunge să le ia din nou banii, cum a făcut vărul său Philippe Auguste din Francia, şi avea fondurile necesare războiului împotriva califului.

— Nu mai pot suporta, îi spuse el lui Manrique, să fiu aici *eques ad fornacem*, cavalerul cloşcar, în timp ce întreaga creştinătate se află pe picior de război. Am socotit şi chibzuit: mă pot încumeta.

— *Escrivano* al tău, răspunse Manrique, care e un bun calculator, socoteşte altfel.

— Evreul nostru, replică trufaş Alfonso, a omis din calculele lui un capitol: onoarea. Ce este onoarea, despre asta pricepe el tot atât de puţin cât ştiu eu despre talmudul lui.

Manrique se simţi cuprins de îngrijorare.

— În definitiv l-ai pus să-ţi păzească economia, răspunse el, aşa că e de datoria lui să ţi-o apere. Nu te lăsa derutat de zelul lui Don Martin, Don Alfonso, îl rugă el. Ispita campaniei e mare şi e o ispită cucernică. Dar dacă nu avem destui bani ca să putem rezista doi ani, ţara se poate distruge într-o asemenea campanie.

În sinea lui, Alfonso nu avea încredere în aprecierile lui Ibn Esra. Acesta căuta motive să împiedice Războiul Sfânt fiindcă numai în timp de pace poate el să-i aducă în ţară pe evreii lui din Francia. Dar ca să conceapă un plan atât de impertinent, a căpătat curaj numai datorită nelegiuitei lui pasiuni şi de aceea

Alfonso se ruşina să-i vorbească bătrânului său prieten Manrique de bănuiala lui. În loc s-o facă, izbucni:

— Cobiţi şi tot cobiţi, dar cel pe care îl va trage de barbă creştinătatea sunt eu!

— Tratează cu Aragonul, Don Alfonso, îl sfătui sec şi contrariat Manrique. Explică-te cu Don Pedro. Încheie cu el o alianţă sinceră.

Înciudat, regele îşi concedie prietenul şi sfetnicul. Mereu îl ţinea încătuşat vechiul lanţ. Fireşte că Manrique avea dreptate, fireşte că războiul era posibil numai după o sinceră explicaţie cu Aragonul. Trebuia stabilită o înţelegere precisă, să se încheie o alianţă. Dar numai un om o putea duce la capăt, Leonor.

Va pleca la Burgos.

De când nu se mai văzuse cu Leonor? De o veşnicie. Regina îi adresa scrisori scurte, politicoase, el la intervale lungi, îi răspunsese scurt şi politicos. Îşi putea foarte bine imagina cum va fi când se vor revedea. El se va preface voios, ea îl va întâmpina cu un surâs prietenos, puţin cam forţat. Nu va fi o revedere îmbucurătoare.

Se va strădui să-i explice Leonorei cele întâmplate. Dar unde-s cuvintele care să lămurească pe celălalt cât de delicios şi de groaznic este când un val atât de gigantic se abate asupra cuiva şi îl smulge în adânc şi îl aduce la suprafaţă şi apoi iar îl scufundă?

Atunci, faţă de Rodrigue, se declarase, mândru şi îndărătnic, de partea Raquelei şi a pasiunii lui, iar preotul, cu toată smerenia lui, îl înţelesese. Dar Leonor nu-l va putea înţelege, ea, calma, prietenoasa, marea doamnă. În faţa ei se va bâlbâi, şi tot ce va spune va suna lamentabil, ca încercarea unui copil prost de a se justifica. Va fi cea mai penibilă înjosire din viaţa lui.

Nu există nimeni pe lume în faţa căruia un rege să se umilească atât. Nu există nimic pe lume care să merite o asemenea înjosire.

Ba da. Ceva există. Ceva minunat care să merite orice înjosire şi pe deasupra chiar şi veşnica osândă.

Şi, dintr-odată, revăzu totul, ca aievea: La Galiana şi toată strălucirea ei necreştinească. Simţea ca aievea cum Raquel se alipeşte de el, îi simţea epiderma, moale, nesfârşit de dulce, îi simţea sângele, inima-i zvâcnind. Degetele lui îi alunecau prin păr, îl răscoleau, până ce ea îi spunea printre zâmbete: „Nu,

Alfonso, mă doare, Alfonso”. Cine pe lume mai poate spune atât de ciudat „Alfonso” ca dânsa, să-i surâdă şi să-i pătrundă în sânge? Îi vedea ochii de culoarea porumbelului, îi vedea estompându-se, îi vedea pleoapele aplecându-se încet, grele, şi iar ridicându-se.

Îi veniră în minte versete arabe pe care i le dăduse ea odată să le citească: „Aud adeseori săgeţi zbârnâind în jurul capului meu şi nu tresar; dar când îi aud rochia foşnind, tremur din tot trupul. Aud adeseori goarnele duşmanului apropiindu-se, şi inima şi porii îmi rămân reci; dar când îi aud glasul, fiori fierbinţi mă trec.” Versurile îl supăraseră; un cavaler nu are voie să se piardă atât de servil. Dar erau adevărate, dulcile, slugarnicele versuri, adevărate ca evanghelia. Îl treceau fiori fierbinţi chiar şi numai închipuindu-şi-o pe Raquel. Cum de s-a putut gândi măcar să renunţe la ea, la această Raquel, la Raquel a lui, minunatul, nelegiuitul sens al vieţii lui?

Trebuia s-o recapete pe Raquel, trebuia s-o îmbuneze.

Pentru asta exista o *singură* cale. Răsuflă din adânc. Dar nu exista decât această cale.

Trimise după Iehuda.

Don Iehuda, acest bărbat curajos, fu cuprins de spaimă când, în toiul nopţii, veni la el o Raquel speriată. Îi spuse:

— M-a batjocorit cum niciodată n-a fost batjocorită o femeie!

Iehuda simţi îndemnul să afle amănunte. Dar renunţă, îl trezi pe Musa, îl rugă să-i prepare un calmant puternic şi zise:

— Odihneşte-te, copila mea, şi dormi liniştită.

Rămas singur, cumpănea febril ce s-a putut petrece. De bună seamă că-l rugase pe rege să-i primească pe evreii franci. Iehuda ştia din experienţă cât de perfid şi de brutal se pricepea acest bărbat să umilească oamenii când îşi ieşea din fire. Şi iată că Raquel nu a putut-o suporta, fugise de la rege, şi omul acesta era răzbunător, îşi va revărsa duşmănia asupra lui şi a întregii evreimi. Jertfa Raquelei şi a lui proprie fuseseră deci zadarnice.

Încercă să-şi impună calmul, dar nu putu dormi. Nu trebuia ca totul să fie pierdut, trebuia să existe ceva de care să-şi lege speranţa. Acest rege creştin, oricât vorbea el mereu despre onoare, nu cunoştea niciun fel de demnitate. De două ori, după ce-l ocărâse şi-l scuipase pe el, pe Iehuda, recunoscuse că are nevoie de el şi s-a apropiat din nou de el. O iubea pe Raquel, nu

putea trăi fără ea, se va apropia din nou de ea, o va implora, se va milogi ca ea să se reîntoarcă.

Era în dimineaţa zilei de cinci Tişri. În mai puţin de trei săptămâni se împlinea termenul jurământului. Iehuda, în această primă noapte nedormită, ştia că va mai avea multe asemenea nopţi, că va mai cădea deseori pradă disperării şi că se va agăţa iar de speranţe şi de felurite combinaţii.

Aşa stăteau lucrurile cu Iehuda Ibn Esra.

Dar cum stau cu tine, Raquel? Palidă, zgârcită la vorbă, umbli de colo-colo, aşteptând zadarnic o solie. Simţi privirile îngrijorate, duioase ale tatălui tău, dar ele nu-ţi dau căldură şi nici mângâiere. Auzi sporovăiala timidă a doicii – ah, darul ei, „Mâna Fátimei" era fără putere – şi vorbăria ei trece pe lângă tine fără s-o asculţi. Rechemi faţa, statura şi înfăţişarea bărbatului, aşa cum era el în ceasurile bune, când sufletele şi trupurile se contopeau. Dar imaginea e alungată de cealaltă, aceea a chipului haotic, hulpav, brutal. Aşa oare arată tagma cavalerilor care îl entuziasmează pe el? Şi totuşi ţi-e dor de el şi ştii că ajunge ca să te cheme, şi dai fuga înapoi la el.

Zilele treceau. Don Alfonso se afla la Toledo, dar nu trimise după Raquel şi nici după Iehuda. Numai Don Manrique venea în problemele treburilor statului.

Ziua cea mai sfântă a evreilor, ziua împăcării, Iom Kipur, sosise. Iehuda, omul straniu, cu aspecte multiple, era în acea zi un alt Iehuda. Lepădă orice orgoliu meschin, îşi mărturisi că „misiunea" lui nu era decât o travestire a lăcomiei lui de putere, era în realitate un om chinuit, un mizerabil, un biet nimic în faţa lui Dumnezeu şi, dacă înainte fusese mai trufaş decât alţii, acum era mai umil. Se bătea cu pumnul în piept şi se ruga cu o ruşine fierbinte: „Am păcătuit cu capul meu pe care-l ridicam neobrăzat şi mândru. Am păcătuit cu ochii mei care priveau insolent şi arogant. Am păcătuit cu inima mea, care se umfla de înfumurare. Recunosc, mărturisesc, mă căiesc. Iartă-mă, Dumnezeul meu, şi, acordă-mi ispăşire".

Era acum gata să suporte nu numai cu mintea dar şi cu întreaga sa fiinţă orice ar fi să fie.

Când după două zile regele îl chemă la dânsul, nu spera şi nu se temea de nimic. „Fie binevenit binele sau răul", îşi spunea el pe drum, spre palat, şi aşa şi gândea.

Alfonso era arogant şi totodată jenat. Vorbi lung şi delicat despre treburi mărunte, despre dificultăţile ce i le cam făceau baronii de Arenas şi că nu are de gând să mai aştepte multă vreme. Cel mult să le fixeze Iehuda un termen mult mai scurt decât cel propus de el şi dacă domnii nu plătesc nici atunci, el, Alfonso, va cuceri cu forţa satul în litigiu. Iehuda se înclină şi zise:

— Voi face cum porunceşte maiestatea-ta.

Alfonso se întinse pe divanul său, îşi încrucişă mâinile sub ceafă şi întrebă:

— Şi cum stăm cu războiul meu? Tot n-ai strâns încă destui bani?

— Înţelege-te cu Aragonul, stăpâne, răspunse lucid Iehuda, şi apoi poţi porni la luptă.

— Mereu aceeaşi poveste, mârâi Alfonso.

Se ridică în picioare şi, fără tranziţie, întrebă:

— Şi cum stăm cu evreii pe care vrei să mi-i aşezi în ţară? Încearcă să fii sincer şi nu vorbi ca un frate al lor, ci ca un sfetnic al meu. Oare nu-mi vor reproşa toţi supuşii mei: în toiul Războiului Sfânt acest rege lasă să intre în ţară mii de cerşetori evrei?

Într-o clipă resemnarea sumbră, pasivă a lui Iehuda făcu loc unei bucurii sălbatice.

— Nimeni nu va spune aşa ceva, stăpâne şi rege al meu, răspunse el, din nou vechiul Iehuda, respectuos, sigur de sine, plin de exuberanţă lăuntrică. Nu aş fi cutezat să te rog să permiţi intrarea în ţară a unor *cerşetori*. Aş vrea mai degrabă să-ţi propun umil să se ceară fiecărui refugiat la trecerea graniţei o adeverinţă că posedă o anumită avere, să spunem de nu mai puţin de patru *maravedi* de aur. Noii colonişti nu vor fi cerşetori, ci oameni aşezaţi, pricepuţi în meşteşuguri şi negoţ şi contribuabili de biruri grase.

Alfonso, ferm decis să se lase convins, întrebă:

— Crezi că putem face granzilor mei şi poporului meu plauzibil acest lucru?

— Granzilor tăi poate că nu, răspunse Iehuda, dar poporului tău fără nicio îndoială. Castilienii tăi vor observa acest aflux prin aceea că vor trăi mai confortabil.

— Exagerezi, râse regele, aşa cum sunt obişnuit cu tine. Apoi, mereu ca în treacăt, porunci: Bine. Pune deci să se elaboreze edictul.

Iehuda se înclină adânc şi atinse pământul cu mâna.

Înainte încă de a se fi ridicat, regele urmă:

— Îmi trimiteţi documentele la Galiana. Mă întorc astăzi acolo. Şi spune-i, rogu-te, fiicei tale: dacă vrea să asiste la semnare, îmi va face o mare bucurie.

La cinci zile înainte de expirarea termenului ce şi-l fixase, Don Iehuda îl informă pe parnasul Ephraim că Regele Stăpânul Nostru a aprobat colonizarea a şase mii de evrei franci.

— Pot acum, urmă el glumeţ şi cu mândrie modestă, să te scutesc de a mai arunca asupră-mi anatema. De cei douăsprezece mii de *maravedi* pentru evreii noştri franci, bineînţeles, nu te pot dispensa. Rămâne meritul tău, adăugă el mărinimos, că ei vor intra în ţară. Fără promisiunea ajutorului tău, n-aş fi izbutit.

Don Ephraim rosti cu buze livide formula de binecuvântare la aflarea unei veşti fericite: „Slăvit fii tu, Adonai Dumnezeul Nostru, care eşti atât de bun şi ne dăruieşti binele”. Dar acum izbucni şi întregul triumf al lui Iehuda: „*Napthule elohim niphtali*, izbânda Domnului am izbândit-o eu”, jubilă el.

Umbla de colo-colo, cu faţa radioasă, cu paşii sprinteni, de parcă n-ar fi simţit pământul sub picioare. Era oare acelaşi om care doar cu două săptămâni înainte era măcinat de conştiinţa nimicniciei lui? Orgoliul îi crescuse până la cer. Pieptul îi era plin de râsete când se gândea la ceilalţi, la proştii ce voiau să-şi ducă Războiul Sfânt pentru ţara care nu le va aparţine niciodată. Adevăratul război sfânt, războiul lui Dumnezeu, îl purta el, Iehuda. În timp ce ei lovesc şi pustiesc, el coloniza şase mii de oameni salvaţi în domnia păcii. Îi şi vedea cum munceau, cu minţi isteţe şi mâini harnice, cum întemeiau ateliere, cultivau viţa de vie, produceau lucruri utile şi făceau schimb cu produsele altora.

Cu prietenul său Musa îşi sărbători triumful. Dimpreună cu el, care ştia să preţuiască trufandalele şi vinurile bune, oferi o masă dununică, un ospăţ sărbătoresc în felul fraţilor Dunun, cei mai vestiţi epicurieni ai lumii musulmane. În faţa lui Musa se putea bucura din plin da fericirea lui. Nu era el un favorit al lui

Dumnezeu? Dacă Dumnezeu îi hărăzea din când în când câte un nenoroc, era numai ea să-i priască cu atât mai bine norocul.

— Ştiu, prietene drag, răspunse cu ironie afectuoasă Musa, că eşti urmaşul regelui David şi că Dumnezeu te poartă în palmă dincolo de toate primejdiile. Şi de aceea nu ai totdeauna nevoie să te consulţi cu buna ta raţiune, ci să „faci" şi să acţionezi orbeşte după placul inimii tale impetuoase, exact ca acei cavaleri pe care îi dispreţuieşti atât de prăpăstios. Raţiunea ta îi intuieşte, dar în treburile tale te conduci după principiul lor: Numai să nu stai liniştit, să faci mereu ceva – şi mai bine ceva greşit decât nimic.

Băură din delicioasele vinuri şi Iehuda îl tachina la rândul său pe Musa al lui:

— Da, înţeleptul trebuie să fie calm în orice împrejurare a vieţii şi preferă să se lase omorât decât să lovească el. Tu te-ai ţinut de asta, pot s-o adeveresc. Şi dacă n-aş fi intervenit eu, ai fi fost până acum ucis de două sau chiar trei ori şi n-ai fi putut acum bea acest vin de pe malul Rhonului.

Şi băură.

— Sunt bucuros, zise Musa, că cel puţin pentru astă-seară i-ai interzis lui Ibn Omar al tău să-ţi ceară conceptul urgent al vreunui acord de stat sau ordinul de plecare a unei flote comerciale. Păcat că orele în care mă pot bucura în voie de prietenia ta sunt atât de rare. Proslăveşti mereu pacea, dar ţie însuţi ţi-o îngădui prea puţin.

— De mi-aş îngădui-o mai mult, răspunse Iehuda, i-aş lipsi pe ceilalţi de ea.

Musa, cu ochii liniştiţi, zâmbitori, atenţi, îşi privea prietenul.

— Alergi repede, Iehuda al meu, spuse el, şi alergi mereu. Mă tem că vei fugi de propriu-ţi suflet şi că el nu te va putea ajunge din urmă. Cu alergătură ta ai fi ajuns adeseori la ţintă, dar nu uita că uneori ţi s-a tăiat răsuflarea.

Iar mai târziu reluă:

— Numai puţini o înţeleg: noi nu trăim, suntem trăiţi. Am aflat de multă vreme că eu nu sunt mâna care aruncă zarul, ci însuşi zarul. Tare mă tem că tu n-o să înţelegi asta niciodată. Dar tocmai de aceea te iubesc şi îţi sunt prieten.

Rămaseră multă vreme împreună, se ospătară, pălăvrăgiră, băură. Apoi se desfătată cu dansatoarele pe care Iehuda le chemase.

În săptămânile următoare, ori de câte ori se gândea la spusele lui Musa al său, Don Iehuda surâdea cu binevoitoare superioritate. Totul se îmbina aşa cum voia el. Două uriaşe transporturi de mărfuri, pe care le dirijase norocos din orientul depărtat, înfruntaseră primejdiile mării şi ale războiului şi acostaseră în portul adăpostit. Un acord complicat fusese semnat cu autorităţile sultanului Saladin în toiul Războiului Sfânt, în avantajul lui Iehuda şi al ţării Castilia. Cu sinceră mirare vedea Iehuda cum realitatea din Toledo adeverea visul lui de atunci, de lângă fântâna dărăpănată. Mândria îl învăluia ca un nor estompat.

Porunci să i se schiţeze o stemă şi să fie supusă regelui spre aprobare. Era o menoră cu şapte braţe pentru lumânări, ca aceea din templul lui Iahve, şi de jur-împrejur cu o inscripţie în ebraică pomenindu-i numele şi funcţia. Îşi comandă un sigiliu cu stema lui şi purta acest sigiliu la piept, aşa cum fusese datina la strămoşii lui, la bărbaţii de care povestea Marea Carte.

Zeciuiala lui Saladin, pe care o plătea Aljama, era deosebit de mare şi la fel era şi comisionul, pe care Iehuda îl căpăta din ea. Nu voia să păstreze aceşti bani. Evreii din Paris, la izgonirea lor, salvaseră o Tora care trecea drept cel mai vechi manuscris existent al celor Cinci Cărţi ale lui Moise, acel Sefer Hillali. Iehuda cumpără cartea cu trei mii de *maravedi*; nimeni până la el nu mai donase refugiaţilor, într-o formă atât de aleasă, o sumă atât de mare.

Stătea cu Musa în faţa preţiosului, fragilului sul de pergament care transmisese din generaţie în generaţie cuvântul lui Dumnezeu şi nobila, măreaţa scriptură a poporului evreu. Se uitau cu priviri lacome şi pline de veneraţie la minunata carte şi o pipăiau cu mâini grijulii.

Iehuda se gândise să dăruiască sulul de pergament comunităţii evreieşti din Toledo. Dar dintotdeauna îl supăra că sinagogile oraşului erau atât de puţin arătoase. Va clădi cadrul potrivit în jurul acestei minunate cărţi, un templu demn de acest preţios manuscris, demn de poporul lui Israel şi de străvechea Aljama din Toledo şi chiar de el însuşi, Iehuda Ibn Esra.

Musa îi dădu de gândit:

— Oare nu vei spori mânia arhiepiscopului şi a baronilor?

Iehuda nu avu pentru această obiecţie decât un zâmbet de dispreţ.

— Voi clădi Dumnezeului lui Israel o casă onorabilă, zise el.

Prietenos, dar ceva mai serios ca de obicei, Musa îl preveni:

— Nu-ţi struni calul prea tare, Iehuda, prietenul meu. Altminteri rămâi până la urmă numai cu dârlogii şi cu pătura, iar calul ia-l de unde nu-i.

Iehuda îl bătu prieteneşte pe umăr şi îşi văzu mai departe de drumul său temerar.

Capitolul al patrulea

La Burgos, Doña Leonor nu luase în serios primele zvonul despre intriga amoroasă a lui Alfonso. Chiar când se ştia că Alfonso trăieşte la Galiana săptămâni în şir singur cu evreica, regina se amăgea cu gândul că nu e decât o aventură trecătoare. E drept că în cei cincisprezece ani ai căsniciei lor Alfonso avusese din când în când câte o aventură amoroasă fără importanţă, dar se întorsese totdeauna şi foarte curând la dânsa plin de o timiditate copilărească. Aşa că Leonor nu-şi putea închipui că de astă dată el s-ar fi îndrăgostit cu adevărat – şi încă de o evreică! Atunci când o văzuse întâia oară, abia dacă se ocupase de ea şi a trebuit să-l provoace dânsa ca el să-i adreseze câteva cuvinte amabile. Mai era şi impertinentă evreica aceea şi se îmbrăca exotic şi exagerat, tot lucruri care lui Alfonso nu se putea să nu-i displacă.

Nu, Doña Leonor nu era geloasă. Vie îi stăruia în minte povestea mamei ei, Ellinor de Guienne, care-şi chinuise soţul, engliteranul Henric, cu gelozia ei sălbatică, ca acum să fie de ani de zile întemniţată chiar de el. Nu o va imita. Legătura lui Alfonso cu evreica va trece, cum trecuseră şi aventurile lui mai vechi.

Se scurseră săptămâni, se scurseră luni, dar Alfonso era neclintit în pasiunea lui pentru această Doña Raquel. Şi deodată Leonor se pomeni că nu-i mai ajută la nimic să taie firul de păr în patru. Crezuse dintotdeauna că frumoasele romane în versuri pe care i le trimitea sora ei din Troyes, şi pe care cavalerii şi barzii franci i le recitau, erau doar fantezii. Se visa ea însăşi în persoana acelor femei frumoase şi spirituale, în făptura acelor Genièvre şi Isolda, de dragul cărora cei mai străluciţi cavaleri, un Lancelot, un Tristan, îşi sacrificau onoarea şi viaţa. Şi iată că poveştile astea răscolitoare, nebuneşti nu mai trăiau în închipuirea versificatorilor, ci în viaţa din jurul ei. Înfăţişau oare ele cruda realitate a soţului, cavalerului, multiubitului ei Alfonso?

O cuprinse mânia împotriva acestui Alfonso care-i răsplătea astfel dragostea, calmul ei aristocratic, senin, naşterea infantelui, şi o ură fără margini împotriva acelei fete, a evreicei, a târfei care îi pervertea şi îi fura în chip atât de josnic bărbatul ce, de cincisprezece ani, îi aparţinea prin căsătorie creştinească.

Dar nu avea voie să se lase, ca mama ei, în voia acestor sentimente. Trebuia să fie prudentă, doar îl avea adversar pe cel mai deştept om al ţării, pe Ibn Esra, pe care chiar ea, proasta, nefericita, îl chemase încoace.

Va fi prudentă. Îşi înfrână mânia. Refuza să ia notă de ceea ce se întâmpla, tăgăduia până şi faţă de cei mai intimi ai ei. Arhiepiscopul de Burgos, un prieten sincer şi apropiat, sosi îngrijorat şi începu să vorbească despre necazul cu pricina. Leonor arboră chipul ei de regină şi îl privi cu ochi străini, neînţelegători; cucernicul prelat trebui să se lase păgubaş.

Nu, Doña Leonor nu ştia nimic despre Galiana, nu întreprinse nimic contra lui Alfonso, nimic împotriva preaiubitei lui, nu se plânse nimănui.

Dar îşi schimbă politica. Spre nedumerirea domnilor de la Curtea ei, declară deodată că neutralitatea Castiliei era criminală şi nesăbuită. Vedea doar fiecare că ţara poseda acum mijloacele necesare ca să ia parte la Războiul Sfânt. Campania trebuia deci să înceapă odată.

Regina ştia: Alfonso nu se putea să nu se trezească din obsesia lui, îndată ce va porni la luptă; era un lucru tot atât de sigur ca Aminul în biserică.

Şi dânsa va obţine ca el să pornească la luptă. Va înfăptui alianţa cu Aragonul. Zâmbea cu răutate. Măcar acest avantaj îl aducea pasiunea dementă a lui Alfonso, că va putea să-l convingă pe Don Pedro. Va trebui să recunoască într-un fel că Alfonso era contaminat de pofte prăpăstioase, nebuneşti; dar trebuia să uite şi să ierte această jignire fatală ca pe o acţiune a unui dement temporar.

Îi trimise lui Don Pedro o scrisoare confidenţială şi, în fraze de o mare demnitate şi totuşi afectuoase, îi dădea să înţeleagă că îi doreşte vizita. Scrisoarea avea să-i fie înmânată prin Don Luis, secretarul prietenului ei, arhiepiscopul de Burgos.

Pe tânărul rege aventura amoroasă a lui Alfonso îl zguduise. Cu toată ura lui, vedea în el încă prototipul cavalerului, şi pasiunea fără scrupule a lui Alfonso îi părea o dovadă în plus. Aşa cum un Lancelot, un Tristan jertfeau totul pentru doamna lor, Alfonso punea numele lui de cavaler şi de rege în joc de dragul unei femei pentru care se mistuia de iubire înflăcărată. Că această femeie era o evreică, iată un lucru ce punea aventura într-o lumină aparte, sumbră. Multe istorisiri

tulburătoare circulau despre cavaleri care se îndrăgostiseră în Orient de femei musulmane. Pe Don Pedro îl încerca un sentiment de oroare pentru regalul său văr care-şi renega creştinătatea şi îşi pierdea sufletul, dar totodată îl admira pentru cutezanţa lui.

Frământat în fel şi chip de astfel de simţăminte, citi scrisoarea Doñei Leonor. Îi răsuna în urechi glasul ei, o avea pe amabila doamnă în faţa ochilor, îl copleşea o milă adâncă pentru distinsa femeie încătuşată de acel Alfonso atins de nebunie, posedat de diavol. Se afla în pericol, era de datoria lui să-i sară în ajutor.

Pe lângă toate acestea, îl chinuise şi pe el de la începutul cruciadei pasivitatea în voia căreia se lăsase. Se înarmase ca să se năpustească asupra Valenciei musulmane; ba trimisese chiar soli emirului din Valencia, care, referindu-se la vechi tratate, să ceară cu insolenţă de la el tribut, şi Don Iosef Ibn Esra avusese mult de furcă până să reînnoade raporturile diplomatice cu emirul. Ministrul era silit să folosească mereu noi vicleşuguri ca să-şi reţină recalcitrantul stăpân de la denunţarea stării „ruşinoase” de pace.

Mesajul Doñei Leonor găsi aşadar un Don Pedro gata la orice. Dar nu se putea hotărî să se ducă la Burgos şi să solicite el mai întâi o împăcare. La Burgos se prevăzuse acest lucru şi trimisul Doñei Leonor, cucernicul şi rafinatul secretar Don Luis, propuse o soluţie. Oare în aceste vremuri grele nu-i convine unui rege creştin să se ducă în pelerinaj la Santiago de Compostela? Dacă în drum spre locul sfânt Don Pedro ar călători prin Burgos, Doña Leonor ar fi fericită.

Don Pedro trecu prin Burgos.

Cu satisfacţie văzu Doña Leonor că tânărul domnitor o admira tot atât de cavalereşte fermecat cât şi înainte. Pedro rosti câteva cuvinte stângace despre necazul ei. Regina se făcea a nu înţelege, dar nu-şi ascunse mâhnirea. Privindu-l semnificativ, Leonor îşi exprimă părerea că, dacă printr-o alianţă cu Castilia, ar înlesni ţărilor hispanice cruciada, ar face nu numai întregii creştinătăţi un serviciu, dar şi ei personal; căci ar elibera astfel pe un mare prinţ şi domn, foarte apropiat ei, din ghearele duhurilor rele şi l-ar ajuta să redevină el însuşi tot atât de nobil cum fusese odinioară.

Don Pedro stătea stânjenit în faţa ei, se juca distrat cu mănuşa şi nu ştia ce să spună. Ea înţelege, urmă Doña Leonor,

că Don Pedro are îndoieli despre o alianţă cu un om despre care crede că l-a jignit. Dar poate că Alfonso se va lăsa convins să risipească prin fapte neîncrederea lui Pedro.

Aşa cum se aştepta regina, Don Pedro întrebă care ar putea fi acele fapte. Îl asigură deci că-şi făcuse ea un plan. Alfonso, zise Leonor, ar putea eventual recunoaşte suzeranitatea Aragonului asupra baronului de Castro şi, ca să-şi dovedească bunele intenţii, ar fi gata să plătească baronului domnitor Gutierre de Castro o despăgubire importantă pentru fratele lui ucis; poate că Alfonso s-ar lăsa chiar convins să redea baronului Gutierre acel Castillo din Toledo.

Regina conta pe faptul că Alfonso în niciun caz nu va lăsa să eşueze cruciada din pricina refuzului unei asemenea despăgubiri; iar dacă îi lua lui Iehuda castelul, ţinând seama de nemăsurata aroganţă a evreului, ruptura cu Ibn Esra devenea inevitabilă.

Don Pedro era uluit. O asemenea concesie ar repara realmente multă nedreptate. Simţea aţintiţi asupră-i ochii imploratori ai nobilei doamne. Îl pătrunsese până-n adâncul sufletului aluzia ei că i-ar face un serviciu cavaleresc şi sentimental dacă l-ar elibera pe Alfonso din ghearele diavoliţei. Gravitatea şi blândeţea dulcii şi mâhnitei regine îl mişcau profund. Îi sărută mâna şi o asigură că va cumpăni cu simpatie propunerea ei; nu-şi putea dori un destin mai frumos decât să pornească la luptă pentru Hristos şi pentru ea, Doña Leonor.

Acum, că Raquel se înapoiase la Galiana, Don Alfonso o iubea mai mult ca întotdeauna. Câteodată, privindu-i chipul înnobilat, se ruşina că o tratase atât de ordinar; era doar o doamnă, era doamna inimii lui, iar el a constrâns-o şi a necinstit-o. Apoi îl obseda tocmai amintirea acelei clipe când, împotriva apărării ei desperate, o siluise cu o poftă sălbatică. Simţea dorinţa haotică să o umilească din nou şi, când ea se pierdea în îmbrăţişare mai mult decât el, izbânda îi părea feroce.

Îi mai era în afară de asta recunoscător că nu amintea cu niciun cuvânt şi cu niciun gest cât de mic de ora aceea fatală. Îndată după înapoierea ei, Raquel îl întrebase îngrijorată ce e cu rana de la mâna lui; căci semnele lăsate de ruptura şi tăietura cioburilor mezuzei se vindecau cu greu. Îi dădu un răspuns evaziv şi se simţi uşurat că ea nu mai stăruia; nici nu-l întrebă

pentru ce fuseseră acoperite cu pământ cisternele lui Rabbi Hanan.

De fapt nu era aşa, şi anume că ar fi uitat într-adevăr cele petrecute. Dar precum dorise şi se temuse ea, se şi întâmplase: injuria nu mai era injurioasă, grosolănia nu mai era grosolană în prezenţa lui fizică. Din când în când, în îmbrăţişarea lui, îi era chiar dor de chipul sălbăticit al lui Alfonso din acele oribile clipe.

Străduinţa ei de a-l schimba, de a face dintr-un cavaler un om, fusese zadarnică, asemenea talazului izbit de o stâncă. Raquel nu se necăjea din această pricină: îl iubea pe cavaler. Eroismul lui absurd, obrazul lui tras, osos, ca cioplit în lemn, bărbătesc, amestecul de eleganţă cu brutalitate, o stârneau iar şi iar.

Din toate cărţile Marii Cărţi, cel mai mult îi plăcea Cântarea Cântărilor. Pusese să se zugrăvească pe peretele din iatacul ei unele versuri: „De nebiruit ca moartea este dragostea. Te cuprinde strâns ca mormântul. Văpăile ei sunt foc sălbatic aidoma fulgerelor lui Iahve. Torentele nu le sting, şuvoaiele nu le înăbuşă”. Îi traduse lui Alfonso versurile şi el le ascultă cu faţa gravă. Trebuie să i le repete, să pronunţe cuvintele ebraice. „Nu sună rău, recunoscu el, şi asta-i bine.”

De când îi dăruise armura arabă, Alfonso ştia că Raquel îl iubeşte şi pe războinicul din el. Dar gelozia ce o nutrea el faţă de tatăl ei şi de bătrânul Musa, îl făcea să simtă că, deşi isteaţă, tot nu vrea să recunoască ceea ce era bun şi vitejesc în el. Stăruitor, aproape pătimaş, încerca el s-o lămurească. Războiul era o poruncă divină, gloria războiului era tot ce putea fi mai de preţ pentru un bărbat. Abia în război iese la iveală ce e mai bun la un om, la un popor. Oare nu au avut şi evreii pe Samson şi Ghideon, pe David şi pe Iehuda Macabeul lor? Şi cum poate domni un rege fără război? Un rege are nevoie de vasali, ei aşteaptă să fie răsplătiţi şi pe drept cuvânt. Trebuie deci să aibă mereu pământuri noi ca să le răsplătească devotamentul şi de unde să ia aceste pământuri dacă nu de la duşman? Un rege a fost învestit de Dumnezeu ca să cucerească prăzi şi să-şi mărească ţara. El, Alfonso, era moderat, nu era lacom ca socrul său Henric de Englitera sau ca împăratul roman Friedrich, nu voia să cucerească întreaga lume. Ce se află dincolo de Pirinei nu-l interesează. El nu voia decât Hispania, dar o voia întreagă, atât cea creştină, cât şi cea musulmană.

Cutezător şi funest îi părea el Raquelei. Atracţie emana şi totodată ameninţare monstruoasă din acest descendent al barbarilor franci, şi goţi, şi mai era şi convins că Dumnezeu l-a predestinat pe el singur să domnească peste peninsulă.

Îi vorbea Raquelei despre marea, nobila artă a tacticii războiului. O studiase temeinic şi exact, iar dacă până acum nu era încă un Alexandru sau un Cezar, conducător de oşti era născut să fie. Avea asta în sânge, ştia când să pună în bătălie cavaleria uşoară şi când pe cea grea, putea preţui dintr-o singură privire valoarea terenului, putea ca nimeni altul găsi stratagema potrivită, ca să-l surprindă pe adversar. Şi dacă nu a învins întotdeauna, era numai fiindcă îi lipsea o singură virtute plicticoasă a comandantului: răbdarea.

Când îi istorisea cât de multe lupte sângeroase a înfruntat el şi pe câţi duşmani i-a făcut să muşte pământul, ea rareori răspundea aşa cum s-ar fi aşteptat el. Cel mult dacă-l întreba cam aşa: „Câţi spui? Trei mii dintre ai lor şi două mii dintre ai tăi?” Stăruia în întrebarea ei nu chiar o mustrare, mai degrabă o stupoare, o nedumerire dureroasă. Apoi iar se închidea într-însa şi cădea într-o însingurare din care el nu izbutea s-o smulgă. Cel mai rău era când se mulţumea doar să-l privească şi să tacă. Era o tăcere grăitoare, îl zgândărea mai rău decât o dezaprobare mânioasă.

Odată, pe când ea tăcea astfel, Alfonso rosti brusc, cu duşmănie:

— Ştii tu cine a spart sticla amuletei tale, a mezuzei? Eu. Iată mâna mea. Chiar şi cisternele lui Rabbi Hanan al tău tot eu am pus să fie acoperite cu pământ. Întocmai!

Raquel nu răspunse nimic. Alfonso răsuflă adânc, se ridică şi făcu câţiva paşi, reveni, se aşeză din nou în faţa ei şi schimbă vorba. Se întrerupse! Încercă să se scuze. Raquel îi acoperea blând gura cu mâna ei.

Oricât ura Alfonso ceea ce era străin de ea, era conştient de faptul că e legat de ea pentru totdeauna. *„Et nunc et semper et in saecula saeculorum, amen”,* îşi spuse el păcătuind. Îşi pusese în joc mântuirea sufletului; căci acum îi era limpede că nu o va putea converti pe Raquel niciodată. Era împăcat cu sine însuşi. Renunţă să se mai rupă din cercul în care se surghiunise el singur, se izola tot mai mult şi mai îndărătnic în păcatul lui.

Canonicul Don Rodrigue nu mai discuta cu el despre Galiana. N-ar fi avut niciun sens; îşi spuseseră tot ce un om poate spune altuia în legătură cu astfel de lucruri. Chiar dacă Alfonso îşi considera vina ca un privilegiu regesc pe care niciun preot nu avea voie să-l conteste, tot se simţea apăsat de mâhnirea mută a bărbatului ce era şi prietenul său, şi se frământa cum ar putea să-i dea un semn al dragostei şi recunoştinţei lui.

Peste capul arhiepiscopului, emise un edict prin care desfiinţa pentru ţările sale sistemul cronologic hispanic şi punea în locul lui pe cel roman, folosit în tot restul Occidentului.

Don Rodrigue, recunoscător şi satisfăcut în mijlocul tristeţii sale încărcate de mustrări, încuviinţă: „Asta ai făcut-o bine, Don Alfonso”.

Deoarece nu cuteza să se adreseze conştiinţei regelui pentru abjecta lui hotărâre, arhiepiscopul critică în cuvinte cu atât mai violente edictul cu privire la datarea corespondenţei. Îi impută lui Alfonso că, fără să fie nevoie, doar pentru a cruţa câtorva străini un pic de bătaie de cap, a abandonat unul din cele mai importante privilegii ale bisericii hispanice. Niciunul din înaintaşii lui n-ar fi lepădat cu atâta uşurinţă un bun atât de preţios. Alfonso ştia că nu de edict era vorba; Galiana era aceea care-l înverşuna atât de tare pe arhiepiscop, aşa că îl recuză cu asprime pe dojenitor. După ce Alfonso a trebuit să respingă unele cereri nejustificate ale papei, se bucura că putuse da Sfântului Părinte satisfacţia într-o problemă de mică însemnătate. Pe lângă toate, dreptatea era de partea Romei. A fost într-adevăr o trufie necreştinească faptul că spaniolii calculau timpul după cel mai de seamă eveniment al propriei lor istorii; oricât de important fusese momentul când împăratul Augustus le acordase drepturi cetăţeneşti, trebuie să se recunoască adevărul că naşterea lui Iisus Hristos a fost pentru întreaga lume, şi deci şi pentru peninsulă, un eveniment şi mai important.

Bucuria lui Alfonso pricinuită de satisfacţia ce i-o procurase îngrijoratului Rodrigue, nu ţinu mult. Îl zgândărea vina izolării lui. Într-o zi, după liturghia de dimineaţă, îl întrebă pe surprinsul capelan al palatului regal:

— Spune-mi, preacuvioase frate, ce e de fapt păcatul?

Preotul, un bărbat mai tânăr, măgulit de neobişnuita întrebare a lui Don Alfonso, răspunse:

— Îngăduie-mi, o rege şi stăpân al meu, să-ţi citez părerea sfântului. Augustin. Păcat, spunea el, este comiterea unor fapte despre care omul ştie că sunt interzise şi de la care este liber să se abţină.

— Îţi mulţumesc, preacuvioase frate, spuse regele.

Se gândi îndelung la cuvântul marelui părinte al bisericii, apoi ridică din umeri şi îşi spuse că, la urma urmei, cruciada îl va absolvi de păcat, dacă este chiar păcat.

Cu toate că nimeni nu se încumeta să-l ocărască public pe rege, circulau destule zvonuri proaste despre el. Grădinarul Belardo îi relată lui Don Alfonso că gurile rele o făceau pe stăpâna noastră Doña Raquel diavoliţă şi spuneau că-l vrăjise pe măria sa regele.

Bârfa îl îndârji pe Alfonso în voinţa lui de a apăra dragostea lui pentru Doña Raquel. Tocmai de aceea stăruia ca drumul scurt ce-l străbătea ea de la Galiana la Castillo Ibn Esra să-l facă în lectică deschisă. Câte unii îi rânjeau obraznic în faţă şi unul sau altul o apostrofa chiar: „Hei, diavoliţo, vrăjitoareo!” Numai că Raquel nu arăta deloc ca un emisar al iadului; era acum mai puţin băieţoasă, o avantaja o nouă, conştientă, fatală frumuseţe observată şi de popor. Cei ce-o jigneau rămâneau tot mai izolaţi; cei mai mulţi nu găseau deloc surprinzător că regele şi-o alese de prietenă pe această excepţională frumuseţe, găseau că e just. „Ah, frumoaso, tu!” îi strigau ei, şi se bucurau s-o vadă, nu-i mai ziceau decât La Fermosa, frumoasa, şi cântau romanţe pline de simţire şi de admiraţie despre ea şi despre dragostea regelui.

Alfonso nu pierdea prilejul s-o însoţească pe Raquel din când în când în oraş. Călărea alături de lectica ei şi se amestecau exclamaţiile: „Trăiască Alfonso cel nobil!” şi „Trăiască frumoasa!”

Tocmai aceste ovaţii ale mulţimii o făceau pe Raquel conştientă de faptul că ea era *barragana* regelui, concubina lui. Şi nu se ruşina de asta.

Alfonso se complăcea tot mai mult în viaţa de la Galiana. Era încredinţat că Dumnezeu îl luase sub deosebita lui ocrotire şi orice drum ocolit pe care Providenţa îl făcea să parcurgă, îl va duce până la urmă la ţelul cel drept.

Acum nu se mai codea să rezolve treburile statului acolo, la Galiana. Cei mai mulţi dintre granzii lui considerau drept o favoare şi o dovadă de distincţie când erau convocaţi la Galiana.

Se întâmpla, ce-i drept, ca unul sau altul să se oprească uimit în faţa mezuzei. Alfonso îl lămurea surâzând: „E o amuletă bună. Te apără de deochi şi împiedică să fiu tras pe sfoară”.

Câţiva dintre domni însă născoceau pretexte cusute cu aţă albă şi se ţineau departe de Galiana. Alfonso îşi notase numele lor.

Într-o epistolă prietenoasă şi concisă, Doña Leonor îi comunică regelui că Don Pedro o vizitase şi socoteşte că, în ciuda tuturor obstacolelor, o alianţă cu Aragonul ar fi posibilă şi deci şi campania împotriva necredincioşilor ar putea începe. Ar veni cu plăcere ea însăşi la Toledo ca să se sfătuiască în amănunt cu Alfonso; dar îmbolnăvirea infantului Enrique o împiedică să se depărteze de Burgos. Îl roagă deci pe Alfonso să vină neîntârziat la dânsa.

Regele îşi dădu pe loc seama că întâlnirea cu Doña Leonor nu mai putea fi multă vreme amânată. Dar se mângâia cu gândul că, în faţa unor atât de importante treburi de stat, neînţelegerile personale îşi pierdeau însemnătatea, aşa că revederea cu Leonor va fi mai puţin penibilă.

Îi comunică lui Don Iehuda că peste două zile va pleca la Burgos.

Acum se vedea mai des cu *escrivano* al său, se simţeau amândoi ciudat de legaţi. Regele avea nevoie de şiretenia evreului. Ardea de dorul de a-şi începe Războiul Sfânt, dar nu voia să se lase târât de noi pripeli şi dădea cu plăcere ascultare obiecţiilor evreului său. Din partea lui, Iehuda îl cunoştea pe rege mai bine decât acesta însuşi. Ştia că Alfonso nu se poate smulge de la Galiana şi socotea în sinea lui, conştient sau inconştient, că e un lucru binevenit, ce-i dădea astfel posibilitatea de a zădărnici alianţa cu Aragonul şi deci intrarea Castiliei în război. De când obţinuse de la Alfonso îngăduinţa de a-i lăsa pe refugiaţii franci să intre în ţară, Iehuda era conştient de faptul că-l ţinea pe rege în mână şi se bucura de puterea ce o avea de a insufla acestui prinţ barbar viaţă şi simţire, ca Dumnezeu lui Adam.

Nu fu surprins auzind acum de iminenta călătorie a lui Alfonso. Căpătase de la vărul său Don Iosef informaţii despre tratativele reginei cu Aragonul. Doamna era isteaţă, dar el nu se simţea mai prejos de ea şi luase unele contramăsuri.

Se teme, răspunse el întrebării lui Don Alfonso, că regina, ademenită de dorinţele ei, subapreciază dificultăţile alianţei cu Aragonul. De aceea binevoiască maiestatea sa să-i ia cu sine la Burgos pe nobilul Don Manrique şi pe dânsul, ca ei, cu modestele lor forţe, să sprijine străduinţa Doñei Leonor.

Alfonso era încurcat. Compania sfetnicilor îi era binevenită. Dacă apărea la Burgos însoţit de consilieri şi de o suită impunătoare, întâlnirea cu Doña Leonor pierdea cu totul caracterul unei explicaţii conjugale; îi era şi simpatic gândul că va putea confrunta părerile ei cu cele ale sfetnicilor lui. Dar ce va crede oare Leonor dacă îl aduce cu el pe tatăl iubitei lui?

— S-o lăsăm pe Doña Raquel singură aici? întrebă el stânjenit.

Această atenţie îl bucură pe Iehuda şi îl apropie şi mai mult de rege. Doña Raquel, răspunse Iehuda cu respectuoasă intimitate, şi-ar putea petrece timpul la Castillo Ibn Esra. Va avea acolo parte de societatea înţeleptului Musa Ibn Da’ud; ar putea şi cuviosul Don Rodrigue să treacă deseori pe acolo.

Doña Leonor îl întâmpină pe rege atât de simplu şi de prietenos de parcă s-ar fi despărţit abia ieri. Alfonso o îmbrăţişă şi o sărută, aşa cum cerea curtoazia. Îşi salută şi copiii. Îl mângâie pe micul, palidul infante, de boala căruia se îndoia. Vorbi voios şi tandru cu rezervata principesă Berengaria, care era vădit că ştia şi dezaproba traiul lui la Galiana. Doña Leonor se ţinu mândră şi ceremonioasă. Vizita lui Don Pedro îi provocase noi speranţe, deşi ştia bine că fără perspectiva coroanei Castiliei, nu era prea demnă să fie regina Aragonului.

Doña Leonor îl invitase la Burgos şi pe Don Pedro. Dar tânărul rege nu-şi putu înfrânge îndârjirea împotriva lui Alfonso; în loc să vină el însuşi, îl trimise pe ministrul său Don Iosef Ibn Esra.

Cei doi Ibn Esra se întâlniră încă înaintea consiliului de coroană ce urma să aibă loc la Doña Leonor. Aversiunea lui Don Iosef faţă de înfumurata sa rudă crescuse. Resimţise mânie şi tristeţe când acest Don Iehuda şi-a jertfit fiica numai ca să fie în mai strânse legături cu regele. El însuşi obţinuse evlavios şi caritabil intrarea în Aragon a unui număr de evrei franci; să fie colonizaţi în masă în Sepharad aşa cum voia Don Iehuda, i se părea, din aceleaşi motive ca ale lui Don Ephraim, nepotrivit, şi faptul că Don Iehuda abuza de afecţiunea lui Alfonso pentru fiica lui ca să dirijeze soarta ţării şi a evreimii, i se părea un joc

cutezător, o blasfemie. Dar, ca şi până atunci, îl unea de Iehuda străduinţa de a ţine peninsula şi evreii ei în afara războiului. De aceea îşi prevenise vărul de intrigile Doñei Leonor şi, în acest scop, se întâlnea acum cu el.

— Dă-mi voie, Don Iosef, să-ţi mulţumesc şi prin viu grai pentru scrisorile tale, începu Iehuda. Am dedus din ele că aţi găsit o formulă pentru a face posibilă alianţa şi rezolvarea problemei comandamentului unic.

— Da, răspunse arid Don Iosef, războiul împotriva musulmanilor a ajuns îngrozitor de aproape. Doña Leonor a ta a desfăşurat surprinzător de multă îndemânare şi energie ca să-i facă stăpânului meu acceptabile propunerile de împăcare.

Şi, privindu-l cu severitate în ochi, Don Iosef urmă semnificativ:

— Bineînţeles că nu numai dorinţa de a se intra în război, Don Iehuda, o îndeamnă pe regina ta să facă oferte atât de generoase!

Şi apoi, nu fără satisfacţie, îi dezvălui ceea ce nu-i comunicase în scris:

— Doña Leonor vrea să-i restituie lui Castro, drept penitenţă pentru moartea fratelui, Castillo al tău.

Iehuda nu-şi putu stăpâni spaima şi păli. Ideea că ar trebui să părăsească din nou casa strămoşilor săi îi frângea inima. Dar se reculese mândru pe loc; durase el la Toledo un castel mai frumos, mai trainic, dar bineînţeles invizibil, decât o clădire din piatră, oricât de măreaţă ar fi ea.

— Nu renunţ bucuros, răspunse el liniştit, la casa aceea, din motive pe care tu le cunoşti, Don Iosef. Dar dacă regina mea a promis-o Aragonului, nu vreau ca împotrivirea mea să zădărnicească alianţa.

Don Iosef era uluit; fără îndoială că Iehuda se bizuia pe ceva ştiind că nu va trebui să restituie Castillo, altminteri n-ar vorbi cu atâta sânge rece.

Iehuda îşi regăsise întreaga încredere în sine, acel sentiment de siguranţă sfidătoare de care fusese stăpânit în toate aceste zile. Chiar şi acum, în timp ce vorbea, îi veni o idee cum să întâmpine vicleşugul Doñei Leonor cu şi mai multă viclenie. Plănui lui se înfiripa deocamdată în contururi vagi, dar el era convins că va căpăta la momentul oportun o formă precisă.

Temelia însă o puse pe loc. Realist, cu meticulozitatea omului de afaceri, Iehuda zise:

— Sper doar că formula voastră de înţelegere rezistă şi unei examinări severe, aşa cum noi, tu şi cu mine, trebuie s-o facem. Eu, ca să fiu sincer, mai văd unele obstacole.

Şi începu să enumere multiplele probleme economice asupra cărora Aragonul şi Castilia nu s-au putut pune de zeci de ani de acord. Aşa, de pildă, erau drepturile fiscale litigioase în anumite oraşe, vămi la import şi export de asemenea în litigiu, şi tot atât de controversate privilegii asupra pieţelor.

— De-ar fi să-ţi cedez în toate aceste probleme, Don Josef, urmă el abil şi jovial, Aragonul tău ar depăşi în cel mai scurt timp Castilia mea.

Don Iosef înţelese imediat încotro ţintea Iehuda. Problemele economice litigioase erau de necuprins cu privirea; cu oarecare iscusinţă, alianţa putea fi zădărnicită în faţa lor. Nu fără admiraţie lăuntrică pentru abilitatea lui Iehuda, Don Iosef se pretă intenţiei lui şi, cu aceeaşi voioşie negustorească, declară clipind din ochi:

— Deoarece regele meu e gata să uite jignirea ce i-aţi adus-o atunci, aţi putea de fapt să fiţi mai concilianţi în problemele economiei.

— Veţi persista deci în toate revendicările voastre? constată Iehuda.

— N-am încotro, replică Don Iosef.

Şi apoi:

— Bineînţeles că da, declară el cu prefăcută fermitate.

Don Iehuda, grav şi tulburat, ripostă:

— Cu siguranţă că regele meu doreşte, nu mai puţin sincer decât al tău, să înceapă războiul împotriva musulmanilor, dar dacă sunteţi atât de intransigenţi, mă tem că nu se va alege nimic din alianţă.

— Mi-ar părea rău, Don Iehuda, răspunse Don Iosef, dacă într-adevăr nu ne-am putea înţelege.

Şi cei doi demnitari se uitară unul la altul fără să zâmbească.

Curia, unde urma să se dezbată alianţa cu Aragonul, se afla în marea sală de primire a burgului. Încăperea era împodobită cu drapelele Castiliei şi ale Toledoului, străji păzeau intrarea, scaune înalte erau pregătite pentru Don Alfonso şi Doña Leonor.

Arhiepiscopul nu lăsase să-i scape prilejul de a veni şi el de la Toledo. Dintre membrii Curiei nu lipsea decât Don Rodrigue.

Regală în greaua, somptuoasa ei rochie de zile mari, şi totuşi graţioasă, Doña Leonor şedea pe înaltul ei scaun. Cu amabilitate, cu dezinvoltură feminină, se uita la cercul de bărbaţi din jurul ei. Era plină de triumf lăuntric. Toţi cei de faţă erau ferm hotărâţi să-l salveze pe Don Alfonso din infecta Galiană şi să-l scoată la aer liber în vederea Războiului Sfânt. Nici Alfonso nu voia altceva. Singurul inamic era evreul. Fusese o impertinenţă din partea lui că-i impusese lui Alfonso să-l însoţească; dar ea prevăzuse asta, evreul nu se va putea măsura cu ea.

Don Manrique raportă. Tratativele ajunseseră departe, chiar şi Sfântul Părinte era informat şi un trimis al papei, cardinalul Gregor de la San Angelo, era pe drum ca să dea o mână de ajutor rezolvării conflictului dintre cei doi regi.

— Cine l-a informat pe papa despre tratative? întrebă aspru Don Alfonso. Don Pedro?

— *Eu* l-am înştiinţat, zise cu amabilitate Doña Leonor.

Don Manrique expuse clauzele conceptului de pact. Armatele ambelor ţări să fie puse sub un comandament unic. Cavaleri castilieni să fie înrolaţi în cartierul general al oştirii aragoneze, iar cavaleri aragonezi în cel castilian. Don Pedro se obligă să asculte, cu atenţia cuvenită din partea unui cavaler mai tânăr, sfatul lui Don Alfonso.

— Să asculte? întrebă Don Alfonso.

— Să asculte, confirmă Don Manrique.

— N-aţi putut obţine o formulare mai precisă? întrebă din nou Alfonso.

— Nu, răspunse Doña Leonor.

Nimeni nu vorbea.

— Şi ce alte clauze mai prevede acordul? se interesă Alfonso.

— Aragonul, reluă Don Manrique, ar pune trei condiţii capitale. În primul rând Castilia să renunţe la suzeranitatea asupra Aragonului.

Deşi ştia de această condiţie, Alfonso nu-şi putu înăbuşi un icnet de nemulţumire.

— În al doilea rând, continuă Manrique, Aragonul cere să fie îndeplinite pretenţiile de reparaţie din partea vasalului său Gutierre de Castro.

Despre această revendicare nu i se vorbise lui Don Alfonso. Se ridică pe jumătate purtându-şi privirea de la Manrique la Leonor.

— Eu să-i dau lui Castro satisfacţie? întrebă el încet, ameninţător.

— Nu de satisfacţie e vorba, îl potoli Manrique. Cuvântul satisfacţie e evitat.

— Se pricepe acest înfumurat Don Pedro să profite de ananghia mea, rosti cu amărăciune regele. Se ascunde în spatele lui Castro ca să mă umilească. Iar Roma îşi trimite cardinalul ca să fie martor la ruşinea mea.

— Nu e nicio ruşine, interveni prietenos, cu glasul ei limpede, Doña Leonor. Să facem sacrificii ca să înlesnim participarea noastră la Războiul Sfânt. Ar fi o ruşine să-l trimitem pe cardinal fără niciun rezultat înapoi. Atunci, şi pe bună dreptate, toată creştinătatea l-ar huidui pe inactivul Don Alfonso.

Domnii rămaseră perplecşi. Fleşcăite atârnau de stâlpii lor drapelele Castiliei şi Toledoului. Livid, plin de nemăsurată mânie, Alfonso o fixă pe Doña Leonor. Cu niciun cuvânt, cât timp se afla singură cu el, nu-i reproşase Galiana; rece şi calculată aşteptase ea până la acest consiliu de coroană, ca aici, în faţa sfetnicilor lui, în faţa celor mai apropiaţi prieteni, în faţa drapelelor lui, să-i azvârle în obraz tot ce gândea ea mai injurios despre el, aici, acum, tot ce născocise mai răzbunător, veritabil plod al turbulentei ei mame.

Dar Doña Leonor nu-şi plecă ochii mari, cenuşii în faţa privirii lui ameninţătoare, nici măcar surâsul ei discret, evaziv nu se stinse de pe chipul ei calm. Cu mare greu Alfonso îşi stăpâni furia. Nu se putea sfădi cu dânsa în faţa anturajului său şi ştia că nimeni din cei de faţă nu-i dădea dreptate – nici măcar evreul.

— Şi ce satisfacţie aşteaptă Castro de la mine? întrebă el răguşit.

În locul lui Manrique, răspunse Doña Leonor.

— Pretenţiile sunt penibile, zisea ea, dar în fond nu inechitabile. Să-i plătim preţul de răscumpărare cerut pentru prizonierii de la Cuenca şi să-i restituim al său Castillo din Toledo.

Din nou se lăsă o tăcere adâncă; nu se auzea decât răsuflarea precipitată a lui Don Alfonso. Poate că nu se cuvenea, dar toate privirile erau îndreptate, aproape avide, asupra lui Don Iehuda.

Arhiepiscopul – care şedea cât mai departe de evreu şi nici nu-l salutase la venire – luă acum cuvântul. Vocea îi răsună în vasta încăpere.

— Îţi atinge greu onoarea, mărite rege, zise el, dar Războiul Sfânt va şterge multe înjosiri.

Doña Leonor se adresă amical lui Iehuda.

— Care e sfatul tău, domnule *escrivano*? întrebă ea.

— Mi se pare, răspunse Don Iehuda, că rebelul baron pretinde prea mult de la maiestatea-sa regele. Dar eu nu sunt versat în chestiuni de onoare şi eminenţa sa domnul arhiepiscop asigură că marele ţel al Războiului Sfânt merită umilinţa. În ce mă priveşte, mă doare să pierd casa strămoşilor mei pe care am recăpătat-o prin graţia lui Dumnezeu şi a măriei-sale regelui la un preţ îndestulător şi care este marea bucurie a inimii mele. Dar dorinţele şi deşertăciunile şi demnitatea mea trec pe al doilea plan faţă de înaltul scop ce şi l-a propus Regele şi Stăpânul Nostru. De bună voie, o, rege, înapoiez în mâinile tale, dacă prin aceasta alianţă şi cruciadă pot fi înfăptuite, Castillo Ibn Esra cu tot ce am adăugat şi am montat, şi încă la jumătatea preţului ce l-am plătit vistieriei tale.

Îşi pregătise minuţios această cuvântare, totuşi nu-şi putu împiedica o uşoară bâiguială.

Nimeni nu se aşteptase ca omul să renunţe fără multă vorbă la cea mai preţioasă posesiune a sa. Alfonso se uita mirat la *escrivano* al său, până şi Doña Leonor nu-şi putea păstra decât cu greutate mina aristocratic prietenoasă. Ce viclenii mai ascunde omul ăsta în dosul unei astfel de renunţări?

Tânărul Garcerán se smulse primul din uimirea generală.

— Aşadar, zise el bucuros, putem porni poimâine la luptă!

Dar:

— Oare n-ai vorbit, nobile Don Manrique, şi de o a treia condiţie a Aragonului? întrebă cu modestie Iehuda.

— Ba da, răspunse Manrique, dar e un punct fără prea mare importanţă. Aragonul mai doreşte concesii în acele vechi controverse cu privire la anumite vămi, la târguri preferenţiale, la oraşe ipotecate şi alte asemenea mărunţişuri.

Iehuda constatase cu bucurie abia stăpânită ce adânc efect făcuse rapida lui renunţare la Castillo. Şedeau în jurul lui duşmanii care voiau să aibă războiul lor şi să dărâme tot ce construise el cu atâta înţelepciune şi cu harul Domnului. Dar nu-

şi vor avea războiul cavalerii ăştia, neghiobii de aici, iar el va păstra Castillo al său. În răstimp îşi făurise bine planul şi în toate amănuntele, iar acum se simţea sigur, norocul era însuşirea lui de căpetenie şi Dumnezeu i-a conferit-o. Ca un vânător ce-şi aţâţă câinii, se simţea deasupra tuturor celorlalţi.

— Ai cumva o listă a concesiilor cerute, Don Manrique? întrebă el.

Manrique îi întinse documentul. Iehuda îl parcurse.

— Chiar aşa de anodine cum arată, îşi spuse el părerea, nu sunt aceste nouăsprezece puncte! Aşa, de pildă, ar trebui să renunţăm la veniturile oraşului Logroño. Logroño a devenit centrul comerţului nostru de vinuri, am scutit oraşul Logroño şi regiunea Rioja de impozite pe timp de trei ani ca să stimulăm negoţul de vinuri.

— Dacă-l înţeleg bine pe evreu, rosti cu dispreţ arhiepiscopul, se vaită că în timpul Războiului Sfânt veniturile vistieriei vor fi poate mai scăzute. Probabil că are dreptate. Dar cine vrea să cucerească Ţara Făgăduită nu are dreptul să se teamă de trecerea prin pustie şi nici să scâncească de dorul meselor copioase.

Iehuda nu răspunse nimic. Dar se adresă regelui:

— Economia ta, mărite rege, a ajuns-o în anii din urmă pe cea a Aragonului. Multe din întreprinderile înfiinţate de noi în ultima vreme făgăduiesc cea mai frumoasă înflorire. Dar tocmai uzufructul acestor întreprinderi îl acordă acest abil pact, conceput de sfetnicii augustului Don Pedro, regatului Aragon. Este un târg primejdios ce ţi se propune aici, măria-ta. Dacă cedezi în aceste nouăsprezece puncte, Aragonul va avea peste puţini ani un avans hotărâtor faţă de Castilia. Regele Pedro are un vistiernic foarte capabil. Nu vom fi cine ştie câtă vreme la nivelul Aragonului dacă accepţi aceste condiţii.

Nimeni nu avea de ripostat ceva potrivit. Don Martin fierbea:

— Să-l trădăm pe Crist pentru negoţul de vinuri din Logroño?

— Don Pedro nu e cupid, interveni Doña Leonor. Deoarece i-am recunoscut revendicările ce-i stau la inimă, nu se va tocmi el pentru un câştig meschin.

— Iartă-mă, Doamnă şi regină a mea, răspunse respectuos Don Iehuda, nu e vorba de un câştig meschin, ci de preponderenţa asupra peninsulei. Nu din pură poftă de ceartă cele două ţări s-au sfădit decenii de-a rândul pentru aceste

drepturi. Mă tem că nu ne vom putea înţelege de azi pe mâine cu Aragonul.

Neputincioşi şedeau acolo domnii. Chestiunile litigioase expuse erau opace, poate că se urmărea de fapt să se priveze Castilia de privilegii însemnate; mai probabil era că cei doi miniştri evrei urzeau un complot ca să submineze războiul cel bun.

Alfonso era tot atât de surprins şi de confuz ca şi ceilalţi. Îi era pe plac că se găsise un motiv să evite umilinţele pe care Doña Leonor şi înfumuratul Pedro au vrut să i le impună. Şi îmbucurătoare era perspectiva de a mai rămâne multă vreme împreună cu Raquel. Probabil că evreul avusese dreptate şi, dacă i-ar fi cedat tinerelului de Pedro aceste vămi şi toate celelalte nimicuri, ar fi însemnat să abandoneze predominaţia în Hispania, moştenirea fiului său. Dar, în forul său interior, bănuia ca şi ceilalţi că Iehuda vrea să-i escamoteze războiul.

Deoarece bucuria şi sentimentul vinovăţiei se amestecau atât de straniu în sufletul lui, îl repezi brutal pe Iehuda:

— Să mai ducem luni întregi, poate chiar ani de zile tratative, fiindcă nu vă puteţi pune de acord, tu şi vărul tău? Atunci ce propui? întrebă el cu grosolănie.

Iehuda, care se pregătise pentru o asemenea întrebare, răspunse:

— Chestiunea e complicată şi o soluţie echitabilă e greu de găsit. Ce-ar fi dacă am recurge la oficiile unui arbitru imparţial, de incontestabilă reputaţie?

Nimeni nu ştia ce urmăreşte evreul. Arhiepiscopul, deodată entuziasmat, exclamă:

— Da! Să ne adresăm Sfântului Părinte! Cardinalul delegat este şi aşa pe drum încoace.

— În aceste probleme foarte laice, obiectă cu modestie evreul, poate că ar fi bine să hotărască o autoritate laică. Domnii principi ar putea solicita pe tatăl doamnei noastre, regina, să accepte arbitrajul. Este o sarcină delicată, dar regele Engliterei, ţinând seama de Războiul Sfânt şi de pacea divină, cu greu va putea refuza.

Propunerea lui Iehuda părea temeinică. Regele Henric era înrudit cu casa Aragon şi cu casa Castiliei, cunoştea perfect împrejurările, era vestit pentru înţelepciunea lui în probleme de stat, deci se putea aştepta de la el o sentinţă echitabilă. Totuşi,

deoarece propunerea venea din partea lui Iehuda, rămâneau cu toţii neîncrezători.

Doña Leonor era sigură că ceea ce, cu încâlcitele şi perfidele sale gânduri, punea acum evreul în discuţie, avea de fapt tot atât de puţin de-a face cu dorinţa ei, ca suprafaţa încreţită a mării cu fundul ei veşnic liniştit. De aceea, ea încercă, pe loc şi bănuitor, să descopere intenţiile lui reale. Tatăl ei, Henric, care tot amâna participarea lui la cruciadă, cu siguranţă că înţelegea avantajele ce decurgeau pentru Hispania din neutralitatea ei. Şi la fel, desigur, va ţine seama de faptul că regii spanioli, dacă pornesc Războiul Sfânt împotriva musulmanilor, îi vor cere lui ajutor militar, şi Henric era un om care nu dădea cu plăcere. Aşa că regele Henric n-avea niciun motiv să grăbească o împăcare între Castilia şi Aragon, mai degrabă va reflecta adânc şi îndelung şi va desfăşura arbitrajul în aşa fel ca nimeni să nu fie satisfăcut. Era un vicleşug îndrăcit pe care evreul l-a pus la cale. Gândurile Leonorei se fugăreau febril în căutarea unui plan care să-l zădărnicească pe cel al evreului. Va pleca la Saragossa şi îl va îndupleca pe Don Pedro să nu dea ascultare sfaturilor evreului său. Va expune într-o scrisoare confidenţială tatălui ei necazurile ce le îndură şi îl va implora să grăbească sentinţa. Dar, vai, maiestatea din Englitera trecuse şi ea, adică partea ei bărbătească, prin câte o astfel de pasiune nelegiuită şi o gustase din plin; dacă e cineva care să aibă înţelegere pentru bucuriile şi grijile ameţitoare ale lui Alfonso, atunci acela era tatăl ei, Henric. Cuprinsă de amărăciune, Leonor recunoştea că nu poate ţine pasul cu şiretenia lui Ibn Esra.

Chiar şi Alfonso, cu mintea lui sprintenă, îl ghicise pe Don Iehuda al său. Era aşa cum bănuise el din capul locului: evreul voia să dejoace Războiul Sfânt măcar de dragul refugiaţilor pe care-i aducea în ţară. Dar şi-a făcut greşit socotelile, gândea Alfonso. N-o să mă tocmesc cu Pedro pentru câteva mărunţişuri. N-o să-l chem pe tata Henric ca să-mi facă semn cu ochiul: să-i lăsăm băiatului micile lui plăceri. Nu mă las eu tras pe sfoară de evreul ăsta. N-o să plătesc iubirea Raquelei cu tocmeli şi oprelişti.

Astfel simţea şi gândea Alfonso în scurtul răstimp de muţenie care urmase vorbirii evreului.

Dar apoi, speriat de sine însuşi, se auzi spunând:

— Oare ce crezi tu, Doña Leonor? Ce ziceţi şi voi, domnilor? Mi se pare că *escrivano* al nostru a găsit soluţia dreaptă. Cu greu s-ar găsi în toată creştinătatea, într-o chestiune atât de complicată, un mai bun judecător decât înţeleptul şi augustul tată al Reginei Noastre. Cred, Don Iehuda, că vom face cum propui tu.

Capitolul al cincilea

Ca să meargă la sigur, Iehuda, într-o scrisoare confidenţială, expuse prietenului său de afaceri Aaron de Lincoln, consilierul financiar al regelui Henric de Englitera, despre ce este vorba în discordiile dintre cei doi regi hispanici, şi îi solicită ajutorul.

Apoi, înainte de a se întoarce la Toledo, trimise – aşa cum cerea buna cuviinţă – câteva daruri reginei. Daruri neruşinat de scumpe, parfumuri alese, o casetă de toaletă mare, de fildeş, cu piepteni, agrafe de păr şi sulemeneli; în plus un sipet artistic lucrat, cu broşe, inele, catarame, pietre scumpe; şi încălţări garnisite cu mici oglinzi, astfel că purtătoarea să-şi poată oricând controla înfăţişarea. Doña Leonor era indignată de insolenţa omului care, drept mângâiere pentru înfrângerea suferită şi provocată de el, îi trimitea astfel de fleacuri costisitoare. Tare avea poftă să i le trimită înapoi! Dar se purtase până acum ca o doamnă şi va rămâne şi de aici încolo o doamnă. Afară de asta, darurile îi şi plăceau. Le păstră deci şi îi scrise câteva rânduri de mulţumire.

Între timp sosiseră în Castilia primii refugiaţi evrei din Francia şi, aşa cum prezisese Don Ephraim, sosirea lor oferi arhiepiscopului şi granzilor ostili un prilej binevenit pentru noi discursuri provocatoare. Evreul, perorau ei, alimenta cu veniturile zeciuielii lui Saladin nu fondurile Războiului Sfânt, ci folosea banii pentru a coloniza în ţară noi cârduri de necredincioşi şi de şarlatani.

Invectivele nu avură niciun efect. Succesele noii administraţii săreau doar în ochi. Avuţia ţării creştea şi fiecare profita de ea. Oamenii aveau mai mulţi bani decât înainte, mărfurile abundau, şi încă din acele necunoscute până atunci, noi plantaţii, ateliere, prăvălii luau fiinţă văzând cu ochii. Unde Iehuda punea mâna, venea şi prosperitatea.

Tot pe atunci sosi la dânsul un învăţat din oraşul navarez Tudela, un anume Rabbi Beniamin, un bărbat de înalt prestigiu. Acest Beniamin din Tudela îşi închinase întreaga viaţă ştiinţei, geografiei fizice şi descriptive. Terminase recent o a doua mare expediţie de explorare, care ajunsese prin partea apuseană a lumii până la graniţa ei răsăriteană, până în China şi Tibet. Studiase înainte de toate condiţiile de viaţă ale evreilor în diaspora, dar afară de asta culesese cunoştinţe utile de tot felul

şi luase pretutindeni contact cu bărbaţi de frunte, chiar şi cu sultanul Saladin şi cu papa. Se apucase acum să-şi expună într-o carte rezultatele călătoriilor. „Maseot Beniamin”, „Călătoriile lui Beniamin” urma să se numească acea carte şi mai mulţi tineri învăţaţi din academia lui Don Rodrigue i-au promis să o traducă în latină şi arabă.

Aşadar acest Beniamin din Tudela făcu o vizită de curtoazie Domnului şi învăţătorului Nostru Iehuda Ibn Esra; nu voia să piardă prilejui să cunoască bărbatul care, în anii absenţei lui, schimbase atât de îmbelşugat faţa peninsulei. Iehuda îl primi cu toată cinstea pe renumitul cercetător. Îi arătă biblioteca plină de cărţi rare şi de suluri de pergament, îi arătă sinagoga în curs de construire şi îl conduse prin atelierele de manufactură înfiinţate de dânsul. Rabbi Beniamin vedea şi auzea, şi discuta despre toate cu competenţă.

La masă, în prezenţa lui Musa, Rabbi Beniamin vorbi de călătoriile sale. La întrebările lui Don Iehuda, relată despre evreii din răsărit. În regatul grec şi în Ţara Sfântă evreii aveau de suferit de pe urma cruciadelor, dar la Cairo şi la Bagdad trăiau în pace şi bunăstare. Povesti despre acel Reş-Galuta, principele evreimii răsăritene, aflat în exil. Îşi avea reşedinţa la Bagdad şi fusese recunoscut de calif drept conducător al evreilor. Era împuternicit să domnească asupra coreligionarilor săi „cu băţul şi biciul”, avea supremaţie fiscală, jurisdicţie şi putere deplină, asupra evreilor din Babilon, Persia, Iemen, Armenia şi asupra celor din ţările limitrofe şi din Caucaz; avea puteri extinse până la graniţa dintre Tibet şi India. Când califul l-a înscăunat pe actualul stăpânitor Reş-Galuta, pe Domnul şi Învăţătorul Nostru Daniel Ben Hasdai, în postul său, a declarat cu voce tare faţă de întreg norodul: „Eu sunt urmaşul profetului Mahomed, acest mare prieten al meu este urmaşul regelui David”. Acest Reş-Galuta se bucura de cea mai înaltă vază chiar şi printre musulmani. De câte ori ieşea la plimbare, alergătorii strigau: „Faceţi loc Domnului Nostru, fiul lui David!” şi toată lumea se arunca la pământ ca în faţa califului însuşi.

Colorata descriere îi făcu impresie lui Iehuda. Dar Beniamin urmă:

— De altfel, Reş-Galuta a vorbit şi de tine, Don Iehuda. Se ştie şi în Orient că ţi-ai părăsit înaltul post din Sevilla ca să ajuţi din Toledo fraţilor tăi. Şi iată că am călătorit treisprezece ani prin

toată lumea, încheie el, ca reîntors să găsesc tot ce-i mai demn de văzut în ea aici, în imediata mea apropiere.

Şi aceste cuvinte ale lui Rabbi Beniamin, care era de sine stătător şi nu avea niciun motiv să linguşească, îi dădură lui Iehuda fiori calzi şi faptul că au fost pronunţate în prezenţa prietenului său Musa îi sporea bucuria.

Se simţea acum ca un *oker harim*, un om care putea muta munţii din loc şi care nu şovăia să facă uz nemărginit de puterea sa. Deoarece regele rămăsese mai mult timp decât se credea la Burgos, Iehuda luase cu de la sine putere unele măsuri îndrăzneţe. Spre necazul prelaţilor şi baronilor duşmănoşi, încredinţase mai multor refugiaţi franci posturi bănoase; pe un anume Nathan din Nemours, care mai vizitase cândva Castilia, l-a numit *baile*, adică guvernator la Zurita.

Se apropia sărbătoarea Purimului, ziua în care evreii sărbătoreau salvarea lor din cea mai grea ananghie de către regina Esther. Pe vremuri, nelegiuitul Haman, favoritul regelui Ahaşver, a vrut să stârpească pe toţi evreii din oraşul Susa şi din imperiul persan, fiindcă evreul Mardohai îi jignise vanitatea. Nepoata şi pupila lui Mardohai, numită Esther, aflase har în ochii regelui care a făcut-o regină şi, călăuzită de unchiul ei Mardohai, luase asupră-şi să zădărnicească planurile lui Haman. Deşi sub pedeapsa cu moartea nimeni nu avea voie să apară nechemat în faţa suveranului, ea s-a înfăţişat lui Ahaşver şi s-a rugat pentru poporul ei. Iar regele, impresionat de frumuseţea şi deşteptăciunea ei, coborâse sceptrul, o iertase pe ea şi pe poporul ei şi-l dăduse pe ticălosul Haman pe mâna evreilor. Iar ei îl spânzurară chiar de furcile de care urma să atârne Mardohai, îi spânzurară şi pe cei zece fii ai lui Haman şi doborâră pe toţi duşmanii lor din o sută douăzeci şi şapte de ţări supuse regelui Ahaşver.

Există în calendarul de sărbători evreiesc zile ce amintesc de evenimentele mai importante, dar pe niciuna n-o sărbătoresc evreii dreptcredincioşi cu o mai exuberantă bucurie ca pe această aniversare. Organizează banchete îmbelşugate, îşi trimit unul altuia daruri, miluiesc darnic pe săraci, montează spectacole, petreceri cu dans şi jocuri de noroc. Dar înainte de orice, dau citire cu gesturi de triumf şi cu strigăte de veselie cărţii în care sunt consemnate evenimentele acestei miraculoase salvări, Cartea Estherei.

Chiar şi Don Iehuda, bucuros de a se înveseli, aduna în aceste zile la Castillo mulţi oaspeţi ca să asculte împreună cu ei istoria colorată din Cartea Estherei, ca să mănânce şi să bea împreună cu ei, să asiste la jocuri şi să se desfete cu vorbe înţelepte şi de duh.

Trebuie să se fi petrecut aceste întâmplări fabuloase de care pomeneşte Cartea Estherei cam pe la 3400 de la facerea lumii, acum fiind anul 4950, şi an de an zeci de mii, sute de mii de evrei s-au delectat cu povestea asta. Dar, în tot acest răstimp, numai puţini dintre ei au resimţit o bucurie atât de orgolioasă ca aceea de acum a lui Iehuda. Încercările prin care au trecut şi le-au biruit Mardohai şi Esther erau ale sale şi ale Raquelei lui. Cine putea să simtă atât de profund ca dânsul curajul şi disperarea Estherei când s-a înfăţişat regelui? Cine ca el putea savura triumful inimii lui Mardohai când duşmanul său de moarte, Haman, a fost silit să-l plimbe prin oraş pe armăsarul regelui şi să rostească: „Aşa se cuvine bărbatului pe care regele vrea să-l onoreze!” Şi când se ajungea la sfârşitul cărţii, când regele îl ridica pe Mardohai la rangul de păstrător al sigiliului său, Iehuda îşi pipăia plin de mândrie sigiliul cu stemă ce-l purta la piept şi se uita satisfăcut la cei trei refugiaţi franci pe care îi invitase în casa lui pentru sărbătorirea acestei zile.

Studenţii Ieşivei, ai şcolii Bibliei şi Talmudului, printre ei şi Don Beniamin Bas Abba, parodiau acum, aşa cum era datina acelei zile, pe învăţătorii lor şi-şi puneau unul altuia tot felul de întrebări cazuistice.

Tânărul Don Beniamin găsi că Mardohai şi Esther, cu toate meritele lor, şi-au asumat două păcate. În primul rând au fost fără milă.

— De sărbătoarea Pesahului, zise el, picurăm din paharul cu vin al bucuriei zece stropi de vin, fiindcă ne amintim de chinurile duşmanilor noştri. Dar Mardohai şi Esther au spânzurat cu nemărginită bucurie pe Haman şi pe fiii săi şi i-au doborât cu triumf pe toţi adversarii lor.

Ceilalţi îl combătură cu energie. Haman era de o răutate atât de prăpăstioasă, încât şi pentru cei mai cucernici trebuie să fi fost o satisfacţie deplină să-l şteargă de pe suprafaţa pământului pe el şi pe ai săi. Istoria spune că Mardohai îl salvase cândva din mare năpastă, iar Haman îl răsplătise cu cea mai neagră ingratitudine. Atât de infernală îi era răutatea încât

până şi nevinovaţii copaci se concurau în faţa Tronului Domnului spre cinstea de a furniza lemnul pentru furcile lui Haman. Dar ales a fost lemnul din Arca lui Noe; fusese destinat acestui scop încă în ziua facerii lumii.

Don Iehuda se întreba dacă şi el e crud. Era, şi se mândrea cu asta. Ar da cele douăzeci şi două de corăbii ale flotei lui numai pentru plăcerea de a-l vedea pe arhiepiscop spânzurat de creanga unui copac înalt. Şi-ar da cota-parte a lui de la întreprinderile din Provenţa şi Flandra ca să asiste la flagelarea şi sfâşierea în patru a lui Castro, care-l numise câine murdar. Un bărbat trebuie să se simtă astfel, afară de cazul că ar fi un înţelept ca Musa sau un profet. El, Iehuda, nu era nici una, nici alta şi nici nu voia să fie.

Din gândurile şi cumpănirile lui îl smulseră cuvintele lui Don Beniamin. Vorbea acum de al doilea păcat al lui Mardohar, de trufia sa.

— Priviţi-l, se înfierbântă el, cum, condus de Haman, călăreşte triumfător prin oraşul Susa! Şi de ce, în ciuda unui vechi ordin al regelui, nu şi-a plecat genunchiul în faţa lui Haman? Legile ţării sunt legile voastre, propovăduiesc înţelepţii. Este tocmai împotrivirea lui, este orgoliul lui Mardohai care atrăsese năpasta pe capul evreilor. Aşa scrie textul în carte. Mardohai cunoştea oamenii, îl cunoştea pe Haman, ştia ce urmări va avea împotrivirea lui: de ce nu şi-a înfrânt trufia şi nu şi-a apărat poporul de primejdie?

Lui Iehuda îi era greu să-şi ţină faţa cât mai inexpresivă. Ştia că e socotit arogant şi nici unuia dintre oaspeţi nu-i putea scăpa cât de mult se asemăna soarta lui şi chiar cea a Doñei Raquel cu cea a lui Mardohai şi a Estherei. Cu siguranţă că vedeau în el un Mardohai. Şi în timp ce Don Beniamin blama trufia lui Mardohai, Iehuda fu cuprins de o amară bănuială. Îi fusese dat să aducă fericire evreilor din Toledo. Dar oare nu-l privesc ei cu toate astea cu ochii lui Rabbi Tobia, plini de dezgust? Lui Mardohai nu-i lua nimeni în nume de rău că şi-a trimis fiica adoptivă în castelul şi în patul regelui păgân. Dar Mardohai a trăit cu multe secole în urmă la Susa, oraş depărtat. El, Iehuda, trăia astăzi, iar Galiana era la o distanţă de nici două mile. Cerceta bănuitor chipurile oaspeţilor săi, se uita bănuitor mai ales la tânărul Don Beniamin. Nu-l putea suferi; avea căutătura rece şi scrutătoare şi fără acea veneraţie pe care o pretindea un Iehuda Ibn Esra.

Dar nu, nu aveau gânduri lăturalnice oaspeţii săi. Cu câtă fervoare îl combăteau pe tânărul Beniamin! Îl apărau pe el, pe Iehuda, apărându-l pe Mardohai. Cu satisfacţie constata el: nu-i luau în nume de rău că le-a adus prosperitate.

Erau într-adevăr argumente înflăcărate cu care luau apărarea lui Mardohai. Dacă Mardohai ar fi fost trufaş, ar fi tăinuit el că e tatăl adoptiv şi unchiul reginei? Şi un bărbat mândru ar fi stat ghemuit şi umil pe vine în faţa palatului regal? Şi pe Esther o crescuse în acelaşi spirit al umilinţei. Nu plină de încredere falsă străbătuse ea greul drum spre tronul regelui, drum ce putea să-i fie al morţii, ci în cea mai adâncă smerenie. Textual e transmisă posterităţii rugăciunea ei: „Tu ştii doar, o Doamne, că n-am năzuit spre strălucirea acestui castel regesc. Nu, nu şi încă o dată nu. Aşa precum femeia resimte scârbă pentru îmbrăcămintea ce o poartă în zilele impurităţii ei, aşa mă scârbesc veşmintele mele de gală şi coroana ce trebuie să o port. Nicio bucurie nu am de când mă aflu aici, afară de singura bucurie de tine, Dumnezeul meu. Şi acum, o, Doamne, alinător al celor împovăraţi, mă ajută în nefericirea mea şi fă să am har în faţa regelui păgân, de care mă tem ca mielul de lup”.

Neîncrederea lui Iehuda se risipise. Evreii din Toledo nu-i voiau răul. Vedeau într-însul un bărbat ca Mardohai, un bărbat mare printre evrei şi binevenit în mulţimea fraţior săi, preocupat de binele poporului său şi mereu în căutarea mântuirii pentru întregul lui neam.

— Îţi creşte inima, dragă Iehuda? îi zise Musa. Te închipui oare ca un fel de Mardohai?

— Tu o spui, răspunse Iehuda jumătate în glumă, jumătate în serios.

Era fericit şi ostenit când se duse la culcare.

Dar mintea lui continua să se frământe şi în vreme ce dormea şi când se trezi în dimineaţa următoare, în creierul acestui remarcabil, multilateral bărbat se înfiripă, din impresiile şi senzaţiile zilei precedente, o idee pentru treburile lui.

Haman aruncase zarul ca să nimerească ziua potrivită nimicirii evreilor, dar a ieşit să fie ziua salvării şi înălţării lor, şi evreii i-au zis Sărbătoarea Zarului, Purim, sărbătoarea Estherei. Să arunci zaruri, să desfizi norocul, să descoperi cui acordă Dumnezeu mila sa şi de la cine-şi întoarce faţa, tot îi face omului plăcere. Ce-ar fi dacă el, Iehuda, ar profita de această ocazie?

Va anunţa în numele regelui o mare loterie, va monta o uriaşă urnă a norocului din care oricine, pentru bani puţini, va putea extrage un loz. Chiar dacă fiecare loz în parte nu va aduce tezaurului regelui decât un câştig neînsemnat, largul dever va aduce un profit uriaş.

Încă în ziua aceea Iehuda se apucă să facă socoteli pentru marea urnă castiliană a norocului.

Deoarece în acel consiliu de coroană reieşise că tratativele cu Aragonul ar reclama încă multe luni de zile, Alfonso era îndemnat să se înapoieze la Toledo. Dar ştia că Doña Leonor i-a ghicit jocul incorect. E drept că manifesta ca întotdeauna aceeaşi amabilitate degajată, dar nu va uita niciodată cum regina i-o spusese de la obraz: întreaga creştinătate te va huidui. Citea pe chipul ei limpede dispreţul ce el i-l inspira şi nu voia să fugă din faţa ei. Petrecu deci săptămâni chinuitoare la Burgos. Deşi simţea un dor fierbinte de Raquel şi de Galica, rămase pe loc.

La începutul lunii a treia îşi zise că şi-a împlinit îndeajuns datoria şi se pregăti de plecare.

Dar fu reţinut în chip crunt.

Fusese adevărat ceea ce îi comunicase atunci Leonor: micul infante Enrique bolea. Acum, cu totul pe neaşteptate, boala i se înrăutăţi. Medicii erau neputincioşi.

Deznădăjduitul Alfonso vedea în această nenorocire pedeapsa lui Dumnezeu. Îşi amintea cum îl luase odată rău în zeflemea pe Rodrigue spunându-i că Dumnezeu pare să fie mulţumit de el, Alfonso; îi îngăduia adică să ducă la bun sfârşit tot pe ce punea mâna. Dar Rodrigue îi ripostase că, în asemenea cazuri, păcătosul va fi pedepsit pe cealaltă lume, şi cu atât mai groaznic; ar fi o graţie dacă Dumnezeu l-ar pedepsi cât timp mai e omul în viaţă. Dacă ceea ce se întâmpla acum se putea numi graţie, apoi era una înspăimântătoare. Alfonso o meritase însă. Fusese făţarnic în consiliul de coroană, aprobase argumentele false, viclene ale evreului şi s-a sustras cu laşitate de la cea mai sfântă datorie a sa, de la război. Faptul că Dumnezeu îi răpea moştenitorul arăta cât de groaznic păcătuise el.

La rândul ei, şi Doña Leonor îşi făcea mustrări superstiţioase. Minţise când exagerase debilitatea infantelui, dând-o drept boală, ca să-l smulgă pe Alfonso din mrejele evreicei şi să-l

aducă la Burgos. Acum răzbunătorul cer transforma minciuna ei egoistă în realitate. Neajutorată şi deznădăjduită, şedea acum la căpătâiul copilului scuturat de febră şi răsuflând din greu.

Atunci sosi de la Toledo bătrânul Musa Ibn Da'ud să-şi ofere medicilor din Burgos ajutorul.

Când auzi de îmbolnăvirea copilului, Don Iehuda se sperie de moarte. Dacă i se va întâmpla ceva infantelui, Doña Leonor va impune logodirea principesei Berengaria cu Don Pedro şi atunci nici cel mai ingenios plan nu va mai putea ţine în loc alianţa cu Aragonul şi nici războiul. Don Iehuda ceruse imediat Aljamei să organizeze servicii divine pentru însănătoşirea infantelui; evreii toledani se rugară cu ardoare, ştiind bine ce anume era în joc. Şi imediat Iehuda îl rugase pe Musa să plece la Burgos. Bătrânul medic se împotrivi. Spunea că trebuie să aştepte mai întâi invitaţia regelui. Dar Iehuda stăruise să plece fără întârziere.

Sosise deci. Regele, cu toată aversiunea lui împotriva bătrânei cucuvele, răsuflă uşurat şi o înştiinţă plin de bucurie pe Leonor că cel mai bun medic al peninsulei se află la faţa locului, acest Musa Ibn Da'ud, şi că el cu siguranţă îl va putea salva pe copil.

Numai că chipul luminos, liniştit al Doñei Leonor se schimonosi, întreaga ei înfăţişare se schimbă înfricoşător şi toată ura ei izbucni dezlănţuită.

— Încă nu vă ajunge, ţie şi evreicei tale, toată năpasta ce aţi pricinuit-o? se repezi ea la rege şi vocea ei, altminteri atât de dulce, suna urât şi strident. Vreţi să-mi răpiţi acum şi copilul?

Apoi continuă pe franţuzeasca din copilăria ei.

— Pe toţi dumnezeii dumnezeilor! înjură ea cu blestemul favorit al tatălui ei. Mai curând îl omor cu propriile mele mâini pe acest om înainte de a-l lăsa să se apropie de copilul meu!

Alfonso se dădu îndărăt. Era o altă Leonor decât aceea pe care o cunoscuse cu cincisprezece ani în urmă şi de atunci încoace. Până şi în acel consiliu de coroană, când îl umilise, îşi stăpânise tonul şi gesturile; acum, pentru întâia oară, răzbătea din că acea pasiune care-i împinsese pe tatăl şi pe mama ei la fapte atât de nesăbuite. Şi de vină era el, Alfonso, el făcuse din acea doamnă şi regină o sălbatică scoasă din minţi.

Infantele Enrique muri în chinuri.

Mută şi împietrită şedea Leonor. Dar din mijlocul nemărginitei nefericiri creştea sălbatic şi tragic de voios gândul că tocmai această pierdere o apropia de scop. Acum, după moartea

infantelui, Berengaria redevenea moştenitoarea Castiliei, acum logodna ei cu Don Pedro era o obligaţie faţă de întreaga creştinătate. Acum niciun evreu şi nici dracul nu mai putea opri războiul. Acum Don Alfonso trebuia să plece la luptă, despărţirea lui de evreică era pecetluită. Dar în timp ce cumpănea cu trist sarcasm gândurile ce o frământau şi câştigul ce-l dobândea la un preţ atât de covârşitor, îl vedea pe Alfonso în faţa ei, în armură, pornind călare la război; se înclina de pe cal spre ea, curtenitor şi plin de încredere voioasă, cavalerească. Şi după ce în toate aceste luni nu simţise nimic altceva decât o nestăpânită dorinţă de a-l pedepsi, o copleşi deodată vechea ei dragoste.

Alfonso însuşi era distrus. Şedea cenuşiu la faţă, cu părul zbârlit, cu ochii rătăciţi, cu privirea stinsă. Îl chinuia o căinţă cumplită. Îşi închipuise că o va putea converti pe Raquel, cu toate că ştia de la început că n-o să poată. Femeia îl contaminase ca o molimă, ştiuse asta, dar nu voise să ştie. Închisese ochii şi se făcuse ca orb. Dar acum Dumnezeu îi deschisese ochii într-o lumină orbitoare.

În noaptea aceea – pe când, învăluit în fum de tămâie, mângâiat de razele lumânărilor, înconjurat de murmurul rugăciunilor preoţilor ce-l privegheau, infantele mort zăcea pe catafalc în capela castelului – Alfonso şi Leonor îşi spuseră tot ce aveau pe suflet. Fără ocolişuri, regele o întrebă cât timp i-ar trebui să înfăptuiască logodna Berengariei cu Don Pedro. Leonor răspunse că acordurile ar putea fi semnate în foarte puţine săptămâni.

— Atunci peste două luni pot pleca la război, declară Don Alfonso. Şi e bine aşa! izbucni el.

Regina şedea acolo resemnată, blajină, tristă şi plină de demnitate. Se gândea câtă suferinţă a trebuit să se abată asupra amândurora până ce el să se despotmolească din mlaştina în care se afundase. Îi răsunau în urechi cuvintele adresate din închisoare de mama ei Sfântului Părinte: „Din mânia Domnului regină a Engliterei”; schimba cuvinte rezonabile, calme cu Alfonso, dar într-însa stăruia fraza: *in ira dei regina Castiliae*.

Liniştită, cu glasul ei limpede, Leonor îi spusese că ar face bine ca, înainte de a pleca la război, să se absolve de orice vină. Alfonso înţelese imediat. Mai ardea în el amintirea felului în care

ea îi azvârlise în obraz ocara în prezenţa celorlalţi şi cum abia cu două zile în urmă răbufnise ura ei în blesteme şi ocări. Dar cea care-i vorbea acum era calmă la chip şi în glas, era ca şi cum i-ar fi fost milă de el, nu o femeie dezlănţuită, răzbunătoare, ci una drăgăstoasă.

— Am s-o alung! jură el vijelios.

Când intră călare pe poarta Galianei, când îl întâmpină inscripţia Alafia, fericire, şi când zări Mezuza cu sticla spartă de el, regele se bucură că-i va spune cu fermitate Raquelei: „Plec la război, ne despărţim, aşa vrea Dumnezeu”. Şi după ce îi va fi zis asta, se va întoarce imediat la Toledo.

Dar iat-o stând în faţa lui, ochii albaştri-cenuşii îi străluceau, întreaga faţă îi strălucea şi hotărârea lui se topi. E drept că se gândea să nu-şi uite de jurământ. Îl va ţine, desigur, îi va vorbi Raquelei de despărţire. Dar nu acum, nu astăzi.

O îmbrăţişă, mâncă împreună cu ea, sporovăi cu ea, se plimbară prin grădină. Era această femeie cu totul altfel decât şi-o purta el în amintire, era mult mai frumoasă, şi cum de şi-a putut el băga în cap că are ceva vrăjitoresc?

Amurgul sosi, uitată era moartea infantelui, uitat Războiul Sfânt. Noaptea se lăsă, şi fu o noapte încântătoare.

Luară micul dejun împreună, aşa cum făceau şi mai înainte. Dar acum el era cel tăcut. Trebuia să vorbească, nu mai putea amâna, orice minut de zăbavă era nesăbuit, era nelegiuit.

Ea îndruga nestânjenită micile întâmplări petrecute în răstimp. Aşa, de pildă, unchiul Musa vorbise vrute şi nevrute despre clădirile din Burgos. Spunea că el se simte bine în oraşele şi casele musulmane: dar stil avea şi goliciunea simplă, impunătoare a oraşelor şi catedralelor creştine. Aveau măreţie.

Ceea ce spunea Raquel şi felul cum spunea îl irită pe Alfonso. Îşi aminti iar de Burgos, de boala copilului şi de furia Doñei Leonor; şi de prima lui convorbire cu Raquel îşi aminti, de felul neplăcut în care îi vorbise despre castelul lui din Burgos. Îl cuprinse dispoziţia îndârjită din momentul sosirii lui la Galiana şi brusc, aspru şi supărat, zise:

— Un singur adevăr i-a scăpat lui Musa al tău. Ţi se face repede lehamite de splendoarea musulmană. Şi eu m-am săturat de Galiana. Peste câteva săptămâni sunt pe câmpul de luptă. Pe la Galiana nu mai calc niciodată.

Raquel îl privi de parcă nu l-ar fi înţeles. Apoi se prăbuşi leşinată. El stătea acolo, nătâng. Se pregătise să-i dezaprobe jalea şi, în cuvinte tari, dure, să-i explice că aşa trebuie să fie. Acum avea impresia că se purtase grosolan, nu ca un cavaler. Văzuse murindu-i prietenii şi rostise un Tatăl Nostru şi luptase mai departe; în faţa celei leşinate stătea neputincios. O luă în braţe, o mângâie, o strânse uşor la piept, îi umezi fruntea.

După o eternitate, Raquel deschise ochii. Se reculese.

— Iartă-mă că sunt aşa de slabă, zise ea. Am ştiut doar că nu poate dura veşnic şi mi s-a spus ce s-a întâmplat la Burgos, doica Sa'ad mi-a povestit şi ar fi trebuit să ştiu şi să nu-ţi amintesc de Burgos. Iartă-mă că m-am prăbuşit. Dar acum sunt sensibilizată fiindcă am rămas însărcinată.

O privi fix, cu gura pe jumătate căscată, prosteşte. Apoi râse, un râs uriaş, răsunător, fericit.

— Dar asta-i grozav! jubilă el. Zău că sunt un fiu al norocului!

Alerga de colo-acolo, tropăia, făcea paşi de dans, o luă apoi în braţe, o strânse sălbatic la piept.

— Bine, zise el, că nu sunt în armură. Altminteri ţi-aş fi turtit sânişorii.

Gândea: Am tratat-o pe această drăgălaşă femeie aspru şi grosolan ca un ţărănoi. Şi doar ştiam că mint încă pe când vorbeam. Pe ea s-o părăsesc eu?!

O repetă cu voce tare. O ţinea în braţe şi-i vorbea stăruitor, bâiguia în castiliană şi în arabă alandala, se învinovăţea vehement, pălăvrăgea într-o doară, rostea cuvinte de dragoste fără sens.

Gândea: Sunt cu adevărat un copil răsfăţat de Dumnezeu. Se joacă el cu mine ca un tată cu pruncul său. Mă tachinează cu maliţie poznaşă şi îmi face apoi o şi mai mare bucurie. Mi-a impus atunci cel mai idiot război şi mi l-a agăţat de gât – şi apoi a lovit inima bătrânului meu unchi Raimundez. Mi l-a luat pe micuţul Enrique – şi-mi dăruieşte acum un fiu de la această femeie multiubită, unica iubită. Am crezut că-i o pedeapsă, dar e o favoare.

Trebui să se stăpânească, să nu-i spună toate acestea şi Raquelei. Asemenea lucruri de mândră fericire un rege le poate gândi, dar să le exprime n-are voie nici măcar un rege.

Îşi aminti de făgăduiala făcută Doñei Leonor. Nu mai rămânea în picioare. În astfel de împrejurări e fără valoare. Că Raquel îi

va naşte acum un fiu însemna că Dumnezeu îl iertase şi că e de acord cu el. Gândea: Regele are un glas lăuntric şi numai acestuia trebuie să-i dea ascultare. Dumnezeu nu vrea să plec de pe-acum la război, asta o simt desluşit. Mă voi duce pe câmpul de luptă, dar trebuie să aştept până ce Dumnezeu îmi va indica momentul potrivit.

Gândea: S-o părăsesc pe femeia asta! Mai curând mor de o mie de ori! Era nespus de fericit. Şi nespus de fericită era şi ea.

Şi viaţa la Galiana se desfăşură ca şi înainte.

Cardinalul Gregor de la Sant Angelo îi aduse regelui o scrisoare autografă a Sfântului Părinte. Papa amintea iubitului său fiu, regele Castiliei, de acea hotărâre a Consiliului Lateran, care interzicea principilor creştinătăţii să încredinţeze evreilor putere asupra creştinilor şi îi cerea cu severitate părintească să-l desărcineze în sfârşit pe acel rău famat Ibn Esra de postul său. Dacă Satana, scria papa, n-ar fi dezbinat mereu pe auguştii domnitori ai Hispaniei, prin uneltirile miniştrilor lor evrei, ei demult s-ar fi înţeles.

Alfonso bănuia că în spatele acestei scrisori se ascundea Doña Leonor sau arhiepiscopul. Dar nu se supără, se simţea uşor şi mai tare. Avea doar glasul său lăuntric şi acesta îi poruncea: „Nu-l expedia încă pe evreu. Poate cândva mai târziu”.

Respectuos răspunse el cardinalului că, spre părerea lui de rău, se foloseşte de atâta vreme de oficiile sfetnicului său care îl nemulţumeşte pe Sfântul Părinte. Dar tocmai ajutorul acestui Ibn Esra l-a pus în situaţia de a pregăti cruciada împotriva musulmanilor. De îndată ce va cuceri izbânzi şi deci nu va mai avea nevoie de dibăciile evreului, va da ascultare voinţei Sfântului Părinte, aşa cum se cuvine credinciosului său fiu.

Cardinalul Gregor, un mare orator, predică în catedrală. Încă de mai multe secole, cu mult înaintea restului creştinătăţii, locuitorii acestei peninsule au pornit războiul contra musulmanilor. Dar Satana a semănat vrajba între regi, astfel încât ei şi-au folosit spadele unul împotriva celuilalt în loc să le fi îndreptat asupra duşmanului comun al creştinătăţii. Dar acum Atotputernicul le-a mişcat inimile şi deci Hispania va relua cu o nouă ardoare vechea luptă împotriva necredincioşilor. Aşa vrea Dumnezeu!

Castilienii, ştiind că prin moartea micului infante războiul va începe în sfârşit, se lăsară pătrunşi până-n străfundul sufletului de predica înfocată a cardinalului. Grandioasa omniprezenţă a bisericii le insuflase încă din copilărie în conştiinţă deşertăciunea vieţii pământeşti; acum viaţa pe acest tărâm trecător îşi pierdea pe deplin valoarea în faţa mântuirii eterne ce li se arăta atât de aproape şi de aievea. Căci cel ce lua parte la campanie, era absolvit de toate păcatele; se va întoarce fie ca un nou născut, fie că va afla în ceruri răsplata sigură, chiar dacă va fi destinat captivităţii sau morţii. Chiar şi cei ce au preţuit şi au profitat de belşugul şi huzurul ultimilor ani buni nu regretau pierderea iminentă a acestor bunuri, ci căutau să facă inevitabilul cât mai atrăgător, închipuindu-şi bucuriile şi mai mari ale paradisului.

Cei apţi pentru serviciul militar căutară să se debaraseze de ceea ce posedau; se puteau cumpăra la preţuri de nimic mici moşii, ateliere şi alte asemenea bunuri. În schimb, urcă preţul celor necesare pentru o cruciadă; armurierii, pielarii, vânzătorii de relicve aveau o bună conjunctură. Grădinarul Belardo scoase afară pieptarul şi coiful bunicului său şi unse pielea cu ulei şi cu grăsime.

Arhiepiscopul Don Martin însufleţea apropierea concretă a războiului. Purta permanent sub veşmântu-i preoţesc în aşa fel armura încât să se zărească. Uitase de supărarea lui pricinuită de Alfonso şi de Galiana, îl lăuda pe Dumnezeu că l-a readus cu mâna lui puternică pe păcătos pe calea virtuţilor cavalereşti.

Văzând ca Rodrigue al său nu lua parte la entuziasmul celorlalţi, îl sfătui prieteneşte. Canonicul recunoscu că în bucuria cucernicei acţiuni se amestecă mereu, asemenea unei picături de sânge într-o cupă de vin, gândul la atâţia morţi pe care războiul îi va reclama acum şi din peninsulă. Don Martin îi ripostă că Dumnezeu l-a plăsmuit pe om pentru luptă şi deci pentru război.

— E drept, expuse el, că Dumnezeu i-a dăruit dominaţia asupra tuturor vieţuitoarelor, dar a făcut-o astfel ca omul să-şi cucerească mai întâi prin luptă această supremaţie. Sau crezi cumva că taurul sălbatic se lasă înjugat fără luptă? Fără îndoială că Dumnezeu este şi astăzi satisfăcut de cavalerul care răpune taurul. În ce mă priveşte, o recunosc bucuros, dintre toate vorbele înţelepte rostite de Mântuitor, cea mai dragă îmi este

aceea ce ne-o transmite Matei: „Să nu credeţi că am venit să vă aduc pacea pe pământ. N-am venit să aduc pacea, ci spada!”

Şi repetă versetul în original. *Allà máchairan!* recită el voios, şi cuvintele greceşti ale Evangheliei răsunau mult mai limpede şi mai combativ decât cele obişnuite latineşti: *sed gladium*.

Răsunătorul mesaj despre spadă pătrunse dureros în inima lui Don Rodrigue şi îl întrista că nu prea savantul arhiepiscop alesese din textul original tocmai aceste cuvinte. I-ar fi fost uşor canonicului să opună acestei unice sentenţe, prin care Evanghelia face apologia războiului, multe altele unde pacea este atât de darnic şi de sublim lăudată. Dar Dumnezeu a învăluit inima arhiepiscopului în fier, aşa că el nu auzea decât ceea ce voia să audă. Don Rodrigue tăcu adânc mâhnit.

Don Martin reluă:

— Odată cu venirea primăverii, regii pornesc la război. Aşa scrie în Cartea a doua a lui Samuel. Absolut sigur. Citeşte şi tu, dragă frate! Citeşte şi în Judecători şi în Regi despre războaiele Domnului! Leapădă-ţi chipul lui Ieremia şi citeşte cum Dumnezeu ia parte la război şi cum războiul îi uneşte pe evlavioşi şi unifică ţara şi îi nimiceşte pe necredincioşi! Au pornit la luptă ebreii temători de Dumnezeu, au proferat strigătul lor de război şi şi-au doborât duşmanii. Aveau lozinca lor războinică: *Hedád*, chiar tu mi l-ai făcut cunoscut. *Hedád!* acest cuvânt sună puternic şi limpede. Dar al nostru: *Deus vult*, Dumnezeu o vrea, nici el nu sună rău şi te îndeamnă să loveşti cu sete. Recunoaşte, dragul meu frate! Smulge-te din mâhnire şi înalţă-ţi inima!

Şi, deoarece canonicul persista în nefericita sa tăcere, Don Martin adăugă confidenţial:

— Şi nu uita celelalte binefacerile campaniei, că în sfârşit îl smulge pe scumpul nostru Alfonso din trândava pace şi din mocirla lui.

Numai că Don Rodrigue nu era chiar atât de încrezător ca arhiepiscopul. Stăruia în el o uşoară îndoială dacă moartea copilului îl trezise pe rege cu adevărat din vinovatul lui somn, îl rodea o uşoară teamă că Alfonso va căuta şi de-acum încolo o cale de mijloc între păcatul său şi datoria sa.

Se stăpâni şi îl dojeni aspru pe cel al cărui duhovnic era.

— Acum că porneşti la război, fiule şi rege al meu, îl admonestă el, dă-ţi seama de un lucru: nu-i de ajuns să loveşti

cu spada. Iertarea păcatelor ţi se va acorda în război numai dacă te căieşti cu inima sinceră şi o dovedeşti prin fapte. Ascultă-mă pe mine, fiul meu Alfonso, şi nu mai continua să minţi aşa cum ai făcut până acum faţă de tine însuţi, de mine şi de alţii. Nu ne este nouă dat să salvăm sufletul acestei femei, o ştii şi tu. Frumoasele tale străduinţe nu au izbutit să-i pătrundă în cuget şi chiar cuvântului meu Dumnezeu i-a refuzat puterea. Nu ţi-e îngăduit să trăieşti cu ea. Smulge-ţi păcatul din piept. Nu pleca la război ca un păcătos. Dumnezeu ţi-a răpit fiul aşa cum l-a răpit pe cel al lui Faraon, fiindcă acesta n-a vrut să se despartă de păcatul său. Ia seama la avertisment. Desparte-te de această femeie. Acum. Imediat.

Alfonso nu-l întrerupse pe canonic. Se simţea uşor, elastic, cuvintele-i mânioase nu-l supăraseră. Răspunse aproape vesel:

— Să-ţi spun ceva, părintele şi prietenul meu, poate că ar fi trebuit să ţi-o spun mai devreme: Raquel e gravidă.

Lăsă să treacă un răstimp ca aceste cuvinte să pătrundă mai bine în spiritul celuilalt, apoi urmă vesel, cu familiaritate!:

— Da, Dumnezeu s-a milostivit din nou de mine. Dacă până acum nu mi-a îngăduit să salvez sufletul Raquelei, a fost tot unul din acele ocolişuri ale lui, o mică glumă mărinimoasă. Voi dobândi creştinătăţii nu numai *un singur* suflet! exultă el. Voi avea un copil de la Raquel şi te mai îndoieşti că mama se va supune dacă botezăm acest copil? Sunt foarte fericit, părinte şi prieten al meu, Don Rodrigue!

Canonicul era adânc impresionat. Iată că se biruise şi îşi apostrofase cu asprime fiul lui drag şi acesta zărise deja lumina. „Gândurile mele nu sunt ale voastre şi căile mele nu sunt ale voastre”, grăieşte Domnul; asta Alfonso o pricepuse mai bine decât dânsul.

Între timp, regele vorbi mai departe:

— Acum n-ai să-mi mai ceri să mă despart de ea.

Zâmbea, obrazul îi radia. Se rugă şi se alintă:

— Să lăsăm lucrurile aşa cum sunt, până plec la război. Sau vrei cumva s-o alung pe mama copilului meu? Dumnezeu mi-a mai iertat unele păcate. Acum, că lupt pentru el, mi-o va trece cu vederea că nu sunt crud cu această femeie multiubită.

Mai târziu Rodrigue se mustră că se supusese. Dar, ah, îl înţelesese atât de bine pe Don Alfonso! Alfonso o iubea pe Raquel şi oare nu cânta Virgiliu, cel mai cucernic dintre păgâni,

poetul cel mai apropiat de creştinism, magia dragostei? Cum farmecă ea simţurile şi sufletul, răpeşte libertatea de a hotărî şi îl leagă pe om cu supraomenească vrăjitorie? Şi Doña Raquel merita să fie iubită, era frumoasă, poporul avea dreptate, ea era la Fermosa, frumuseţea ei îi impresiona până şi pe el, Rodrigue, şi îi deştepta un sentiment cucernic. Nu voia să-l apere pe rege, nici chiar faţă de sine însuşi. Dar dacă Dumnezeu i-a scos acestui bărbat această femeie în cale, a fost poate ca să-l încerce mai greu decât pe alţii şi să-l absolve cu atât mai luminos.

Când se gândea la discuţia avută cu duhovnicul său, Alfonso simţea ruşine şi căinţă. În acelaşi ceas în care părintescul prelat şi bunul său prieten îi amintea de minciunile lui, el, Alfonso, îl minţise din nou şi mai tare. Vorbise de parcă războiul ar fi iminent şi-şi aroga din asta dreptul de a mai păcătui un răstimp. Când ştia doar că războiul nu e iminent! Chiar el contribuia la amânarea lui.

Aceleaşi probleme economice litigioase care stătuseră în drumul încheierii alianţei împiedicau acum pactul cu privire la dota infantei Berengaria şi, prin aceasta, şi alianţa. Don Iosef din Saragossa avea mereu de ridicat noi probleme şi de pus noi întrebări, la fel şi regele Henric al Engliterei şi când una, când alta rămânea în suspensie. Alfonso ştia prea bine că Iehuda era acela care stârnea toate aceste dificultăţi şi se prefăcea supărat şi nerăbdător, dar dorea ca Iehuda să ridice obiecţiuni, şi chiar le provoca. Se ghiceau între ei, fiecare din ei ştia de dorinţele ascunse ale celuilalt, dar nu şi-o mărturiseau, desfăşurau un joc complicat cu clipiri din ochi, exista între ei o conjuraţie mută, deveniră complici, el, regele, şi *escrivano* al său.

În schimb, Don Alfonso era gelos pe evreu fiindcă Raquel ţinea la el, iar Iehuda era gelos pe Alfonso fiindcă Raquel îl iubea. Şi Iehuda scruta trăsăturile Raquelei şi se bucura că semănau cu ale lui, şi Alfonso scruta trăsăturile Raquelei şi descoperea cu amărăciune pe cele ale părintelui ei. Dar amândoi continuau ciudatul lor joc, stăruitor, nu fără o mică plăcere răutăcioasă. Amândoi, chiar şi între patru ochi, se făceau de parcă ar urmări cu ardoare logodna şi alianţa, şi amândoi distrugeau iar şi iar ceea ce duraseră cu atâta zel.

Când Don Martin constatase că regele îşi petrece ca şi până atunci o mare parte a timpului său la Galiana şi observase cu ce

josnice chichiţe amâna din nou Războiul Sfânt, indignarea lui izbucni deschis. Predică împotriva regelui, care-şi apleca urechea la sfatul înşelătorilor evrei, îi supunea pe creştini judecăţii şi bunului plac al circumcişilor şi, în felul acesta, asuprea biserica şi sprijinea sinagoga Satanei. Un mare şi virtuos scriitor al Antichităţii a spus: *„Sicut titulis primi fuere, sic et vitiis* – aşa cum erau primii în rang, erau şi primii în vicii". Aşa stau astăzi lucrurile şi în întristata Castilie. Apoi predica despre regele Solomon, care se lăsase atras de către târfele lui spre idolatrie.

Pretutindeni în ţară clericii îl imitau pe arhiepiscop. Declarau sus şi tare că evreul, un adevărat ambasador al infernului, a clădit din zeciuielile lui Saladin castelul fermecat La Galiana şi şi-a instalat fiica acolo ca să-l vrăjească pe rege. O pasăre a furtunii trimisă de Satana, aşa îi spuneau Raquelei.

Castilienii se simţeau frustraţi. Regele lor îi privase de binefacerile Războiului Sfânt. Studenţii cântau cântece satirice la adresa lui Don Alfonso, îl numeau *equitus ad fornacem*, cavalerul cloşcar, şi îl întrebau când are de gând să se circumcidă. Ţara era consternată, răzvrătită.

Dar în ciuda acestei sfinte mânii, unii erau bucuroşi că războiul nu va fi pornit totuşi în pripă. „Un ou fiert în pace e mai bun decât un bou fript în război", pomeneau ei vechea zicală. Numai că această Castilie era o ţară cu frica de Dumnezeu şi perseverarea în starea de pace nu avea har în ochii Domnului, şi chiar cei ce erau în fond de acord cu situaţia, îşi manifestau satisfacţia numai la adăpostul celor patru pereţi de acasă. Pe stradă şi în cârciumi doreau ca şi mai înainte Războiul Sfânt şi stăruiau ca Dumnezeu să-l lumineze pe orbitul Don Alfonso. Întreaga ţară era cu ochii la jocul perfid al regelui şi evreului său.

Preotul unei mici localităţi veni la Don Rodrigue să-i ceară sfat. Unul din parohia lui, frânghier de meserie, om vrednic şi evlavios, îl întrebase: „Anul ăsta Domnul mi-a îngrăşat treburile şi mi le-a binecuvântat, aşa că am pus de-o parte doi *maravedi* de aur; de ce oare mă trimite el tocmai acum împotriva necredincioşilor la război şi îmi duce atelierul iar de râpă?"

Canonicul pătrunse întreaga ipocrizie a lui Don Alfonso, dar cu toată indignarea de care era cuprins, se bucura că pacea se menţinea; era deci la fel de păcătos ca frânghierul. Acest gând îl

scotea din sărite, aşa că-i răspunse preotului cum nici măcar prietenul său Musa nu putea s-o facă mai uşuratic. Îi povesti o întâmplare cu sfântul Augustin. Acesta a fost întrebat odată: „Cu ce s-o fi îndeletnicit Dumnezeu înainte de a plăsmui cerul şi pământul?” Augustin i-a răspuns atunci: „A plăsmuit iadul, ca să-i trimită acolo pe cei care pun asemenea întrebări”.

Ştirea că Raquel e însărcinată făcu să crească indignarea granzilor şi prelaţilor duşmănoşi. Poporul însă primi vestea cu bucurie. Oamenii se împăcaseră cu gândul că deocamdată va fi pace, erau mulţumiţi că pacea cu siguranţă va dura acum până ce *barragana*, concubina, va naşte şi că deci nu trebuie încă să-şi schimbe iar felul de viaţă. Vorbeau emoţionaţi şi cu duioşie de gravida Raquel şi aveau acum chiar şi un zâmbet de înţelegere pentru slăbiciunile omeneşti ale lui Don Alfonso. Îi îngăduiau regelui-cavaler un fiu de la Frumoasa, vedeau în sarcina Raquelei un semn prietenesc al lui Dumnezeu, care îi dăruia domnitorului uns, înainte de a porni la război, o compensaţie pentru moartea fiului său.

Frumoasa a ştiut cum să dreagă lucrurile. Amuleta pe care a ţintuit-o pe usciorii porţii Galianei era, se vede treaba, o vrăjitorie grozavă. Şi mulţi căutau să-şi procure şi ei o asemenea amuletă, o mezuza!

Prelaţii şi baronii erau furioşi de atâta sacrilegiu şi prostie. Circulau zvonuri rău prevestitoare. Cică Raquel, pe când pescuia împreună cu regele în Tajo, ar fi scos un cap de mort; grădinarul din Galiana ar fi spus-o.

Dar nici aceste bârfe nu prinseră şi nu înrâuriseră participarea afectuoasă a castilienilor de la Dumnezeu binecuvântata legătură de dragoste a nobilului Alfonso şi a Fermosei. În ciuda străduinţelor arhiepiscopului, Doña Raquel nu deveni „păsărea furtunii trimisă de Satana”, ci rămase „Frumoasa”.

Capitolul al şaselea

Anevoioasa străduinţă a lui Alfonso de a grăbi alianţa şi totodată a o sabota îl silea să petreacă mult timp la Toledo, şi Doña Raquel era adeseori singură. Dar intuia că de dragul ei Alfonso urzeşte în castelul său, cu tatăl ei, planuri încâlcite, aşa că singurătatea nu-i mai era mistuită de acel dor arzător care o chinuise înainte.

Se ducea de multe ori la Castillo Ibn Esra. Acolo se aşeza cu plăcere într-un colţ din odaia de lucru a lui Musa, îl ruga să n-o ia în seamă şi se uita cum, frământat de gânduri, bătrânul umbla încoace şi încolo sau scria la pupitrul lui, ori citea din cărţile sale.

Dacă în săptămânile din urmă canonicul evita prezenţa Raquelei, cu atât mai des i se înfăţişa tânărul Don Beniamin. Faptul că această femeie scumpă lui, această Ibn Esra, principesa din casa David, purta în sân un copil al regelui Castiliei, îi dădea mult de gândit şi îl tulbura. Se temea pentru dânsa, prevedea luptele ce se vor desfăşura din cauza ei şi a copilului şi era îndemnat să o îmbărbăteze în vederea viitoarelor conflicte.

Don Beniamin îi vorbea cu entuziasm Raquelei despre bărbatul care – nu trecuseră nici cincizeci de ani de atunci – propovăduise această învăţătură de formule magistrale, acel ultim mare profet al lui Israel, Iehuda Halevi. Îi relată în amănunt textul apologiei iudaismului în lucrarea lui Iehuda şi îi recită din Cântecele Sionului: „O, Sion, tu patrie regească. De-aş avea aripi aş zbura la tine. Cu veneraţie şi bucurie îţi sărut praful: căci până şi praful tău e înmiresmat cu balsam. Cum de pot trăi când câinii îţi sfâşie leii morţi? O, tu, glorios lăcaş al Domnului, cum se lăfăie acum adunătura de sclavi pe tronul tău!” Şi el, Iehuda Halevi, către sfârşitul vieţii, a plecat infirm şi necăjit în Ţara Sfântă şi, în faţa Oraşului Sfânt, a fost răpus de un cavaler musulman.

Când îşi dădea seama că prea se lăsase furat de exaltarea ce-l cuprinsese, se simţea stânjenit şi încerca, pe jumătate glumind, să revină la realitate. Sau îşi scotea carnetul de notiţe şi o întreba pe Raquel dacă-i dă voie s-o deseneze. Ea îi răspundea surâzând:

— Cât eşti de evlavios – şi cât de eretic!

Beniamin o desenă de trei ori. Raquel îl rugă să-i dăruiască ei schiţele; se temea că cel ce ar avea un portret de-al ei, ar putea să aibă putere asupra fiinţei sale.

Odată, pe când se simţea mai aproape ca oricând de ea, îi destăinui ultima, ascunsa lui cunoaştere:

— Ne e dor de Ţara Sfântă, zise el, ne rugăm să sosească Mesia: dar (şi vorbea atât de încet încât ea abia îl putea înţelege) de fapt nu vrem deloc ca Mesia să vină. Ne-ar tulbura legătura noastră nemijlocită cu Dumnezeu, ne-ar răpi o parte din el. Ceilalţi au un stat, o ţară şi un dumnezeu, şi proslăvesc toate acestea, şi totul le este amestecat laolaltă, iar Dumnezeu e doar o parte din ceea ce ei preamăresc. Noi nu vrem să devenim trândavi şi inerţi în posesiunea binelui, vrem să aspirăm, să luptăm pentru bine.

Oricât de multă stimă avea Raquel pentru ştiinţa şi inteligenţa lui Don Benjamin, ceea ce spunea el despre Mesia nu-i plăcu. Erezia nu se cade să meargă atât de departe. Că nu există niciun Mesia, că nu va veni atât de curând sau chiar deloc, iată ceva ce se împotrivea să creadă, nu credea.

Asta o ştia ea mai bine.

Se făcuseră multe profeţii despre vremea când urma să vină Mesia. O mie de ani, aşa se spunea, va mai dura suferinţa lui Israel, exilul şi disperarea. Cei o mie de ani trecuseră demult. Din nou porneau duşmanii împotriva Ierusalimului, sosise timpul când, cum prorocise profetul Isaiia, tânăra femeie îşi va naşte fiul, pe Immanuel, pe Mesia. În aceste decenii femeile evreice erau privite cu deosebită grijă şi preţuire în timpul perioadei de naştere; căci, după spusele învăţaţilor, oricare din ele putea să fie cea predestinată să dea naştere lui Immanuel.

Destinul atât de straniu al Raquelei o făcea să creadă că zămisleşte pe Mesia. Din casa lui David avea să vină el şi oare nu era dânsa o Ibn Esra, o principesă din casa lui David? Şi Marele, primejdiosul noroc că regele creştin o alesese de tovarăşă, nu era şi acesta un semn al unei meniri superioare? Îşi pipăia pântecele, trăgea cu urechea la glasul ei lăuntric, zâmbea cu toată faţa, tot mai mult se întărea în ea credinţa că poartă în sân pe prinţul păcii, pe Mesia. Dar nu vorbea cu nimeni despre asta.

Doica Sa’ad o îngrijea cu devotament şi o învăţa ce are voie să mănânce şi ce nu şi când trebuie să se odihnească şi când să

facă mişcare. Raquel se arăta prietenoasă, dar abia dacă asculta. Observa că multpreaservilul Belardo îi priveşte spatele cu ochi răutăcioşi, dar nu se temea de deochi. Se cuibărea în liniştea fericirii ei. Se gândea la prietena ei Layla din Sevilla, care-i spunea: „Săraca de tine”, şi râdea cu hohote.

Citea din psalmi. Era acolo un cântec care-i mergea la inimă mai mult decât celelalte; nu pricepea toate cuvintele mari, desuete, dar le combina în gând pe toate. „Lasă-l pe rege să se bucure de frumuseţea ta, scria acolo, el e stăpânul tău. Tyrus îţi va trimite daruri, popoare mari te vor slăvi. Măreţ păşeşte mireasa regelui, împodobită cu mărgean, nestemate şi aur. Tu, fericito! Fiii tăi vor fi prinţi în ţară, numele tău e rostit din generaţie în generaţie, te proslăvesc cu toţii în eternitate.”

Şi Raquel era mândră, ca şi tatăl ei.

Uneori, când Alfonso se uita la Raquel, îl cuprindea o duioşie aproape dureroasă. Faţa ei se mai trăsese parcă, îi părea mult mai copilărească dar totodată mai ştiutoare, mişcările îi erau ciudat de molatice; rochiile largi îi ascundeau rotunjimea pântecelui. Era vizibil despovărată de orice teamă; câteodată i se părea că din tot trupul ei radia o fericire sălbatică.

Suferea că treburile îl smulgeau mereu de lângă ea. Îi spusese odată că, dacă o lasă prea multă vreme singură, nu e fiindcă n-ar iubi-o destul. „Dimpotrivă”, o asigurase el.

În drum spre castelul regal, se întreba el însuşi ce-o fi vrut să spună cu acest „dimpotrivă”. Îi deveni deodată limpede că, pentru a se lăsa cât mai mult pradă păcatului, zădărniceşte în taină şi mereu de la început sfânta operă la care, în faţa luminii, lucrează cu atâta zel. Vedea cât se poate de desluşit odiosul complot urzit de el şi de Iehuda. Papa avea dreptate. El, Alfonso, încheiase un pact cu Satana ca să împiedice Războiul Sfânt. Simţea cum i se fărâmiţează sufletul.

Dar cunoştea el leacul. O va converti pe Raquel la adevărata credinţă. La nevoie, cu forţa chiar. Acum, imediat, înainte ca ea să nască. Să fie creştină când va aduce copilul lui pe lume. Aşa vrea el!

Dar când se văzu din nou la Galiana, îşi dădu seama cât de firavă era gravida femeie şi că numai certitudinea fericirii ei îi dădea tărie, şi nu se încumeta să înceapă o discuţie care ar putea-o pune în primejdie.

Fără să fi întreprins nici cel mai mic lucru, se reîntorcea în braţele fericirii lui.

Ca şi mai înainte, trândăveau ziua întreagă şi erau totuşi ocupaţi din zori şi până seara. Din nou Raquel îi istorisea poveşti, şi el se minuna cât de uşor îi curgeau cuvintele şi cum se îmbinau ele în basme şi cum le scornea, iar el credea în basmele ei şi ea îl făcea să le creadă.

Da, Raquel era convingătoare. Se pricepea să găsească pentru toate cele cuvinte potrivite, să exprime ceea ce o emoţiona.

Nu chiar pentru toate cele. Nu-i putea spune lui Alfonso cât de tare îl iubea, nimeni n-ar fi putut-o spune, afară de vechile cântece din Cartea Cărţilor. Şi îi spunea şi îi recita versetele sonore, avântate, senzuale din Cântarea Cântărilor. Încerca să i le tălmăcească în araba ei şi în latina lui vulgară şi în limbajul tainic al amândurora. Putea să-i spună astfel cât de mult îl iubeşte. Îi recita şi versetele grave ale acelui psalm care vestea exaltat frumuseţea miresei regelui şi strălucirea şi gloria regelui. El însă era uluit că regii ebrei erau şi mai mândri decât cavalerii creştinătăţii.

Apoi, într-o dimineaţă, într-un moment de expansiune spontană, îşi luă inima-n dinţi şi o rugă să dărâme odată stavila ce o despărţea de el şi să-şi însuşească adevărata credinţă, astfel ca o mamă creştină să nască un fiu creştin. Raquel îl privi cu ochi mari, mai mult surprinsă decât acuzatoare sau revoltată. Liniştit dar hotărât, îi răspunse:

— Asta, Alfonso, n-o voi face şi nu-mi mai vorbi despre aşa ceva.

A doua zi Raquel îi arătă lui Alfonso cele trei schiţe făcute de Don Beniamin. Regele le contemplă îndelung, contrariat. Raquel îi spuse că a fost nevoie de curaj ca Don Beniamin s-o deseneze; să înfăţişezi chipuri înseamnă să încalci porunca lui Moise ca şi cea a lui Mohamed. Numai că Alfonso nu vedea cu ochi buni că Raquel se ocupa de acest Don Beniamin, bănuia că Beniamin o susţine în îndărătnicia ei.

— Dacă îi este interzis să deseneze, rosti el posomorât, să nu o facă. Nu-mi plac ereticii. Supuşii mei să respecte legile religiei lor.

Raquel era buimăcită. Oare nu-i cere el să comită cea mai gravă erezie? Să-şi abjure credinţa? Regele îi observă stupoarea.

— Trebuie să existe fără îndoială oameni, îi explică el, care fac legile; aceştia sunt regii şi preoţii. Cei de jos să nu le răstălmăcească, ci să li se supună.

Dar când Raquel vru să ia desenele înapoi, Alfonso o rugă:

— Mai lasă-mi-le.

Şi, odată singur, contemplă din nou schiţele, îndelung şi clătinând din cap. Ceea ce avea înaintea ochilor era Raquel a lui şi totuşi o alta. Descoperea trăsături pe care nu le mai văzuse; şi totuşi o cunoştea mai bine decât oricare altul. Dar era inepuizabilă în frumuseţe şi felurită în modul ei de a fi, asemenea norilor pe cer şi valurilor lui Tajo.

Tocmai atunci veniseră la Toledo nişte muzicanţi musulmani. Se cumpănise mult dacă să fie lăsaţi în ţară în toiul cruciadei, dar Alfonso declarase în treacăt că va fi pentru ultima oară înaintea marelui război când se vor mai putea desfăta cu arta cântăreţilor musulmani. Erau deci acolo, iar cei care puneau preţ pe cultură şi pe datini rafinate îi lăsară să cânte din gură şi din instrumente în casele lor.

Alfonso îi aduse la Galiana. Erau doi bărbaţi şi două fete tinere; bărbaţii, ca majoritatea muzicanţilor, erau orbi, deoarece femeile, în plictiseala haremului, nu voiau să se lipsească de muzică iar în harem nu le era îngăduit să se arate bărbaţilor. Lăutarii aveau chitare, flaute, lăute şi un fel de pian, kánunul. Cântau din gură şi din instrumente, melodii lente, monotone şi totuşi aţâţătoare. La început cântară cântece eroice, printre ele şi cel străvechi despre Cid Compeador; evreul Aben-Alfanche, care locuia în Andaluzia musulmană, compusese acel cântec pentru glorificarea cavalerului duşman. Apoi cântară noile arii care circulau acum în Granada, Córdoba şi Sevilla. Cântară despre frumuseţea acestor oraşe, despre grădinile lor, fântânile, fetele, cavalerii lor. Doica Sa'ad nu se mai putea reţine, plângea. Şi Raquel simţea că i se face dor de Sevilla; dar era un dor plăcut, nu-i tulbura fericirea Galianei, i-o sporea.

La urmă, muzicanţii orbi mai cântară romanţe şi balade care povesteau despre întâmplările de ieri şi de azi; dar aveau culoarea basmelor, li se luase conturul precis al vremii, s-ar fi putut tot atât de bine petrece cu cinci sute de ani în urmă ca şi

acum. Cântară şi o romanţă, care vorbea despre un rege ghiaur, un creştin, care s-a îndrăgostit de o necredincioasă, o evreică pasămite, şi care şi-a petrecut viaţa cu ea în castelul său zile, luni, ani întregi, el în necredinţa lui şi ea într-a ei, şi oare Allah va îngădui ca lucrurile să se termine cu bine? Orbii cântau cu sentiment, una din fete ciupea strunele lăutei, cealaltă bătea în kánunul ei. Raquel asculta, surâdea, era sigură că Allah va duce toate la bun sfârşit. Alfonso simţi o uşoară stingherealã, dar o alungă râzând.

Evreii refugiaţi din Francia erau acum, aproape toţi şase mii, bine stabiliţi şi se adaptau felului de viaţă al ţării. Cuvântările pline de ură ale prelaţilor şi baronilor se pierdeau în zarva voioasă a bunăstării generale.

Această prosperitate cunoscu un succes fabulos şi datorită „urnei norocului”, loteriei lui Iehuda, al cărei plan îi fusese sugerat de Cartea Estherei. Se cumpăra un loz pentru câţiva *sueldos* şi se putea câştiga zece *maravedi* de aur. Toată lumea juca, granzii, târgoveţii, ţăranii iobagi. Se bucurau şi, când câştigau, socoteau că e meritul lor personal; iar când pierdeau, se consolau cu gândul că au trăit săptămâni de zile într-o încordare plăcută, şi sperau că vor câştiga data viitoare.

Chiar şi afacerile lui Iehuda cu străinătatea înfloreau cum nici nu şi-ar fi putut-o închipui şi dori mai frumos, şi numele lui dobândise faimă de la Londra până la Bagdad.

Dar chiar dacă Iehuda apărea în faţa lumii şi a sa însăşi drept un Ocher Harim, bărbatul care putea să mute munţii din loc, uneori noaptea îl cuprindea teama: câtă vreme va mai dura norocul meu? Nu uitase încă disperarea prăpăstioasă ce-l apucase când primise vestea morţii infantelui. Fusese atunci convins că Alfonso va porni imediat la război şi fericirea lui şi a Raquelei se va destrăma. Apoi i-a fost dat să vadă cum sarcina Raquelei îl lega şi mai mult pe rege de ea şi îi era ruşine că se putuse îndoi de norocul lui. Dar nu se putea dezbăra cu totul de amintirea acelor ceasuri de deznădejde, şi noaptea, înainte de a adormi, imaginaţia lui puternică îi perinda pe dinaintea ochilor scene de groază. Cândva, în ciuda tuturor maşinaţiunilor lui, războiul va veni, va fi un război lung şi dur, vor avea loc eşecuri, şi vina primei înfrângeri va fi atribuită lui, lui Iehuda, şi Aljamei

din Toledo. Grele suferinţe vor bântui printre evreii Castiliei şi toată mânia lui Edom îl va lovi pe el şi fiica lui.

Chiar şi viitorul imediat era nesigur. Ce se va întâmpla dacă Raquel îşi va aduce pe lume copilul? Câteodată Iehuda avea visuri îndrăzneţe, absurde despre strălucirea ce-i va înnimba nepoţelul. O *barragana*, o concubină, o *uxor inferioris conditionis*, se bucura de multe drepturi chiar şi în societatea creştină, şi copilul ce-l năştea avea drepturi juridice doar cu puţin mai mici decât copiii legitimi. Regii hispani făcuseră din bastarzii lor oameni mari. Visul că nepotul lui ar putea ajunge un principe al Castiliei îl ademenea pe Iehuda.

Atâta doar că mintea lui sănătoasă risipea repede visul şi îi arăta primejdia care trebuia s-o dezlănţuie pentru el şi Raquel naşterea acestui nepoţel. Don Alfonso va socoti ca pe un lucru de la sine înţeles ca progenitura lui să fie botezată: era absurd să vrei să impui regelui Castiliei să-şi crească „în necredinţă” copilul. Şi totuşi Don Iehuda trebuia să ceară de la el să accepte această absurditate.

Dumnezeu îi amăgea, Adonai îşi bătea joc de el. Dumnezeu nu uitase că el, Iehuda, rămăsese atâta vreme un *meşumad*. Dumnezeu l-a pus la încercare şi el a dat greş şi l-a pierdut pe fiul său Alazar. Acum urma să fie pus pentru a doua oară la încercare.

Nu numai mărginitul, rigurosul Rabbi Tobia, dar şi cel mai liber cugetător evreu aflat astăzi în viaţă, Stăpânul şi Învăţătorul Nostru Moise Ben Maimon, cerea categoric ca, fie şi la extremă nevoie, evreul să rămână ferm şi să nu-şi lase copilul să decadă în creştinătate. Pentru a zecea oară citea Iehuda „Scrisoarea deschisă despre decădere”. Cel ce sub ameninţarea cu moartea trece la credinţa profetului Mahomed, propovăduia Ben Maimon, încă nu-i pierdut. Dar pierdut e acela care-şi oferă capul apei botezului; căci credinţa în Trinitate este de-a dreptul şi fără echivoc idolatrie. Încălcarea poruncii a doua. Şi Ben Maimon cita versetul scripturii: „Cel ce-şi dă unul din copii idolilor, de coasa morţii să moară! Chiar şi în ţara unde poporul ar trece-o cu vederea şi nu l-ar ucide, eu tot mi-aş întoarce faţa de la el şi de la tot neamul său şi aş vrea să-l stârpesc din mijlocul poporului lor”.

Iehuda se destăinui prietenului său Musa. Musa era omul care putea înţelege că Iehuda nu va îngădui cu niciun preţ botezul nepotului său.

— Dar cum vrei tu să-l împiedici pe regele Toledoului şi Castiliei să facă din copilul lui un creştin? întrebă el.

Iehuda răspunse fără convingere că ar putea fugi cu Raquel înaintea venirii copilului pe lume. Musa nu-l aprobă. Iehuda îl conjură cu patimă:

— Trebuie să mă înţelegi. Tu, cu toată compătimirea ta, nu te dezici de Islamul tău. Ştii doar că am fost slab şi că nu l-am ţinut în mână pe fiul meu Alazar şi că sunt vinovat de decăderea lui spirituală. N-aş putea suporta ca acest rege să-mi boteze nepotul cu apa zeilor săi.

Aproape zâmbind, Musa răspunse:

— Spui „nepotul” şi mărturiseşti astfel că tot la un copil de sex masculin te aştepţi. Dar copilul poate să fie fată. Şi faptul că-l vezi pe Alfonso că o educă creştineşte pe fiica sa ţi se pare un păcat care-ţi chinuieşte sufletul?

— Nu-i las copilul, se oţărî Iehuda. Nu i-l las, orice s-ar întâmpla.

Se părea totuşi o vină mai mică dacă ar renunţa să se sacrifice pentru salvarea spirituală a unei fete.

Între timp, ca să-şi mai alunge grijile, devenea tot mai cutezător în jocul său cu regele. Plin de o desfătare răutăcioasă, verifica pe-ndelete cât de departe îi mergea puterea asupra lui Alfonso.

Clădirea sinagogii ce o ctitorise el Aljamei era gata. Iehuda voia s-o inaugureze cu fast. Don Ephraim îl contrazise: găsea că o asemenea festivitate în această vreme ar da impresia unei provocări. Iehuda stăruia.

— Nu-ţi fie teamă, stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim, zise el, şi îl asigură: Voi face ca duşmanii noştri, nelegiuiţii, să-şi muşte limba.

Chiar de a doua zi porni să-şi împlinească promisiunea. Îl rugă deci pe rege să onoreze cu prezenţa lui noua Casă de rugăciune. Don Alfonso era năucit de atâta neruşinare. Şovăiala lui în Războiul Sfânt era dezaprobată în toată peninsula; dacă se mai ducea acum şi în casa dumnezeului evreiesc, prelaţii cu siguranţă că o vor interpreta ca o provocare insolentă.

Cumpănea dacă să respingă rugămintea lui *escrivano* al său cu un refuz mânios sau cu o glumă arogantă. Iehuda stătea în faţa lui într-o atitudine respectuoasă şi totodată neobrăzat de familiară.

— Străbunii tăi au cinstit de mai multe ori cu vizita lor templele evreilor ţării, îi dădu el să mediteze.

— Dar nu în timp ce creştinătatea ducea un Război Sfânt, replică Don Alfonso şi, cum Iehuda tăcea, urmă: Fără îndoială că le-ar face alor mei mult sânge rău.

— Unii dintre supuşii tăi sunt atât de nărăviţi încât găsesc cusururi la tot ce maiestatea-ta binevoieşte să facă.

Regele veni la inaugurare.

Maestrul Meïr Abdeli, un discipol al marilor arhitecţi musulmani şi greci, concepuse clădirea în proporţii armonioase, arcade şi balcoane înconjurau cu discreţie spaţiul; experienţa meşterilor bizantini se îmbina organic cu cea a celor arabi. Şi totul ducea spre tabernacul, pentru încadrarea şi păstrarea căruia fusese construită casa, spre Scrinul Sacru, spre dulapul cu sulurile Torei. Din argint cu luciu mat fusese făurit. Când îl deschideai, se ivea mai întâi o draperie grea din brocart; când o dădeai la o parte, îţi lua ochii podoaba sfintelor suluri, sulurile Torei. Scrinul nu cuprindea prea multe, dar în spate se afla acel străvechi manuscris al Celor Cinci Cărţi, cel mai vechi din câte mai erau pe lume, acel Sefer Hillali. Înveşmântat într-o mantie brodată, ţesută dintr-o materie rară, stătea firavul sul de pergament, împodobit cu o placă de aur bătută în nestemate; iar cei doi stâlpi mici ce-l sprijineau purtau o coroană de aur.

Pereţii sinagogii erau acoperiţi cu frize. Inscripţii se amestecau aici cu arabescuri şi ornamente. Pretutindeni se iveau conurile de pin, simbolul veşnicei fecundităţi, al nemuririi, precum şi pavăza cu trei turnuri – era oare stema Castiliei sau sigiliul lui Don Iehuda? O profuziune încâlcită de banderole cu dictoane ebraice acoperea pereţii. Erau aforisme care-l proslăveau pe Dumnezeu, Israelul, Castilia, pe rege şi pe Iehuda Ibn Esra; savanţi şi poeţi tineri le-au cules şi orânduit cu chibzuită artă. Proza rimată se contopea cu versete din Biblie în aşa fel încât uneori nu puteai recunoaşte bine dacă inscripţia îl slăvea pe rege sau pe ministrul său. Se relata acolo câte ceva despre Faraon care-l înălţase pe Iosif la rang înalt şi se repetau cuvintele scripturii: „Fără voia ta, să nu-şi mişte nimeni mâna

sau piciorul în întreaga ţară şi tu să-mi fii sfetnicul cel mai apropiat”.

Ca să viziteze această casă ridicată de Iehuda în cinstea lui Dumnezeu şi a sa, venise aşadar Don Alfonso, rege al Toledoului şi al Castiliei.

La intrare, îl salutară cu adânc respect parnasul Ephraim şi fruntaşii Aljamei. Îl conduseră apoi în interior. În picioare stăteau bărbaţii evrei cu capetele acoperite şi rosteau formula de binecuvântare pe care legea prescria să fie rostită la ivirea unui prinţ de pe acest pământ. „Lăudat fii tu, Adonai, Dumnezeul Nostru, care dai din gloria ta carne şi sânge.”

Mişcat şi mândru asculta Don Iehuda cuvintele. Mişcat, zguduit, le asculta Don Alfonso. Nu le pricepea sensul, dar îi sunau familiar, căci auzise multe asemenea cuvinte din gura iubitei sale celei mai iubite.

Potrivit învăţăturii musulmanilor, făptura ce se dezvoltă în pântecele mamei capătă în a o sută treizecea zi de la zămislire fiinţă proprie.

Când sosi această vreme, Raquel îl întrebă pe Musa dacă făptura din trupul ei este chiar un om adevărat. Musa îi spuse:

— „Aşa sau cam aşa stau lucrurile”, obişnuia să răspundă marele meu învăţător Hippocrat la asemenea întrebări.

Pe măsură ce clipa naşterii se apropia, creştea şi numărul sfaturilor şi preparativelor celor ce o îngrijeau cu devotament pe Raquel. Doica Sa’ad ţinea ca pe timpul ultimelor luni iatacul Raquelei să fie ocrotit cu fum de mirodenii de anumiţi „gini”, de duhurile rele, şi se necăjea că Musa i-o interzisese. Iehuda porunci să se aducă în odaia Raquelei o Toră şi să se ţintească în pereţi unele amulete, „Misive de lăuzie”, ca să împiedice intrarea în casă a vrăjitoarei şi ispititoarei Lilith, prima soţie a lui Adam, şi a suitei ei răufăcătoare. Don Alfonso o vedea cu nemulţumire şi, la rândul său, după sfaturile lui Belardo, porunci să se aducă la Galiana tot felul de icoane şi de relicve. Îl mai rugă, înfrângându-şi o uşoară stânjeneală, pe capelanul castelului regal să includă în rugăciunile lui şi pe Doña Raquel. La rândul său, Don Iehuda pusese zece bărbaţi să rostească zilnic rugăciuni pentru o naştere fericită.

Nu mai fusese la Galiana de când Raquel locuia acolo. Şi-o interzicea şi acum, în ceasul hotărâtor, oricât de mult simţea

dorinţa de a fi aproape de Raquel. Dar îl trimitea pe Musa, şi Alfonso era bucuros s-o ştie pe Raquel sub ocrotirea bătrânului medic.

Durerile facerii fură lungi şi se iviră controverse între Musa şi doica Sa'ad cu privire la măsurile ce urmau să fie luate. Dar apoi copilul veni cu bine pe lume. Doica puse imediat stăpânire pe el, îi şopti în urechea dreaptă chemarea la rugăciune şi în cea stângă profesiunea de credinţă: „Allah este Allah şi Mahomed profetul său" şi acum ştia triumfând că pruncul aparţine Islamului.

În aceste ceasuri, Iehuda aştepta la Castillo şi şovăia între speranţă şi teamă, gândindu-se ce va fi copilul, băiat sau fată. Noi îndoieli îl scurmau dacă nu cumva îndelunga rămânere în credinţa greşită i-a otrăvit sufletul, dacă va avea puterea să facă ce era drept, dacă devenise un adevărat evreu, dacă nu cumva în străfundul inimii a rămas un meşumad.

Moise Ben Maimon rezumase credinţa fundamentală în treisprezece dogme. Cu migală se cerceta Iehuda pe sine însuşi dacă într-adevăr credea şi lăuntric în acele teze. În redactarea ce o aveau în faţa ochilor, fiecare paragraf începea cu vorbele: „Cred cu deplină credinţă". Pe îndelete Iehuda rostea pentru sine formulele: „Cred cu deplină credinţă că e drept să-l adori pe Creator, lăudat fie numele lui, numai pe el, şi că e nedrept să venerezi altceva." Da, credea aceasta, ştia aceasta. Cu ardoare rostea Iehuda cuvintele de încheiere a mărturisirii: „În ajutorul tău nădăjduiesc, Adonai. Nădăjduiesc, Adonai, în ajutorul tău. Adonai, în ajutorul tău nădăjduiesc." Se ruga, mărturisea, era gata să îndure, pentru credinţa sa şi pentru convingerile sale, chiar şi moartea.

Dar cu toată dăruirea, nu-şi putea lua gândurile de la Galiana. Aştepta, chibzuia, se temea, nădăjduia.

În fine sosi trimisul şi, încă înainte de a-l saluta, îi strigă de departe lui Iehuda formula aducătoare de fericire: „Un băiat a venit pe lume, norocul a venit pe lume!"

O bucurie fără margini îl cuprinse pe Iehuda. Dumnezeu s-a milostivit de el şi i-a trimis un alt fiu în locul lui Alazar. Un băiat a venit pe lume, un nou Ibn Esra, un urmaş al regelui David, un nepot al său, Iehuda Ibn Esra.

Dar în aceeaşi clipă, teama îi întunecă explozia de bucurie. Un urmaş al regelui David – dar şi un urmaş al ducilor de Burgundia

şi al conţilor din Castilia. Don Alfonso avea aceeaşi pretenţie ca şi el însuşi. Pentru dreptul lui, Don Alfonso putea să pună în mişcare toată puterea creştinătăţii, pe când el, Iehuda, era singur. Dar: „Cred cu deplină credinţă”, credea el, şi: „Vreau cu voinţă deplină”, voia el, şi: „Să nu fie pe voia regelui necredincios”, hotărî el. „Am să izbutesc cu ajutorul lui Dumnezeu şi al minţii mele sănătoase.”

Între timp, la Galiana, Doña Raquel îşi contempla şi îşi pipăia cu duioşie fiul. Îl dezmierda în şoaptă şi îl giugiulea şi îi zicea Immanuel şi iarăşi Immanuel, pe numele lui Mesia.

Alfonso însă – aşa cerea curtoazia şi inima lui – îngenunche în faţa Raquelei şi sărută mâna acelei femei încă foarte slăbite.

Indignată stătea acolo doica Sa’ad. Raquel era impură, lăuza era pentru multă vreme impură, şi acum o atingea acest bărbat, nătărăul, domnitorul necredincioşilor, şi chema asupra ei toate duhurile rele şi chiar asupra lui însuşi şi a copilului. Şi puse cu grabă copilul la loc în leagăn, reteză câteva fire de păr din capul lui ca să le jertfească şi aşeză în jurul leagănului bucăţi de zahăr ca să fie copilul dulce şi bun, aur ca să fie bogat, pâine ca să trăiască mult.

Alfonso era fericit. Dumnezeu i-a dat anticipat răsplata pentru campania lui, i-a dăruit un alt fiu în locul celui pierdut. Hotărî să fie botezat copilul în a treia zi şi să se numească Sancho; Sancho-cel-mult-Aşteptat fusese numele tatălui său. Voia să-i spună şi Raquelei, dar era foarte slabă, mai bine s-o amâne pentru mâine sau pentru poimâine.

Simţea nevoia să-şi împartă bucuria cu alţii. Porni călare spre Toledo. Îşi chemă sfetnicii şi acei baroni pe care-i considera prieteni. Radia. Împărţi favoruri.

Îl chemase şi pe Don Iehuda şi îl reţinuse după plecarea celorlalţi. Îi spuse ca în treacăt:

— Îi voi da băiatului numele de Sancho, după tatăl meu. Botezul va avea loc joi. Nu-ţi prea place Galiana mea, o ştiu; dar poate îţi calci pe inimă şi îmi faci plăcerea să fii în ziua aceea oaspetele meu.

Iehuda, acum că sosise clipa hotărâtoare, rămase cât se poate de liniştit. Ar fi preferat să o vadă pe Raquel înaintea acestei discuţii cu Alfonso. Ea îl iubea pe acest bărbat, îi va fi

greu să spună brutalul nu şi iarăşi nu. Dar ştia că dânsa e fermă în credinţa ei, era doar fiica lui, se va putea împotrivi.

Nu fără respectul cuvenit, Iehuda răspunse:

— Cred, mărite rege, că ai face mai bine să amâni hotărârea. Cred că fiica mea Raquel va dori ca fiul ei să crească după legile lui Israel şi să fie educat în uzanţele şi datinile neamului Ibn Esra.

Ideea că Raquel sau chiar bătrânul ar putea măcar gândi astfel nu-i trecuse regelui prin cap. Nici acum nu-i venea să creadă că evreul o ia în serios. Era doar o glumă nebunească, o glumă foarte necuviincioasă. Se apropie deci de Iehuda şi începu să se joace într-o doară cu pieptarul lui.

— Asta ar fi ceva, nu-i aşa? zise el. Eu mă bat cu musulmanii iar fiul meu să umble pe aici ca circumcis!

Râse. Iehuda vorbi liniştit:

— Te rog cu adâncă veneraţie, o, rege, să nu râzi. Sau poate ai vorbit cumva cu Doña Raquel?

Alfonso ridică morocănos din umeri. Gluma mergea prea departe. Dar nu voia să-şi strice ziua. Continua să râdă în hohote. Iehuda reluă:

— Cu umilinţă şi pentru a doua oară te rog să nu râzi. Ai putea să ne alungi din ţară dacă ne iei în râs.

Alfonso deveni nerăbdător.

— Eşti nebun! făcu el scurt.

Iehuda, cu vocea lui blândă, stăruitoare, urmă:

— N-am fost la Galiana, o ştii şi tu, n-am vorbit cu Raquel şi de bună seamă că nici nu voi vorbi cu ea în zilele următoare. Dar atâta îţi spun: tot atât de sigur cum este că soarele va apune diseară, Raquel va părăsi Galiana şi ţara înainte de a-şi da pradă fiul apei credinţei tale.

Şi apoi, tot cu glas coborât dar furios, încheie:

— Mulţi dintre noi şi-au ucis pruncii înainte ca apa necredinţei să curgă pe capul lor.

Bâiguia.

Alfonso vru să replice ceva trufaş, dispreţuitor. Dar cuvintele apăsate, sălbatice mai stăruiau în încăpere, îşi prelungeau răsunetul, voinţa lui Iehuda dăinuia în încăpere şi era tot atât de tare ca voinţa lui proprie. Alfonso îşi dădu seama: Iehuda avea dreptate. O va pierde pe Raquel dacă-şi botează copilul. Stătea în faţa dilemei: să renunţe la copil sau la Raquel?

Plin de o mânie neputincioasă, batjocoritor, îi aruncă lui Iehuda în obraz:

— Dar Alazar al tău?

Iehuda, livid, răspunse:

— Copilul să nu calce pe urmele scutierului tău Alazar.

Regele tăcu. Îi trecu prin minte: şarpele la sân, iasca aprinsă în mânecă. Se temea că în clipa următoare îl va doborî pe evreu. Brusc, ieşi din sală.

Iehuda aşteptă îndelung. Alfonso nu se întoarse. În cele din urmă, Iehuda părăsi castelul.

Acum, că nu mai avea niciun subterfugiu lăuntric că să amâne din nou cruciada, regele hotărî să plece la Burgos, să încheie alianţa – şi, bineînţeles, mai întâi să boteze copilul. Numai că şovăia încă în alegerea momentului plecării, într-o săptămână sau două, cel mult în a treia.

Când deodată îi sosi o ştire care puse subit capăt şovăielii lui: regele Henric al Engliterei murise în bastionul său Chinon, nu prea în vârstă, un bărbat de cincizeci şi şase de ani.

Alfonso parcă îl vedea pe tatăl Doñei Leonor a lui, pe bărbatul de talie mijlocie, cam gras, cu o ceafă de taur, cu umerii lui largi, cu picioarele-i crăcănate, de călăreţ. Sănătos tun stătuse în faţa lui, cu şoimul pe mâna desmănuşată, astfel că ghearele păsării i se înfigeau în piele. Tot ce-şi dorise acest Henric – ţări şi femei – apucase cu mâinile lui goale, roşii, brutale. Râzând, îi spusese lui Alfonso: „Pe ochii lui Dumnezeu îţi zic, fiul meu, pentru un prinţ care e înzestrat cu cap şi pumn, întreaga lume îi este destul de mică”. Avusese cap şi pumn acest rege al Engliterei, duce de Normandia, duce de Aquitania, conte de Anjou, conte de Poitou, domnitor peste Berry, cel mai puternic principe al Europei apusene. Alfonso îl regreta sincer când, scoţându-şi mănuşa, făcu semnul crucii.

Dar în timp ce-şi punea din nou mănuşa, cumpăni cu mintea lui ageră urmările ce le avea pentru el, Alfonso, şi pentru ţara sa, decesul acestui bărbat. Numai graţie ajutorului înţelept al dispărutului au putut fi împiedicate până acum alianţa şi campania. Fiul şi succesorul lui Henric, Richard, nu era un om de stat, ci doar cavaler şi soldat, dornic să se bată cu orice inamic. El, spre deosebire de Henric, nu se va ţine sub tot felul de pretexte departe de cruciadă, va porni imediat cu oastea lui spre Ţara Sfântă şi va stărui ca şi prinţii hispani, rudele lui, să

lupte în fine şi fără întârziere contra musulmanilor lor. Războiul bătea la uşă.

Lui Alfonso asta îi convenea. Se întinse, zâmbi, râse. „*Ave bellum*, fii salutat, războiule!” îşi spuse sieşi, cu voce tare, voios, în vasta sală goală.

Dictă o scrisoare către Doña Leonor. Îşi exprimă durerea faţă de moartea părintelui ei. O înştiinţa că va veni curând la Burgos şi încheie cutezător şi nevinovat că, acum, când nicio opreliştе din partea regelui Henric nu-i mai stătea în drum, poate fără nicio zăbavă să semneze şi să pună pecetea pe contractul de căsătorie a Berengariei şi de alianţă cu Don Pedro.

O *singură* afacere mai avea el de rezolvat înainte de plecare. Oricât de sigur era că se află sub paza lui Dumnezeu, voia totuşi să ia măsuri pentru cazul că va pleca de pe lume. O va înzestra pe Raquel cu bunuri îmbelşugate, iar copilului Sancho, iubitului, micului său bastard, îi va conferi titlurile şi demnităţile cuvenite.

Îi convocă pe Iehuda la castel.

— Iată că ai păţit-o, îl întâmpină Alfonso cu ironie voioasă. S-a zis cu chichiţele şi tertipurile tale! Acum îmi am războiul!

— Aljama din Toledo va implora cerul să ocrotească pe maiestatea-ta. Şi să-ţi ajute să alcătuieşti o oştire de care să n-ai a te ruşina în faţa creştinătăţii.

— Peste cel mult trei zile, îi comunică Alfonso, pornesc călare spre Burgos. Acolo voi avea prea puţin timp şi chiar deloc ca să mă înapoiez. Aş vrea să iau de pe acum măsuri pentru cazul că, în ciuda rugăciunilor voastre şi a ostaşilor voştri, Domnul îmi va hărăzi în bătălie o moarte creştinească. Pregăteşte documentele ca să nu-mi rămână decât să le semnez.

— Ascult, mărite rege, grăi Iehuda.

— Să se transcrie Doñei Raquel, pronunţă regele, bunuri care să-i asigure venituri anuale de cel puţin trei mii de *maravedi* de aur. Iar titlurile şi drepturile comitatului devenit liber şi oraşul Olmedo vreau să le trec micului nostru Sancho.

Iehuda îşi strânse buzele; făcea sforţări să răsufle liniştit. Gestul lui Don Alfonso era cutezător şi regesc. Iehuda îşi vedea nepotul crescând sub numele de conte de Olmedo, vedea cum regele îi trecea şi alte demnităţi şi seniorii, poate chiar titlul de infante al Castiliei. Absurd şi măreţ juca în faţa ochilor lui Iehuda

visul că nepotul său, un prinţ din casa Ibn Esra, va ajunge rege al Castiliei.

Visul se destrămă. Ştiuse din clipa când aflase de moartea regelui Henric că abia acum se afla în faţa celei mai grele lupte.

— Mărinimia ta, zise el, este cu adevărat mărinimia unui rege. Numai că legea interzice să se facă un necreştin stăpân feudal al comitatului.

— Ai crezut poate, răspunse nepăsător regele, că voi aştepta cu botezul fiului meu până ce mă-ntorc din război? Chiar mâine pun să-l boteze pe Sancho.

Iehuda îşi aminti de prescripţia lui Rabbi Tobia: Înainte de a părăsi pe un singur fiu al nostru, trebuie toţi să vă dăruiţi morţii. Se gândi la versetul scripturii: Cel ce-şi dă pe unul din copiii săi idolului, de moarte să moară.

— Ai vorbit cu Doña Raquel, mărite rege? întrebă el.

— I-o voi spune chiar astăzi, răspunse Alfonso. Dar dacă preferi, poţi să i-o spui tu.

În sinea lui, Iehuda se ruga: „În ajutorul tău, Adonai, nădăjduiesc eu. Nădăjduiesc, Adonai, în ajutorul tău”.

— Eşti, o, rege, zise el, un urmaş al ducilor burgunzi şi al regilor goţi, Don Alfonso, dar Doña Raquel este o Ibn Esra şi din casa regelui David.

Alfonso bătu din picior.

— Ci isprăveşte odată cu palavrele tale maimuţăreşti! se răsti el. Ştii doar atât de bine ca şi mine că nu pot avea un fiu evreu.

— Şi Hristos a fost evreu, mărite rege, răspunse liniştit şi îndârjit Iehuda.

Alfonso înghiţi în sec. Nu avea niciun scop să discuţi cu Iehuda despre religie. Îi va comunica el însuşi Raquelei că mâine copilul va fi botezat. Dar ea era încă slabă şi chiar dacă Iehuda exagerează împotrivirea ei lăuntrică, o va afecta desigur, poate că-i pune chiar viaţa în primejdie dacă ar înştiinţa-o că fiul ei va fi botezat.

— Pune să se redacteze documentele aşa cum ţi-am indicat eu, porunci el. Şi poţi fi sigur: fiul meu va fi botezat înaintea plecării mele la război. Să faci bine şi să te foloseşti de raţiunea ta ca s-o pregăteşti pe Doña Raquel.

Iehuda răsuflă uşurat. Deocamdată regele pleca la Burgos. Se câştiga timp. Se câştigau săptămâni. Va fi un răstimp de chin. Acum ştia că regele era straşnic de serios când afirma că nu va

pleca la război până ce copilul nu va fi botezat. Dar se câştiga timp şi Dumnezeu, care-i arătase atâta har, îi va arăta şi de astă dată soluţia.

De parcă l-ar fi ghicit, Alfonso reluă:

— Şi nu cumva să-ţi treacă prin minte că ai să-mi mai joci unul din renghiurile tale murdare în timp ce eu mă aflu la Burgos. Nu vreau s-o enervez pe Raquel în starea ei actuală de slăbiciune. Dar nici tu să nu-i pui sula-n coastă cu vorbe şi ameninţări şi promisiuni. Până viu înapoi, fiul meu să rămână ceea ce este: încă necreştin, dar hotărât nici evreu.

— Fie cum spui tu, mărite rege! rosti Don Iehuda.

Stăteau faţă-n faţă şi se măsurau, ostili, bănuitori.

— N-am încredere în tine, Iehuda al meu, îi spuse regele de la obraz. Trebuie să te legi prin jurământ.

— Sunt gata s-o fac, măria-ta, răspunse Iehuda.

— Dar trebuie să fie un jurământ sever, urmă Don Alfonso, altminteri nu te leagă.

Lui Iehuda i se năzări o idee feroce. Exista un jurământ vechi pe care, în copilăria lui, trebuia să-l profere evreii, o formulă năstruşnică şi obscură, cu ajutorul căreia invocau asupra lor toate relele în cazul călcării cuvântului. Mai târziu, la rugămintea evreilor şi insistenţele lui Don Manrique, se desfiinţase formula. Nu-şi mai amintea textul, doar că era un jurământ înspăimântător, respingător şi totodată naiv.

— Există un asemenea jurământ sever, îl ştiu, îl declară regele acum lui Iehuda. Pe vremuri trebuia să-l pronunţaţi adeseori şi poate că am fost prea îngăduitor când v-am scutit de el. Pe tine nu te scutesc.

Iehuda păli. Auzise de greaua luptă purtată atunci de Aljama ca să fie dezlegată de umilitoarea ceremonie; plătise pentru aceasta mulţi bani. Îl mistuia ca un foc amarnic gândul că acum va fi atât de înjosit.

— Nu mă lăsa să profer acest jurământ, o, rege! se rugă el.

Împotrivirea evreului îl convinse pe rege că găsise mijlocul indicat să-l dejoace pe viclean.

— Vrei iar să te târguieşti şi s-o întorci cum îţi place? se răsti la el regele. Pronunţi jurământul sau, dacă nu, botez copilul astăzi încă.

Vechea formulă fu procurată. Nu era uşor să găseşti omul potrivit care să poată primi jurământul lui Iehuda. Trebuia să

cunoască limba ebraică şi să fie un om de nădejde care să nu trăncănească. Alfonso se adresă capelanului castelului, acelui preot pe care îl întrebase el cândva: „Ce e păcatul?”

Prelatul, un bărbat încă tânăr, fericit de încrederea ce i-o arăta regele, jenat de ridicolul şi grozăvia ceremoniei, îi luă ministrului jurământul în prezenţa lui Alfonso.

Don Iehuda Ibn Esra trebuia să jure că, până la reîntoarcerea regelui, va lăsa copilul fiicei sale, Doña Raquel, în starea lui actuală, nici credincios şi nici necredincios, nici creştin şi nici evreu. Iehuda trebuia să jure asta pe Dumnezeul care, cu degetul lui, şi-a scris legile pe table de piatră, care a dărâmat cândva Sodoma şi Gomora, care a poruncit pământului să înghită ceata lui Korah, care l-a înecat pe Faraon cu oameni, cai şi căruţe. Şi preotul, conform formulei, îi porunci: „Şi acum imploră-l pe Dumnezeu ca, dacă îţi calci jurământul, să abată asupră-ţi toate plăgile ce au bântuit în Eghipet şi toate acele Tohehot, blestemele pe care Dumnezeu le-a hărăzit acelora care îi desconsideră numele şi poruncile”.

Şi Iehuda a trebuit să-şi pună mâna pe Biblie, pe al douăzeci şi optulea capitol din a Cincea Carte a lui Moise, şi preotul creştin îi înşiră blestemele. Frază cu frază i le rosti el în ebraică şi Iehuda trebui să le repete, şi regele urmărea cu poftă şi satisfacţie textul latinesc, frază cu frază.

Iehuda imploră asupra capului său toate acele blesteme haotice. Iar regele şi preotul rostiră: Amin.

PARTEA A TREIA

După care granzii au hotărât s-o ucidă pe evreică. Se duseră într-acolo unde zăbovea şi o uciseră pe estrada odăii ei şi tot aşa pe toţi care erau cu ea.

Alfonso el Sabio, Cronica General, pe la 1270

Hotărâse-ai săi acum
Lucrului să-i pună capăt,
Regelui ce hulă-i face.
Şi s-au dus la locu-acela
Unde locuia evreica
Şi-o găsiră pe estradă
Şi-o uciseră pe-evreică
Şi pe toţi din preajma dânsei.

Din romanţa lui Sepulveda

Capitolul întâi

Dinspre miazănoapte-ncoace către Pirinei, prin întinsele ţări france, porni cu mare alai bătrâna regină Ellinor.

Încă în ziua în care se răspândise în Englitera vestea morţii regelui Henric, soţul ei, ieşise dânsa cu sprijinul vechii stăpâniri pe porţile turnului din Salisbury, temniţa ei, nimeni necutezând să i se împotrivească, şi luase domnia în mână pentru fiul ei preferat, Richard, ajuns acum rege. Acesta, soldat impetuos, lăsând bucuros treburile statului pe seama deşteptei şi energicei sale mame, se îmbarcase imediat după încoronare în călătorie de război spre orient. Regina-mamă, însă, străbătu marele ei regat, Englitera, şi uriaşele ei posesiuni din Francia, birui pe baronii rebeli, încasa de la conţii, prelaţii şi oraşele recalcitrante sume mari, convocă adunări, stabili zile de judecată şi puse cu mână forte ordine în treburile încurcate.

Părăsi comitatele şi ducatele nordului ce-i reveniseră prin căsătoria ei cu Henric, intră triumfal în ţările ei de baştină, în Poitou, Guienne, Gasconia. Ascultă cu plăcere sunetele familiare ale graiului tinereţii ei, provansala, sonora Langue d’Oc, respiră aerul dulce al patriei. În nord, în urările supuse de bun-venit cu care era întâmpinată, se amesteca multă teamă: aici, lumea care umplea marginea străzii o saluta pe bătrâna doamnă cu sinceră bucurie.

Pentru oamenii de acolo, ea era mai mult decât vestita regină a nordului şi prima doamnă a creştinătăţii, pentru ei era Eleonor de Guienne, stăpâna din strămoşi a ţării lor, moştenitoarea ei de drept.

Împlinea acum aproape şaizeci şi nouă de ani, din care ultimii cincisprezece îi petrecuse în detenţiune; dar şedea falnic în şa, îmbrăcată cu îngrijire, sulemenită cu artă, cu părul bine aranjat şi vopsit. Poate că îi venea uneori greu să se ţină drept după toată această călătorie prin munţii încă acoperiţi de zăpadă şi peste trecătorile prăpăstioase străbătute cu atâta osteneală şi risc, dar bătrâna doamnă nu se speria de oboseală şi primejdie. Simţea că cei cincisprezece ani de temniţă nu o paralizaseră şi conştiinţa că ea, care nu demult zăcuse cuprinsă de mânie neputincioasă în turnul din Salisbury, îşi poate conduce acum cu mâini ferme, îndemânatice calul şi ţările, îi sporea forţele. Limpede era privirea ochilor ei albaştri, cam duri, cuprinzând

peisajul ţării ei dragi. Zorea mereu mai departe, ordona lungi călătorii în timpul zilei şi refuza să-şi schimbe calul pentru lectici, chiar când se lăsa seara şi toată lumea era ostenită.

Era în drum spre Castilia, spre Burgos, ca să o vadă pe Doña Leonor, fiica ei, să ia parte la căsătoria nepoatei ei Berengaria şi să pună la cale logodna unei a doua nepoate.

Cu cât înainta mai adânc spre miazăzi, cu atât mai mult creştea suita ei, „mesnia" ei. Când pătrunseră în Pirinei erau vreo cinci sute de cavaleri şi două sute de doamne şi domnişoare, *preux chevaliers et dames choisies*, mândri cavaleri şi nobile doamne, prelaţi şi baroni din toate ţările ei, plus o gardă personală de *routiers* aleşi pe sprânceană, mercenari încercaţi, *brabançons* şi *cottereaux* însoţiţi de câini de pază bine dresaţi şi aprigi. Un convoi de peste o mie de care venea în urma lor, bagaje, lucruri de casă strict necesare şi provizii, apoi daruri pentru populaţie. Rândaşi şi paznici duceau caii şi câinii de vânătoare ai reginei şi ai marilor domni, şoimari purtau şoimii lor favoriţi. Astfel şerpuia alaiul pestriţ şi lent printre munţi, ici şi colo încă ninşi.

La graniţa castiliană o întâmpinară pe regină Alfonso şi Leonor, Don Pedro de Aragon şi infanta Berengaria. În faţa porţilor din Burgos îi ieşiră în cale cei mai de seamă prelaţi şi curteni ai ambilor regi. Bătrâna regină intră sărbătoreşte în Burgos, pretutindeni fluturau drapele, la ferestre atârnau gobelinuri şi covoare, toate clopotele oraşului bogat în biserici sunau, drumurile erau acoperite de crengi şi flori, răspândind miresme sub copitele cailor şi încălţările pietonilor.

Fusese ea, năstruşnica şi strălucitoarea Ellinor, decenii de-a rândul cea mai admirată şi mai hulită femeie a Europei şi acum, intrând în toată vechea ei splendoare din nou în lume, reînviară nenumăratele poveşti despre aventurile ei în război, în conducerea statului şi în dragoste. Cum fusese ea imboldul şi inima Cruciadei a Doua, călărind voiniceşte în fruntea cruciaţilor, războinică şi măreaţă ca Penthesilea, conducătoarea amazoanelor. Cum în gloriosul oraş Antiohia regele Raymond, tânărul ei unchi, fusese cuprins de o neţărmurită pasiune amoroasă. Cum el şi soţul ei, regele Franciei, al Şaptelea Ludovic, s-au bătut pentru ea până ce bărbatul ei a răpit-o cu forţa din mâna celuilalt şi a adus-o peste mare. Cum dânsa n-a răbdat această silnicie şi l-a convins pe papă s-o despartă de

regele Franciei. Cum imediat s-a ivit la faţa locului tânărul conte de Anjou şi i-a cerut mâna, el, Henric de mai târziu al Engliterei. Cum ea şi el au făurit puternicul regat. Cum a atras ea la Curtea ei savanţi, doctori şi maeştri ai celor şapte ştiinţe şi arte, trubaduri, *trouvères* şi *conteurs* fără număr. Şi cum îşi dăruia ea favorurile când unuia, când altuia dintre aceşti poeţi, ca de pildă lui Bernard de Ventadour, deşi nu era decât fiul unui fochist. Cum din parte-i Henric îşi înşela regina cu multe alte femei, dar mai ales cu una şi cum Ellinor a ucis-o pe acea frumoasă iubită Rosamund. Cum apoi regele a întemniţat-o pe Ellinor şi cum s-au ridicat fiii ei şi şi-au atacat tatăl. Şi multe din aceste cântece răsunau din nou, france, provansale, catalane, care îi proslăveau Curtea unde îşi aveau lăcaşul cea mai înaltă artă poetică şi cele mai delicate uzanţe. Aşa bunăoară cânta poetul Philipp de Thaün: „Dulcea, tânăra regină, atrage asupră-şi toate gândurile, asemenea sirenei care, de pe stâncă, îl ademeneşte pe năucitul pescar”. Şi mai cânta Benoît de Sainte-Maure: „Tu, ilustro, aleaso, mândro şi cutezătoareo, fără asemănare cu orice altă principesă, a celui mai mare rege, tu, cea mai mare, mai darnică soţie”. Şi chiar un german auster îi compusese versuri: „De lumea mea ar fi puţin / De la mare pân-la Rin / Eu m-aş lipsi de multe cele / Dacă regina Engliterei / Ar poposi-n braţele mele”.

Toate aceste cântece şi istorii şi romanţe ale admiratorilor, amestecate cu versurile crunte, pline de blesteme şi născociri ale duşmanilor, făcuseră din Ellinor de Guienne ceva ireal, un personaj al celei mai îndepărtate depărtări sau dintr-o altă eră şi până şi acum, când intra cât se poate de aievea în oraşul Burgos, ea în persoană, în carne şi oase, înconjurată de cavalerii, doamnele, mercenarii, caii, câinii, şoimii şi comorile ei, multora dintre domnii castilieni şi aragonezi li se părea că pluteşte călare înnimbată de un nor de aur. Cât de searbădă şi de jalnică le părea ziua lor de azi în comparaţie cu cea de altădată a acestei excepţionale femei! La vederea ei, le apărea luminos tot ce auziseră despre Cruciada a Doua care, în realitate, fusese cruciada reginei Ellinor. Atunci cavalerii şi regii nu se bizuiau meschin pe superioritatea numerică, în spatele luptei nu se ascundea lăcomia de bani sau vreun calcul abil, se lupta după reguli severe, nobile, din pură dorinţă de luptă şi bătălia nu era altceva decât un turnir, un joc avântat pe viaţă şi pe moarte. Patruzeci de zile vasalul era îndatorat stăpânului

său, patruzeci de zile lupta el şi dacă în a patruzecea zi o cetate nu era cucerită, cavalerul părăsea câmpul de bătaie, chiar dacă exista certitudinea că cetatea putea fi luată în cea de a patruzeci şi una zi. Pe atunci nu se aflau *routiers*, mercenari tocmiţi din gloată, care – fără purtări alese – luptau numai pentru izbândă. Atunci manifestai curtoazie şi faţă de inamic, chiar dacă se închina unui dumnezeu străin. Asediatorul calif trimitea politicos asediatei regine creştine Urracape, propriul său medic, ca să o îngrijească în boala ei. Şi războiul dura numai de luni până joi: vinerea, sâmbăta şi duminica era armistiţiu, pentru ca fiecare, musulman, evreu şi creştin, să-şi sărbătorească în linişte ziua de odihnă.

Acum, credeau domnii aragonezi şi castilieni, va începe o epocă la fel de măreaţă. În spiritul doamnei Ellinor se purtase atunci Cruciada a Doua; în spiritul ei se va desfăşura de aci înainte în peninsulă Războiul Sfânt şi ei, nobilii hispani, vor avea prilejul să dovedească prin fapte că sunt adevăraţii moştenitori ai cavalerilor lui Artus şi ai lui Charlemagne, ai lui Carol-cel-Mare.

Tânărul rege Don Pedro umbla de colo-colo ca plutind. Câtă graţie divină pentru el, că îi este îngăduit să facă din nepoata acestei glorioase principese regina lui! Plin de beatitudinea cavalerului creştin se va duce el la război, scăpat de duşmănia şi de dorul de răzbunare împotriva lui Don Alfonso.

Chiar şi scutierul Alazar căzu pradă farmecul vestitei bătrâne regine. La Toledo i se părea că simte câteodată în spatele lui priviri sarcastice şi când regele l-a luat cu el la Burgos, se temuse că Doña Leonor îl va socoti răspunzător de penibila lui obârşie. Dar regina se purtase cu cea mai înaltă bunăvoinţă şi amabilitate, regele îl tratase ca pe un frate mai tânăr şi, în prezenţa marii doamne Ellinor, i se risipiseră şi ultimele îndoieli. Nobilele doamne îl găseau demn de a fi scutierul regelui Don Alfonso, fusese acceptat în lumea cavalerilor creştini.

Întregul oraş Burgos sărbătorea vizita bătrânei regine; veniseră cu miile să ia parte la festivităţi sau să tragă vreun profit de pe urma aglomeraţiei sărbătoreşti. Birtaşii improvizau cârciumi ambulante, negustorii ofereau vinuri scumpe şi mirodenii. Arcadele şi bolţile deschise, acele *fenestrae* în care comercianţii îşi vindeau mărfurile, etalau găteli şi giuvaeruri din ţările flamande, levantine şi musulmane. Geambaşii şi armurierii

făceau afaceri. Cămătari şi zarafi erau prezenţi ca să cumpere sau să ia ca amanet moşiile cavalerilor care plecau la război. Şi mai erau acolo puzderie de saltimbanci, vânzători de amulete, prostituate, hoţi de buzunare. Toată mulţimea aceasta vocifera, se târguia, cocheta şi se drăgostea, umplea bisericile şi birturile, era cucernică, obraznică, blajină, brutală, se umfla bălţat şi voios în pene, duhnea, făcea copii, cânta imnuri şi cântece de pahar, se bucura de viaţă, îl blestema pe calif ca şi pe sultan şi proslăvea pe glorioasa regină Ellinor.

Şi la Curte camerierii aveau muncă grea cu adăpostirea şi hrănirea oaspeţilor veniţi din toate părţile Castiliei şi Aragonului ca să ia parte la cununia lui Don Pedro cu infanta şi să aducă omagii bătrânei domnitoare. Mulţi dintre aceşti prelaţi, baroni, înalţi consilieri îşi aduseră servitori, vânători, grăjdari. Printre aceştia, ca la orice asemenea festivităţi, se înfăţişară şi cavaleri aventurieri, nişte tineri nobili săraci, care sperau să le iasă din turnire bani şi onoare. Nici trubadurii nu lipseau, nici *trouvères* şi *conteurs*; ştiau că sunt Doñei Leonor şi doamnei Ellinor totdeauna bineveniţi.

Bătrâna regină nu avu nevoie de multă vreme ca să se refacă după oboselile călătoriei, şi întruni Curtea chiar a doua zi după sosire în marea sală a castelului. La lumina multor lumânări şedea ea pe estradă într-un scaun înalt, dreaptă, impunătoare. Se cam îngrăşase, răsuflarea o apăsa uneori, trebuia să-şi înăbuşe tusea şi, sub fardul care cu trecerea orelor se fărâmiţa, se ivea un obraz bătrân; dar ochii foarte albaştri, luminoşi priveau duri şi limpezi şi, cu vorbe riguroase, bine cumpănite, prietenoase, lua parte neobosită la discuţii.

Bătrânul conte aragonez Ramón Barbastro, care plecase şi el pe atunci în Războiul Sfânt al Ellinorei, vorbi cu nostalgie despre acei ani minunaţi şi deplânse jalnica goliciune a vremii noi. Războiul şi-a pierdut nobleţea, era pregătit în consiliu şi dus mai mult cu condeiul decât cu spada. Nu vitejia cavalerilor decidea soarta bătăliei, ci numărul de *routiers*.

Dar şi pe vremea când dânsa şi nobilul Don Ramón erau încă tineri, răspunse Ellinor, războiul nu era totdeauna numai strălucire şi joc măreţ.

— Dacă stau şi mă gândesc, spuse ea, bătăliile şi sărbătorile mari, înălţătoare erau şi atunci excepţia, regula erau micile suferinţe: marşurile prin meleaguri nesfârşite, fără drumuri,

necunoscute, primejdioase, picioarele zdrelite, sângele supraîncălzit, setea arzătoare, nopţile nedormite cu ţânţarii veninoşi, cu puricii şi păduchii care-ţi dădeau mâncărimi. Şi ce era mai rău: *acedia*, acea plictiseală înspăimântătoare, nesfârşita călătorie pe mare, săptămâni întregi de mărşăluială înspre necunoscut, aşteptarea chinuitoare a unităţilor care aveau să sosească mâine sau poimâine şi după o săptămână tot nu erau acolo.

Citea dezamăgirea pe feţele ascultătorilor şi, surâzând cu competenţă, retuşa tabloul sumbru.

— Bineînţeles, reluă ea, răsplata era apoi cu atât mai bogată: plăcerea sălbatică a bătăliei, sărbătorirea într-un oraş cucerit.

Şi descria festivităţile orientului, splendoarea creştină şi musulmană laolaltă şi cântecele trubadurilor alternând cu măiestria dansatoarelor arabe. Cuvintele îi ţâşneau docile, dar mai elocvenţi îi erau ochii. Zâmbind, se gândea bătrânul conte la cei doi bărbaţi care atunci, în Antiohia, se luptaseră pentru a-i câştiga favoarea, creştinul rege Raymond şi prinţul Saladin, nepotul şi trimisul sultanului.

— Ce dădea acestor sărbătoriri bucurie, încheie plină de amintiri nostalgice bătrâna regină, era că le petreceam între două bătălii. Abia ieri scăpam de o moarte glorioasă şi mâine poate că aveam să murim de această moarte glorioasă.

Arhiepiscopul Don Martin savura din toată inima înfăţişarea şi spusele doamnei Ellinor. Umblase în lunile lungii aşteptări posomorât, plin de mânie neputincioasă. Acum că această Debora, această Jaël dărâma ultimele obstacole ce mai stăteau în calea dreptului război, Don Martin înflorea cucernic şi voios. Se plimba înaripat încoace şi-ncolo; armura ce-o purta acum permanent sub veşmântul preoţesc nu-l jena. Îşi adună toată curtoazia de care era capabil şi rosti cu o politeţe stângace, răsunătoare:

— Ţara Sfântă a văzut fapte măreţe, sublimă doamnă, când te-ai dus acolo să-i zdrobeşti pe păgâni, şi din nou o aşteaptă vremuri bune acum, când strălucitorul tău fiu e pe drum într-acolo. De pe-acum renumele lui Richard al tău împreună cu gloria-ţi nepieritoare umplu de spaimă pe musulmani. Am ştiri sigure din partea unui prieten, episcopul din Tyrus. De pe-acum mamele arabe îşi ameninţă copiii când nu sunt cuminţi:

„Astâmpără-te, ştrengarule, altminteri vine regele Richard, Melek Rik, şi te ia cu dânsul”.

Ellinor nu-şi ascunse bucuria în faţa laudelor aduse fiului ei preferat.

— Da, e un mare oştean, încuviinţă ea, un adevărat *Miles Christianus*. Dar nu-i va fi prea uşor acolo, în orient, adăugă ea cu acea francheţe pe care numai ea şi-o putea permite. Nu la duşman mă gândesc, la sultan, mă refer la aliatul lui Richard al meu, la scumpa noastră rudă, la preacreştinul rege al Franciei. Strălucirea şi triumful nu sunt pentru el, ar vrea să facă războiul cu cât mai puţine cheltuieli, bunul nostru Philippe Auguste; ca s-o spun pe şleau: e cam meschin. Acum ar vrea să interzică accesul damelor şi trubadurilor în rândurile armatei crucii. Dar cu Richard al meu n-o să-i meargă. Lui îi place variaţia şi zarva, asta a moştenit-o de la tatăl său, poate niţeluş şi de la mama sa. Cum poţi conduce o cruciadă fără dame şi trubaduri? Un singur avantaj faţă de noi îl aveţi aici, în peninsulă, se adresă ea lui Alfonso şi lui Pedro. Nu sunteţi nevoiţi, ca noi, înainte de a vă apropia de inamic să suportaţi lunga, plictisitoarea călătorie pe mare, nu trebuie să purtaţi sute de tratative strâmbe cu greci vicleni şi cu alţi indivizi chipurile creştini. Inamicul şi prada vă stau aici la îndemână: la Córdoba, Sevilla, Granada.

Ademenitoare se înfiripa în faţa ochilor celor de faţă imaginea acelor minunate oraşe, a bogatei prăzi. Şi înaintea arhiepiscopului, a lui Don Martin, răsunau triumfător numele oraşelor musulmane: Córdoba, Sevilla, Granada, laolaltă cu slovele evangheliei: „Eu nu aduc pacea, ci spada. *Allà máchairan*.”

Doña Leonor era din tot sufletul recunoscătoare cerului pentru vizita Ellinorei. Admirase dintotdeauna priceperea politică a părintelui ei, geniul său războinic, ba chiar îl şi invidiase puţin pentru uşurinţa cu care se lăsa pradă pasiunilor lui. Dar pe mama o iubea dincolo de orice admiraţie şi gândul că această femeie extrem de vioaie, mereu dornică de fapte noi, zăcea închisă între zidurile temniţei, o chinuise amar adeseori. Când Alfonso fusese cuprins de acea desfrânată amăgire de dragoste, dorise arzător să aibă prilejul de a-şi jeli disperarea, fiica în faţa mamei, regina în faţa reginei, jignita în faţa jignitei, şi să-i ceară sfatul. Acum, ce e drept, Alfonso s-a reîntors la dânsa, plin – aşa cum părea – de entuziasm pentru campanie şi desigur că o

uitase pe evreică. Dar chiar dacă Leonor era sincer gata să-i ierte lui Alfonso, trădarea şi călcarea cuvântului dat, prea adânc se cuibărise într-însa experienţa, cunoaşterea, dezamăgirea încât să se încreadă în noul lui ataşament şi era fericită că putea în sfârşit să-şi dezvăluie mamei nădejdea şi temerile ei.

Când Ellinor descălecase, când Leonor îi sărutase mâna, când buzele mamei atinseseră tinerele ei buze, simţise aievea adânca lor afinitate. Pătrunzător şi dur i se iviră deodată imagini demult apuse, oameni şi întâmplări pe care-i văzuse şi le trăise în copilărie la Domfront sau la Curtea luxuriantă a mamei ei la Poitiers sau şi în mănăstirea Fontevrault, unde fusese educată senin şi foarte laic. Era acolo preceptoarea ei, doamna Agnès de Fronsac. Leonor stăruise să-i povestească despre iubitele tatălui ei, Henric, şi până la urmă doamna Agnès i-a făcut pe plac; şi după aceea copila Leonor a cerut ca doamna Agnès să fie expediată, fiindcă nu-i arătase ei, principesei Leonor, destul respect. Şi nespus de limpede vedea în faţa ochilor acea statuie de lemn a Sfântului Gheorghe la castelul Domfront. Când soarele amurgului îl lumina, arăta cumplit de ameninţător şi lui Leonor îi era frică de el. Dar mai mult încă îl iubea; era plăcut să te ştii ocrotită de un sfânt atât de puternic, mai ales fiindcă tatăl ei venea atât de rar pe acolo. Îl înviase pe acest sfânt Gheorghe şi-l salvase din ţara tinereţii ei, stătea acolo lângă ea şi se numea Alfonso. Au vrut să i-l fure evreii aceia, Satana sau oricine altul. Dar ea nu lăsase să i-l fure. Încă nu era sigură, duşmanii mai pândeau din umbră, dar îl avea aici, alături de ea, şi o avea şi pe mama ei lângă dânsa, şi cu ajutorul ei o va alunga pentru totdeauna pe evreică.

Numai că dură un răstimp până să poată sta de vorbă cu mama ei. Formalităţile sosirii şi organizării solemnităţilor, ale întreţinerii Curţii şi oaspeţilor, umpluseră primele două zile. În sfârşit, în a treia zi, în toiul unei mari întruniri, regina Ellinor zise fără nicio tranziţie că ar vrea s-o aibă odată pe fiica ei un timp numai pentru dânsa şi, fără alte ocoluri, îi trimise pe toţi ceilalţi afară.

Când fură în sfârşit singure, o pofti pe Doña Leonor să ia loc în faţa ei, în plină lumină a soarelui, şi o scrută cu atenţie. Ochii ei duri, foarte albaştri, se adânciră în cei cenuşii, întrebători ai fiicei. Scăldată în soare, mama îi păru Leonorei mai bătrână decât până acum şi mai aspră în trăsăturile feţei, dar şi mai

princiară, ca o adevărată mamă a familiei ei. Se înclină cu mintea în faţa bătrânei, iubitoare, respectuoasă, şi se hotărî să o asculte orbeşte.

Ellinor, după un scurt răgaz, spuse admirativ tinerei regine:

— Te-ai păstrat bine.

Apoi, numaidecât, începu să vorbească despre problemele statului şi ale familiei. Se afla aici nu numai ca să-şi vadă fiica, ci şi, înainte de toate, ca s-o mărite pe a doua ei nepoată castiliană.

— Cu privire la locul ce i-am ales, zise ea, n-ai să ai de ce să te plângi. Principele moştenitor al acestui Philippe Auguste e un băiat drăguţ, din fericire nu asemănător tatălui său. N-a fost o plăcere să tratezi cu acest rege franc contractul de mariaj, asta o pot spune în toată liniştea. Se crede un mare stăpânitor, visează să devină un al doilea Charlemagne, dar nu are măreţie, se pricepe numai la chichiţe avocăţeşti; cu de-alde astea nu făureşti o împărăţie. Oricum, mi-a dat mult de furcă, e şiret şi sucit ca un evreu. A trebuit în cele din urmă să-i cedez comitatul Evreux şi Vexinul, asta e o bună parte a Normandiei mele, şi pe deasupra treizeci de mii de ducaţi. Toate astea din buzunarul meu, draga mea copilă, n-ai nimic de plătit şi te alegi numai cu avantaje. Devii soacra viitorului rege al Franciei, fratele tău Richard e stăpân în ţările aflate înspre Spania ta şi Francia fiicei tale; va veni o vreme când tu, numai să vrei, vei putea dispune cu mâna ta de o bună parte a lumii.

Doña Leonor asculta cu răsuflarea tăiată cum mama ei, în cuvinte simple, desfăşura în faţa ei planuri care vizau atâta depărtare şi un asemenea viitor. Leonorei îi era clar că mama, părăsind comitatele normande, voia înainte de toate să-şi asigure propriul ei regat faţă de atacul periculosului Philippe Auguste pentru timpul cât fiul ei preferat, Richard, se afla în campanie. Dar oricare ar fi motivele, nemărturisite ale acestui contract de mariaj, ea, Leonor – şi aici mama ei avea dreptate – se alegea cu un avantaj: căsătoria aceasta îi deschidea un drum ademenitor spre putere.

Se crezuse o mare suverană, mult superioară lui Alfonso al ei, fiindcă lucrase cu îndărătnicie în scopul unirii Castiliei cu Aragonul. Dar până dincolo de Pirinei visurile ei nu ajunseseră. Cât de neînsemnate şi de meschine îi erau străduinţele, vedea acum în jocul politic al mamei ei. Bătrâna aşeza ţări din vestul

lumii până hăt departe în răsărit, Irlanda şi Scoţia şi Navarra şi Sicilia şi regatul Ierusalim. Eşichierul ei era lumea.

— M-am uitat, draga mea, la fiicele tale, urmă acum Ellinor. Par reuşite, atât cea mare, cu acel nume urât, nu-i zice Urraca? cât şi cealaltă. Nu m-am hotărât încă pe care s-o alegem. Mi le vei prezenta pe amândouă, cu mare ceremonie, în una din zilele următoare. Trebuie să-l atragem şi pe episcopul din Beauvais ca reprezentant al lui Philippe Auguste şi al moştenitorului său; dar asta nu-i decât o pură formalitate.

Tot ce spunea mama ei o mişca pe Leonor. Dar mai adânc stăruia într-însa arzător aşteptarea ca mama ei să aducă vorba despre Alfonso şi evreică.

Şi, în sfârşit, bătrâna începu:

— În turnul meu de la Salisbury auzeam tot felul despre cele ce ai pătimit cu Alfonso al tău. Nu chiar exact, şi spusele se contraziceau între ele, dar m-am putut descurca; ştii că nici eu nu sunt novice în asemenea lucruri.

Luă mâna Leonorei între ale ei şi acum, desigur că pentru întâia oară, îmbrăcă în cuvinte ceea ce simţea.

— Ţie ţi-o pot spune, se destăinui ea fiicei, bineînţeles că sunt bucuroasă că Henric zace în pământ sub frumosul său epitaf...

Şi savurând fiecare vorbă, cită: „Am fost rege Henric peste Engliteră, / Ţineam mâna mea pe-o emisferă. / Tu, trecător, gândeşte-un pic / Că şi cel mai mare ajunge mic. / Pământul întreg de l-aş fi putut avea. / Acum am de trei ori şapte coţi abia.”

— Zace bine acolo în cei de trei ori şapte coţi ai lui. Cu toate astea doresc să-i fie ţărâna uşoară. Îmi pare rău de el. Am vrut de mai multe ori să-l asasinez; odată eram gata-gata s-o fac şi s-ar fi zis cu el. A avut dreptate când m-a întemniţat; în locul lui făceam la fel. L-am iubit foarte mult. Era singurul bărbat pe care l-am iubit. Afară de unul. Sau de doi. Era cel mai deştept om al creştinătăţii. Era destul de rezonabil ca să-şi permită câteodată un capriciu. Căci altminteri ce rost ar mai avea să trăieşti? conchise ea cu îngăduitoare înţelepciune. Pe de altă parte, bine spunea prietena mea, stareţa Constanţa: iubirea pământeană e ca şi cum ai linge miere de pe spini.

Pe neaşteptate, Doña Leonor zise:

— Mamă, ce să fac cu evreica?

Bătrâna regină îşi ridică privirea. Zâmbind, aproape blând, o sfătui:

— Aşteaptă să vină vremea, micuţa mea, până ce o să poţi scăpa de ea. Câte n-a trebuit să îndur eu fiindcă n-am ştiut să aştept! Probabil că şi aşa o va da el uitării în război.

Doña Leonor răspunse:

— Are un copil de la ea, un fiu.

Vorbea sfârşită, cu glas coborât.

Bătrâna regină cumpăni obiectiv:

— În locul tău, nu i-aş face nimic copilului. Bărbaţii ţin la bastarzii lor mai mult decât la cele ce le-au dat naştere. Până şi Richard al meu, căruia ştie Dumnezeu cât îi pasă de muierile lui, îşi iubeşte bastarzii. Henric trebuie să fi avut o droaie de copii nelegitimi. Pe doi din ei îi şi cunosc, un William şi un Geoffrey. Acest Geoffrey e ambiţios şi se uită cu coada ochiului la tron. Trebuie să-l ţin în frâu cât timp Richard lipseşte din ţară. Dar e un om simpatic şi capabil. L-am făcut episcop de York.

— Am suferit mult, reluă Leonor. Sper să ai dreptate şi războiul să i-o scoată cu desăvârşire din sânge. Dar cine poate şti?! Mi-a jurat pe sufletul lui că o părăseşte şi, de cum a plecat din Burgos, a dat fuga înapoi la ea.

— Niciun duşman nu mi-a făcut viaţa atât de grea ca tatăl tău Henric, spuse Ellinor, şi doar m-a iubit şi eu pe el. Tatăl tău şi-a iubit fiii şi ei l-au urât fiindcă era mai mare decât ei, tatăl tău i-a răsfăţat şi ei i-au făcut mai mult rău lui decât el mie, şi cu siguranţă că mai mult chiar decât ţi-a făcut Alfonso ţie. Şi el i-a iertat mereu-mereu, iar ei l-au luat în râs şi s-au răzvrătit din nou împotriva lui. Când mai trăia cu mine, Henric a pus să se zugrăvească fresce pe trei din pereţii dormitorului nostru, al patrulea rămăsese gol. Când am revăzut acum Manchesterul, era zugrăvit şi al patrulea perete. Se poate vedea acolo un vultur bătrân cu patru pui. Doi îi rănesc cu pliscul aripile, al treilea îi înfige ghearele în piept, iar al patrulea e cocoţat pe gâtul lui şi îi ciuguleşte ochii.

Începu să tuşească, în faţa Leonorei nu-şi înăbuşea tusea care o chinuia de câţiva ani. Închise ochii, şi fu dintr-odată o femeie bătrână. Cu ochii închişi şi cu o voce ciudat de egală, ca şi cum ar fi îngânat o rugăciune, medită:

— Cu Ludovic n-am avut decât fiice, asta mi se părea o nenorocire. Cu Henric am avut fii, dar dacă asta a fost un noroc,

nu ştiu. Fiii îţi fac griji, fie că sunt reuşiţi, fie că nu. Nicio mamă nu vrea să-i aibă blajini, nu vreau să am un sfânt de fiu. Totuşi, când sunt viteji, lovesc în dreapta şi-n stânga şi alţii lovesc în ei, dar aşa şi trebuie să fie, şi se omoară între ei. Primii doi mi-au murit, iar al treilea, mezinul meu, fratele tău Richard, îmi face inimă grea. E un fiu iubitor, dar duce o viaţă sălbatică şi nu e noapte ca să nu stau fără somn, fiindcă mă îngrijorează.

Îşi adună puterile şi reluă:

— Vino mai aproape, cât mai aproape.

Şi cu intimitate sălbatică, coborând glasul, îi porunci:

— În niciun caz să nu întreprinzi ceva înainte ca Alfonso să se fi angajat ferm în războiul său. De cum se va afla pe câmpul de luptă, fă ceea ce ţi-e mai la îndemână. Du-te la Toledo, preia regenţa. Musulmanii sunt duşmani dârji, Alfonso al tău nu va avea parte numai de izbânzi. Orice nenorocire are şi partea ei bună, orice înfrângere oferă noi posibilităţi. Generalul dă vina pe ministru, episcopul pe general, creştinul pe evreu, fiecare este un trădător al fiecăruia, pentru mulţi *escrivano* al tău, evreul, va fi vinovatul şi trădătorul. Tu, bineînţeles că-l vei apăra. Te vei acoperi astfel faţă de Alfonso şi în faţa lumii. Te vei strădui să pui stavilă mâniei poporului. Cine poate face asta? În astfel de zile nu se poate evita ca ici şi colo forţa să înfrângă legea şi mulţi îşi pierd viaţa, suspecţii şi cei apropiaţi unui suspect.

Doña Leonor sorbea fiecare din cuvintele dure, spuse pe şoptite de mama ei.

— Să aştept, rosti ea pentru sine, să aştept.

Şi nu era limpede dacă se plângea de acest lucru sau dacă şi-l impunea.

— Da, să aştepţi! porunci aspru mama. Du-te la Toledo! E un oraş bun şi ştie cum să-şi trateze duşmanii. Bătrânii regi din Toledoul de altădată pricepuseră că trebuie să aştepte noaptea potrivită, înainte de a face să cadă capete. *Una noche toledana*, o noapte toledană, spuneau ei şi pe la noi. Aşteaptă şi pregăteşte-te bine.

Tuşi, discreţia şoptită şi cu vorbe tăioase o obosea. Zâmbi, schimbă tonul, pasiunea rece a crâncenei doamne se transformă în curtoazie feminină şi, dacă până atunci vorbise în provansală, trecu deodată în latină.

— Poate că ar trebui, reîncepu ea, să priveşti intriga amoroasă a lui Alfonso al tău şi din celălalt punct de vedere. Are

el şi părţile lui bune. Acest Alfonsus Rex Castiliae al tău e un mare cavaler, un adevărat *miles christianus*, dar în dragoste – nu mi-o lua în nume de rău – îmi pare niţel cam somnoros. E de bună seamă un noroc şi pentru tine că, în anii maturităţii lui, e încă vioi. Am văzut cu bucurie că ştii să faci faţă unei situaţii. Cred că cele prin care ai trecut nu vor lăsa urme.

Don Alfonso se simţea bine în capitala strămoşilor săi, în vechiul, austerul, colţurosul castel. Se simţea una cu Doña Leonor, uitase că fuseseră învrăjbiţi cândva. Redeveni acel Alfonso dinainte, amabil, generos, plin de tinereţe.

Galiana se afla înapoia lui, în trecut şi în ceaţă. Nu mai putea pricepe cum suportase el atâta vreme putreda, îmbuibata pace de acolo. Se gândea acum numai la binecuvântatul război pe care urma să-l ducă. Aşa cum la vânătoare, după o zi toridă, simţea nevoia de o baie, dorea de astă dată acest război. Pentru război era născut, războiul era îndeletnicirea lui. Faima cumnatului său, regele Richard, a lui Melek Rik, îl îmboldea. Şi lui i se dusese vestea de pe urma micilor campanii pe care le purtase altădată: acum, în marele război, mlădiţa firavă, tânără a gloriei lui, va deveni un copac puternic.

Entuziasmat, în faţa arhiepiscopului se lansă în tot felul de proiecte ale războiului său. Deveniseră din nou prieteni intimi, Don Martin şi el – dar avuseseră oare cândva neînţelegeri? Convocă pe baronii experţi în probleme de război, Vivar şi Gomaz; însufleţirea lui îi făcea inventivi. Şi tot timpul circulau încoace şi-ncolo curieri între el şi Nuño Perez, marele maestru al Calatravei, eminentul său general.

Păcat numai că nu-şi putea dedica ziua întreagă pregătirilor de război, ci trebuia să asculte ore nesfârşite palavre sterile despre economie, ateliere, târgoveţi, ţărani, vămi, portărei, legislaţii municipale, împrumuturi. Când din nefericire cei doi Ibn Esra avuseseră dreptate: numeroasele conflicte ale Castiliei cu Aragonul erau într-adevăr insolubil de complicate. Desigur, cu privire la zestrea infantei Berengaria se puseseră repede de acord, aşa că nimic nu mai stătea în calea căsătoriei; dar convenţiile care urmau să premeargă încheierii alianţei opuneau mereu noi dificultăţi.

De aceea vizita doamnei Ellinor îi era cât se poate de binevenită. Spera că această principesă experimentată,

energică, pricepută în politică, va şti să rezolve problemele în cel mai scurt timp.

Bineînţeles că prezenţa ei îi crea şi unele neplăceri. Îl supăra suita ei, acea *mesnie* ce o însoţea, adunătura asta de curteni înfumuraţi. Dacă la nevoie mai trecea cu vederea manierele afectate ale doamnelor, îi erau de neînţeles şi profund respingători aceşti cavaleri care, în drumul lor spre cruciadă, se îmbrăcau tot timpul în costume la modă pline de rafinament; pe deasupra mai aveau obrajii raşi în întregime de parcă ar fi fost *joglares*, saltimbanci.

Dar se resemna faţă de tot ce-l supăra la doamna Ellinor, în vederea tactului cu care ea înlătura piedicile ce mai stăteau în calea alianţei. Cu superioritate aprecia şi hotăra ea atât în ansamblu cât şi în amănunt. Avea dreptate când mai pretindea şi astăzi să fie considerată capul familiei.

Alfonso fu aşadar prea puţin surprins când, într-o zi, bătrâna îl întrebase fără multe fasoane:

— Şi acuma, fiule, ia spune-mi ce fel de femeie este de fapt evreica ta, frumoasa?

Desigur că regele Castiliei era în drept să nu permită chiar doamnei Ellinor asemenea indiscreţii. Pe de altă parte avea şi ea dreptul să întrebe. De altfel, Galiana aparţinea trecutului, putea deci să vorbească de Raquel deschis, calm şi obiectiv.

Dar când s-o facă, observă mirat că nu ştia nimic despre felul de a fi al Doñei Raquel; ceea ce ştia era vag, fărâmicios, insuficient, nu alcătuia o imagine precisă. El, altminteri atât de mândru de buna lui memorie, nu-şi putea aminti de multiubita lui decât neclar.

— E într-adevăr foarte frumoasă, zise el în cele din urmă. Nu e o simplă linguşire când îi spun cu toţii „Frumoasa”. Este fermecătoare şi m-a vrăjit un timp îndelungat, recunoscu el. Dar asta s-a sfârşit, urmă el. S-a dus. A ieşit din sângele meu, încheie el hotărât, definitiv.

— Sperasem, răspunse prietenos Ellinor, că ai să poţi să mi-o descrii mai limpede. Istoriile de dragoste m-au interesat dintotdeauna. Dar văd că nu prea te pricepi să fii trubadur sau *conteur*. *Un singur lucru* poate că mi-l vei spune mai desluşit: cât de mulţumit eşti de fecioraşul tău? E oare un mic bastard care-ţi face bucurie?

— Da, răspunse mândru Alfonso, pentru asta trebuie să-i fiu recunoscător ei şi cerului. Mi-a născut un fiu cât se poate de izbutit, frumos şi zdravăn şi mare, cu toate că dânsa e mai curând firavă şi mică. Şi deştept pare să fie fecioraşul! Încă din prima zi ochişorii îi erau neobişnuit de vii şi de inteligenţi.

— Nu-i de mirare, opină Ellinor, mama e doar o evreică. De altfel cum se numeşte bastardul?

— Sancho, răspunse Don Alfonso, şi vreau să-i dăruiesc comitatul Olmedo.

Uitase cu desăvârşire că băieţaşul nici nu e încă botezat.

— Găseşti că e bine, doamnă şi mamă, urmă Don Alfonso, să-i dau acest comitat?

— Are mult teren agricol comitatul, se informă Ellinor, sau este doar o cetate frumuşică şi numără câteva sute de ţărani?

— E un ţinut foarte bogat, după cum ştiu, răspunse Alfonso.

— Vezi că, îl lămuri Ellinor, e mai bine pentru un bărbat să fie proprietar peste o moşie rodnică decât peste un castel cu multe turnuri. Multe din burgurile mele le-am schimbat pe moşii. Şi când bastardul tău va fi mare, castelele vor valora şi mai puţin, dar moşiile şi mai mult.

— Aşadar n-ai nimic de obiectat, doamnă şi regină, se asigură, ca să-l fac pe fecioraşul meu conte de Olmedo?

— Dacă Sancho al tău e un bastard drăgălaş, răspunse circumspect regina Ellinor, se cuvine să ai grijă de el.

După două zile, cu o ceremonie solemnă, fură prezentate bătrânei Ellinor cele două principese, din care una urma să fie viitoarea regină a Franciei.

Societatea era mare şi strălucită. Erau prezenţi granzii şi prelaţii Castiliei şi Aragonului, apoi baronii reginei Ellinor şi trimisul extraordinar al lui Philippe Auguste, episcopul de Beauvais.

Săptămâni întregi mâini harnice au lucrat la rochiile celor două infante, au brodat, au cusut şi ţesut. Aşa se înfăţişară ele, frumos împodobite, în faţa nobilei, năzuroasei adunări, două fete drăguţe, cu obraji albi, trandafirii şi plinuţi, arătoase, admirabil educate. Se comportau, aşa cum cerea curtoazia, cu maniere alese, cu gesturi măsurate, pe care şi le-au însuşit cu multă osteneală. În sinea lor erau pline de timiditate dar şi de conştiinţa importanţei momentului; nu numai propriul lor destin

dar şi cel al multor suflete creştine din unele ţări depindea de felul cum va decurge încercarea la care erau supuse acum.

Berengaria, infantă de Castilia, regina Aragonului, aşezată la loc preferat pe estradă, se uita cu condescendenţă la surorile ei. Una va fi deci regina Franciei. Ce mare lucru mai e şi asta? Ea însăşi, Berengaria, va uni cândva Castilia şi Aragonul ei, poate, probabil chiar că va izbuti să le adauge şi Leónul, dacă nu şi Navarra, ba poate că Don Pedro al ei, dacă îl va înflăcăra cum trebuie, să cucerească şi o bună parte a Andaluziei musulmane. Teritoriul regelui Franciei e încorsetat, de jur-împrejurul graniţei e instalat unchiul ei Richard, care stăpâneşte Englitera lui şi o parte cu mult mai mare a teritoriului Franciei decât are acest rege al Franciei. Nu, sora ei din Francia nu va putea face prea mult lux faţă de al ei.

Don Alfonso se bucura cu frumoasele lui fiice. Era recunoscător bătrânei Ellinor că pusese la cale această încuscrire cu Francia; era bine că, în acest timp al marelui război, se consolidează alianţa domnitorilor creştini. Se uita la chipul nu prea frumos, dar semeţ şi inteligent al celei mari, al Berengariei lui, şi vedea cu oarecare plăcere, dar şi cu o uşoară supărare, nestăpânitul ei orgoliu. Era acum şi mai închisă faţă de el. Îi purta pică fiindcă „se încurcase”, se şi simţea virtual regina Aragonului şi vedea în tatăl ei un bărbat care îi administra condamnabil de rău moştenirea.

Doña Leonor purta o rochie roşie din damasc greu, cu tiv de argint brodat cu lei; ştia că rochia nu-i stătea bine, dar astăzi dorea să fie eclipsată de fiicele ei. Era mândră de ele, din care două vor şedea pe înalte tronuri ale Europei. Lumea devenea mică fără ţările peste care ea, mama ei, fratele ei, fiicele ei le stăpâneau.

Bătrâna Ellinor scruta cu ochi duri, limpezi, care nu se lăsau amăgiţi, pe cele două nepoate ale ei. În sine, imaginase deja un nou proiect. Pe cea pe care nu o destinase Franciei, o va instala în tronul Portugaliei; din pricina bunelor ei porturi, Portugalia era importantă pentru Englitera. Aşa că stătea pe gânduri: care se potriveşte mai bine Parisului şi care Lisabonei? Cerceta ambele fete cu o stăruinţă aproape jignitoare. Le punea întrebări fără ocolişuri, le chema mai aproape ca să le observe mersul, le cerea să cânte câte ceva, le punea să vorbească în latină şi în provensală.

— Drăguţe fete, se adresă ea în fine Doñei Leonor, dar atât de tare încât toţi din jur o auzeau, simpatice domniţe. Au câte ceva din strămoşii castilieni ai lui Alfonso, mai mult însă de la strămoşii mei din Poitou şi ciudat de puţin de la Plantageneţi.

Apoi se întoarse din nou către infante şi o întrebă pe cea mai mare:

— Cum te cheamă, prinţeso?

— Urraca, bunică şi regina mea, răspunse fata.

— Eu sunt Doña Blanca, măritată regină, se recomandă şi cealaltă.

Mai târziu, Ellinor, Alfonso şi Leonor stăteau separat de vorbă cu episcopul de Beauvais, trimisul extraordinar al regelui Franciei.

— Care ţi-a plăcut mai mult, preacuvioase? îl întrebă Ellinor pe episcop.

Politicos şi prevăzător, prelatul răspunse:

— Fiecare din ele merită să fie regină.

— Asta-i şi părerea mea, zise Ellinor. Dar un lucru mai trage în cumpănă. În Francia vor avea dificultăţi să pronunţe numele Urraca, ceea ce ar dăuna popularităţii acestei infante. Cred că-i mai bine să-i dăm prinţului moştenitor Ludovic al vostru pe Doña Blanca a noastră.

Astfel fu luată hotărârea.

Aproape că nu trecea zi fără ca să se dea la Curtea din Burgos o recepţie în cinstea doamnei Ellinor şi a noilor căsătoriţi. Bătrâna regină se îmbrăca mai bine şi se gătea mai cu grijă decât multe alte doamne care nu-şi petrecuseră ultimii lor ani în temniţă, ci în cercuri unde se studia şi se discuta temeinic despre ţesături, rochii, bijuterii şi farduri. Făcea paşi de dans versată şi mlădioasă ca o tânără. Era cunoscătoare şi se delecta cu mâncăruri şi vinuri alese. Şedea bine în sa şi se evidenţia la vânătoare. Chiar şi când urmărea turnirele de la tribună, dovedea pricepere. Şi necontestată era părerea ei când doamnele urmau să aprecieze creaţiile poetice ale trubadurilor şi povestitorilor.

Oricât de mare era efortul depus la vânătoare şi la dans şi la petrecere şi la cântec, atenţia şi energia cu care grăbea încheierea alianţei nu scădeau deloc. Proceda metodic. Mai întâi şi-ntâi Don Alfonso şi Don Pedro trebuiră să se oblige solemn,

sub semnătură şi sigiliu, să se supună arbitrajului ei, Ellinor de Guienne; o puse pe Doña Leonor să dea o declaraţie identică şi, pentru orice eventualitate, i-o ceru şi Doñei Berengaria. Apoi îi convocă pe cei mai proeminenţi sfetnici ai celor doi regi, la început pe fiecare în parte, le puse întrebări scurte, abile, îi confruntă pe miniştrii ale căror depoziţii şi păreri se contraziceau, se informă de tot ce ţinea de problemă.

Convocă un consiliu de coroană la care să participe toţi miniştrii ţărilor. Aragon şi Castilia. Nu lipseau decât Don Iehuda şi Don Rodrigue; erau reţinuţi la Toledo de treburile administrării regatului.

— Aduc la cunoştinţa voastră sentinţa mea de arbitraj, declară Ellinor.

Luă acel străvechi, venerabil document care stabilea suzeranitatea Castiliei asupra Aragonului şi desfăşură pergamentul scorojit şi îngălbenit de care atârnau greu ambele peceţi recunoscute imediat de cei de faţă.

— În primul rând, rosti ea, declar acest document nevalabil. *Non valet, deleatur.*

Şi, cu mâini ferme, rupse pergamentul în două.

— *Deletum est*, constată ea.

La timpul său, când Iehuda propusese pe regele Henric ca arbitru, Don Alfonso recursese cu conştiinţa încărcată la hotărârea socrului său: în schimb Ellinor îi apărea o judecătoare abilă trimisă de Dumnezeu. Acum însă, când văzu că acel nepreţuit pergament ce-i dădea puteri asupra fantelui era nimicit, acel vestit, fatal document pentru care atâţia cavaleri şi cai şi-au dat viaţa, simţi de parcă mâinile acestei bătrâne doamne i-ar fi sfâşiat de viu trupul.

Ellinor trecu acum la acele nouăsprezece probleme economice litigioase despre care Iehuda declarase că rezolvarea lor hotărăşte căreia din cele două ţări îi revine supremaţia asupra peninsulei. Până la un *sueldo* trasă ea cu precizie drepturile şi îndatoririle Castiliei şi ale Aragonului. Castilia şi Aragonul ascultau când mulţumite, când contrariate.

La urmă, bătrâna suverană pronunţă hotărârea cu privire la revendicările lui Gutierre de Castro. Don Alfonso să-i plătească o penalitate – nu evită acest cuvânt dur – de două mii de *maravedi* de aur. Era o sancţiune extraordinar de mare, ascultătorii îşi puteau cu greu ascunde emoţia.

— Pe de altă parte, continuă ca în treacăt Ellinor, acel Castillo din Toledo, asupra căruia Castro crede că ar avea drepturi, rămâne proprietatea lui Don Alfonso, respectiv a omului care l-a dobândit printr-un contract valabil de cumpărare. Rămâne Castillo Ibn Esra.

Doña Leonor nu izbuti să se reţină ca să nu pălească de indignare. Alfonso însă, care nu cutezase să spere în această decizie, răsuflă uşurat; i-ar fi fost o obligaţie cât se poate de nedorită să-i ia tocmai acum evreului castelul multdorit.

— Cred că am terminat, încheie regina Ellinor. Am pus să se redacteze toate documentele şi rog pe domnii de resort să le supună spre semnare regilor lor. Dar ceea ce cuprind ele devin, prin semnătura mea pe protocolul de arbitraj, încă de astăzi lege.

Mai târziu – observase desigur surprinderea mânioasă a Doñei Leonor – bătrâna o lămuri:

— Tot n-ai căpătat minte, micuţa mea. Tot îţi mai întunecă pasiunea luciditatea. Încearcă totuşi să înţelegi că ar fi culmea prostiei dacă noi, tu şi cu mine, am porni război împotriva evreului. Şi nu cumva doreşti să fie îmbunat Castro? Caută mai bine ca şi în viitor să vrea el să-i sucească evreului gâtul atât de obraznic ţeapăn.

Aşteptă până ce cuvintele ei pătrunseră adânc în mintea Leonorei.

— Să-ţi faci din asta un principiu, fiică a Castiliei, o îndemnă Ellinor, să nu acorzi niciodată unui solicitator tot ce-ţi cere. Aşa am învăţat de la mama lui Henric al meu, răposata împărătească Mathilde. Ea mi-a băgat-o în cap: „Cine vrea ca şoimul lui să-l slujească bine, să nu-i dea niciodată de mâncare ci să-i fluture hrana în jurul pliscului”. Lasă Castillo să-i fluture lui Castro pe dinaintea nasului, Doña Leonor.

După un răstimp, reluă:

— Nu fi supărată dacă uneori te tratez cu asprime şi te cert. Ştiu exact tot ce ai făcut şi că a trebuit să înlături multe obstacole din drum înainte ca această căsătorie şi această alianţă să se înfăptuiască. Ai talent politic. De bună seamă e pentru ultima oară că te văd şi mi-ar plăcea să stimulez cât mai mult înclinarea ta pentru politică. Dorinţa de putere e cea mai puternică dintre pasiuni.

Închise ochii şi vorbi din adâncul inimii:

— E grozav de amuzant să mâni oamenii încoace şi-ncolo, să ridici oraşe, să contopeşti ţări şi apoi să le desparţi în bucăţi. Să construieşti e o plăcere, dar şi să distrugi e o plăcere. O izbândă reală e o bucurie, însă nici n-aş vrea să fiu scutită de înfrângeri. Te rog să spui mai departe: am avut satisfacţia mea chiar şi la excomunicare. Când vine anatema cu carte, clopot şi lumânare, când altarele se întunecă şi icoanele dispar şi clopotele amuţesc, se iscă în tine o voinţă cumplită să reaprinzi lumânările şi să faci să sune iar clopotele, o voinţă neînfrânată care-ţi ascute agerimea minţii. Cumpăneşti toate mijloacele şi căile: să te ţii de papă, cel actual, şi să cauţi cu dibăcie să-l îmbuni? Sau că instalezi un contrapapă care să-i stingă celuilalt lumânările şi să-i amuţească clopotele?

Doña Leonor sorbea transportată cuvintele murmurate. Îi era recunoscătoare mamei că o primea în intimitatea ei. Se va conforma.

Ellinor deschise ochii şi îşi privi fiica în faţă.

— O inimă cu adevărat mare, urmă ea, are nevoie de multe locuri neocupate. Acolo se cuibăreşte lesne plictiseala, melancolia, marea duşmană, *acedia*. Sunt necesare o bună cantitate de pasiuni ca să umple locurile goale. Să goneşti după putere, după mai multă putere, iată un foc mare, binefăcător, statornic. Crede-mă, fiica mea. Politica poate înfierbânta sângele ca şi cea mai frumoasă noapte de dragoste.

Capitolul al doilea

Se înfiinţase la Curtea din Burgos şi călugărul novice Godefroi de Leigni, ca să ia parte în calitate de reprezentant al principesei Marie de Troyes la cununia infantei Berengaria. Godefroi era un prieten intim al de curând decedatului Chrétien de Troyes, cel mai renumit dintre *conteurs*, şi oriunde se arăta Godefroi, cavalerii şi doamnele stăruiau pe lângă el să recite câte ceva din povestirile în versuri ale prietenului său dispărut.

Scrisese acest mare poet Chrétien de Troyes un şir întreg de romane în versuri, frumoase, ciudate şi pline de înţelesuri. Povestise despre destinele nefireşti, fabuloase şi totuşi logice ale lui Guillaume d'Angleterre, despre sumbra, divina vrajă a dragostei dintre Tristan şi Isolda, despre minunatele aventuri ale cavalerului Yvain în castele misterioase, despre călătoriile şi reveriile naivului şi bănuitorului holtei Perceval. Dar mai cu drag decât toate aceste poveşti ascultau doamnele şi domnii istoria lui Chrétien despre cavalerul Lancelot pe tărăboanţă. Zadarnic atrăgea Godefroi atenţia asupra faptului că însuşi Chrétien găsea această poemă neizbutită şi nici n-o terminase: „Lancelot" rămânea totuşi cea mai populară operă a sa, iar cavalerii şi doamnele voiau să o audă mereu şi mereu tocmai pe aceasta.

Iată ce se petrece în povestirea „Lancelot pe tărăboanţă": Lancelot, cel mai straşnic cavaler al creştinătăţii, o iubeşte pe Doamna Genièvre, şi cum ea intrase la ananghie, el porneşte s-o elibereze. Îşi pierde calul şi deznădăjduieşte să-l mai urmărească pe răpitorul Doamnei. Dar deodată se iveşte o tărăboanţă, o roabă de hingher, şi posesorul ei, un pitic hidos, îl pofteşte cu multe plecăciuni, curtenitoare şi caraghioase totodată, să se urce în „vehicul"; însă nu există o ocară mai grea pentru un cavaler decât să fie văzut cocoţat pe o asemenea tărăboanţă. Lancelot şovăie două clipe; apoi se urcă în roabă şi porneşte în ea mai departe, luat în râs de trecători. O eliberează pe Doamna lui. Dar dânsa nu-l acceptă, ci îi dă ordin ca, în apropiatul turnir, să-şi ascundă puterea şi îndemânarea şi să se lase înfrânt. Lancelot se supune şi îşi mai atrage şi alte ocări fiindcă aşa îi porunceşte Doamna. Ea însă rămâne neîndurătoare şi până la urmă îi spune şi motivul: el nu ştie ce e

dragostea adevărată; înainte de a se urca în roabă, şovăise două clipe.

Deoarece regina Ellinor şi Doña Leonor lipseau rareori de la recitările trubadurilor şi povestitorilor, curtoazia cerea ca şi Don Alfonso să fie uneori de faţă. Se întâmplă deci să-l audă într-o zi pe Godefroi citind din „Lancelot”.

De obicei pe Alfonso îl plictiseau romanele în versuri. Aventurile acelor cavaleri născociţi îi păreau idioate, gângureala şi suspinele lor amoroase le găsea afectate. Povestea asta însă îl captivase fără voia lui. Purtarea lui Lancelot, oricât de absurdă era, îl aţâţa, îl zgândărea, îl silea să mediteze, s-o analizeze.

Chiar şi când târziu noaptea stătea culcat în patul lui tot mai reflecta. Stătea cu ochii închişi, prea obosit ca să se ţină treaz, prea treaz ca să poată adormi, şi-l vedea pe cavalerul Lancelot în roaba lui. Pe neaşteptate însă, Lancelot nu mai era în roabă, şedea acolo pe patul lui, al lui Alfonso.

— Ce cauţi aici? îl întrebă Alfonso bătăios. Vrei cumva să susţii că suntem de-o seamă?

Lancelot încuviinţă dând din cap cu vehemenţă.

— Nu-ţi permit! se răsti la el Alfonso. Nu sunt nici fratele, nici camaradul tău.

Lancelot nu răspunse, dar nu-şi luă ochii de la Alfonso şi acesta ştia ce voia să spună mutul. „Ba vezi bine că eşti fratele şi camaradul meu, părea să spună el, *eques ad fornacem*, cavalerule cloşcar.”

Alfonso vru să-i răspundă violent, să-i expună toate motivele stringente, militare şi politice care-l ţinuseră atâta vreme departe de cruciadă. Dar deodată totul îi deveni dureros de limpede: nu erau decât aparenţe şi prefăcătorie. Exista un singur motiv adevărat pentru care nu plecase la război – a vrut să rămână lângă Raquel. *Era* fratele şi camaradul lui Lancelot, *se acoperise* de ocară, *se pusese* „pe tânjală”.

Îl cuprinse o ruşine fierbinte.

Dar imediat, cu o spaimă dulce, observă cum această fierbinţeală se prefăcea într-o alta, într-o foarte familiară, afurisită şi plăcută dogoare. Aspira aievea mireasma grea a grădinilor Galianei, vinele îi zvâcneau, sângele îi şiroia voluptuos, în toată fiinţa sa clocotea dulce şi delicat plăcuta otravă a Raquelei.

Încercă să se smulgă. Răsuflă din adânc, lovi copilăreşte cu piciorul gol baldachinul patului. Acest Lancelot să nu-şi mai râdă multă vreme de el. Războiul e aici şi de îndată ce el va fi pe câmpul de luptă, Raquel rămâne departe în urma lui şi pentru totdeauna. *Absit! Absit!* hotărî el. Să se termine cu dânsa! De cum se va înapoia la Toledo, primul lucru va fi să-şi boteze copilul şi apoi porneşte spre graniţa lui din miazăzi, la Calatrava şi la Alarcos, şi s-a isprăvit cu Raquel.

„După aceea nu voi mai avea nimic de-a face cu tine, muieraticule, nenorocitule", îi declară el categoric lui Lancelot. „Şi mai ales eşti ridicol cu dragostea ta târâtoare." Dar Lancelot şi dispăruse.

Oricât de puţină bunăvoinţă manifesta Don Alfonso trubadurilor şi povestitorilor, era printre ei unul care-i plăcea, un baron din părţile Limousinului, Bertran de Born.

Acest Bertran, chiar dacă îşi spunea el viceconte de Hautefort, nu era de fapt un domn mare, depindeau de dânsul doar câteva sute de supuşi. Era însă vestit pentru versurile lui turbulente, era captivant prin temperament, fermecase şi îi răscolise pe oamenii încă din frageda lui tinereţe. Se spunea că la timpul său, băieţandru abia, s-ar fi bucurat de favorurile înfloritoarei regine Ellinor. Apoi, mai târziu, ca stăpân peste cele două cetăţi ale lui, luase parte cu cuvântul şi cu spada la fiecare învrăjbire fără să-i pese prea mult de partea cui era dreptatea şi se pricepuse totdeauna să câştige mulţi oameni pentru cauza lui. Era belicos şi iute la mânie. O rupsese cu propriul său frate din pricina moştenirii şi, cu toate că pretenţiile fratelui erau moderate, îl combătuse cu versuri şi arme. Regele Henric, suzeranul, intervenise şi-l sprijinise pe fratele lui în drepturile sale. La asta, Bertran îl ataţase cu versurile sale pe tânărul rege Henric împotriva tatălui, până ce tânărul rege, lovit de o săgeată, şi-a aflat moartea în faţa unui castel al lui Bertran. Chiar şi după aceea Bertran îi îmbărbătase pe baronii Limousinului să pornească război împotriva regelui lor, bătrânul Henric, şi chiar între ei; se ridica împotriva tuturor, toţi se ridicau împotriva lui. În cele din urmă, tânărul Richard a incendiat castelele lui Bertran şi l-a luat prizonier. Dar curând s-au împăcat din nou şi acum Bertran era pe cale să plece în Sicilia şi să se alăture cruciadei lui Richard.

Faima lui Bertran de Born pătrunsese şi până dincolo de Pirinei. Se ştia în Hispania mai ales de cântecele lui politice, de acele *sirventés* a lui. Oriunde se isca vreo încăierare sau începea un război, se cântau versurile lui răscolitoare. Deviza sa: „Nu poate pacea cinste-avea. Un singur drept ştiu: spada mea”, era cunoscută pe dinafară ca Tatăl-Nostru.

Bertran avea acum vreo şaizeci de ani, dar era cavaler şi om de Curte ca nimeni altul. Lui Alfonso îi plăcuse din prima clipă şi oricât îi era de greu câteodată să priceapă provansala lui Bertran, simţea că aceste bătăioase cântece de vrajbă erau dintr-o altă substanţă decât versurile şchioape ale cântăreţilor hispani; erau elegante şi periculoase ca ascuţitele săbii cordobane.

Don Alfonso îl cinstea pe Bertran, îi trimitea daruri bogate, îl răsfăţa, îl lua cu dânsul la vânătoare şi discuta cu el între patru ochi.

Bertran avea talentul de a descrie viu oameni şi întâmplări, încât ţi se înfăţişau ca aievea.

Între altele, povestea uneori despre bătrânul rege Henric. Îl zugrăvea în cuvinte pe regele mort, ochii lui cenuşii însângeraţi, pometii ieşiţi în afară, bărbia puternică cu mica ţăcălie, gura crudă, lacomă. Era aproape un erou acest rege Henric, dar nu chiar pe de-a întregul. Îi lipsea adevărata largheţă, generozitatea, era zgârcit. Bertran stătuse ultima oară ca prizonier în faţa regelui, nu avea arme afară de cuvântul său, dar cu acesta îl învinsese pe învingător, încât regele îl pusese în libertate şi îi reclădise castelul incendiat. Dar şi aici a făcut economie. Nu era el chiar un rege cum se cuvine, oricât de mare se pretindea. Nu cucerea nimic numai din plăcerea de a cuceri, ci şi ca să aibă şi ca să păstreze. Puteai vedea mereu şi iar, din micile lui apucături şi gesturi, că era interesat ca un negustoraş. Îl trădau şi degetele, degete rapace, pe care nu le putea ţine liniştit, le strângea şi le desfăcea încât îi dezminţeau rangul, sau mâzgălea şi desena. Făgăduia multe, şi chiar se ţinea de cuvânt, dar totdeauna numai în parte: „Da-şi-Nu” îl denumise Bertran şi numele ăsta aşa o să-i rămână. În timp ce Bertran povestea, Don Alfonso îl şi vedea pe tatăl soţiei lui, îl vedea mai desluşit decât îl văzuse cândva cu ochii săi proprii.

— Tânărul meu rege Henrich era cu totul altfel, continuă Bertran să povestească. „Rassa” îi ziceam eu, şi Rassa era. Trăia

din plin, risipea tot ce avea, comorile din Chinon, cavalerii şi *routierii* săi, pe sine însuşi. Era măreţ. Rassa era el, şi de aceea era o dublă josnicie din partea bătrânului rege că-l ţinea atât de strâns. De ce-l făcuse rege dacă-i interzicea să ducă o viaţă de rege? Da, l-am aţâţat împotriva tatălui său şi după ce s-a împăcat cu el, l-am aţâţat din nou. Din asta a şi murit, spun ei. N-am crezut niciodată că un om poate simţi o durere atât de infernală cum am simţit eu când tânărul meu rege a murit. Şi poate că a murit chiar de pe urma versurilor mele. Totuşi, nu regret.

Urmă cu glas scăzut, sălbatic, şi acum vorbea mai mult pentru sine;.

— Am iubit multe femei şi pe multe le-am pierdut, şi eram de bună seamă trist când o pierdeam pe una sau pe alta. Dar cu adevărat l-am jelit numai pe tânărul rege. Numai pe el l-am iubit.

Şi, pe jumătate cântând, începu să recite ca pentru el însuşi versurile pe care le compusese la moartea tânărului rege, acea elegie de care se spunea că niciuna mai frumoasă nu i s-a cântat unui erou de când David îl jelise pe Ionatan. *„Si tuit li dol e'lh plor e'lh marrimen"*, cânta el. „De-ai strânge chin şi lacrimi, tot ce doare / Mâhnire, pierderi şi suplicii toate, / Simţite-n viaţa asta trecătoare, / Ele-ar părea cu totul neînsemnate / Al Engliterii tânăr domn când moare."

Don Alfonso se uita la Bertran cum acesta, răscolit, pierdut, vorbea ca pentru sine; deasupra nasului subţire, puternic coroiat, un adevărat plisc de uliu, luminau viu ochii mari, impetuoşi, cenuşii. Atât de adânc îşi smulgea el din piept versurile bocitoare, încât lui Alfonso îi părea că abia acum se născuseră ele şi era mişcat că Bertran îşi dezgolea în aşa fel inima faţă de el. Era îndemnat să răspundă încrederii lui. Bertran, acest cavaler veritabil, avea darul de a exprima ceea ce îi trecea unui bărbat prin piept, haotic, nemărturisit şi aproape nemărturisibil; dacă există vreunul, atunci numai acest Bertran va avea înţelegere pentru întunecimile ce-l obsedau pe Alfonso.

— Spui, îl întrebă el, împotriva felului său de a fi, şovăielnic, că n-ai iubit niciodată cu adevărat vreo femeie?

Bertran îşi ridică privirea.

— Chiar atât de categoric nu m-aş exprima, răspunse el zâmbind, dar o urmă de adevăr este în întrebarea ta.

— Dar ai compus versuri minunate către femei, îi obiectă Alfonso.

— Fireşte că da, confirmă Bertran. Un bărbat trebuie să-i spună unei femei lucruri frumoase, aşa cere curtoazia, şi uneori şi inima. Le-am jurat femeilor verzi şi uscate. Dar jurămintele unei nopţi de dragoste ţin numai până dimineaţa. Să le calci, e un păcat de neiertat, asta mi-a confirmat-o şi duhovnicul meu. La urma urmei femeia ne-a sedus cu fructul oprit.

Alfonso râse, dar reveni imediat la chestiune:

— Şi te-ai descotorosit totdeauna de câte o iubire? De iubirea oricărei femei?

Bătrânul cavaler observase încordarea celuilalt, vedea că Alfonso se gândeşte la aventura lui de dragoste cu evreica, simţea o simpatie aproape părintească pentru tânărul rege care în chip atât de naiv, de copilăreşte tăinuit, caută consolare la dânsul.

— Da, m-am descotorosit, mărturisi el.

Îl privea pe Alfonso înveselit, binevoitor.

— Femeile! urmă el cu un gest trufaş, superficial. Se pot insinua în sângele nostru, dar ne rămân departe de suflet. Să-ţi spun ceva, Alfonso: viaţa unui cavaler e ca o apă repede, curge şi curge şi roade tot ce nu e prea masiv, tot ce n-a pătruns în suflet. Femeile versurilor mele s-au tocit demult, simple amintiri pierdute în neguri. Altceva este cu o bătălie frumoasă. Impresia ei durează, amintirea ei te înfierbântă şi te remontează. Bătăliile la care am luat parte mi-au păstrat tinereţea simţurilor. Şi – râse el cu exuberanţă hazlie – chiar şi trupul. Ai să vezi îndată ce vreau să spun, încheie el voios şi tainic.

Cheamă un scutier, Papiol, poate ceva mai puţin vârstnic decât el dar la fel de viguros şi, cu ochii lui pătrunzători, adânciţi în orbite, fulgerându-l amuzat pe rege, porunci.

— Hai, Papiol băiete! Cântă-ne cântecul despre bătrân şi tânăr!

Şi Papiol, acompaniindu-se cu mica lui harfă, începu acel cântec cutezător, zglobiu: „*Joves es om que lo seu be engatge,* / Tânăr e cel ce-şi amanetează castelul şi avutul / Şi păşeşte mândru în arena turnirului. / Tânăr e cel ce fără bani face cele mai bogate daruri, / Şi pe care gloata creditorului nu-l sâcâie / Tânăr e cel ce se cheltuieşte la joc şi în încăierări. / Şi tânăr e cel ce nu se cruţă în dragoste. // Bătrân e cel ce nu-şi împovărează

niciodată castelul şi ţara, / Cel ce adună în hambare grâu şi vin şi slănină. / Cel ce, sătul fiind, nu se mai îndură să mănânce, / Şi, când plouă, pune şovăielnic mâna pe manta. / Bătrân e cel ce trage spre o zi de odihnă, / Bătrân cel ce părăseşte jocul înainte de a câştiga.”

Numai că neastâmpărul vieţii îl cam mistuise pe Bertran şi chiar dacă acum se mai ţinea falnic şi arogant şi îşi zornăia aproape tot timpul armura, tot nu putea ascunde că sub această armură se afla un trup cam hodorogit şi unul sau altul poate că ar fi surâs la vederea îmbătrânitului cavaler şi a îmbătrânitului său scutier cu versurile lor. Alfonso însă nu surâdea. Auzea şi simţea avântul elastic al versurilor, provocarea adresată timpului efemer, vieţii ce se scurge.

— Îţi mulţumesc, Bertran, rosti el încântat. Ăsta-i cavalerism, asta-i artă!

Entuziasmul tânărului rege îi făcea bine bătrânului Bertran. Dacă cineva s-ar fi îndoit numai cu o privire sau cu un gest de robusteţea lui, l-ar fi provocat la duel. Dar acest Alfonso era un prieten, un frate, lui i-o putea mărturisi:

— Din păcate, nici cele mai cutezătoare versuri nu te pot apăra de surparea trupului. Ţie, slăvite rege, ţi-o pot spune: războiul la care mă duc de astă dată, e ultimul meu război. Nu-mi fac iluzii, ştiu: încă un an sau doi, pe urmă trupul nu mi se va mai supune, iar un cavaler neputincios e de râsul copiilor. Am şi vorbit despre asta cu abatele din Dalon; dacă mă întorc teafăr din războiul acesta, intru la mănăstire.

Regele se simţea mândru că Bertran îşi deschisese inima în faţa lui şi deodată îl străbătu un gând şi o hotărâre: „Acest brav cavaler şi poet să nu-şi petreacă ultimele zile ca ostaş al regelui Richard. Cumnatul meu Richard să nu mi-l ia şi pe acesta. Bertran va rămâne alături de mine şi va cânta războiul meu.”

Canonicul Don Rodrigue sosi la Burgos.

Era plin de o agitaţie sumbră. Don Alfonso se eschivase evident să-şi boteze fiul şi să-l facă să intre în comunitatea creştină, îşi luase asupră-şi o vină mortală şi, când a părăsit Toledo, s-a sustras de la orice explicaţie. Însă el însuşi, Rodrigue, era bucuros de acest lucru, simţea şi el o jenă ruşinoasă faţă de orice explicaţie, se abătea de la sacra lui

datorie. Abia acum, după săptămâni de zile, căpătase curajul de a-l vizita pe rege.

Dar şi aici, la Burgos, trebui să constate că Alfonso se fereşte de o discuţie în doi. Şi din nou se resemnă.

Ca să-şi îndepărteze grijile, căinţa şi ruşinea, se adaptă vieţii de la Curtea din Burgos. Observa cu interes cât de mult se rafinaseră manierele curteneşti ale nordului. Cu mult zel studiau acum doamnele şi domnii regulile curtoaziei, dezbăteau subtilele legi ale madrigalului şi manifestau o participare competentă la arta poeţilor.

Dar foarte curând îşi dădu seama că graţioasa frământare de la Curte nu era altceva decât un joc searbăd, mincinos. Ceea ce preocupa de fapt pe doamnele şi pe domnii de acolo, ceea ce le umplea timpul, era războiul iminent. Pe el îl aşteptau cu nerăbdare buimacă, ameţitoare.

Don Rodrigue vedea acestea cu mâhnire. Se dojenea pentru tristeţea sa. Războiul dorit de dânşii era sfânt, entuziasmul lor era evlavios; să iei parte la acest război era o datorie, să-l dezaprobi, un păcat.

Dar nu putea împărtăşi extazul cucernic al celorlalţi. Stăruiau în el minunatele preamăriri ale păcii din Isaiia, din Evanghelie, cuvântările fanatice pentru pace ale discipolului său Don Beniamin. Se gândea numai cu durere şi cu fiori de spaimă la suferinţele pe care războiul avea să le abată asupra peninsulei. Se simţea groaznic de singur în mijlocul forfotei gălăgioase, vesele, îl dezgusta entuziasmul setos de sânge al acestor oameni dichisiţi, cultivaţi, şi îşi reamintea reflecţiile prietenului său Musa cu privire la Ieţer Hiara, la piaza rea.

Între toţi ceilalţi, îi plăcea cel mai mult bărbatul căruia îi era dat să împrumute glas bucuriei lor sălbatice, brutale, acest Bertran de Born. La prima vedere, era un domn îmbătrânit, nu prea arătos, ca atâţia alţii. Dar Don Rodrigue cunoştea gândurile, dorinţele, purtările şi, dacă te apropiai mai mult de el, puteai citi şi pe chipul acestui cavaler cu ochi aprinşi, sub sprâncenele-i dese, ce era el în realitate: războiul întruchipat. Un pic ridicul putea fi cavalerul acesta când păşea, călărea şi se împăuna cu o atitudine scrobită, dar groaza ce emana de la acest bărbat făcea să-i piară canonicului pofta de a-şi bate joc. Aici nu era nimic înveselitor. Era cruntul zeu Marte în toată grozăvia lui. Ca Bertran trebuie să fi arătat călăreţii pe care îi

zărise evanghelistul Ioan când i-au fost hărăzite ultimele revelaţii.

Şi totuşi, nici însuşi Don Rodrigue nu se putea uşor sustrage farmecului furtunoaselor versuri ale acestui Bertran, cunoscătorul Rodrigue trebuia să recunoască poetului că versurile lui de război erau minunate, captivante, pline de graţie, cu toată sălbăticia lor. Plin de mâhnire şi de mânie constata Rodrigue cu câtă artă îl înzestrase Dumnezeu pe acest desfrânat. Supărarea îi crescu când trebui să vadă cum iubitul său Alfonso îl ocolea pe el, Rodrigue, în timp ce nu se despărţea mai deloc de odiosul, neastâmpăratul cavaler. Gelosul Rodrigue simţea cu durere înrudirea lăuntrică a celor doi, şi tot mai mult îi pălea speranţa de a-l readuce pe rege pe calea cea bună.

O singură bucurie îi mai rămânea canonicului în toiul mâhnirii lui: contactul cu monahul Godefroi. Lui Don Rodrigue îi erau dragi şi admira povestirile lui Chrétien de Troyes, şi felul de a fi al lui Godefroi îi părea că oglindeşte strania, profunda cucernicie pe care ştia Chrétien s-o închege în istorisirile sale. Adeseori, de dragul canonicului, Godefroi, când citea din operele lui Chrétien, alegea capitole line, izolate, care lăsau să se recunoască maniera unică, ciudată, ruptă de deşertăciunile lumeşti, a lui Chrétien.

Aşa, îi citi odată în faţa mai multor ascultători aventura cavalerului Yvain cu *les pauvres pucelles*, sărmanele fecioare.

Nimereşte aşadar cavalerul Yvain în cocioaba celor două *pauvres pucelles* şi le zăreşte pe aceste biete fecioare. Cos şi ţes fire de aur şi de mătase în rochii; ele însă arată cât se poate de jalnic; pieptar şi fustă găurite, zdrenţuite, cămăşile pline de năduşeală şi de jeg, gâtul nespălat, faţa trasă de foame şi de mizerie. Yvain le vede şi ele îl văd pe cavaler şi, pline de ruşine, îşi pleacă privirea la pământ şi se pornesc pe plâns.

Şi ele îşi cântă tânguirea: „Noi coasem mătase, găteli şi taftale, / Suntem însă, vai, pe jumătate noi goale, / Căci plata e mică în ban măsurat / Şi nu se dă carne şi nici de-mbrăcat. / Noi drămuim cu teamă la cină / Zilnica pâine, dar tot e puţină / Atât dimineaţa şi seara, când pică. / Şi una din noi zece *sous* de câştigă, / Se crede contesă, ducesă de neam, / Dar zece *sous* iute se duc de haram. / Dar cine bănuţii-aceşti ni-i aruncă, / Sembogăţeşte din a noastră muncă, / Şi totuşi ne-mpinge încolo şi-ncoace / Şi nici peste noapte nu ne dă pace. / Când una din noi

aţipeşte de trudă, / Iată-l că vine şi-o bate cu ciudă. / Avem sărăcie, durere şi jale, / Noi, biete fecioare, noi, *pauvres pucelles*."

Don Rodrigue simţea o satisfacţie că poetul Chrétien de Troyes, dincolo de luxul şi de gloria cavalerilor şi doamnelor, nu uita de mizeria acelora ce trudeau în întuneric. Dar ceilalţi ascultători, acei *preux chevaliers* şi *dames choisies* care purtau rochiile lucrate de acele *pauvres pucelles*, erau contrariaţi şi indispuşi. Ce gând năstruşnic l-a apucat pe acest *conteur* mort? Cum a putut unul care cântase atât de dulce şi de subtil iubirea distinsă şi aventurile eroice, să-şi spurce în aşa hal gura? Cum putea avea el stih şi rimă pentru nişte croitorese prăpădite? Unele făceau rochiile, altele le purtau; unii făureau spadele, alţii le mânuiau; unii clădeau castelele, alţii le locuiau: aşa era de când lumea, aşa a orânduit Dumnezeu în marea-i înţelepciune. Dacă aceste biete creaturi, *les pauvres pucelles*, se răzvrăteau, bine făcea stăpânul lor că le cotonogea.

Tot Bertran de Born fu cel care dădu glas sentimentelor tuturor. Graiul nordului, acea *langue d'Oïl* în care compunea acest Chrétien îi părea şi aşa o bâlbâială greoaie, până şi clinchetul mălăieţ al rimelor, pe care tocmai îl ascultase, îi făcea impresia unei curate trăsneli. În timpul lecturii nu se putu opri să nu râdă de câteva ori cu hohote şi când Godefroi sfârşi, îşi spuse părerea:

— Voi, domnii, ăştia din nord, aveţi surprinzător de multă simpatie pentru prostime şi duhoarea ei. Vrei să ştii, scumpe maestre Godefroi, ce părere avem noi aici, în sud, despre toate acestea?

Doamnele şi domnii, bucurându-se dinainte de răspunsul tăios pe care Bertran cu siguranţă avea să-l dea tânguirii decedatului Chrétien, îl rugară:

— Să auzim, nobile Bertran. Nu ne lăsa să aşteptăm. Să auzim! stăruiră cu toţii.

— Cântă-ne acel *sirventés* al lui Vilain, băiatule Papiol! ordonă el râzând muzicantului său.

Acesta făcu un pas înainte, îndrăzneţ şi tineresc, zăngăni din mica lui harpă şi intonă cântecul lui Vilain despre jerpeliţii târgoveţi şi ţărani. Cântă: „Ţărani, băcani şi târgoveţi, / La mine nu-s la mare preţ, / Să-i sufăr nici că-mi vine. / Se poartă toţi în chip porcesc / Şi între ei se potrivesc / Dar nu prea sună bine. /

Golanul, de-are bani, moşii, / E apucat de pandalii / Cu mintea lui, trufaşa. / Deci să-i goliţi copaia / Şi scoateţi-i cămaşa. / Facă-i pielea talpă ploaia. / Ţine gloata nemâncată, / De nu, ea umple lumea toată. / Deci dacă vreun mişel ţăran / Sau târgoveţ sau doar băcan / Se-obrăzniceşte-n faţa ta, / Tu dă-i la cap, nu aştepta, / Să-i frângi câteva oase, / Căci hula-apoi miroase. / Gângania închide-o-n beci, / În fundu-unei prăpăstii, / Să putrezească-n veci! / Să n-o mai laşi să ţipe chiar! / Să piară-adunătura, / Ţăran, băcan sau cămătar!”

Cu ovaţii furtunoase ascultătorii îl răsplătiră pe cavaler. Pleava din străfunduri devenea cu adevărat prea obraznică. Domnii, aflaţi pe punctul de a pleca la război, se gândeau la negustorii şi zarafii care le târguiau proprietăţile mult sub preţul lor; n-aveau încotro, acceptau, fiindcă nu dobândiseră destul de la ţăranii lor. Cel ce spunea lepădăturilor adevărul în faţă, vorbea stăpânilor aşa cum simţeau ei.

Mâhnit, Don Rodrigue vedea cum aceste păcătos de trufaşe versuri ale lui Bertran aţâţau şi mai mult focul nelegiuit al acelor *preux chevaliers*. Ceea ce cântase Papiol în aroganţa lui fără Dumnezeu, îl umplea pe blândul canonic de o tristeţe sfâşietoare. Dar în prada sfintei lui mâhniri, savantul Rodrigue medita cum se modulează de imoral limba instinctelor rele ale celor ce-o vorbesc şi cum face treptat din anodinul „Vilain”, din locuitorul satelor şi oraşelor, un nemernic şi un ticălos.

Obrazul lui Don Alfonso radia de o plăcută surescitare; versurile înfumurate, zăngănitoare, parcă ar fi fost rostite de propria-i inimă. Răzbătea din aceste versuri ura ascunsă a adevăratului cavaler împotriva strânsurii de negustori şi zarafi, furia pe care el însuşi, Alfonso, o simţise adeseori când se tot târguia cu Iehuda al lui, nevoit să-şi irosească preţioasa lui vreme regească. Acest Bertran era fratele lui.

— Ascultă, nobile Bertran, îi spuse el, n-ai vrea să faci războiul de partea mea? Îţi dau mănuşa şi vei căpăta o bună parte din capturile mele.

Bertran râse cu râsul său vesel, feroce.

— Felul în care mi-ai răsplătit cele câteva versuri compuse de mine, răspunse el, mi-ai dovedit mărinimia ta, o, rege. Aveam de gând să scriu pentru tine un adevărat *sirventés*.

— Vii deci cu mine, Bertran? întrebă regele.

— Sunt vasalul regelui Richard şi m-am făgăduit lui, răspunse Bertran. Dar o voi întreba pe doamna Ellinor.

Şi o întrebă.

— Treci din nou de la un stăpân la altul? îi spuse Ellinor.

Se uitau unul la altul cu ochi înveseliţi, bătrâna suverană şi bătrânul cavaler, şi ea hotărî:

— Bine, rămâi aşadar la Alfonso. O să te susţin faţă de Richard al meu.

Ellinor nu voia să părăsească Burgosul înainte ca ambii regi să-şi fi stabilit printr-un temeinic plan de război drepturile şi îndatoririle fiecăruia dintre ei.

De mai multe ori Alfonso şi Pedro stăruiseră pe lângă ea să le cedeze câteva escadroane din cei mai buni *routiers*, *brabançons* şi *cotteraux* ai ei. Dar Ellinor nici nu voia să audă.

— Aveţi destui, voi doi, se împotrivi ea. Credeţi oare că i-aş ţine pe aceşti *routiers* atât de costisitori dacă n-aş avea nevoie de ei împotriva baronilor mei rebeli? Uneori nu pot dormi fiindcă nu ştiu din ce să-i plătesc.

— Dar „la Chinon sunt bani”, se spune în toată lumea creştină, obiectă Don Alfonso.

— Zicala ăsta idioată, îl repezi Ellinor, au pus-o în circulaţie evreii răposatului meu Henrich, ca să-i urce creditul. Eu, în orice caz, n-am găsit bani la Chinon. Am avut dificultăţi cu achitarea facturii pentru cheltuielile de înmormântare a lui Henrich al meu. Nimic de făcut, dragii mei! Câţiva soldaţi trebuie să-i mai lăsaţi unei femei bătrâne, ca să-şi apere pielea.

Planul de război se întemeia pe ipoteza că, în anumite împrejurări, califul Iakúb Almansúr ar putea fi ţinut departe de război. Puternice căpetenii de triburi de la graniţa lui de est se răsculaseră; se spunea chiar că nu o ducea prea bine cu sănătatea. Era deci de presupus că va găsi un pretext pe jumătate valabil să-şi lase emirii din Andaluzia să se bizuie pe propriile lor forţe. Era însă o problemă: califul, aidoma sultanului Saladin, nu tolera cu niciun preţ violarea unui tratat, şi exista acest supărător armistiţiu al lui Alfonso cu Sevilla. Castilia, prin urmare, trebuia să rămână la început neutră. În schimb, Aragonul, nelegat prin niciun pact, putea în timpul cel mai apropiat să năvălească sub diferite motive în Valencia musulmană şi să ceară imediat ajutorul militar al Castiliei. Dacă

apoi războiul se va extinde în sfârşit asupra Córdobei şi Sevillei, probabil că-l vor putea convinge pe calif că nu e o încălcare răutăcioasă a armistiţiului.

Alfonso mârâia că tânărului Don Pedro îi va reveni gloria primului atac, cedă totuşi bunelor argumente ale bătrânei regine şi se obligă să nu intervină împotriva Córdobei şi Sevillei înainte ca Aragonul să ceară ajutor militar. La rândul său, Don Pedro făgădui să ceară acest ajutor până cel mai târziu într-o jumătate de an şi apoi să pună considerabila sa armată sub comanda supremă a lui Don Alfonso.

Doamna Ellinor nu se dădea atât de repede convinsă. Se temea ca nu cumva invidia sau o rău înţeleasă datorie de cavaler să-l îndemne pe Alfonso sau pe Pedro să treacă peste cele convenite; un asemenea pact era la urma urmei doar cerneală pe piele de animal, sângele care trece prin inima omenească era mai tare. Aşa că îi convocă pe cei doi regi şi pe soţiile lor şi, la îndemâna amănunţit schiţatului plan de război, le expuse într-o scurtă dar inimoasă locuţiune ceea ce Alfonso şi Pedro trebuie să facă şi ce nu. Apoi trecu de la solemn la intimitate şi zise amenințând mucalit cu degetul:

— Ştiu că vă doriţi unul altuia tot felul de neplăceri. Dar asemenea toane nu vă puteţi permite în acest mare şi important război. După ce se va mai fi terminat, n-aveţi decât să vă ciorovăiţi după pofta inimii. Deocamdată scuturaţi-i pe musulmani.

Şi arborând din nou aerul ei regesc, încheie:

— Vă conjur, smulgeţi din inimile voastre ura cu rădăcină cu tot, aşa cum taurul paşte iarba cu rădăcină cu tot.

Alfonso stătea stingherit, posomorât la chip; Don Pedro nu părea nici el mai puţin stânjenit. Deodată însă, în tăcerea ce se lăsase, rosti cu vocea ei aspră, copilărească încă, Berengaria:

— Te înţelegem, venerabilă bunică şi regină. Ori cei doi domnitori, scumpul meu tată şi scumpul meu soţ, vor fi pe deplin şi din toată inima uniţi, ori vor fi bătuţi de păgâni. *Tertium non datur*, a treia posibilitate nu există.

— Ai înţeles perfect, draga mea nepoţică, o aprobă Ellinor. Şi acum – urmă ea întorcându-se spre cei doi regi – în prezenţa noastră, a trei femei, sărutaţi-vă frăţeşte şi juraţi pe Evanghelie că veţi respecta ceea ce aţi semnat şi pecetluit.

În ziua când, înainte de a se dizolva adunarea şi de a-şi vedea fiecare de drum, urmau să se despartă, se sărbători evenimentul la Castillo din Burgos.

Tot în aceeaşi zi Bertran de Born îndeplini o rugăminte peste care, până acum, trecuse intenţionat. Cântă el însuşi poemul său întru gloria războiului, cântecul despre moartea în bătălie, vestitul cântec: *„Be'm plats logais temps de Pascor".*

Cântă: „Îmi place dulcea lună Mai / Când foi şi flori din nou răsar / Şi corul vreau s-aud încai / Al păsărilor plin de har / Pădurile întinerind. / Dar şi mai mult mă bucur când / Văd corturi înşirate-n rând, / Ce-ntinsele câmpii cuprind / De luptă, cal şi cavaler / Cu spade şi-n armuri de fier. / Îmi plac şi bravii eclerori / Când vin şi fug din calea lor / Şi om şi turme şi, ca-n zbor, / Vin furtunoşii luptători."

Bătrâna regină Ellinor, cu care Bertran avusese cândva raporturi intime, asculta cu înduioşare senină cum bătrânul bărbat cântă versurile acelea impetuoase, de o voioşie violentă. Încă pe atunci, când el, un băieţandru abia, se apropiase înfocat de dânsa, mai degrabă o înveselise decât o emoţionase. Rămăsese neschimbat, dragul de Bertran, un amestec unic de curaj, obrăznicie şi talent poetic. Nu spusese niciodată în viaţa lui nu, oricare ar fi fost înfrângerea, şi era şi acum vizibil hotărât să lupte şi să cânte şi să nu renunţe înainte ca moartea să-l bată pe umăr – aşa cum nici ea, Ellinor, nu va renunţa.

Cânta Bertran: „Îmi e o desfătare / Când cetăţuia o aprinzi, / Se cască zidul, ard şi grinzi. / Şi simt în mine dulci plăceri / Când vin din depărtare / Mult prea vitejii cavaleri. / Şi curge sânge, lancea-i ruptă, / Şi scutu-i fărâmat. / Iar caii-nebuniţi de luptă, / Fug razna, cavalerii cad. / Mâhnirea să vă piară, / Căci nu-i o moarte-amară. / Fii mort, lângă duşman întins, / Decât, fugar trăind învins."

Obrazul îmbujorat al arhiepiscopului Don Martin se înroşi şi mai tare, răsufla din adânc, îşi mişca buzele îngânând versurile. Tânărul Alazar privea transportat pe cântăreţ, sorbea din ochi fiecare cuvânt rostit de Bertran. Până atunci, Alazar visase doar despre măreţia războiului: acum o vedea, o auzea, o simţea cu fiecare fibră. Acest cavaler Bertran exprima tot ce trecea prin inima lui Alazar de când se afla în Castilia. Din gura acestui bărbat zornăia războiului. Pentru tot ce cânta acest cavaler Bertran, trăia el, Alazar.

Cânta Bertran: „Nici mâncare, nici să bei, nici să dormi şi nici femei / Nu sunt petreceri cu temei; / S-aud îmi place mie: / A lor! A lor! Loviţi de zor! / Şi domnii mari şi-ostaşii lor! / Cad morţi în bătălie. / Nechează caii părăsiţi. / Şi strigă cei căzuţi: Săriţi! / Haideţi! Dar iată că răsună / Prin câmp, un strigăt ce-ncununã / Izbânda, poate şi-un sfârşit. / De moarte, iarba s-a-nroşit. / Şi leşuri zac pe câmp, grămezi / Şi-n câte-un piept mai poţi să vezi / Cât timp e trupul larg căscat, / Mâner de suliţi, împlântat.”

Entuziasmaţi, ascultau cei de faţă: „A lor! Haideţi! Loviţi de zor! Săriţi!” Întregul vechi castel răsună de ecoul înflăcărării sângeroase a cavalerului Bertran, al voluptăţii omorului.

Mai mult chiar decât ceilalţi, admira şi gusta canonicul Don Rodrigue forţa elastică a versurilor provansale. Dar nu entuziasmat îi insuflau ele, ci groază şi fiori. Cu oroare vedea el chipul regelui pe care-l iubea ca pe un fiu. Da, *„vultu vivax”* era Don Alfonso, Rodrigue găsise cuvântul potrivit: expresia feţei îi oglindea înspăimântător de fidel sufletul. Dar ceea ce reflecta ea acum, era o curată poftă de a lovi, de a distruge, acel Ieţer Hara, instinctul răului de care vorbea mereu Musa.

Don Rodrigue închise ochii; nu mai putea suporta chipurile acestor cavaleri şi doamne. Consternat, recunoştea că mai bine l-ar fi lăsat pe Alfonso al lui luni şi ani de zile împreună cu îndărătnica evreică decât în cucernica şi sângeros de înflăcărata confrerie cu războinicii lui Dumnezeu.

Canonicul voise să se întoarcă la Toledo odată cu suita regelui. Îşi propusese ca, în această călătorie, să-şi facă în fine datoria şi să-l prevină pe rege. Acum însă renunţă.

În aceeaşi noapte încă, în pripă, porni la drum călare înapoi spre Toledo şi mai tulburat decât fusese la venire, apăsat de conştiinţa vinovăţiei sale, *infectis rebus*, de a nu fi izbutit.

Capitolul al treilea

De cum aflase ştirea morţii regelui Henric, Don Iehuda Ibn Esra ştia: peste puţine săptămâni, poate peste puţine zile numai, marele război cu musulmanii, pentru împiedicarea căruia renunţase el la Sevilla şi la viaţa lui de odinioară, va trebui să izbucnească. Acum uriaşa roată îşi începea învârtirea de nestăvilit! Califul îşi va aduce oştile în Andaluzia, înfrângerile lui Alfonso vor fi inevitabile şi locuitorii Toledo-ului vor pune vina nu pe seama regelui, ci pe a sa, a lui Iehuda. Cele ce se petrecuseră sub ochii lui ca băiat la Sevilla, se vor repeta aici. Şi toată mânia lui Edom se va revărsa asupra celor şase mii de refugiaţi franci pe care el îi adusese în ţară. Cum mai triumfase el atunci când, prin vicleşug, obţinuse acel privilegiu! I se păruse că e un adevărat *oker harim*, un om care poate muta munţii din loc. Şi acum coloniştii lui vor avea de suferit mai mult încă decât au trebuit să pătimească în Germania. Vedea îndreptate asupra lui privirile cucernice, posedate, dispreţuitoare ale lui Rabbi Tobia.

Ştiri sosite din Englitera îi măreau teama. Cu prilejul încoronării lui Richard, o delegaţie evreiască, de sub conducerea lui Aaron din Lincoln şi a lui Baruch din York, a vrut să înmâneze daruri regelui în catedrala din Westminster şi să-l roage să menţină vechile lor privilegii. Dar le fusese interzisă evreilor intrarea în biserică şi se răspândise zvonul că regele va da bunului popor londonez pradă viaţa şi avutul lor. Conduşi de cruciaţi, mulţimea jefuise casele evreilor, îi maltratase, mulţi fuseseră târâţi în biserici ca să fie botezaţi, iar cei ce se împotriviseră, fuseseră ucişi. Atrocităţi asemănătoare se desfăşuraseră şi în Norwich, în Lynn şi Stamford, în Lincoln şi York. Aaron din Lincoln izbutise să fugă din Londra, dar şi-a pierdut viaţa în tulburările de la Lincoln; Baruch din York se supusese botezului. A doua zi, regele Richard îl întrebase dacă acum era creştin şi în inimă. La care Baruch îi răspunsese că n-a vrut decât să-şi salveze viaţa, dar că în inima lui a rămas evreu. „Ce facem cu omul ăsta?” se adresă atunci regele episcopului de Canterbury. „Dacă nu vrea să slujească Domnului, îi replică morocănos prelatul, n-are decât să-l slujească în numele Domnului pe diavol.” Aşa că Baruch se întorsese la York ca evreu; acolo a fost răpus împreună cu toţi ai săi.

Dacă, îşi zicea Iehuda, asemenea lucruri s-au putut petrece în toleranta Engliteră, ce se va întâmpla aici, în Castilia, dacă poporul, după o înfrângere, va fi şi el aţâţat?

Don Ephraim se înfăţişă la Iehuda. Îl informă că ieri, contele de Alcalá i se adresase lui pentru un împrumut, oferind drept gaj moşiile sale, şi că îl refuzase.

— E dator până peste cap, îi explică Ephraim, e risipitor; posibil că războiul îl va ruina cu desăvârşire şi moşiile vor reveni creditorilor pe o nimica toată. Cu toate astea am refuzat să-i împrumut lui Alcalá bani; căci un evreu care profită de pe urma sărăcirii unui cruciat, îşi atrage lui şi întregii evreimi numai duşmani. Bănuiesc că acuma se va adresa ţie.

— Îţi mulţumesc pentru ştire şi pentru sfat, răspunse prudent Iehuda.

Mai avea Don Ephraim o a doua ştire, mai importantă. Aljama hotărâse să pună la dispoziţia regelui o trupă auxiliară, cu un efectiv de trei mii de oameni.

Iehuda se simţea groaznic de umilit. Atât de neînsemnat şi de pierdut ajunsese, încât Aljama să ia în această extrem de gravă împrejurare hotărâri fără să-l consulte pe el?

— Crezi că în chipul acesta vă puteţi salva? îl ironiză el pe Don Ephraim. Amintiţi-vă de cele întâmplate în Englitera.

— Le deplângem şi nu le-am uitat, răspunse Don Ephraim. Tocmai de aceea vrem să facem tot ce ne stă în putere ca să-i înlesnim regelui Alfonso izbânda, aibă-l Domnul în paza lui. De altfel, plănuisem dintotdeauna, şi chiar tu îi promiseseşi regelui să-i dăm o trupă auxiliară.

— În locul vostru, ripostă Don Iehuda, i-aş fi dat bani ca să recruteze *routieri*. Poate că, drept o dovadă de bunăvoinţă, i-aţi putea pune la dispoziţie două-trei sute de oameni din rândurile voastre. Dar grosul bărbaţilor viguroşi ai Aljamei, capabili să mânuiască armele, ar fi mai bine să rămână în rezervă. Mă tem că o să vă trebuiască! încheie el plin de amărăciune.

— Îţi înţeleg punctul de vedere, replică liniştit Ephraim. Dar situaţia ta, Don Iehuda, este alta decât a noastră şi chiar un bărbat atât de deştept ca tine nu poate în condiţiile tale pricepe uşor şi cu nepărtinire poziţia noastră.

Văzând cât de dureros îl impresionează vorbele sale, Ephraim reluă nu fără căldură:

— Nu-ţi sunt potrivnic, Don Iehuda. Nu uit tot ce în mărinimia sufletului tău ai făcut pentru noi. Dacă acum vor veni cumva zile în care să ai nevoie de ajutorul nostru, crede-mă că suntem gata să te ocrotim.

— Vă mulţumesc, răspunse Iehuda scurt, posomorât.

După ce plecă Ephraim, porni să se plimbe prin casă scrutând obiectele din jur. Contemplă obiectele de artă, cărţile, sulurile manuscriselor, luă unul din ele în mână, apoi un altul, pipăi originalul biografiei lui Avicenna. Trecu apoi în sala secretarilor săi. Scoase scrisori de prin sertare, le reciti. I se ofereau în formule respectuoase contracte, afaceri, i se cerea sfatul; era vădit că-l mai considerau şi acum cel mai puternic bărbat al peninsulei. Calculă devizele repositarilor săi, ca să vadă cam cât îi e de mare averea. Înarmările, numeroasele vânzări şi investiţii, beneficiile noilor împrumuturi îi sporiseră bogăţia. Socotea, controla şi o lua mereu de la capăt. Erau vreo trei sute cincizeci de mii de *maravedi* de aur tot ce poseda el. Murmură ca pentru sine uriaşa sumă, încet, pe arăbeşte, aproape neîncrezător. Din marea lui casetă de podoabe scoase la iveală placa-pieptar a demnitarului, o pipăi şi-şi clătină surâzând capul. Stătea acolo lăfăindu-se în comori, onoruri, putere – era spoiala unui mormânt.

Cu o mişcare bruscă alungă viziunea sumbră. Don Ephraim n-ar trebui să-l intimideze.

Zălogi moşiile contelui de Alcalá.

Numai că vorbele parnasului i se întipăriseră adânc în minte. Lucrurile stăteau aşa cum le constatase cu luciditate Don Ephraim: el, Iehuda Ibn Esra, era cel mai ameninţat dintre, toţi. Dacă ar fi rezonabil, ar lua-o cât mai repede din loc şi s-ar salva – pe el, pe Raquel şi copilul ei – pe teritoriul musulman răsăritean, în domeniul sultanului Saladin, prieten al evreilor.

Raquel se va opune, va voi să rămână la Alfonso. Şi chiar dacă ar izbuti să o convingă, Alfonso ar porni pe urmele lor. Şi cum ar putea nişte refugiaţi atât de ciudaţi să se strecoare prin întreaga lume ostilă, creştină, ca să ajungă în răsărit?

Şi îi este oare îngăduit să încerce măcar să se salveze pe sine şi pe ai săi? Îi este permis să lase în urma lui fără apărare pe coloniştii franci? De ajutat, bineînţeles, nu-i putea ajuta, dimpotrivă, rămânând pe loc îi primejduia şi mai mult pe ei şi întreaga evreime. Dar ei n-au să vrea să recunoască asta. Dacă

ar fugi, aceştia i-ar acoperi numele cu tot felul de ocări. Pe bărbatul marii misiuni îl vor huli, pe binefăcătorul neamului lui Israel, pe el, Iehuda Ibn Esra, care a dezertat în loc să apere cuvântul şi opera sa. Şi va rămâne un laş şi un trădător pentru totdeauna.

Îi veni în minte un aforism al lui Moise Ben Maimon: în orice făptură omenească sălăşluieşte ceva dintr-un profet şi este de datoria lui să promoveze tot ce e profetic în el. Îi stăruiau în gând, măgulindu-l, cuvintele lui Ephraim că el, Iehuda, făcuse în mărinimia lui sufletească mult pentru semenii săi. Nu, el nu va înăbuşi în inima sa tot ce este profetic, nu va încerca să dezerteze de la misiunea lui. Va rămâne în Toledo.

Se străduia să descopere sincer ce îl reţine, împotriva oricărei raţiuni, aici, la locul primejdiei. Să fie oare teama de vicisitudinile refugiului? Sau poate dragostea pentru Raquel, care n-ar putea suporta despărţirea de Alfonso? Era cumva orgoliu şi vanitate că nu voia să păteze numele Ibn Esra? Devotament faţă de misiunea sa? Toate acestea stăruiau în el, nu putea desprinde un motiv de celălalt.

În vălmăşagul de îndoieli şi griji se înfiripă o hotărâre. Nu îşi putea ajuta lui însuşi, şi nici pe Raquel nu o putea apăra. Dar pe nepoţelul său, da.

Jurase să nu-l facă pe copil evreu şi va respecta absurdul, dezgustătorul jurământ. Totuşi niciun fel de legământ nu-l obliga să lase copilul aici, în Toledo. Acum, că e gata să plece la război, Alfonso va insista ca băiatul să fie mai întâi botezat; scrupulele faţă de Raquel nu-l vor mai reţine multă vreme. El, Iehuda, trebuia să îndepărteze copilul înainte ca regele să se înapoieze la Toledo.

Raquel îşi petrecea cea mai mare partea a timpului la Galiana.

Ştia că marele, groaznicul război trebuia să izbucnească în săptămânile următoare, dar nu-i era frică. De când Dumnezeu îi hărăzise fericitul dar al lui Immanuel al ei, se simţea cuprinsă de o adâncă siguranţă, cald ocrotită în mâinile lui Adonai sau, cum îi zicea Musa, de mantia destinului.

Îi era dor de Alfonso, dar nu acel dor febril trecând de la bucurie exuberantă la disperare şi apoi din nou la bucurie, ca mai înainte. Era mai degrabă conştientă, tocmai de acea

profundă încredere, că el se va reîntoarce din lumea lui cavalerească iarăşi la dânsa. Ceea ce îl atrăgea pe rege era nu numai dorinţa nemăsurată de a fi împreună cu ea, ci şi altceva: o iubea pe mama fiului său. Sancho al lui va fi şi pentru el un Immanuel, se contopeau unul într-altul, ea şi el, Raquel şi Alfonso.

Se uita adeseori, minute întregi, nemişcată, scufundată în fericire, la chipul gingaş, alungit, la fecioraşul ei, la Immanuel al ei, la al ei Mesia. Avea doar o imagine vagă a lui Mesia, o înfăţişare nedesluşită a ceva înalt, luminos, şi nu avea nici cea mai slabă idee în ce fel acest mic băiat al ei va aduce lumii mântuirea, dar un lucru ştia: că o va aduce. Păstra totuşi această convingere, tăinuită în inima ei; i se părea un sacrilegiu să vorbească despre asta.

Nici măcar cu Don Beniamin nu vorbea despre acest lucru, oricât de mult se adâncise prietenia dintre ei. Era o prietenie fără multe cuvinte. El îi citea din câte o carte sau străbăteau în tăcere cărările grădinii.

Raquel, ca şi până atunci, îşi petrecea sabatul în Castillo, la tatăl ei.

Odată, la sfârşitul unui asemenea sabat – mirosul mirodeniilor şi al lumânărilor stinse în vin mai stăruia în aer – Iehuda îşi întrebă fiica:

— Ce mai face fiul tău, nepotul meu?

Nu-şi văzuse niciodată nepotul, nu mai călcase niciodată la Galiana. Raquel ştia cât de mult doreşte el să vadă băiatul, dar se sfia să-l scoată pe Immanuel din Galiana. Oricât îi aparţinea ei, prea ar fi trecut peste Alfonso dacă şi-ar fi scos copilul de acolo fie chiar pentru o oră numai, fără asentimentul regelui.

Încetişor, cu prudenţă, dar nu fără fericită mândrie, căci se temea şi spera totodată că tatăl ei va căuta să-i afle cele mai intime gânduri, răspunse:

— Immanuel e sănătos şi înfloreşte de minune, din harul Domnului.

Iehuda, pregătindu-se anevoios pentru această convorbire, îşi luă inima în dinţi şi zise:

— Va avea nevoie de harul Domnului acest fiu al tău şi nepot al meu, foarte curând.

Şi cum Raquel îl privea uluită, Iehuda o lămuri:

— Dacă ar fi numai fiul lui Alfonso, nu l-ar paşte nicio primejdie şi n-ar fi primejduit nici dacă ar fi numai fiul tău. Dar e ameninţat fiindcă e copilul tău şi al lui Alfonso. Ca fiu al lui Alfonso este destinat măreţiei; asta o ştie toată lumea şi o aprobă. Dar mulţi nu văd cu ochi buni ca un fiu al tău să ajungă mare. În Castillo din Burgos sunt numeroşi aceia cărora nu le place acest lucru. Nu avem ce opune acestor potentaţi decât încrederea în Dumnezeu.

Raquel nu se putea dumeri din spusele tatălui ei. Se referea desigur la intenţia lui Alfonso de a boteza copilul şi presupunea că regele nu va ţine seama de dorinţele ei, fie şi numai pentru a proteja băiatul de persecuţiile adversarilor. Da, preţ de o clipă o dorise chiar. Şi tatăl ei nu-l cunoştea pe Alfonso. Alfonso o iubea, Alfonso îi aparţinea, niciodată nu-i va răni în aşa măsură sufletul. Vorbi aproape rugătoare:

— Alfonso mi-a spus o singură dată că ar vrea să-l boteze pe Immanuel al nostru. Apoi nimic. Sunt sigură că a renunţat.

Iehuda nu voia să-i zdruncine convingerile şi zise:

— Don Alfonso a pregătit documentele care-l fac pe fiul tău conte de Oldemo. Nu pot crede că o anumită doamnă, care i-a născut regelui numai fiice, va suporta aşa ceva. Don Alfonso e un bărbat curajos dar nebănuitor. Nu e înclinat să atribuie o asemenea crimă unei doamne atât de mari şi atât de apropiate lui. Mă tem că se înşală.

Raquel păli. Se gândea la tot felul de poveşti cu femei rele, geloase, care chinuiau şi ucideau pe sclava favorită a bărbatului. Şi oare până şi Sara, strămoaşa neamului, care era o femeie deosebită şi evlavioasă, nu o izgonise din invidie şi gelozie pe concubina Hagar împreună cu micul Ismael în pustie, ca să moară acolo de sete? Raquel tăcu mult timp, un minut întreg. Apoi întrebă:

— Ce mă sfătuieşti tu, părinte al meu?

Acesta răspunse:

— Am putea încerca să fugim, tu, eu şi copilul. Dar ar fi periculos. Suntem prea cunoscuţi, ne putem cu greu ascunde şi poporul e stârnit, se gândeşte la război, şi vede duşmani în toţi străinii.

Cu buzele livide, Raquel întrebă:

— Să fug de Alfonso?

— Nicidecum, o linişti Iehuda. Nu ţi-am spus că e primejdios? Mai bine ducem numai copilul undeva, într-un adăpost de nădejde.

— Să ascund copilul de Alfonso? exclamă Raquel şi întregul ei trup vibra de împotrivire.

Iehuda, precaut, răspunse cu menajamente:

— Alfonso al tău n-are de unde să ştie că nu-l poate ocroti pe băiat. Copilul e în siguranţă numai cât timp tatăl lui e prezent, dar el pleacă la război şi nu-şi poate lua fiul cu el. Nimeni nu-l poate apăra pe copil aici, în Castilia. Salvezi viaţa lui Immanuel al nostru dacă te desparţi de el pe toată durata războiului.

Raquel nu răspunse, aşa că el urmă:

— Aş fi putut duce copilul de aici fără să te întreb şi să-ţi explic după aceea de ce trebuia să fie aşa şi ştiu că m-ai fi înţeles şi iertat. Dar tu eşti o Ibn Esra. Nu vreau să am secrete faţă de tine, nu vreau să te scutesc de nicio răspundere. Te rog să chibzuieşti bine şi apoi spune-mi: aşa să fie, sau: să nu fie aşa.

Raquel, în groaznic impas, zise:

— Vrei să scoţi copilul afară din Castilia?

Şi repetă:

— Vrei să-l scoţi pe Immanuel din Castilia şi să-l duci în altă parte?

Iehuda îi observă chinul, mila îi frângea inima, vorbi cu duioşie, neputându-şi stăpâni bâiguiala:

— Să nu-ţi fie teamă, Raquel, copila mea. Ai încredere în mine. Las copilul pe seama unui om dibaci şi de nădejde, cel mai iscusit din câţi cunosc, şi cel mai devotat. Nimeni să nu ştie unde e copilul, afară de acest credincios al meu. Nimeni să nu existe în Toledo care să poată spune regelui unde se află copilul. Dacă te ameninţă, dacă vrea să te constrângă să-i răspunzi, să-i poţi spune: „Nu ştiu” şi acesta să fie adevărul.

Şi cum Raquel stătea acolo neajutorată şi sfârşită, el urmă:

— În felul acesta copilul nu e primejduit şi nu eşti nici tu, Raquel a mea. Singurul care se expune sunt eu. Vreau să-l salvez pe acest băiat, pe fiul tău, pe nepotul meu. Când războiul se va fi încheiat, când ţara se va linişti din nou, când Alfonso se va linişti din nou şi el, îl aducem pe Immanuel înapoi.

Aşteptă îndelung. Apoi reluă:

— Nu vreau, fata mea, să faci în problema asta nici cel mai mic lucru. Să nu ştii nimic de ceea ce se întâmplă de fapt. Atâta doar te rog: să nu spui „Nu”. Toate celelalte cadă pe capul meu.

Un scurt răstimp Raquel îşi imaginã ce ar însemna ca tatăl ei să-şi atragă asupră-şi mânia lui Alfonso. Ştia cât de teribil era Alfonso când se dezlănţuia; era foarte posibil ca, în furia lui, să-l omoare pe Iehuda. Riscul acesta tatăl ei şi-l asuma numai ca să-l scape pe Immanuel. În plus, din motive misterioase, şi-a interzis măcar să-l vadă pe băiat. Era viteaz. Lăsa întotdeauna ca înalta raţiune cu care-l înzestrase Dumnezeu să izbândească asupra sentimentelor sale. Ea nu putea s-o facă. Nici chiar pe sentimentul ei propriu nu ştia să se bizuie. Nu fusese înainte cu o jumătate de oră sigură de fericirea ei, ocrotită de mantia destinului? Şi acum se temea pentru copilul ei şi tremura pentru bărbatul iubit. Dacă se opunea să-l dea pe Immanuel, nu-i punea oare viaţa în primejdie? Şi dacă îl dădea, nu pierdea atunci dragostea bărbatului? Auzi deodată, de parcă ar fi fost rostite în clipa aceea, cuvintele prietenei ei Layla: „Săraca de tine!”

Încercă să refacă edificiul siguranţei ei dinainte, odinioară atât de ferice, acum spulberată. Despărţirea de Immanuel va fi doar de scurtă durată. Şi Alfonso trebuia s-o înţeleagă, Alfonso îi aparţinea doar.

După un minut cât o veşnicie, zise:

— Întâmplă-se cum crezi tu că e bine, dragă tată.

Dar apoi se prăbuşi leşinată. Tatăl, ocupându-se de ea, gândea: „Tot aşa îşi pierduse cunoştinţa când am stăruit să se ducă la rege.” Simţea o milă fără de margini pentru fata leşinată şi, totodată, o invidia. Lui îi era oprit să se refugieze într-o astfel de sfârşeală, era silit să-şi suporte nefericirea în deplină luciditate până la capăt.

Alfonso era în drum de la Burgos la Toledo. În escorta lui se aflau arhiepiscopul Don Martin, cavalerul Bertran de Born şi scutierul Alazar.

Ţinutul pe care-l străbăteau călare se pregătea de campanie. Pe toate şoselele bărbaţi tineri se îndreptau spre cetăţile feudalilor lor, pretutindeni se vedeau mici grupuri înarmate în drum spre sud. Alfonso şi însoţitorii săi le măsurau cu

competenţă, aclamaţii voioase, apostrofe glumeţe zburau încolo şi-ncoace între domni şi viitorii lor soldaţi.

Regele zburda ca un mânz. Se bucura că începe războiul, se bucura că-şi va revedea băieţaşul, pe dragul lui bastard Sancho, micul conte de Olmedo. Simţea pentru mititel o dragoste voioasă, puternică, părintească, pe care voia s-o simtă şi băieţaşul. El însuşi, Alfonso, crescuse fără tată; devenise rege la vârsta de trei ani şi nimeni nu cutezase să-l mustre mai serios pe băiatul care era rege. Un copil să nu fie puiul mamei, să simtă mâna unui tată. De cum va sosi la Galiana, va pune el mâna pe fiul lui. Imediat, încă în prima zi, va pune să-l boteze. Raquel îl va înţelege. O va îndruma şi pe dânsa pe calea mântuirii, la nevoie cu forţa, şi ea îi va fi recunoscătoare.

Intră călare în Toledo, se scutură de praf, se spălă, se schimbă, porni apoi în goana calului spre Raquel. Alafia, mântuire, binecuvântare, îl salută din poarta castelului. În pragul casei aştepta Raquel. Impetuos, mândru şi tandru o atrase la pieptul său. Ea nu simţea decât o fericire copleşitoare că el era din nou aici. Intrară în casă, el cuprinzând cu braţul umerii Raquelei. Îi dădu apoi drumul, o aşeză în faţa lui, o privi din cap până-n picioare, râzând de fericire. Apoi rosti:

— Şi acum să mergem la micul Sancho.

Raquel zise:

— Nu-i aici.

Alfonso se dădu un pas înapoi; nu înţelegea, o privea cu ochii ficşi, aproape buimac de stupoare. Întrebă:

— Dar unde e?

O bănuială groaznică se trezi în el. N-o fi cumva copilul la Castillo? Raquel îşi adună tot curajul de care era capabilă şi zise vitejeşte adevărul adevărat:

— Nu ştiu.

În ochii lui Alfonso apăru un licăr de mânie pe care ea îl cunoştea prea bine.

— Nu ştii unde e copilul meu? întrebă el răspicat, sălbatic.

— E în siguranţă, răspunse Raquel. Fiul nostru e în siguranţă, asta-i tot ce ştiu. Tata l-a dus într-un loc sigur.

Alfonso o apucă de braţ atât de tare încât ea nu-şi putu înăbuşi un mic strigăt. O apucă apoi de umeri, o scutură. Cu obrazul aproape de al lui, o copleşi cu vorbe furioase:

— Pe fiul meu, pe fiul meu Sancho l-ai lăsat în seama tatălui tău? Şi-a călcat deci sfântul jurământ, câinele, şi tu ai răbdat-o? Şi l-ai mai şi ajutat, hai?

Cu mare greu, Raquel articulă:

— Nu l-am ajutat, nu i l-am dat tatălui meu. Dar ştiu bine şi ţi-o spun şi ţie: tata are dreptate.

Creierul lui Alfonso, îmbâcsit de invectivele şi expresiile injurioase din mesajele papei împotriva evreilor, din predicile pline de ură ale clericilor: sămânţa iadului, pasărea drăcească a furtunii, fierbea de mânie. Îşi ridică pumnul s-o lovească.

Atunci o văzu.

Îşi lăsase capul pe spate, ţinea o mână uşor ridicată ca să se apere, nu de frică. Din obrazul de o paloare brună îl priveau, mai mari ca de obicei, doi ochi de un albastru cenuşiu. Puteai citi în ei uimire, spaimă, dezamăgire, zbucium, supărare, jale, dragoste; tot ce buzele ei nu spuneau, sau nu puteau spune, exprimau privirea şi gestul cu atâta forţă încât el, care înţelegea lumea şi oamenii din ochi, simţi pe loc, înţelese fără să vrea.

Lăsă braţul să-i cadă. Gâfâia, un gâfâit uşor, plin de dispreţ, răutăcios.

— Aşadar mi-aţi furat copilul, voi, evreii, zise el. Ar fi trebuit să-mi închipui.

Râdea. Un râs strident, sacadat, urâcios care-i pătrundea Raquelei în creier ca un vârf de cuţit.

Se întoarse brusc, părăsi casa şi porni înapoi călare la Toledo.

Trimise după Iehuda.

— Prin urmare, ţi-ai călcat jurământul! constată el impersonal.

— N-am făcut asta, mărite rege, răspunse Iehuda. Nu mi-a fost uşor să-mi ţin odiosul jurământ, dar l-am ţinut. Nu mi-am făcut nepotul evreu, iarte-mi Dumnezeu păcatul.

— Mi-ai furat fiul, câine ce eşti! izbucni Alfonso. Îl ţii ostatic. Vrei să mă sileşti să renunţ la campanie ca să-i cruţi pe musulmanii tăi. Câine! Trădător ordinar! Pun să te spânzure!

— Nimeni nu-ţi ţine fiul ostatic, mărite rege, răspunse liniştit Iehuda. Copilul e pus la adăpost împotriva războiului, a creştinilor şi a musulmanilor, asta-i tot. Aici, la Toledo, copilul e primejduit cât timp maiestatea-ta va lipsi. Cumpăneşte în linişte, o, rege şi stăpân al meu, şi vei găsi că aşa este. Acum băiatul se află în mâini sigure. Raquel nu ştie unde e. Nici eu nu ştiu exact şi e greu şi pentru mine.

Cu vechea lui superioritate şi smerită insolenţă, adăugă:

— Înţeleg că eşti îndemnat să pui să mă spânzure. Dar în acest chip vei face să amuţească singura gură care-ţi poate spune ce se întâmplă cu fiul tău.

Apoi încheie:

— Odată războiul terminat şi orice primejdie înlăturată, aduc copilul înapoi. Poţi fi sigur de asta, mărite rege. Nu mi-am văzut niciodată nepotul, aş vrea să-l văd înainte de a mă sfârşi. Şi Raquel ar suporta cu greu să piardă copilul.

Sugrumător îl copleşi pe Alfonso recunoaşterea neputinţei sale. Era indisolubil legat de evreu. Evreul îl ţinea de hăţ.

Fără un cuvânt, cu un get mânios, poruncitor, îl dădu afară din încăpere.

Liniştindu-se, îşi spuse că Iehuda nu-i furase copilul din pură răutate. Raquel nu minţise; era vădit că, într-adevăr, nu ştia unde e ascuns băiatul şi de bună seamă că nu-l predase cu inima uşoară lui Iehuda.

Imaginea Raquelei, în muţenia ei grăitoare, înfăţişarea ei supărată, tânguitoare, drăgăstoasă, nu-i mai ieşea din minte. Plin de o copilărească mânie, căuta s-o alunge. Reevoca gesturile şi spusele Raquelei care îi stârniseră cândva nemulţumirea şi le retrăia unele după altele cu o răutăcioasă amănunţire. Cât de prost se simţise ea când o ridicase în şa şi galopase cu ea în fuga calului. Nici pentru câinii, pentru şoimii lui nu arătase niciodată interes. „Cine nu iubeşte animalele şi cel pe care animalele nu-l iubesc, e blestemat”, se spune pe bună dreptate. Raquel nu avea nici ochi şi nici inimă pentru virtuţile lui cavalereşti, pentru însuşirile lui regeşti, ele îi erau mai degrabă suspecte. Ura războiul. Aparţinea celor slabi, laşilor, celor care îi împiedică pe viteji pe drumul ce le-a fost predestinat de Dumnezeu. Era o urâcioasă de felul ei, o evreică din cap până-n picioare. Îl sustrăgea pe fiul lui de la botez, har, mântuire sufletească.

Se refugie în treburi. Inspecta soldaţii, trata cu baronii, cu comandanţii mercenarilor. Bea şi lua masa cu arhiepiscopul, cu Bertran.

Veni seara, noaptea. Îi era dor de Raquel. Nu de îmbrăţişarea ei, de asta nu: de o explicaţie. Voia să-i spună de-a dreptul în obrazul ei pur, nevinovat, mincinos, tot ce crede despre ea, ce este ea în realitate. Dar se încăpăţână în îndărătnicia lui

copilărească şi rămase mai departe în castelul său, oricât de mult îl atrăgea şi îl îndemna dorinţa de a o vedea.

Trecu astfel şi ziua următoare.

Dar când se lăsă a doua noapte, porni călare la Galiana. Îşi lăsă calul pe seama argatului, porunci să i se anunţe sosirea, străbătu grădina. Se îngâmfă că pusese să se acopere cu pământ cisternele lui Rabbi Hanan. Constată cu satisfacţie că sticla mezuzei lipseşte.

Stătea în faţa Raquelei. Ea se lumină la faţă. Se pregătise să-i spună tot ce era mai rău, pe latineşte, unele şi în arăbeşte, ca să-l înţeleagă pe deplin. Nu spuse nimic, se ţinea doar morocănos, vorbea monosilabic.

Pe urmă, mai târziu, în pat, se năpusti asupra ei. Ură, dragoste, poftă se amestecau într-însul. Voia s-o simtă şi ea. O simţea şi ea, fără îndoială, şi asta îl bucura.

Sosi la Toledo o delegaţie musulmană ca să predea regelui Castiliei un mesaj al califului. Se spunea acolo că trimişii sunt însărcinaţi să amintească regelui existenţa unui pact cu Sevilla. Aşadar la Burgos judecaseră just; califul era gata să se ţină de-o parte de război dacă Don Alfonso nu voia să calce pe faţă armistiţiul cu Sevilla.

Don Manrique de Lara şi aproape toţi ceilalţi sfetnici ai regelui se bucuraseră din toată inima că atât Castilia cât şi Aragonul nu vor trebui să se măsoare cu întreaga forţă a califului. Pentru canonicul Rodrigue, sosirea delegaţiei era o rază puternică de lumină în marea lui deznădejde. Dacă Don Alfonso s-ar stăpâni şi ar trata cu oarecare tact delegaţia, războiul de bătălii şi hărţuieli s-ar mărgini doar la emirii din Córdoba şi Sevilla şi nu va îneca în sânge şi mizerie întreaga peninsulă.

Regelui personal, sosirea delegaţiei nu-i era nicidecum binevenită. Era nerăbdător şi stârnit. Voia să uite de Toledo, voia să uite de pace. Până şi de Galiana voia să uite. Voia în sfârşit, în sfârşit! să-şi înceapă războiul. Şi iată că vin acum circumcişii ăştia ca să pălăvrăgească şi să trateze din nou. Dar el făcuse la Burgos destule concesii, nu era deloc dispus să mai dea şi acestui Iakúb Almansúr asigurări umilitoare. Se gândea chiar să-i expedieze în chip grosolan pe toţi trimişii califului sau nici măcar să nu-i primească.

Arhiepiscopul şi Bertran îl susţineau în atitudinea lui. Totuşi Don Manrique cumpănise împreună cu canonicul toate perspectivele strălucite pe care le deschidea sosirea delegaţiei, aşa că înfăţişă regelui în cuvinte stăruitoare argumentul că bunăstarea regatului, şi a întregii creştinătăţi cere ca el să se preteze jocului califului şi să răspundă avertismentului său cu cele mai solemne şi mai serioase asigurări. Dacă s-ar împotrivi, dacă l-ar provoca şi jigni pe Iakúb Almansúr în loc să-l îmblânzească, ar atrage în Andaluzia armatele întregului Islam occidental, ar da peste cap de la început planul de război şi ar rupe acordul pe care a jurat solemn la Burgos. Alfonso răspunse recalcitrant, se împotrivi îndelung şi, numai după nesfârşite insistenţe din partea lui Don Manrique, fixă îmbufnat o oră pentru primirea delegaţiei.

Trimişii musulmani, conduşi de prinţul Abul-Asbag, o rudă a califului, se prezentară în mod strălucit. Alfonso îi primi înconjurat de sfetnicii şi granzii săi, în marea sală de audienţă împodobită cu covoare pe pereţi şi cu stindarde.

Cu oarecare ceremonial, fură schimbate obişnuitele şi pompoasele cuvântări introductive. Alfonso şedea degajat ca un principe, în scaunul lui înalt, ascultând solemna flecăreală oficială. Se uita la obrazul întunecat al arhiepiscopului, la cel ironic al lui Bertran, la cel îngrijorat al lui Don Rodrigue. Şi tot mereu ochii lui se întorceau înspre evreu, care se ţinea modest în spatele celorlalţi. Acest Iehuda era de vină că el, Alfonso, înainte vreme cavaler al creştinătăţii, se afla acum jalnic în urma lui Richard al Engliterei. Cu acesta, cu Melek Rik, îşi ameninţau copiii mamele musulmane; iar lui, lui Alfonso, probabil în urma unor intrigi ale lui Iehuda, musulmanii îi trimiteau un sol care să-l prevină. Consilierii săi, cu lamentabilele lor sofisticării, îl înduplecaseră să suporte vorbăria acestui circumcis. Dar să nu fie prea siguri de sine nici evreul şi nici toţi domnii ăştia bătrâni şi prevăzători. Nu vor reduce la tăcere vocea lui lăuntrică. Numai ei îi va da el ascultare.

Prinţul Abul-Asbag, şeful delegaţiei, făcu un pas înainte, se înclină adânc, şi începu să-şi expună solia. Prinţul era un domn mai în vârstă, foarte îngrijit, în mantila de ambasador albastră care-i stătea bine, iar cuvintele arabe ieşeau liniştit şi sonor din gura lui.

Stăpânitorul credincioşilor apuseni, relată el, a aflat cu îngrijorare de cuprinzătoarele pregătiri militare ale maiestăţii-sale regelui Castiliei. Califul presupune că aceste pregătiri nu sunt îndreptate împotriva emirului Sevillei, vasalul său, ocrotit de altfel prin starea de armistiţiu. Din păcate însă, s-a răspândit în ultima vreme în ţările creştinilor teoria scelerată, absurdă, precum că un pact care contravine intereselor prelaţilor creştini nu este valabil pentru creştini. Domnitori creştini din Orient au procedat insolent conform acestei teorii, astfel încât sultanul Saladin s-a văzut obligat să proclame Războiul Sfânt, Allah a confirmat în chip glorios hotărârea cârmuitorului credincioşilor răsăriteni şi i-a dat din nou în stăpânire oraşul Ierusalim, domnitorii creştini înşişi au fost siliţi să ispăşească această călcare a jurământului cu pierderea ţărilor şi a vieţilor lor.

Don Alfonso, într-o atitudine degajată şi totuşi foarte maiestuoasă, ascultă cu atenţie spusele grave, severe ale mesagerului. Chipul lui tras, ca cioplit în lemn, rămase atât de liniştit, încât te puteai îndoi că înţelege cuvintele arabe. Poate doar, în mijlocul bărbii lui pline, de un blond roşcat, gura-i lunguiaţă, subţire, rasă, zvâcni o clipă, şi brazdele frunţii i se adânciră mai mult. Dar ochii lui luminoşi se uitau când la trimis, când la cei adunaţi acolo şi apoi iar se întorceau spre Don Rodrigue şi iar spre Don Iehuda.

„Dă-i înainte, circumcisule, gândea el, şi trăncăneşte cât îţi place. Latră, câine, latră înainte, ştiu că voi, tu şi stăpânu-tău, nu muşcaţi, că rămâneţi în Africa voastră sigură, dincolo de mare. Eu am răbdare, mi-am impus-o, nu mă las stârnit, nu aplic pe mutra ta obraznică palma pe care o merită. Dar pe urmă, după ce te vei fi întors acasă, mă năpustesc asupra Córdobei şi Sevillei şi apoi voi veţi fi lătrat iar eu voi avea ciolanul.”

Mesagerul continua să vorbească. Stăpânitorul credincioşilor apuseni, spunea el, nu socoteşte necesar să atragă atenţia măritului rege al Castiliei, pe care toată lumea îl ştie drept un bărbat chibzuit, că el, califul, poate ierta multe dar în niciun caz o violare a unui pact. Maiestatea-sa regele Castiliei nu s-a ales cu experienţe prea bune când a avut doar de-a face cu oastea din Sevilla; dacă ar ataca pentru a doua oară Sevilla, va sta faţă-n faţă cu întreaga putere a califului. Castilia, dacă va aţâţa focul, va trebui să verse multe lacrimi ca să-l poată stinge.

Don Alfonso, în timp ce asculta cu aceeaşi foarte mare atenţie, fără să piardă niciun cuvânt din spusele trimisului, înregistra lucid tot ce se petrecea în sală, vedea foarte bine cum cei doi, atât Rodrigue cât şi Iehuda, îl priveau cu o îngrijorare mereu crescândă, aproape conjurându-l. Da, remarca până şi insigna oficială a lui Iehuda, placa de pe piept cu trei turnuri şi, tot mirându-se că pricepe fiecare cuvânt din araba aleasă a acestui circumcis, se gândea la monezile de aur pe care evreul a pus să fie bătute spre bucuria lui, a lui Alfonso, şi care îi duseseră chipul hăt departe până la inima imperiului califului. De la prima lor întâlnire se legase el strâns de acest evreu, uneori spre satisfacţia, alteori spre durerea lui. Dar acum s-a săturat de legătura asta, îl sâcâia, să se sfârşească odată. Vedea ochii lui Iehuda, – ochii aceia pătrunzători, prevenitori îi aminteau de ochii Raquelei. Dar: „Asta nu-ţi ajută cu nimic, gândea el, n-o să mă mai ţii multă vreme în frâu. Nu mă las tras de barbă de al tău prinţ Abul-Asbag. Rup eu zăbala asta.”

O tăcere adâncă se lăsă după ce termină prinţul. În toiul tăcerii, răsună vocea sonoră a lui Bertran de Born.

— A spus multe obrăznicii, ăsta de-aici? întrebă el pe latineşte.

Secretarul castilian se apropie respectuos de tron ca să înceapă redarea în traducere a cuvântării musulmanului. Dar Alfonso îi făcu semn că nu-i nevoie.

— E de prisos să traduci, zise el. Am înţeles fiecare cuvânt şi voi răspunde acestui domn astfel încât să priceapă şi el fiecare cuvânt al meu.

Şi, într-o arabă lentă – gândea cu voioşie răutăcioasă cum se va mira Don Rodrigue cât de bună a devenit la Galiana araba lui – răspunse:

— Spune stăpânului tău, califului, următoarele: după avizul învăţaţilor mei, pactul meu cu Sevilla nu mai este valabil încă de când sultanul a pângărit mormântul Mântuitorului nostru şi l-a silit pe Sfântul Părinte să proclame Războiul Sfânt. Cu toate astea, eu am respectat armistiţiul. Acum însă, cuvintele insolente ale stăpânului tău au topit sigiliul pactului.

Se ridică de pe scaun; stătea acolo cutezător, foarte maiestuos.

— Comunică-i califului, rosti el cu glasul său răsunător, degajat, să vie încoace în Andaluzia, cu corăbiile şi ostaşii săi.

Nu va avea de luptat în această peninsulă cu hoarde sălbatice ca la graniţa lui răsăriteană cu rebelii. Bărbaţii care-i stau aici în faţă sunt războinici încercaţi ai atotputernicului Dumnezeu. *Deus vult!* exclamă el, iar arhiepiscopul şi ceilalţi îl imitară zgomotos.

Acum ţâşni din ochii limpezi, cenuşii ai lui Alfonso acea furtunoasă rază de care mulţi se temeau şi care-i plăcea atât de mult Doñei Leonor.

— Şi acum pleacă de aici! îl repezi el pe prinţul Abul-Asbag. Dreptul solilor te mai ocroteşte două zile. Dacă până atunci nu eşti dincolo de graniţă, păzeşte-te! Fii bucuros că n-am pus să se smulgă limba care a rostit cuvinte atât de neruşinate!

Mesagerul păli, dar se reculese repede. În vorbe demne, îl rugă pe rege să binevoiască să-i dea răspunsul în scris. Altminteri, stăpânitorul credincioşilor ar putea crede că Allah i-a luat lui, trimisului, minţile. Alfonso, izbucnind într-un râs tineresc, zise:

— Îţi voi face acest serviciu.

Dar înainte ca adunarea să se împrăştie, îl reţinu pe Don Iehuda şi îi porunci:

— Scrie tu scrisoarea şi în cea mai bună arabă a ta. Şi nu cumva să-mi atenuezi spusele. Te-aş prinde. Ai băgat de seamă că arăbeasca mea e acum destul de bună. Şi să-ţi pui sigiliul alături de al meu.

Don Rodrigue zăcea pe patul lui tare într-o moleşeală şi o tristeţe care-i sugeau toată vlaga din oase. El era de vină că Alfonso, asemenea unui copil neascultător, distrusese tot ce cu atâta trudă se construise la Burgos. Dacă acum califul va năvăli în Hispania cu uriaşa lui forţă militară era numai vina lui, a lui Rodrigue. N-ar fi trebuit să lase pe seama lui Manrique singur să-l îndemne pe rege la raţiune, trebuia să-şi concentreze la timp toate puterile şi să-i vorbească el însuşi.

Nu era nimic altceva decât slăbiciune şi lipsă de hotărâre din partea lui care-l împiedicaseră. De când începuse intriga de dragoste cu Raquel, arhiepiscopul îi tot reproşase că-i lipsea acea pornire brutală, acea *saeva indignatio* care izbucnea atât de des din cuvintele profeţilor şi ale părinţilor bisericii. Don Martin îl certase cu drept cuvânt. Inima lui, a lui Rodrigue, se lăsa înduplecată de farmecul cavaleresc, juvenil, maiestuos al

lui Alfonso; era îngăduitor acolo unde trebuia să nu înţeleagă şi să nu ierte. În ultimele săptămâni se împovărase cu o vină şi mai gravă. Se bucurase în cel mai tainic colţ al inimii lui că regele îşi reluase viaţa nelegiuită la Galiana; astfel, sperase dânsul, începutul războiului va mai întârzia totuşi.

Năzuise cu toată ardoarea să se salveze în acel extaz care fusese înainte vreme refugiul lui. Postise şi se mortificase. Îşi interzisese să mai meargă la Castillo Ibn Esra şi să mai discute cu înţeleptul său prieten Musa. Numai că toate acestea nu-i aduseseră împăcare. Îndurarea îi rămânea străină. Uşa înspre ultimul său refugiu era închisă.

Şi acum, tot din slăbiciune, lăsase ca ţara să se arunce în acest război nebunesc. Căci numai din timiditate neglijase să-l îndemne pe rege să dea califului un răspuns ponderat. În explicaţiile lui cu regele, ar fi trebuit să vorbească şi de interminabila lui legătură de dragoste cu Raquel, dar pentru asta fusese prea laş.

Nicicând în viaţa lui canonicul nu simţise că o vină să-i roadă în aşa măsură sufletul. Răsunau în el cuvintele lui Abaelard: „Acestea au fost zilele în care am aflat ce înseamnă: să suferi, ce înseamnă: să te ruşinezi, ce înseamnă: să deznădăjduieşti.”

Se ridică din pat cu membrele zdrobite. Încercă să se distragă. Scoase cronica, să lucreze mai departe la ea. Era un maldăr de pergamente acoperite de o scriitură măruntă. Citi când o pagină, când alta. Ah, tot ce însemnase el acolo cu atâta râvnă rămânea pustiu şi gol; nu se putea descoperi niciun tâlc în evenimentele pe care le relatase cu atâta trudă. Cât de diametral opusă era imaginea care-l înfăţişa pe Alfonso! Câtă prezumţiozitate din partea celui care nu vede limpede nici măcar pe aproapele său şi vrea să facă vizibil degetul Atotputernicului în marile întâmplări!

Scoase din raft o carte pe care tocmai o primise din Francia şi care iscase acolo multă vâlvă. Se numea *„L’Arbre des Batailles”*, „Arborele bătăliilor”, autorul era Honoré Bonet, prior al mănăstirii din Sellonet, şi trata despre raţiunea războiului şi drepturile şi uzanţele lui.

Rodrigue citi. Ah, acest prior din Sellonet era un om tare cumsecade, bine intenţionat, ferm în credinţă. În temeiul Sfintei Scripturi, analiza şi stabilea cu hotărâre dacă e voie să te lupţi în zilele de sărbătoare, în care cazuri să-l dobori pe duşman, în

care să te mulţumeşti numai cu a-l lua prizonier, cât de ridicat să fie preţul de răscumpărare ce poate fi cerut de un creştin de la un alt bun creştin.

Nu se eschiva de la nicio problemă acest prior Bonet. Se hărţuia vitejeşte cu cele mai grele probleme şi le rezolva simplu şi pe faţă şi lucid.

Aşa, bunăoară, era răspunsul său la întrebările acelora care se îndoiau dacă nu cumva războiul, potrivit legilor Domnului, era interzis din capul locului. „Mulţi oameni simpli, expunea priorul din Sellonet, consideră războiul reprobabil fiindcă în el se comite în mod necesar mult rău, şi Dumnezeu ne-a oprit să facem rău. Vă spun că e un nonsens. Războiul nu este rău, ci e bun şi drept; căci războiul caută să facă dreptate din nedreptate şi pace din discordie, tocmai aşa cum porunceşte Scriptura. Şi dacă în război se produc atrocităţi, lucrul nu provine din esenţa războiului, ci dintr-o greşită cârmuire a acestuia, ca de pildă dacă răpeşti o femeie şi o siluieşti sau dai foc unei biserici. Asemenea fapte nu fac neapărat parte din fiinţa războiului ci numai din greşita lui conducere. La fel stau lucrurile cu dreptatea, în spiritul căreia judecătorul pronunţă o sentinţă rezonabilă, potrivit inspiraţiei sale cinstite. Dar dacă un judecător osândeşte pe nedrept, putem oare spune: dreptatea este un rău în sine? Bineînţeles că nu. Răul nu porneşte din esenţa dreptăţii, ci dintr-o greşită folosire şi din proasta ei interpretare şi de la un prost judecător.”

Canonicul oftă. Ia lucrurile prea uşor priorul Bonet. Savantul Rodrigue ştia că nu toată lumea se împăca atât de repede cu problema. Secta precreştină a montaniştilor, de exemplu, declarase serviciul militar incompatibil cu creştinismul. Canonicul deschise cartea montanistului Tertullian: „Un creştin nu devine soldat, scria acolo, iar dacă un soldat devine creştin, cel mai bun lucru ce-l poate face e să părăsească serviciul.” Existau multe asemenea exemple. Tânărul Maximilianus, deoarece urma să fie înrolat în armată, declarase proconsulului: „Nu pot sluji ca soldat, nu pot face rău, sunt creştin.” Viteazul, în multe bătălii încercatul ostaş Typasius, a refuzat după convertirea sa să mai slujească în oaste. I-a spus centurionului său: „Sunt creştin, nu mai pot lupta sub comanda ta.” Iar aici, în această Hispanie, centurionul Marcellus, în faţa emblemei legiunii sale, îşi aruncase spada la pământ şi declarase: „Nu-l

mai slujesc pe împărat. De azi înainte sunt în slujba lui Iisus Hristos, regele veşniciei.” Şi biserica i-a sanctificat pe Marcellus şi Maximilianus.

Mai târziu, firește, sub împăratul Constantin, Consiliul de la Arles i-a excomunicat pe cei ce refuzau serviciul militar.

Subtilul, ademenitorul, teribilul Abaelard, în al său „Da şi Nu”, confruntă ceea ce Scriptura spune pentru şi contra războiului şi lasă pe seama cititorului să tragă concluziile. Dar cine era destul de înţelept să se descurce din toate astea? Cum să urmezi învăţăturile predicii de pe munte, cum să nu te împotriveşti răului – şi să porneşti totuşi la război? Cum să-l iubeşti pe duşman – şi să-l ucizi? Cum se potrivea chemarea la cruciadă cu învăţătura Mântuitorului: „Cine trage sabia, de sabie va pieri?”

Gândurile fi copleşeau pe Rodrigue, paginile cărţilor din care citea îi deveneau tot mai mari, literele se învălmăşeau. Căpătau chipul lui Don Alfonso. *„Vultu-vivax”*, cu asta avea dreptate. Văzuse cum, de îndată ce prinţul musulman începuse să vorbească, o văpaie sălbatică se încinsese sub masca de domnitor a lui Alfonso, cum scânteile străbăteau această mască, cum vâlvătaia răzbătea, cum la urmă privirea degenerase cu totul în violenţă sălbatică, în pofta de a jigni, de a lovi, de a distruge. Numai la amintirea acestei priviri, consternarea îl cuprindea pe canonic.

Dar din această consternare îi venea şi justificarea. În toate ceasurile hotărâtoare ieşea totdeauna la iveală violenţa acestui om. Nimeni nu i se putea împotrivi. Dumnezeu îl împovărase pe Rodrigue cu o sarcină fără ieşire când îi poruncise să aibă grijă de acest rege.

Numai că nu-i era îngăduit să-şi sulemenească propria-i vină şi slăbiciune cu asemenea sofisme. Şi nici nu avea voie să-şi spună că e totul pierdut. Avea totuşi misiunea să-l prevină pe Alfonso şi rămânea pe seama lui Dumnezeu dacă-i era sau nu hărăzit să aibă succes. Trebuia să-l viziteze pe Alfonso astăzi încă, imediat; căci e în afară de orice îndoială că regele, după ce-l provocase pe calif într-un mod atât de direct, va porni neîntârziat spre sud.

Se duse la castel.

Dădu peste Alfonso voios, comunicativ. Se simţea, de când îl expediase în chip atât de regesc pe prinţul musulman, uşor şi liber. Dăduse ascultare glasului său lăuntric, aşteptarea luase

sfârşit, războiul era iminent; se simţea plin de o încredere cu adevărat princiară.

Bineînţeles că-l cam incomodau mutrele îngrijorate ale sfetnicilor săi: îi aminteau de feţele educatorilor săi când îl dezaprobau pe regalul băiat Alfonso şi nu cutezau să-l mustre. Şi cel ce sosea acum, prietenul său Rodrigue, evident că nu era de acord cu răspunsul dat califului.

Dar poate că era bine că Rodrigue venea tocmai acum. Explicaţia nu putea fi evitată; chiar şi despre cele întâmplate la Galiana, Alfonso ar fi trebuit demult să vorbească cu părintescul său prieten, şi nu exista un ceas mai potrivit să-i spună totul şi să se justifice decât acesta, în dispoziţia atât de fericit destinsă în care se afla.

Aşadar, ferm, hotărât, fără multă introducere şi fără cocoloşiri, îi relată ce se petrecuse între el, Raquel şi tatăl ei, şi anume că evreul răpise copilul înainte ca să poată fi botezat.

— Am luat vina asupra mea, părinte şi prieten al meu, zise el, şi ţi-o spun pe faţă, ea nu mă apasă prea greu. Mâine, pornesc în cruciadă şi nu peste multă vreme mă întorc curat şi absolvit de păcate. Şi apoi nu numai că-l voi boteza pe copil, dar o voi aduce şi pe Raquel pe calea mântuirii. Voi fi tare după victorie, ştiu precis.

Rodrigue se temuse că băiatul se mai afla la Galiana, în imediata apropiere a tatălui care-l eschiva de la taina botezului, aşa că răsuflă uşurat aflând cum stau lucrurile. În plus, regele văzdit că nu era conştient de proporţiile vinei sale şi Rodrigue se gândea la cuvântul profund şi teribil al lui Abaelard: *Non est peccatum nisi contra conscientiam*. Păcătuieşte numai cel ce e conştient de păcatul său. Din nou şi împotriva voinţei lui, se transpunea în situaţia regelui şi îl înţelegea.

Dar dacă spusele lui Alfonso atenuaseră îngrijorarea canonicului cu privire la necazurile de la Galiana, îl înfuria cu atât mai mult uşurinţa cu care vorbea Alfonso despre apropiatul război. Acest rege, căruia Dumnezeu îi hărăzise o minte luminoasă, se prefăcea orb, proceda de parcă ar fi fost sigur de o izbândă rapidă şi nu voia să-şi dea seama de uriaşa primejdie ce o abătea asupra ţării. Neobişnuit de dur şi de aspru, canonicul îl bruscă:

— Te înşeli singur, rege Alfonso. Războiul acesta nu te absolvă de niciun păcat. Nu e un Război Sfânt. L-ai murdărit din capul locului prin arţag şi trufie păcătoasă.

Alfonso se uita la trupul firav al preotului, îi vedea mâinile albe, delicate care nicicând nu mânuiseră o spadă, nu încordaseră un arc. Ferecat în dominatoarea sa încredere în sine, era însă mai degrabă mirat decât mânios pe agitatul Rodrigue.

— Problemele de război şi de cavalerism nu sunt de resortul tău, părinte, răspunse el prietenos şi, cu bunăvoinţă, îl lămuri: Vezi tu, nu-mi era permis să-l las pe circumcis să meargă până acolo încât să mă ţină de barbă în propriul meu castel. Era vocea mea lăuntrică, aceea ce m-a îndemnat să-l pun la locul lui.

— Vocea lăuntrică! replică în surdină dar violent canonicul; siguranţa insolentă a regelui îi trezise în sfârşit acea indignare pentru absenţa căreia îl dojenise atât de des Don Martin. Vocea lăuntrică! De câte ori dai frâu liber nelegiuitului tău orgoliu, te aperi cu vocea ta lăuntrică! Deschide-ţi ochii şi vezi ce ispravă ai făcut. Califul ţi-a dat a înţelege că vrea să rămână în afara războiului. Ţi-a întins mâna şi tu ai scuipat în ea. Ai chemat în ţară oştile Africii, care-s numeroase ca nisipul mării, şi ai făcut-o numai din vanitate şi aroganţă. Pe cei patru cavaleri ai Apocalipsului i-ai chemat tu în ţară. Ai procedat de parcă toată cruciada n-ar fi altceva decât un joc şi un turnir între cavaleri. Ai rupt tratatul cu Aragonul, abia încheiat. Ai dus întreaga Hispanie la marginea prăpastiei.

Firavul bărbat se ridicase în picioare, drept, ameninţător, ochii săi muţi se uitau sălbatic şi acuzator la Alfonso.

Sfânta mânie a preotului îl lăsă perplex pe rege. Totuşi, după o clipă, îşi regăsi siguranţa de mai înainte. Privirea lui limpede nu evita pe cea furioasă a canonicului. Zâmbi şi apoi izbucni într-un râs sonor, urâcios.

— Unde e încrederea ta în Dumnezeu, preotule? îl ironiză el. De sute de ani au necredincioşii supremaţia şi totuşi Dumnezeu ne-a restituit mereu din ce în ce mai mult din ţara noastră. Vorbeşti de parcă am fi o turmă de oi. Am puternicele mele fortăreţe în sud, îmi am cavalerii Calatravei. Am ca la vreo patruzeci de mii de cavaleri, fără Aragon. Nu cumva vrei să-mi interzici să dovedesc acelaşi curaj ca al strămoşilor mei? Să mă

ascund după minciuni şi vicleşuguri, în loc să mă bizui pe spada mea?

Stătea acolo cutezător, sălbatic, cavalereşte şi, în spatele lui, canonicul îl zărea parcă pe Bertran, cel ce-şi cânta pustiitoarele sale arii.

— Nu huli! îl apostrofă Rodrigue. Doar nu eşti un cavaler pornit pe aventuri, eşti regele Castiliei. Fortăreţele tale! Eşti oare sigur că pot ţine piept maşinilor de război ale califului? Cei patruzeci de mii de cavaleri ai tăi! Superioritatea lor numerică, eu îţi spun, va fi zdrobită de hoardele musulmanilor. Pustiire, foc şi măcel se vor abate asupra întregii tale ţări. Prăbuşire va fi. Şi vinovatul vei fi tu. Să mulţumeşti Domnului dacă îţi lasă măcar Toledo al tău.

Brutalitatea profetică a preotului îl înfioră pe Alfonso. Tăcea. Dar Rodrigue urmă:

— Buna ta spadă! Nu uita că Dumnezeu e cel ce conferă regilor spada. Te porţi ca şi cum tu ai fi stăpân peste război şi peste pace. Nu uita că acest război a fost proclamat şi îngăduit numai ca un război al Domnului. În acest război tu nu eşti cu nimic mai bun decât ultimul tău soldat de povară: un rob al lui Dumnezeu.

Alfonso se dezbărase de sentimentul penibil ce-l copleşise. Cu vechea, recea, uşuratica lui îngâmfare, răspunse:

— Şi nu uita nici tu, preotule, că Dumnezeu m-a învestit rege al ţărilor Castiliei şi Toledoului. Dumnezeu e suzeranul meu. Nu-i sunt deci rob, sunt vasalul său.

Nimic nu-l mai reţinea pe rege la Toledo, feţele îngrijorate ale domnilor săi şi vorbăria cucernic mânioasă a lui Don Rodrigue îi stricau plăcerea atitudinii lui cavalereşti faţă de calif. Se hotărî deci să pornească încă în ziua următoare spre miazăzi. Cavalerii ordinului său din fortăreţele Calatravei şi Alarcosului vor avea mai multă înţelegere pentru el.

Ultima noapte dinaintea plecării o petrecu la Galiana. Era în bună dispoziţie, foarte îngăduitor, nu-i purta pică Raquelei. Se plimba ţanţoş în faţa ei şi se făIea cu răspunsul dat califului. Se tot întindea şi ridica braţele.

— Am trândăvit destul, zise el, dar nu m-am zaharisit. Acum, în sfârşit, vei vedea şi tu cine e Alfonso al tău. Va fi o campanie scurtă, glorioasă, asta o simt de pe acum. Nu te duce încă la

Toledo, Raquel a mea. Rămâi aici, la Galiana, făgăduieşte-mi-o. Nu mă ve-i aştepta multă vreme.

Raquel şedea pe jumătate întinsă pe pernele ei, cu capul sprijinit în mână şi îl privea şi îl asculta cum, tot plimbându-se în sus şi-n jos, îi înşira faptele ce intenţiona să le îndeplinească.

— De altfel, urmă el, poate că te voi ruga, înainte încă de a mă reîntoarce, să vii la mine, la Sevilla. Va trebui atunci să-mi arăţi oraşul tău natal. Şi îţi vei putea alege din prăzile mele ce-ţi va plăcea mai mult.

Raquel îşi coborî braţele ce-i susţineau capul, se ridică în capul oaselor, înfiorată de spusele lui. Îi evoca aşadar nechibzuit imaginea oraşului ei natal, pe care voia să-l ia cu asalt şi să-l calce în picioare ca ea să-l plimbe apoi printre ruine.

— Izbânda mea, continua el cu voioşie, te va şi convinge care Dumnezeu e mai drept. Te rog, nu-mi răspunde, astăzi să nu discutăm. E o zi sărbătorească, în ziua aceasta ne aparţinem unul altuia, trebuie să împărtăşeşti bucuria mea.

Întoarse acum ochii ei mari, de un albastru cenuşiu, cu totul spre el; chipul ei vioi şi toată înfăţişarea ei exprimau uimire, opunere, stupoare.

Alfonso se opri, simţea zidul despărţitor ce se ridicase între ei. Din muţenia Raquelei îi suna ca de departe învinuirea lui Rodrigue. Năprasnicul conducător de oşti deveni deodată grandios de iertător.

— Dar nu cumva să crezi, reluă el cu veselie, că Alfonso al tău va fi dur cu învinşii. Noii mei supuşi vor avea un stăpân blând. Nu le voi interzice să se roage la Allah al lor şi la Mahomed al lor.

O nouă idee generoasă i se năzări:

— Şi din cavalerii musulmani ce-i voi lua prizonieri, voi elibera o mie fără preţ de răscumpărare – Alazar să mi-i aleagă, asta o să-i facă plăcere. Şi îi voi lăsa să lupte cu onoare în marele turnir ce-l voi organiza pentru a-mi sărbători victoria.

Raquel nu se putut sustrage impetuozităţii şi fascinaţiei ce iradiau din el. Aşa era el, absurd de viteaz, gândindu-se numai la izbândă şi nu şi la primejdii, foarte tânăr, cavaler pe de-a întregul, războinic, rege. Îl iubea. Îi era recunoscătoare că ultima noapte dinaintea campaniei o împărţea cu dânsa.

Totul era ca şi până atunci. Cinară cu mare voioşie. El, de obicei moderat, bău de astă dată mai mult decât se cădea.

Cânta, ceea ce nu făcea decât când era singur. Intona cântece războinice. Fredonă acel cântec al lui Bertran: „Îmi e o desfătare, când iau cu-asalt cetăţi.”

— Păcat că n-ai vrut să vezi pe prietenul meu Bertran, zise el. E un excelent cavaler, cel mai bun din câţi cunosc.

După cină, Raquel se retrase, aşa cum obişnuia dintotdeauna. Nu voia nici acum să se dezbrace în faţa lui. Apoi veni Alfonso la dânsa şi simţiră, ca în primele timpuri, împlinire, beatitudine.

Mai târziu, istoviţi, fericiţi, încă mai sporovăiau. Nu imperios, ci mai degrabă rugător, Alfonso mai spuse o dată:

— Rămâi aici la Galiana în timpul lipsei mele. Du-te la tatăl tău ori de câte ori vrei, dar nu te muta la el în Castillo. Să locuieşti aici. Asta-i casa ta, casa noastră. *Hodie et cras et in saecula saeculorum*, adăugă el pângăritor.

Ea, surâzând, pe jumătate adormită, repetă după el:

— Aici e casa mea, casa noastră, *in saecula saeculorum*.

Şi continuă în gând: „Dacă adorm, el pleacă. Păcat că aşa am vrut-o. Dar mâine dimineaţă voi dejuna cu el. Şi apoi el se va duce călare la războiul lui. Şi, de pe cal, se va mai apleca o dată spre mine şi, la cotitura drumului, va mai întoarce o dată capul să mă vadă.”

Culcată cu ochii închişi, nu se mai gândea la nimic, adormi.

După ce Raquel adormise, Alfonso mai rămase câteva clipe culcat. Apoi se ridică, se întinse, căscă. Îmbrăcă un halat. Se uită la femeia care stătea culcată acolo cu ochii închişi, cu un zâmbet mic în jurul gurii. O contempla ca pe ceva străin, un copac sau un animal. Îşi clătină mirat capul. Nu fusese oare abia cu câteva minute înainte cuprins de fericirea ce iradia din această femeie, aşa cum nici o alta nu-i dăruise vreodată? Şi acum simţea un fel de jenă, ceva penibil, că se afla în aceeaşi încăpere cu ea şi contempla femeia goală, adormită. Cu sufletul se şi afla la Calatrava, la cavalerii săi.

Înainte de a se fi culcat cu ea intenţionase să plece în zori la Toledo, să-şi pună armura, cea adevărată, pe care o purta în campanie, să se reîntoarcă la Galiana şi să-şi ia rămas-bun de la Raquel, îmbrăcat în armura lui şi încins cu buna sa spadă Fulmen Dei. Renunţă.

În dimineaţa următoare, Raquel aşteptă ca el să-şi ia rămas-bun.

Se afla într-o minunată dispoziţie, era şi ea încrezătoare că totul va merge bine.

Îşi închipuia cum va decurge dimineaţa. Va dejuna cu ea în halatul lui. Apoi îşi va pune armura. Pe urmă va încăleca şi ea va avea parte de acea clipă mare, unică, sfâşietoare de care se vorbeşte în cântece: iubitul gata de plecare, se aplecă de pe cal, o sărută, îi făcu apoi semn cu mâna.

Aşteptă, la început fericită, pe urmă cuprinsă de o uşoară teamă, de o aprehensiune ce creştea mereu.

În cele din urmă se hotărî să întrebe de Alfonso.

— Regele Stăpânul Nostru a plecat călare acum câteva ceasuri, îi răspunse grădinarul Belardo.

Capitolul al patrulea

Califul Iakúb Almansúr nu mai era tânăr, bolea, ar fi vrut să-şi petreacă ultimii ani în pace şi se crezuse dator să-i reamintească regelui Castiliei pactul dintre ei. Totuşi, bine informat cu privire la caracterul lui Alfonso, nu-şi făcuse mari speranţe că mesajul lui va da roade. Dar la un răspuns atât de grosolan nu se aşteptase. Obrăznicia necircumcisului părea preaevlaviosului bărbat un semn al lui Allah, un îndemn să mai tragă o dată sabia înainte de a-şi da sfârşitul, să-l pedepsească pe necredincios şi să propage mai departe Islamul.

Mai întâi porunci să se copieze scrisoarea lui Alfonso în zece mii de exemplare, ca să fie cunoscută în întregul, vastul său imperiu. Mohazii, arabii, cabilii, toate neamurile ce îi erau supuse, să afle cât de trivial îl insultase regele creştin pe stăpânitorul credincioşilor. În pieţele publice, scrisoarea fu citită de crainici, cu glas tare, şi în încheiere, se aminteau cuvintele Coranului: „Aşa grăieşte Allah, Atotputernicul: Mă voi întoarce împotriva lor şi îi voi preface în praf şi pulbere, cu oştiri cum n-au mai văzut ei. Îi voi arunca în cea mai adâncă prăpastie şi îi voi nimici.”

Aprinse tot fanatismul religios din întregul Islam apusean. Până şi cele mai recalcitrante triburi din ţinuturile tripolitane renunţară la vrajba lor cu califul, ca să-l sprijine în acest Război Sfânt.

Un entuziasm de nedescris se stârnise în Andaluzia musulmană, acum, când era sigur că se putea conta pe ajutorul califului. Pe lângă toate, califul trecuse comanda supremă a întregii oştiri unui andaluzian, încercatul general Abdullah Ben Senanid.

În săptămâna a nouăsprezecea a anului 591 de la fuga Profetului, Iakúb Almansúr porni la reşedinţa Curţii lui la Fez, de unde să se îndrepte spre tabăra armatei pe care o strânsese pe coasta de sud a strâmtorii. Îl însoţeau prinţul moştenitor Cid Mohammed şi alţi doi fii ai săi, apoi marele vizir şi patru dintre consilierii săi intimi, cei doi medici curanţi ai lui, precum şi cronicarul Ibn Iahia.

În a douăzecea zi a lunii reged califul dădu ordinul de traversare. Primii care trecură strâmtoarea erau arabii, urmaţi de sebeţi, masamuzi, gomari, cabili, după care arcaşii, mohazii;

coloana o încheiau unităţile de gardă ale califului. Cu îndurarea lui Allah, traversarea ţinu trei zile şi uriaşa oştire poposi cât vedeai cu ochii în împrejurimile Alhadrei, de la Cádiz până la Tarifa.

Apoi califul, aflat pe teritoriul Andaluziei, organiză un mare spectacol. Din timpuri imemoriale, la apus de strâmtoare, se înălţau în faţa Cádizului, din apă, nişte colonade gigantice. Erau încununate de o uriaşă statuie de aur care strălucea la multe mile depărtare deasupra mării; înfăţişa un bărbat cu braţul drept întins spre strâmtoare, cu o cheie în mână. Romanii şi goţii botezaseră construcţia „Coloanele lui Hercule”, iar musulmanii îi ziceau statuii „Idolul de la Cádiz”; milenii de-a rândul se temuseră şi se feriseră toţi de plăsmuirea ameninţătoare, sclipitoare. Acum califul dădu poruncă să fie dărâmată. Temători, cu răsuflarea reţinută, se uitau zecile de mii într-acolo când primele lovituri căzuseră. Ameninţătorul idol de aur nu se apără, ci se prăbuşi, în timp ce mulţimea, cuprinsă de bucuria triumfului, striga: Allah e mare şi Mahomed e profetului lui!

Califul se duse la Sevilla. Ca să onoreze acest oraş, atât de mârşav ameninţat de regele necredincios în pofida armistiţiului, Iakúb Almansúr dăruise un minaret pentru moscheea principală a Sevillei. Celebrul arhitect Giabir proiectase planurile. Turnul urma să reprezinte simbolic victoria Islamului asupra necredinţei. Califul desigur că va monta în interiorul minaretului tot ce se mai găsea pe acolo ca statui şi reliefuri din vremile romane şi gotice ale ţării. Urma să se mai folosească, în afară de acoperământul de aur al acelui idol din Cádiz, tot aurul şi argintul obiectelor de cult pe care califul le va captura în acest război.

El însuşi, Iakúb Almansúr, pusese piatra fundamentală a minaretului. Şi tot aşa cum nenumărate mii de oameni jubilaseră la prăbuşirea omului de aur, jubilară acum alte nenumărate mii de oameni la zidirea postamentului pentru turnul care se va ridica spre cer într-o nemaivăzută înălţime şi frumuseţe, spre gloria lui Allah.

La Calatrava, Don Alfonso era fericit. Aici fu întâmpinat cu un entuziasm delirant pentru că îi spusese neruşinatului calif adevărul în faţă; domnea o euforie neînfrânată în vederea războiului. Spiritul religios al ordinului cavalerilor dispărea sub cel războinic. Cavalerii îl sărbătoriră pe Bertran de Born ca pe

fratele şi cavalerul lor mai mare: „A lor, a lor, loveşte şi dărâmă”, răsuna prin visurile lor.

Între Alfonso şi arhiepiscop se statornicise din nou vechea, vesela lor camaraderie. Îl supărase greu pe viteazul prelat faptul că nu-i fusese permis să-i spună lui Alfonso părerea lui sinceră, creştinească, de bun cavaler, cu privire la intriga lui amoroasă cu evreica. Acum, cu vechea lui francheţe, îşi deschise sufletul faţă de Alfonso:

— Socrul din Englitera a murit cum nu se poate mai la vreme. Căci, ca să-ţi spun tot adevărul, dragul meu fiu şi prieten: mult timp n-aş fi putut răbda dezmăţul de la Galiana. Ar fi trebuit, chiar dacă muream de mâhnire, să cer Sfântului Părinte să te excomunice. Începusem chiar să compun scrisoarea. Acum toate astea aparţin trecutului, ca şi existenţa păgână a strămoşilor noştri. Sare în ochi cum războiul alungă din inima ta ultimii *vapores*.

Izbucni într-un râs zgomotos; Alfonso râse şi el cu glas tare, tineresc, blajin.

Iscoade relatau despre mărimea oastei musulmane. Să tot numere de cinci ori câte o sută de mii de oameni. Circulau şi multe zvonuri despre nişte îngrozitoare arme noi pe care califul le adusese cu el, despre nişte uriaşe tunuri de atac, tunuri care puteau proiecta până la mari depărtări stânci masive, despre un foc grecesc pustiitor. Cavalerii rămâneau încrezători. Credeau în fortăreţele lor inexpugnabile, în Santiago al lor, în regele lor.

Alfonso avu o inspiraţie îndrăzneaţă. Cei din anturajul lui considerau de la sine înţeles că, dată fiind superioritatea numerică a musulmanilor, era necesar să se mărginească la apărare. Aşa să fie oare? De ce să nu-i impui duşmanului o bătălie la câmp deschis? Să cutezi aşa ceva părea nesăbuit, dar tocmai de aceea se putea să reuşească. Şi nu se găsea oare la sud de Alarcos acel teren ale cărui avantaje şi capcane el le cunoştea mai bine decât oricare altul, „ogorul lui Arroyos”? De ce adică să nu câştige o a doua bătălie de la Alarcos?

Vorbi cu Bertran şi cu arhiepiscopul despre planul lui. Don Martin, căruia altminteri nu-i lipseau răspunsurile prompte, îl privi ţintă, cu gura căscată. Apoi se entuziasmă.

— Vechiul neam al lui Israel, rosti dânsul, era o mică mână de oameni faţă de numeroasa adunătură a cananiţilor, midianiţilor, filistenilor, şi totuşi i-a bătut şi lichidat. Desigur că Domnul i-a

indicat câmpuri de bătaie la fel de avantajoase ca „ogorul lui Arroyos” al tău.

La rândul lui, Bertran vorbi bucuros şi competent:

— Bătălia aceasta, mărite rege, te va costa mulţi morţi – dar pe necredincioşi şi mai mulţi.

Domnii mai tineri, când Alfonso le expuse planul lui, fură la început surprinşi, ba chiar uluiţi, apoi încântaţi. Dar regele se abţinu să vorbească şi comandanţilor mai vârstnici despre intenţia lui.

Doña Leonor rămăsese la Burgos mai multă vreme decât avusese de gând. De acolo era mai uşor să-i silească pe granzii Castiliei nordice şi pe sfetnicii de la Aragon să-i dea lui Alfonso ajutorul militar necesar. Regina ardea de nerăbdare să-l vadă începându-şi campania. De când îşi dăduse seama cât de adânc pătrunsese în el acea lascivă febră pentru evreică, bănuiala ei nu se mai stinsese niciodată pe deplin. Alfonso nu se va tămădui cu totul de infernala sa boală decât după război.

Primise apoi vestea – i-o comunicase chiar el cu voioşie – cât de cutezător şi de drastic îl trimisese el pe obraznicul prinţ musulman acasă, la califul lui. Primul lucru ce-l simţise ea fusese o bucurie sălbatică: în sfârşit, sosise războiul. Dar îşi dădu imediat seama de întreaga primejdie ce rezulta neapărat din insolenţa lui Alfonso. „Înfrângere, gândea ea, acum va urma înfrângerea. Poate nu *acea* înfrângere, dar înfrângere.” Aceasta îi dădea, pe lângă supărare şi grijă, o sumbră satisfacţie. Îi intrase în cap ceea ce îi spusese mama ei despre binefăcătoarele urmări ale unei înfrângeri. Înfrângerea făcea să crească puterea, stimula energia, înfrângerea deschidea zece noi posibilităţi; îi făcea o plăcere ciudată să se gândească la înfrângere.

Pornise fără zăbavă la Toledo. „Du-te la Toledo”, îi poruncise mama ei. Nesocotinţa criminală cu care Alfonso îl sfidase pe trimisul musulman îi sporise dragostea pentru el. Şi mereu, în dorul ei fierbinte de Alfonso, se amesteca acea uşoară, sadică satisfacţie; acum vine înfrângerea. Acum s-a terminat cu cealaltă. *Actum est de ea*, s-a zis cu ea.

Deoarece nu-l mai găsise pe rege la Toledo, născocise un pretext să plece în sud după el. Don Pedro care, conform planului, năvălise în teritoriul Valenciei şi, nevrând să renunţe la

ideea de a înainta spre capitala ţării, şovăise să-i trimită lui Alfonso trupele auxiliare înaintea termenului fixat prin acordul dintre ei. Dar ea îi smulsese o făgăduială fermă: până în cel mult şase săptămâni va trimite zece mii de oameni, din care opt sute chiar acum, ca să-şi dovedească bunele sale intenţii. Ca să-i aducă lui Alfonso această îmbucurătoare ştire, plecase ea însăşi la Calatrava.

Alfonso îi ieşise în cale s-o salute. Regina nu-şi ascunse bucuria la vederea lui. Aici, între cavalerii săi, în atmosfera aspră a fortăreţei Calatrava, era pe de-a întregul acel Alfonso pe care ea şi-l dorea.

Relată radioasă cum izbutise să-l convingă pe îndărătnicul Don Pedro să trimită întăriri chiar în următoarele săptămâni. Alfonso îi mulţumi din toată inima. Trecu sub tăcere faptul că intervenţia ei nu-i era deloc binevenită. Planul său de a-l provoca pe calif la luptă în câmp deschis se consolidase. Dacă s-ar şti acum că în viitorul apropiat sunt de aşteptat întăriri aragoneze, consilierii şi ofiţerii lui se vor împotrivi şi mai dârz planului său.

Vârstnicul maestru al ordinului, Nuño Perez şi Don Manrique de Lara o vizitaseră pe Doña Leonor. Planul regelui, în ciuda discreţiei de care era înconjurat, transpirase şi provocase o profundă îngrijorare celor prudenţi dintre prietenii săi. Cei doi bătrâni înfăţişară Doñei Leonor primejdia cutezătorului plan şi îi arătară cât era de important să aştepte sosirea trupelor aragoneze. O rugară deci pe regină să-l convingă pe Don Alfonso să se abţină de la proiectul său.

Doña Leonor se sperie. Nu pricepea nimic din strategie, nu voia să ştie nimic despre arta războiului, ea şi cu Alfonso conveniseră tacit ca dânsa să ia parte la treburile statului, dar nu şi la conducerea războiului. De astă dată însă, pricepu că însăşi existenţa regatului era în joc. Îşi amintea cum Alfonso, împotriva avertismentului sfătuitorilor săi, atacase atunci Sevilla, presimţea, ştia chiar că nu era de glumit cu temerarul său proiect. Raţiunea îi spunea că ar trebui să se explice cu Alfonso. Dar nu voia ca tocmai acum să-i devină dezagreabilă, nu voia să vină cu sfaturi odioase; şi-apoi, simţea lăuntric zgândărind-o speranţa ei nesăbuită: înfrângerea.

Amabilă şi totuşi regină din cap şi până-n picioare, răspunse îngrijoraţilor domni: ea nu pricepe nimic din problemele de

strategie, în toţi aceşti ani nu discutase cu Alfonso asemenea lucruri, ea îi admiră geniul militar şi nu i-ar sta bine reginei Castiliei să reteze curajul princiar şi încrederea cucernică a soţului ei prin aprehensiuni deprimante.

Rămase două zile şi două nopţi în fortăreaţă. I se pregătise în mare grabă o găzduire splendidă; căci nu se cuvenea să doarmă în aceeaşi casă cu Alfonso. Cruciaţii, aşa cerea uzanţa, se ţineau departe de femei. Totuşi mulţi dintre cavaleri nu luau în serios această datină şi Leonor, după ce Alfonso cinase la ea, aştepta ca el să rămână. Numai că el îi ură din inimă noapte bună, o sărută pe frunte şi plecă. Şi la fel se purtă şi în cea de a doua seară.

Când porni călare înapoi, Alfonso o conduse o bună bucată de drum. După ce el îşi luă rămas-bun, Leonor răspundea doar monosilabic însoţitorilor ei. Pe urmă chiar, cu toate că era o călăreaţă încercată, ceru să i se aducă lectica.

Cu ochii închişi zăcea ea pe pernele lecticii. Alfonso era preocupat de războiul lui, şi nici nu era el bărbatul dragostei făcute în pripă. Nu avea de ce să se simtă desconsiderată. Şi cu siguranţă că nu amintirea evreicii îl reţinuse.

La Toledo ea se interesase mult de cealaltă, de evreică. Era foarte aproape acolo, trebuia să te gândeşti la ea. Stătea acolo în valea cealaltă, insolentă şi proastă, era în mâinile Leonorei, ca şi oraşul şi tot ce se afla în jur, Leonor nu avea decât să întindă mâna. La asta tocmai nu se gândise, doar simţise, însă acum, în lectică, în drum spre Toledo, se gândea. Şi acum, în lectică, fără voia ei încercă să şi-o reamintească exact pe cealaltă, faţa, statura, mişcările.

Îşi închipuia cum trebuie să arate cealaltă goală. Se măsura cu ea.

Dânsa, Leonor, se conservase bine; asta recunoscuse până şi doamna Ellinor, de obicei severă şi răutăcioasă în părere. Că femeia cealaltă se strecurase din pântecele mamei ei cu zece sau doisprezece ani după dânsa, de bună seamă că nu asta îl smulsese pe Alfonso de la Leonor spre cealaltă. A fost vrăjitorie, o aiureală, o boală urâtă. Şi aşa cum Alfonso este iarăşi el însuşi pe de-a întregul, după marea lui bătălie, de va fi izbândă sau înfrângere, o va uita pe cealaltă. Ar fi fost o proastă dacă, lăsându-se convinsă de bătrânii aceia, l-ar fi sfătuit pe Alfonso să nu se avânte în bătălia plănuită de dânsul.

Dar ea nu era proastă. Era deşteaptă, era tânără, era frumoasă, era sigură de ea.

Veni ştirea că oastea musulmană se îndreaptă în trei coloane spre nord-est. Alfonso nu mai putea aştepta multă vreme, trebuia să dezvăluie consilierilor şi comandanţilor săi planul conceput de el.

Convocă deci consiliul de război. Expuse entuziast planul. Vrea să-i întâmpine pe musulmani în „Ogorul lui Arroyos”. Acolo, printre golurile adânci ale pâraielor de munte secate, dăduse el acea bătălie care-i adusese prima lui mare izbândă şi fortăreaţa Alarcos. Niciun om din întreaga Hispanie nu cunoştea acest teren mai bine ca el. În cuvinte îndrăzneţe, convingătoare, arătă cum îl va sili pe calif să ocupe partea mai adâncă a şesului uşor înclinat, cum va forţa mari unităţi ale armatei duşmane, tocmai fiindcă e atât de numeroasă, să intre în desiş şi în pădure. Nu se îndoieşte de izbândă. Şi apoi întreaga Andaluzie sudică li se va deschide în faţă, Córdoba, Sevilla, Granada, şi războiul se va fi terminat încă de la începutul lui.

Domnii mai tineri aprobară zgomotos.

Bătrânul domn Manrique însă îl preveni respectuos dar stăruitor. Era mai mult decât riscant să oferi unei armate de o astfel de uriaşă superioritate numerică o bătălie în câmp deschis. Dacă nu se obţine o victorie hotărâtoare, Toledoul e pierdut. Expertul militar, baronul Vivar, îl aprobă pe Manrique în totul.

— Maiestatea-ta, expuse el, a făcut cu trudă şi artă din fortăreţele Calatrava şi Alarcos cele mai puternice bastioane din toată peninsula. La adăpostul zidurilor lor putem aştepta liniştiţi sosirea aliaţilor noştri. Armata musulmană, tocmai din pricina numărului ei uriaş, este dificil de aprovizionat; asediul o va reduce mult. Dacă sosesc apoi aragonezii, armata noastră nu va mai fi atât de disperat inferioară ca putere celei a califului. Atunci, rege şi stăpân al meu, dacă Dumnezeu te îndeamnă, porunceşte bătălia ta în câmp deschis.

Fruntea brăzdată a lui Don Alfonso se brăzdă şi mai adânc. Raţiunea lui o admitea: argumentele lui Manrique şi ale lui Vivar aveau cap şi picioare. Dar era insuportabil să te ghemuieşti înlăuntrul fortăreţei şi să aştepţi ca tinerelul de Pedro să-ţi

aducă ajutor. Nu îngăduia să i se răpească nicio părticică din victoria lui.

— Nu e ceva nou pentru mine, răspunse el, că un comandant de oşti isteţ preferă să evite o ciocnire cu o forţă de trei sau de cinci ori mai mare ca a sa. Dar nu pot sta cu braţele încrucişate privind cum inamicul se întinde în ţara mea. Îmi fierbe sângele în vine. Un război adevărat nu e un joc de şah, este un turnir, şi nu despicarea firului de păr în patru este hotărâtoare, ci inima cucernică, tare. Un adevărat conducător de oşti îşi simte câmpul de bătaie. Al meu e „ogorul lui Arroyos”.

Cavalerii aprobară furtunos.

Dar aici interveni chiar şi bătrânul Maëstre Nuño Perez:

— Dacă oastea necredincioşilor e atât de uriaşă, cum susţin iscoadele cu atâta fermitate, armata castiliană nu-i poate ţine piept fără trupe ajutătoare. Aşteaptă Aragonul, rege şi stăpân al meu!

Alfonso se săturase să se tot lase dăscălit de bătrânii săi militari; erau doar mai slabi de înger decât chiar Rodrigue al lui.

— Nu aştept, Don Nuño, hotărî el. Ci înţelege-mă odată! Nu las ca Alarcos al meu, acest Alarcos pe care l-am adăugat ţării, să fie împresurat de circumcişi. Termin eu repede cu ei şi fără aragonezi.

Numai că Don Manrique nu cedă.

— Trimite măcar un curier la Don Pedro! stărui el. Dacă interpretăm meschin acordul tău cu Aragonul, dânsul îţi va impune să aştepţi.

— Dar eu nu sunt meschin, răspunse violent Alfonso, şi nici regele Aragonului nu este. E un cavaler creştin. Nu am nevoie să-i cer multă vreme permisiunea de a acţiona.

Şi, ceva mai liniştit, urmă:

— Apreciez cumpănirile voastre, dar nu-mi este îngăduit să ţin seama de ele. Chiar de-ar avea califul de trei ori sau de cinci ori mai mulţi oameni, noi avem de partea noastră dreptatea şi pe atotputernicul Dumnezeu. Ne batem pe „ogorul lui Arroyos”.

Acum, că regele se hotărâse, începură şi scepticii să susţină cu fidelitate şi zel îndrăzneaţa acţiune. Tabăra fu aşezată pe terenul ales de Alfonso. Corturile se întindeau pe povârnişul lin al unui munte, ocrotite în spate de o înălţime tot mai abruptă, flancurile acoperite de acele *arroyos* care dăduseră numele

ţinutului, de adâncile crăpături de pământ, de albiile pâraielor repezi, acum secate şi năpădite de oleandri albi şi roşii.

Între timp, oastea musulmană se apropia în ordine, în zile de marş, scurte, regulate. Când se mai afla la două zile de marş depărtare, oricine putea calcula că bătălia decisivă va avea loc la 19 iulie, la 9 şavan după calendarul musulman.

Dar acest 9 şavan cădea într-o sâmbătă.

Ceea ce punea pe soldaţii evrei ai lui Don Alfonso în mare încurcătură. Erau în număr de trei mii şi nu fără mustrări de conştiinţă se puseseră la dispoziţia regelui. Ştiau că serviciul militar din timp de război îi va sili să consume mâncăruri interzise şi, de sabat, să îndeplinească munci interzise; în trecutul depărtat, soldaţii evrei preferau să se lase ucişi de greci şi de romani decât să lupte în ziua de sabat. E drept că acum, potrivit unei decizii vechi de sute de ani a Sanhedrinului, înţelepţii Aljamei, prin actul „Mutar Lah", „să fii scutit", voluntarii evrei erau dispensaţi de datoria de a respecta legile sabatului şi ale hranei; dar această dispensă era valabilă numai pentru cazul de extremă nevoie, şi era oare acesta cazul acum? Trebuie neapărat ca regele să se bată de sabat?

Trimiseră deci o delegaţie la Don Alfonso, condusă de Don Simeon Bar Abba, rudă cu Ephraim. Dacă soldaţii evrei, îi explică el regelui, calcă sfintele porunci fără o necesitate extremă, stârnesc mânia Domnului şi atrag asupra lor şi a camarazilor creştini primejdie şi înfrângere. O întrebară aşadar cu respectul cuvenit pe maiestatea-sa dacă nu s-ar putea alege o altă zi pentru începerea bătăliei.

Alfonso îl bătu pe Don Simeon pe umăr şi răspunse jovial:

— Vă ştiu drept soldaţi viteji şi v-aş face cu dragă inimă pe plac. Dar vedeţi, mai mult decât cu o zi n-aş putea amâna bătălia. Prin urmare, ar fi să lupt duminica. Asta iarăşi ar fi pentru camarazii voştri creştini foarte neprielnic, iar ei sunt mult mai numeroşi. S-o lăsăm deci pe sabat şi ne vom ruga cu toţii ca Domnul vostru să vă ierte păcatul.

Căzut pe gânduri din pricina pietăţii evreilor, regele se sfătui cu Don Martin cam ce ar putea face ca să-şi asigure lui şi oştirii sale îndurarea Atotputernicului. Dar şi arhiepiscopul citise acel „Arbore al bătăliilor" al priorului Bonet. Acolo se recomanda să se ţină post în ziua bătăliei, amintind că marele cavaler şi rege Saul, înainte de a începe lupta împotriva inamicului, ameninţa

cu moartea pe cel ce, după căderea nopţii, ar bea sau ar mânca. Aşa că arhiepiscopul propuse ca soldaţii creştini să postească în ziua bătăliei; regele, Stăpânul Nostru, ar putea, ca să nu-i extenueze, să le servească în ajun, seara, o cină copioasă. Şi aşa chiar dădu ordin Don Alfonso.

Din partea lui, Don Martin trimise curieri prin toată ţara, până la Toledo, cu instrucţiunea ca, în dimineaţa bătăliei, la Toledo şi în toate localităţile dintre Alarcos şi Toledo să fie trase clopotele.

În seara zilei de 18 iulie, regele, de pe înălţimea de unde voia să conducă în ziua următoare bătălia, cuprinse cu privirea propriul său lagăr şi pe cel al inamicului. Acolo, în partea povârnită a şesului, cantona armata califului. Cort lângă cort se înşirau fără sfârşit, iar Alfonso şi ai săi ştiau: în locul unde pădurea acoperea perspectiva, tabăra duşmană cotea spre apus, până departe în vest. Îndelung scruta regele locul, umbrindu-şi ochii cu mâna, tăcând, în amurg, şi cercetând aşezarea inamică.

Domnii străbăteau călare tabăra, pretutindeni salutaţi de soldaţi cu urale voioase, pline de supunere. Se bucurau de cina bogată.

Apoi căpeteniile se aşezară şi ele la masă în cortul de război al regelui. Strălucea splendid în roşu şi auriu, împodobit cu flamuri şi stindarde; şi interiorul era bogat împodobit cu covoare şi draperii în cinstea războiului, a celei mai nobile sarcini ale cavalerului şi regelui. Domnea o atmosferă solemnă, se mânca şi se bea cu poftă, Bertran intona feroce cântece de ale lui.

Se despărţiră totuşi ca să se fortifice printr-un somn bun pentru ziua de mâine.

Pe rege îl însoţiră în somn imagini şi gânduri plăcute. Raquel era acolo iar el îi expunea amănuntele planului său de bătaie. Îi demonstra că şi o oaste inferioară numeric se poate aşeza astfel încât izbânda să fie sigură. Îi explica în ce fel îşi închipuie el cursul ulterior al campaniei. După ce va fi zdrobit armata califului, va înainta până la mare. Apoi va încheia pacea. Îi va lăsa califului coasta şi Granada; dar Córdoba şi Sevilla circumcisul va trebui să i le restituie. Va face din Sevilla un comitat, cel mai mare al regatului, iar drept conte de Sevilla îl va numi pe dragul lui bastard Sancho.

Auzea înăbuşitele chemări ale străjilor ce păşeau de-a lungul taberei scufundate în noapte. O voce lăuntrică îi spunea: va fi o

zi mare mâine, acest 19 iulie – încerca să-şi amintească anul, dar cronologia hispană şi cea a restului creştinătăţii se învălmăşeau, nu găsea anul şi se necăjea că-i dăduse dreptate lui Rodrigue împotriva iubitului său prieten Don Martin. Dar cu tot necazul lui, răsunau clopotele şi cântecul solemn al triumfului, cântau tedeumul victoriei sale – şi adormi în mijlocul sunetelor izbânzii.

Se trezi în mijlocul dangătelor clopotelor. Căci încă înainte de a se ivi soarele, aşa cum poruncise arhiepiscopul, toate clopotele din ţară, de la Alarcos până la Toledo, începuseră să bată.

Îndată după răsăritul soarelui, li se citi soldaţilor liturghia. Foarte mulţi dintre ei primiră sfânta cuminecătură. Sărbătoreşte fură apoi arătate relicvele care urmau să însoţească unităţile în bătălie. Cea mai preţioasă, mai eficace relicvă, Cruz de los Angeles, înfăţişând darul primit de al Treilea Alfonso în chip misterios de la doi pelerini supranaturali, o aveau cavalerii Calatravei. Fiecare unitate, cavaleri şi mercenari, îngenunche şi sărută relicva ce-i aparţinea.

Din tabăra musulmanilor răsunau de asemenea rugăciuni. Acolo, preoţii şi căpeteniile îndemnau pe războinici cu versete din Coran: „O, voi, credincioşilor, luaţi-vă inima-n dinţi! Fiţi voioşi! Nu vă temeţi de nimeni afară de Allah. El vă ajută. El vă întăreşte piciorul ca să vă puteţi sprijini în el. El vă dă biruinţa.” Şi luptătorii musulmani se aruncau la pământ, sutele de mii, cu faţa spre Mecca şi se rugau strident repetând prima sură din Coran, rugăciunea a şaptea: „În numele lui Allah, Atotmilostivul. Slăvit fie Allah, stăpânul lumilor, / Binefăcătorul, Atotmilostivul, / Judecătorul în ziua Judecăţii de Apoi. / Tu singur eşti Dumnezeul nostru, de la tine singur cerem ajutor. / Arată-ne calea dreaptă, / Calea celor cărora le eşti îndurător, / Şi nu calea acelora pe care tu eşti mânios şi care rătăcesc drumul.”

Bătălia începu.

Cavalerii Calatravei aveau ordin să atace ei întâi şi să spargă centrul poziţiei inamicului. Se ţineau în formaţie bine ordonată, opt mii dintre ai lor, pe caii lor de rasă, strălucind până departe în armurile lor. Cântau răsunător rugăciunea lor de luptă, al şaizecilea psalm al lui David: „Cine mă poartă spre-un oraş

puternic? Cine mă-ndrumă până la Edom? Cu Dumnezeu la fapte mari! El pe duşmani în picioare-i calcă.”

Porniră în galop către centrul inamicului.

„Cu atâta furie – relatează cronicarul Ibn Iahia – năvăliră blestemaţii, încât caii lor intrau de-a dreptul în lăncile musulmane. Azvârliţi înapoi, bătură numai câţiva paşi în retragere, apoi dădură din nou năvală. Şi de astă dată fură aruncaţi îndărăt. Pentru a treia oară porniră groaznicul, nebunescul lor atac. «Rezistaţi, prieteni!» striga Abu Hafas, generalul care comanda centrul. «Sus inimile, voi, credincioşi! Allah vă apără de pe tronul său.» Dar blestemaţii asaltară cu o asemenea turbare, încât sparseră rândurile vitejilor musulmani. Abu Hafas însuşi, generalul, ţinea piept cu un curaj de leu, dar muri luptând şi dobândi cununa de martir. Blestemaţii dezlănţuită un groaznic măcel printre trupele centrului; toţi ostaşii musulmani care luptau acolo fură aleşi de Allah pentru cununa de martir şi, în acest 9 şavan, se duseră printre cele zece mii de bucurii ale paradisului.”

De la înălţimea lui, Alfonso cuprindea cu privirea câmpul de luptă. Vedea cum cavalerii Calatravei atacau, cum erau azvârliţi înapoi, o a doua oară se năpusteau, pentru a doua oară erau daţi îndărăt, apoi cum rupeau rândurile duşmanilor. Şi acum avansau, cavalerii săi din Calatrava, irezistibili, şi peste puţin vor fi ajuns la cortul roşu al califului şi vor trimite solul izbânzii şi apoi, la rândul său, va ataca el însuşi şi-l va stârpi pe duşman.

Priveau aşadar de acolo, regele şi ai săi, aşteptau, se desfătau cu priveliştea. Acolo jos, pe ogorul lui Arroyos, se înfăptuia visul bardului Bertran de Born; erau acolo atacatorii, cei care cădeau şi cei căzuţi, răsuna acel strigăt: A lor, a lor! şi de dincolo: Allah! şi Mahomed! se auzea nechezatul cailor răniţi de moarte, lipsiţi de călăreţi. Inima lui Alazar creştea de plăcere. Absorbea măreaţa învălmăşeală de moarte, glorie, izbândă, martiriu, şi îi părea numai rău că praful şi aburii se stârneau şi îi învăluiau spectacolul luptei. Dar vedea în jurul lui feţele sălbatice, încinse, bucuroase ale regelui şi cavalerilor săi, şi chipul i se însenina ca şi al celorlalţi, şi îşi ştergea ochii înlăcrimaţi, strănuta praful ce-i intrase în nas şi râdea.

Dar iată că se întâmplă ceva neaşteptat. Praful şi aburii erau acum atât de deşi încât abia se putea distinge ce se petrece. Un lucru însă era sigur: lupta se desfăşura de astă dată destul de

aproape de înălţimea lor, aşadar mult în spatele cavalerilor Calatravei. Călăreţi cu turbane în cap se iviră în imediata apropiere a taberei. Atacaseră unităţile evreieşti, orânduite pentru apărarea taberei. Da, evreii se aflau în luptă, se ţineau vitejeşte, se auzea desluşit răsunătorul, străvechiul strigăt ebraic de luptă: „Hedad, hedad!”, nu cedau terenul, rezistau. Dar ei nu erau decât trei mii şi duşmanul era vizibil în superioritate numerică, şi sumbru, preţ de o clipă, îşi aminti Alfonso de prezicerea lui Don Simeon că a lupta de sabat aduce nenoroc.

Dar cum, pentru numele lui Dumnezeu, a fost cu putinţă ca deodată călăreţii musulmani să pătrundă atât de departe? Şi încă într-un asemenea număr? Şi unde au rămas cavalerii Calatravei?

Regele bănuia ce se petrecuse, dar refuza să creadă. De cinci sute de ori câte o mie de oameni, raportaseră iscoadele, la atâta se ridică oastea califului, şi Alfonso râsese. Însă iată că acum ea se rostogoleşte asemenea unui tăvălug, nesfârşită, şi din praf se iveau mereu noi luptători cu turbane în cap, pe jos şi călare. Alfonso nu mai râdea.

Oare ce se întâmplase? Cavalerii Calatravei, beţi de victorie, năvăliseră mai departe în forfota deasă. Nu luau în seamă nici zăpuşeala şi nici praful care le îngreuia respiraţia. Din zarva surdă ce vâjâia de pe câmpul de luptă, auzeau doar propriul lor strigăt şi cel al luptătorilor pe care-i ucideau. Buimăciţi, pe jumătate înnebuniţi de lăcomia luptei, lovind furioşi în jur, pătrundeau tot mai adânc în aburul ce învăluia soarele.

Comandantul suprem al musulmanilor, Abdullăh Ben Senanid, andaluzianul, expertul în probleme de război, strategul, prevăzuse toate acestea. Îi lăsase pe călăreţi să înainteze, da, le opusese chiar o uşoară rezistenţă. De ambele flancuri însă, pusese să avanseze oştile mohade şi să pună în bătaie acele înspăimântătoare catapulte cu tragere lungă. Ostaşii mohazi, vestiţi în mânuirea arbaletelor, se strecuraseră neobservaţi de cavalerii Calatravei în spatele lor şi îi izolară de grosul armatei şi de tabăra lor. Şi acum se repetară în faţa Alarcosului cele petrecute atunci în bătălia de la Al Hattin. Arbaletierii musulmani trăgeau în caii călăreţilor creştini şi, de îndată ce calul cădea, călăreţul devenea neputincios în greaua lui armură. Şi acum, catapultele califului îşi proiectau blocurile masive în

rândurile compacte ale creştinilor. „Începu – relata cronicarul Ibn Iahia – un măcel îngrozitor. Erau toţi îmbrăcaţi în oţel, necredincioşii, până şi caii lor purtau armuri şi erau floarea armatei lor, dar nimic nu le mai putea ajuta. Înaintea bătăliei invocaseră tustrelele lor zeităţi şi juraseră pe cruce că, în această luptă, nu vor întoarce spatele cât timp sunt în viaţă. Acum, spre norocul credincioşilor, orânduise Allah ca ei să-şi împlinească jurământul întru totul."

Şi totodată, ca să nimicească definitiv armata inamică, comandantul suprem musulman, folosind uriaşa lui superioritate numerică, trimise în spatele cavalerilor angajaţi în luptă propria sa cavalerie andaluziană, de elită, într-un atac asupra taberei creştinilor.

Prin urmare acest atac împotriva lagărului său era ceea ce Alfonso observa din înălţimea lui. „Acum e acum!" rânjea el feroce. Săriră cu toţii jos de pe înălţime, spre tabără. Erau numeroşi, totuşi nu destui. Masele musulmanilor se umflau şi îi înghiţeau, erau siliţi să dea înapoi, înainte de a ajunge la tabără, urcând din nou spre înălţime. Cu toate acestea, îşi ţineau rândurile strânse şi nu lăsau ca musulmanii să-i depăşească. Izbutiră chiar, prin mici înaintări şi contraatacuri iuţi, să-şi facă loc şi să-şi mai tragă sufletul.

Don Alfonso se afla în mijlocul îmbulzelii. Nu se mai gândea la ansamblul bătăliei ci doar la lupta din imediata lui apropiere. Răsufla din greu în praf şi zăpuşeală şi aburul opac făcea să-i vibreze totul înaintea ochilor; auzea ţipătul strident al goarnelor, bătaia tobelor, strigătul haotic al musulmanilor şi acel: Loviţi! Ajutor! Aici! al prietenilor şi deasupra tuturor zgomotul surd care răzbătea din toate direcţiile încoace şi duduia. Era plin de o mânie oarbă, nu lipsită de un sentiment de satisfacţie. Savura senzaţia ce i-o dădea mânuirea spadei lui, Fulmen Dei; lovea şi gusta din plin bucuria de a doborî un duşman şi chiar când cădea un prieten, simţea ceva asemănător plăcerii.

Fură cu încetul împinşi înapoi până la jumătatea înălţimii. Regele ordonă din nou atac forţat. Pătrunseră – să tot fi fost opt sute dintre ei – în rândurile infanteriei inamice. Unul dintre musulmani, din mica apropiere, ţinti lancea înspre Alfonso. Înainte de a putea lovi, Alazar îl doborî la pământ. Băiatul râse bucuros. „Asta n-a izbutit s-o facă, regele meu", strigă el în larma confuză. Dar în clipa următoare se prăbuşi lovit de pe cal,

piciorul îi rămase agăţat în scară şi fu apoi târât o bucată de drum.

Ceilalţi pătrunseră mai departe şi alungară infanteria duşmană de pe munte în jos. Spaţiul din jurul regelui se lărgi niţel făcând loc şi alor săi.

Descălecă, mereu în depresiunea lui furioasă, aproape fără voinţă şi conştienţă. Se ocupă de Alazar. Îi ridică viziera, nu ştia nici el de ce, îi scoase băiatului coiful şi nu ştia de ce şi nici dacă Alazar îl mai recunoaşte. Se dojenea la gândul că Alazar i-ar fi putut alege cei o mie de cavaleri pe care să-i elibereze fără preţ de răscumpărare. Băiatul răsufla din greu, faţa lui, de obicei smeadă, arăta congestionată şi umflată şi, cu tot sângele, murdăria, căldura, cu tot chinul vădit, foarte tânără. Alfonso se aplecă mai adânc asupra lui, îl vedea şi nu-l vedea, apoi iar îl vedea şi cu un glas răguşit de atâta strigăt, rosti: „Alazar, băiatul meu, scumpul meu!” Alazar ridică anevoie o mână, Alfonso nu ştia de ce; mai târziu îşi explică gestul în sensul că băiatul voia să-i restituie mănuşa şi îi păru rău că n-o înţelese. Alazar mişcă buzele, Alfonso nu ştia dacă vorbeşte. I se păru că auzise „Spune părintelui meu...”, dar nu-şi aminti decât mult mai târziu; şi nu putea spune în ce limbă pronunţase băiatul aceste cuvinte.

Dar în timp ce stătea aplecat asupra lui Alazar, îl purtă pentru întâia oară în ziua aceea, şi chiar şi acum confuz în mijlocul strigătelor şi al zăngănitului, gândul spre Raquel şi de la ea la Manrique şi Nuño Perez, care-l sfătuiseră să rămână între zidurile fortăreţei, şi apoi la mâniosul Don Rodrigue. Dar nu zăbovi în aceste gânduri, nu avea timp. Şi nici nu era timp să se ocupe mai departe de băiat; doar să mai facă semnul crucii peste el.

Căci acum pornise din nou rostogolul prin praf şi aburi şi iarăşi în mase enorme. Tâmp, cu furie oarbă se uita Don Alfonso la forfota aceea. Nu se mai termina niciodată? De cinci sute de ori câte o mie de oameni spuseseră iscoadele, şi nu minţiseră. „Până acum am avut de-a face numai cu avangarda – glumi răutăcios arhiepiscopul – abia de astă dată vine adevăratul inamic.” Şi: „Perfect – zise Bertran – cu atât mai multe mame şi neveste vor jeli.” Şi „înapoi, mereu înapoi!” dădeau zor cu toţii. Bertran, însă, intonă unul din cântecele lui: „Nimeni dintre noi nu-i fiul unui bărbat / Ce moare laş în patul său. / Şi nici noi nu

dorim altă moarte / Decât în luptă şi prin oţel rece.” Şi aşa, încet, cu feţele întoarse spre inamic, săltând pe caii lor, bătură în retragere în sus, spre înălţime.

Era un tumult, o luptă de necuprins cu privirea. Dar când ajunseră la poalele ultimei şi celei mai povârnite părţi a înălţimii, îşi făcură din nou loc şi acolo nimeni nu le putea cădea în spate. Răsuflată, se uitară în jur, se numărară. Să tot fi fost acum vreo două sute.

— Unde e Don Martin? întrebă Alfonso.

— E rănit, răspunse Garcerán. Grav, cum se pare. Oamenii încearcă să-l treacă peste înălţime, în stejăriş. Vor să-l aducă dincolo de Arroyos. Întoarce-te, regele meu, urmă el stăruitor, cât timp nu descoperă duşmanii drumul peste Arroyos.

Dincolo de înălţime, unde o potecă ascunsă dădea înspre stejeriş, se afla o trecere peste partea nordică a Arroyosului.

— După viitorul atac, hotărî Don Alfonso, deoarece inamicul se regrupase din nou, de astă dată foarte aproape, gata de atac.

Şi:

— Ce-i cu tine, meştere Bertran? întrebă el. Eşti rănit?

— Nu-s decât câteva degete, răspunse Bertran cu o voce ce se silea să sune nepăsător. Probabil că n-o să-ţi pot înapoia decât o bucată de mănuşă, glumi el.

Apoi se pomeniră din nou în învălmăşeală.

Aici, la poalele ultimei înălţimi, se dezlănţui acum bătălia în înverşunate lupte corp la corp. Lovea fiecare în dreapta şi-n stânga, sălbatic, fără rost, niciunul nu ţinea legătură cu celălalt: „Şi Alfonso, blestematul – relatează cronicarul Ibn Iahia – îşi ridică ochii din mijlocul măcelului şi zări steagul alb al stăpânitorului credincioşilor – aibă-l Allah în paza lui – în imediata apropiere şi văzu literele de aur brodate, pe el «Allah este Allah şi Mahomed este profetul lui Allah». Atunci inima afurisitului se cutremură de mare spaimă şi el o luă la fugă. Şi toţi ai săi fugeau şi musulmanii îi urmăreau. Blestematul scăpă peste înălţimi, dar musulmanii uciseră nenumăraţi dintre oamenii săi şi nu slăbiră lăncile din coapsele fugarilor şi nici săbiile din grumajii lor înainte de a fi potolit în sângele necredincioşilor setea armelor ce le mânuiau şi de a-i fi silit să golească până-n fund cupa amară a morţii.”

De pe înălţime, preţ de o clipă, Alfonso se uită înapoi înspre ogorul lui Arroyos, câmpul lui de bătălie. Praful plutea deasupra,

în praf se afla el însuşi şi ai săi, praful se aşternuse pe coifuri, pe armuri. Atât de gros era praful peste tot întinsul câmpiei, încât larma haotică suna surd, ca şi zăngănitul şi strigătele luptătorilor, tropotul, galopul şi nechezatul cailor, răsunetul goarnelor. Până şi regele Castiliei, cu ochii lui limpezi, putea doar nedesluşit distinge ce se petrece în această cenuşie urzeală de dogoare, aburi şi praf. Dar ştia că în acest praf şi în aceste strigăte pierea gloria lui, pierea Castilia. Înainte însă de a formula în cuvinte sau măcar să simtă ce se întâmplă, îl traseră ai săi mai departe.

Între timp, musulmanii jefuiră tabăra castiliană. Cuceriră arme, comori, unelte de război, provizii de tot felul, mai multe sute de şoimi de vânătoare, de soi, chiar şi multe obiecte de cult, apoi felurite veşminte de gală pregătite de cavalerii Calatravei ca să le poarte la sărbătorirea victoriei. „Numărul creştinilor răpuşi de credincioşi, relatează cronicarul, nu-l pot stabili. Nimeni nu putu să-l calculeze. Erau printre creştini atâţia morţi încât singur Allah care i-a plăsmuit şi pe ei le ştia numărul.”

De la bătălia din Zallaca încoace, de acum o sută doisprezece ani, nu mai dobândiseră musulmanii o astfel de victorie în peninsulă. Atât de fără margini era spaima creştinilor, încât până şi apărătorilor Alarcosului încetase să le mai bată inima. După numai câteva zile chiar predară şi această fortăreaţă, cea mai puternică a Castiliei. Dar biruitorii, ca să le mărească învinşilor şi mai mult spaima, dărâmară cu uriaşele lor maşini de război zidurile şi casele oraşului şi fortăreţei Alarcos până în temelii şi presărară deasupra sare.

Capitolul al cincilea

La puţine zile de la bătălia Alarcosului, sosiră la Toledo acei primi soldaţi în număr de opt sute din trupele auxiliare aragoneze, potrivit făgăduielii lui Don Pedro. Comandantul lor se înfăţişă reginei. Era Gutierre de Castro.

Da, Castro ceruse să fie el cel dintâi trimis la Toledo. Familia Castro, îşi argumentă el cererea, luase parte strălucită la cucerirea oraşului Toledo, despre care astăzi încă depune mărturie al lor Castillo, aşa că vrea să aibă parte şi la cucerirea Córdobei şi Sevillei. Şovăielnicul Don Pedro nu putuse respinge rugămintea stăruitoare a puternicului său vasal. Iată-l deci la Toledo cu impunătoarea lui trupă de opt sute de oameni, prezentându-se în vizită protocolară Doñei Leonor.

Regina era profund dar plăcut uimită. Cu o veneraţie aproape superstiţioasă evocă ea amintirea înţeleptei ei mame, care refuzase să cedeze castelul lui Castro, ca să-l stârnească şi să-l ademenească. Îl salută deci radios de binevoitoare.

— Mă bucură că dintre prietenii noştri aragonezi tu, Don Gutierre, eşti primul sosit la Toledo.

Don Gutierre sta în faţa ei, echipat din cap până-n picioare, în poziţie soldăţească, aşa cum cerea o veche uzanţă, cu picioarele îndepărtate, cu ambele mâini sprijinite pe mânerul spadei sale. Robustul domn se fălea că este urmaş al acelor prinţi goţi care, atunci când musulmanii au cotropit întreagă peninsulă, şi-au apărat neatârnarea în munţii Asturiei şi Cantabriei. Purta chiar pe umerii lui extrem de largi un cap rotund, aşa cum îl aveau mulţi locuitori ai acelor munţi, nasul în şa, ochii adânciţi în orbite. Astfel stătea el acolo şi se uita de sus în jos la regina care şedea în jilţ, i se uita nestânjenit în ochi, întrebându-se ce or fi însemnând cuvintele ei.

— Sper, urmă Doña Leonor, că hotărârea luată de cei doi regi în chestiunea ta litigioasă cu Castilia, te-a satisfăcut pe deplin.

Îşi ridicase privirea spre el, se cercetau din ochi aproape necuviincios de îndelung. În cele din urmă, cântărindu-şi vorbele, Don Gutierre rosti cu glasul lui cam piţigăiat:

— Fratele meu, Fernán de Castro, era un mare cavaler şi erou, sufletul meu îi aparţinea. Nicio satisfacţie nu mi-l înlocuieşte şi cu atât mai puţin banii ce mi s-au plătit. Când am pus mâna pe cruce, am jurat să-mi smulg din inimă orice

simţământ de ură şi vreau să-mi respect legământul şi să dau ascultare regelui Castiliei, aşa cum mi-a poruncit stăpânul meu din Aragon. Dar ţi-o spun deschis, doamnă şi regină a mea, nu-mi vine uşor. Mă supără să ştiu că printre primii servitori ai lui Don Alfonso se află un bărbat care nu merită nici scuipatul ce i l-aş zvârli în obraz, şi care se lăfăie în castelul strămoşilor mei.

Doña Leonor, cu ochii ei verzi mereu îndreptaţi spre el, răspunse blând, scuzându-se:

— Regii s-au sfătuit temeinic înainte de a se hotărî să-i lase omului acel Castillo. Războaiele, urmă ea, nobile Don Gutierre, nu se mai duc astăzi ca pe vremurile bunicilor noştri. Un război reclamă bani mulţi, ca să-i procuri e nevoie de multă îndemânare, uneori chiar de vicleşug, iar omul de care vorbeşti dispune de asemenea tertipuri. Crede-mă, dragul, nobilul meu Don Gutierre, îţi înţeleg sentimentele, le împărtăşesc chiar, înţeleg cât te doare că acest om locuieşte în al tău Castillo.

Observă privirea lui atentă, nerăbdătoare. Acum îl fac eu pe copoi să adulmece urma vânatului, gândi ea, şi încheie pe îndelete:

— După ce războiul va fi în toi, nu vom mai avea nevoie de acest om şi de vicleşugurile lui.

Gutierre întrebă ce misiuni îi dă ea să îndeplinească.

— Deocamdată, răspunse regina, e preferabil să rămâi cu oamenii tăi aici, la Toledo. Îl voi informa pe rege de sosirea ta, şi îi voi cere instrucţiuni. Dacă ar fi după mine, aţi rămâne pe loc. Oraşul e lipsit de trupe şi aş fi mai liniştită să ştiu că am lângă mine oameni pe care mă pot bizui.

Don Gutierre se înclină mai adânc decât îi era obiceiul.

— Îţi mulţumesc, doamnă, pentru mărinimoasele tale cuvinte, zise el.

Se despărţi de ea plin de respect şi de bună dispoziţie. Această Doña Leonor e o mare regină.

Porni triumfător, călare, pe uliţele înguste, abrupte ale Toledoului, ca un oaspe onorat şi ca un adevărat erou primit cu cinste în acest oraş din care fusese surghiunit; şi adeseori, în cursul acestei calde săptămâni de vară, trecea în goana calului prin faţa lui Castillo de Castro.

Veni şi ziua în care din primele ore ale dimineţii răsunau la Toledo toate clopotele, ziua marii bătălii. Şi sosi şi noaptea şi încă în acea noapte se răspândiră zvonuri sumbre, haotice,

precum că bătălia ar fi fost pierdută. Şi se ivi şi dimineaţa următoare şi odată cu ea sosiră fugarii înspăimântaţi veniţi dinspre sud, mereu mai mulţi şi din părţile oraşului Toledo, din afara zidurilor lui, îmbulzeala creştea pe străzile supraaglomerate şi veştile îngrozitoare se înmulţeau. Maestrul ordinului din Calatrava ar fi fost răpus, arhiepiscopul grav rănit, opt mii de cavaleri ai Calatravei ucişi, peste zece mii de alţi cavaleri şi nenumăraţi pedestraşi de asemenea.

Doña Leonor îşi păstra calmul. Zvonurile nu erau decât o absurditate. Nu putea să fie aşa. Nu se cădea să fie aşa. Nu astfel îşi imaginase ea înfrângerea.

Don Rodrigue, singurul dintre sfetnicii coroanei rămas la Toledo, se duse la regină, cu faţa lui slabă, roasă de durere şi de mânie. Doña Leonor se sili să-l primească liniştit.

— Mi se comunică, vorbi ea, că Regele Stăpânul Nostru, la despresurarea fortăreţei Alarcos ar fi suferit pierderi grele. Ai cumva ştiri mai amănunţite, preacucernice părinte?

— Trezeşte-te, doamnă şi regină a mea! o admonestă el scos din fire. Don Alfonso a pierdut o mare bătălie. Campania e compromisă înainte de a fi început măcar. Floarea cavalerimii castiliene e pierdută. Marele maestru al Calatravei e mort, arhiepiscopul de Toledo grav rănit, cea mai mare şi cuprinzătoare parte a baronilor şi cavalerilor zace răpusă pe ogorul lui Arroyos. Ceea ce regii creştini au cucerit timp de o sută de ani în această peninsulă, cu groază de sudoare şi de sânge, s-a pierdut într-o singură zi dintr-o toană de cavaler.

Regina pălise. Recunoscu dintr-odată: aşa era. Dar nu voia să o afle de la acest om; redeveni regină desăvârşită.

— Ţi-ai pierdut controlul, Don Rodrigue, îl chemă ea la ordine. Dar îţi înţeleg mâhnirea şi nu vreau să mă contrazic cu tine. Mai bine spune-mi: ce să fac, ce pot să fac?

— Experţii în chestiuni de război, răspunse Rodrigue, presupun că Don Alfonso va mai putea ţine un scurt răstimp Calatrava. Să fie grija ta, mărită regină, să pregăteşti în această vreme Toledo pentru asediu. Eşti deşteaptă şi pricepută în probleme de administraţie. Linişteşte oraşul. Oraşul abundă de refugiaţi şi de disperaţi. Vor să lovească în dreapta şi-n stânga, vor să omoare. Îi ameninţă pe arabii creştini. Îi ameninţă pe evrei.

În sinea ei, Doña Leonor aşteptase să audă asemenea lucruri, poate că o dorise. Răspunse:

— Voi face tot ce-mi stă în putinţă să fac linişte în Toledo.

Don Ephraim, parnasul Aljamei, era cuprins de o grea îngrijorare. Victoria de la Alarcos îi deschidea califului drumurile peninsulei. Toledo era lăsat pradă musulmanilor, cei ce îi izgoniseră pe evrei din Córdoba şi Sevilla. Din vremile regilor goţi nu se mai abătuse asupra evreilor din Sepharad o asemenea năpastă.

Şi ce va aduce oare viitorul apropiat? Zvonuri sumbre circulau în Toledo. Niciodată, se spunea, nu ar fi fost bătută strălucita armată creştină dacă n-ar fi fost ticăloşie şi trădare la mijloc. Evreul acela, prietenul emirului din Sevilla, urzise împreună cu musulmanii să li se dezvăluie planurile de război ale creştinilor, efectivele diferitelor unităţi ale armatei, poziţiile lor. Regele nu a ştiut să se smulgă din mrejele evreicei, de bună seamă o trimisă a diavolului, şi acum pedeapsa cerească l-a lovit pe el şi a lovit şi ţara.

În cartierul evreiesc, în luderia, oamenii se adunau laolaltă mai strâns ca de obicei. Evreii care locuiau în afara ei se înghesuiau acum la adăpostul zidurilor ei masive. O teamă grea apăsa asupra Aljamei.

Don Ephraim solicită respectuos o audienţă la regină. Locuitorii oraşului apţi pentru serviciul militar fuseseră mobilizaţi pentru apărarea zidurilor cetăţii. Don Ephraim rugă să-i fie permis Aljamei să reţină pentru ocrotirea luderiei pe cei o mie cinci sute de bărbaţi de care dispune. Arătă că marele număr de soldaţi evrei căzuţi în bătălia de la Alarcos dovedeşte că evreii din Toledo sunt oricând gata să-şi dea viaţa pentru rege. Dar iată că Aljama este ameninţată de cei ce s-au lăsat instigaţi de zvonuri absurde, aşa că are neapărată nevoie de oamenii şi de armele ei.

Sub fruntea înaltă a Doñei Leonor gândurile se fugăreau vertiginos. Acea zi unică, multdorită, sosise; acum era nevoie de prudenţă, de chibzuinţă, dar nu-i era îngăduit să se dea de gol.

Populaţia din Toledo, răspunse ea, vede în nefericitul deznodământ al bătăliei o pedeapsă a lui Dumnezeu şi caută vinovaţii. Nimeni nu-i bănuieşte pe membrii Aljamei, se ştie că sunt prieteni devotaţi ai regelui. Dar nu se ştie nimic despre acei

străini, despre refugiaţii franci pe care, în prea marea lui bunătate, Regele Stăpânul Nostru i-a lăsat să intre în ţară şi este privit cu ochi neprietenoşi omul care-l sfătuise atât de rău, acel *escrivano* Don Iehuda Ibn Esra. Pe lângă asta, cu toate meritele sale, Don Iehuda e un domn mândru, ca să nu spunem orgolios, iar fastul pe care-l afişează în plin Război Sfânt dezlănţuie furia multor orăşeni simpli. Iată ceea ce o persoană atât de rezonabilă ca preşedintele Aljamei ar trebui să înţeleagă.

Parnasul era contrariat că regina se lepăda de omul care, chemat chiar de ea, adusese prosperitate ţării.

— Ne sfătuieşti, mărită regină, întrebă el prudent, să ne dezicem de Iehuda Ibn Esra?

— Nu chiar, Don Ephraim, răspunse repede Doña Leonor. Încerc doar să aflu împotriva cărora dintre evrei se îndreaptă nemulţumirea poporului.

— Iartă-mi stăruinţa, regină şi stăpână a mea, dar n-aş vrea s-o înţeleg greşit pe maiestatea-ta în această importată problemă. Merge gândul tău până acolo încât să ne ceară să ne despărţim de Don Iehuda?

Regina, rece şi rezervată, replică:

— Primejdia de care vorbeşti mi se pare neînsemnată şi dacă n-ar fi Don Iehuda la mijloc, n-ar exista nici umbră de pericol pentru voi.

Şi după o tăcere cam penibilă, cu o uşoară nerăbdare, conchise:

— Fie ce-o fi, Don Ephraim, foloseşte bărbaţii tăi capabili de luptă pentru apărarea Iuderiei sau pentru apărarea Toledoului; fă cum crezi de cuviinţă.

Ephiaim se înclină şi plecă.

Se duse la Iehuda.

— Îmi pare rău, Don Iehuda, începu el, să te găsesc încă la Castillo Ibn Esra. E greu de găsit un alt loc care să-ţi ofere astăzi mai puţină siguranţă.

„Vor să mă ştie în afara zidurilor, gândi cu amărăciune Iehuda, vor să scape de mine”, şi, cu politeţe ironică, răspunse:

— Încă de la primul tău avertisment binevoitor am chibzuit de multe ori dacă n-ar fi bine ca eu cu fiica mea şi cu Musa să plecăm din ţară. Dar Regele Stăpânul Nostru m-ar fi pus sub urmărire. Nu eşti şi tu de părerea asta, Don Ephraim? Şi nici nu văd cum m-aş putea strecura cu bine prin ţinuturile imense ale

creştinătăţii până în domeniul sultanului. Trebuie să mă iertaţi că mă aflu la Toledo, tu şi Aljama.

— Iuderia are ziduri bune şi o mie cinci sute de tineri înarmaţi ca să le apere, ripostă Don Ephraim. Mi se pare deci locul cel mai potrivit pentru tine, Don Iehuda.

Iehuda nu-şi ascunse surprinderea; recunoscu pe loc întreaga generozitate a acestei propuneri.

— Iartă-mi nesăbuita ironie, rosti el cu o neobişnuită căldură. Nu am avut parte în viaţă de mulţi prieteni, aşa că nu m-am aşteptat la atâta omenie.

Emoţionat, el, de obicei atât de stăpânit, începu să se plimbe de-a lungul şi de-a latul încăperii. Se opri apoi în faţa lui Ephraim şi îi vorbi convingător, de astă dată în ebraică:

— Dar te-ai gândit oare, stăpânul şi învăţătorul meu Don Ephraim, cât pierde Iuderia din siguranţa ei dacă mă adăposteşte?

— Departe de noi, răspunse Ephraim, să închidem în aceste zile de năpăstuire poarta noastră unui om care ne-a făcut atâta bine.

Iehuda, plin de sentimente contradictorii, întrebă:

— Invitaţia e valabilă şi pentru Doña Raquel?

După o scurtă ezitare, Ephraim răspunse:

— E valabilă şi pentru fiica ta. E în joc viaţa ta, Don Iehuda, stărui parnasul; eşti deştept şi o ştii tot atât de bine ca mine. Poate că, pentru salvarea ta, va trebui să plătim cu sânge; ai spus-o chiar tu şi nu te contrazic. Dar, suntem convinşi, jertfa va fi pe placul Domnului. Te-ai declarat de bună voie evreu atunci când miza era mare. Te rog, în acest greu ceas, să nu fii mândru. Dă-ne prilejul să te răsplătim.

— Sunteţi oameni plini de abnegaţie, vorbi Iehuda, şi sunt ispitit să accept invitaţia voastră. Căci mi-e inima plină de teamă, nu tăgăduiesc. Dar e ceva în sufletul meu care mă reţine. M-aş putea amăgi şi chiar şi pe tine, pretextând că nu vreau să vă primejduiesc; dar nu ăsta e motivul. Şi nici mândria mea, te rog crede-mă. Există unul mai profund. Vezi tu, chiar acum recent regele m-a silit să-mi pun sigiliul alături de al său în josul acelei scrisori obraznice către calif. Atunci mi-am dat seama din nou că soarta mea e împletită, fie că vreau, fie că nu, cu cea a acestui rege din Edom. Am jucat un joc mare, dar nu vreau să dezertez în ziua socotelii.

— Mai gândeşte-te, îl conjură Ephraim. Nu fugi de Adonai când te contopeşti cu poporul său de partea căruia te-ai recunoscut prin jertfe. E târziu, Don Iehuda. Mâine poate să nu mai fie timp ca să părăseşti această casă. Vino cu mine. Ia-ţi fiica şi vino.

— Eşti un om curajos, plin de bunătate, Don Ephraim, rosti Iehuda, şi îţi mulţumesc. Dumnezeu să-ţi întărească puterea. Dar nu mă pot decide acum. Ştiu, ora se scurge. Nu-mi pot urma decât propria-mi inimă, nu pot să te însoţesc chiar acum.

Apăsat de o grea mâhnire, Ephraim spuse:

— Îţi trimit mai încolo încă o dată un curier şi nădăjduiesc că te vei răzgândi şi vei veni la noi, tu şi fiica ta. Fie ca Atotputernicul să-ţi îndrepte inima spre hotărârea cea dreaptă.

Stăpânindu-se, Iehuda reluă:

— Înainte de a te duce, stăpânul şi învăţătorul meu Ephraim, îngăduie-mi încă o rugăminte. Nepoţelul meu e în siguranţă, totuşi nu ştiu cât mai ţine această siguranţă. Nici măcar nu ştiu bine unde se află azi copilul. Singurul care ştie este Ibn Omar al meu, pe care-l cunoşti. Îl vei căuta când lucrurile se vor fi liniştit. Ibn Omar e un om de înţeles, îmi ştie intenţia şi voinţa, îţi va da toate lămuririle. Regele din Edom vrea să-şi facă fiul, nepotul meu, conte de Olmedo. Aibi grijă ca băiatul să-i rămână ascuns. Aibi grijă să nu devină un *meşumad*. Băiatul să nu afle cărui tată îi este fiu. Fereşte-l de Edom şi de credinţa Edomului.

— Aşa voi face, Don Iehuda, îi făgădui Ephraim. Şi când va veni vremea, va afla de la mine că e un Ibn Esra.

Dădu să plece.

— Domnul fie cu tine, Iehuda, mai zise el. Îţi sunt bun prieten. Dacă s-ar mai ivi vreodată vrajbă între noi, gândeşte-te la clipa asta şi mă voi gândi şi eu la ea. Şi de-ar fi să nu ne mai vedem, află că multe mii de suflete ale poporului tău îţi vor binecuvânta amintirea. Pace ţie, Iehuda.

Iehuda, după ce Ephraim îl părăsi, rămase multă vreme privind în gol. Nu regreta că respinsese propunerea lui Ephraim, era un om de curaj. Dar văzuse mulţi oameni murind şi ştia precis ce e în joc. Ştia: cuvântul arab care îi zice morţii nimicitoarea tuturor lucrurilor era mai mult decât o vorbă goală şi nu se ruşina să tremure când se gândea la vidul negru în care urma să se prăbuşească.

Se simţea uşurat că Ephraim nu-i considera răspunsul ca fiind definitiv. Îl cuprindeau mereu noi îndoieli. Nu-şi duce oare fiica la pieire? Trebuie s-o întrebe înainte de a se hotărî definitiv. Se va supune alegerii ei.

În vorbe lapidare îi pomeni de moartea care aici, la Toledo, îi pândeşte pretutindeni, şi de propunerea lui Ephraim de a-i adăposti în Iuderia.

Raquel ştiuse de înfrângerea lui Alfonso, dar abia acum, din spusele tatălui ei, recunoştea groaznica ei imensitate. Simţea o frică chinuitoare pentru ea şi pentru părintele ei, dar mai multă milă pentru Alfonso. Bărbatul acesta, acest rege care nu era decât strălucire şi izbândă, putea oare suporta prăbuşirea? Şi, în timp ce gândea cu ironie şi duioşie: Acum n-o să-mi mai arate Sevilla, sărmanul, nefericitul, îi vedea chipul îndărătnic, furios, plin de suferinţă mistuitoare. Şi totodată se bucura în sinea ei: Acum, foarte curând, foarte curând se va înapoia la Galiana. Mi-a promis-o doar. Şi nici zale, nici fier nu va purta, şi vorbele mele îi vor pătrunde în suflet.

Fără pic de şovăială, de cum Iehuda terminase ce-a avut de spus, Raquel răspunse:

— Nu-mi este îngăduit să mă duc în Iuderia, tată. Don Alfonso mi-a poruncit să-l aştept la Galiana.

Iehuda simţi o împunsătură în inimă văzând că Raquel nu se gândea decât la dorinţa lui Don Alfonso, şi zise:

— Dacă asta ţi-e voia, copila mea, nu mă duc nici eu în Iuderia.

Dar nu vorbise cu obişnuita lui fermitate, cel mult dacă privea cercetător în ochii ei liniştiţi. Mai stăruia în el o mică speranţă că-l va contrazice: Nu, tată, nu vreau să mori. Vreau să trăieşti. Te urmez, orice ai hotărî! Dar nu zise nimic şi el îşi spunea cu amărăciune: Eu însumi am predat-o acelui bărbat. Am mânat-o în braţele bărbatului. N-am dreptul să mă plâng că mai bine mă lasă acum să mor decât să treacă peste dorinţa bărbatului.

Deodată, luminându-se la faţa, Raquel îl rugă:

— Vino la mine, tată drag! Vino la mine la Galiana.

Iehuda ghicea ce se petrece în ea, expresia vie a feţei ei i-o trăda. Raquel îşi dăduse seama în ce primejdie se aflau amândoi, credea totuşi că la Galiana erau în siguranţă; altminteri Alfonso nu i-ar fi poruncit să rămână acolo. El, Iehuda, ştia: era o iluzie deşartă; Iehuda ştia: ea îl primejduia pe dânsul,

el pe dânsa, niciunul nu-l putea ajuta pe celălalt. Dar era liniştitor gândul să fie împreună în clipa supremă şi tatăl nu spulberă visul fiicei.

Consimţi deci ca, în noaptea aceea chiar, să o însoţească în Galiana.

Îl pofti şi pe Musa, să vină cu ei. Acesta găsi normal ca Raquel să rămână la Galiana şi chiar ca Iehuda să-şi însoţească fiica. Dar în ce-l priveşte, fu el de părere, n-ar avea niciun sens să-şi schimbe într-un asemenea moment locul.

— Lasă-mă la cărţile noastre, se rugă el. Ar fi o nedreptate să le lăsăm fără păzitor. Ar fi poate bine, cumpăni şi se însufleţi Musa, să duci în Iuderia două sau trei din cele mai preţioase manuscrise. Noroc că Sefer Hillali se şi află acolo.

Iehuda şi Musa cinară devreme şi rămaseră după aceea împreună, vorbind şi bând. Plutea şi jurul lor mireasma acelor mulţi ani pe care îi petrecuseră amândoi. Discutară cu luciditatea unor bărbaţi încercaţi despre ananghia în care se aflau. Vorbeau cu o uşoară şi ironică amărăciune despre moarte.

Musa stătea la masa lui de scris, mâzgălea cercuri şi arabescuri şi zise:

— Nu stelele lui Alfonso ne-au adus pe el şi pe noi în această situaţie dureroasă, ci firea lui, cavalerismul lui. Cavalerismul şi ciuma sunt cele mai pustiitoare flagele cu care-şi pedepseşte Dumnezeu creaturile.

Iehuda nu avu încotro şi trebui să-i povestească prietenului cu câtă căldură îi lăudase Don Ephraim meritele.

— Evreii au recunoscut totuşi până la urmă, zise el, cu mândrie reţinută, că nu pofta de onoruri, bogăţia şi strălucirea m-au îndemnat să-i ajut.

Musa încuviinţă binevoitor:

— Am fost doar de faţă şi ştiu că adeseori ai procedat nu numai din orgoliu ci şi din măreţia inimii tale.

În felul lui prietenesc profesoral, adăugă:

— Asemenea bolilor lor, se spune în Hippocrat, rareori acţiunile oamenilor au numai un singur motiv, mai degrabă fiecare din ele are rădăcini multiple.

— Nu eşti prea darnic cu laudele tale, prietene Musa, ripostă surâzând Iehuda.

Discuţia lâncezea. Ei, cărora cuvântul le ţâşnea literalmente din gură, deveneau tot mai săraci la vorbă pe măsură ce se

apropia clipa plecării lui Iehuda. Când se despărţiră, tăcură cu totul şi îşi strângeau mâinile numai.

Dar apoi, pe neaşteptate şi cu stângăcie, Musa îl îmbrăţişă pe Iehuda; nu mai făcuse niciodată asta. Şi după ce Iehuda se depărtă, stătu multă vreme încă în acelaşi loc, cu braţele atârnând, cu privirea aţintită în pământ.

Când în dimineaţa următoare Iehuda se deşteptă la Galiana, preţ de o clipită nu se dumeri unde se află. Apoi ştiu unde e şi îi veni în minte tot ce-i repugna în această casă. Numai că acum nu se mai temea; se reîntorsese în el o imensă linişte, simţea acea resemnare în faţa destinului, pe care Musa i-o preamărise de atâtea ori.

Închise ochii şi mai rămase un răstimp tăcut. Dinspre patio răzbăteau glasuri de păsărele, câteva raze subţiri de soare se căţărau prin crăpăturile obloanelor plimbându-i-se pe obraz. Stătea culcat, desfătându-se de tăcerea din jur. Până atunci crezuse totdeauna că trebuie să calculeze şi să elaboreze planuri pentru el şi pentru alţii; acum, în sfârşit, pentru întâia oară simţea binefacerea odihnei, simţea ce e pacea, destinzându-şi toate mădularele, lăsându-se în voia plăcerii de o clipă.

Se sculă, se scăldă, se găti pe îndelete, cu grijă. Se plimbă apoi în papuci prin casă şi grădină. Se uită la benzile cu lozinci ebraice şi arabe de pe pereţi. Observă că cineva spărsese sticla mezuzei şi acoperise cu pământ cisternele lui Rabbi Hanan. Simţi un moment urcând în el o gelozie sălbatică, mânioasă. Dar îşi scutură pe loc capul alungând-o şi indispoziţia i se prefăcu într-o bucurie conştientă că, în zilele ce-au mai rămas, Raquel îi aparţinea lui şi nu celuilalt.

Şedea pe malul micului iaz, pe jumătate culcat, ca atunci când şezuse pe treptele fântânii. Gustă din plin voluptatea de a nu mai trebui să se gândească la viitor, să ia hotărâri. Cântări cele întâmplate şi, în amintire, totul era frumos, şi binele şi răul. Se gândea la ochii evlavioşi, posedaţi, plini de dispreţ ai lui Rabbi Tobia şi gândul nu-l înfurie şi nu-l ruşină.

Se gândea şi la fiul său Alazar. Până atunci, cu voinţă dârză, nu lăsase amintirea să prindă viaţă în conştiinţa lui. Cu faţa împietrită auzise că scutierul regelui fusese ucis în bătălia de la Alarcos; nu pusese niciun fel de întrebare, pentru el băiatul

murise demult. Acum, şezând pe malul iazului de la Galiana, îşi evocă fiul cu tristeţe şi fără pică.

Se ivi un servitor să-l cheme la Raquel. Luară gustarea sporovăind în bună dispoziţie. Cu niciun cuvânt nu pomeniră de primejdia ce-i pândea. Încoace, spre Galiana, nu pătrundea zarva din oraşul Toledo. Pacea plutea în jurul lor. Casa şi grădina erau bine îngrijite, feluri de mâncare la alegere se aflau la îndemână, servitori discreţi aşteptau porunci.

După puţine ceasuri, se simţeau de parcă s-ar fi aflat de săptămâni întregi laolaltă. Se plimbau prin grădină sau se bucurau de răcoarea din casă, se căutau unul pe celălalt şi apoi se părăseau iarăşi.

Mai aveau trei zile de trăit, dar asta n-o ştiau. Vedeau cum ceasul solar număra orele, cum arătătoarele de umbră înaintau, dar adânc în sinea lui Iehuda ştia: erau ultimele lor ore care se numărau acolo; numai că nu lăsa ca această cunoaştere să neliniştească liniştea ei împlinită.

La rândul ei, Raquel meditase nu o dată şi temeinic la convorbirea ei cu tatăl şi ştia ce o ameninţă. Dar nu credea că poate fi aşa. Alfonso spusese: Aşteaptă-mă. Alfonso va veni. Nu se putea ca moartea, nimicitoare a tuturor lucrurilor, să o atingă pe ea înainte de reîntoarcerea lui Alfonso. Urcă până la locul ridicat de unde putea cuprinde drumul care duce de la Toledo în jos. Aştepta cu ardoare şi plină de certitudine.

A doua zi sosi la Galiana Don Beniamin, expunându-şi viaţa, ca emisar al lui Don Ephraim. În cuvinte înfocate îi conjură el pe Iehuda şi Raquel să vină sub adăpostul sigur ai Iuderiei. Îl chinuia şi-l fericea pe Iehuda că au mai încercat o ultimă dată să-l convingă. Însă Raquel răspunse cu blândeţe, dar şi cu fermitate:

— Don Alfonso mi-a poruncit să rămân aici. Rămân. Tu, prietenul meu Don Beniamin, mă vei înţelege.

Beniamin, oricât de mult îl făceau să sufere vorbele ei, o înţelese. Sufletul ei rămânea legat de acest cavaler, de regele Edomului, de omul războiului. Nenorocirea pe care vitejia lui ruşinos înfrântă a abătut-o asupra peninsulei, nu-i tulbura strălucirea în ochii ei. Îl iubea ca şi mai înainte, continua să creadă în el; fiindcă el îi aruncase ca un domnitor câteva cuvinte amabile, ea refuza adăpostul Iuderiei. Mai mult chiar: Doña Raquel, această Raquel pe care o vedea stând atât de blândă şi

de mândră în faţa lui, nici nu-i mai părea potrivită în mijlocul populaţiei luderiei. Invidie, răutate, admiraţie involuntară, bârfă, curiozitate ar copleşi-o şi întina-o acolo. Nu, nu era de conceput ea în mijlocul acelei meschine promiscuităţi. Şi zise:

— Nu voi mai insista pe lângă tine, Doña Raquel, şi nici pe lângă tine, Don Iehuda. Dar lăsaţi-mă să înnoptez aici. Apoi mă voi întoarce la ai mei fără voi.

Rămase deci la Galiana şi se vădi a fi un oaspete nesupărător, adaptabil. Simţea când Iehuda voia să fie singur cu Raquel şi revenea la momentul oportun. Când erau tustrei împreună, când Iehuda se afla cu Raquel în iatacul ei, când Beniamin îl însoţea pe Iehuda de-a lungul cărărilor cu prundiş al grădinii.

Raquel vorbea puţin, dar muţenia ei îi părea lui Beniamin mai grăitoare decât cuvintele. Încercă s-o deseneze. Renunţă. Era o insolenţă să vrei să te iei la întrecere cu Dumnezeul care o plăsmuise. Cine se încumeta, fie el meşterul meşterilor, a se gândi măcar să redea armonia lăuntrică a Raquelei, adânca şi subtila armonie dintre statură, chip şi mişcare? În ea se întruchipa învăţătura lui Platon: „Frumuseţea nu se afla mai presus de celelalte idealuri, dar ea străluminează prin ochi, cel mai viu dintre simţurile noastre, mai viu decât toate celelalte modele de materialitate.” Era o parabolă ea, Raquel, o parabolă a ceea ce îl fericeşte şi-l învaţă pe om. Oricine o vedea doar trecând, nu se putea să nu devină mai bun. Acest rege crud şi cavaleresc era singurul care prin ea nu devenise mai bun – şi de aceea singurul om pe care, în ziua asta, Beniamin îl ura. Îl îndurera cum Raquel tot mai spera să-l umanizeze pe acest neom, şi o iubea şi mai mult pentru încrederea ei puerilă, de nezdruncinat.

În după-amiaza târzie, Iehuda şi Beniamin şedeau la marginea iazului. Era foarte cald, dar aici zăpuşeala părea puţin mai apăsătoare; îşi răcoreau picioarele în apă şi se bucurau de senzaţia prospeţimii. Dar asta era în penultima zi dinaintea morţii lui Iehuda.

Şi Iehuda îl rugă:

— Spune-mi măcar, tânărule, priceputule în ale scripturii şi alte multe ştiinţe Don Beniamin: cum gândesc învăţătorii tăi şi chiar tu însuţi despre supravieţuirea după moarte?

Beniamin se uita cum se jucau gâzele deasupra iazului, vedea cum cade câte-o frunză în apă, cum pluteşte, e dusă mai departe. Îşi pregătea răspunsul. Apoi zise:

— Învăţătura noastră spune: Se bucură de nemurire numai „părticica de cunoaştere" a omului. Numai „înţelegerea dobândită" supravieţuieşte trupului, numai acea mică şi cea mai nobilă parte a sufletului omenesc care, onest şi cu succes, s-a străduit să adâncească adevărul.

Tăcu un răstimp, apoi urmă:

— Dar mai stă scris: De dragul păcii poate fi jertfit chiar şi adevărul.

Se lăsă seara. Beniamin prelungea clipa despărţirii. Dar luna palidă, subţire, se coloră mai puternic şi el trebui să plece.

Iehuda şi Raquel îl însoţiră până la poartă.

— Pacea cu voi, zise tânărul.

La cotitura drumului în urcuş uşor se mai întoarse o dată. În lumina nesigură licărea inscripţia: „Alafia, Mântuire, Fericire". Iehuda şi Raquel nu mai erau acolo.

Tot mai fierbinte devenea pofta populaţiei din Toledo de a se răzbuna pe vinovaţi pentru înfrângerea de la Alarcos. Numai puţini dintre ei se puteau sustrage îndârjirii sălbatice de care aerul era plin. Oriunde se iveau evrei în afara zidurilor masive ale Iuderiei, erau maltrataţi; mai mulţi fură ucişi. Chiar şi dintre arabii creştini căzuseră victime. Era nevoie de măsuri de apărare mai severe.

Regina îl convocă pe Gutierre de Castro.

Are îndoieli, i se destăinui ea dulce şi prefăcut, ca să încredinţeze şi de aci încolo ofiţerilor castilieni securitatea celor ameninţaţi, căci ofiţerii ei sunt stârniţi de pierderea atâtor fraţi şi fii şi deci nu sunt deloc dispuşi să apere oameni pe care poporul, pe nedrept, îi consideră vinovaţi de nenorocirea lui. De aceea, un aragonez ar fi mai indicat să stăvilească tulburările din oraş.

— Fă-mi acest serviciu, Don Gutierre! îi ceru ea.

Îl privea în obraz cu ochii ei verzi şi îşi frământa mănuşa.

— Ştiu, reluă ea, că nu e o treabă uşoară şi poate că nici n-are să fie cu putinţă ca printre miile de ameninţaţi să fie fiecare apărat. Îmi închipui unele cazuri când e mai bine să sacrifici unul în interesul multor mii.

Castro chibzui. Apoi, în felul său tărăgănat, răspunse:

— Cred că te înţeleg, nobilă doamnă. Voi face tot ce pot ca să mă arăt demn de încrederea ta.

Se înclină adânc şi supus, şi de-a dreptul tandru, luă mănuşa.

Abia o părăsise Castro pe regină, că fu anunţat canonicul. Acea pornire sălbatică, neînfrânată, care-l mai adusese odată în faţa ei, nu se calmase deloc. Vedea cu mânie şi durere cât de neputincios era el împotriva nebuniei haotice care incendiase oraşul. Trebuia deci să o prevină din nou şi să o trezească pe Doña Leonor.

În cuvinte stăruitoare îi ceru să-i ocrotească pe cei nevinovaţi. Regina, cu o dojană princiar amabilă, răspunse:

— Crezi oare cu adevărat, preaonorate părinte şi prieten, că Dumnezeu a înscăunat pe tronul Castiliei o persoană atât de incapabilă încât să aibă nevoie de un astfel de avertisment? Ce puteam să fac, am făcut. N-am cerut Aljamei nici un singur om pentru ocrotirea zidurilor oraşului, aşa că evreii pot folosi întreaga lor puternică trupă de apărare pentru propria lor siguranţă. De altfel, am încredinţat, spre mai multă speranţă, protejarea tuturor ameninţaţilor aragonezului, astfel ca nu cumva vreun cavaler castilian să procedeze prea blajin şi prea încet împotriva instigatorilor. Am făcut cum vrei tu, Don Rodrigue?

Canonicul ştia că furia mulţimii din Toledo se îndreaptă în primul rând contra lui Don Iehuda şi ar fi dorit să întrebe şi de el. Cel mai bine ar fi fost să meargă la Castillo, şi asta nu numai din prietenie pentru Iehuda; tot mai arzător era îndemnat să discute cu înţeleptul Musa dezordinele ce se petreceau în jur. Dar oare, ca să se mortifice pentru acea omenie ce-i era interzisă în această vreme, nu-şi impusese să evite a frecventa Castillo? Dacă exista vreunul care să se poată singur apăra, atunci acela era încercatul bărbat Don Iehuda. Afară de asta, nu era de crezut că vreun castilian se va atinge de viaţa şi avutul unui consilier de coroană al regelui. În faţa ochilor maiestuoşi, cam ironici ai Doñei Leonor, îi părea de două ori ridicul să manifeste teamă pentru *escrivano*. Mulţumi deci reginei pentru prudenţa ei şi plecă.

Don Gutierre de Castro, ocupându-se vigilent şi conştiincios de misiunea lui, se informă mai întâi despre situaţia arabilor

creştini. Locuiau în cartierele lor aparte, în jurul celor trei biserici ale lor, în majoritate oameni neînsemnaţi. Mulţimea nu prea era atrasă să-şi piardă vremea cu ei, aşa că îi abandonase. Oricum, zidurile şi porţile lor erau slabe, iar Castro aşezase două unităţi armate în mahalalele lor. Se convinsese apoi de soliditatea zidurilor şi porţilor Iuderiei. Erau rezistente, mase neorganizate ar fi putut cu greu să forţeze o intrare. Totuşi Castro îl întrebă pe parnas dacă n-ar avea nevoie de câţiva dintre oamenii lui înarmaţi; Don Ephraim refuză respectuos şi-i mulţumi.

Cartierele evreilor din faţa porţii fură evacuate, rămăseseră doar câţiva bătrâni şi copii. În multe din locuinţele goale se încartiruiseră refugiaţi creştini. Casele prin care se găsea câte ceva de luat fuseseră prădate. În sinagogă totul era prefăcut în praf şi pulbere. Pe Almemor, pe estrada în care se citea de sabat Sfânta Scriptură, un mucalit aşezase o păpuşă, caricatura unui evreu bătrân; Castro râse din toată inima.

Dacă aici nu avea prea mare lucru de făcut, misiunea sa îi părea mai delicată când se oprise lângă Castillo.

Stătea adeseori acolo. Mulţi stăteau adeseori acolo. Deoarece în Iuderia nu puteau pătrunde şi nici nu merita pentru câţiva jalnici suspecţi să dai năvală din afara zidurilor, oamenii din Toledo erau tot mai ispitiţi să-şi descarce sfânta, castiliana lor furie asupra îmbelşugatei case şi a fabuloaselor ei comori. Acest obraznic de strălucitor Castillo trebuia făcut fărâme. Înşelătorul şi trădătorul care, asemenea unui păianjen negru, locuia acolo, trebuia prins şi strivit împreună cu fiica lui, vrăjitoarea, care-l vrăjise pe rege. Era un lucru plăcut Domnului şi o adevărată înviorare pentru inimă şi spirit în aceste vremuri mohorâte. Don Gutierre, de câte ori trecea pe lângă casă, găsea aşadar acolo mulţimi compacte care se uitau cu lăcomie şi jind la acele ziduri.

Cu încetul şi greoi, gândurile se rostogoleau în mintea lui Castro. Mai era oare evreul destul de obraznic să mai locuiască în casa asta? Evreul era un laş, dar sigur de situaţia lui şi totodată un înfumurat; era deci foarte posibil să mai fie acolo. Casa îi aparţinea lui, lui Castro. Castillo de Castro, strămoşii lui l-au cucerit acum o sută de ani de la musulmani. Era acum ca şi mai înainte a lui, a lui Castro, această casă, a spus-o şi Doña Leonor. Când războiul va fi în toi, spusese ea, evreul va fi dat afară. Mai în toi ca acum războiul cu greu poate fi, şi dacă bătălia fusese pierdută, apoi numai din pricina malversaţiunilor

evreului s-a putut întâmpla, şi nu era de suportat ca acest individ să se mai lăfăie obraznic în Castillo. Toţi ceilalţi evrei, în număr de multe mii, erau ameninţaţi din cauza acestui nemernic şi trădător. Nu că i-ar părea prea rău de ei, dar căpătase ordin să-i salveze, iar Doña Leonor îi poruncise categoric să sacrifice mai bine un om decât să pună în primejdie acele mii.

De câte ori trecea prin faţa casei, zăbovea ca şi ceilalţi şi aştepta. Aşteptau cu toţii, aşteptau ameninţător. Nimeni nu voia să fie el cel dintâi care să pătrundă în locuinţa puternicului *escrivano*.

Tot mai des trecea Castro pe acolo. Clădirea îl atrăgea. Vedea mereu acelaşi lucru: mulţimea stătea în faţa casei, murmura surd şi aştepta.

Odată însă, prinse din depărtare o gălăgie infernală. Se grăbi. Şi iată că mai mulţi oameni, destul de numeroşi, băteau în poarta uriaşă. Băteau şi cu ciocanul masiv în fierul porţii, încât loviturile răsunau violent şi poruncitor printre strigăte. Dar nu se ivi niciun portar. În cele din urmă, unul se urcă pe umărul altuia şi se căţără pe zid. Repede, în uralele mulţimii, ajunse sus. Dispăru în interiorul curţii. Şi iată că se căscă o deschizătură în poartă, apăru faţa radioasă, triumfătoare a intrusului şi, cu un gest de politeţe glumeaţă, îi invită pe ceilalţi să intre.

Gutierre de Castro se opri şi chibzui. Avea cu dânsul câţiva din oamenii săi, ar fi putu fără prea multă osteneală să apere poarta şi s-o ţină până la sosirea întăririlor. Dar oare nu suna misiunea lui astfel, să lase pradă un singur om ca să-i salveze pe cei mulţi? Stătea acolo şi nu făcea nimic, în timp ce gloata pătrundea prin mica deschizătură a porţii în interior.

În cele din urmă se luă şi el după gloată. Gălăgioşii se potoliră acum că se aflau în prima curte. Niciun om dintre locatarii casei nu se arătă, niciunul dintre numeroşii servitori, secretari, sau din personalul casnic. Mulţimea se strecură stânjenită de-a lungul pereţilor, deschise şovăielnic o a doua poartă care ducea în interior. Uluiţi, zăpăciţi, râzând prosteşte, oamenii stăteau în mijlocul splendorii tăcute. Se înghesuiră mai departe. Răsturnară din nebăgare de seamă o vază, apoi o a doua. Se sparseră. Unul dintre ei luă dintr-o nişă un pocal de sticlă artistic şlefuit şi-l trânti pe podea; nu se sparse pe covorul gros. Omul,

furios, dădu ţesătura de-o parte; când se iviră dalele de piatră, izbi pocalul de pardoseală, spărgându-l cu zgomot.

Apăru un servitor speriat, un musulman. Vru să spună ceva, să calmeze mulţimea, să impună bun simţ, poate voia chiar să comunice că stăpânul casei nu-i acolo. Nu era auzit în strigătele tuturor, nu voiau să-l audă, îl loviră peste gură, îl îmbrânciră, la început nehotărât, apoi mai brutal. Căzu însângerat, gâfâind. Gloata se bucura. Deveni sălbatică. Sfâşia, zdrobea, spărgea tot ce se lăsa sfâşiat şi zdrobit.

Gutierre privea ca buimăcit. Aceasta e casa lui. Războiul e în toi şi Doña Leonor confirmase că asta e casa lui. Evreul care se instalase în ea pare să nu fie aici; poate că s-a ascuns în vreun cotlon, rămâne să se vadă. E a lui, a lui Castro, casa, în sfârşit. Şi e o casă foarte bogată. O casă infamă, păgână. Ce şi-a permis evreul ăsta! Ce a făcut el din al său Castillo, cinstit, cavaleresc, creştin!

De Castro, încetişor cu paşi apăsaţi, zăngănind, străbătu sala, urcă pe o mică estradă, se opri în mijlocul balustradei care separa estrada de restul încăperii. Stătea vigurosul bărbat în poziţie, aşa cum prescria vechea uzanţă, cu picioarele în lături, cu ambele mâini sprijinite în spadă, masiv, viguros; din ochii adânciţi în orbite privea şi savura furia distrugerii ce cuprinsese pe aceşti oameni care îi eliberau casa de gunoiul pângăritor al evreului.

Între timp, pătrunseseră tot mai mulţi în Castillo; deschiseră larg marea poartă principală. Vasta, tăcuta casă, sălile ei şi micile odăi, curţile şi cămările se umpluseră deodată de oamenii gălăgioşi şi dezlănţuiţi. Unii dintre ei vârau în buzunare tot ce le părea de preţ. Celor mai mulţi însă nu le păsa de asta; simţeau doar pofta să zdrobească, să distrugă. Îl căutau pe evreu, dar nu era acolo laşul, îşi luase tălpăşiţa. Le ieşiră în cale numai câţiva bieţi servitori, pe care îi puteau ciomăgi. Dar cel puţin avutul evreului era acolo, lucrurile acelea scumpe, ticăloase, de dragul cărora el jefuise ţara şi o trădase. Furia tuturor se îndrepta împotriva acestor obiecte. Sfâşiau, spărgeau, zdrobeau, striveau, dărâmau, mânioşi, aiuriţi, jubilând.

Turbarea lor îl cuprinse şi pe Castro. Şi în el clocotea gândul; Ducă-se dracului tot ce-i aici! Să piară! În ruine să se prefacă toată această locuinţă cu tot ce conţine ea ales, luxuriant, evreiesc, feminin, păgân! Şi cu teaca spadei lovea în tot ce era

fragil, gingaş, şi: A lor! A lor! răcnea el şi lovea în inscripţiile de pe pereţi până ce pietricele delicate, colorate se desprindeau.

Un domn tăcut, firav, în sutană preoţească, se apropie de el şi îi atinse braţul: Don Rodrigue.

De obicei, canonicul prefera să facă un ocol decât să treacă pe lângă Castillo; se temea de ispită. Dar astăzi auzise larma stridentă, dezlănţuită, şi teama îl atrăsese încoace. Văzuse poarta larg deschisă, văzuse cum oamenii năvăleau înăuntru urlând de furie. Se luase după ei. Se dăduseră în lături, ca să-l lase pe preot să treacă şi aşa nimeri peste acest bărbat bine înarmat care, deşi vizibil un cavaler, lua parte la acea urâtă treabă.

Deoarece bărbatul îi aruncase o privire contrariată, canonicul i se prezentă:

— Eu sunt Don Rodrigue, membru în Consiliul de Coroană.

De Castro surâse cu gura până la urechi, provocator.

— Şi eu, prea cinstite domn, sunt Don Gutierre de Castro, capul familiei după care a fost numită această casă.

Rodrigue îşi aminti de măsurile de pază ale reginei. O vagă bănuială se înfiripă în el.

— Şi îngădui ca aceştia să prade şi să distrugă? întrebă el.

— Ai vrea ca bunii castilieni, îi întoarse Castro întrebarea, să umble cu mănuşi când îi pedepsesc pe trădători? După ce floarea cavalerilor creştini e nimicită, ce mai contează câteva ţoale şi suluri de pergament evreieşti?

— Oare nu eşti tu acela, stărui Rodrigue, care a fost însărcinat cu apărarea celor ameninţaţi?

Gutierre îl privi liniştit pe prelat drept în faţă.

— Da, răspunse el, şi voi putea restitui reginei mănuşa cu conştiinţa împăcată. I-am îndeplinit instrucţiunile cuvânt cu cuvânt. Am lăsat să se descarce mânia poporului împotriva unui singur vinovat şi am ocrotit astfel marea masă a celor bănuiţi pe nedrept.

Consternat, neîncrezător, Rodrigue insistă:

— Chiar acesta ar fi ordinul ei?

— Exact aşa sună porunca reginei, răspunse hotărât Gutierre.

Cuprins de o teamă subită, Rodrigue se interesă:

— Dar cu Don Iehuda ce e? I s-a întâmplat ceva lui *escrivano*?

De Castro ridică din umeri semnificativ, dispreţuitor.

— Aici în niciun caz. Câinele a şters-o pe cât se pare.

Rodrigue răsuflă uşurat. Era aşa cum bănuise: Don Iehuda se afla în siguranţă. Se reculese, apoi reluă:

— Eşti cruciat. Te somez în numele bisericii să pui capăt acestei ruşinoase dezordini.

De Castro se uită în jur şi constată că nu mai rămăsese mare lucru nedistrus.

— Îi stă bine preotului să fie blând, zise el uşor ironic, şi dădu ordin oamenilor săi să-i dea afară din casă pe nechemaţi.

Dori Gutierre se despărţi politicos de canonic, mai cuprinse o dată cu privirea urmările isprăvii devastatorilor şi se depărtă plin de plăcuta aşteptare a clipei când va preface acest loc de păgână opulenţă din nou în Castillo de Castro.

Rodrigue rămase singur în casa pustiită. Auzea cum se retrăgeau ultimii, cum poarta cea mare se închidea cu un zgomot surd. Aproape chinuitor pătrundea în el liniştea bruscă. Se ghemui în mijlocul dărâmăturilor şi cioburilor, copleşit de o grea şi dureroasă oboseală. Rămase aşa vreme îndelungată. Apoi se ridică, se târî prin încăperile ce îi erau atât de familiare. Crăpături, găuri, sfărâmături se holbau la el din toate părţile. Pătrunse mai departe în casa goală; se silea să calce fără zgomot, nu ştia nici el de ce. Culegea ţăndări de pe duşumea, bucăţi de mobile, postavuri, le contempla, dădea din cap. Murdărită, sfâşiată zăcea pe jos o carte. O ridică, încercă să-i netezească filele, le citi mecanic, era „Etica” lui Aristotel.

Intră în rotonda lui Musa. Aici fuseseră pernele pe care prietenul şezuse sprijinit în ele, pălăvrăgind cu dânsul, şi ce se alesese din Musa? Aici stătuse pupitrul la care scria, de unde îi plăcea să rostească peste umăr maximele lui înţelepte, blajine, ironice. Mobila era hăcuită; cel ce o spărsese trebuie să fi avut mult de furcă până să ciopârţească în bucăţi cu securea lemnul tare, de soi. Dintre literele colorate ale inscripţiilor de pe pereţi, multe erau zdrobite şi căzute la pământ. Îşi aţinti automat ochii asupra unei sentinţe: „Nu-i mai bun omul decât vita.” Constată că din cuvântul „Habehemah”, „vita”, literele „abe” şi „ema” săriseră afară din cuvânt, iar cei trei „h” rămăseseră în chip ciudat neatinse.

Rodrigue se ghemui din nou pe podea, închise ochii. De afară pătrundea în casă clipocitul uniform al fântânilor.

Se înşela oare, sau târşâiau nişte paşi prudenţi prin grădină? Auzise bine. Şi deodată avu în faţă un chip drag, urâţel, deştept, bine cunoscut, dincolo de orice mâhnire, din nou uşor zeflemist.

— Se potriveşte de minune, grăi vocea liniştită, incoloră a lui Musa, că după atât de mulţi oaspeţi gălăgioşi ai rămas numai tu, tăcutul, cucernicul meu prieten.

Plin de bucurie, Rodrigue era prea emoţionat ca să mai poată vorbi; luă mâna celuilalt şi o mângâie.

— Am sosit prea târziu, rosti el în cele din urmă. De altminteri n-aş fi fost prea abil ca să potolesc răzmeriţa. Dar tu trăieşti!

Nicicând Musa n-ar fi crezut că glasul prietenului său ar putea exprima atâta căldură. Rodrigue tot mai ţinea mâna bătrânului prieten între ale lui, se priveau în ochi, zâmbeau, râdeau.

Mai târziu, canonicul se interesă de Iehuda. Când Musa îl informă că se află lângă fiica lui, la Galiana, lui Rodrigue îi căzu o piatră de pe inimă.

— În casa regelui e de bună seamă la adăpost, zise el. Totuşi ca măsură de prevedere, mă duc astăzi chiar la Doña Leonor şi îi cer o pază puternică pentru Galiana. Şi acum, dragul meu Musa, continuă el neobişnuit de poruncitor, vii cu mine şi până ce oraşul se va fi liniştit, locuieşti în casa mea.

— Veneam eu şi aşa la tine, răspunse Musa, dar mi-am zis: pe o vreme ca asta, un musulman bătrân şi eretic nu-i un oaspete comod.

— Iartă-mă, înţeleptul meu prieten, ripostă Rodrigue, dar asta e prima cugetare nechibzuită ce am auzit-o din gura ta. Şi acum să mergem!

Dar Musa se rugă să-i mai acorde un scurt răgaz.

— Trebuie să-mi mai iau cronica şi câteva cărţi, îl lămuri el.

Plin de un triumf dibaci îi comunică lui Rodrigue că a trimis în Iuderia cele două preţioase manuscrise, Avicena şi cel atenian al „Republicii” lui Platon. Se furişă apoi în pivniţă şi se înapoie cu faţa plină de zâmbet voios, sub braţ cu manuscrisul Cronicii lui.

Cei ce comiseseră excese în Castillo, nu se hotărau să se împrăştie. Erau dezamăgiţi că nu putuseră nimici totodată pe trădător şi vrăjitoare. Se îndreptară deci spre Iuderia şi cerură să li-i predea pe Iehuda şi pe Raquel, dar oameni de încredere îi asigurară că cei doi nu se află acolo.

Furia că le scăpaseră crescu. Cât timp cei doi trăiau, gloatele vărsau foc şi pară; era doar simpla datorie a fiecărui bun creştin şi castilian să-i şteargă de pe suprafaţa pământului. Lor înşile, celor doi, Dumnezeu le şi pronunţase pedeapsa. Oare fiul pe care evreica l-a născut Regelui, Stăpânul Nostru – ştiau asta de la grădinarul Galianei, un anume Belardo – oare acest fiu n-a dispărut în chip misterios? Pesemne că Dumnezeu l-a răpit drept pedeapsă pentru păcatul mortal. Şi nu pescuise evreica acum câteva luni un cap de mort din valurile lui Tajo?

Zicea unul că acelaşi grădinar Belardo spusese precum că vrăjitoarea continuă să locuiască la Galiana ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat; ba l-a mai adus şi pe taică-său acolo. Cei mai mulţi refuzau să creadă că o obrăznicie atât de satanică ar fi cu putinţă. Dar poate că n-ar fi rău să cercetăm la faţa locului, propuse unul. Erau nedumeriţi, ispitiţi. Dar mai şovăiau; Castillo fusese casa evreului, Galiana era casa regelui. Totuşi ne-am putea odată duce şi la Galiana, fură de părere câţiva; când ajungem acolo, om mai vedea. Propunerea plăcu.

Se şi aflau primii pe drum la vale, spre pod. Păşeau tacticos, mulţi li se alăturau; erau acum sute, poate o mie.

Încet, pe zăpuşeală, agale, traversară piaţa principală, Zocodovér. Erau întrebaţi ce intenţie au, răspundeau, lumea râdea aprobator, înveselită. La marea poartă principală străjerii întrebară: „Încotro vă duceţi?” Răspunseră: „Vrem să vedem unde sunt ăia, ştiţi voi cine”; şi râdeau şi paznicii porţii. De pe turnurile podului cel mare soldaţii întrebau încotro se duc, şi când li se dădea răspuns, râdeau şi ei.

Aşa se îndrepta mia de oameni înspre vale sub căldura dogoritoare. Tot mai mulţi li se alăturau, să fi fost acum vreo două mii.

De Castro află ce se întâmplă. Cu câţiva dintre însoţitorii lui ajunse mulţimea din urmă, o lăsă din nou să treacă, iar o ajunse şi iar o lăsă să treacă. Pe îndelete, nu prea limpezi îl încercau gândurile. Trebuie să apăr proprietatea regelui, cumpăni el, şi: dacă pedeapsa Domnului e în drum, un cavaler creştin nu i se poate împotrivi şi voi proceda după cum mi s-a poruncit. Nu voi ocroti nici pe trădător şi nici pe vrăjitoare, ca să pun astfel în primejdie cei o sută de mii de evrei din Toledo. Dar proprietatea regelui o voi apăra, hotărî el, asta e o datorie.

După plecarea lui Don Beniamin, Iehuda şi Raquel îşi continuară, traiul sărbătoresc, senin. Se îmbrăcau cu grijă, zăboveau mult în timpul meselor, când soarele cobora se plimbau prin grădină, discutau liniştit.

Doica Sa'ad fu aceea care, cu spaima zugrăvită pe întreaga ei faţă plină, aduse întâi ştirea că necredincioşii – blestema-i-ar Allah – se îndreaptă încoace, şi ce e de făcut! Iehuda zise:

— Să stăm cuminte şi să ne supunem hotărârii lui Dumnezeu.

Intrară în fundul casei, în încăperea Raquelei, o cameră nu prea mare, cu o estradă, aşa cum se cuvenea apartamentului unei doamne. Iehuda îşi agăţase pieptarul de metal, insigna postului său de demnitar. Încăperea era umbroasă şi tapetul de pâslă umedă al peretelui împrăştia răcoare. Acolo şezură şi aşteptară.

Sosise gloata în faţa zidului alb care înconjura proprietatea. În deschizătura porţii se ivi portarul, pe tunica lui scurtă era brodată stema regelui, cele trei turnuri. Mulţimea şovăia, nu ştia ce să facă. Se uitau cu toţii la Castro. Acesta, cu pasul lui larg, apăsat, ieşi înainte:

— Să vedem ce şi cum. Asta e ceea ce vrem. Nu vrem să vătămăm proprietatea regelui. Am cu mine garda ca nimeni să nu se atingă de bunurile maiestăţii-sale şi ca nimeni să nu calce brazdele grădinii.

Portarul era nehotărât. Între timp însă, câţiva se căţăraseră pe zidurile nu prea înalte, îl înconjurară pe portar fără să facă uz de forţă, Gutierre intră pe poartă, după el oamenii lui înarmaţi, pe urmă şi mulţimea.

Oamenii se înghesuiau cu încetul, admirând grădinile, se îndreptau pe aleile prunduite înspre castel. Pe neaşteptate, se ivi Belardo. Purta pieptarul de piele, capela de piele şi halebarda bunicului.

— Nobilul domn doreşte să vorbească oare cu Doña Raquel? întrebă el slugarnic. Stăpâna noastră este în camera ei pe estradă, turui el. Nobilul domn a fost anunţat? Să vă anunţ?

— Du-ne la ea, porunci de Castro.

Îl urmară pe Belardo în casă, Gutierre, soldaţii săi, câţiva din grămadă, nu prea mulţi. Ajunseră în camera Raquelei. Dintr-odată dogoarea grădinii, albul orbitor al zidurilor, praful străzii prin care trecuseră năduşind şi vociferând rămaseră la multe leghe depărtare în urmă şi împrejur era liniştea răcoroasei,

umbroasei, exoticei încăperi. Se opriră în apropierea intrării, dezmeticiţi, uşor descumpăniţi.

Estrada unde şedea Iehuda şi Raquel era despărţită de restul odăii printr-un grilaj scund, deschis la mijloc. Când oamenii se iviră, Iehuda se ridică încet; stătea acolo cu o mână uşor sprijinită în balustradă şi îi măsura pe intruşi calm, aproape batjocoritor, după cum i se părea lui Castro. Raquel nu se ridicase în picioare. Cu fruntea pe jumătate acoperită de micul văl, şedea pe divanul ei şi, cu ochii liniştiţi, se uita la de Castro şi ai săi. Dinspre patio se auzea clipocitul lin al fântânii ţâşnitoare şi, de foarte departe şi înăbuşit, venea din stradă larma mulţimii. Repetau mereu acelaşi lucru cei de afară, dar nu se putea înţelege ce spun. De Castro înţelegea; ştia că strigau: „Aşa vrea Dumnezeu!” şi: „Matad, matad! La moarte!”

Iehuda vedea feţele brutale ale soldaţilor şi conducătorului lor, îl vedea pe vicleanul, fricosul, umilul, prostul grădinar Belardo şi chiar pe obrazul lui se citea pofta de a ucide, ghicea ce însemnau strigătele de afară, ştia că nu mai are decât puţine minute de trăit. Frica îl sugruma. Încercă s-o alunge cugetând. Pe fiecare îl ajunge distrugătoarea tuturor lucrurilor şi chiar el a vrut ca ea să vină acum şi aici la dânsul. Cu câteva zile înainte îşi încheiase el socotelile. Făcuse multe lucruri deşarte şi câte unele bune fiindcă a vrut să fie mai puternic decât ceilalţi. Dar îi era îngăduit: *era* mai mare decât ceilalţi. Vedea inscripţiile din jur, ele proslăveau pacea. Păstrase ani de-a rândul peninsulei pacea şi înflorirea. Şi chiar prin moartea lui va aduce unora fericire. Aceşti bieţi ucigaşi se vor căi curând de ceea ce fac; nu vor mai cuteza să atace şi pe alţii, el va fi murit pentru binele refugiaţilor franci. Dar apoi din nou o teamă ca de gheaţă îi curmă gândurile. Totuşi faţa îi rămase nemişcată, aceeaşi mască liniştită, tăcută, uşor batjocoritoare. Şi faţa Raquelei rămase neschimbată. Alfonso îi poruncise să rămână la Galiana. Alfonso era stăpân aici, ce-i putea face omul acesta străin? Îşi impuse să nu aibă teamă, să fie demnă de Alfonso; regele voia ca femeia pe care-o iubea să fie fără teamă. Şi i-a făgăduit să vină. Se ţinu mereu nemişcată. Dar trupul ei simţea moartea apropiindu-se şi frica îi strângea inima.

Intruşii tot mai stăteau lângă pereţi şi nu ştiau ce să facă. Timp de o jumătate de minut, cât o veşnicie, niciunul nu deschise gura.

Apoi, pe neaşteptate, Belardo se umflă în pene:

— Preanobilul domn n-a vrut să fie anunţat, doamnă.

Şi acum vorbi şi Castro.

— Nu te scoli în picioare, jidoavco, când vine la tine un cavaler? rosti el cu glasul lui aspru, dogit.

Raquel nu răspunse. Deodată pe Gutierre îl străbătu o bănuială.

— Sau eşti cumva creştină?

Dacă era, n-ar fi trebuit să pătrundă aici. Dar Belardo îl linişti:

— Stăpâna noastră Doña Raquel nu-i creştină.

Castro roşi de mânie. Îl necăjea faptul că se lăsase amăgit de prefăcuta ei distincţie. Raquel observă mânia lui crescând şi, brusc, simţi de parcă s-ar fi aflat în faţa furiosului Alfonso – da, acesta era chipul schimonosit de mânie oarbă al lui Alfonso. Dar imaginea se şterse pe loc şi îi apăru acel Alfonso care luptase împotriva taurului, radios, superb. Nu avea voie să-i facă lui Alfonso ruşine în acest ceas hotărâtor. Dacă i se va povesti cum acest om sălbatic se năpustise asupra ei, atunci va trebui să i se spună: Raquel nu s-a temut.

Încet, cu mişcări copilăreşti şi totuşi de mare doamnă, se ridică.

Dar nu ameninţătorul cavaler era cel în faţa căruia se ridicase, era moartea.

Iată-te aşadar aici, tu, Doña Raquel Ibn Esra, tu frumoasa, La Fermosa, pasărea demonică a furtunii, concubina lui Alfonso al Castiliei, tu însăţi descendentă din neamul lui David, mama lui Immanuel. Chipul tău în formă de inimă e mai ştiutor ca înainte şi dacă ar fi să capete acum culoarea fricii, atunci ea s-ar ascunde sub tenul mat şi brun al feţei tale. Ochii tăi, albastru-cenuşii, mai mari ca de obicei, privesc în depărtare, poate într-un gol înfiorător, poate înspre ceva luminos, înalt, binevenit.

De Castro încercă să se reculeagă. Totul era cu desăvârşire altfel de cum îşi închipuise el, şi-apoi, aici se afla în casa regelui, şi femeia, deşi evreică, era concubina regelui şi-i născuse un bastard.

Dar iată că, în sfârşit, vorbi Iehuda. Nepăsător întrebă, şi vorbi latineşte:

— Cine eşti tu? Şi ce doreşti?

Don Gutierre se uita la acest bărbat, la evreul care-i furase casa şi se instalase în ea, şi care era vinovat de pieirea fratelui

său, şi care purta la piept tabla cu stema Castiliei, şi care se încumeta să i se adreseze politicos, dar trufaş, în latineşte, de parcă ar vorbi un cavaler altui cavaler. Se împăună şi răspunse într-un amestec de aragoneză şi castiliană:

— Sunt Castro, jidane, şi cu asta ştii totul.

Iehuda îl privi cu o foarte uşoară ironie, aşa cum îi fusese felul în cea mai mândră vreme a lui, şi zise prietenos:

— Aşa mi te-am închipuit.

Apoi îşi întoarse privirea de la Castro şi îl şi uită imediat.

Se uita la fiica lui, îi sorbi înfăţişarea, se gândi la nepoţelul lui, la micul Immanuel. Pe Alazar îl pierduse, pe draga lui fiică o va pierde în clipele următoare, după puţine minute va muri şi el: dar băiatul Immanuel Ibn Esra trăieşte, departe de mâna duşmanului.

Şi Raquel se gândea la copilul ei. Pe Alfonso nu-l putuse schimba, dar tot ce era bun în el continua să trăiască. Tulbure şi din nou, nu în cuvinte, se înfiripa în ea imaginea lui Mesia, cel ce biruieşte sălbăticiunea, taurul, şi aduce pacea pe pământ. Văzu privirea părintelui ei, îi răspunse privindu-l şi ea, apoi zise:

— Ai avut dreptate, tată drag, când l-ai salvat pe Immanuel. Immanuel al nostru va trăi. Din adâncul inimii mele îţi sunt recunoscătoare.

Un val de duioşie, de satisfacţie, de mândrie îi umflă lui Iehuda pieptul. Dar valul se frânse pe loc. Şi acum din nou îl sugruma teama înfrigurată. Mai găsi puterea de a se întoarce spre răsărit. Apoi îşi plecă fruntea, nu se mai feri şi aşteptă să primească lovitura de graţie; o dorea chiar.

De Castro nu înţelesese cuvintele ebraice ale Raquelei, dar simţea: nu se temeau de el, ăştia de colo, îl sfidau, şi furia destrămă şi ultimele lui îndoieli.

— Nu vrea nimeni să termine cu pleava asta? strigă el. Dar ce, am venit aici ca să discutăm cu ei?

Îşi scoase spada, dar o băgă imediat la loc în teacă.

— Nu vreau să-mi mânjesc spada cu sânge de câine, zise el plin de dispreţ.

Tacticos, cu muchia tecii, sparse pe la spate ţeasta lui Iehuda.

Raquel ştiuse în tot acest răstimp că ea şi tatăl ei vor pieri; raţiunea ei o ştiuse, trupul ei o ştiuse, bogata ei fantezie compilase şi înnodase din sute de basme sute de aspecte ale morţii. Dar în străfundul sufletului nu crezuse niciodată în

moartea ei. Nici atunci când Castro apăruse, nu crezuse în ea. Abia acum recunoştea în sinea ei că niciun Alfonso nu va veni s-o salveze, că în clipele următoare va trebui să moară, şi o cuprinse groaza, mai cumplită decât orice grozăvie. Păli, o învălui vidul, în ea nu mai stăruia decât frica. Deschise gura, dar niciun ţipăt nu răzbătu din pieptul sufocat.

Tot ce se petrecuse în odaia cu estradă se desfăşurase fără zgomot, vag şi ciudat de înăbuşit. Sumbrii însoţitori ai lui Castro, când el se repezise la evreu, dăduseră fără să vrea şi mai mult înapoi, tot mai aproape de perete. În moartea tăcută a lui Iehuda se auzea răsuflarea tăcută a lui Raquel şi mereu clipocitul fântânii ţâşnitoare şi larma îndepărtată a celor de lângă zidul alb.

Deodată doica Sa'ad începu să ţipe, strident, fără rost. Şi acum, pe neaşteptate, grădinarul Belardo ridică arma şi posedat, înnebunit, lovi cu sfânta halebardă a bunicului său în Raquel. Apoi năvăliră şi ceilalţi, dădură fără milă în Raquel, în doică, în Iehuda, continuau să lovească chiar şi după ce toţi trei demult nu se mişcau, îi călcară în picioare gâfâind şi tropăind în jurul lor.

„Destul!" porunci brusc de Castro. Părăsiră încăperea fără să mai arunce o privire îndărăt. Buimăciţi, clătinându-se niţel, ieşiră din casă. Unul din soldaţii lui Castro desprinse nu fără trudă Mezuza din uşă şi o băgă în buzunar; nu ştia încă dacă să strivească amuleta sau să o păstreze pentru propria lui ocrotire. Să se mai atingă de ceva din casa regelui, nu cuteză nimeni.

Cei de afară aşteptară în arşiţa şi lumina orbitoare a soarelui.

De Castro îi informă:

— S-a făcut. S-au dus. Vrăjitoarea şi trădătorul au pierit.

O auzeau, probabil cu satisfacţie. Dar nu-şi manifestau satisfacţia, nu strigau, nu triumfau. Erau mai degrabă încurcaţi. „Ei da, murmurau ei, aşa vasăzică, Fermosa s-a dus."

Când urcară din nou şoseaua fierbinte, prăfuită spre Toledo, le trecuse pe deplin cheful şi furia. Străjerii porţii întrebau: „Ei, aţi cercetat? I-aţi găsit?" Şi: „Da, răspundeau ei, i-am găsit. S-au curăţat." „Aşa le trebuie", spuneau străjerii. Dar bucuria fu de scurtă durată, şi lor le trecuse furia, rămaseră pentru tot restul zilei gânditori şi mai curând posomorâţi.

Nimeni nu se mai gândea să facă vreun rău evreilor. Cu blândeţe îi luau pe cei din Iuderia în râs. „La ce vă mai

baricadaţi aşa? Vă e frică de noi? Toată lumea ştie cât de bine s-au purtat ai voştri la Alarcos. Trăim doar laolaltă, voi şi noi, în năpasta care ne-a lovit.”

Capitolul al şaselea

Don Alfonso rezistă la Calatrava neaşteptat de multă vreme. Era rănit la umăr, nu chiar grav, dar îl durea, febricita mereu. Cu toate astea alerga şi călărea de jur-împrejur, se căţăra în armură pe treptele abrupte ale meterezelor în sus şi apoi cobora, supraveghea fiecare amănunt al apărării. Ofiţerii îl conjurau să se strecoare odată înspre capitala lui; căci deja mişunau musulmanii departe către nord şi drumurile spre Toledo erau întrerupte. Dar abia când se ajunse la extrem, Alfonso cedă fortăreaţa ca să-şi croiască, împreună cu cea mai mare parte a garnizoanei, drum spre Toledo.

Era o acţiune care cerea prudenţă şi vitejie. Dintre prietenii lui apropiaţi, numai Estéban Illán era cu el; pe arhiepiscopul Don Martin şi pe Bertran de Born, amândoi răniţi, îi transportaseră din timp la Toledo. Alfonso nu lăsa să se observe cât de abătut era de pe urma înfrângerii; dovedea o iscusinţă rapidă, ingeniozitate şi capacitate de a lua hotărâri. Noaptea însă, singur cu Estéban, tuna şi fulgera: „Ai văzut cum au pustiit totul? Acuma o simt: tot ce este devastat şi incendiat, e o parte din mine, ca un braţ sau ca piciorul meu.”

Îşi închipuia cum va fi când va veni acum la Toledo. Se gândea la obrazul calm, orgolios al Doñei Leonor şi câtă aversiune şi dispreţ se va afla sub fruntea ei clară când, după ce plecase trufaş, i se va înfăţişa atât de jalnic şi de acoperit de ruşine. Se gândea neputincios la mina tăcută, respectuos batjocoritoare, a lui Iehuda. Se gândea la expresia grăitoare a feţei Raquelei. Nu-i făgăduise el că-i va dărui Sevilla? Unde era Sevilla? Ea nu-l va întreba; tandră, umilă va sta în faţa lui, fără un singur cuvânt de dojană, dar în jurul ei vor străluci mat şi ironic inscripţiile ei despre pace.

Pe neaşteptate fu cuprins de o furie oarbă. Don Martin avea dreptate, Raquel era o vrăjitoare, ea era aceea care îi sustrăsese fiul de la botez, ea a prefăcut vocea lui lăuntrică în minciună. Dar n-o să-l mai vrăjească ea multă vreme. N-are decât să se sucească şi să se învârtească muteşte şi să facă mutre îndurerate: îl va sili pe Iehuda să-i readucă băiatul, îl va boteza şi dacă după aceea Raquel nu va mai voi să rămână la Galiana, uşa e deschisă larg, Alafia, har, binecuvântarea.

În timp ce Alfonso se ciorovăia cu Raquel în acest fel, Don Rodrigue era pe drum, să-i aducă sumbra veste.

După omorârea lui Iehuda şi a Raquelei, canonicul căzu pradă unei ciudate apatii. Se prăbuşise tot suportul care-l ţinea pe el în această lume, regatul se dusese de râpă, prietenii dragi fuseseră ucişi în chip îngrozitor, iar el însuşi, Rodrigue, era vinovat fiindcă îl lăsase pe rege atâta vreme să meargă pe drumul rău. Îl apăsa sentimentul pasivităţii, nimicniciei lui.

În sinea sa, îl copleşea pe Don Alfonso de mustrări pentru uşurinţa cu care atrăsese năpasta asupra întregii ţări şi asupra fiecărui om ce-i era aproape. Nu mai voia să-l vadă, nu mai voia să aibă în niciun chip de a face cu el. Dar îl mai iubea pe nefericit, aşa că datoria şi mila îl îndemnau să aducă el însuşi înfiorătoarea veste. Poate că, în culmea nenorocirii, omul ăsta va afla ce-i căinţa, iar Rodrigue nu voia să-l lase singur în acel ceas al disperării.

Un Alfonso istovit, mistuit de febră îl întâmpină. Când canonicul se interesă de sănătatea lui, regele i-o tăie scurt. Stătea în faţa lui stârnit, întunecat, batjocoritor şi îl sfida.

— Ai avut dreptate, înţeleptul meu părinte şi prieten. Oastea mea e nimicită, regatul meu prăbuşit. *Eu* sunt cel care a adus asupra ţării pe cei patru cavaleri ai Apocalipsului, aşa cum mi-ai prezis-o tu. Ca să auzi asta ai venit, nu-i aşa? Ei bine, recunosc. Eşti satisfăcut?

Rodrigue, împotriva voinţei lui, simţi un val de caldă compătimire pentru bărbatul care, bolnav, zdrenţuit şi sfâşiat la suflet şi înfăţişare, stătea în faţa lui. Dar nu-i era îngăduit să devină slab, trebuia să scormonească în inima acestui Alfonso care, învrăjbindu-se cu Dumnezeu, vasal rebel, tot nu ştia ce e vina şi ce e căinţa. Rodrigue vorbi:

— S-au petrecut lucruri urâte la Toledo. Mulţimea a făcut nevinovaţi răspunzători de înfrângerea ta, şi nu era nimeni acolo care să-i apere pe aceşti nevinovaţi.

Şi cum regele îl privea ţintă fără să priceapă, canonicul i-o spuse de-a dreptul:

— Au omorât pe Don Iehuda şi pe Doña Raquel.

Ceea ce nici nenorocirea şi nici trădarea, ceea ce nici marea înfrângere n-a putut pricinui, dezlănţui această ştire: Don Alfonso ţipă. Ţipă deodată, scurt şi sfâşietor. Apoi căzu grămadă.

O undă de prietenie alungă toate celelalte sentimente ale lui Rodrigue, îl iubea acum pe rege ca altădată. Speriat, se aplecă asupra lui şi trimise după medic.

După un lung răstimp, Alfonso se trezi din leşin, se uită în jur, îşi reveni şi zise:

— Nu e nimic, e tâmpita asta de rană.

Nici nu mâncase încă în ziua aceea. Cu sorbituri grăbite înghiţi bulionul ce i se aduse, îl zori pe medic în timp ce-i schimba pansamentul. Apoi îi expedie pe toţi ceilalţi şi-l reţinu numai pe Rodrigue.

— Iartă-mă, părinte şi prieten al meu, începu Alfonso, că m-am pierdut în aşa hal.

Şi, cu răutate, urmă:

— După ce am nimicit ţara, ar trebui să nu-mi pese de un bărbat şi de-o femeie. Şi aşa i-aş fi trimis pe amândoi afară din ţară, încheie el morocănos.

Dar se contrazise pe loc:

— Niciodată, niciodată n-aş fi alungat-o pe Raquel! Şi nici nu mă ruşinez de asta!

Gemea, se agita, scrâşnea.

— Mă doare necreştineşte. Ţie ţi-o spun, Rodrigue, prietenul meu, am iubit-o. Tu nu poţi pricepe asta, tu nu ştii ce e asta, nimeni nu ştie. Nici eu însumi n-am ştiut înainte de a-mi fi ieşit ea în cale. Am iubit-o mai mult decât pe Leonor, mai mult decât mi-am iubit copiii, mai mult decât mi-am iubit ţara, decât pe Hristos, mai mult decât orice pe lume. Uită asta, preacucernice, uită imediat, dar odată trebuia s-o mărturisesc, odată trebuia să ţi-o spun, ţie trebuia să-ţi spun: am iubit-o mai mult decât mi-am iubit sufletul meu nepieritor.

Îşi încleştă fălcile reţinându-şi cuvintele nesăbuite ce-i umpleau sufletul. Se ghemui, istovit, la pământ. Rodrigue vedea buimăcit cum i se schimbase chipul. Uscăţiv, rânjitor, timorat, schimonosit, pometii proeminenţi, buzele ca două linii înguste, ochii păreau mai mici şi sclipeau tulburi:

După o îndelungă trecere de vreme, Alfonso încercă să se destindă la faţă. Îl rugă pe Rodrigue să-i spună ce ştie. Nu era mare lucru. O grămadă de popor care-l căutase zadarnic pe Don Iehuda la Castillo Ibn Esra, se îndreptase spre Galiana. Cine a omorât-o pe Doña Raquel nu se ştie. Pe Don Iehuda l-a doborât De Castro cu mâna lui.

— De Castro? bâigui regele.

— De Castro, răspunse Don Rodrigue. Avea sarcina de a-i ocroti pe cei ameninţaţi; căci poporul o luase razna şi mulţi trăiau sub ameninţare. Căpătase poruncă să sacrifice mai degrabă unul singur decât să primejduiască pe atâţia alţii.

Regele chibzui îndelung şi anevoie.

— De la cine căpătase Castro porunca asta? întrebă el răguşit.

Don Rodrigue, rar şi răspicat, răspunse:

— De la Doña Leonor.

Alfonso mârâi ca o fiară rănită.

— Câinii şi hultanii se năpustesc asupra mea de parcă aş fi de pe acum un leş, rosti el.

Don Rodrigue relată obiectiv, cinstit, cu o ironie abia simţită:

— Se impuneau măsuri. Creştini arabi au fost ucişi, şi chiar evreii din aşezarea situată dincolo de ziduri, un şir întreg, vreo sută, se spune.

— N-o apăra! izbucni Alfonso sălbatic, absurd. Să n-o aperi pe Leonor! Pe nimeni să nu aperi, nici chiar pe tine însuţi! Şi tu eşti vinovat, suntem cu toţii vinovaţi. Poate nu atât cât sunt eu, dar sunteţi vinovaţi. Şi voi pedepsi. Şi vă voi aplica fără milă corecţii. Nu cumva credeţi că sunt neputincios fiindcă am pierdut bătaia? Mai sunt încă rege. Voi cerceta, voi judeca, voi pedepsi groaznic!

Se întrerupse, gemu, se prăbuşi, îi făcu semn cu violenţă lui Rodrigue să-l lase singur.

Înainte de a fi trecut un ceas, porunci să se pornească. Chiar şi în această ultimă bucată de drum dădu dispoziţii clare şi prudente. Abia când unităţile lui se aflară înlăuntrul zidurilor, intră şi el călare în Toledo.

Urcă spre castelul său. Servitorii camerieri alergau în jurul lui, speriaţi de cum arăta, îl întrebară dacă nu vrea să facă baie, să se schimbe, dacă să cheme doctorul. Îi repezi ursuz şi dădu poruncă să nu intre nimeni la el, nici chiar regina.

Se ghemui în patul pliant, în armură încă, transpirat şi mânjit, suferind, zăcând într-o poziţie incomodă, singur. Medita. Nu pricepea legătura dintre fapte. Cum de ajunsese Iehuda la Galiana, vicleanul, vulpea, care adulmeca primejdia de la o leghe depărtare? Şi de ce nu s-au refugiat în spatele zidurilor

masive ale Iuderiei, amândoi, ei, care ţineau atât de fanatic la iudaism?

Erau morţi, fuseseră ucişi, atâta era sigur. Şi cei care i-au ucis erau Leonor şi Castro, Leonor cu limba şi Castro cu pumnul. Şi nici măcar nu-şi luase rămas-bun de la Raquel; străin, orb, nemilos fugise de ea. Şi acum Leonor i-a doborât-o şi i-a răpit şi fiul, pe Sancho al lui, căci acum nu va mai afla niciodată ce a devenit copilul.

Îl cuprinse o mânie ameţitoare. Leonor l-a urât din clipa în care Dumnezeu i-o trimisese pe Raquel. Ea l-a asmuţit să facă războiul, ca să aibă mână liberă s-o omoare pe Raquel. Toţi din jurul lui l-au prevenit înainte de bătălie, numai ea, altminteri atât de generoasă cu avertismentele, şi-a înghiţit cuvintele, l-a lăsat să se arunce orbeşte în înfrângerea lui, ştiind că numai astfel o va putea ucide pe cealaltă. Vrăjitoarea e Leonor, nu Raquel. E o adevărată fiică a mamei ei, nepoata acelei străbune pe care Satana o adusese din biserică în iad.

Se bucura de mânia lui, se bucura că îl doare rana. Aşa cum se afla, în armura acoperită de praf, nespălat, fără a-şi schimba bandajul, zori prin coridoare în camera Leonorei. Dădu brutal în lături pe speriatele doamne de onoare. Intră furtunos în iatacul Leonorei.

Regina şedea pe estradă, curată, îngrijită, demnă ca totdeauna. Se ridică, făcu câţiva paşi spre el, nu prea repede, nu prea încet, zâmbitoare. Alfonso ridică mâna s-o oprească şi, înainte ca ea să-l salute, rosti cu glas coborât şi sălbatic:

— Iată-mă. Nu prea plăcut la înfăţişare. Nu mirosind prea bine. Duhnesc a război, a trudă, a înfrângere. Nimic în mine nu se aseamănă cu prescripţiile curtoaziei. Dar nici tu nu te-ai purtat tocmai după regulile curtoaziei, pare-mi-se, Doña Leonor, regina mea, iubita mea.

Şi, brusc, începu să strige, turbat, ieşit din minţi:

— Mi-ai distrus viaţa, blestemato! Nu mi-ai născut niciun fiu şi cel pe care l-ai născut era bolnav şi stigmatizat încă de când îl purtai în pântece. Şi când femeia pe care o iubeam mi-a dăruit un fiu, ai ucis-o. Tatăl ei, cel mai înţelept şi mai credincios sfetnic al meu, a stăruit ca un înger bun pe lângă mine să aştept vremea potrivită unui război. Dar tu m-ai aţâţat. Mi-ai aruncat dispreţul tău în faţă ca să mă goneşti cu batjocura ta în război. Şi apoi ai tăcut, tu, vorbăreaţo, la planul meu prostesc şi m-ai

lăsat să mă avânt orbeşte în bătălia mea pierdută, ca să-mi poţi răpune femeia multiubită pe care Dumnezeu mi-a trimis-o. M-ai distrus, pe mine şi pe Castilia mea. Şi acum stai aici, albă şi drăguţă şi maiestuoasă, dar înlăuntrul tău totul e pustiu şi strâmb. Eşti ca mama ta, mistuită de o răutate infernală, tu, făţarnico!

Doña Leonor se aşteptase la o izbucnire de mânie; dar ca Don Alfonso să-şi iasă în aşa hal din fire, să se dezlănţuie din străfundul lui, pentru asta nu era pregătită. Regele era în stare s-o gâtuie cu mâinile lui murdare, neînmănuşate, să-i curme răsuflarea. Dar îi încălzea sângele că el ameninţa şi ocăra în chip atât de dezordonat, prăpăstios şi grosolan, un adevărat „Vilain". Era periculos – şi aşa îl voia.

Leonor se dădu îndărăt, cu pas uşor, urcă pe estradă, îl măsură cu ochii ei mari, verzi, cercetători.

— Dă-mi voie să-ţi reamintesc, începu ea liniştit, că mama mea şi cu mine ţi-am prezentat la Burgos un pact cu ginerele tău Don Pedro. În acel pact te-ai obligat să nu intri în război înainte ca trupele aragoneze să fie aici. Am făcut tot ce-am putut să te reţinem de la pripitul tău avânt belicos. Mama mea a căutat să te convingă vorbindu-ţi ca unui copil îndărătnic. Nimeni nu te-a asmuţit, afară de tine însuţi. Vrei să-ţi spun cine poartă vina prăbuşirii? Ai vrut să străluceşti în faţa mea, în faţa prietenilor tăi şi, mai ales, în faţa evreicei tale. De aceea l-ai provocat pe calif împotriva pactului nostru şi a oricărui rost şi a oricărei raţiuni. De aceea te-ai aventurat în această bătălie temerară. De aceea ai aruncat în prăpastie ţara noastră şi întreaga Hispanie creştină.

Don Alfonso stătea în faţa ei în josul estradei. Se uită ţintă la obrazul ei alb, cu fruntea înaltă, senină şi cu părul blond şi des, şi o ura sălbatic pentru ideile crude, logice de sub această frunte.

— Acum înţeleg, scrâşni el încet, amar, pentru ce Henric a ţinut-o în temniţă pe mama ta şi nu i-a mai dat drumul cu toate poruncile papei. Nu cumva să crezi că sunt mai slab decât el. Nu te pot omorî, fiindcă eşti femeie. Dar nepedepsită nu te las că mi-ai ucis cea mai dragă dintre femei. Voi judeca, voi întreba şi iar voi întreba, voi descoperi poruncile tale subtile, viclene şi gândurile ucigaşe din spatele lor, iar apoi întreaga creştinătate te va socoti o ucigaşă. Şi nici pe sângeroşii tăi servitori, pe

Castro şi pe ceilalţi, nu-i voi lăsa să scape nevătămaţi. Ai să vezi şi tu, iubito, cum îi prind eu. Cu căruţa hingherului să-mi fie aduşi la Zocodovér. Şi ai să asişti, regina mea, alături de mine în tribună, la spânzurarea lor, a galanţilor tăi cavaleri şi lanceloţi.

Leonor îl privea neclintit. Alfonso transpira şi era desfigurat. Barba-i scurtă blondă, era ca lipită, nu mai avea nimic tineresc, radiant în el, nimeni nu-l mai putea asemui cu Sfântul Gheorghe din Domfront. Dar era bine că, în sfârşit, răzbătea din nou viaţa brutală care sălăşluia în el; nimeni nu-l va mai putea ocărî că e blajin acest om, nici chiar mama ei.

— Spui vorbe fără rost, Don Alfonso, zise ea, fiindcă amanta ta e moartă. N-am avut niciun fel de relaţii prea strânse cu femeia de la Galiana. Niciun judecător nu mă poate găsi vinovată, chiar dacă ar cerceta în cele mai mici amănunte ce-am făcut şi ce n-am făcut.

Dintr-odată însă, se simţi sătulă de atâta demnitate şi măreţie. Îşi părăsi estrada, se duse înspre el, aproape de tot, îi aspiră mirosul sălbatic, şi îi aruncă în obraz:

— Dar ţie, şi odată pentru totdeauna, ţi-o spun: totuşi eu am făcut-o. Mi-am îngăduit această „Noche Toledana”. Vedeam gândurile ucigaşe din capul lui Castro, nu l-am reţinut, am lăsat să-i joace înaintea ochilor acel Castillo. Şi Dumnezeu mi-a ajutat. Dumnezeu a vrut-o ca ei să piară. De ce nu s-au tupilat în dosul zidurilor Iuderiei printre ceilalţi, concubina ta şi tatăl ei? Dumnezeu i-a orbit. Şi ţi-o spun în ochii tăi furioşi, înecaţi în sânge: inima mea era plină de bucurie când am aflat că e moartă.

Alfonso gemu, îşi întoarse privirile de la ea, se dădu un pas înapoi; chipul îi trăda acum mai degrabă chin decât furie.

Leonor îşi savurase triumful până la capăt. I se făcu milă de Alfonso. Se duse după el, era din nou cu totul aproape de dânsul.

— Hai să nu ne mai răfuim, Don Alfonso, se rugă ea şi glasul ei era neobişnuit de dulce. Eşti rănit, eşti epuizat. Lasă-mă să te îngrijesc; îţi trimit pe meşterul meu Reinero, e mai bun decât medicii tăi. Şi lasă-mă să-ţi mai spun ceva: am făcut-o pentru mine, dar de bună seamă şi pentru tine. Te iubesc, Alfonso, o ştii şi tu. Ţi-am fost mai credincioasă decât zidurile cetăţii tale în toţi aceşti ani, chiar şi când am înlăturat-o pe acea femeie din calea ta. Nu mai puteam vedea cum regele Castiliei, tatăl

copiilor mei, se cufundă în mocirlă. Poţi să mă demaşti în faţa întregii lumi. Poţi să mă omori. Dar aşa a fost.

Alfonso ştia: aşa era, dar refuza să creadă. O putea înţelege pe Leonor, dar numai cu raţiunea. Totul în el se revolta împotriva ei. Nu-i voia dragostea: iubirea ucigaşei îi repugna.

Se întoarse şi alergă afară din cameră.

Era, după această discuţie, obosit de moarte şi rana îl durea mai rău ca până atunci. Se lăsă scăldat de ai săi, să fie pansat, să fie dus la culcare. Dormi îndelung, adânc, fără vise.

Apoi porni călare la Galiana.

Străbătu străzile înguste, povârnite către Tajo, fără escortă. Oamenii îl recunoşteau, îi făceau loc, se uitau speriaţi la faţa uscăţivă, împietrită, se descopereau şi se înclinau adânc, mulţi îngenuncheau. El nu vedea, nu auzea, continua să călărească la pas, privind în gol; mecanic fără să se uite, răspundea saluturilor.

Se apropie de zidurile albe. Era foarte cald, deasupra Galianei unduiau scânteieri dense de soare, totul era nemişcat ca într-un basm.

Grădinarul Belardo se înfăţişă. Sărută sfios mâna lui Alfonso.

— Sunt tare necăjit, măria-ta, se văicări el. N-am putut-o apăra pe stăpâna noastră. Erau mulţi, cam peste două mii, şi cel de-i îndruma era un mare cavaler, iar eu n-aveam decât sfânta halebardă a bunicului meu, cu asta nu puteam ţine piept celor mulţi. Şi strigau: Aşa vrea Dumnezeu! şi apoi s-a întâmplat. Dar altminteri nu au făcut pagube. Totul e în cea mai bună orânduială, mărite, rege, în casă şi în grădini.

— Aţi îngropat-o aici la Galiana, nu-i aşa? întrebă Alfonso. Du-mă într-acolo.

Locul nu era marcat. Se afla în apropierea cisternelor lui Rabbi Hanan, sterp, cu iarba smulsă.

— N-am ştiut ce să facem, se scuză Belardo. Deoarece stăpâna noastră Raquel nu era creştină, nu m-am încumetat să pun o cruce.

Regele îi făcu semn să-l lase singur.

Se aşeză pe vine, neîndemânatic, buimăcit de urzeala cenuşie dintre arşiţă, abur, lumina soarelui. Brazdele fuseseră înjghebate, neglijent, locul arăta părăsit, nici pe un câine nu l-ar fi îngropat el astfel.

Încercă să-şi amintească acolo cum se plimbase cu Raquel prin acest loc, cum şezuse cu ea goală la marginea iazului, încerca să evoce faţa ei în, formă de inimă, mersul ei, glasul ei, trupul ei. Dar nu izbutea să regăsească decât unele trăsături; ea însăşi, Raquel, rămânea licăritoare, îndepărtată, o lumină nedesluşită. Dacă duhul ei ar fi să rătăcească undeva, acesta ar fi locul, dar Alfonso nu-l putea invoca; spiritele apar de bună seamă numai nechemate. Poate că avea dreptate Bertran – femeile se apropiau doar de sângele bărbatului, nu şi de sufletul lui.

Aici, jos, zăcea tot ce-i adusese fericire neţărmurită şi cea mai viforoasă răscolire şi acum nu era decât putrefacţie şi hrană a viermilor. Dar gândul acesta îl lăsa ciudat de nesimţitor. Ce căuta el aici, lângă acest mormânt jalnic, urât? Nu era cu nimic îndatorat acestor doi care zăceau aici jos. Ei îi erau îndatoraţi. Îi datorau fiul. De-acum încolo nu va afla niciodată ce devenise Sancho al său. Era de parcă şi copilul ar fi îngropat aici împreună cu ceilalţi, ca şi cum ar fi îngropat şi ar putrezi aici însuşi viitorul lui, al lui Alfonso. N-ar fi trebuit să vină încoace. Avea în gură un gust neplăcut, buzele i se crispau.

Se târî la umbra primului copac apropiat. Se întinse sub el. Zăcea acolo cu ochii închişi, soarele îi păta obrazul. Încercă din nou s-o cheme pe Raquel. Dar nu vedea decât văluri, ea rămânând confuză. O vedea în veşmântul ei larg ca o cămaşă, cum îl aştepta în iatacul ei. O vedea în rochia aceea verde în care-l întâlnise pentru prima oară la Burgos, când îşi râsese ea de vechiul castel al strămoşilor lui. Şi era vrăjitorie şi magie neagră când îl silise atunci, cu toate că nici nu era de faţă, să-i reconstruiască Galiana. Şi acum chiar îl atrage încoace, în timp ce treburile războiului şi ale ţării îl aşteaptă.

O sarcină fireşte că îşi asumase, de care numai aici s-ar fi putut achita: trebuia să-i transmită lui Iehuda mesajul băiatului. Îşi încreţi obrazul gândindu-se şi încercând să-şi amintească ce spusese atunci muribundul Alazar. Auzea foarte desluşit: „Spune tatălui meu...”, dar ce urma să spună, îi venea şi nu-i venea în minte.

Se moleşi. Se simţea înceţoşat, totul se estompa, nimic nu era palpabil. Deodată însă Raquel era aici. Apăruse din vălul de aburi, surprinzător de întruchipată, cu faţa de un brun mat şi cu ochii de culoarea celor ai porumbeilor şi era aici. Aşa îl privise

ea, în toată muţenia ei extrem de grăitoare, când i se refuzase şi el se năpustise asupra ei, şi aşa se uitase la el când se răstise la ea că i-a furat copilul, şi tăcerea ei era mai elocventă decât orice învinuire.

Cu ochii închişi zăcea aici. Ştia că nu era decât un „espejismo”, o plăsmuire aeriană, halucinaţie, ştia că Raquel e moartă. Dar Raquel cea moartă era mult mai vie decât cea în viaţă. Şi în timp ce ea îl privea neclintit, pricepu: în adâncul său înţelesese totdeauna elocvenţa ei mută. Se învârtoşase doar, se închisese în sine şi nu voia să-i înţeleagă chemarea şi adevărul.

Acum i se dezvăluia adevărul ei. Acum înţelegea ceea ce voise dintotdeauna şi zadarnic încercase Raquel să-i lămurească: ce însemna răspundere şi ce însemna vină. Avusese o nemărginită putere în mână şi a abuzat de ea; s-a jucat cu ea mârşav şi nesocotit ca un băieţandru. Şi-a prefăcut vinul în oţet.

Imaginea Raquelei deveni confuză. „Nu te duce, nu te duce încă!” o rugă el, dar aici nu mai era nimic care s-o poată reţine. Imaginea se şterse cu totul.

Alfonso se simţea istovit şi deodată i se făcu foame. Se ridică anevoie şi intră în casă. Porunci să i se aducă de mâncare. La masa la care dejunase adeseori cu Raquel, şedea el şi mânca. Automat, lacom, ca un lup. Nu se gândea la nimic altceva decât să se sature.

Puterile îi reveneau. Se ridică. Întrebă de doica Sa’ad; voia să-i arate anumite lucruri rămase de la Raquel. Cei din jur dădeau din colţ în colţ; până la urmă i se spuse că Sa’ad era moartă. Alfonso înghiţi în sec. Voia să afle mai mult.

— Ţipa de mama focului, îl informă Belardo. Dar stăpâna noastră, Doña Raquel, nu s-a temut deloc. Stătea aşa ca o adevărată doamnă mare.

Alfonso începu să se plimbe prin casă. Se oprea în faţa fiecărei inscripţii ale căror litere arabe vechi nu le putea descifra şi pe care ea i le tradusese: „O uncie de pace valorează mai mult decât o tonă de izbândă.” Merse mai departe. Deschidea dulapuri, sipete. Pipăia rochiile Raquelei. Rochia aceea de culoare deschisă o purtase ea atunci când jucase cu el şah şi tot pe aceea, croită dintr-un material atât de gingaş încât aproape că se destrăma între degetele lui, o avea pe ea când câinii

săriseră la ea. Din sipet răzbătea mireasma rochiilor, mireasma Raquelei. Lăsă capacul să cadă. El nu era Lancelot.

Găsi scrisorile ei adresate lui dar niciodată trimise. „Îţi expui viaţa pentru lucruri nechibzuite, fiindcă aşa trebuie să facă un cavaler şi asta e ceva absurd şi captivant, şi de aceea te iubesc eu.” Găsi desenele făcute de Beniamin. Le examină cu atenţie, descoperi trăsături pe care nu le observase niciodată la Raquel pe când trăia. Dar totuşi: acest Beniamin nu văzuse decât o parte a Raquelei, pe adevărata Raquel o văzuse numai el, Alfonso, şi abia acum, când nu mai era pe acest pământ.

Dar pe lume era. Trăia mai departe în el conştiinţa împlinită pe care i-o transmisese chipul acela mut. Avertismentele lui Rodrigue îi explicaseră doar ce e vina şi ce e căinţa, nu l-au făcut să le simtă. Nici vocea lui lăuntrică nu l-a făcut să le simtă. Abia obrazul acela mut i-a întipărit în inimă ce înseamnă: răspundere, vină, căinţă.

Se reculese. Se rugă. O rugăciune nelegiuită. Se rugă de cea moartă să-i apară în orele hotărârii, ca muţenia ei să-i spună ce să facă şi ce nu.

Gutierre de Castro stătea în faţa regelui, cu picioarele depărtate, cu mână pe canaful spadei, în poziţie militărească.

— Ce vrei, mărite rege? întrebă el cu glasu-i cam piţigăiat.

Alfonso se uita ţintă în obrazul lat, brutal al celuilalt. Castro îi întoarse privirea; nu-i era frică, asta se vedea. Regelui îi trecuse furia, nu mai ştia nici el de ce dorise cu atâta înverşunată voluptate să-l vadă pe Gutierre spânzurat. Şi zise:

— Căpătaseşi ordin să ocroteşti poporul oraşului meu Toledo. De ce n-ai făcut-o?

De Castro, îndrăzneţ şi calm, răspunse:

— Oamenii erau stârniţi din pricina înfrângerii tale, Don Alfonso, erau arţăgoşi, dornici de sânge. Voiau să-i doboare pe vinovaţi şi ei îi socoteau vinovaţi pe mulţi oameni. Dar numai puţini şi-au pierdut viaţa, nici măcar o sută. Am putut restitui doamnei regine mănuşa în toată liniştea, în aşteptarea mulţumirii şi recunoştinţei ei.

— Te-ai dus la Galiana, reluă Don Alfonso, în fruntea unei cete de vagabonzi şi ai răpus pe *escrivano* al meu şi pe mama fiului meu.

Vorbea dur şi răspicat, dar foarte liniştit. De Castro răspunse:

— Poporul tău cerea pedeapsa trădătorului. Biserica de asemenea îi cerea pedepsirea. Misiunea mea era să apăr pe nevinovaţi. Acesta era unul dintre vinovaţi.

Alfonso aştepta ca de Castro să se apere de răspundere cu acea subtilă şi sângeroasă indicaţie a reginei. Gutierre nu o făcu. Se mulţumi să continue:

— Ţi-am spus deschis, l-aş fi răpus chiar dacă n-ar fi fost un trădător. Eu sunt Gutierre de Castro şi de ani de zile mi-am jurat mie şi cavalerimii Hispaniei să-l pedepsesc pe acest câine circumcis care mi-a pângărit al meu Castillo.

— Diferendul dintre tine şi coroana Castiliei, răspunse regele, era aplanat, recompensa pentru fratele tău a fost achitată. Pactul a fost semnat şi pecetluit, pretenţiile satisfăcute.

— Nu vreau să mă cert cu tine, mărite rege al Castiliei, rosti de Castro. Dacă socoteşti că mă poţi învinui pe drept, atunci plânge-te regelui Aragonului, al cărui vasal sunt, ca el, nefiind mai mult decât mine, să convoace un tribunal al celor egali mie. Un lucru însă lasă-mă să-ţi spun, ca un cavaler altui cavaler. Prin tine fratele meu şi-a pierdut viaţa, şi era un mare erou atât în război cât şi în turnir, asta o ştii şi tu, şi mi-ai achitat o recompensă în bani şi m-am declarat mulţumit fiindcă ne aflăm în plin Război Sfânt. Şi acum s-a nimerit că am ucis un om care mi-a adus ocară şi nu era altceva decât zaraful tău şi un evreu bătrân. Cred că n-ai greşi dacă ai încheia socoteala.

Regele nu se lăsă convins. Îl somă:

— Spune-mi cum s-au petrecut lucrurile.

De Castro răspunse:

— N-am vrut să-mi mânjesc spada cu sânge spurcat. L-am doborât pe evreu cu muchia tecii.

Cu mare greu, făcând pauze între cuvinte, Alfonso întrebă:

— Şi cum a murit ea?

— N-am cum să-ţi spun, răspunse Castro. Ochiul meu era aţintit asupra evreului în timp ce ei o lichidau pe ea.

Vorbea nepăsător, spusele lui purtau culoarea adevărului. Şi grosolan, sincer, aproape blajin, urmă:

— Ne aflăm în Război Sfânt şi mi-am înăbuşit ura în inimă şi am venit încoace să lupt pentru tine. Să ne înţelegem deci, mărite rege al Castiliei. Sunt multe munci grele de îndeplinit în jurul nostru. Un cavaler nu merită să mai irosească niciun

cuvânt despre gunoiul care a fost măturat. Ai grijă de oraşul tău şi de zidurile ce-l înconjoară.

Alfonso îşi dădea cu surprindere seama că obrăznicia aragonezului nu-l supăra. Nu-i pomenise într-adevăr nimic despre misiunea echivocă ce i-o încredinţase Doña Leonor, nu arunca vina asupra ei, îşi asuma răspunderea pentru tot ce se petrecuse. „Ia te uită, acest Castro e un adevărat cavaler", gândi Alfonso.

Atât de activul, de sârguinciosul canonic Don Rodrigue îşi îndeplinea acum treburile bisericeşti fără nicio poftă, se îndemna rareori la citit şi la scris, umbla de colo-colo mâhnit şi însingurat.

Musa îi putea prea puţin ţine societate. Erau mulţi bolnavi şi răniţi la Toledo, firea calmă, liniştitoare a lui Musa insufla încredere şi, cu toată suspiciunea ce domnea împotriva musulmanilor, mulţi apelau la arta lui tămăduitoare.

Rodrigue îşi invidia prietenul pentru activitatea sa permanentă care-l distrăgea de la gânduri chinuitoare, în vreme ce el, cufundându-se tot mai adânc în triste meditaţii asupra zădărniciei tuturor lucrurilor, era paralizat până în străfundul sufletului.

Din Italia i se trimisese o lucrare exprimând aproape cuvânt cu cuvânt propria lui deznădejde; un tânăr prelat era autorul ei, Lotario de Conti; se numea *„De conditione humana"*, „Despre natura oamenilor". Un pasaj i se întipărise mai ales în minte: „Cât de neînsemnat eşti tu, omule! Cât de jalnic ţi-e trupul! Uită-te la plante şi la arbori. Dau naştere florilor, frunzelor, fructelor; dar tu, vai de tine, produci păduchi, gângănii, viermi. Vegetaţiile ne dau ulei, vin, balsam; tu emiţi urină, scuipat, excremente. Ele răsuflă miresme plăcute; tu dai duhori din tine." Aceste fraze nu-i dădeau pace, îl urmăreau până şi în somn.

Abia dacă mai dorea extazul tăcut care-i fusese înainte un ultim refugiu. Acea arzătoare, deplină credinţă nu-i mai părea acum un har divin, ci o amorţire oarbă, o evadare sărăcăcioasă din realitate.

Simţea o uşurare că Don Beniamin îl vizita din când în când. Tânărul îndeplinea, în mijlocul mizeriei sale proprii şi a celei generale, munca la academie cu o stăruinţă dârză. Canonicul se

minuna de neostoita energie a lui Beniamin, vizitele lui îi alungau mistuitoarea melancolie.

Într-o zi îşi rugă discipolul:

— Dacă nu te răscoleşte prea adânc, fă-mă să aflu ce s-a întâmplat şi ce s-a vorbit când ai fost ultima dată la Galiana.

Beniamin tăcea. Tăcu atâta timp încât Don Rodrigue era gata să creadă că nu-i va răspunde. Apoi însă găsi cuvinte fierbinţi să vorbească despre Raquel, cât de frumoasă era ea în această ultimă ziua a ei. Şi nu ezită să relateze că refuzase ocrotirea Iuderiei numai fiindcă regele îi poruncise să-l aştepte la Galiana. Din vorbele lui grăia înverşunarea împotriva văpăii oarbe cu care crezuse în cavalerul şi în preaiubitului ei.

Canonicul era zguduit. „Tu nu ştii ce e dragostea”, îi spusese odată regele, dar nici el însuşi nu ştia. Alfonso o „iubise” pe Raquel, era vijelie, constrângere, cutremur, dar rămăsese închis în sine, nu simţise împreună cu ea. Omul acesta funest, cavaler din cap până-n picioare, aruncase la întâmplare un cuvânt, probabil că îl şi uitase în clipa chiar în care îl rostise, şi acel cuvânt fugar o împinsese pe Raquel la moarte. Tot ce temeritatea lui uşuratică întreprindea, degenera în dezastru.

După câteva zile, cam încurcat, Beniamin îi aduse canonicului un desen. Îl văzuse pe rege din apropiere, constatase cât de mult se schimbase Alfonso; ca să pătrundă fenomenul în amănunt, îl desenase pe rege şi acum, stânjenit şi încordat, aducea portretul să-l arate canonicului.

Acesta îl contemplă îndelung. Vedea chipul unui bărbat care aflase şi pătimise multe, totuşi capul unui cavaler, da, al unui bărbat fără scrupule, dacă nu chiar dur şi crud. Se gândea la portretul regelui, aşa cum îl schiţase el însuşi în cronica lui, se gândea la capul regelui cum era el ştanţat pe monezile de aur ale lui Iehuda. Puse desenul deoparte. Începu să se plimbe prin încăpere. Îl luă din nou şi îl privi iar. Mişcat în chip curios, zise:

— Aşadar acesta e regele Alfonso al Castiliei.

Beniamin, uimit de efectul provocat de schiţa sa, zise:

— Nu ştiu dacă Alfonso e aşa. În capul meu e aşa.

Şi, după un răstimp, adăugă:

— Cred neclintit că i-ar fi mai bine lumii dacă ar fi condusă de înţelepţi şi nu de războinici.

Canonicul îl rugă să-i mai lase desenul şi multă vreme încă, după ce Beniamin plecase, medită asupra hârtiei.

Prietenia lui cu Beniamin se strângea tot mai mult. Deveniseră atât de intimi încât îl lăsa pe tânăr să-i vadă descurajarea.

— Tânăr în ani, cum eşti tu, spuse, el, ai aflat totuşi îndeajuns cum prostia şi furia oarbă distrug tot ce au construit cunoaşterea şi munca de secole a oamenilor. Cu toate acestea nu renunţi să scormoneşti, să cercetezi, să te chinuieşti. Crezi că merită osteneala? Şi cui îi foloseşte truda ta?

Pe chipul lui Beniamin se ivi acea expresie de ştrengărie şugubeaţă care încă demult îi întinerea şi îi îndulcea trăsăturile feţei.

— Vrei să mă pui la încercare, preacucernice părinte, răspunse el, dar îmi ştii răspunsul dinainte. Bineînţeles, întunericul e obişnuit şi lumina e excepţia. Dar tocmai în această enormă masă de obscuritate un pic de lumină este o îndoită bucurie. Eu nu sunt mare lucru, dar n-aş fi nimic dacă n-aş putea simţi această bucurie. Am certitudinea că lumina va rămâne şi va creşte. Şi datoria mea e să contribui la aceasta atât cât îmi stă în putinţă.

Pe canonic îl tulbura încrederea lui Beniamin. Scoase cronica lui din sertar. Se sili să se concentreze, încercă să se apuce de lucru. Numai că îşi dădu imediat seama cât de inutil îi este efortul. Voise să scoată la iveală dominaţia providenţei, înfăţişase curajos şi naiv absurdul ca având totuşi un sens. Dar nu făcuse decât să regândească şi să comenteze evenimentele: însă nu le-a putut explica.

Cât de mult îl invidia pe Musa! Lui îi era uşor să lucreze la cronica sa. Găsise el un principiu călăuzitor pentru măsurarea evenimentelor, teza lui despre geneza şi dispariţia popoarelor, despre tinereţea şi îmbătrânirea lor, a fost confirmată de al său Allah şi de profetul său. În Coranul lui putea el citi: „Şi fiecare neam îşi are vremea lui, şi când soseşte această vreme, nu poate nimeni s-o amâne sau s-o grăbească nici măcar cu o oră.”

Lui însuşi, lui Rodrigue, nu i se ivise şansa de a găsi vreun tâlc sau vreo ordine în desfăşurarea întâmplărilor. I se părea că dreapta credinţă i-ar interzice să le caute măcar. Oare nu scrisese Pavel corinthenilor: „Prostia divină e mai înţeleaptă decât oamenii” – *„Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus”*? Şi nu propovăduise Tertulian că evenimentul cel mai mare din istorie, moartea fiului lui Dumnezeu, este

verosimil tocmai fiindcă e absurd? Dar dacă totuşi căile Domnului n-au fost şi cele ale oamenilor, când ele, văzute cu ochi omeneşti, şi măsurate cu pricepere omenească, par nebuneşti, nu era aşadar nelegiuită simpla stăruinţă de a reda cu vorbele oamenilor dominaţia providenţei?

De o sută de ani creştinătatea luptă pentru cucerirea Ţării Sfinte, mii şi mii de cavaleri şi-au pierdut viaţa în aceste cruciade: ce s-a dobândit e ca şi nimic. Ceea ce se realizase prin moartea atât de sângeroasă, ar fi putut obţine trei soli rezonabili prin tratative realiste într-o singură săptămână. În faţa unui asemenea fenomen, fireşte că toată înţelepciunea oamenilor stă neînţelegătoare şi acea teză a lui Pavel că nebunia lui Dumnezeu, *to moron tu theu* este mai chibzuită decât oamenii, a căpătat întreagă ei însemnătate sarcastică.

Aplecat deasupra cronicii lui, Rodrigue îşi zicea încet, supărat: „Totu-i deşertăciune. Nu are niciun înţeles tot ce se întâmplă. Nu există providenţă."

Se sperie de propriile sale cuvinte: „*Absit, absit!* Să lăsăm asta! Să rămână departe de mine!" îşi impuse el.

Dar dacă îndoiala sa cu privire la providenţă era erezie, nu tot aşa era recunoaşterea zădărniciei propriei sale străduinţe. Iată că stătuse atâta timp la pupitrul de scris şi mâzgălise hârtiile cât era ziua de lungă, şi chiar multe nopţi de-a rândul, şi voise să dovedească prezenţa degetului Domnului în evenimente al căror sens rămâne totuşi de nepătruns. Dar el se încumetase să reînsufleţească pe marii morţi ai peninsulei: pe sfântul Ildefonso şi pe sfântul Iulian, pe regii goţilor şi pe califii musulmanilor şi pe conţii asturici şi castilieni şi pe împăratul Alfonso şi pe Cid Compeador. Îşi băgase în cap că el ar fi un al doilea profet Ezechiel, predestinat să conjure morţii să reînvie: „Vă voi da vene şi voi face să crească din nou carnea pe voi şi vă voi învălui în piele şi vă voi insufla respiraţie ca să redeveniţi vii." Dar osemintele pe care le conjura nu se mai îmbinaseră. Nu trăiau oamenii cronicii lui; ceea ce înfăţişau ei era un dans clămpănit al unor schelete vopsite.

„Să nu-l duci pe orb pe căi greşite", porunceşte Scriptura. Şi tocmai asta făcuse el. Cronica lui îi îndruma pe orbi şi mai adânc în beznă.

Se ridică oftând. Strânse vreascuri, le îngrămădi în vatră, le dădu foc. Adună nenumăratele file ale cronicii lui şi toate

însemnările sale. Le aruncă în flăcări tăcând, cu buzele foarte strânse. Se uita cum ardeau, filă cu filă. Scormoni în pergamentele şi hârtiile carbonizate până se prefăcură în cenuşă, astfel ca nimeni să nu le mai poată citi vreodată.

Deoarece rana nu-i mai îngăduia să participe la război, Bertran de Born dorea să se reîntoarcă de la Toledo în patria sa. Voia să-şi petreacă ultimii ani în călugărie, la mănăstirea Dalon.

Dar mâna lui cumplit ciopârţită se umfla, braţul i se umfla de asemenea. Nu se putea gândi să se strecoare în asemenea hal printre musulmani, care stăpâneau până hăt departe drumurile spre nord.

Rana frigea, zvâcnea. Regele îl sfătui să-l consulte pe Musa. Acesta găsi că nu există alt leac decât să-i amputeze braţul. Bertran se împotrivi. Glumea:

— În luptă nu mi-aţi putut smulge mâna voi, musulmanilor. Acum vreţi s-o faceţi cu vicleşug şi cu savantlâc.

— Păstrează-ţi tu braţul, domnul Bertran, răspunse nepăsător Musa. Dar apoi până într-o săptămână, nu vor mai rămâne din tine decât versurile tale.

Râzând, blestemând, Bertran se supuse.

Zăcea în patul pliant, strâns legat; la vedere, pe o masă mică, stătea mănuşa sarcinii ce i-o dăduse Alfonso şi, alături de masă, aşteptau bătrânul scutier şi bardul Papiol. Musa şi meşterul Reinero, după ce îi dăduseră lui Bertran o băutură tare, anesteziantă, se apucară de lucru cu fier şi foc. Bertran însă, pe când medicii trebăluiau în jurul lui, îi dictă lui Papiol al său un poem către Alfonso, acel „Sirventés al mănuşii”.

Musa trecuse prin multe întâmplări, dar niciuna atât de îngrozitoare ca acest spectacol grandios. Zăcea acolo bătrânul cavaler, legat cobză pe patul pliant, în încăperea îmbibată de duhoarea cărnii arse şi ba căzând în leşin, ba retrezindu-se, gemând de durere, înăbuşindu-şi ţipetele, din nou fără cunoştinţă, din nou treaz, îşi dicta versurile vesele, aspre. Unele nu reuşeau, altele da. „Repetă, Papiol, idiotule!” poruncea Bertran, şi: „Ai înţeles? O să le ţii minte? Ai prins melodia?” întreba el. Bătrânul Papiol vedea cât de dornic aştepta stăpânul său efectul versurilor, şi se străduia să-şi arate admiraţia bucuroasă, năvalnică. Plin de recunoştinţă, repeta versurile,

râdea spasmodic, nu se mai putea opri, până ce râsul se prefăcea pe neaşteptate în urlete şi sughiţuri.

Alfonso, în ziua următoare, îl vizită pe Bertran. Se interesă de starea lui. Bertran vru să-i facă semn, dar mâna nu mai era acolo.

— Ei da, făcu el şi îl informă pe rege: Medicul crede că în două săptămâni voi fi în stare să călăresc spre patrie. Te las deci singur, mărite rege, şi mă retrag în mănăstirea mea Dalon. Bravul meu Papiol nu mai poate ţine pas cu oboselile războiului. De aceea stăruie să ne refugiem sub scutul Domnului.

Alfonso nu avea destule cuvinte de laudă şi de preţuire pentru acel „Sirventés al mănuşii" şi făgădui o donaţie importantă pentru mănăstirea Dalon.

— O plăcere trebuie totuşi să-mi faci, se rugă el. Cântă-mi chiar tu minunatul tău *Sirventés*.

Şi Bertran începu: „Îţi dau mănuşa înapoi / Cu rolul împlinit. / N-am biruit în ăst război / Dar nu-s mâhnit / Şi nu îmi e ruşine. / Că mâna în războiul tău / Pierdut-o am, nu-mi pare rău. / Tu eşti un rege mare. / S-o iei cu nepăsare / Că, Don Alfonso, de-astă dat', / Împresurat, / O zi ai dat. / O altă zi, un alt noroc. / Mâna-am pierdut / Iar tu un loc / Din ţara ta. / Îl vei avea. / De mâna mea nu am habar: / Pierdut-o am în luptă doar / Şi nu o voi deplânge. / Pe când purta mănuşa ea, / Se avânta, / Duşmanii doborând în sânge. / La mănăstire-acuma plec / Ca restul vieţii să-l petrec / Cu-a Domnului vecie / Şi-o mână eu nemaiavând, / Creştinei oaste vreau să-i cânt / Iar câte-o poezie. / Şi peste mări şi ţări aş vrea / Mulţi cavaleri s-o ştie: / Sus, cavaleri! Curaj, creştini! / Luptaţi de zor! A lor! A lor!"

Alfonso ascultase cu atenţie; simţea verva versurilor, îi pătrundea în sânge. Dar nu acopereau glasul raţiunii care-i vorbea despre inutilitatea, şi chiar despre un pic de ridicul al bătrânului cavaler.

Pretutindeni în jurul oraşului Toledo mişunau trupele musulmane, zăvorând toate drumurile de legătură. Dar prudentul calif nu se grăbea până ce va putea împresura oraşul definitiv şi cu întreaga forţă de luptă. De aceea îşi continuă drumul departe spre nord şi supuse o mare parte a Castiliei. Cuceri Talavera, cuceri Maqueda, Escalona, Santa Cruz, Trujillo, cuceri Madridul. Castilienii se ţineau curajoşi. Se apărau cu

dârzenie mai ales principii bisericii: căzură episcopii din Avila, Segovia, Sigüenza. Dar uriaşa superioritate numerică a musulmanilor înfrângea orice rezistenţă iar vehemenţa apărării nu făcea decât să le înteţească şi mai mult furia. Pustiau ţara, bătătoreau ogoarele, tăiau viţa-de-vie de pe araci, luau vitele cu ei.

Musulmanii supuseseră chiar o bună parte a regatului León. Înaintară până la fluviul Duëro. Dărâmară vechea capitală glorioasă Salamanca. Ocupară şi regiuni întinse din Portugalia. Cuceriră renumita mănăstire sfântă Alcobaza. O prădară şi doborâră pe cei mai mulţi dintre călugări. Peste tot în Hispania creştină bântuiau foametea, molimele, mizeria. Nicicând, de la începutul recuceririi, ţara nu se aflase într-o astfel de strâmtoare ca acum, după nechibzuita bătălie de la Alarcos.

Regii creştini îi imputau lui Alfonso întreaga vină. Leónul şi Navarra tratau cu musulmanii. Regele Navarrei merse chiar atât de departe încât să propună califului o alianţă împotriva tuturor celorlalţi domnitori creştini. Principele său moştenitor trebuia să se însoare cu o fiică a lui Iakúb Almansúr, voia să se declare vasalul califului şi, în această calitate, să administreze orice teritoriu cucerit de musulmani de la creştini.

Şi acum, după ce-şi asigurase nordul, califul porni la împresurarea oraşului Toledo. Dindărătul crenelurilor castelului regal, Alfonso vedea spărgătoarele de ziduri şi turnurile de asediu apropiindu-se încet, mereu mai impetuos.

Gutierre de Castro ceru voie să plece ca să-şi apere ţara, marchizatul Albarracin. Alfonso nu avu niciun cuvânt de împotrivire.

— Şi cum rămâne cu mulţumirile tale, mărite rege?

— Mulţumiri pentru ce? răspunse Alfonso.

Doña Leonor rămăsese în tot acest răstimp la Toledo, Credea că furia lui Alfonso se risipise în acea teribilă izbucnire şi că acum toate gândurile erau absorbite de treburile războiului, aşa că amintirea evreicei va păli repede. E drept că Alfonso evita orice explicaţii personale şi se mărginea la o politeţe rece. Dar Leonor era sigură că îl va recâştiga dacă va avea destulă răbdare. Aştepta deci. Acum însă, când inamicul împresura oraşul, nu se mai putea stăpâni. Aici prezenţa ei stânjenea, la Burgos era nevoie de ea.

În sinea ei, spera că Alfonso o va ruga să rămână.

Se duse în apartamentul lui. Îşi strânse întreaga, dârza ei voinţă ca să arate tânără, să fie frumoasă. Ştia că viaţa ei de-aici încolo depindea de această întâlnire.

Alfonso, aşa cum cerea curtoazia, o conduse la un fotoliu, se aşeză în faţa ei, se uită cu atenţie politicoasă în obrazul ei alb şi frumos. Ea, cu ochii ei liniştiţi, verzi, îl scruta. Nu mai era în el nimic din neastâmpărul băieţesc de altădată care, pe vremuri, o atrăsese atâta: ceea ce avea acum în faţa ochilor era chipul dur, colţuros al unui bărbat, cu brazde adânci, obrazul unui bărbat care suferise cumplit şi care nu se abţinea să facă pe alţii să sufere. Dar şi pe acest Alfonso îl dorea dânsa cu toată făptura ei.

Aici, la Toledo, începu ea, nu-i poate fi de mare folos. Mai bine ar fi să se reîntoarcă la Burgos, atâta timp cât se mai poate, ca să îngrijească acolo de fiicele ei şi să aştepte deznodământul războiului. De asemenea, va putea de acolo trata cu şovăielnicii regi ai Léonului şi Navarrei.

Alfonso învăţase multe lucruri noi. Vedea înlăuntrul ei, cuprindea cu privirea peisajul ei intim de parcă ar fi fost un teren pe care el trebuia să desfăşoare o bătălie. I-ar fi putut spune cu propriile ei cuvinte ce gândea şi ce socoteli îşi făcea. Înlăturase – cu siguranţă că aşa credea ea – şi procedase drept, pe cealaltă, să-i fie lui şi ţării de folos, iar el trebuie să recunoască asta şi să-i mulţumească. E tânără, e frumoasă, o va lua în patul lui şi Dumnezeu se va îndura şi ea îi va mai naşte regelui un moştenitor. Fără îndoială că aşa gândea ea şi aştepta ca el să-i ceară să rămână. Dar se înşela. Şi chiar dacă ar fi sigur ca Amin în biserică precum că îi va naşte un fiu, el nu se va mai atinge niciodată de ucigaşa Raquelei.

Doña Leonor şedea dreaptă şi totuşi mlădioasă şi degajată. Aştepta.

— Hotărârea ta mă bucură, Doña Leonor, răspunse el şi surâdea politicos cu buzele lui subţiri. Îmi faci mie şi întregii creştinătăţi un imens serviciu dacă te duci la Burgos şi te foloseşti de inteligenţa ta încercată ca să tratezi cu regii aceia laşi şi renegaţi. Şi sunt de asemenea bucuros să-mi ştiu fiicele sub ocrotirea ta. Îţi pun cu plăcere o escortă puternică la dispoziţie.

Leonor asculta, cumpănea. Pasiunea lui pentru evreică părea să fi trecut. Dacă totuşi îi vorbea ei atât de rece şi nu fără ironie,

e de bună seamă numai fiindcă el socoteşte de a sa datorie de cavaler să ia apărarea celei moarte. Leonor se simţea destul de tare să lupte cu moarta pentru a-l redobândi.

— Aud, vorbi ea, că n-ai făcut nicio încercare să-l reţii pe Castro.

Ochii lui Alfonso deveniră primejdios de limpezi. Era destul de insolentă, asta de colo, ca să reia acea penibilă convorbire.

— Ai auzit bine, răspunse el. Nici nu m-am gândit să încerc să reţin un om care mă părăseşte când sunt la ananghie.

Leonor răspunse şi ea cu aceeaşi voce liniştită:

— Cred, Don Alfonso, că îl judeci prea aspru pe cavaler. Marchizatul lui este într-adevăr ameninţat de emirul din Valencia. I-am dat speranţa unei recompense iar tu l-ai lăsat să aştepte multă vreme. Nu pe nedrept s-a simţit frustrat de un semn de mulţumire.

Alfonso deveni foarte palid, pometii îi ieşiră şi mai mult în relief din obrazul lui slăbit. Dar izbuti să-şi păstreze masca politicoasă.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, rosti el, voi putea apăra oraşul şi fără Castro.

— Nu de asta e vorba, replică Leonor, o ştii doar. Trebuie să-l împiedicăm să procedeze ca verii noştri din Léon şi Navarra şi să pactizeze ca musulmanii. Sau să treacă chiar de partea lor, cum a făcut Cid Compeador când strămoşul tău Alfonso l-a răsplătit cu prea multă zgârcenie. Nu e pentru prima oară că-l jignim, şi e un om susceptibil. Să-l împingem în braţele musulmanilor, nu mi se pare în avantajul nostru. Nu vrei să-i transcrii Castillo, Don Alfonso?

Din nou, şi acum cu un triumf răutăcios, simţea Alfonso ce se petrece cu ea. Raquel era moartă, ea, Leonor, trăia şi stătea în faţa lui rece, maiestuoasă şi totuşi seducătoare, şi voia ca el să o abjure pe moartă şi apoi totul să fie ca mai înainte. Dar se înşeală fiica doamnei Ellinor. Raquel trăia.

— Doar n-ai să-mi pretinzi serios, Doña Leonor, zise el, să-l mai şi răsplătesc pe trădător, cel care mă părăseşte când mă aflu în primejdie. Îmi cumpăr *routieri*, dar nu cavaleri. Şi nici nu mi se pare oportun să-mi indispun evreii din Toledo în această vreme de restrişte; e ceea ce aş face dacă l-aş onora acum pe ucigaşul celui mai bun dintre ei. Leonor a mea, cea versată în probleme de stat, cu siguranţă că va înţelege acest lucru.

În vocea lui fermă abia dacă se cunoştea o uşoară nuanţă de batjocură. Totuşi atâta era de ajuns ca să-i risipească Leonorei şi ultimul rest de stăpânire de sine.

— I-am făgăduit omului Castillo! zise ea cu glas ţipător. Vrei să mă dezminţi? Vrei să-ţi compromiţi regina ca să-i linguşeşti pe evreii tăi?

Alfonso jubila în sinea lui: „O auzi tu, Raquel, cum turbează? Dar nu-mi pun eu sigiliul sub ceea ce face ea. Nu-i aprob crima. Nu-i voi da ucigaşului tău casa.” Şi zise:

— În locul tău aş prefera să nu mai vorbesc de acea promisiune, Leonor.

Acum abia recunoscu Leonor că nu obţinuse nimic prin înlăturarea Raquelei. Aşa cum mama ei, ucigând pe acea femeie, pe iubita lui Henric, îşi compromisese propria-i viaţă doar, la fel şi ea a fost pentru totdeauna învinsă de evreica moartă. Ca un sloi de gheaţă se furişa în ea teama că va trebui să-şi petreacă întreaga viaţă sterilă şi singură. Îi flutura pe dinaintea ochilor monotonia cenuşie de care vorbise mama ei, acea mistuitoare Acedia, o vreme lungă, pustie.

Se împotrivea să accepte groaznica, insuportabila certitudine. Îl vedea pe bărbat, îl iubea, nu avea nimic altceva pe lume decât pe el. Trebuia să şi-l păstreze. Cu umilinţă deznădăjduită, se rugă de el:

— Mă înjosesc cum încă nicio femeie din stirpea mea nu s-a înjosit vreodată. Lasă-mă să rămân la Toledo, Alfonso! Să nu mai vorbim de Gutierre, dar lasă-mă să rămân la tine! Să rămânem împreună în aceste clipe de năpastă!

Alfonso răspunse, şi fiecare cuvânt cădea răspicat şi rece de pe buzele sale:

— N-are niciun rost, Leonor. Ţi-o spun aşa cum e: mi-ai uscat inima când ai omorât-o.

Un vers vechi, sumbru, latinesc îi suna Leonorei în urechi, o poetă din Graecia fi compusese: „Luna a coborât, chiar şi constelaţia Ursei Mari, e miezul nopţii, ora se scurge, dar eu dorm singur.”

Îşi adună puterile. Stătea dreaptă şi grăi:

— Spunându-mi asta, mă prefaci în stană de piatră. Şi totuşi: am procedat drept şi am făcut-o pentru tine şi aş face-o încă o dată.

A doua zi plecă la Burgos.

Capitolul al şaptelea

Când Musa află că Don Rodrigue, canonicul, arsese cronica, îi făcu prietenului mustrări blajine. Îi arătă că istoria lumii, consemnată de cronicari, e de fapt memoria omenirii. Marii antici au venerat o zeiţă a istoriografiei şi evreii, creştinii, musulmanii presupun cu drept cuvânt că Dumnezeu se bucură de opera cronicarilor.

— Lucrarea mea nu era pe placul Domnului, răspunse posomorit canonicul. Sunt lipsit de darul de a vedea în evenimente degetul lui Dumnezeu. Nu le-am înţeles; tot ce am însemnat era greşit. Nu aveam voie să-mi continuu munca, nu-mi era permis s-o las să existe. Eu însumi orb, nu-mi era îngăduit să-i duc pe orbi pe căi greşite. Pentru tine e uşor, urmă el întunecat şi amărât. Tu ai liniile tale conducătoare, n-ai recunoscut încă deloc că sunt greşite, poţi deci scrie liniştit mai departe.

Musa încercă să-l îmbărbăteze:

— Vei găsi şi tu noi principii, preacucernic şi stimat prieten al meu, care-ţi vor părea pentru mai mulţi ani juste.

Bătrânul învăţat era acum toată ziua pe drumuri. Foame şi molimă domneau în oraşul asediat, mereu mai mulţi bolnavi aveau nevoie de arta şi tratamentul lui.

Bineînţeles că el însuşi era conştient de limitele ştiinţei sale. Medicina musulmană, îi explica el canonicului, n-a mai învăţat de multă vreme ceva nou. De când intolerantul Alghazali declarase drept erezie orice ştiinţă ce nu provenea din Coran, şi ştiinţa terapeutică a musulmanilor era în declin iar întâietatea în medicină a trecut definitiv asupra evreilor.

— Sultanul are dreptate, susţinu el, că şi-a asigurat ca medic curant pe evreul Moise Ben Maimon. Noi, musulmanii, nu avem pe nimeni cu care să se poată compara. Cultura noastră şi-a avut înflorirea în trecut. De altfel, conchise el, tuturor cunoştinţelor medicale natura le opune limite, oricât de mare ar fi meşterul tămăduitor. E aşa cum ne învaţă Hippocrat: medicina alină adeseori, consolează câteodată, vindecă rareori.

Arhiepiscopului Don Martin nu putea în niciun caz să-i ajute vreun medic; rana îi era mortală. Toţi o ştiau, o ştia şi el. Totuşi în mijlocul marii morţi ce-l pândea, ţinea cu tenacitate la viaţă.

Încerca să-şi continue lucrul. Cerea ca Don Rodrigue să-l viziteze zilnic, ca să-l informeze despre mersul treburilor.

Se întâmplă însă ca dintr-un motiv mai temeinic arhiepiscopul să dorească atât de stăruitor societatea lui Don Rodrigue. Voia, în timpul ce-i mai era hărăzit, drept penitenţă pentru păcatele sale, să se necăjească mereu şi crunt din pricina preablândului său secretar. Zăcea în patul lui, mirosea dintr-o lămâie, gemea şi îl provoca pe celălalt. Îşi cam exprima satisfacţia pentru binemeritatul sfârşit urât al evreului Ibn Esra şi al fiicei sale. Aşa cum se aştepta, canonicul îi atrăgea atenţia asupra satisfacţiei lui necreştineşti, şi, la rândul lui, legându-se de aceasta, arhiepiscopul putea să-i impute lui Rodrigue că exagerata lui milă era foarte nepotrivită în Războiul Sfânt.

Altă dată, iarăşi, repetă ca pentru sine acel sălbatic pasaj din cântecul de război al lui Moise: *„Dominus vir pugnator”*, „Domnul este un adevărat războinic” şi, cu viclenie rău ascunsă, îl rugă pe canonic:

— Spune-mi, rogu-te, cum sună textul ebraic, iubitul şi învăţatul meu frate?

Şi cum celălalt nu ştia textul pe dinafară, îl dojeni cu blândeţe:

— Asemenea versete, caritabilul meu prieten, fireşte că nu le memorezi. Dar nu e minunat acest verset, chiar în latineşte?

Şi *„Dominus vir pugnator”* rosti el ca pentru sine, de mai multe ori, savurând fiecare silabă, aşteptând replica promptă a canonicului. Acesta însă nu avea inimă să se împotrivească muribundului, arţăgosului său prieten, citându-i versete de pace din scriptură. Tăcu.

Grija cea mai apăsătoare a lui Don Martin era pe cine-i va da regele drept succesor. Arhiepiscopul de Toledo, primatul Hispaniei, era, după rege, cel mai puternic bărbat în Castilia; veniturile lui erau mai mari decât ale regelui, influenţa lui nemărginită. Aşa că mereu îi dădea regelui ghes să aleagă omul potrivit.

— Ascultă de vorbele unui muribund, fiule, îl conjură el. Scumpul nostru Don Rodrigue e înţelept şi cucernic, aproape un sfânt, şi cu greu ai putea găsi un sfătuitor mai bun în treburile tale cu Dumnezeu. Dar pentru problemele acestei lumi, pentru cele ale războiului, nu e el omul care-ţi trebuie şi, ca arhiepiscop de Toledo, nu ţi-ar da bani deloc sau foarte puţini pentru oastea

ta. Nu-mi pune deci, dragul meu fiu şi rege, te rog mult, nu-mi pune pe scaunul sfântului Ildefonso vreun molâu, ci un adevărat cavaler creştin, aşa cum am fost eu, cu toată modestia şi lipsurile mele.

În aceeaşi zi încă Don Martin se căi că-l atacase pe canonic pe la spate. Trimise după el. Recunoscu. Se jeli:

— Of, Doamne, de ce m-ai făcut preot şi nu comandant de oşti!

Nu-i fu uşor lui Don Rodrigue să-l consoleze.

De o bucurie cumplită, neaşteptată mai avu muribundul parte. Prin tot felul de ocoluri, împiedicat la tot pasul de musulmanii care cutreierau pretutindeni ţinuturile, sosi un curier cu o epistolă a papei. Sfântul Părinte trimitea regelui porunca sa categorică, să-l dea odată afară pe *escrivano*, pe funestul evreu, Ibn Esra. Cum să poată Don Alfonso să ducă la bun sfârşit un război sfânt, când are drept sfetnic principal un necredincios?

— Vezi aşadar, dragul, onoratul meu frate, jubilă Don Martin faţă de canonic, că evlavioşii şi vitejii noştri castilieni au procedat în spiritul reprezentantului lui Hristos când l-au pedepsit pe evreu. Era deci inima mea crudă că s-a desfătat cu acest prilej?

Agitaţia aceasta consumă şi ultima putere a arhiepiscopului. Începu agonia, lungă şi dură. În gând, Don Martin se afla în bătălie, încerca să strige: A lor, a lor! Horcăia, se lupta şi suferea.

Musa era de părere că cel mai omenesc lucru ar fi să i se dea muribundului un narcotic tare.

— Să scurtezi viaţa nu e uman, îl contrazise canonicul, iar arhiepiscopul nu mai are decât două ore de suferit până să moară.

În regiunea Tripolisului izbucniseră noi răscoale şi califul, ca să facă acolo, la graniţa lui răsăriteană cu Africa, ordine, fu nevoit să retragă trupe din Hispania. Renunţă la cuceririle din nordul peninsulei şi se retrase în plină victorie.

Don Alfonso răsuflă în sfârşit uşurat. Redevenea pe zi ce trecea tot mai cavaler şi mai rege, aşa cum fusese mai înainte. Lăsă în faţa canonicului frâu liber triumfului său. Acum va şterge el ruşinea de la Alarcos. Va aduna în grabă tot ce i-a mai rămas

din trupe. Îl va arunca pe inamic înapoi. Va pătrunde adânc în sud, va ocupa Córdoba şi, în ciuda tuturor împrejurărilor, Sevilla.

Canonicul se înspăimântă. Ceea ce îi era dat să audă i se părea o nebunie criminală. De când îl văzuse pe rege prăbuşindu-se la vestea uciderii Raquelei, Rodrigue, cu toată disperarea lui, nutrise speranţa vagă că Alfonso, de pe urma atâtor grele lovituri, îşi va smulge din piept sălbaticul său cavalerism. Da, o asemenea mântuire a regelui devenise pentru canonic propria lui cauză. Dacă Alfonso, de pe urma pedepsei lui, se schimba, atunci toate relele şi năpasta de care avuseseră parte îşi aveau rostul lor. Şi acum, în faţa primei noi încercări, Alfonso eşua.

Rodrigue nu era deloc dispus să accepte aceasta fără luptă. Oare nu era – obiectă el regelui – întregul sud musulman neatins şi în plină înflorire? Nu erau şi acum oştile califului mult superioare la număr armatelor creştine? Dacă ţara noastră, Castilia, pe când era încă în plină vigoare, a fost atât de crunt bătută, cum ar putea ea acum, îngrozitor de slăbită, să atace cu succes?

— Nu te avânta într-o a doua bătălie de la Alarcos! îl avertiză el. Mulţumeşte cu smerenie Domnului că ai fost salvat. Fără îndoială că acum califul e gata să trateze. Încheie deci pacea în condiţii cât de cât acceptabile!

În sinea lui, Alfonso ştia din capul locului că aceasta era singura cale justă. Dar de cum pronunţase Rodrigue cuvântul Alarcos, vechea trufie a regelui se răsculă. Să coboare el aripile în vântul acesta bun pe care Dumnezeu i-l trimisese atât de neaşteptat! Să-şi înăbuşe el vocea lăuntrică atât de stăruitoare care-i strigă: Atacă, atacă!

Zâmbitor, cu vechea lui semeţie, cu superioritate amicală, Alfonso răspunse:

— Acum, părinte şi prieten al meu, vorbeşte din tine preotul şi sfântul, de sfatul căruia mă prevenise Don Martin. Îmi aminteşti de Alarcos. Numai că de astă dată altfel stau lucrurile. Califul e în retragere şi există o veche şi sănătoasă lege strategică şi anume să-l urmăreşti pe inamic când e în retragere. Desigur, musulmanii sunt şi acum în superioritate numerică şi e nevoie de curaj ca să-i ataci. Dar nu cumva vrei tu să mă opreşti să fiu curajos?

Vultu vivax. Rodrigue desluşea cu durere şi revoltă prin chipul lui Alfonso obrazul impulsivului Bertran.

— Eşti oare orb? îi strigă el lui Alfonso. Nu ţi-au fost semnele Domnului destul de grăitoare? Vrei să-i pui pentru a doua oară îngăduinţa la încercare?

Alfonso, mereu cu aceeaşi siguranţă zâmbitoare, zise:

— Trebuie să ţii seama că regele Castiliei interpretează semnele altfel decât tine. Am fost prezumţios când m-am bătut la Alarcos, asta o recunosc, am meritat pedeapsa şi Dumnezeu m-a pedepsit. Mi-a hărăzit o înfrângere amară, mi-a trimis pe cavalerii Apocalipsului şi era o pedeapsă dreaptă, o accept. Dar apoi mi-a ucis pe Raquel, şi vrei să mai susţii că şi moartea ei face parte din pedepsirea mea pentru Alarcos şi pentru cutezanţa mea? Nu, Dumnezeu m-a pedepsit peste măsură de crud tocmai fiindcă ţine mai mult la mine decât la alţii. Dumnezeu voia să-mi dea o satisfacţie. Şi acuma mi-a dat-o, şi de aceea califul a fost nevoit să se retragă şi de aceea voi birui.

O mânie fără margini îl cuprinse pe Rodrigue. Acest cavaler din cap până-n picioare închidea ochii ca să persiste în orbirea lui. Dar el, Rodrigue, o să-i deschidă ochii. Acum trebuie să fie dur; era milostiv dacă era dur. Amintindu-şi efectul pe care-l făcuseră asupra lui relatările lui Beniamin, zise, plin de un triumf necruţător:

— Moartea Raquelei aparţine pedepsirii tale. Ceea ce tu conteşti cu atâta trufie, este adevărul adevărat. Raquel a trebuit să moară din pricina nechibzuinţei tale cavalereşti.

Şi îi povesti ceea ce ştia de la Beniamin, că Raquel şi tatăl ei au refuzat ocrotirea Iuderiei tocmai fiindcă Alfonso îi ceruse ei să-l aştepte la Galiana.

Amintirea şi recunoaşterea îl copleşiră pe Alfonso într-un puhoi uriaş, năvălitor. Mâniosul prelat avea dreptate; el era vinovatul. „De ce nu s-au dus în Iuderia?” îl întrebase batjocoritor regina, se întrebase şi el. N-a mai ştiut că i-a dat Raquelei acea poruncă, uitase cu desăvârşire. Acum totul îi părea limpede şi tăios. De două ori îi dăduse el instrucţiuni, uşuratic, în treacăt. Pălăvrăgise multe şi vrute şi nevrute în acea ultimă noapte, ea însă luase în serios palavrele şi lăudăroşenia lui, până şi ordinul lui nesăbuit şi-l întipărise ea adânc. Şi din asta a murit. El însă nu-şi luase nici măcar rămas-bun, plecase în zori călare, plin de vitejia lui frivolă, o uitase şi s-a repezit în

acea tâmpită bătălie. Şi de aceea au pierit cavalerii săi din Calatrava şi a căzut fratele ei, Alazar, şi o jumătate din regatul lui a fost pierdut, şi ea însăşi şi-a pierdut viaţa odată cu tatăl ei.

Şi acum se pregătise să pornească o nouă, stupidă bătălie!

Privea prosteşte în gol. Dar vedea. Vedea acel chip care i se ivise lângă mormântul neglijat de la Galiana, chipul mut, grăitor al Raquelei.

Din starea lui haotică fu smuls de vocea lui Rodrigue:

— Nu te mai frământa atât, Don Alfonso. Nu-ţi mai băga în cap că Dumnezeu ţine la tine mai mult decât la alţii. Nu de dragul tău a provocat Dumnezeu retragerea califului. Tu nu eşti decât o unealtă de care El se foloseşte. Nu te mai crede buricul pământului, Don Alfonso. Tu nu eşti Castilia. Eşti unul din miile de mii de locuitori ai Castiliei. Învaţă să fii smerit.

Alfonso se uita cu priviri pierdute, era absent dar auzea.

— Mă voi gândi bine, prietene Rodrigue, zise el, la cuvintele tale. Vreau să fac aşa cum spui.

Trimise un mesaj califului declarând că este dispus să înceapă tratative de pace. Dar califul era învingătorul, punea multe condiţii înainte de a începe măcar negocierile. Cerea între altele ca Alfonso, cel care încălcase armistiţiul de la Sevilla şi provocase războiul, să trimită delegaţi la Sevilla; toată lumea să afle că venea acum ca învins, să ceară învingătorului pace. Alfonso se împotrivi multă vreme şi cu toată violenţa. Califul stăruia. Alfonso se supuse.

Dar cine să meargă ca mijlocitor la Sevilla? Cine poseda tactul, rapiditatea, mlădierea şi abilitatea, cine atitudinea şi demnitatea lăuntrică, potrivite pentru această misiune delicată şi umilitoare? Manrique era prea bătrân; să-l trimită pe preotul Rodrigue la necredincioşi, nu era cu putinţă.

Rodrigue propuse să i se încredinţeze această misiune lui Don Ephraim Bar Abba, preşedintele Aljamei.

Alfonso însuşi cumpănise deja această posibilitate. Ephraim se afirmase în probleme complicate ca un bărbat deştept; şi apoi, ca evreu, cu siguranţă că putea mai lesne decât un grande sau un cavaler să suporte înjosiri la care s-ar fi expus la Sevilla trimisul Castiliei. Dar Alfonso se gândea cu neplăcere la Ephraim. Evitase în tot acest răstimp să se întâlnească măcar cu el, oricât de mult reclamau unele treburi o discuţie în doi. Dintre

cei trei mii de oameni pe care Aljama i-i pusese la dispoziţie, cei mai mulţi muriseră. Oare evreii nu-i vor purta pică pentru asta? Şi vor ierta oare pieirea lui Ibn Esra al lor?

Acum, când Rodrigue îl propusese pe Ephraim, regele vorbi despre îndoielile lui. Pe îndelete, mânia lui se înteţi şi Alfonso dădu drumul celor mai intime bănuieli ale sale.

— Toţi, tună el, toţi evreii ăştia sunt o apă şi-un pământ. Cu siguranţă că Iehuda a conspirat cu Ephraim. Fără îndoială că ăştia ştiu unde se află fiul meu, iubitul meu Sancho. Şi dacă nu mi-l redau de bună voie, o să-i silesc. La urma urmei eu sunt regele, iar evreii sunt proprietatea mea. Pot face cu ei ce vreau, asta mi-a declarat-o chiar Iehuda. Nu îngădui să se răzbune pe copilul meu.

Consternat de această izbucnire, Rodrigue nu mai stărui pentru trimiterea lui Don Ephraim.

Totuşi Alfonso simţea o tentaţie crescândă să-l vadă pe Ephraim şi să stea de vorbă cu el. Deocamdată nu ştia dacă-i va cere să-i redea fiul sau dacă îl va ruga să-i fie sol. Îl convocă la dânsul.

— Îţi este desigur cunoscut, Don Ephraim, începu el, că inamicul nostru, califul, vrea să trateze pacea.

Şi deoarece Ephraim se mulţumi să se încline în tăcere, regele îl provocă:

— Probabil că ştii chiar mai mult decât mine şi îi cunoşti condiţiile.

Don Ephraim stătea în faţa lui, firav, bătrân, neputincios. Era neliniştitor faptul că Don Alfonso, de la înfrângerea din Alarcos şi de la omorârea lui Iehuda încoace, nu-l convocase niciodată şi era foarte posibil ca sentimentul de vinovăţie al regelui să se descarce prin noi atrocităţi împotriva evreilor. Ephraim îşi impuse deci prudenţă.

— Am organizat, răspunse el, servicii divine când duşmanul s-a retras din faţa cetăţii Toledo şi l-am rugat pe Dumnezeu să coboare asupra capului tău alte binefaceri.

Don Alfonso continuă să-l sâcâie:

— Nu găseşti că e nedrept ca cerul să-mi arate din nou atâta favoare? De bună seamă că veţi arunca asupra mea vina pieirii oamenilor voştri şi uciderea lui Ibn Esra al vostru.

— Am suferit şi ne-am rugat, răspunse Don Ephraim.

Don Alfonso îl întrebă de-a dreptul:

— Ce ştii aşadar despre condiţiile de pace?

— Exact ştim tot atât de puţin ca şi tine, replică Ephraim. Califul, bănuim noi, va voi să păstreze tot teritoriul de la sud de Guadiana. Cu siguranţă că va cere pentru tezaurul său un bogat tribut anual şi pentru emirul din Sevilla o considerabilă despăgubire de război. Şi fără îndoială că va pretinde pentru noul pact de pace o durată lungă.

Alfonso se întunecă foarte şi zise:

— Înainte de a accepta astfel de condiţii, n-ar fi mai bine să continui războiul? Sau poate că găsiţi condiţiile acceptabile? întrebă el sarcastic.

Ephraim ezită să răspundă. Dacă vorbea acum pentru acord şi pace, se putea întâmpla ca regele să-şi descarce neputincioasa-i furie asupra Aljamei şi a sa proprie. Era ispitit să răspundă evaziv, o formulă respectuoasă care să nu spună nimic. Dar Alfonso va interpreta asta ca o aprobare, aşteaptă doar cea mai mică îmbărbătare ca să continue războiul lui absurd. Iar Dumnezeu nu va mai face o a doua minune, Toledo va fi pierdut şi, odată cu el, şi Aljama. Răposatul sfetnic, în astfel de îndoieli şi în situaţii asemănătoare, îndrăznise adeseori şi din nou să-l sfătuiască pe acest rege creştin să menţină pacea şi să fie rezonabil. Un veac întreg mulţi sfetnici i-au îndemnat pe regii castilieni la cuminţenie.

— Dacă vrei să asculţi părerea sinceră a unui bătrân, mărite rege, rosti el în cele din urmă cu glas, înăbuşit, atunci te sfătuiesc: încheie pacea. Ai pierdut acest război. Dacă îl continui, musulmanii vor ajunge mai curând la Pirinei decât tu la marea sudică. Oricare ar fi condiţiile puse de calif, atâta vreme cât se mulţumeşte cu o graniţă la miazăzi de Toledo, fă pace.

Alfonso se plimba în sus şi-n jos, în ochi cu acel primejdios licăr viu, cu fruntea adânc brăzdată. Ce spunea evreul ăsta de colo era o obrăznicie. Va pune să-l aresteze şi să-l închidă în beciul cel mai îndepărtat al temniţei, până-i trece obrăznicia şi îi înapoiază pe Sancho al lui. Şi va strânge laolaltă tot ce mai posedă din oameni şi cai, îi va ataca pe musulmani prin surprindere şi le va străpunge liniile. Ştia că asemenea planuri sunt fără rost, trebuia să negocieze pacea şi anume prin acest Ephraim. Dar nu, nu, tocmai asta nu! Va arăta el lui Rodrigue şi evreului ăstuia că Don Alfonso mai trăieşte. Dar era un Alfonso învins, şi evreul avea dreptate iar el nu era nici nebun şi nici

criminal şi va trimite un sol la Sevilla să cerşească pacea. Umblă de colo-colo, cu pas grăbit, preţ de un minut scurt, un minut nesfârşit de lung şi-şi schimbă de trei ori hotărârea.

Don Ephraim stătea tăcut, într-o atitudine respectuoasă, cu o mină netemătoare, dar în sinea lui încordat la culme şi înfricoşat. Îl urmărea din ochi pe rege, vedea pe faţa lui cât de muncit era.

Deodată Alfonso se opri foarte aproape de Ephraim şi zise provocator, supărat:

— Ia ascultă! Fiindcă stărui atât de fierbinte pentru pace, te-ai duce ca mijlocitor al meu la Sevilla?

Ephraim se aşteptase de la acest bărbat la multe, în bine şi în rău, dar nu la această propunere. Nu-şi ascunse surprinderea, împotriva bunei cuviinţe se dădu niţel îndărăt şi-şi ridică în apărare bătrâna mână. Dar înainte încă de a putea vorbi, Alfonso, neaşteptat de prietenos, îl conjură:

— Te rog, nu spune acum nu. Şezi jos şi cumpăneşte!

Şedeau unul în faţa celuilalt. Ephraim îşi scărpina cu degetele unei mâini palma celeilalte mâini. Toată viaţa lui se ferise să atragă atenţia. Cât de mult se străduise el să-l facă pe Iehuda să renunţe la posturi spectaculoase, şi acum să preia el această solie asupra căreia sunt aţintiţi toţi ochii. Şi orice ar dobândi, acest Toledo nerod, ingrat, va striga trădare, iar dacă regele îl aprobă, se vor ivi mii de invidioşi. Pe de altă parte, dacă se înapoiază cu o pace durabilă, poate face ţării şi evreimii un serviciu ca nimeni altul până la el. Omul de obicei atât de rece, de cumpănit ce era, se simţea acum agitat, confuz. Întreaga lui fiinţă se împotrivea acestei însărcinări. Îl tenta să spună Nu, dar se gândi la Iehuda şi socoti că e de datoria lui să spună Da.

— Califului nu-i plac evreii, încercă el în cele din urmă să dea de gândit.

— Dar nici pe creştini nu-i prea iubeşte, ripostă Alfonso.

— Tratativele vor fi dificile, obiectă Ephraim, iar eu sunt bătrân şi bolnăvicios.

Regele se stăpâni şi răspunse:

— Nu e nici din pricina vârstei şi nici a sănătăţii tale că îmi spui nu. Te temi că sunt prea încăpăţânat şi prea mândru. Nu sunt. Mi-am dat seama că un om atât de lovit cum am fost eu, nu poate mistifica şi nu se poate tocmi multă vreme. Nu te voi stingheri, te voi investi cu împuterniciri largi. Sunt gata să

plătesc o importantă despăgubire de război emirului Sevillei şi chiar un tribut anual califului. Un bir! încheie el morocănos.

Prudent, rezervat, Don Ephraim răspunse:

— Cred că mijlocitorul tău ar putea obţine un angajament în aceste probleme. Dar fă-mă să ştiu, mărite rege, ce părere ai în privinţa celuilalt punct, cel mai important: durata armistiţiului? Mă îndoiesc că se va mulţumi califul cu o pace de mai puţin de doisprezece ani. Ai fi gata să semnezi un asemenea acord? Şi eşti hotărât să-l şi respecţi?

Din nou Alfonso era cât pe ce să se înfierbânte. Evreul se purta de parcă i-ar fi lui duhovnic. Dar iar raţiunea regelui îi înfrână mânia. Când pe vremuri admisese ca acele cuvinte *„in octo annos”*, pe opt ani, să fie prevăzute în acordul cu Sevilla, ele i se păruseră că nu-s altceva decât cerneală pe pergament. Dar aceste trei cuvinte l-au adus pe calif în ţară, i-au doborât cavalerii Calatravei. Don Ephraim avea dreptate să-i amintească de astă dată că, dacă încheie o pace pe doisprezece ani, va trebui într-adevăr să se ţină liniştit timp de doisprezece ani.

— Constat, rosti el încet şi amar, că ai cumpănit îndelung interesele califului.

Ephraim se temuse de o izbucnire mai gravă; răspunse uşurat:

— Oricine căruia îi stau la inimă treburile publice trebuie să facă asta.

Alfonso tăcea scormonindu-şi creierul. Ephraim stărui:

— O pace îndelungată va folosi mai mult Castiliei decât musulmanilor. Nu poţi, oricât de mult ai dori-o, să porneşti în curând un mare război. Îţi trebuie timp, întreaga Hispanie creştină atât de pustiită are nevoie de timp ca să se refacă.

— Doisprezece ani, făcu Alfonso. Ceri mult, bătrâne.

— Te rog, mărite rege, nu mă trimite la Sevilla, răspunse Ephraim susceptibil, aproape brusc.

— Îţi acord cei doisprezece ani, zise Alfonso.

Se ridică şi începu din nou să se plimbe în sus şi-n jos.

— Doresc, reluă el, să te duci cât de curând cu putinţă la Sevilla. Fă-mă să ştiu ce împuterniciri îţi trebuie şi alege-ţi însoţitorii.

— Fiindcă mi-o ordoni, zise Ephraim, voi face parte din delegaţie, dar numai în calitate de consilier financiar sau ca

secretar al lui. În fruntea misiunii binevoieşte să pui pe unul din granzii tăi. Dacă nu, musulmanii vor fi de la început contrariaţi.

— Să facă parte din misiune doi din baronii mei sau chiar trei, răspunse Alfonso. Dar împuternicire vei avea numai tu.

Ephraim se închină adânc.

— Voi încerca, rosti el, să-ţi aduc cu ajutorul lui Dumnezeu o pace nu prea rea.

Zicând aceasta, Don Ephraim se pregăti să ceară voie să se retragă.

Dar Don Alfonso nu-i dădu încă voie. Vorbi ezitând:

— Mai e încă ceva, Don Ephraim, şi te-aş ruga să-mi dai un sfat. Succesiunea prietenului şi a lui *escrivano* al meu decedat, Don Iehuda, trebuie să fie considerabilă. Nu cred să existe rude care să poată ridica pe drept pretenţii asupra ei. Sau ştii tu pe cineva?

Don Ephraim, din nou foarte atent, răspunse:

— Ar fi la Saragossa Don Iosef Ibn Esra, un văr al lui Don Iehuda – binecuvântată fie-i amintirea. După legea şi uzanţele noastre ar avea drept la o zecime a moştenirii. Aş sfătui-o pe maiestatea-ta să-i lase lui Don Iosef această zecime. Îţi va face bune servicii la dificila întreprindere de recuperare a creanţelor pe care Don Iehuda le avea mai peste tot în lume.

— Aşa să fie cum propui tu, zise Alfonso. M-am gândit şi la asta, să pun la dispoziţia Aljamei o parte a moştenirii.

— Eşti foarte mărinimos, mărite rege, răspunse Don Ephraim. Dar ştii că e vorba de sume foarte mari? După arhiepiscopul de Toledo, Don Iehuda era cel mai bogat om din ţară.

Nu fără ezitare, regele zise:

— Tot ce mai există ca avere de la defunct, voi lăsa sub administrarea funcţionarilor tezaurului Coroanei, până ce va fi găsit moştenitorul principal, fiul Doñei Raquel. Se află, încheie el fără o legătură prea strânsă de idei, documente care conferă acestui fiu al Doñei Raquel toate drepturile şi titlul de conte de Olmedo. Don Iehuda însuşi mai apucase să le redacteze.

— Este sacrul tău drept, mărite rege, răspunse rezervat Ephraim, să deduci din succesiunea lui Don Iehuda pentru tezaurul Coroanei tale tot ce hotărăşti tu şi nimeni nu te poate dojeni pentru asta.

Alfonso, niţel răguşit, rosti precipitat:

— Răposatul meu prieten Iehuda se întâlnea adeseori cu tine şi probabil că vei fi ştiind multe. Nu vreau să te constrâng, bătrâne, şi să-ţi cer să-mi spui cât ştii. Dar gândul că fiul meu e printre voi şi eu nu-l cunosc, mă apasă. Asta trebuie s-o înţelegi. Nu vrei să mă ajuţi?

Vorbea rugător, vorbea cu gingăşie, ceea ce-l măgulea pe Ephraim şi îl neliniştea. Era o sarcină teribilă cu care prietenul şi duşmanul lui mort îl împovărase.

— Nimeni nu ştie, mărite rege, răspunse el, şi nimeni nu poate să mai afle dacă Don Iehuda Ibn Esra avea ceva de a face cu dispariţia nepotului său. Dacă era cumva aşa, atunci trebuie să fi folosit, într-o împrejurare atât de delicată, nu mai mult decât *un singur* ajutor şi anume unul de nădejde, discret.

Alfonso se simţea înjosit şi neputincios. Dar, împotriva voinţei lui, nu cedă şi zise:

— Te cred şi nu te cred. Mă tem că chiar de-aţi şti ceva, nu mi-aţi spune. Mă roade în suflet, o mărturisesc, că fiul meu va creşte printre voi şi în datinile voastre. Îmi vine să vă urăsc pentru asta şi câteodată v-am urât chiar.

— Te mai întreb din nou, mărite rege, vorbi Ephraim, vrei cu adevărat ca un om despre care gândeşti astfel să rezolve la Sevilla treburile tale şi ale ţării peste care domneşti?

— Nutream uneori bănuieli şi despre Don Iehuda, răspunse regele, şi totuşi ştiam că îmi e prieten. Tu eşti bătrân şi priceput şi cunoşti oamenii şi înţelegi ce înseamnă asta. Vreau să te duci pentru mine la Sevilla. Ştiu că nu am pe nimeni mai potrivit decât tine.

Ephraim fu cuprins de milă dar şi de satisfacţie. Şi zise:

— Poate că va veni cândva o vreme când se va înfăţişa unul sau altul şi va susţine că el e cel dispărut. Te sfătuiesc, o, rege al meu, nu te mai preocupa de asta. Probabil că va fi înşelăciune la mijloc. Lasă în seama noastră să cercetăm dacă e aşa, şi nu te mai împovăra pe lângă atâtea multe griji şi cu problema asta. Resemnează-te, Don Alfonso. Ai fiice bine reuşite, infante nobile, menite să devină cândva mari regine. Nepoţii tăi se vor urca pe tronurile Hispaniei şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor unifica ţările peninsulei.

Şi sumbru (totuşi regele îl înţelese), încheie:

— Don Iehuda Ibn Esra e mort, fiul şi fiica sa de asemenea. Dacă a mai rămas cineva din neamul lui, atunci numai nepotul

acesta e urmaşul. Şi Don Iehuda s-a întors din Islam la iudaismul strămoşilor săi, şi acesta e legatul lui.

Don Alfonso îşi dădea seama ce însemna ca să-l lase pe evreu, pe negustor, să lichideze urmele războiului pe care el nu l-a putut duce până la capăt. Şi-a părăsit cavalerismul, şi-a luat rămas-bun de la Bertran, s-a lepădat de trecutul, de tinereţea lui. Nu o regreta, dar simţea aproape fizic renunţarea, vidul.

Drumul pe care pornise acum nu-l mai ademenea cu tainice căi lăturalnice, nu-l mai ducea spre nicio zare albastră, scânteietoare, ci se desfăşura sterp şi prozaic drept către un ţel cuminte, solid. Dar dacă a pornit odată pe acest drum, îl va străbate până la capăt. Se va încătuşa el însuşi, ca pacea amară ce o lua asupră-şi să nu fie periclitată prin aventuri dulcege sau eroice.

Nu dormi toată noaptea. Cumpănea, respingea, iar cumpănea, hotăra, respingea.

Hotărî.

Îi destăinui lui Rodrigue, cu un zâmbet uşor, că vrea în sfârşit să ocupe din nou episcopatele lichidate din Avila, Segovia, Sigüenza.

Rodrigue, nemulţumit, surprins, întrebă:

— Vrei să scapi de inoportunul prevenitor?

Surâsul lui Alfonso se lărgi şi în trăsăturile lui se iviră din nou acea vlăguită, băieţească graţie şi acea glumeaţă expresie de altădată.

— Acum, zise el, mă bănuieşti pe nedrept, preacinstite părinte al meu. Nu vreau să te am departe de mine, vreau să te am şi mai aproape. Dar dacă sunt bine informat, legile bisericii nu permit ca un canonic să urce fără treaptă intermediară pe scaunul arhiepiscopului.

Furtunatice şi pline de contradicţii se fugăreau gândurile în mintea lui Rodrigue. Pe el vrea Alfonso să-l facă primat al Hispaniei! Era un bun sfătuitor, dar o asemenea ascensiune modestul bărbat nu o visase niciodată; se mirase peste măsură atunci când Don Martin se temuse de o astfel de posibilitate. Aşadar de aici încolo nu va da numai sfaturi şi îşi va spune părerea: urma să dispună de cele mai bogate venituri ale ţării, avea să aibă un cuvânt greu de spus în problemele războiului şi

păcii. Gândul acesta îl buimăcea. Ceea ce se abătea acum asupra lui era binecuvântare şi har şi cea mai grea sarcină.

Alfonso se uita la chipul emoţionat al lui Rodrigue şi, jumătate în glumă, jumătate serios, zise:

— Pentru câteva luni, fireşte că va trebui să te duci la Sigüenza şi deci nu te voi mai putea vedea. Sfântul Părinte e un negustor dur; prea uşor nu-l voi putea convinge să-ţi dea palliumul. Dar o să fac un sacrificiu bănesc oarecare şi, până la urmă, izbutesc eu. Vreau să te fac al doilea bărbat al regatului, continuă el cu îndărătnicie băieţească. Mi-ai desfiinţat cronologia hispanică, dar eu vreau să te am primat al Hispaniei.

Când află noutatea, Musa rămase consternat. Rodrigue se va duce la Sigüenza. Cum va putea el, Musa, musulmanul, cel duşmănit de atâţia, să rămână la Toledo fără ocrotirea canonicului? Va fi pribeag şi fugar şi fără prieteni, nu pentru întâia oară. Pustie şi neospitalieră îi părea ultima bucată de drum a vieţii sale.

Numai că înţeleptul bărbat, cunoscătorul de oameni Musa, nu uită în propria lui strâmtoare binefacerea pe care avansarea i-o aducea canonicului şi găsi cuvinte calde de simpatie.

— Multiplele ocupaţii ale noului tău post, zise el, te vor smulge curând din Acedia, din frământarea posomorâtă din ultimele luni. Vei lua hotărâri şi vei făptui lucruri care vor schimba multe destine. Şi această muncă, urmă el animat, te va îndemna, sper, să reiei cronica ta. Da, preacuviosul meu prieten, conchise el gânditor şi senin, cine face istoria va fi desigur ispitit să o şi înfăţişeze.

Şi într-adevăr, de cum îi oferise regele arhiepiscopatul, o asemenea tentaţie se şi înfiripase în capul lui Rodrigue. Abia se împovărase regele cu chibzuitul şi prevăzătorul Ephraim, că se şi făcea din propriu îndemn dependent de el, de Rodrigue, bărbatul necavaleresc, iubitor de pace. Numai un Alfonso, care se transformase lăuntric, putea să-şi bage de două ori capul sub evanghelie în felul acesta. Dar din recunoaşterea faptului în sine, lui Rodrigue i se iscă un simţământ mântuitor şi speranţa că, în ciuda sumbrei sale subtilităţi, putea să fi existat un tâlc în groaznicele întâmplări din acest ultim an. Dar se împotrivea să se lase în voia unor asemenea speculaţii, nu le îngăduia să se concretizeze într-o succesiune limpede de idei, nu voia să aibă parte de o a doua dezamăgire.

Înfierbântat de-a binelea, îi răspunse el lui Musa:

— Nici pe departe nu mă gândesc să-mi reiau cronica. Mi-am nimicit întregul material, o ştii doar.

— Academia ta îţi poate procura nu peste multă vreme din nou materialul necesar, ripostă calm Musa. Şi din materialul meu multe date îţi pot fi de folos. Ţi-l alcătuiesc cu plăcere. Bineînţeles – urmă el întunecându-se la faţă – că nu va fi uşor să rămân în legătură cu tine. Cine ştie în ce colţ de lume va trebui să mă ascund dacă nu voi mai avea protecţia ta.

La început Rodrigue nu-l înţelese. Dar apoi se revoltă:

— Oare ce ţi-ai închipuit? Fireşte că vii cu mine la Sigüenza.

Musa se înseninã. Numai că politeţea lui musulmană îi impunea să ridice obiecţiuni.

— Nu crezi, spuse el, că în palatul episcopal din Sigüenza voi face o impresie foarte stranie? Cei ce locuiesc sub cârja ta se vor mira că ai un colocatar de alt neam.

— N-au decât! răspunse scurt şi înverşunat Rodrigue.

Musa, mereu cu un zâmbet larg, fericit pe obrazul lui urât, urmă:

— Mai trebuie să-ţi atrag atenţia că de abia acum vei avea de pătimit de pe urma mea. Căci de acum încolo cu siguranţă că nu-ţi voi da pace până nu te vei apuca din nou de cronica ta.

Acum încă, la Toledo, îi stârnea prietenului pofta şi îl încurca mereu în complicate dezbateri istorico-filozofice. Stătea la pupitrul lui de scris, mâzgălea şi îi vorbea, peste umăr:

— Nu-i o simplă întâmplare că noi, musulmanii, a trebuit din nou să abandonăm Toledoul, deşi îl aveam ca în palmă. Vremea noastră, marea epocă a puterii noastre, din păcate a trecut, şi disensiunile interne care l-au rechemat pe calif în toiul izbânzii se vor repeta. E un lucru tot atât de sigur ca regulile matematice ale lui Alharesmi (Al-Hazen). Imperiul mondial al musulmanilor, oricât de puternic ar părea, e prea bătrân. E fărâmicios.

Aşa cum sperase Musa, Rodrigue muşcă din nadă.

— Vremea noastră a trecut, cutezi tu să spui! răspunse el. Păi aţi biruit! Oastea noastră e nimicită, graniţa voastră se întinde până la Toledo, mândrul nostru Don Alfonso vă plăteşte tribut, se înfierbântă el. Domnia musulmanilor în declin! Marea epocă a musulmanilor apusă! De trei ori în acest secol am năvălit asupra voastră cu mase înarmate atât de uriaşe cum niciodată nu

văzuse lumea. De cinci sute de ori o mie de cavaleri creştini şi-au pierdut viaţa în aceste cruciade şi de o mie de ori câte o mie de oameni din alte neamuri creştine, pe care nu le mai pun la socoteală, au pierit de moarte, molime şi foamete în patrie. Iar Oraşul Sfânt e în stăpânirea voastră la fel ca acum o sută de ani. Şi tu te plângi că imperiul vostru decade!

— Te prefaci mai puţin înţelept decât eşti, preacinstitul meu prieten, răspunse politicos Musa. Fixezi istoria câtorva decenii sau a unui secol într-un cadru de parcă ar fi ceva închis. Dar noi, tu şi cu mine, nu vrem să descriem numai ziua de astăzi şi un pic din cea de ieri, încercăm doar să stabilim sensul evenimentelor, vrem să desluşim direcţia întâmplărilor şi să privim în viitor ca nişte veritabili cercetaşi ai Domnului. Şi iată, din nefericire, ce reiese cu certitudine: cruciadele voastre n-au fost nicidecum insuccese. Fireşte, ceea ce aţi cucerit voi în ultimul secol nu a meritat atâtea jertfe. Dar în schimb aţi dobândit cunoştinţe economice din belşug, o ştii doar tot atât de bine ca şi mine, şi nepreţuite experienţe politice şi ştiinţifice. V-am condus de bună voie şi înfumuraţi prin atelierele noastre, v-m arătat cum ne creştem noi tineretul, cum ne administrăm oraşele, cum practicăm justiţia. Aţi fost şcolari silitori şi imitaţi bine tot ce e bun la noi. Aţi priceput că, în acest secol, depindem mai puţin de cavaleri decât de învăţaţi şi de experţi, de arhitecţi şi de armurieri şi de ingineri şi de meşteri de tot felul şi de agricultori iscusiţi. Şi sunteţi tineri, sunteţi în ascensiune, ne veţi ajunge foarte curând din urmă şi chiar ne veţi întrece. Aţi pierdut de cinci sute de ori câte o mie de cavaleri, dar nu voi sunteţi învinşii.

Ridicase vocea, de obicei ştearsă. Cu ochii lui liniştiţi, ştiutori, cam ironici, îşi privea prietenul. Acesta tăcea. Se dădu bătut, nu fără satisfacţie.

Multe asemenea discuţii aveau loc între ei, controverse în care, spre surprinderea lui, Rodrigue susţinea triumful necredincioşilor, în timp ce Musa se îndoia de victoria finală a musulmanilor.

Dar cu cât mai mult reflecta Rodrigue asupra argumentelor prietenului, cu atât mai vârtos îi intrau ele în cap, cu atât mai puternică era încrederea ce i-o insuflau. Se simţea întinerit. Nu-l mai chinuia acea frază a lui Pavel către corintheni precum că nebunia lui Dumnezeu primează asupra înţelepciunii înţelepţilor.

În locul ei, triumfa un alt cuvânt al apostolului: „Vechiul a trecut, iată, totul a devenit nou.” În locul credinţei oarbe, mistuită în extaz ferice, stăruia acum în el presimţirea cunoaşterii, un sentiment din ce în ce mai precis: există totuşi un sens descifrabil în mersul lumii. Nu putea încă tălmăci acest sentiment în formule logice. Nici nu încerca să-l limpezească. Îi ajungea să ştie din rostul mersului lumii atât cât ştiuse Augustin despre esenţa timpului: „Dacă nu mă-ntrebi, o ştiu; dacă mă întrebi, nu o ştiu.”

Dar tot mai adânc se întipăreau în mintea lui Rodrigue spusele lui Musa, şi tot mai arzător simţea chemarea de a fi un cercetaş al Domnului şi de a descoperi căile pline de înţeles ale evenimentelor.

Ezita totuşi să se apuce din nou să lucreze la cronica lui. O nouă îndoială îl reţinea.

— Mă tem, mărturisi el prietenului, că ceea ce mă îndeamnă la lucru este mai puţin dorinţa de a-l sluji pe Dumnezeu, cât orgoliul scriitoricesc.

Musa făcu mutra lui şireată. Scoase la iveală o carte, „Viaţa sfântului Augustin” şi îi citi lui Rodrigue ceea ce Possidius, un discipol al sfântului, însemnase cu privire la ultimele zile ale maestrului său. Pe atunci, Augustin era arhiepiscop al oraşului Hippo, asediat de vandali; din palatul său, vedea cum arde până-n depărtare ţara cartagineză. Avea şaptezeci şi şase de ani, era foarte şubred şi ştia că va muri. Era îngrijorat pentru soarta oraşului asediat şi a întregii provincii copleşite de inamic. În acelaşi timp, însă, recitea pentru a nu ştiu câta oară numeroasele sale cărţi, corecta şi schimba, pentru ca din fiecare din operele sale să fie păstrat în biblioteca din Hippo câte un singur exemplar fără greşeli. Mai încercă să termine încă o carte destinată să combată scrierile ereticului Iulian. „Augustin, cel mai sfânt dintre toţi episcopii, relata Possidius, muri în ziua a cincea a lunii septembrie, pe patul de moarte tot străduindu-se de a respinge atacurile vandalilor, şi lucrând la marea sa lucrare polemică împotriva ereticului Iulian.”

Musa îşi ridică ochii de pe carte şi întrebă ştrengăreşte:

— Vrei cumva să fii mai sfânt decât sfântul Augustin, preacucernicul meu prieten? Ascultă-ţi atent inima şi întreabă-te dacă îndoielile tale nu sunt altceva decât o evlavioasă înfumurare.

În seara aceleiaşi zile, Rodrigue îşi pregăti un teanc gros de hârtie albă, scumpă şi, pe îndelete, savurând clipa, se apucă să scrie: „Începe istoria Hispaniei. *Incipit chronicon rerum Hispanarum*.”

Musa îi spuse surâzând:

— Niciun viciu nu sapă mai adânc ca pasiunea scrisului.

Pacea pe care o adusese acasă Don Ephraim era mai bună decât se aşteptaseră cu toţii. Dar nu putuse obţine, şi poate că nici nu voise, ca durata armistiţiului să fie stabilită pe mai puţin de doisprezece ani.

Don Alfonso, după ce Ephraim îi raportase totul amănunţit, zise:

— Ştiu că ar trebui să-ţi fiu recunoscător. Şi chiar sunt. Vreau să-mi convoc granzii, să fie martori când îmi vei înapoia mănuşa misiunii ce ţi-am încredinţat-o.

Don Ephraim se împotrivi aproape temător:

— Nu cred că merit atâta strălucire. Nici nu mi-ar sta bine. Şi aş mai atrage şi mulţi invidioşi, dar puţini prieteni Aljamei din Toledo.

Alfonso întrebă clipind din ochi dacă, după opinia lui Ephraim, va fi într-adevăr nevoie de toţi cei doisprezece ani pentru reconstruirea economiei ţării.

Ephraim se indispuse. Îl avertizase pe acest om la vreme şi foarte stăruitor să se pregătească sufleteşte pentru o pace îndelungată. El, Ephraim, condiţionase acceptarea neplăcutei sarcini de acest lucru şi iată, abia încheiase Don Alfonso pactul, că se şi gândea să-l calce. Răspunse sec:

— Starea ţării tale, mărite rege, e astfel încât probabil că va trebui să stai liniştit chiar mai mult de doisprezece ani. Eu nu voi mai apuca o nouă campanie şi nici tu nu vei mai fi tânăr când o vei porni.

Şi cum Don Alfonso tăcea posac, Ephraim îl îndemnă:

— Adaptează-te, mărite rege. Don Iehuda a făcut pentru tine treabă bună. A înnodat legături care mai ţin şi după această prăbuşire, a făcut cunoscute întregii lumi multele posibilităţi ale Castiliei tale, ţi-a procurat credit. Dar dacă vrei să tragi din toate astea foloase, trebuie să te ţii ferm de planul lui fundamental, şi el a construit pentru pace. Nu te mai gândi în anii următori la cavalerii şi baronii tăi care nu fac decât să sărăcească ţara,

gândeşte-te la târgoveţii şi ţăranii tăi, gândeşte-te la oraşele tale. Lor să le dai privilegii, dă-le *fueros*, întăreşte-i împotriva granzilor tăi.

Don Alfonso asculta contrariat, dar cu atenţie. Lumea lui era doar cea a cavalerilor. Adevărul pentru un rege era altul decât cel al unui evreu şi gheşeftar bătrân. Filosofia lui, a lui Alfonso, era cuprinsă în cântecele lui Bertran. Şi totuşi acest Ephraim are pesemne dreptate şi dacă el, Alfonso, vrea să facă după doisprezece ani un război izbutit, trebuie să se pună bine cu cei de jos. Trebuie să dea târgoveţului şi ţăranului, acelui *„vilain”*, un loc în sfatul lui şi pe cavaler să-l pedepsească când îşi cotonogeşte ţăranul sau când, cu arma-n mână, îl păgubeşte pe băcan. Va fi o lume pustie, plicticoasă, va fi o Castilie tristă peste care domneşte el.

Don Ephraim începu acum să expună întreaga stare jalnică a ţării. Mineritul decăzuse rău, manufacturile de postav, pe care Don Iehuda le adusese la mare înflorire, erau ruinate sau distruse, turmele de vite alungate, creşterea oilor, înainte de război una din cele mai importante surse de venituri ale ţării, total neglijate, *maravedi*-ul castilian era devalorizat; se plăteau şase *maravedi* castilieni pentru unul aragonez. Pentru ca agricultura şi meşteşugăritul să nu decadă cu totul, ar trebui să li se vină în ajutor cu reduceri de impozite şi cu acordarea de noi drepturi. Ephraim intră în amănunte. Propuse ce vămi şi ce dări să fie uşurate, care pe deplin desfiinţate. Preciză cifre, indica mereu şi mereu noi cifre.

De câte ori Don Iehuda vorbea despre asemenea lucruri, Alfonso se lăsa o scurtă vreme atras; dar apoi îl apuca o silă împotriva unor treburi aride, nedemne de un rege, şi se întâmpla de multe ori să întrerupă cu grosolănie o astfel de întrevedere. Acum însă, deşi Ephraim vorbea fără verva şi strălucirea lui Iehuda, Alfonso asculta cu atenţie crescândă înşiruirea de cifre, ele i se întreţeseau, găsea plăcere chiar în logica expunerii evreului. Alfonso nu voia s-o recunoască şi totuşi era mulţumit. Nu era de niciun folos să închizi ochii în faţa vremii noi, potrivnice, trebuia să te acomodezi cu ea. Alţii înaintea lui s-au văzut siliţi s-o facă, oameni foarte mari şi foarte puternici, regele Henric de pildă, şi el, Alfonso, plătise scump pentru orbirea lui.

— E un noroc, mărite rege, expuse apoi Ephraim, că i-ai permis atunci lui Iehuda să colonizeze în ţara ta şase mii de refugiaţi franci. Din mulţimea acestor oameni capabili poţi înlocui mulţi specialişti care au căzut sau au dispărut într-un fel sau altul. Trebuie să recunoşti lui Don Iehuda – binecuvântată fie-i amintirea – că...

Regele îl întrerupse brusc.

— Ţi-am propus odată, zise el, să administrezi vistieria mea. Ai refuzat. Probabil că ai procedat bine; era pe atunci puţin de gospodărit şi le-am făcut sfetnicilor mei viaţa grea. Acum e drept că avem şi mai puţin, dar între timp m-am mai cuminţit, asta poate că ai remarcat şi tu. Te rog pentru a doua oară să devii *alfakimul* meu sau, şi mai bine, *alfakimul* meu *mayor*.

Ephraim se aşteptase la această ofertă, se temuse de ea. Se împotrivea din tot sufletul. Detestase dintotdeauna demnităţile de stat, acum mai era şi bătrân, voia ca-n zilele ce-i mai rămâneau să stea acasă, la gura sobei, să fie văzut de puţini şi îngrijit cu devotament şi să se stingă-n pace. Toată aversiunea şi ura lui împotriva lui Don Alfonso se răscoleau într-însul. Omul acesta a trimis la moarte pe cei mai mulţi dintre acei trei mii de tineri pe care Aljama i-a pus la dispoziţie, împins de o dementă poftă cavalerească de aventuri. I-a răpit devotatului său servitor Ibn Esra fiica şi fiul şi nu l-a salvat în năpasta ce-l lovise. Şi acum voia să-l înhame pe el, Ephraim, la carul lui pe drumul abrupt, chinuitor ce-i stătea în faţă. Şi-i zise:

— Mă onorezi peste măsură. Dar negocierile de la Sevilla au fost istovitoare. Treburile Aljamei mă aşteaptă, sunt foarte bătrân. Scuteşte-mă, o, rege şi stăpân al meu.

Alfonso, făcând băieţeşte pe supăratul, spuse:

— Aş vrea să am un evreu de *alfakim*.

Cuvintele acestea sunau a nedibăcie, aproape stângace dar din ele răzbătea bunăvoinţa lui Alfonso cel de odinioară. Dintr-odată, Ephraim pricepu ce se petrece în sufletul acestui bărbat. Înţelese că vrea să dea o satisfacţie defunctului său *escrivano*, impunându-şi să urmeze drumul acestuia. Acest Alfonso chema, şi nu fără teamă, ajutorul unui nou sfătuitor. Va fi o sarcină împovărătoare să preiei acest post, să reiei totul de la capăt. Dar Ephraim îşi reamintea ochii scânteietori, pătrunzători, ironici ai lui Iehuda, auzea vocea lui melodioasă, plăcută, se gândea la ultima lor întâlnire. Cineva trebuie să se găsească aici să

primească mâna acestui rege creştin şi să-l târască anevoie pe cale îngustă, riguroasă a păcii.

Ephraim, înfiorat de frig în multele lui vestminte, arăta cu adevărat foarte bătrân şi şubred. Vorbi, smulgându-şi fiecare cuvânt cu greu din gâtlej:

— Fiindcă o porunceşti tu, mărite rege, voi încerca să fac ordine în treburile ţării tale.

— Îţi mulţumesc, rosti Don Alfonso.

Iar după o scurtă şovăială, urmă:

— Şi mai e ceva ce aş vrea să discut cu tine, Don Ephraim Bar Abba. Nu i-am arătat niciodată regretatului meu *escrivano* atâta recunoştinţă câtă ar fi fost cu cale şi câtă bunicul meu i-a arătat lui Ibn Esra al lui. Mă apasă gândul că cei doi morţi n-au fost nici măcar îngropaţi cum trebuie, ci meschin şi sărăcăcios. Dar m-am tot gândit la asta şi anume să-i înmormântez cu fastul cuvenit rangului lor. Acum însă am cumpănit mai bine şi mi se pare mai potrivit ca voi să-l înmormântaţi pe defunctul meu *escrivano* în felul vostru şi cu onorurile ce le practicaţi voi, de asemenea şi pe Doña Raquel, fiica lui, care mi-a fost atât de dragă. Vă aparţin amândoi vouă, vă aparţin până la urmă şi-ţi voi fi recunoscător dacă vei organiza înmormântarea aşa cum şi-ar fi dorit-o chiar ei.

— Mi-ai luat-o înainte cu rugămintea, mărite rege, răspunse Don Ephraim. Voi avea grijă de toate. Îngăduie-mi numai să mai zăbovesc un răstimp cu ceremonia, pentru că toţi cei ce doresc să-l cinstească pe Don Iehuda Ibn Esra să afle că va fi înmormântat după lege.

Curând după încheierea păcii, Doña Berengaria dădu naştere unui băiat. Acest viitor rege al Aragonului şi Castiliei fu botezat cu numele de Fernán. Botezul fu sărbătorit cu mare fast; cei cinci domnitori creştini ai peninsulei se adunaseră la Saragossa ca să participe la solemnitate.

La banchetul festivităţii, Alfonso şi Leonor şedeau pe scaune înalte alături. Doña Leonor era frumoasă, mare doamnă, amabilă şi mândră ca de obicei şi, aşa cum cerea curtoazia, schimba cu soţul ei multe cuvinte de politeţe.

Alfonso putea să se simtă în acea zi rege al regilor şi era conştient de valoarea sa şi de onoarea ce i se cuvenea. Cu un an înainte ţara lui fusese sub puterea duşmanilor, el însuşi

încercuit în propria sa capitală. Cât de cumplit se ruşinase atunci când se gândea la Richard al Engliterei! Acela se adeverise pe deplin a fi un *miles christianus*, spaima musulmanilor, un adevărat Melek Rik. Asaltase inexpugnabila cetăţuie Akko, biruise glorios în luptă, la câmp deschis, oastea sultanului Saladin. Cât de diferit stăteau lucrurile astăzi! Uriaşele pierderi ale armatelor cruciate fuseseră ca şi zadarnice, se încheiase un jalnic armistiţiu. Oraşul Sfânt se afla ca şi până atunci în mâinile necredincioşilor, Richard însuşi, dezbinat cu aliaţii săi, zăcea neputincios într-o temniţă austriacă. El însă, Alfonso, trona aici, acum ca şi mai înainte cel mai puternic rege al peninsulei. Şi nepotul său, care primise în ziua aceea taina botezului, acest viguros, mic Fernán, acesta va fi, lucru ca şi sigur, cel ce va reuni Aragonul şi Castilia şi poate că va avea dreptul să se numească împărat, ca strămoşul său, Alfonso al Şaptelea.

Dar cu toată această strălucire şi înflorire, în sufletul lui Alfonso nu creştea decât pustiul. O vedea pe Doña Leonor şi îi vedea singurătatea. O vedea pe fiica lui, Berengaria, şi îi vedea ochii mari şi verzi ai mamei, trufia sălbatică, foamea după tot mai multă putere şi autoritate. Era sigur că-şi considera soţul slab, fiindcă după înfrângerea sa, a lui Alfonso, nu şi-a asumat predominarea peninsulei. Era sigur că toată fiinţa ei era dăruită noului născut, acestui viitor *emperador* Fernán, şi că pentru dânsul, tatăl ei, nu avea alte sentimente decât silă şi indiferenţă dispreţuitoare. Stătea doar în calea fiului şi orgoliului ei, din desfrânare îşi neglijase îndatoririle de rege, ţara care-i aparţinea ei şi băiatului aproape că a pierdut-o odată şi o s-o piardă definitiv înainte ca micul Fernán să se încoroneze împărat.

Pajii care-i serveau regelui mâncare, vin, şerbet stăteau şi aşteptau stânjeniţi. El nici nu-i vedea. Îşi dădu deodată seama cât de singur era în mijlocul celor de cinci mii de ori câte-o mie de castilieni ai săi, cu toată veneraţia ce i-o purtau. Privea în gol, foarte singur într-o lume goală.

Don Rodrigue observa îngrijorat cum Alfonso, sub masca liniştită, prietenoasă, regală, se închista rigid şi semeţ în gândurile sale. Era cuprins de-o milă plină de căldură, dar şi plină de curiozitate şi de obsesie a cronicarului, şi îl studia pe rege cu o sârguinţă obiectivă. Don Alfonso era într-adevăr *memoria tenax, intellectu capax, vultu vivax*. El, Alfonso, păstra

bine în memorie întâmplările, le înţelegea cu mintea lui pătrunzătoare, le reţinea ferm şi le reda prin expresia feţei sale. Da, consemnate pe chipul lui Don Alfonso, erau experienţele acumulate, patimile lui sălbatice, biruinţele lui grele, furtunatice, amarele lui înfrângeri, renunţările şi recunoaşterile lui. Cutele îi brăzdau adânc fruntea, riduri îi crestau obrajii. Chipul regelui devenise o cronică a vieţii sale. De pe acum faţa omului de patruzeci de ani trăda pe cea a moşneagului ce va fi cândva.

În nordul ţării, aproape de graniţa Navarrei, pe teritoriul baronilor de Haro, trăia un eremit care se supunea celor mai dure practici bisericeşti. Locuia într-o peşteră sus de tot, pe clinele abrupte ale Sierrei de Neïla. Cum îşi putea târî acolo zilele, era un miracol. Căci era orb. Fără îndoială că stătea sub deosebita ocrotire a providenţei. Ea îi ferea picioarele de abis şi îl apăra de fiarele sălbatice; se spunea că lupii se ghemuiau la picioarele lui şi îi lingeau mâna.

Penitenţii urcau la el şi îi aduceau daruri pentru puţinele lui trebuinţe. Îl rugau să-i atingă cu mâinile; din mâinile lui răzbătea harul sfânt. Putea chiar, doar atingând un obraz, să afle prin pipăit dacă vreun păcătos a fost absolvit de Dumnezeu.

Şi faima pustnicului ca şi a cucernicelor lui aptitudini se răspândiseră în întreaga ţară.

Dar schimnicul acela nu era altul decât Diego, căruia atunci, înaintea primei sale bătălii victorioase de la Alarcos, Alfonso pusese să i se scoată ochii fiindcă dormise în post.

Acum, aceşti baroni de Haro, cărora Diego le fusese supus, erau nişte vasali dificili, nu prea binevoitori regelui. Declaraseră deci că oraşul Toledo, prin haoticele evenimente din ultimii ani, ar fi plin de păcate, şi-i cerură lui Diego să se ducă acolo; vizita sfântului de bună seamă că va deştepta conştiinţele. Baronii de Haro sperau însă ca, prin prezenţa lui Diego în capitală, să-i provoace regelui încurcături.

Locuitorii din Toledo mişunau în jurul preasfântului, să-l vadă şi să-l venereze, şi tot mai stăruitor se auzea dorinţa lor ca şi regele să tragă foloase de pe urma venirii acolo a făcătorului-de-minuni. Pe când Alfonso străbătea călare străzile, radiind de fericire, alături de Fermosa, ei luaseră parte la plăcerea nepermisă dar inimoasă a regelui, o gustau şi ei, îl aclamau, şi ziua în care alaiul le ieşea în cale era o adevărată sărbătoare.

Dar acum, când îl vedeau pe Alfonso, simţeau o compătimire respectuoasă, o sfială, un discret fior de milă pentru cel pedepsit, însemnat de Dumnezeu. Îi doreau deplină ispăşire şi credeau că sfântul l-ar putea ajuta.

Rodrigue nu vedea în larma ce se iscase în jurul lui Diego nimic altceva decât superstiţie şi şarlatanie, intuia chiar intenţia duşmănoasă a baronilor de Haro, aşa că-l sfătui pe rege să nu-l ia pe Diego în seamă.

Lui Alfonso însuşi omul acela îi era nesuferit. Îl ardea o ruşine tardivă amintindu-şi cât de mulţumit de sine îi povestise Raquelei orbirea aceea şi cuvântarea lui despre nesocotirea datoriei. Îşi amintea cum obrazul nobil al Raquelei se crispase, abia acum ştia de ce.

Observase totuşi cu câtă timiditate se uitau oamenii la el, îi înţelese, le pricepuse dorinţa ca el să se vadă cu sfântul. Îl încerca chiar curiozitatea crescândă să ştie ce devenise între timp Diego. Şi oare el, Alfonso, fără să ştie şi să vrea, făcuse într-adevăr din acest om un sfânt?

Când îl avu pe orb în faţă, şi-l aminti aidoma pe Diego de atunci.

Fusese un flăcău vârtos, îndărătnic, înfipt, aducând niţel cu Castro, iar acesta era cu adevărat acel Diego pe care el a pus să fie orbit? Alfonso se simţi încurcat, regreta că trimisese după acest om, nu ştia ce să spună, şi celălalt de asemenea tăcea.

În cele din urmă, mai mult fără să vrea, Alfonso glumi cu stângăcie:

— Tot a fost bună la ceva maxima ce ţi-am împărtăşit-o atunci într-un fel atât de aspru.

— Cine vorbeşte? întrebă celălalt.

Uimirea displăcută a lui Alfonso crescu. Oare nu-i spuseseră omului în faţa cui a fost adus? Sau n-a vrut el să ştie?

— Eu, regele, răspunse el.

Orbul, deloc surprins şi nemişcat, rosti:

— Nu ţi-am recunoscut glasul. Nu răzbate din tine nimic care să mi te amintească.

— Ţi-am făcut oare o nedreptate atunci, Diego? întrebă Alfonso.

— Dumnezeu a fost acela, răspunse liniştit orbul, care ţi-a poruncit să faci ce ai făcut. Dar şi somnul care m-a copleşit atunci tot Dumnezeu mi l-a trimis. Alarcos era un loc de grea

încercare, pentru tine nu mai puţin decât pentru mine. A fost oare acea izbândă de la Alarcos cea care te-a îndemnat să dai o a doua, semeaţă bătălie? Mie suferinţa mi-a adus până la urmă binecuvântarea. Am găsit pacea.

Şi, aparent fără nicio legătură, urmă:

— Aud că Alarcos nu mai există.

La început Alfonso crezu că omul, la adăpostul reputaţiei sale de sfânt, vrea să-şi râdă de el. Dar vorbele veniseră ciudat de monotone de pe buzele orbului; parcă ar fi fost rostite de un al treilea, care îi privea de la mare depărtare, nu erau menite să-l jignească.

— M-am rugat, reluă Diego, ca nenorocirea să se prefacă şi pentru tine în mântuire, stăpâne rege. Lasă-mă să te văd, ceru el întinzând mâinile.

Alfonso pricepu ce voia orbul, se apropie de el şi infirmul îi pipăi obrazul. Regele simţea cu neplăcere mâinile osoase atingându-i fruntea şi faţa, apăsat şi bâjbâit. Totul la acest om îi era respingător: cum arăta, cum vorbea, cum mirosea. Era într-adevăr o încercare căreia i se supunea. Şi oare nu era omul acesta un scamator, un şarlatan de bâlci?

— Fii pe pace, vorbi Diego. Domnul ţi-a dat puterea să aştepţi în smerenie. *Quien no cae, se no llevanta* – Cine nu cade, nu se ridică. Poate că va trebui să aştepţi multă vreme, dar de partea ta e forţa.

Alfonso îl însoţi până la uşă şi îl dădu în seama celor ce-l conduseseră.

Veni şi ziua în care fură deshumate leşurile lui Iehuda Ibn Esra şi al fiicei sale, ca să fie duse la cimitirul din Iuderia. Era o zi de toamnă timpurie, caldă, prevestitoare de furtună; stâncile ce dominau oraşul Toledo zăceau întunecate, într-un cenuşiu apăsător, negru-verde.

Îi înfăşurară, pe Iehuda şi Raquel, în linţolii albe. Fură puşi în sicrie simple, aşa cum cerea datina; iar înlăuntrul lor se presărase pământ gras, negru, fărâmicios, pământ din Sion. Pe pământul Sionului se odihnea aşadar capul lui Iehuda, care a născocit şi întreprins totul spre o mai mare cinstire a poporului său, şi capul Raquelei, care visase despre Mesia.

Toate comunităţile evreieşti ale Hispaniei trimiseseră delegaţii, chiar şi din Provenţa şi din Francia veniseră multe, şi câteva chiar din Germania.

Opt din cei mai de frunte bărbaţi ai Aljamei din Toledo ridicară pe umerii lor sicriele şi le purtară pe aleile cu prundiş ale Galianei, printre arbori şi straturi de flori, spre poarta principală. Acolo unde saluta inscripţia Alafia stăteau alţii, gata să preia sicriele. Le duseră o scurtă bucată de drum, apoi alţi purtători aşteptau să le poarte; căci nenumăraţi se oferiseră să ducă morţii până la groapă.

Aşa, din umeri în umeri, coşciugele străbătură străzile fierbinţi către Alcantara, la podul care trecea peste Tajo.

O bucată de drum purtase şi tânărul Don Beniamin unul din cele două sicrie, pe al doilea, cel al Doñei Raquel. Era o povară uşoară, dar tânărul îşi mişca anevoie picioarele; apăsător şi înăbuşit, aproape fizic, îl durea mâhnirea.

Încercă să iasă din strâmtoare gândindu-se la altceva.

Se gândea cum cei şase mii de refugiaţi franci pe care Iehuda, cu toată crâncena împotrivire, îi adusese în ţară, deveniseră din nişte intruşi supărători concetăţeni foarte utili. Totul se întâmplase altfel, mai bine decât se aşteptase el, Beniamin. Pe jumătate sceptic, văzuse cum unchiul său Ephraim fusese trimis la Sevilla, cum obţinuse cu multă greutate pacea şi cum lua acum măsuri s-o păstreze. Opera lui Iehuda dăinuia, era dusă mai departe. Şi regele nu numai că o îngăduia, ci o şi sprijinea. Dar de câtă moarte şi mizerie fusese nevoie înainte ca acestui cavaler să-i vină mintea la cap! Şi oare raţiunea va mai dura?

Nu trebuia să se lase târât de aversiunea lui împotriva regelui la o judecată nedreaptă. Regele se schimbase. Raquel izbutise. Lucrurile se petrecuseră ca în acel basm la care ea ţinea atâta. Vrăjitorul insuflase viaţă bulgărelui de pământ, dar din pricina asta vrăjitorul a trebuit să moară.

Încet păşea Don Beniamin, cu uşoara povară a Raquelei pe umăr, pierdut în meditaţie, cu pas inegal, împiedicând pe ceilalţi purtători ai coşciugului.

Cei şase mii de refugiaţi vor putea trăi acum din plin. Era puţin faţă de moartea stupidă de care de o mie de ori câte o mie muriseră în războaiele acestor decenii. Tot ce se obţinuse era puţin, mica perioadă de pace a lui Ephraim, dramul de cuminţenie al regelui. Era doar o mică lumină nouă în marea

noapte. Dar era aici, această nouă luminiţă lumina, şi dacă îi va fi cândva teamă, mica lumină îi va arăta drumul.

Ajunseseră la locul de aşteptare, unde el şi cei ce-l purtau urmau să predea altora sicriul. Dar de cum se despovărase şi nu mai trebuia să ţină pas cu ceilalţi, picioarele i se târau şi mai greu. Îşi strânse puterile, se ţinu drept şi se gândi. Gândea cu amărăciune, dârz şi stăruitor: ne este dat să lucrăm la opera începută; dar s-o desăvârşim, nu ne e dat.

Cortegiul funerar atinsese bariera oraşului, podul de peste Tajo. Porţile masive se deschiseră larg, să facă drum morţilor.

Don Alfonso orânduise să se dea lui *escrivano* al său, căruia oraşul Toledo îi arătase atâta ingratitudine, cele mai înalte onoruri. Locuitorii din Toledo se supuseseră bucuroşi. Toate casele arboraseră pânze negre. Strâns tivea mulţimea, o masă uniformă, întunecată marginile străzilor de obicei atât de împestriţate; larma de toate zilele se potolise până la un murmur greu. Peste tot, în drum, străjuiau în poziţie militărească ostaşii regelui şi, pe oriunde treceau sicriele, se plecau drapelele cu stema Castiliei. Oamenii se descopereau, mulţi îngenuncheau, femeile şi fetele plângeau pentru soarta Fermosei.

Morţii urcau străzile povârnite înspre interiorul oraşului. Nu o luaseră pe drumul cel mai scurt, sicriele fură purtate pe cale ocolită dincolo de piaţa centrală, Zocodovér, ca să poată cât mai mulţi cinsti pe cei morţi.

La o fereastră, sus de tot, la castel, de unde putea urmări până departe drumul cortegiului, stătea Alfonso, singur.

Gândea:

Nici măcar nu sunt trist. M-am liniştit. M-am eliberat de patimi violente. Am devenit un rege mai bun. Ar trebui să fiu mulţumit. Şi nu sunt. Voi apuca poate marea mea campanie şi o voi putea duce în fruntea unei Hispanii unite. Dar chiar şi în clipa când voi avea victoria în mână, nu voi simţi nimic mai fierbinte decât: „Acum a sosit momentul, mi-am împlinit datoria”, şi dacă va costa scump, va fi o uşurare, fericire însă nu va fi. Ceea ce-mi era predestinat ca fericire, zace acolo jos. Era aici, am ţinut-o în braţele mele, mi s-a alipit de trup, tandru şi ameţitor de dulce. Dar eu am fost uşuratic şi am fugit. Şi acum, cea care mi-a fost destinată să-mi dea fericirea e dusă acolo jos, sub ochii mei.

Doisprezece ani trebuie să-mi aştept campania. N-am ştiut niciodată să aştept; viaţa m-a purtat în goană ca un cal. Acum mi se târăşte ca un melc. Anul se lungeşte, ziua se lungeşte. Iar eu rabd, nici măcar nu mă mânii. Şi că pot aştepta astfel, e tot ce poate fi mai rău.

Voi duce campania cu chibzuinţă chiar. Nu va mai fi nimic din curajul sălbatic, sfânt de odinioară. Oamenii vor striga: „A lor, a lor!” şi eu nu voi striga împreună cu ei.

Se străduia să se gândească la cel pentru care va porni campania, la micul Fernán; dar nu realiza o imagine clară şi nicio căldură nu răzbătea din figura nepotului. Tot ce-l înconjura acum pe Alfonso rămânea ciudat de confuz, nebulos, ireal.

Gândea:

Am patruzeci de ani, dar viaţa mea rămâne în urmă. Nimic nu-mi este mai viu decât trecutul meu. Prezentul meu zace în ceaţă şi praf, ca un câmp de bătălie în toiul luptei, şi chiar dacă voi birui vreodată, nu va mai rămâne decât negură şi deprimare. Da, de-aş putea învinge pentru fiul meu, pentru Sancho al meu, pentru dragul meu bastard! Dar cine ştie unde va fi Sancho al meu?! Probabil printre cei cărora pacea le e mai de preţ decât chiar victoria.

Cortegiul mortuar ajunsese între timp la capăt.

Trei cimitire aveau evreii din Toledo, două în afara zidurilor, unul în Iuderia. În acesta, mic şi foarte vechi, aveau morminte numai membrii celor mai alese familii, printre care şi neamul Ibn Esra. Dormeau printre morţii de aici somnul lor de veci acei Ibn Esra care îşi trăgeau obârşia dintr-un urmaş al regelui David, care, împreună cu Adoniram, vistiernicul regelui Solomon, veniseră în peninsulă, şi aşa era chiar săpat pe pietrele lor funerare. Zăceau mai departe printre aceşti Ibn Esra morţi, care pe vremea romanilor fuseseră negustori. Zarafi, strângători de dări, şi unii care trăiseră la Toledo sub regii goţi, izgoniţi şi prigoniţi, şi unii care fuseseră sub musulmani viziri şi medici vestiţi şi poeţi. Zăcea tot aici şi acel Ibn Esra care ridicase odinioară Castillo-ul ce-i purta numele, ca şi cel ce administrase împăratului Alfonso Calatrava, unchiul lui Iehuda.

În acest cimitir fură aşadar aduse trupurile neînsufleţite.

Strâns alăturaţi stăteau îndoliaţii; atât de aproape stăteau unii de alţii, relatează cronicarul, încât puteai păşi peste umerii lor.

În pământul spiţei Ibn Esra se săpaseră două morminte noi. Acolo îi depuseră pe Iehuda Ibn Esra şi pe fiica sa Raquel, lângă strămoşii lor.

Apoi cei de faţă s-au spălat pe mâini şi au murmurat cuvintele de binecuvântare.

Iar Don Iosef Ibn Esra, ca fiind cea mai apropiată rudă, rosti rugăciunea îndoliaţilor, care începe astfel: Slăvit şi sfinţit să fie măreţul nume, şi se încheie cu: Pacea domnească în înălţimile Sale, să ne învrednicească Cel-de-Sus cu timpuri de pace pe noi şi întregul neam al lui Israel, şi spuneţi cu toţii Amin.

Şi timp de treizeci de zile, în toate comunităţile evreieşti din peninsulă şi în cele din Provenţa şi Francia, se rosti această rugăciune în amintirea lui Don Iehuda Ibn Esra Domnul şi Învăţătorul Nostru, şi a Doñei Raquel.

Iar în pieţe şi în cârciumi, oriunde se adunau mulţi oameni, cântăreţi ambulanţi, actori de bâlci cântau balade despre regele Don Alfonso şi fierbintea, fatala sa dragoste pentru evreica Fermosa. Adânc în popor pătrundeau cântecele şi în zi de lucru şi de sărbătoare; la muncă şi la masă şi în somn, cânta şi îngâna întreaga Castilie: Şi regele / Orbit era de dragoste / Şi-a pus ochii pe-o evreică / Ce Fermosa se numea. / Da, Fermosa, deci „frumoasa” / Se numea pe drept cuvânt. / Şi cu dânsa şi-a uitat / Regele regina sa.

Don Alfonso însă nu mai călcă niciodată în ţinutul Huerta del Rey.

Cu încetul se sălbăticeau grădinile şi decădea Galiana. Chiar şi zidul alb se fărâmiţă, cel ce înconjura întinsa proprietate. Cel mai mult rezistă marea poartă principală pe care de Castro şi ai săi pătrunseseră ca să doboare pe Raquel şi pe tatăl ei.

Am stat eu însumi în faţa acestei porţi şi am văzut inscripţia mâncată de vreme cu care Galiana îşi saluta oaspeţii: Alafia, har, fericire.

Postfaţa autorului

Decenii de-a rândul m-a obsedat povestea acelei Hadassa care, făcută regină a sa de către marele rege persan Ahaşver, îşi salvează sub numele de Esther poporul, evreii, de la o pieire sigură.

Micul roman având ca subiect soarta acestei Hadassa, „Cartea Estherei”, este una din cele mai pasionante şi mai populare cărţi ale Bibliei. Autorul se pricepe în arta marilor povestitori ebraici şi arabi, dă naştere unei încordări exterioare şi totodată lăuntrice şi ştie să împrumute fabulei mereu noi surprize. Las de-o parte faptul că a scris-o într-o vreme când poporul său fusese salvat din cea mai cruntă năpastă, că suferise şi triumfase împreună cu ai săi, iar avântul său patriotic se transmite cititorilor şi în ziua de azi.

În orice caz, pe mine „Cartea Estherei” m-a mişcat profund, ca şi pe mulţi alţii, şi la mai bine de două mii de ani de la apariţia ei, nu puţini au încercat să povestească romanul inspirându-se din întâmplările vremii lor proprii. De multe ori, când resimţeam deosebit de dureros asuprirea celor două popoare cărora le aparţin, eram şi eu îndemnat să reiau, din unghiul de vedere al lumii mele, firul poveştii reginei Esther.

Ceea ce face ca micul roman să fie atât de captivant, este un subtil artificiu al scriitorului evreu, un artificiu pe care nimeni nu-l găsise înaintea lui. El dăruieşte născocirilor sale veridicitatea şi aparenţa unei extreme obiectivităţi, travestindu-se într-un om însărcinat să consemneze pur istoric evenimentele de la Curtea persană. Aşadar, dă romanului său masca unei cronici de Curte, ascunde tendinţa oarecum personală a povestirii sub tonul neutru al cronicarului. Evită deci să se refere la harul Domnului care a făcut din neamul său poporul ales; dintre cărţile Bibliei, această e singura în care Dumnezeu nu este pomenit. Autorul se fereşte, de asemenea să proslăvească fiinţa şi faptele oamenilor săi. Nu laudă pe regina sa Esther şi pe tutorele ei Mardohai şi nici nu-l blestemă pe duşmanul evreilor, Haman. Se lasă în voia povestirii sale, se bizuie pe faptul că întâmplările pe care le-a imaginat sunt îndestulătoare ca să stârnească indignarea cititorului împotriva duşmanului evreilor şi entuziasmul pentru răbdătorul şi izbânditorul Mardohai şi pentru Esther a sa. Lucrul acesta îi reuşeşte scriitorului şi, oricât e el de grijuliu să-şi

ascundă propriul triumf, cititorul se bucură din inimă când, la sfârşit, Haman e spânzurat în furcile pe care le ridicase pentru Mardohai.

Dacă după terminarea lecturii cititorul meditează asupra celor întâmplate, fireşte că îl cuprind îndoieli. Cum putea tânăra femeie, pe care stăpânul lumii o aşază pe tronul lui, să facă astfel încât să-şi treacă atâta vreme sub tăcere numele şi obârşia? Ce fel de mare vizir este acesta, care vrea să nimicească odată cu singurul său duşman un întreg popor? Ce fel de rege e acesta, care astăzi, fără multe întrebări, comandă o întreagă naţiune la pieire, iar mâine, fără prea multe mofturi, lasă să fie măcelăriţi nenumăraţi duşmani ai acestui neam? Dar când îţi pui asemenea întrebări, obiectivitatea autorului se vădeşte a nu fi altceva decât o deghizare şi întregul roman o himeră.

Să intervin aici, şi să canalizez povestea bătrânului scriitor înspre o poveste logică şi pe cât posibil autentică, mi s-a părut o sarcină extrem de atrăgătoare. Am vrut să strămut acţiunea într-o lume înconjurătoare capabilă să-i facă pe oameni veridici, ca şi evenimentele trăite de ei şi, afară de aceasta, să scrutez trecutul şi să-l pun în perspectiva viitorului în aşa fel încât întâmplările din jurul Estherei să lumineze şi evenimentele de astăzi.

Dar a reieşit între timp că vechea poveste de bază conţinea o eroare gravă! Eroina e absentă. Esther nu-i decât o păpuşă în mâna tutorelui ei, este acţionată din afară, este în întregime pasivă, o roată în mecanismul acţiunii, nimic altceva. Acest vid, tocmai din centrul povestirii, a făcut ca marii scriitori şi poeţi care au preluat prea fidel acţiunea să dea greş. Racine îşi refugiază tragedia în portul, sigur al evlaviei, Grillparzer părăseşte opera la jumătatea ei. Eram destul de cutezător să-mi închipui că aş putea da Estherei mele acea viaţă proprie pe care n-am mai găsit-o în povestea reginei Esther. Dar ar fi trebuit să mă abat prea mult de la fabula biblică de bază, împodobită cu un nimb de două ori milenar, şi aşa m-am mărginit să schiţez conturul unei cărţi viitoare căreia să-i dăruiesc toată dragostea mea.

Era inevitabil ca, în acele decenii în care mă preocupam de povestea Estherei, să mă asalteze persoanele altor femei evreice care interveniseră, bogat în consecinţe, în istoria

poporului lor, şi una dintre ele este tocmai aceea despre care aţi citit în această carte, Raquel, La Fermosa, iubita regelui Alfonso.

Am cunoscut mai întâi povestea ei prin intermediul dramei lui Grillparzer. Am îndrăgit şi mai iubesc şi acum această piesă, elanul gingaş al versurilor sale şi simţul psihologic al poetului, care renunţă în mod deliberat să dea acţiuni oricărei relaţii istorice, în schimb îşi elaborează cu atât mai multă acuitate personajele. În chip ciudat, prietenul şi editorul său, Heinrich Laube, a criticat opera cu asprime. (Era de bună seamă subiectul ca atare un amestec senzaţional de erotic şi istoric, care repugna unor anumiţi observatori; aşa de pildă, Martin Luther refuza cu indignare şi violenţă chiar „Cartea Estherei”.) Oricum ar fi, Heinrich Laube considera că „Evreica” lui Grillparzer n-ar fi izbutită, deoarece poetul s-a ţinut prea riguros de modelul său, de drama lui Lope de Vega „La Judia de Toledo”, după părerea lui Laube o extrem de ştearsă piesă de teatru.

Am citit drama lui Lope. Este, bineînţeles, teatrală, se vede că a fost lucrată în puţine zile şi e cu totul neverosimilă. Deoarece materialul pe care scriitorul îl găsise în original, într-o veche cronică, nu părea îndestulător pentru cele trei acte ale piesei, l-a folosit numai pentru ultimele două acte, iar primul l-a umplut cu capitole din aceeaşi cronică şi care preced direct povestea evreicei, dar n-au nimic de-a face cu ea. Cum însă Lope era un pasionat şi mai ales un priceput om de teatru, plăcerea lui pentru efectele teatrului său transmiţându-se asupra cititorului şi spectatorilor, neglijenţa sa abia dacă ştirbeşte puţin eficienţa piesei sale. A sa „Evreică din Toledo” este o piesă de teatru deosebit de viguroasă, de colorată, de aprins patriotică şi înţeleg foarte bine ce l-a atras pe Grillparzer.

Da, subiectul m-a captivat, aşa cum i-a captivat pe Lope şi pe Grillparzer.

Am citit şi izvorul lui Lope. E acea cronică din care am extras câteva rânduri şi le-am pus ca motto la începutul fiecărei părţi a romanului meu. Această cronică a fost scrisă de un alt Alfonso al Castiliei, al zecelea cu acest nume, un strănepot al lui Alfonso al nostru, care s-a născut la şapte ani de la moartea acestuia. El ne vorbeşte cu vădită simpatie despre intriga amoroasă a străbunicului său cu evreica, aşa cum de altfel această poveste de dragoste a preocupat de la început şi de-a lungul secolelor

fantezia spaniolilor. Înjurai acestei poveşti de iubire s-au scris până la mijlocul veacului trecut mereu noi balade, romanţe, epopei, romane, nuvele şi piese de teatru. Până şi în literatura arabă povestea joacă un rol, romanticii multor epoci şi ai mai multor ţări au istorisit-o, fiecare în felul său.

După cât am putut cuprinde cu privirea, niciuna din aceste multe versiuni nu s-a ocupat de istoria ţării în care s-au petrecut evenimentele. Şi totuşi, destinul îndrăgostiţilor este strâns legat de cel al ţării lor şi cu cât mai detaliat se familiarizează observatorul cu stările acelei Spanii, cu atât mai adânc e tâlcul ce-l cuprinde pentru el povestea Estherei-Raquel şi a regelui.

Vechile cronici spaniole care, primele, relatează despre Alfonso şi evreică, cred cu naivitate şi necondiţionat în sfinţenia războiului. M-au ajutat să pricep acea cavalerească civilizaţie care, cu toată rafinata ei curtoazie, mai e scufundată adânc în barbarie, să cunosc peisajul lăuntric al acelor baroni castilieni, vitejia lor fanatică, sângeroasă, nemărginita lor trufie care-i îndeamnă să distrugă fără niciun scrupul minunate oraşe făurite de alţii. Numai cel ce simte irezistibila putere de atracţie a acestui spirit aventurier poate, cred eu, înţelege povestea lui Raquel şi a regelui.

N-am urmărit să explic neapărat acest absurd eroism, am vrut doar să redau viaţa strălucirii şi vitejia lui, fără ca totuşi să-i ascund caracterul funest. Am vrut să fac să se vadă cum magia acestui spirit războinic îi cucereşte până şi pe cei care îi pătrund fondul distrugător. Raquel simte cât de sinistru se va termina cutezanţa nebunească a lui Alfonso – şi îl iubeşte. Ceea ce o atrage pe ea, conştienta, la acest bărbat fatal, avea să devină un simbol al tuturor ispitelor ce radiază din temperamentul războinic, aventurier al cavalerilor, care uneori îi orbeşte până şi pe cei lucizi.

Am vrut să opun cavalerului pe omul păcii. Acesta din urmă bineînţeles că nu e slăvit în cronicile şi baladele timpului, dar este prezent. Fantomatic pe marginea cronicilor trăieşte el, mai vizibil în documente, privilegii şi legi, cel mai limpede în cărţile savanţilor şi filosofilor. Acolo sunt orăşenii şi ţăranii, locuitorii oraşelor în curs de ridicare, căutând să opună tagmei sălbatice a cavalerilor şi baronilor ordinea şi legea. Şi mai sunt înainte de toate gânditorii, clericii şi profanii, acei Rodrigue, Musa, Beniamin, care cu vorba şi fapta combat războiul. Oameni care

nu se pot împotrivi vitejiei armate a cavalerilor decât cu eroismul mut al spiritului lor. Dar nu e oare aceasta foarte mult?

Părerea mea este că în civilizaţia noastră supravieţuieşte şi o anumită moştenire: veneraţia faţă de eroism, de cavalerism. Imaginea afectuos venerată a cavalerului, aşa cum a zugrăvit-o Evul Mediu, n-a pălit deloc. Încă mai trece drept cea mai înaltă virtute gloria eroului, a războinicului. Marele scriitor Cervantes a înfăţişat cu grijă drăgăstoasă ceea ce este ridicol la cavaler. Lumea a râs: dar nu s-a lăsat convinsă. Ceva din Don Quijote există la început în oricare cavaler; totuşi, lumea nu voia şi nu vrea încă să vadă pe nebunul care sălăşluieşte în cavaler, vrea să-i vadă numai strălucirea; încă se mai uită cu admiraţie la cavaler şi-l copleşeşte de onoruri.

Cum deci atrăgătorul cavalerism al Evului Mediu mai e funest de viu, povestea despre Alfonso şi Raquel, cred eu, ne priveşte şi pe noi. Teoreticienii acelui secol au dezbătut dacă este sau nu permis să o iei înaintea unui duşman care eventual te-ar putea ataca; dezbăteau dacă este sau nu ruşinos să plăteşti pacea cu jertfe mari. Am vrut să încerc să reînsufleţesc oamenii care ne hărţuiau cu asemenea gânduri. Mi-am spus că acel ce repovesteşte viaţa acestor oameni nu scrie numai istorie, ci dă şi lumină şi sens problemelor vremii noastre.